

**TÜRKİYE
SOSYAL ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ**

**Turkish
Journal of
Social Research**

27

YIL / YEAR: 27 SAYI / ISSUE (1) NİSAN / APRIL 2023

ISSN 1301-370X

*Dört ayda bir yayımlanır. Uluslararası Hakemli bir dergidir.
Tüm hakları saklıdır. Derginin adı belirtilmeden hiçbir alıntı yapılamaz.*

*Published every four months. This is a refereed Journal. All right reserved.
No part of this publication may be reproduced or utilized in any form without reference to the journal.*

MLA

**TÜRKİYE
SOSYAL
ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ**

**Turkish
Journal
of
Social
Research**

YIL / YEAR: 27 SAYI / ISSUE (1) NİSAN / APRIL 2023

Sahibi / Owner

Akademisyenler Birliği Adına
Prof. Dr. İsmail ŞAHİN

Yazı İşleri Müdürü

Öğr. Gör. Mehmet Serkan YILDIRIM

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Fatma AÇIK
Prof. Dr. Fatma ARPACI
Doç. Dr. Çelebi ULUYOL
Doç. Dr. Gülnur AYDIN
Doç. Dr. Nuray KAYADİBİ

İngilizce Editörü

Öğr. Gör. Dr. Hatice ALTUN

Redaksiyon

Arş.Gör. Gamze DELİOĞLU

Baskı ve Cilt

Sertifika No:40267

ALTAN ÖZYURT MATBAACILIK

Akademisyenler Birliği Derneği Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA Dergisi), Türk dili, edebiyatı, dil bilimi, Türk tarihi ve saati ve eğitim bilimleri alanlarında özgün çalışmaları, içeren, yılda üç sayı çıkan uluslararası hakemli bir dergidir.

Dergide yayımlanan yazıların telif hakkı TSA Dergisi'ne; düşünsel, bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir. İki ve daha fazla yazarlı yazılarda yazının telif sorumluluğu birinci yazara aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntılanabilir.

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Ethem ATAY	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BACANLI	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Eyüp BEDİR	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Üçler BULDUK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ÇEÇEN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ELGİN	Muğla Üniversitesi
Prof. Dr. Jabbor ESHANQULOV	Özbekistan Cumhuriyeti İlimler Akademisi
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Necdet HAYTA	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Alimcan İNAYET	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın KARAPINAR	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Birsnel KARAKOÇ	Uppsala Üniversitesi
Prof. Dr. Öcal OĞUZ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin PARILTI	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Vagif SULTANLI	Bakü Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Hüseyinoğlu ŐAMILOV	Bakü Folklor İstitü
Prof. Dr. Esmā ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Refik TURAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Funda TOPRAK	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Ali TORUN	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan UYGUR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Halil İbrahim YALIN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep ZAFER	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Varis ÇAKAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Lola AMİNOVA	Taşkent Devlet Şarkınaslık Üniversitesi

Yazışma Adresi:

3.Cadde (Azerbaycan Caddesi) No: 2/17

Bahçelievler-ANKARA

Tel: 0312 222 56 83

e-posta: tsadergisi@gmail.com

dergipark.ulakbim.gov.tr/tsadergisi

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES

Prof. Dr. Fetullah AKIN
Prof. Dr. Nadire Emel AKHAN
Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR
Prof. Dr. Canan Gamze BAL
Prof. Dr. Aylin Görgün BARAN
Prof. Dr. Gülüşan Özgün BAŞIBÜYÜK
Prof. Dr. Aykut Emre BOZDOĞAN
Prof. Dr. Halil ÇELTİK
Prof. Dr. Gülay GÜNAY
Prof. Dr. Yavuz GÜNAŞDI
Prof. Dr. Küçük Hüseyin KOÇ
Prof. Dr. Sevgi YURT ÖNCEL
Prof. Dr. Ayşe SERPEN
Prof. Dr. Nuray TAŞTAN AKDEMİR
Prof. Dr. Feryal TURAN
Prof. Dr. Ceylan Gazi UÇKUN
Doç. Dr. Harun ÇELİK
Doç. Dr. Meryem VURAL BATIK
Doç. Dr. Safiye SARICI BULUT
Doç. Dr. Seda BAĞDATLI KALKAN
Doç. Dr. Nuray KAYADİBİ
Doç. Dr. Mehmet Ali TEKİNER
Doç. Dr. Kadri Gökhan YILMAZ
Doç. Dr. Mustafa Kemal YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ
Dr. Öğr. Üyesi Rifat Ramazan BERK
Dr. Öğr. Üyesi Büşra TOSUN DURMUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Figen DURKAYA
Dr. Öğr. Üyesi Devrim Deniz EROL
Dr. Öğr. Üyesi Ece KARA
Dr. Öğr. Üyesi Gözde SUNAL KIZIL
Dr. Öğr. Üyesi Sare TERZİ İLHAN
Dr. Öğr. Gör. Armağan MACİT
Dr. Öğr. Üyesi Seçil ÖZAY
Dr. Öğr. Üyesi Serap YÖRÜBULUT
Dr. Aynur YUMURTACI

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE ÖZEL GÜVENLİK SEKTÖRÜNE YÖNELİK TEHDİT YÜKSEK İŞ GÜCÜ DEVİR ORANI: ÖZEL GÜVENLİK GÖREVLİLERİ VE YÖNETİCİLERİ GÖZÜYLE NEDENLERİ	
Uğur DEMİRCİ.....	1
YENİLİK VE TÜKETİCİ SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	
Bilal BAĞIŞ, Muhammet Naif BARUT	27
ÜNİVERSİTE MEZUNLARININ İLK İŞ BULMA SÜRELERİNİN COX REGRESYON MODELİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ	
Özgül VUPA ÇİLENGİROĞLU.....	49
PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FİLM İZLEME ALIŞKANLIKLARI	
Cumhur TÜRK, İkbal BOZKURT AVCI, Reha Orçun UZUNSOY	69
YAŞLI BİREYLERİN SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE YAŞLANMA ALGISI	
Velittin KALINKARA, İsmail SARI.....	87
FLÖRT ŞİDDETİNİ KABUL İLE ALGILANAN SOSYAL DESTEK VE BAĞLANMA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	
Ezgi SUMBAS, Canan ÇİTİL AKYOL, Gülçin ÇOBAN	103
TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ UYGULAMALARININ GIDA SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARININ YEŞİL ÖRGÜTSEL DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİSİ	
Pınar KIRCA, M. Adil SALEPÇİOĞLU	117
ESTETİK EMEK VE İŞTEN AYRILMA NİYETİ İLİŞKİSİNDE CİNSİYETİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ: KABİN MEMURLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA	
Ahmet CAN, Dilek CAN, Özge YAVAŞ TEZ, Volkan YAVAŞ	133
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BAĞLANMA STİLLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ	
Yunus KARA, Reyhan SAYDAM.....	151
TÜRKİYE'DE FAİZ ORANI, ENFLASYON ORANI VE DÖVİZ KURUARASINDAKİ NEDENSELLİK ANALİZİ	
Ali KONAK, Mehmet Akif PEÇE	171
YEREL BASININ YURTTAŞ GAZETECİLİĞİNİ TANIMA VE KULLANMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: KAYSERİ BASINI ÖRNEĞİ	
Ebru DAVULCU, Ahmet BİÇER.....	187
ŞÜKRÎ-İ BİTLİSÎ'NİN SELİMNÂMESİNDE LALE VE LALEZÂRA DAİR	
Vesile ALBAYRAK SAK.....	203
9. SINIF TARİH DERS KİTABINDA ESKİÇAĞ ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAZANIMLARIN İÇERİK VE ETKİNLİKLERLE UYUMUNUN İNCELENMESİ	
Sevgi KAÇMAZ Necdet HAYTA	215

**TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ DERSİNE İLİŞKİN AKADEMİSYEN
GÖRÜŞLERİ**

Hatice VARGELEN AKCİN 227

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN “BENİM DİLİM BİLİM: FİZİĞİ UYGULAYARAK
ÖĞRENİYORUM!” PROJESİNE VE HAZIRLADIKLARI POSTERLERE İLİŞKİN
GÖRÜŞLERİ**

Hasan OĞUL, Gülfem Dilek YURTTAŞ KUMLU, Mehmet Onur KARAAĞAÇ, Muazzez GÜNDÜZ
OĞUL..... 247

CONTENTS

THE THREAT TO THE TURKISH PRIVATE SECURITY SECTOR HIGH TURNOVER RATE: THE REASONS FROM THE PERSPECTIVE OF PRIVATE SECURITY OFFICERS AND MANAGERS

Uğur DEMİRCİ..... 1

INNOVATION AND ITS EFFECTS ON CONSUMER'S PURCHASING BEHAVIOR

Bilal BAĞIŞ, Muhammet Naif BARUT 27

EVALUATION OF THE FIRST JOB FINDING PERIODS OF UNIVERSITY GRADUATES WITH COX REGRESSION MODEL

Özgül VUPA ÇİLENGİROĞLU..... 49

MOVIE WATCHING HABITS OF UNIVERSITY STUDENTS DURING PANDEMICS

Cumhur TÜRK, İkbal BOZKURT AVCI, Reha Orçun UZUNSOY 69

OLDER ADULTS' USE OF SOCIAL MEDIA AND THE PERCEPTION OF AGING

Velittin KALINKARA, İsmail SARI..... 87

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ACCEPTANCE OF DATING VIOLENCE AND SOCIAL SUPPORT AND ATTACHMENT PERCEIVED

Ezgi SUMBAS, Canan ÇİTİL AKYOL, Gülçin ÇOBAN 103

THE EFFECT OF TOTAL QUALITY MANAGEMENT PRACTICES ON GREEN ORGANISATIONAL BEHAVIOURS OF FOOD INDUSTRY EMPLOYEES

Pınar KIRCA, M. Adil SALEPÇİOĞLU 117

REGULATORY ROLE OF GENDER IN THE RELATIONSHIP OF AESTHETIC LABOR AND INTENT TO LEAVE: AN APPLICATION ON CABIN ATTENDANTS

Ahmet CAN, Dilek CAN, Özge YAVAŞ TEZ, Volkan YAVAŞ 133

EXAMINATION OF UNIVERSITY STUDENTS' ATTACHMENT STYLES ACCORDING TO DIFFERENT VARIABLES

Yunus KARA, Reyhan SAYDAM..... 151

CAUSALITY ANALYSIS BETWEEN INTEREST RATE, INFLATION RATE AND EXCHANGE RATE IN TURKEY

Ali KONAK, Mehmet Akif PEÇE 171

A RESEARCH ON THE BEHAVIORS OF THE LOCAL PRESS TO RECOGNIZE AND USE CITIZEN JOURNALISM: EXAMPLE OF LOCAL PRESS IN KAYSERİ

Ebru DAVULCU, Ahmet BİÇER..... 187

ABOUT TULIP AND TULIP GARDEN IN THE SELIMNÂME OF ŞÜKRÎ-I BITLİSÎ

Vesile ALBAYRAK SAK..... 203

**INVESTIGATION OF THE COMPATIBILITY OF THE ACHIEVEMENTS REGARDING
THE ANCIENT AGES UNIT WITH THE CONTENT AND ACTIVITIES IN THE 9TH GRADE
HISTORY LESSON BOOK**

Sevgi KAÇMAZ Necdet HAYTA 215

**VIEWS OF ACADEMICIANS ON TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE
COURSE**

Hatice VARGELEN AKCİN 227

**HIGH SCHOOL STUDENTS OPINIONS ABOUT THE PROJECT NAMED AS “MY
LANGUAGE IS SCIENCE: I LEARN PHYSICS BY APPLYING!” AND THE POSTERS THAT
THEY PREPARED**

Hasan OĞUL, Gülfem Dilek YURTTAŞ KUMLU, Mehmet Onur KARAAĞAÇ, Muazzez GÜNDÜZ
OĞUL..... 247

TAKDİM

Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi yirmi yedinci yılının bu ilk sayısını bilim camiasına sunmaktan kıvanç duymaktadır. Dergimiz yayın hayatına atıldığı günden bugüne mümkün olduğu kadar sosyal bilimlerin her dalında yapılmış çalışmalara yer vermektedir. Bu sayımızda da eğitim bilimleri, tarih, edebiyat, sosyoloji alanlarında Türkiye'nin farklı üniversitelerinden değerli akademisyenlerimizin yazıları bulunmaktadır. Bunlar; "Uğur Demirci'nin 'Türkiye Özel Güvenlik Sektörüne Yönelik Tehdit Yüksek İş Gücü Devir Oranı: Özel Güvenlik Görevlileri ve Yöneticileri Gözüyle Nedenleri', Bilal Bağış - Muhammet Naif Barut'un 'Yenilik ve Tüketici Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkileri', Özgül Vupa Çilengiroğlu'nun 'Üniversite Mezunlarının İlk İş Bulma Sürelerinin Cox Regresyon Modeli ile Değerlendirilmesi', Cumhuriyet Türk - İkbâl Bozkurt Avcı - Reha Orçun Uzunsoy'un 'Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Film İzleme Alışkanlıkları', Velittin Kalınkara - İsmail Sarı'nın 'Yaşlı Bireylerin Sosyal Medya Kullanımı ve Yaşlanma Algısı', Ezgi Sumbas - Canan Çitil Akyol - Gülçin Çoban'ın 'Flört Şiddetini Kabul ile Algılanan Sosyal Destek ve Bağlanma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi', Pınar Kırca - M. Adil Salepçioğlu'nun 'Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının Gıda Sektörü Çalışanlarının Yeşil Örgütsel Davranışları Üzerine Etkisi', Ahmet Can - Dilek Can - Özge Yavaş Tez - Volkan Yavaş'ın 'Estetik Emek ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisinde Cinsiyetin Düzenleyici Rolü: Kabin Memurları Üzerine Bir Uygulama', Yunus Kara, - Reyhan Saydam'ın 'Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stillerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi', Ali Konak - Mehmet Akif Peçe'nin 'Türkiye'de Faiz Oranı, Enflasyon Oranı ve Döviz Kurularındaki Nedensellik Analizi', Ebru Davulcu - Ahmet Biçer'in 'Yerel Basının Yurttaş Gazeteciliğini Tanıma ve Kullanma Davranışları Üzerine Bir Araştırma: Kayseri Basını Örneği', Vesile Albayrak Sak'ın 'Şükri-i Bitlisî'nin Selimnâmesinde Lale ve Lalezâra Dair', Sevgi Kaçmaz - Necdet Hayta'nın '9. Sınıf Tarih Ders Kitabında Eskiçağ Ünitesiyle İlgili Kazanımların İçerik ve Etkinliklerle Uyumunun İncelenmesi', Hatice Vargelen Akcin'in 'Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Dersine İlişkin Akademisyen Görüşleri' ve Hasan Oğul - Gülfem Dilek Yurttaş Kumlu - Mehmet Onur Karaağaç - Muazzez Gündüz Oğul'un 'Lise Öğrencilerinin "Benim Dilim Bilim: Fiziği Uygulayarak Öğreniyorum!" Projesine ve Hazırladıkları Posterlere İlişkin Görüşleri' adlı makalelerdir.

Dergimiz uzun sayılabilecek yayın hayatını daha güçlü bir şekilde geleceğe taşımakta saygıdeğer sosyal bilimcilerimizin katkılarını bekliyor. Bu zamana kadar katkı yapmış olanlara teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Editörler Kurulu

TÜRKİYE ÖZEL GÜVENLİK SEKTÖRÜNE YÖNELİK TEHDİT YÜKSEK İŞ GÜCÜ DEVİR ORANI: ÖZEL GÜVENLİK GÖREVLİLERİ VE YÖNETİCİLERİ GÖZÜYLE NEDENLERİ*

Doç. Dr. Uğur DEMİRCİ**

ÖZ

Yüksek işgücü devir oranı, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özel güvenlik sektörünün en önemli sorunları arasındadır. Ancak Türkiye özel güvenlik sektöründeki iş gücü devir oranının ne kadar olduğu ve bunun nedenlerine ilişkin alan yazında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle araştırma Türkiye özel güvenlik sektöründeki devir oranı ve özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenlerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Nitel paradigma çerçevesinde durum çalışması şeklinde desenlenmiş olan araştırmaya ilişkin veri, Özel Güvenlik Bilgi Sistemi (ÖGNET) ve yarı yapılandırılmış görüşme formları vasıtasıyla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilmiştir. Araştırma sürecinde 150 özel güvenlik görevlisi ve 187 özel güvenlik yöneticisi ile görüşülmüştür. Sektörün işgücü devir oranı İşgücü Devir Oranı İndeksi (Amstrong, 2011) kullanılarak hesaplanmıştır. Araştırmada Türkiye özel güvenlik sektöründeki ortalama işgücü devir oranı %27,7 olarak hesaplanmışken, bu oranın istihdam yerleri ve şekilleri ile katılımcıların cinsiyetlerine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Araştırmada en yüksek işgücü devir oranının özel şirketlerde, en düşük devir oranının ise kamu şirketlerinde olduğu belirlenmiştir. Bununla beraber Türkiye’de çalışan kadın özel güvenlik görevlilerinin işgücü devir oranı erkeklerden daha yüksektir. Ayrıca yapılan analiz neticesinde, Türkiye’deki özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenlerinin gönüllü ve gönüllü olmayan şeklinde iki tema üzerinde toplandığı belirlenmiştir. Katılımcılar tarafından ifade edilen işten ayrılma sebepleri genel olarak istihdam yerleri ve şekilleri açısından benzerlik göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel güvenlik, işgücü devir oranı, işten ayrılma nedeni, istihdam şekli ve yeri

THE THREAT TO THE TURKISH PRIVATE SECURITY SECTOR HIGH TURNOVER RATE: THE REASONS FROM THE PERSPECTIVE OF PRIVATE SECURITY OFFICERS AND MANAGERS

ABSTRACT

The high turnover rate, which is a common problem in the private security sector worldwide, is also a significant issue in Turkey. However, there is a lack of information in the literature about the turnover rate in the Turkish private security sector and the underlying reasons. Therefore, this study aims to determine the turnover rate and reasons for leaving among private security officers in Turkey. Data for this qualitative case study were collected from the Private Security Information System (ÖGNET) and semi-structured interviews with 150 private security officers and 187 private security managers. The Labor Force Turnover Index (Amstrong, 2011) was used to calculate the sector's average turnover rate, which was found to be 27.7%. The turnover rate varied based on the place and form of employment and the demographics of the participants. The highest turnover rate was observed in private companies, while public companies had the lowest turnover rate. The study also revealed that female private security officers had a higher turnover rate than their male counterparts. Based on the analysis, the reasons for leaving the job of private security officers in Turkey were classified into two themes: voluntary and non-voluntary. Participants cited similar reasons for leaving their jobs regardless of the employment place and form.

Keywords: Private security, turnover rate, reason of leaving job, employment form and place

* Polis Akademisi Başkanlığı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan 26.03.2021 tarih ve 2021/02 sayılı kararı ile etik kurul izni alınmıştır.

** Dr., Özel Güvenlik Denetleme Başkanlığı, Ankara, ugurdemirci@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4677-3477>

GİRİŞ

Kişileri, bunların özel mülkiyetlerini veya çıkarlarını belirli bir ücret karşılığında istihdam ettikleri kişiler vasıtasıyla çeşitli tehlikelere karşı korumak amacıyla kurulan şirketler ile kendilerini, mülkiyetlerini ve çıkarlarını korumak amacıyla kişilerin veya çeşitli örgütlerin kendi bünyelerinde güvenlik hizmeti sunacak personeli istihdam etmeleri olarak tanımlanabilen özel güvenlik, kamunun sunduğu güvenlik hizmetinin dışında sunulan özel bir hizmettir (Dempsey, 2010). Özel güvenlik sektörü ise bu tanım doğrultusunda sunulan hizmetleri kapsayan tüm unsurların toplamı olarak ifade edilebilir. Dünyada özel girişim olarak sunulan özel güvenlik hizmetleri sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkmaya başlamış olmakla birlikte bu alandaki asıl sektörel büyüme ikinci dünya savaşı sonrası gerçekleşmiştir. Günümüze kadar büyüyerek gelen sektörün bundan sonra da büyümeye devam edeceği öngörülmektedir (Hess, 2009). Sektör, polisten daha fazla istihdam rakamları, hızlı teknolojik gelişime ayak uydurma çabaları, ticari güvenlik hizmetlerinin çeşitliliği ve yüksek personel devir oranıyla anılmaktadır (Button, 2002; George ve Button, 2000). Bununla birlikte özel güvenlik kolay girilebilen, güvensiz, saygın olmayan, düşük ücretli, fazla çalışma saatleri ve sınırlı sosyal haklarla karakterize edilen düşük statülü bir meslek olarak ifade edilmektedir (Noronha, Chakraborty ve D’Cruz, 2020; Sefalafala ve Webster, 2013).

Türkiye’de güvenlik sektörü 2004 yılında özel girişim haline gelmiş ve bu tarih sonrasında hızla büyüyerek günümüzde 320.000’den fazla özel güvenlik görevlisini istihdam eder hale gelmiştir (Demirci, 2021a). Sektörün üç milyar Euro’dan fazla büyüklüğe eriştiği ifade edilmektedir (CoESS, 2015). Türkiye’de özel alanların yanında kamusal ve yarı kamusal alanlarda bina ve tesis koruma hizmetleri verilebilmekle (Demirci, 2021a) birlikte sektörde kişi koruma, para değerli eşya ve alarm izleme hizmetleri de sunulabilmektedir (Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun, 2004). Bu denli büyümüş olan Türkiye özel güvenlik sektörünün çok çeşitli sorunları olduğu dile getirilmektedir (Demirci, 2021a; Gümüüş, 2019; Eren, 2017; TOBB, 2014). Yüksek işgücü devir oranı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özel güvenlik sektörünün en önemli sorunlarından birisi olarak işaret edilmektedir (TOBB, 2014).

Türkiye’de özel güvenlik iş gücü devir oranını gösteren yasal veri olmamakla birlikte Avrupa Güvenlik Servisleri Konfederasyonunun (CoESS) 2013 yılı raporunda Türkiye özel güvenlik sektördeki iş gücü devir oranının %50 olduğu ifade edilmektedir. Bu ifadeyi doğrulayan alan yazında herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte Türkiye’deki özel güvenlik görevlisi devir oranı, CoESS’in aynı raporunda Avrupa ortalamasından yüksek olarak işaret edilmekle birlikte, alan yazında ifade edilen Amerika ve Kanada gibi birçok ülkenin özel güvenlik sektöründeki iş gücü devir oranından düşük görünmektedir (Security, 2004; O’Connor vd, 2004; Busaka, 2016).

Sektöre ve mesleğe göre farklılık gösteren iş gücü devir oranının yüksek olması istenmeyen durumlardandır (Phillips, 1990; Woods ve Macaulay, 1989). Belirli bir orandaki iş gücü devir oranı yararlı olarak nitelenebilmekle birlikte (Glebbee ve Bax, 2004) yüksek orandaki iş gücü devir oranı birey, örgüt ve devlet açısından olumsuz neticeler doğurabilmektedir (Şimşek vd., 2001). Bu nedenle iş gücü devir oranını belirli bir seviyede tutabilmek ve yönetebilmek önemli amaçlardan biri haline gelmektedir (Tütüncüoğlu vd., 2003; Frank vd., 2004; Eberly vd., 2009). İş gücü devir oranını belirli bir seviyede tutabilmek ve yönetebilmek için ise bu yöndeki verilerin doğru analiz edilmesi gerekmektedir (Aksu, 1995). Bu nedenle iş gücü devir oranının ve buna neden olan faktörlerin doğru tespit edilmesi araştırmaya değer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenlerine ilişkin alan yazında araştırmalar kısıtlıdır. Eren ve Saraçoğlu’nun (2011) yapmış oldukları araştırmada özel güvenlik görevlilerinin en önemli gönüllü işten ayrılma nedenleri olarak yorgunluk/yıpranma, meslekten beklentisizlik ve maaş yetersizliği hususlarını tespit etmişlerdir. Alan yazında diğer ülke özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenleri olarak ise işten çıkartma, işi bırakma, gönüllü ayrılma, emeklilik, ihtiyaç fazlalığı (Githinji, 2014), ücret düşüklüğü (Murunga, 2014; Viscussi ve Khan, 1979), iş tatminsizliği (Busaka, 2016), ağır iş şartları (Ritchie vd., 2007), uzun çalışma saatleri (Kimosop, 2007), tanınma eksikliği,

motivasyon eksikliği, görev pozisyonuna ilişkin olumsuz tutum ve eğitim eksikliği (Gaupel, 2019) gibi bir çok unsur tespit edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenlerinin tam olarak neler olduğuna ilişkin alan yazında bir boşluk olduğu değerlendirilebilir.

Özel güvenlik sektöründe faaliyet gösteren şirket ve birimlerin iş gücü devir oranlarını kendileri için normal düzeyde tutabilmeleri amacıyla uygun stratejiler belirleyebilmeleri için sektördeki iş gücü devir oranının ve özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılmalarına neden olan faktörlerin belirlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle araştırma Türkiye özel güvenlik sektöründeki iş gücü devir oranını ve özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenlerini tespit etmeye gerçekleştirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada Özel Güvenlik Denetleme Başkanlığı tarafından geliştirilen Özel Güvenlik Bilgi Sistemi (ÖGNET) verileri kullanılmış ve araştırma nitel paradigma çerçevesinde olgu bilim şeklinde desenlenmiştir. Yarı yapılandırılmış formlar vasıtasıyla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen araştırma verisi Nvivo programı vasıtasıyla tematik analize tabi tutulmuştur. Araştırma neticesinde sektörel işgücü devir oranı ve özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenleri ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türkiye’de özel güvenlik sektörü

Türk tarihinde özel güvenlik örnekleri çok eski uygulamalarda görülebilmektedir. Kervanların güvenliğinin sağlanması amacıyla yol güzergâhlarında emniyet görevi üstlenen “Derbenler” (İstek, 2020), isyanları önlemek amacıyla görev yapan “İlderler” (Orhonlu, 1964), esnaf örgütü olmasına rağmen toplumun huzurunu temin etmek için de faaliyet gösteren “Ahilik” müessesesi ve ücretlerini dükkân sahiplerinden alan ve gece bekçiliği yapan “Asesler” (Tongur, 1946) özel güvenlik bağlamında ilk dönem örnek uygulamalar olarak ifade edilebilir (Öztürk, 2002; Ekinci, 1989).

Türkiye Cumhuriyeti döneminde özel güvenlik uygulamaları “Bekçilik Dönemi”, “2495 sayılı Kanun Dönemi” ve “5188 sayılı Kanun Dönemi” olarak üç aşamada ele alınabilir (Uçkun vd., 2002). Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kurum ve kuruluşların korunması amacıyla görevlendirilen bekçiler 2495 sayılı Kanunun 29 maddesi kapsamında koruma ve güvenlik görevlisi haline getirilmiştir. 2495 sayılı Kanun ise, Hirfanlı Barajına 1957-1958 yıllarında gerçekleşen sabotajlar sonrasında oluşan farkındalığın 1966 yılında Milli Güvenlik Kurulu gündemine kadar tırmanması sonrasında, 1981 yılında kamu kurum ve kuruluşlarının korunması amacıyla çıkartılmıştır (Gülcü, 2004). Ancak, 2495 sayılı Kanunda her ne kadar özel güvenlik teşkilatı ifadesi kullanılmış olsa da bu hizmet, Bakanlar Kurulu ve İçişleri Bakanlığının alacağı kararlar çerçevesinde zorunlu bir hizmet olması sebebiyle (Ayaydın, 2004), günümüzdeki özel güvenlik uygulamalarından ayrılmaktadır.

Türkiye’de günümüzdeki anlamıyla özel sektör girişimi olarak uygulanan özel güvenlik hizmetleri 2004 yılında çıkartılan 5188 sayılı “Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun” kapsamında gerçekleşmiştir. Bu tarih sonrasında hızla büyüyen Türkiye özel güvenlik sektöründe, 2004 yılında 15 olan özel güvenlik şirketi sayısı 2019 yılına gelindiğinde 1369’a, 12 olan eğitim kurumu sayısı 452’ye ve 21.376 olan çalışan özel güvenlik görevlisi sayısı 324.144’e yükselmiştir (Demirci, 2021a; Demirci, 2019). Bununla birlikte yıllara göre değişmekle birlikte her yıl genel olarak 50,000’in üzerinde kişi özel güvenlik sınavlarında başarılı olarak sektöre giriş yapabilmektedir (Uçkun vd., 2012; Demirci, 2019). Öte yandan, Avrupa Özel Güvenlik Şirketler Birliği’nin (CoESS) 2017 yılında yayınladığı 2015 raporunda Türkiye’deki sektör büyüklüğünün yıllık üç milyar Euro’dan fazla olduğu belirtilmektedir.

Türkiye’de özel güvenlik kapsamında koruma ve güvenlik hizmetleri özel alanların yanında kamusal ve yarı kamusal alanlarda da (Demirci, 2021b) gerek şirketler eliyle gerekse de kendi bünyelerinde birim oluşturmak suretiyle sunulabilmektedir (Demirci, 2019). Bununla birlikte kişi koruma, para ve değerli eşya nakli ve alarm izleme, Türkiye’de özel güvenlik sektöründe sunulan diğer hizmetlerdir. Tüm bu hizmetler özel güvenlik eğitimi almış ve özel güvenlik kimlik kartına sahip görevliler tarafından sunulmaktadır (Demirci ve Çengel, 2021). Özel güvenlik görevlileri kamu ve özel sektörde geçici ve sürekli olarak istihdam edilebilmektedirler. Türkiye’de özel güvenlik görevlilerinin kamuda

belirli süreli istihdamı Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullardaki Toplum Yararına Program (TYP) kapsamında gerçekleştirmektedir.

Türkiye’de özel güvenlik sektöründe ortak amaçları gerçekleştirmek amacıyla çeşitli işçi ve işveren dernekleri bulunmaktadır. Bununla birlikte 2010 yılından sonra Ankara 1. İdare Mahkemesi tarafından verilen kararlar birlikte işçi sendikaları da kurulmaya başlanmıştır. 2013 yılında özel güvenlik iş kolunda kayıtlı dört sendikada toplam 23.309 özel güvenlik görevlisi bulunmakta (ÇSGB, 2013) iken 2019 yılında 13 sendika ve 125.619 kayıtlı özel güvenlik görevlisi sayısına ulaşılmıştır (Resmi Gazete, 2019). 24.12.2017 tarihinde yayınlanan 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede sendika iş kolu düzenlemesi yapılarak işgörenlerin bir işyerinin konusu kapsamında iş koluna tabi olması hükmü getirilmiştir. Bu kapsamda hastanelerde çalışan özel güvenlik görevlileri sağlık iş koluna, üniversitelerde çalışanlar eğitim iş koluna ve kredi yurtlar kurumunda çalışanlar ise otel, konaklama ve lokanta iş koluna tabi hale gelmişlerdir. Bu nedenle 2022 yılı Ocak ayı itibariyle savunma ve güvenlik iş koluna tabi 16 sendikaya üye 71.570 özel güvenlik görevlisi bulunmaktadır (Resmi Gazete, 2022).

Bu denli hızla büyüyen Türkiye’deki özel güvenlik sektöründe çeşitli sorunlar da bulunmaktadır. Türkiye’de özel güvenlik mesleğinin istenilen profesyonelleşme düzeyde bulunmadığı, bu bağlamda bir meslek örgütünün kurulması ve mesleki etik kuralların belirlenmesi gerektiği belirtilmektedir (Demirci, 2021a; Gümüş, 2019). Bununla birlikte, şirketler arasındaki rekabetin yoğunluğu, nitelikli işgücü ihtiyacı ve bu sorun kapsamında özel güvenlik görevlilerinin bilinçsiz davranışları sebebiyle kamuoyunda oluşan imaj sıkıntısı, uzmanlık eğitimlerinin yetersizliği, ücret düşüklüğü, iş şartlarının ağırlığı, sosyal güvence eksikliği, işsizlik oranının yüksekliği, özel güvenlik eğitiminin yetersizliği, kayıt dışı istihdam, özel güvenlik hizmetleri dışında çalıştırılma, yetersiz özlük hakları, uzun saatlerce çalıştırılma, ek görev ve tatil günlerinde çalıştırılma sebepleriyle mesleki bağlılık eksikliği, hizmet standartlarının belirsizliği ve işgücü devir oranının yüksekliği sektörün karşı karşıya kaldığı başlıca diğer sorunlar olarak ifade edilmektedir (Eren, 2017; TOBB, 2014).

İşgücü devri

İşgören devri, insan gücü devri (Tambay, 2006) ve işçi devri (Ekin, 1960) gibi isimlerle de anılan ve alan yazında birçok tanımı yapılan işgücü devri kısaca, belirli dönemde işten ayrılanların toplamı (Şimşek vd., 2001) şeklinde tanımlanmaktadır. İşgücü devri, pozisyonların gönüllü veya gönülsüz olarak boşalması neticesinde yerine başka çalışanların alınması ve yetiştirilmesi süreci şeklinde ifade edilebilir (Gustafson, 2002). Kişilerin örgüte alınmaları ve istihdam dışı bırakılmalarına ilişkin işgücü akışı (Denvir ve McMahon, 1992) olarak da ifade edilebilen işgücü devrinin yüksek olması istenen durumlardan değildir (Phillips, 1990; Woods ve Macaulay, 1989).

Örgütlerde işgücü devrinin birçok nedeni olabilmektedir. Sektöre ve mesleğe göre farklılıklar göstermekle birlikte, çalışma saatlerinin uzunluğu ve düzensizliği, olumsuz çalışma şartları, ücret düşüklüğü, işverenle anlaşamama, iş yükü fazlalığı, işin tehlikelilik durumu, mobbing, terfi imkanının olmaması, yer değiştirme, sigorta priminin ödenmemesi, evlenme, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, doğum, askerlik, emeklilik, tayin, sağlık durumu, başka mesleğe istekli olma, alternatif iş imkanları, işsizlik durumu, ülkenin genel refah düzeyi, dini hassasiyetler, teknolojik gelişme gibi sektörel, örgütsel ve bireysel birçok faktör işgücü devrinin sebepleri arasında sayılabilmektedir (Atay, 2009; Canbaz, 2019; Canruh, 1998; Erdoğan, 2002; Güzel, 2002; Kazak, 2012; Keser 2006; Kılıç, 2004; Oral, 2008; Robinson, 1995; Akova vd., 2015). Bununla birlikte iş stresi (İnce, 2015), sinizm (Leiter ve Maslach, 2009), örgütsel destek yoksunluğu, tükenmişlik (Kelly vd., 2021; Firth ve Britton, 1989) ve nepotizm (Savur, 2018) gibi iş tutumlarının da işgücü devir oranı üzerinde pozitif etkili olduğu bilinmektedir.

Belli bir orandaki işgücü devir oranı yararlı sonuçlar doğurabilmekle birlikte (Glebbeck ve Bax, 2004), yüksek işgücü devir oranının birey, örgüt ve devlet açısından birçok olumsuz sonuçları bulunmaktadır (Şimşek vd., 2001). Düşük işgücü devrinde, düşük performanslı işgörenlerin işten ayrılması ve yerlerine yüksek performanslıların alınması örgütler açısından tasarruf elde etme ve maliyet düşüşleri anlamına gelebilmektedir (Dalton ve Todor, 1982). İşgücü devir oranının yüksek olması durumunda ise örgütlerin, yer değiştirme ve işe alıştırma sürecindeki üretim kayıpları gibi

dolaylı ve iş ilanı verilmesi, işe alımlar gibi doğrudan maliyetlerinde artış muhtemel görülmektedir (Tuna, 2007). İşgören açısından bakıldığında, isteğe bağlı olmadığı sürece, işten ayrılmalar sosyal, psikolojik ve ekonomik birçok sorun ortaya çıkarmakla birlikte, isteğe bağlı olduğu durumlarda bireyin yeni işinde yüksek gelir ve terfi elde etmesi, yeni mesleki eğitim olanaklarına erişebilmesi ve farklı sosyal çevre edinebilmesi açılarından olumlu neticeleri olabilmektedir (Canruh, 1998; Erdoğan, 2002; Şimşek vd., 2001; Taştan, 2003). Ülke ekonomileri açısından ise, yüksek işgücü devir oranı işgücü hareketliliği ve istihdam sorunları ile işsizlik ve endüstriyel huzursuzluklar gibi birçok olumsuzluğu beraberinde getirebilmektedir (Canruh, 1998; Şimşek vd., 2001). Bu nedenlerle önemli olan, işgücü devir oranını belirli oranda tutabilmek (Frank vd., 2004) ve yönetebilmektir (Eberly vd., 2009).

İşgücü devrine ilişkin alanyazında çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu sınıflandırmalardan en yaygın kullanılanı gönüllü ve gönüllü olmayan işgücü devridir (Timmerman, 2008). İşgörenin kendi isteğiyle işi bırakması durumu gönüllü işgücü devrini ifade ederken, işgörenin rızası olmadan zorunlu sebeplerle veya işverenin çıkarması neticesinde oluşan durum ise gönüllü olmayan devir oranını tanımlamaktadır (Deb, 2009). İşgücü devrine ilişkin diğer bir sınıflandırma fonksiyonel ve fonksiyonel olmayan şeklindedir (Fleisher, 2011). Örgüte uyum sağlayamayan ve düşük performanslı işgörenin işten ayrılması örgütler açısından fonksiyonel olarak nitelenebilmekte, bunun tam tersine performansı yüksek işgörenin işten ayrılması ise fonksiyonel olmayan devir oranını ifade etmektedir (Johnson vd., 2000). Önlenebilen ve önlenemeyen işgücü devri de bu husustaki bir diğer sınıflandırma olarak ortaya konulmaktadır (Rothwell, 2010). Ailevi sebepler, hastalık, vefat ve örgütlerin dış kaynak kullanımı gibi durumlar önlenemeyen işgücü devri (Branham, 2001; Aswathappa, 2007) olarak belirtilirken; ücret düşüklüğü ve terfi imkanlarının olmaması gibi örgüt yöneticileri tarafından yönetilebilecek hususlardan dolayı işgücünün kaybedilmesi durumu önlenebilen işgücü devri olarak ifade edilmektedir (Campion, 1991; Obiero, 2011).

İşgücü devrini anlamaya ve açıklamaya çalışan birçok model geliştirilmiştir. Bunlar sırasıyla March ve Simon (1958) Modeli, Mobley (1977) Modeli, Price (1977) Modeli, Steers ve Mowday (1981) Modeli, Rusbult ve Farrell (1983) Modeli, Hom ve Griffeth (1995) Modeli, Price (2001) Modeli, Allen, Shore ve Griffeth (2003) Modeli ve Peterson (2004) Modelidir. İşgücü devrine ilişkin gerçekleştirilen teorik ve deneysel çalışmaların genel olarak temeli March ve Simon Modeline dayanmaktadır (Tanova ve Holtom, 2008). Bu modele göre işgörenin örgüte sağladığı bireysel katkı ile örgütsel fayda arasındaki denge, işten algılanan çekicilik ve çalışanların algıladıkları hareket kolaylığı olarak iki bileşenin fonksiyonudur (March ve Simon, 1958). Algılanan çekicilik, işgörenin işinde çalışma isteğini; algılanan hareket kolaylığı ise örgüt dışındaki iş alternatiflerinin sayıca fazlalığını ifade etmektedir (Kim, 2013).

İşgücü devir oranını istenilen seviyede tutabilmek için öncelikle konuya ilişkin veriler doğru analiz edilerek sonrasında bu yönde gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir (Aksu, 1995). Bu bağlamda yüksek işgücü devir oranının engellenmesi amacıyla örgüt yöneticileri, doğru işgören elde etme politikalarının belirlenmesi, işlerin yeniden yapılandırılması, doğru ve adil ücret politikalarının belirlenmesi, işgörelere çeşitli sosyal olanaklar sunulması, hizmet içi eğitim imkanının oluşturulması, doğru liderlik uygulamalarının ortaya konulması ve güçlü örgüt kültürü oluşturulması gibi çeşitli tedbirler alabilmektedirler (Lim, 2007; Hart, 2005; Guthrie, 2000; Foote, 2004; Alıççı, 1998; Aksu, 1995). Bununla birlikte iş doyumu (Canbaz, 2019), örgütsel bağlılık (Özcan vd., 2016), örgütsel güven (Filiz ve Bardakçı, 2020), örgüt birey uyumu (Liu vd., 2010) gibi birçok iş tutumunun işgücü devir oranı üzerinde negatif etkili olduğu da bilinmektedir.

İşgücü devir oranının hesaplanmasında Çıkışlar Yöntemi (Gürbüz, 2017; Walmsley, 2004), Girişler Yöntemi, İşgücü Akış Yöntemi, Net İşgücü Yöntemi (Baysal, 1984), Bowey İstikrar İndeksi (Aksu, 1995) ve Kaçınılabılır Ayrılmalar Yöntemi (Tambay, 2006) gibi çeşitli yöntemler kullanılmakla beraber kullanılan en yaygın metod Armstrong'un (2011) tanımladığı İşgücü Devir Oranı İndeksidir (Githinji, 2014). İndekse göre işgücü devir oranı, belirli bir dönemde işten ayrılanların bu dönemdeki ortalama çalışan sayısına oranı şeklindedir. Belirlenen bu dönemler üç veya altı ay (Saruhan ve

Yıldız, 2012) olabileceği gibi genellikle bir yıl şeklinde belirlenmektedir (Eren, 2000). Ortalama işgören sayısı ise dönem başı ve dönem sonu işgören sayısının toplamının yarısı olarak tespit edilmektedir (Geylan, 2009). İşgücü devir oranı coğrafi bölgeye, sektöre, örgüte, bölüme, iş sınıfına ve çalışanların demografik özelliklerine göre farklılık gösterebildiğinden standart bir oranı bulunmamaktadır (Demirkıran ve Erdem, 2014).

Türkiye’de özel güvenlik sektöründe işgücü devir oranı ve nedenleri

Türkiye’de iş gücü devir oranını yansıtan yasal veri bulunmamakla birlikte CoESS’in ülkelerin üye derneklerinden topladığı verilere göre hazırlanmış olduğu 2013 yılı raporunda Türkiye özel güvenlik sektöründeki işgücü devir oranı %50 olarak belirtilmektedir. Bununla birlikte, her ne kadar Türkiye özel güvenlik sektöründe işgücü devir oranının yüksek olduğu ifade edilse de (Eren, 2017; TOBB, 2014; Uçkun vd., 2013), bu oranı ortaya koyan alan yazında herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Öte yandan alan yazında Türkiye’de özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma niyetlerine ilişkin bazı araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırma sonuçları genel olarak özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma niyetlerinin illere göre değişmekle birlikte düşük ve orta düzeyde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Bektaş, 2019; Demirci, 2019; Demirci ve Tekiner, 2019; Tekiner ve Harputlu, 2020; Benligiray ve Demirci, 2020).

CoESS’in (2013) raporunda üye ülkelerin tümünün özel güvenlik görevlisi devir oranının yıllık ortalama % 32.7 olduğu ifade edilerek, bu oranın Avusturya’da %80, Belçika’da %19.3, Bosna Hersek’te %5, Bulgaristan’da %75, Hırvatistan’da %17, Estonya’da %35, Finlandiya’da %30, Fransa’da %55,5, Almanya’da %30, Yunanistan’da %6, Macaristan’da %30, İrlanda’da %20, İtalya’da %20, Litvanya’da %70, Lüksemburg’da %15, Norveç’te %20, Polonya’da %58, Portekiz’de %35, Romanya’da %40, Sırbistan’da %27, Slovenya’da %25, İspanya’da %14, İsveç’te %7, İsviçre’de %13, İngiltere’de % 23.5, Hollanda’da %0.05 olduğu belirtilmektedir. Ayrıca özel güvenlik görevlisi devir oranının Kenya’da %113 (Busaka, 2016), Amerika’da %100’ün (Security, 2004) ve Kanada’da %80’in (O’Connor vd., 2004) üzerinde olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda özel güvenlik sektöründeki işgücü devir oranının ülkeden ülkeye farklılık gösterdiği görülmektedir.

Alan yazında Türkiye’de çalışan özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenlerini ortaya koyan kısıtlı sayıda da olsa araştırma bulunmaktadır. Eren ve Saraçoğlu (2011) yapmış oldukları araştırmada, eş çalışma durumu, çocuk sayısı, vefat eden çocuk sayısı, ev taşıma sayısı, barınma desteği, ailenin aylık geliri, son çalışılan görev bölgesi ve ödül sayısının gönüllü işten ayrılma üzerinde etkili olduğu, mesleki yorgunluk/yıpranma, meslekten beklentisizlik ve maaş yetersizliğinin en önemli gönüllü işten ayrılma nedenleri olduğu, bununla birlikte maaş dışındaki diğer ekonomik ve bireysel/ailevi etmenlerin gönüllü işten ayrılmada çok fazla etkili olmadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca konu üzerinde diğer ülkelerde yapılan araştırmalarda ise işine son verme, işten çıkartma, işi bırakma, gönüllü ayrılma, emeklilik, ihtiyaç fazlalığı (Githinji, 2014), düşük ücret (Murunga, 2014; Viscussi ve Khan, 1979), iş tatminsizliği (Busaka, 2016), ağır iş şartları (Ritchie vd., 2007), uzun çalışma saatleri (Kimosop, 2007), tanınma eksikliği, motivasyon eksikliği, görev pozisyonuna ilişkin olumsuz tutum ve eğitim eksikliği (Gaupel, 2019) gibi unsurlar özel güvenlik sektöründeki iş gücü devrinin nedenleri arasında sayılmaktadır.

Alan yazında, gerçek işten ayrılmanın öncülü olarak kabul edilen işten ayrılma niyeti (Jewell, 1998; Mobley, 1982) kapsamında Türkiye’de çalışan özel güvenlik görevlilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiş araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırma sonuçlarına göre iş doyumu (Şimşek ve Kara, 2017; Demirci, 2019), örgütsel sinizm (Demirci ve Tekiner, 2019), örgütsel politika algısı (Benligiray ve Demirci, 2020), örgütsel bağlılık (Altay ve Turunç, 2018), yenilikçi kişilik (Pekdoğan ve Küçükbaşol, 2019) ve çalışma yaşam kalitesi (Altay ve Turunç, 2018; Bektaş, 2019) gibi iş tutumları Türkiye’de çalışan özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma niyetleri üzerinde etkilidir. Ayrıca istihdam şekillerinin (Kamu-Özel) Türkiye’de çalışan özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma niyetleri üzerinde etkili olduğu (Demirci ve Tekiner, 2019; Demirci, 2019) ancak istihdam yerlerinin (Birim-Hizmet alımı) etkili olmadığı da (Demirci, 2019) bilinmektedir.

YÖNTEM**Türkiye özel güvenlik sektörü 2020 yılı istihdam sayıları**

ÖGNET verisine göre Türkiye’de 01.01.2020 tarihi itibarıyla 317.394, 31.12.2020 tarihi itibarıyla ise 317.118 özel güvenlik görevlisi aktif olarak çalışmaktadır. Kamu ve özel sektörde yaklaşık olarak eşit oranda istihdam edilmekte olan özel güvenlik görevlilerinin büyük çoğunluğu erkektir (Bkz Tablo 1).

Tablo 1. Türkiye özel güvenlik sektörü 2020 yılı istihdam sayıları

01.01.2020 tarihli istihdam sayıları				31.12.2020 tarihli istihdam sayıları			
İSTİHDAM ŞEKLİ/YERİ				İSTİHDAM ŞEKLİ/YERİ			
Birim	Kamu		Şirket	Birim	Kamu		Şirket
	97.764	57.407			100.118	59.609	
42.489	119.734	40.306	117.085				
Özel				Özel			
CİNSİYET				CİNSİYET			
Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
274.998 (%86,6)		42.396 (13,4)		274.983 (%86,7)		42.135 (%13,3)	
Toplam:317.394				Toplam:317.118			

Araştırmanın modeli

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden tekli durum çalışması çerçevesinde keşfedici durum çalışması şeklinde desenlenmiştir (Yin, 2014). Durum çalışması nasıl ve niçin sorularının esas alındığı ve araştırmacının kontrol edemediği bir olay veya olguyu derinlemesine inceleme imkanı veren bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Keşfedici durum çalışması ise, temel olarak “ne” sorusuna cevap bulmak üzere gerçekleştirilmektedir (Zainal, 2007). Araştırmada, “Türkiye özel güvenlik sektöründe iş gücü devir oranı nedir?” ve “Türkiye’de özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenleri nelerdir?” sorularına cevap bulmak amaçlandığından bu model seçilmiştir. Araştırmadaki durum, Türkiye’deki özel güvenlik sektörüdür.

Araştırma soruları

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen alan yazın incelemesi neticesinde aşağıdaki ana ve alt sorular belirlenmiştir;

Türkiye özel güvenlik sektöründe iş gücü devir oranı nedir?

- Kamu birimlerinde iş gücü devir oranı nedir?
- Kamu şirketlerinde iş gücü devir oranı nedir?
- Özel birimlerde iş gücü devir oranı nedir?
- Özel şirketlerde iş gücü devir oranı nedir?
- Cinsiyetlere göre iş gücü devir oranı nedir?

Türkiye’de özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenleri nelerdir?

- Özel güvenlik görevlilerine göre işten ayrılma nedenleri nelerdir?
- Özel güvenlik yöneticilerine göre işten ayrılma nedenleri nelerdir?
- Kamu birimlerinden işten ayrılma nedenleri nelerdir?
- Kamu şirketlerinden işten ayrılma nedenleri nelerdir?

- Özel birimlerden işten ayrılma nedenleri nelerdir?
- Özel şirketlerden işten ayrılma nedenleri nelerdir?
- Cinsiyetlere göre işten ayrılma nedenleri nelerdir?

Araştırmanın katılımcıları

5188 sayılı Kanununun 11. ve 12. maddeleri gereği özel güvenlik alanında faaliyet gösteren şirket ve birim yöneticileri, özel güvenlik izni alınmış olan yerlerde işe başlayan ve bu yerlerden ayrılan özel güvenlik görevlilerini il valiliklerine bildirmek zorundadırlar. İlgililer bu kapsamdaki bildirimleri ÖGNET üzerinden gerçekleştirmektedirler. ÖGNET kayıtları ise, özel güvenlik izni alınmış yerler bağlamında tutulmaktadır. Yani bir şirketin birden fazla hizmet verdiği yer olması durumunda, bu yerler ÖGNET açısından bağımsız yerler olarak tanınmaktadır. Bu nedenle bir şirketin farklı özel güvenlik iznine sahip yerlere hizmet vermesi durumunda, bu yerler arasında personel görev değişikliği yapıldığında çıkış ve giriş bildirimlerinin ÖGNET üzerinden ayrı ayrı yapılması gerekmektedir.

Araştırma kapsamında öncelikle 2020 yılında özel güvenlik sektöründe çalışırken işveren tarafından herhangi bir sebeple ÖGNET üzerinden çıkış bildirimi yapılmış bireyler tespit edilmiştir. Bununla birlikte aynı şirket veya kurumun bir yerinden çıkışı yapılan ve akabinde zaman geçirmeden farklı biriminde görevlendirilenler vergi numaraları karşılaştırılarak ayrıca tespit edilip araştırma kapsamından çıkarılmıştır. Böylelikle araştırma evreni ve aynı zamanda Türkiye özel güvenlik sektörünün genel işgücü devir oranına ilişkin sayılar tespit edilmiştir.

Tespit edilen araştırma evreni kapsamında gerçekleştirilen görüşmelere dahil edilen katılımcıların tespitinde birden fazla örneklem yöntemi kullanılmıştır. Nitel çalışmalarda, araştırmanın derinlemesine gerçekleştirilebilmesi için bilgi zengini durumların seçilmesi gerekmektedir (Vogt vd., 2012). Bilgi açısından zengin durumlar, araştırmanın amacına yönelik olabildiğince çok bilgiye ulaşılabilecek durumları ifade etmektedir (Cochran, 2007). Bu nedenle araştırmada ilk olarak amaçlı örneklem tercih edilmiştir. Araştırmacı tarafından oluşturulan ölçütlerin kullanıldığı bu örneklemde (Yıldırım ve Şimşek, 2008) şu kriterler kullanılmıştır;

- Türkiye’de özel güvenlik sektöründe 2022 yılında fiilen özel güvenlik görevlisi olarak çalışırken herhangi bir sebeple işten ayrılmak,
- Türkiye’de özel güvenlik sektöründe 2022 yılında fiilen yöneticilik yapmak.

Araştırmada kullanılan diğer örnekleme yöntemi kartopu veya zincir örnekleme yöntemidir. Bu örneklem yöntemi kişiden kişiye ve kişiden de durumlara ulaşılmasını ve bu suretle olguların açıklanabilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Baltacı, 2018). Araştırmada, ÖGNET verilerinin analizi neticesinde elde edilen liste bağlamında, 2020 yılında işten ayrılan özel güvenlik görevlileri ve halen çalışan yöneticiler örnekleme dahil edilmiştir. Araştırmaya yöneticilerin görüşleri de dahil edilerek veri çeşitliliğinin sağlanması amaçlanmıştır.

Araştırma sürecinde 150 (%44,5) özel güvenlik görevlisi ve 187 (%55,5) yönetici olmak üzere 337 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. 286’sı (%84,8) erkek ve 51’i (%15,2) kadın olan katılımcıların 90’ı (%26,7) kamuda ve 247’si (73,3) özel sektörde çalışmaktadır (Bkz Tablo 2.). Araştırma kapsamında kamu şirketlerinde çalışırken işten ayrılan kadın özel güvenlik görevlilerine ulaşılabilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında görüşülen özel güvenlik yöneticilerinin tümü erkektir.

Tablo 2. Araştırma katılımcıları

Özel güvenlik görevlileri					Özel güvenlik yöneticileri				
Birim	Kamu				Şirket	Birim	Kamu		Şirket
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın					
	18 (%12)	34 (%22,7)	6 (%4)	0			19 (%10,2)	13 (%7)	
9 (%6)	5 (%3,3)	66 (%44)	12 (%8)	73 (%39)	82 (%94)				
Özel					Özel				

Araştırmacı

Araştırmacı yönetim ve organizasyon alanında doktora derecesine sahiptir ve Özel Güvenlik Denetleme Başkanlığında aktif şekilde yönetici olarak çalışmaktadır. Bu nedenle özel güvenlik sektörünü yakından tanımaktadır. Bununla birlikte araştırmacı, araştırma sürecinde tüm etik kurallara riayet ederek araştırmaya ilişkin görüşme süreçlerinde tarafsız kalmış ve katılımcıları olduğunca yönlendirmekten kaçınmıştır.

Araştırma verilerinin toplanması

Araştırma kapsamında öncelikle Polis Akademisi Başkanlığı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan 26.03.2021 tarihli ve 2021/02 sayılı karar alınmıştır. Türkiye özel güvenlik sektöründeki iş gücü devir oranı ve işten ayrılma nedenlerini tespit etmek üzere gerçekleştirilen durum çalışmasında veriler bu etik kurul kararı doğrultusunda ÖGNET verileri kapsamında görüşme tekniği ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde, araştırmacı tarafından alanyazın incelemesi neticesinde özel güvenlik görevlileri ve yöneticiler için kullanılmak üzere oluşturulan iki ayrı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Özel güvenlik görevlileri için hazırlanmış olan form üç, yöneticiler için hazırlanmış olan form bir sorudan oluşmaktadır. Sorular oluşturulurken evet veya hayır gibi cevaplar verilmesini önleyecek şekilde olmalarına özen gösterilmiştir. Özel güvenlik görevlilerine yöneltilen sorular şu şekildedir;

- Özel güvenlik görevlisiyken 2020 yılında işten ayrıldığınızı tespit ettik. Nedenini söyleyebilir misiniz?
- İşten ayrıldığınız özel güvenlik unsuru hangisiydi; Kamu birim, kamu şirket, özel şirket, özel birim?
- İşten ayrıldıktan sonra yeni iş bulabildiniz mi? İş bulduysanız, özel güvenlik sektöründe mi çalışmaya devam ediyorsunuz?

Özel güvenlik yöneticilerine yöneltilen sorular ise şu şekildedir;

- Özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenleri nelerdir?

Araştırma öncesinde görüşme formlarının test edilerek anlaşılmayan yönlerinin bulunup bulunmadığını tespit etmek amacıyla Temmuz 2021 döneminde 2 özel güvenlik görevlisi ve 2 yönetici ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama neticesinde soruların genel olarak anlaşıldığı ve verilen cevapların araştırma amacı doğrultusunda tutarlı olduklarının anlaşılması üzerine asıl uygulamaya geçilmiştir.

Araştırma görüşmelerinin tümü telefonda gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında elde edilen cevaplar görüşme formu üzerine yazılarak kayıt altına alınmıştır. Hazırlanmış olan sorulara verilen cevapların

çok uzun olmaması ve kolayca kaydedilebilmesi sebebiyle herhangi bir ses kaydına ihtiyaç duyulmamıştır.

Görüşmeye başlamadan önce araştırmacı daha önceden hazırlanan bilgilendirme metnini her katılımcıya okuyarak araştırmaya katılımın tümüyle gönüllü olduğunu, görüşmenin herhangi bir aşamasında ayrılacaklarını ve diğer etik hususları kendilerine bildirmiştir. Katılımcıların gönüllülük beyanları sonrasında görüşmelere başlanarak formlardaki sorular sırasıyla kendilerine yöneltilmiştir. Görüşme esnasında katılımcıların sorulara istedikleri şekilde cevap vermelerine izin verilmiş, anlattıkları hususlar müdahale etmeden dikkatlice dinlenmiştir. Araştırma kapsamında 330 kişiyle yapılan görüşmelerin süreleri 3 ile 5 dakika arasında değişmektedir. Katılımcıların sorulara vermiş oldukları cevapların farklılaşmamasına başlaması üzerine görüşmeler Eylül 2021 döneminde bitirilerek araştırmaya son verilmiştir.

Verilerin analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde, kodların ve temaların olgularla nasıl temsil edildiğini ortaya koymak üzere tematik analiz gerçekleştirilmiştir (Gibbs, 2007). Veriler Nvivo analiz programıyla çözümlenmiştir. Analiz sürecinde, ilk olarak toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılarak her görüşme sorusu altına yığma işlemi yapılmıştır. Sonrasında bu düzenlenen veriler Nvivo programına aktarılmıştır. Programa aktarılan veriler teker teker okunarak kodlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Sonrasında, oluşturulan kodların ortak yönleri tespit edilerek gruplandırma yapılmış ve bu kodlar temalarda birleştirilmiştir. Son olarak elde edilen kod ve temalar grafikler şeklinde araştırmada sunulmuş ve alıntılarla birlikte yorumlanmıştır.

Geçerlilik ve güvenilirlik

Araştırmanın geçerliliğini sağlamak üzere, araştırma kapsamında oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile görüşmeler gerçekleştirilerek ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplanmıştır. Toplanan bu veriler ayrıntılı şekilde rapor edilmiştir. Yapılan görüşmelerden doğrudan alıntı yapılarak araştırmada yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırma kapsamında elde edilen verilerin kendi içerisinde tutarlı olduğu belirlenmiş ve araştırma örnekleme, görüşme şekli ve süreci sonradan karşılaştırılabilirliği açısından ayrıntılı şekilde açıklanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). Araştırmada amaçlı örneklem kullanılmıştır (Erlandson vd., 1993).

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla ise, araştırmacı süreçteki konumunu açıklamıştır (Creswell, 1998). Araştırmanın katılımcıları tanımlanarak açıklanmış, veri toplama ve analiz yöntemlerine ilişkin ayrıntılı açıklama yapılmış ve elde edilen veriler yorum katılmadan, doğrudan da sunulmuştur (LeCompte ve Goetz, 1982). Veriler ayrıntılı ve amaca uygun bir şekilde toplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994).

BULGULAR

Türkiye’de özel güvenlik sektöründe işgücü devir oranı nedir?

ÖGNET verilerine göre Türkiye’de 2020 yılında herhangi bir sebeple işten ayrılan özel güvenlik görevlilerinin sayısı 87.893’tür. 71.560’ı (%81,4) erkek ve 16.333’ü (%16,6) kadın olan bu özel güvenlik görevlilerinin 29.399’u (%33,5) kamu biriminde, 7.854’ü (%8,9) özel birimde, 1.248’i (%1,4) kamu şirketinde ve 49.392’si (%56,2) özel şirketlerde çalışırken işten ayrılmışlardır (Bkz. Tablo 3).

İş gücü devir oranının hesaplanmasında İşgücü Devir Oranı İndeksi (Amstrong, 2011) kullanılmıştır. Bir yıllık işgücü devir oranını hesaplamak üzere şu formül kullanılmıştır (Saruhan ve Yıldız, 2012);

$$\text{İşgücü Devri} = \frac{\text{Bir yılda işten ayrılan personel sayısı}}{\text{Ortalama personel toplam sayısı}} \times 100$$

Ortalama personel toplam sayısı, dönem başı ve dönem sonu personel sayısının toplamının yarısı olarak hesaplanmıştır (Geylan, 2009). ÖGNET verilerine göre 01.01.2020 tarihinde kayıtlı özel güvenlik görevlisi sayısı 317.394 iken 31.12.2020 tarihinde kayıtlı özel güvenlik görevlisi sayısı 317.118'dir (Bkz. Tablo 1). Yapılan hesaplama sonucu ortalama personel toplam sayısı 317.256 olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda;

- 2020 yılında özel güvenlik sektöründe genel iş gücü devir oranı yıllık $(87.893/317.256 \times 100)$ %**27,7** olarak hesaplanmıştır.

Araştırma kapsamında ayrıca demografik özelliklere göre işgücü devir oranları da hesaplanmıştır. Bu bağlamda 2020 yılı;

- Erkek özel güvenlik görevlilerindeki işgücü devir oranı $(71.560/(274.998+274.983/2) \times 100)$ %**26**
- Kadın özel güvenlik görevlilerindeki işgücü devir oranı $(16.333/(42.396+42.135/2) \times 100)$ %**38,6**
- Kamu birimlerindeki işgücü devir oranı $(29.399/(97.764+100.118/2) \times 100)$ %**29,7**
- Özel birimlerdeki işgücü devir oranı $(7.854/(42.489+40.306/2) \times 100)$ %**18,9**
- Kamu şirketlerindeki işgücü devir oranı $(1.248/(57.407+59.609/2) \times 100)$ %**2,1**
- Özel şirketlerdeki işgücü devir oranı $(49.392/(119.734+117.085/2) \times 100)$ %**41,7** olarak hesaplanmıştır (Bkz. Tablo 1 ve 3).

Tablo 3. Türkiye’de 2020 yılında işten ayrılan özel güvenlik görevlisi sayıları

İSTİHDAM ŞEKLİ/YERİ			
	Kamu		
Birim	29.399 (%33,5)	1.248 (%1,4)	Şirket
	7.854 (%8,9)	49.392 (%56,2)	
	Özel		
CİNSİYET			
	Erkek	Kadın	
	71.560 (%81,4)	16.333 (%18,6)	
Toplam: 87.893			

Türkiye’de özel güvenlik sektöründeki hesaplanan iş gücü devir oranları incelendiğinde, en yüksek devir oranının özel şirketlerde, en düşük devir oranının ise kamu şirketlerinde gerçekleştiği; kadın, özel şirket ve kamu birimlerindeki devir oranlarının ise genel sektör ortalamasından daha yüksek gerçekleştiği ifade edilebilir.

Türkiye’de özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenleri nelerdir?

Bu kısımda araştırmanın “Türkiye’de özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenleri nelerdir?” sorusuna verilen cevaplara ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Gerçekleştirilen analiz neticesinde elde

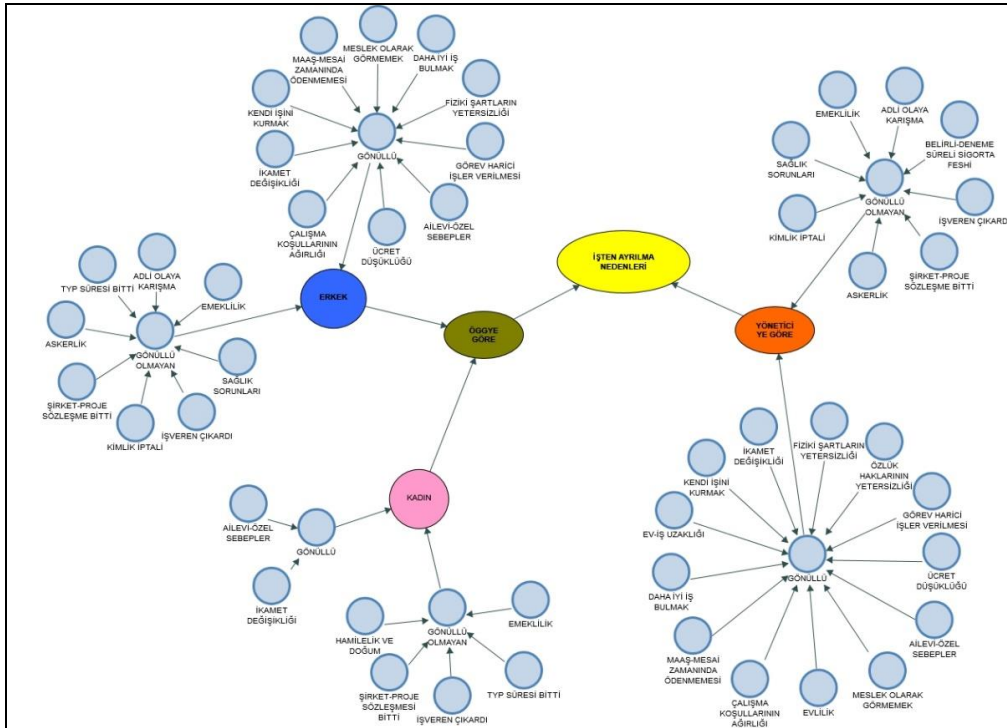
edilen cevaplar özel güvenlik görevlilerine ve yöneticilere göre tasnif edilmekle birlikte istihdam yeri ve şekline göre de tasnife tabi tutulmuştur.

Araştırma kapsamında özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenlerinin neler olduğuna ilişkin soru hem özel güvenlik görevlilerine hem de özel güvenlik yöneticilerine yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevapların, yapılan analizde “Gönüllü” ve “Gönüllü olmayan” şeklinde iki temada toplandığı tespit edilmiştir (Bkz Şekil 1).

Özel güvenlik görevlilerinin gönüllü olmayan işten ayrılma nedenleri

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi neticesinde; kimlik iptali, sağlık sorunları, emeklilik, adli olaya karışma, TYP süresinin bitmesi, işverenin çıkartması, şirket-proje sözleşmesinin sona ermesi, askerlik, belirli veya deneme süreli sigortalı feshi, hamilelik-doğum hususlarının özel güvenlik görevlilerinin gönüllü olmayan işten ayrılma nedenleri olarak tüm katılımcılar tarafından ifade edildiği tespit edilmiştir. Özel güvenlik görevlisi katılımcılara ait örnek cevaplar şu şekildedir;

- Çalıştığım şirket güvenlik faaliyetlerini sonlandırdı. Ayrıldıktan sonra başka sektörde iş buldum.
- TYP kapsamında çalışma sürem doldu. İş bulamadım.
- Geçici süreli çalışıyordum. Ayrıldıktan sonra iş bulamadım.
- Taşeron firmanın sözleşmesi bitti. Ayrıldım. İş buldum. Özel güvenlik sektöründe çalışıyorum.
- İşveren çıkarttı. İş buldum. Başka sektörde çalışıyorum.
- TYP kapsamında çalışırken doğum yaptım. İş bulamadım.
- Mahkeme kararı gereğince kimliğim iptal edildi. İş bulamadım.
- Denetimli serbestlikten dolayı kimliğimi yenileyemedim. Başka sektörde iş buldum.
- Yaşım gereği mesleğin fiziki olarak beni yorması sebebiyle ayrıldım. İş buldum. Özel güvenlik sektöründe devam etmiyorum.
- Askerlikten dolayı işten ayrıldım. Sonrasında iş buldum. Farklı sektörde çalışıyorum.

Şekil 1. Özel güvenlik görevlileri ve yöneticilerine göre işten ayrılma nedenleri

Özel güvenlik yöneticisi katılımcılara ait örnek cevaplar şu şekildedir;

- *Görevin alternatif iş olarak değerlendirilmesi, belirli süreli sigortalı feshi, ahlaki sebeplerle işveren tarafından iş feshi, askerlik, deneme süreli sigortalı feshi, işin sona ermesi.*
- *Eğitimlerinin yetersizliği sebebiyle performans düşüklüğü, kurum kültürüne uyum sağlayamamak ve disiplinli çalışma ortamına ayak uyduramama sebebiyle işveren tarafından çıkarılma.*
- *Şirket kurallarına karşı geldikleri için biz çıkartıyoruz.*
- *Eğitim eksikliği ve buna bağlı davranışlardan dolayı yaşanan problemler ile görev tanımı ve iş kanununa uygun davranmamaktan kaynaklı iş akdi feshi yaşanmaktadır.*
- *Yöneticilerin sert üslubu ve eleman beğenmemeleri sebebiyle işten çıkartma.*

Tüm katılımcıların cevaplarına ilişkin frekanslar analiz edildiğinde özel güvenlik görevlilerinin gönüllü olmayan işten ayrılma nedenleri arasında en çok emeklilik, TYP süresinin bitmesi, proje süresinin dolması, işverenin işten çıkarması, sağlık sorunları ve kimlik iptali hususları ifade edilirken en az hamilelik ve doğum ile askerlik hususlarının dile getirildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte hamilelik ve doğum nedeniyle işten ayrılma sadece kadın özel güvenlik görevlileri için gönüllü olmayan işten ayrılma nedeni olarak ifade edilmişken askerlik, adli olaya karışma, sağlık sorunları ve kimlik iptali sadece erkekler için gönüllü olmayan işten ayrılma nedenleri olarak belirtilmiştir (Bkz. Şekil 2).

Araştırmada ayrıca özel güvenlik görevlisi katılımcılara işten ayrıldıktan sonra yeni bir iş bulup bulamadıkları ve sektörde devam edip etmedikleri sorusu da yöneltilmiştir. Gönüllü olmayan nedenlerle işten ayrılan özel güvenlik görevlisi katılımcıların 53'ü işe tekrar girebildiklerini, 37'si işe giremediklerini, işe girenlerin ise 32'si özel güvenlik sektöründe, 21'i ise başka sektörde iş bulduklarını ifade etmişlerdir (Bkz. Tablo 4).

Özel güvenlik görevlilerinin gönüllü işten ayrılma nedenleri

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi neticesinde; çalışma koşullarının ağırlığı, ücret düşüklüğü, meslek olarak görmemek, özlük haklarının yetersizliği, ikamet değişikliği, ev-işyeri uzaklığı, görev harici işlerin verilmesi, kendi işini kurma, daha iyi iş bulma, fiziki koşulların yetersizliği, maaş ve mesai ücretinin zamanında ödenmemesi, ailevi-özel sebepler ve evlilik hususlarının özel güvenlik görevlilerinin gönüllü işten ayrılma nedenleri olarak katılımcılar tarafından ifade edildiği tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 1).

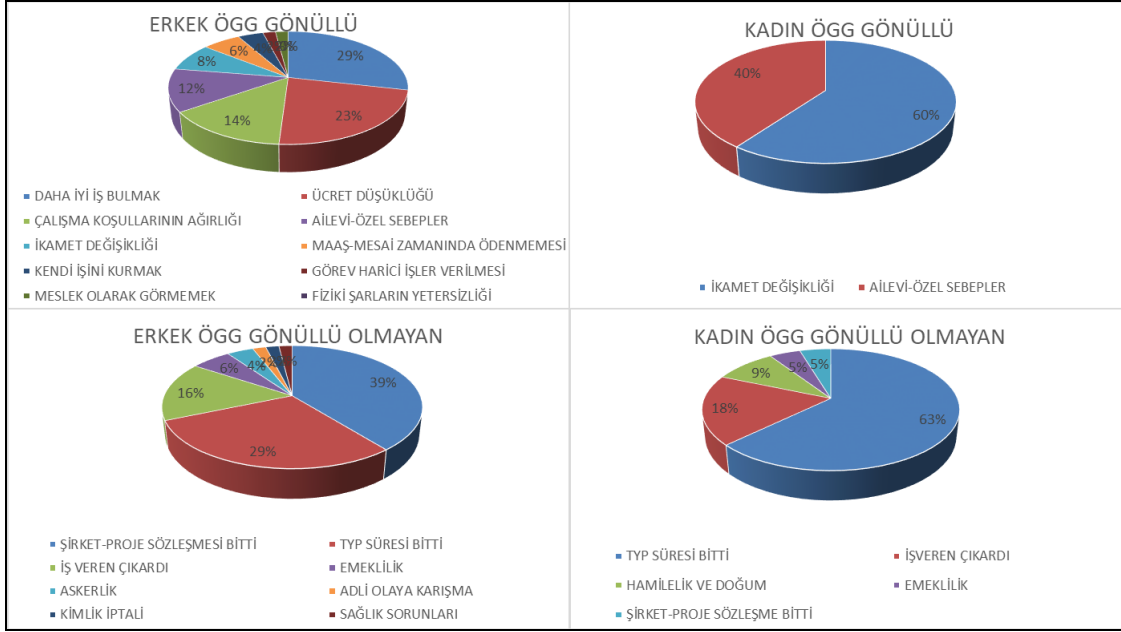
Özel güvenlik görevlisi katılımcılara ait örnek cevaplar şu şekildedir;

- *Daha iyi bir iş buldum. Özel güvenlik sektörü dışında çalışıyorum.*
- *İkamet değişikliği sebebiyle işten ayrıldım. İş bulamadım.*
- *Şirket değişikliği yaptım. Daha iyi bir özel güvenlik şirketine geçtim.*
- *Devlette iş buldum.*
- *Ücret düşüklüğü sebebiyle işten ayrıldım. Sektör dışında başka bir iş buldum.*
- *Çalışma alanının fiziki koşullarının yetersizliği ve görev harici işler verilmesi sebebiyle işten ayrıldım. Başka bir sektörde iş buldum.*
- *Ücret düşüklüğü ve işimin sürekli olmayacağı endişesiyle işten ayrıldım. Başka sektörde iş buldum.*
- *Çalışma saatlerinin kötü olması ve fiziksel olarak aşırı yıpratıcı olması nedeniyle işten ayrıldım.*
- *İşyerinde bizden sorumlu müdürün görev harici işler vermesi ve kötü davranışları sebebiyle işten ayrıldım. İş bulamadım.*
- *Devlet memurluğuna atandım.*
- *Özel bir sebepten ötürü işten ayrıldım. İş bulamadım.*
- *Fazla mesai ücretimi vermedikleri için işten ayrıldım.*

Özel güvenlik yöneticisi katılımcılara ait örnek cevaplar şu şekildedir;

- Çalışma koşullarından dolayı (İkamete uzaklık, çalışma saatleri vb.) kamuyu tercih edebilmekteler.
- Devlette memur olmak veya kendi işini kurma sebebiyle işten ayrılıyorlar. Ayrıca emekli olmak da bir diğer sebep.
- Maaş düşüklüğü ve iş yerinin ikametlerine uzaklığı sebebiyle işten ayrılmaktalar.
- Maaş düşüklüğü sebebiyle işten ayrılıyorlar. Başka sektöre veya devlete geçiyorlar.
- Kart yenileme konusunda, personel bilinçli şekilde yenilemeyerek kıdem tazminatı almak için kullanıyorlar.
- Maaş farkları, fiziki şartların eksikliği, özel-ailevi sebepler, fazla mesai ve yol yemek gibi ücretlerin verilmemesi veya elden verilmesi nedeniyle işten ayrılabilenler.
- İş değişikliği, maddi problemler, çalışma şartları ve bu şartlara uyum sağlayamama, ailevi sebepler, askerlik veya evlilik, ikamet değişiklikleri, sağlık problemleri ve projenin sona ermesi nedeniyle işten ayrılabilenler.
- Devriye atma zorunluluğu, sıkıya gelememe, yol sorunu bahanesi, çalıştığı yerin yoğunluğu, ast üst ilişkisine uyamama, sezonluk işleri tercih etme, turizm bölgelerinde işe girme ve özellikle uzun bayram tatillerinde çalışmak istemedikleri için işten ayrılmaktalar.
- Maaş düşüklüğü sebebiyle işi bırakmaktalar. Ufak bir maaş farkı elde ettiklerinde hemen iş değiştirebilmekteler. Özellikle İstanbul'da kolay iş bulabildikleri için haber vermeden işten ayrılabilenler.
- Yeni nesil gençlerin mesleği benimsememeleri ve keyfi davranmaları.
- Maaşı az buldukları için kendileri ayrılıyorlar. Sözleşme bittiğinde ve görev başında uyumaları sebebiyle biz işten çıkartıyoruz.
- Şahıslar işsizken çabuk iş bulacakları umuduyla mesleğin zor yönlerini araştırmadan belge alıp işe girmek istemekte, ancak işe başlayınca (sıcak, soğuk, yağışlı ortam, araç yoğunluğu, şahıs yoğunluğu, işveren kaprisleri vb.) işin zorluklarını görmesi sonrasında sık sık iş değişikliğine gitmekteler.
- Genel olarak özel güvenlik görevlileri güvenlik sektöründe kendilerine gelecek görmemekteler. Birçok sektöre göre daha iyi maaş alabilmekte olmalarına rağmen işin yapılma şekli, insanların bakış açısı, özellikle geçmişte yaşanan olumsuzluk ve haksızlıklardan dolayı ne kadar çalışırsa çalışsınlar maddi veya kariyer olarak ileriye dönük bir umut beslememekteler.
- Genel olarak özel güvenlik işi meslek olmaktan çok ikincil iş olarak görülmede.
- Mevcut riskler nedeniyle alınan sıkı tedbirlerden dolayı stres altında kalma ve sıkılma, daha az riskli işlere yönelme.

Tüm katılımcıların cevaplarına ilişkin frekanslar analiz edildiğinde en çok gönüllü işten ayrılma nedeni olarak daha iyi iş bulma, ücret düşüklüğü, meslek olarak görmemek ve ev-iş uzaklığının ifade edildiği, en az ise görev harici işlerin verilmesi, ikamet değişikliği ve evliliğin belirtildiği tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 2). Bununla birlikte kadın özel güvenlik görevlilerinin gönüllü işten ayrılma nedenleri olarak sadece ailevi-özel sebepler ve ikamet değişikliği gösterilmişken, erkek özel güvenlik görevlileri için bu nedenlere ilave olarak görev harici işler verilmesi, fiziksel şartların eksikliği, daha iyi iş bulma, meslek olarak görmemek, maaş-mesai zamanında ödenmemesi, kendi işini kurma ve çalışma koşullarının ağırlığı da dile getirilmiştir (Bkz. Şekil 1). Diğer taraftan gönüllü işten ayrılan özel güvenlik görevlisi katılımcıların 47'si işe tekrar girebildiğini, 13'ü işe giremediğini, işe girenlerden 15'i özel güvenlik sektöründe, 32'si ise başka sektörde iş bulabildiğini ifade etmişlerdir (Bkz. Tablo 4).

Şekil 2. Özel güvenlik görevlilerinin cinsiyetlerine göre işten ayrılma nedenlerine ilişkin frekans tabloları

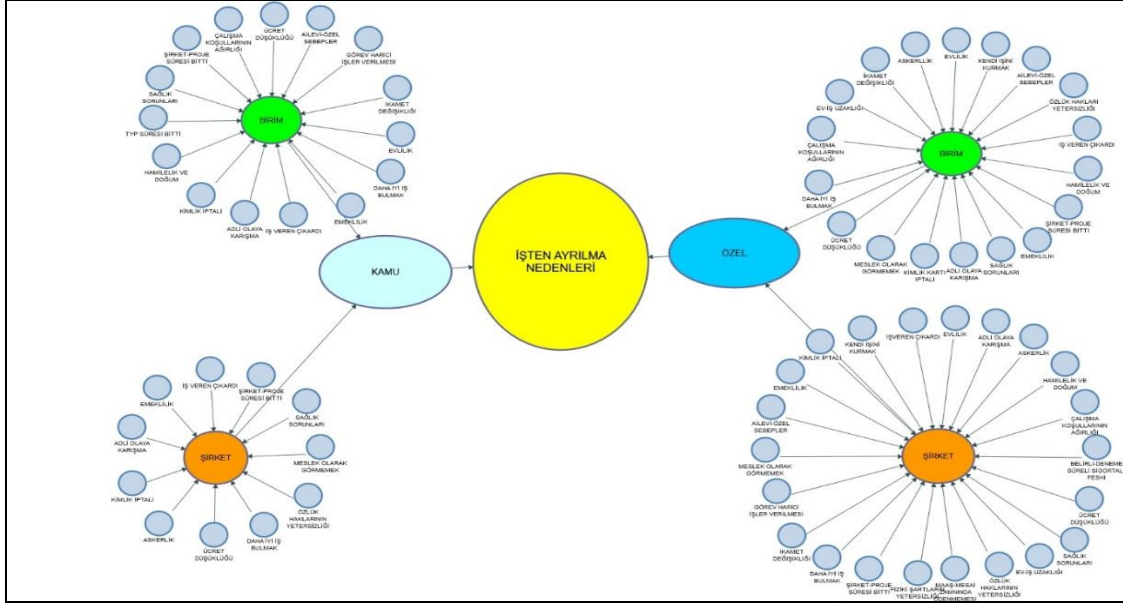
Araştırmada, özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenlerinin istihdam şekillerine ve yerlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespiti yönelik gerçekleştirilen analiz neticesinde, kamu ve özel sektörde çalışanların işten ayrılma nedenlerinin büyük çoğunlukla birbirleriyle benzerlik gösterdiği, TYP süresi bitmesi sebebiyle işten ayrılmaların sadece kamu birimlerinde çalışanlar için ifade edildiği, belirli ve geçici süreli sigortalı feshi sebebiyle işten ayrılmaların ise sadece özel şirketlerde çalışanlar için ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte katılımcılar tarafından sağlık sorunları, meslek olarak görmemek, daha iyi iş bulmak, ücret düşüklüğü, kimlik iptali, adli olaya karışma, emeklilik ve işverenin işten çıkarmasının tüm istihdam şekil ve yerleri için ortak işten ayrılma nedenleri olarak belirtildiği tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 3).

Tablo 4. İşten ayrıldıktan sonra tekrar işe giren ve giremeyen katılımcı özel güvenlik görevlileri

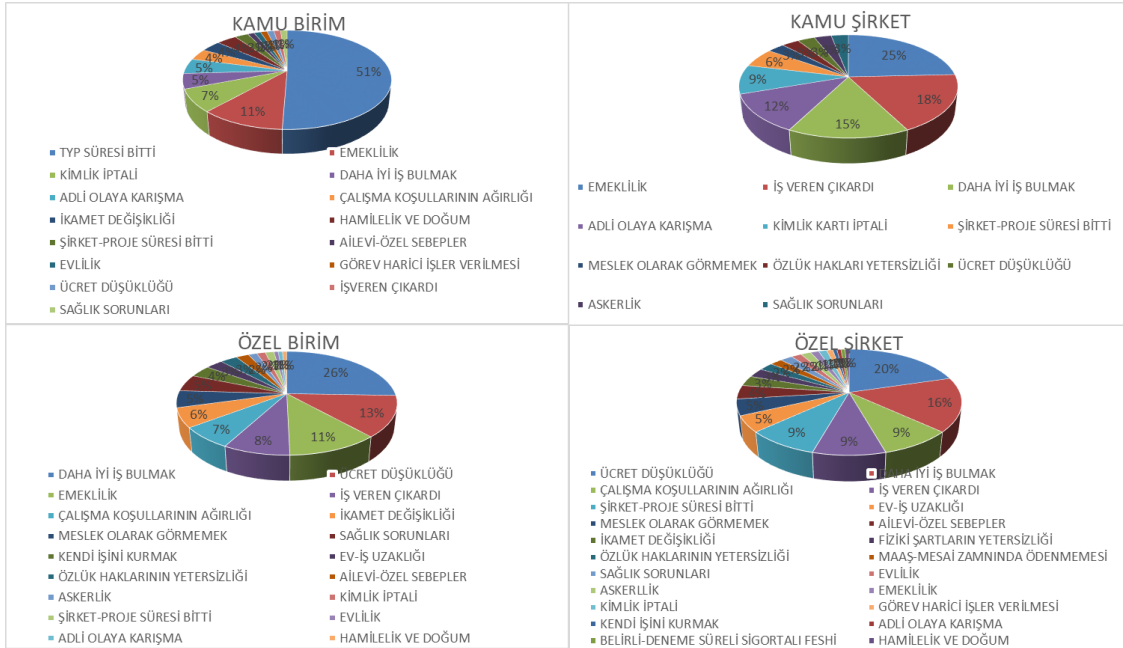
Zorunlu işten ayrılan		Kendi isteğiyle işten ayrılan	
İşe giren	İşe giremeyen	İşe giren	İşe giremeyen
Özel güvenlik sektörü	37	Özel güvenlik sektörü	13
Başka sektör		Başka sektör	
32		21	
53		47	
90 (%60)		60 (%40)	
Genel toplam:150			

Katılımcıların cevaplarına ilişkin frekanslar analiz edildiğinde en çok işten ayrılma nedenleri olarak kamu birimleri için TYP süresinin dolması ve emeklilik, kamu şirketleri için emeklilik, işveren çıkarması, daha iyi iş bulma ve adli olaylara karışma, özel birimler için daha iyi iş bulma, ücret düşüklüğü ve emeklilik, özel şirketler için ise ücret düşüklüğü, daha iyi iş bulma, çalışma koşullarının

ağırlığı, işverenin işten çıkarması ve proje süresinin bitmesi hususlarının dile getirildiği tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 4).

Şekil 3. İstihdam şekillerine ve yerlerine göre özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenleri

Şekil 4. İstihdam şekillerine ve yerlerine göre özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma nedenlerine ilişkin frekans tabloları

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırmada, Türkiye özel güvenlik sektöründe genel işgücü devir oranı %27,7 olarak tespit edilmiştir. CoESS'in (2013) raporunda ifade edilen Avrupa ülkeleri özel güvenlik görevlisi ortalama devir oranından düşük olan bu oran, Belçika, Hırvatistan, Norveç, İngiltere, İsviçre ve Lüksemburg gibi ülkelerdeki devir oranından yüksek olmakla birlikte Avusturya, Almanya, Polonya, Portekiz, Romanya, Bulgaristan, Kanada ve ABD gibi ülkelerin devir oranlarından düşüktür. Bu sonuçlar,

Türkiye özel güvenlik sektöründeki işgücü devir oranının ifade edildiği gibi (Eren, 2017; TOBB, 2014; Uçkun vd., 2013) çok yüksek olmadığına işaret etmektedir.

Araştırma kapsamında, Türkiye özel güvenlik sektöründe istihdam yerlerine ve şekillerine göre işgücü devir oranı ayrı ayrı tespit edilmiştir. Kamu şirketlerindeki özel güvenlik görevlisi devir oranı çok düşük (%2,1) olmakla birlikte özel güvenlik şirketlerindeki devir oranı ortalamanın çok üzerindedir (%41,7). Özel birimler ve kamu birimlerindeki devir oranları ise sırasıyla %18,9 ve %29,7 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre Türkiye’de kamu dışında faaliyet gösteren özel güvenlik şirketlerinin, işgücü devir oranının olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kalarak en büyük sorunu yaşayan taraf oldukları ifade edilebilir.

Araştırmada, özel şirketlerde çalışan özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılmalarının gönüllü ve gönüllü olmayan birçok nedenle gerçekleştiği tespit edilmiştir. Katılımcılar tarafından ifade edilen işten ayrılma nedenleri arasında en fazla dile getirilenleri ücret düşüklüğü, daha iyi iş bulma, çalışma koşullarının ağırlığı, işverenin çıkarması ve proje süresinin dolmasıdır. En fazla dile getirilen bu işten ayrılma nedenleri incelendiğinde, tümünün örgüt yöneticileri tarafından yönetilebilecek yani önlenilecek işgücü devri nedenleri arasında oldukları görülmektedir. Diğer bir deyişle özel güvenlik şirketlerindeki yüksek devir oranının düşürülmesinde şirket sahibi ve yöneticilerinin rol oynayabileceği anlaşılmaktadır. Sadece bu beş unsurun iyi yönetilmesi durumunda özel şirketlerdeki işgücü devir oranının Türkiye genel ortalama düzeyine çekilmesi mümkün görünmektedir.

Araştırma kapsamında kamu birimlerindeki işgücü devir oranının ortalamanın üzerinde gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Çünkü kamuda istihdamın çalışanlarda, iş güvencesi, emeklilik ve sosyal haklar gibi olumlu etkileri olabilmesi nedeniyle işten ayrılmaların düşük olması beklenmektedir. Araştırma kapsamında katılımcıların vermiş oldukları cevaplar istihdam yerleri ve şekillerine göre de tasnif edilmiştir. Sonuçlar, kamu birimlerinde en çok TYP süresinin dolmasının işten ayrılma nedeni olarak ifade edildiğini göstermektedir. Türkiye’de TYP kapsamında özel güvenlik görevlileri yapılan sözleşme gereği belirli süreli olarak istihdam edilmekte ve sonrasında işlerine son verilmektedir. TYP kapsamında istihdam geçici olduğundan kamu birimlerindeki işgücü devir oranı beklenenden yüksek gerçekleşmiştir. TYP kapsamındaki işten ayrılmalar hariç tutulduğunda kamu birimlerindeki işgücü devir oranı ortalamanın altına gerilemesi muhtemel görünmektedir. Kamu birimlerinde, TYP süresinin dolması nedeninden sonra en fazla işten ayrılma nedeni olarak emeklilik ve kimlik iptalinin ifade edildiği görülmektedir. Kimlik iptalleri özel güvenlik görevlilerinin 5188 sayılı kanunda belirtilen şartları kaybetmeleri durumunda meydana gelmektedir. Bunlar genel olarak güvenlik soruşturmasının olumlu olması, sağlık ve eğitim şartlarıdır. Güvenlik soruşturmasının olumsuzluğu ve sağlık şartlarının kaybedilmesi kontrol edilemeyen faktörler olarak karşımıza çıkmakla beraber eğitim ve sınav şartının yerine getirilmesi yönetilebilir bir husustur. Özel güvenlik görevlileri 5 yılda bir ilgili mevzuat gereği yenileme eğitimi alarak sınava girmek zorundadırlar. Bu şartı yerine getirmediğinde, çalışma izni yerine geçen kimlik kartları iptal edilmektedir. Özel güvenlik görevlileri zaman bulamadıkları veya eğitim ve sınav takvimini takip etmediklerinde bu olumsuz durumla karşılaşabilmektedirler. Bu kapsamdaki özensiz davranış sektörel anlamda önemli işgücü kaybı anlamına gelebilmektedir. Bu durumun önüne geçebilmek için işverenlerin ve özel güvenlik görevlilerinin dikkatli davranmaları ve kimlik süre bitimlerini takvime bağlayarak takip etmeleri önem taşımaktadır.

Özel birimlerde çalışan özel güvenlik görevlileri en fazla daha iyi iş bulma, ücret düşüklüğü ve emeklilik nedenleriyle işte ayrıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuçlar, özel birimlerdeki işgücü devir oranının da daha geriye çekilebilme potansiyeli olduğunu işaret etmektedir. Daha iyi iş bulma ve ücret düşüklüğü nedenleri önlenilecek devir oranı nedenleri arasında görünmektedir. Özel güvenlik mesleği iş şartları bakımından ağır olarak nitelenmektedir. Bu nedenle aynı ücret düzeyinde dahi olsa, çalışma şartları daha iyi olan, örneğin sadece gündüz çalışılabilen bir iş bulunduğunda özel güvenlik görevlileri işten ayrılabilirlerdir. İş koşullarının gözden geçirilmesi, ücret politikalarının içinde bulunulan çevreye göre yeniden ele alınarak işverenler tarafından belirlenmesi önem taşımaktadır.

Araştırmada Türkiye’de kadın özel güvenlik görevlilerindeki işgücü devir oranının erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Alan yazında da, özel sebepler nedeniyle kadınların erkeklerden daha fazla işten ayrılma eğiliminde olduklarına ilişkin araştırma sonuçları bulunmaktadır (Erbil, 2013; Yavuz ve Akça, 2018). Bununla birlikte araştırmaya katılan kadın özel güvenlik görevlilerinin büyük çoğunluğu TYP süresinin bitmesi nedeniyle gönüllü olmayan şekilde işten ayrılmış olduklarını ifade etmişlerdir. Türkiye’de TYP kapsamında özellikle okullarda kadın özel güvenlik görevlileri görevlendirilmektedir. Bu durum kadın özel güvenlik görevlilerinin işgücü devir oranlarını yükselten ana etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında kadın özel güvenlik görevlileri gönüllü işten ayrılma nedenleri olarak sadece ikamet değişikliği ve ailevi-özel sebepleri ifade etmişlerdir. Erkek özel güvenlik görevlileri ise bunların yanında çalışma koşullarının ağırlığı, fiziki şartların yetersizliği, daha iyi iş bulmak ve kendi işini kurmak gibi birçok neden ifade etmektedirler. Bu sonuçlar Türkiye’de kadın özel güvenlik görevlilerinin gönüllü işten ayrılma nedenlerinin işe ilişkin faktörlerden daha çok iş dışı faktörler olduğunu göstermektedir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, çalışma koşullarının ağırlığı, ücret düşüklüğü, meslek olarak görmemek, özlük haklarının yetersizliği, ikamet değişikliği, ev-işyeri uzaklığı, görev harici işlerin verilmesi, kendi işini kurma, daha iyi iş bulma, fiziki koşulların yetersizliği, maaş ve mesai ücretinin zamanında ödenmemesi, ailevi-özel sebepler ve evliliğin özel güvenlik görevlilerinin gönüllü işten ayrılma nedenleri olduğu, bu nedenlerden daha iyi iş bulma, ücret düşüklüğü, meslek olarak görmemek ve ev-iş uzaklığı en fazla ifade edilen nedenler olarak öne çıktığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kimlik iptali, sağlık sorunları, emeklilik, adli olaya karışma, TYP süresinin bitmesi, işverenin çıkartması, şirket-proje sözleşmesinin sona ermesi, askerlik, belirli veya deneme süreli sigortalı feshi, hamilelik-doğumun özel güvenlik görevlilerinin gönüllü olmayan işten ayrılma nedenleri olduğu, bu nedenlerden emeklilik, TYP süresinin bitmesi, proje süresinin dolması, işverenin işten çıkarması, sağlık sorunları ve kimlik iptalinin en fazla ifade edilen nedenler olarak öne çıktığı tespit edilmiştir.

Özel güvenlik görevlilerinin ön plana çıkan gönüllü ve gönüllü olmayan işten ayrılma nedenlerinin hemen hemen tümü yönetilebilecek unsurlardır. Bu nedenlerin doğru şekilde ele alınarak yönetilmesi neticesinde Türkiye özel güvenlik sektöründeki işgücü devir oranının düşük seviyelere çekilmesi mümkün görünmektedir. Bu bağlamda araştırma sonuçları özel güvenlik sektörü için öncelikle doğru ve adil bir ücret politikasının belirlenmesi gerekliliğini işaret etmektedir. Önemli hijyen faktörlerden birisi olan ücret probleminin çözüme kavuşturulmadan motivasyon faktörlerinin etkili olmayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Adil ücretin sağlanması konusunda devletin üzerine düşen görevler bulunmakla birlikte işverenlerin bu konu üzerinde hassasiyetle durarak piyasa şartlarını gözetmek suretiyle gerekli iyileştirmeleri yapmalarının, asıl sorundan etkilenen taraf olmaları sebebiyle, önem taşıdığı değerlendirilmektedir. Bunun yanında özel güvenlik yöneticileri özellikle iş şartlarını gözden geçirmeli, işleri yeniden yapılandırarak iş ortamını özel güvenlik görevlilerince istenen ve tercih edilen bir forma getirmeli, özel güvenlik görevlilerinin özlük ve sosyal haklarını geliştirici tedbirler almalı, özel güvenlik görevlilerinin kendileri açısından rekabet avantajı sağlayacak bir unsur olduğunu kabul ederek doğru insan kaynakları politikaları oluşturmalı, kendilerinin gelişimlerine destek olmalı ve eğitim imkanlarını kendilerine sağlayarak işgücü devir oranını düşürmeye çalışmalıdırlar. Ayrıca özel güvenlik yöneticileri iş doyumu, motivasyon ve örgütsel bağlılık başta olmak üzere işgücü devri üzerinde negatif etkili olduğu bilinen iş tutumlarını özel güvenlik görevlilerine kazandırmak için gerekli yönetsel uygulamalara önem vermeli ve bunları ortaya koymalıdırlar.

Araştırma kapsamındaki gönüllü veya gönüllü olmayan şekilde işten ayrılan katılımcıların büyük çoğunluğu daha sonradan iş bulabildiklerini ifade etmişlerdir. İş bulmuş olan katılımcıların özel güvenlik sektörü içerisinde devam edenleri olduğu gibi sektör değiştirenleri de bulunmaktadır. Özel güvenlik mesleğinin işe giriş süreçleri formal olarak yapılandırılmıştır. Özel güvenlik görevlisi olmak isteyen birey ancak temel eğitim şartını tamamladıktan sonra kimlik almak için başvurabilmektedir. İşe alındıktan sonra da görevin mahiyetine göre çeşitli uzmanlık eğitimleri işverenler tarafından kendilerine verilmektedir. Tüm bunlar gerek işgören gerekse de işveren açısından zaman ve maliyet unsurlarıdır. Bunun yanında güvenlik hizmetinde tecrübe büyük önem taşımaktadır. Belirli eğitimleri

almış, uzun süreler meslekte çalışarak tecrübe kazanmış bir özel güvenlik görevlisinin kaybedilmesi, yerine görevlendirilecek kişinin yetiştirilmesi için harcanacak zaman, emek ve maliyet nedeniyle, özel güvenlik şirketleri açısından birçok olumsuz sonuç barındırmaktadır. Bununla birlikte yüksek işgücü devrinin özel güvenlik sektöründe istihdam sorunları ve sektörel huzursuzluklar gibi ülke ekonomisi açısından da olumsuz neticeler doğuracağı da unutulmamalıdır. Bu nedenle özel güvenlik görevlilerinin sektör değiştirmelerinin önüne geçilmesi için mesleğin daha cazip hale getirilmesi ve iş alternatiflerinin azaltılabilmesi için yapısal ve yönetsel tedbirler alınması gerekmektedir. Özel güvenlik mesleğinin halihazırdaki durumdan daha profesyonel hale getirilmesi, sektörel insan kaynağının kaybedilmesinin önüne geçebilmesi yönünde yardımcı olabilir. Bu kapsamda Türkiye’de özel güvenlik mesleğinin daha çekici hale gelmesi için gerekli olan profesyonelleşme unsurlarının devlet ve sektör paydaşları tarafından tartışılarak ele alınması ve bunların geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de özel güvenlik sektöründeki devir oranı ve işten ayrılma nedenlerini ortaya koyan araştırmalar kısıtlı olduğundan bu araştırmanın alan yazına önemli katkılar sunacağı umulmaktadır. Bununla birlikte alan yazında, Türkiye özel güvenlik sektöründe hangi düzeyde işgücü devir oranının makul olduğu ve yönetilebileceği konusunda araştırma bulunmadığından bu yönde çalışma yapılmasına ihtiyaç bulunduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca iş olanaklarının varlığı işten ayrılma üzerinde etkili olabilmektedir. Bu nedenle Türkiye özel güvenlik sektöründeki işgücü devir oranı il ve bölge bazında farklılaşabilir. Bu yönde de araştırma yapılması alan yazındaki boşluğu doldurabilecektir. Bunlara ek olarak Türkiye özel güvenlik sektöründeki işgücü devir oranının ülke, şirket ve özel güvenlik görevlileri açısından olumlu ve olumsuz sonuçlarının tespitine yönelik araştırma yapılması da alan yazına katkı sağlayacaktır.

Araştırmada tespit edilen işten ayrılma nedenleri, katılımcıların vermiş oldukları cevaplarla sınırlıdır. Öte yandan araştırma kapsamında belirlenen evren çok geniş coğrafyaya dağıldığından katılımcılarla yüz yüze görüşme gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır. Bu nedenle araştırma kapsamında yapılan görüşmeler telefonla gerçekleştirilmiştir. ÖGNET sisteminde kayıtlı telefonlar numaralarının bazılarının yanlış olması sebebiyle ilgili kişilere ulaşamadığı durumlar olduğu gibi telefona cevap vermeyen bireyler de olmuştur. Bu kapsamda özellikle kamu şirketlerinde çalışırken işten ayrılan kadın özel güvenlik görevlilerine ulaşılammıştır. Bu durum araştırmanın bir kısıtı olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte araştırma Covit Pandemisi döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu dönemin kendine has durumu nedeniyle çalışanların işten ayrılma eğilimleri farklılaşmış olabilir. Bu durum araştırmanın diğer bir kısıtı olarak belirtilebilir.

KAYNAKLAR

- Akova, O., Tanrıverdi, H. ve Kahraman, O.C. (2015). Otel işletmelerinde işgören devir hızına etki eden risk faktörlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyon Dergisi*, 6(12), 87-107.
- Aksu, A. (1995). *Otel işletmelerinde işgören devri hızının verimlilikle olan ilişkisinin değerlendirilmesi ve Antalya yöresinde bir uygulama*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Alıçcı, M. (1998). *Turistik belgeli turizm işletmelerinde personel devir hızı ve Malatya uygulaması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Allen, D.G., Shore, L.M. ve Griffeth, R.W. (2003). The role of perceived organizational support and supportive human resource practices in the turnover process. *Journal of Management*, 29(1), 99-118.
- Altay, M. ve Turunç, Ö. (2018). İş yükü, çalışma yaşam kalitesi ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: Lider üye etkileşiminin ve örgütsel bağlılığın aracılık rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(17), 191-229.
- Armstrong, M. (2011). *A handbook of management techniques: The best-selling guide to modern management methods*. London, UK: Kogan Page Publishers.
- Aswathappa, K. (2007). *Human resource and personnel management*. New Delhi: Tata McGraw-Hill Education.
- Atay, M.Ş. (2009). *The contribution of training and development to turnover*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Baysal, A.C. (1984). İşletmelerde işgücü devri sorunu. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (6), 81-95.
- Bektaş, Ö. (2019). *Özel güvenlik görevlilerinin çalışma yaşamı kalitesi ve işten ayrılma niyeti ilişkisi üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Benligiray, S. ve Demirci, U. (2020). Özel güvenlik sektöründe çalışanların örgütsel politika algıları ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişkiye iş doyumlarının aracılık etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(4), 23-50.
- Branham, L. (2001). *Keeping the people who keep you in business*. New York: Amacom Books
- Busaka, K. A. (2016). *Relationship between working conditions and employee turnover in private security companies, Kisumu County, Kenya*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maseno University School of Business and Economics.
- Button M. (2002). *Private policing*. Cullompton: Willan.
- Campion, M.A. (1991). Meaning and measurement of turnover: Comparison of alternative measures and recommendations for research. *Journal of Applied Psychology*, 76(2), 199-212
- Canbaz, M. F. (2019). Katılım bankası çalışanlarının işten ayrılma nedenleri üzerine bir araştırma. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(20), 135-151.
- Canruh, Y. (1998). *İşgücü devri ve özel hastanelerde çalışan hemşirelerin işgücü devrini etkileyen faktörlerin araştırılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cochran, W. G. (2007). *Sampling techniques*. New York: John Wiley & Sons.
- COESS (2015). *Private security services in Europe CoESS Facts and Figures 2015*. file:///C:/Users/PC/Downloads/ff-2015-private-security-services-in-europe-coess-facts-and-figures%20(1).pdf, Erişim tarihi: 15.04.2022.
- CoESS. (2013). *Private security services in Europe CoESS Facts and Figures 2013*. file:///C:/Users/PC/Downloads/ff-2013-private-security-services-in-europe-coess-facts-and-figures.pdf, Erişim Tarihi: 15.04.2022.
- Creswell, J.W. (1998). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions*. London: SAGE Publications.
- ÇSGB. (2013). *Tebliğ*, https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/1688/2013_ocak_6856.pdf, (Erişim Tarihi: 14.04.2022).
- Dalton, D.R. ve Todor, W.D. (1982). Turnover: A lucrative hard dollar phenomenon. *The Academy of Management Review*, 7(2), 212-218.
- Damaris J. K. (2007). *Labour turnover in private security firms in Kenya: A case study of future force security firm*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), University of Nairobi, Kenya.
- Deb, T. (2009). *Compensation management*. New Delhi: Excel Books.
- Demirci, U. (2019). İş doyumunu ile işten ayrılma niyeti ilişkisine istihdam şekillerinin etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62), 1246.
- Demirci, U. (2021a). Özel güvenlik görevlilerinin profesyonelleşme tutumları: Türkiye’de ampirik bir çalışma. *Verimlilik Dergisi*, 2, 157-176.
- Demirci, U. (2021b). Polis ve özel güvenlik görevlilerinin işbirliği algıları. *Alanya Akademik Bakış*, 5(1), 325-344.
- Demirci, U. ve Çengel, R. (2021). *Türkiye’de özel güvenlik uygulamalarının temel prensipleri*. (İçinde: Sosyal Bilimlerde Akademik Çalışmalar 2) (Ed: B.Selçuk; S.Ünal; Y.L.Mert). Ss.197-217. İzmir: Duvar Yayınları, ISBN: 978-625-7502-77-1
- Demirci, U. ve Tekiner, M.A. (2019). Örgütsel sinizm ile işten ayrılma niyeti ilişkisi: Kamu ve özel sektör farkı. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 2306-2321.
- Demirkıran, M. ve Erdem, R. (2014). Personel devrinin nedenlerine ilişkin geliştirilen modellerin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 289-311.
- Dempsey, J.S. (2010). *Introduction to private security*. 2.Baskı. Wadsworth, Cengage Learning.

- Denvir, A. ve McMahon, F. (1992). Labour turnover in London hotels and the cost effectiveness of preventative measures. *International Journal of Hospitality Management*, 11(2), 143-154.
- Eberly, M., Holtom, B., Lee, T. ve Mitchell, T. (2009). Control voluntary turnover by understanding its causes. (In E. A. Locke (Ed.)), *Handbook of principles of organizational behavior* (Ss. 123–142). Chichester, England: John Wiley & Sons.
- Ekin, N.M. (1960). Memleketimizde işçi devir mevzuunda yapılan araştırmalar ve ortaya koydukları neticeler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 9-10-11, 123-192.
- Ekinci, Y. (1989). *Ahilik*, Ankara: Sistem Ofset.
- Erbil, S. (2013). *Otel işletmelerinde çalışanların örgütsel sinizm algılarının işten ayrılma niyetine etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, H. (2002). *Personel devri ve iş tatmini ile işten ayrılma düşüncesi arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik bir araştırma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, A. ve Saraçoğlu, B. (2011). Gönüllü işten ayrılmalar üzerine ekonometrik bir yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(1), 1-15.
- Eren, C. (2017). *Özel güvenlik görevlilerinin sorunları ve sendikal örgütlenme deneyimleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Eren, E. (2000). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Erlanson, D.A., Harris, E.L., Skipper, B.L. ve Allen, S.D. (1993). *Doing doing naturalistic inquiry: A guide to methods*. London: SAGE Publications.
- Filiz, M. ve Bardakçı, S. (2020). Sağlık çalışanlarının örgütsel iklim algıları ve örgütsel güven düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(73), 436-449.
- Firth, H. ve Britton, P. (1989). Burnout, absence and turnover amongst British nursing staff. *Journal of Occupational Psychology*, 62(1), 55-59. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.1989.tb00477.x>
- Fleisher, M.S. (2011). *Temporal patterns of functional and dysfunctional employee turnover*. (Yayınlanmamış doktora tezi). University of Tennessee.
- Foote, D. A. (2004). Temporary workers: Managing the problem of unscheduled turnover. *Management Decision*, 42 (8), 963-973.
- Frank, F.D., Finnegan, R.P. ve Taylor, C.R. (2004). The race for talent: Retaining and engaging workers in the 21st Century. *Human Resource Planning*, 27(3), 12-25.
- Gaupel, J.A. (2019). *Employee turnover in the security industry*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Northcentral University School of Business.
- George, B. ve Button, M. (2000). *Private security*. Leicester: Perpetuity Press.
- Geylan, R. (2009). *İnsan kaynakları yönetimi, insan kaynakları yönetimi işlevleri*. (G.N. Zeytinoğlu (Ed.)). *Genel işletme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gibs, G.R. (2007). *Analysing qualitative data*. London: SAGE Publications.
- Githinji, S. (2014). *The effect of staff turnover on financial performance of private security firms in Kenya*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). United States International University-Africa.
- Glebbeck, A. C. ve Bax, E. H. (2004). Is high employee turnover really harmful? An empirical test using company records. *Academy of Management Journal*, 47 (2): 277–286.
- Gustafson, C.M. (2002). Employee turnover: A study of private clubs in the USA. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 14 (3), 106- 113.
- Guthrie, J. P. (2000). Alternative pay practices and employee turnover. *Group & Organization Management*. 25(4), 419-439.
- Gümüş, O. (2019). *Profesyonelleşme ve özel güvenliğin profesyonelleşme düzeyinin araştırılması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürbüz, S. (2017). *İnsan kaynakları yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Güzel, B. (2002). *Konaklama işletmelerinde insan Kaynakları kapsamında işgücü devir hızının analizi; Muğla bölgesi örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Hart, S.E. (2005). Hospital ethical climates and registered nurses' turnover intentions. *Journal of Nursing Scholarship*, 37(2), 173-177.
- Hess, K.M. (2009). *Introduction to private security*. 5.Baskı. Wadsworth, Cengage Learning.

- Hom, P.W. ve Griffeth, R.W. (1995). *Employee turnover*. Cincinnati, Ohio: South-Western College Pub.
- İnce, C. (2015). Kırgızistan-Bişkek'teki Türk yiyecek içecek işletmelerinde işgören devir hızı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(4), 35-51.
- İstek, E. (2020). Anadolu kervan yollarında karşılaşılan problemler ve yol güvenliği, *Journal of History School*, 47, 2085-2116.
- Johnson, J.T., Griffeth, R.W. ve Griffin, M. (2000). Factors discriminating functional and dysfunctional salesforce turnover. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 15(6), 399-415.
- Kazak, P. (2012). *İşletmelerde personel devrinin nedenleri ve işgörenlerin eğitim düzeyi ile ilişkisi - Denizli'deki bir işletmede ampirik bir araştırma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kelly, L.A., Gee, P.M. ve Butler, R.J. (2021). Impact of nurse burnout on organizational and position turnover. *Nursing Outlook*, 69(1), 96-102.
- Keser, A. (2006). *Çalışma yaşamında motivasyon*, İstanbul: Alfa Akademi Basım Yayım Dağıtım.
- Kılıç, A. (2004). *Örgüt içi stres faktörlerinin çalışanların "çatışma ve işten ayrılma eğilimleri" üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kim, H. (2013). *Meta-Analysis of turnover intention among child welfare workers*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Houston University.
- LeCompte, M.D. ve Goetz, J.P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 52(1), 31-60.
- Leiter, M.P. ve Maslach, C. (2009). Nurse turnover: The mediating role of burnout. *Journal of Nursing Management*, 17(3), 331-339. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2834.2009.01004.x>
- Lim, E. (2007). *The impact of managerial leadership practices on employee turnover in the foodservice industry*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Wilmington University.
- Liu, B., Liu J. ve Hu J. (2010). Person-organization fit, job satisfaction, and turnover intention: An empirical study in the Chinese public sector. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 38(5), 615-625.
- March, J.G. ve Simon, H.A. (1958). *Organizations*. New York: John Wiley and Sons.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. London: SAGE Publications.
- Mobley, W.H. (1977). Intermediate linkages in the relationship between job satisfaction and employee turnover. *Journal of Applied Psychology*, 62(2), 237-240.
- Murunga, P.L. (2014). *The effect of working conditions of private security guards on service delivery: Case of secure force security company-Nairobi County*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kenyatta University Security Management and Police Studies in the School of Humanities and Social Sciences.
- Noronha, E., Chakraborty, S. ve D'Cruz, P. (2020). 'Doing dignity work': Indian security guards' interface with precariousness. *Journal of Business Ethics*, 162, 553-575.
- O'Connor, D., Lippert, R., Greenfield, K. ve Boyle, P. (2004). 'After the 'quiet revolution': Selfregulation among Ontario private security agencies. *Policing and Society*, 14(2), 138-157.
- Obiero, D. (2011). *Causes and consequences of employee turnover in a financial institution in Kenya*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Texas A&M University.
- Oral, M. (2008). *İnsan kaynakları yönetiminde yetkinlik bazlı mülakatın turn-over (iş gücü devir oranı) oranına etkisi ve bir uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Orhonlu, C. (1964). Osmanlı İmparatorluğunda derbent teşkilatı. İstanbul: İstiklâl Yayınevi.
- Özcan, İ., Aba, G. ve Ateş, M. (2016). *Hemşirelerin örgütsel bağlılık düzeylerinin ve iş doyumlarının beklenen personel devir hızı üzerine etkisi*. İçinde: International Conference on Eurasian Economies, Ss. 465-470.
- Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun (2004, 14 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 8843). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5188.pdf>, Erişim tarihi: 15.04.2022.
- Öztürk, N. (2002). Ahilik teşkilatı ve günümüz ekonomisi, çalışma hayatı ve iş ahlakı açısından değerlendirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 1-12.

- Pekdoğan, H. ve Küçükbaşol, Y. (2019). Yenilikçi kişilik özellikleri ile işten ayrılma arasındaki ilişkinin idari ve güvenlik görevlisi personelin algularına göre değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 14(2), 717-732.
- Peterson, S. L. (2004). Toward a theoretical model of employee turnover: A human resource development perspective. *Human Resource Development Review*, 3(3), 209-227.
- Phillips, D. J. (1990). The price tag on turnover. *Personnel Journal*, 58-61.
- Price, J. L. (1977). *The study of turnover*. Ames: Iowa State University Press.
- Price, J. L. (2001). Reflections on the determinants of voluntary turnover. *International Journal of Manpower*, 22(7), 600-624.
- Resmi Gazete. (2019). *Tebliğ*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/07/20190731-4.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.04.2022).
- Resmi Gazete. (2022). *Tebliğ*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/01/20220128-3.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.04.2022).
- Ritchie, D., Simpkins, J., Bremme, P., Omambala, I. ve diğerleri (2007). Who protects the guards? The facts behind g4s in southern african: Findings of a global fact-finding team may 2007. *UNI property services alliance for justice at secure force security*. http://s3.amazonaws.com/fcmd/documents/documents/000/000/681/original/group-4-securicor-southern-africa_report.pdf?1423019440, Erişim tarihi: 25.05.2022.
- Robinson, C.D. (1995). *Employee work related perceptions as proactive indicators of turnover*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Texas A&M University.
- Rothwell, W.J. (2010). *Effective succession planning: Ensuring leadership continuity and building talent from within*. New York: Amacom Books.
- Rusbult, C.E. ve Farrell, D. (1983). A longitudinal test of the investment model: The impact on job satisfaction, job commitment, and turnover of variations in rewards, costs, alternatives, and investments. *Journal of Applied Psychology*, 68(3), 429- 438.
- Saruhan, Ş. C. ve Yıldız, M .L. (2012). *İnsan kaynakları yönetimi teori ve uygulama*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Savur, Z. (2018). *İşgücü devri ve kayırmacılık (Nepotizm) arasındaki ilişki: Otomotiv yan sanayisinde bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Security (2004), <https://www.securitymagazine.com/articles/76370-turn-away-turnover-1>, Erişim tarihi: 15.04.2022.
- Sefalafala, T. ve Webster, E. (2013). Working as a security guards: The limits of professionalisation in a low status occupation. *South African Review of Sociology*, 44(2), 76-97.
- Steers, R.M. ve Mowday, R. (1981). Employee turnover and post- decision accommodation processes. *Research in Organizational Behavior*, 3, 235-283.
- Şimşek, M.Ş., Akgemci, T. ve Çelik, A. (2001). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Şimşek, S. ve Kara, H. (2017). İş tatmini-İş devri niyeti ilişkisine yönelik bir araştırma: Özel güvenlik sektörü örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 8(19), 85-101.
- Tambay, A. (2006). *İşgören devrinin yönetimine ilişkin tekstil sektöründe yapılan bir araştırma*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Tanova, C. ve Holtom, B.C. (2008). Using job embeddedness factors to explain voluntary turnover in four European countries. *The International Journal of Human Resource Management*, 19(9), 1553-1568.
- Taştan, S. (2002). İnsan kaynakları performans kriterleri. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 4(2). <http://www.isguc.org/?p=article&id=52&cilt=4&sayi=2&yil=2002> Erişim tarihi: 15.04.2022.
- Tekiner, M.A. ve Harputlu, M. (2020). Özel güvenlik ile polis işbirliğinin özel güvenlik görevlilerinin işten ayrılma niyetleri üzerine etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76), 2057-2067.
- Timmerman, P.D. (2008). *The impact of individual resiliency and leader trustworthiness on employees' voluntary turnover intentions*. (Yayınlanmamış doktora tezi), University of Nebreska.
- TOBB. (2014). *Özel güvenlik sektör raporu*, https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2014/ozel_guvenlik_meclisi_int.pdf, Erişim tarihi: 01.04.2022.

- Tongur, H. (1946). *Türkiye’de genel kolluk teşkil ve görevlerinin gelişimi*. Ankara: Kanaat Basımevi.
- Tuna, M. (2007). Personel devir oranı analizi: Ankara’da yer alan yıldızlı otel işletmelerinde bir uygulama. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 45-52.
- Tütüncü, Ö., Tarlan, D. ve Mamyrkulov, N. (2003). Seyahat acentelerinde çalışanların işe alma sürecini algılamaları ve İzmir ili örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 13–140.
- Uçkun, C. G., Yüksel, A. ve Demir, B. (2012). Özel güvenlik sektörünün Türkiye’deki rolü ve Dünya’daki konumu. *EJOVOC*, 2(2), 22-30.
- Uçkun, G., Uçkun, S., Demir, B. ve Konak, O. (2013). *Özel güvenlik görevlilerinin mesleğe bakış açıları ve mesleki sorunlara yönelik yaklaşımları*. İçinde: 3. Ulusal Özel Güvenlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 141-155, Gaziantep.
- Vogt, W. P., Gardner, D. C. ve Haeffele, L. M. (2012). *When to use what research design*. New York: Guilford Press.
- Walmesly, A. (2004), Assessing staff turnover: A view from the English Riviera. *International Journal of Tourism Research*, 6, 275-287.
- Woods, R.H. ve Macaulay, J.F. (1989). Rx for turnover: Retention programs that work. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 30 (1), 79–90.
- Yavuz, M. ve Akça, M. (2018). Çatışma, stres, tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti: Medeni durum ve cinsiyete göre farklılıkların incelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 827-846.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R.K. (2014). *Case study methods: design and methods* (5. Baskı). Thousand Oaks: Sage Pbc.
- Zainal, Z. (2007). Case study as a research method. *Jurnal Kemanusiaan*, 9, 1-6.

Extended Abstract

The Turkish security sector became a private enterprise in 2004 and has grown rapidly since then. More than 320,000 private security guards are employed in the sector today. It is stated that the sector has reached a size of more than three billion Euros. In Turkey, in addition to private areas, building and facility protection services can be provided in public and semi-public areas. Also personal protection, monetary valuables and alarm monitoring services are provided in the sector. It is stated that Turkish private security sector, which has grown so much, has also various problems. High labor turnover rate is pointed out as one of the most important problems of the private security sector in Turkey as well as all over the world. Although there is no legal data showing the private security labor turnover rate in Turkey, it is stated in the 2013 report of the Confederation of European Security Services (CoESS) that the workforce turnover rate in the Turkish private security sector was 50%. No research was found in the literature confirming this statement. However, although the private security officer turnover rate in Turkey is indicated as higher than the European average in the same report, it seems to be lower than the turnover rate in the private security sector of many countries such as the United States and Canada. Studies on the topic are limited in Turkey. In a study, it was determined that the most important reasons for private security officers to voluntarily leave their jobs are fatigue, low professional expectation and insufficient salary. In order to take necessary action to reduce high turnover rate, the factors that cause the private security officers to leave the job and the workforce turnover rate in the sector should be determined. For this reason, the research was carried out to determine the workforce turnover rate in the Turkish private security sector and the reasons for the dismissal of private security officers. For this purpose, Private Security Information System (ÖGNET) data was used in the study and the research was designed as a phenomenology within the framework of the qualitative paradigm. The research data obtained as a result of the interviews made through semi-structured forms were subjected to thematic analysis through the Nvivo program. The research was designed as an exploratory case study within the framework of a single case study, one of the qualitative research methods. A case study is a research method that allows an in-depth analysis of an event or phenomenon that the researcher cannot control. The exploratory case study is basically

carried out to find an answer to the question "what". In the research this model was chosen because it was aimed to find answers to the questions as "What is the labor turnover rate in the private security sector in Turkey?" and "What are the reasons for the dismissal of private security officers in Turkey?". The Labor Turnover Rate Index was used to calculate the workforce turnover rate. Overall workforce turnover rate in the private security sector was calculated as 27.7% per annum as of 2020. Within the scope of the research, labor turnover rates were also calculated according to demographics. As of 2020;

- Employee turnover rate in male private security guards was %26
- Employee turnover rate in female private security guards was %38,6
- Employee turnover rate in public in-house service was %29,7
- Employee turnover rate in private in-house service was %18,9
- Employee turnover rate in public contracted was %2,1
- Employee turnover rate in private contracted service was %41,7

When the calculated turnover rates in the private security sector in Turkey were analyzed, it was seen that the highest turnover rate was in private companies and the lowest turnover rate was in public companies. it can also be stated that the turnover rates in women, private companies and public units were higher than the average sector rate. During the research process, 337 people were interviewed, including 150 (44.5%) private security guards and 187 (55.5%) managers. As a result of the interviews carried out within the scope of the research, It has been determined that not paying the wages on time, family-private reasons and marriage, low working conditions, low wages, not seeing the job as a profession, insufficient personal rights, change of residence, distance from home-workplace, assigning non-duty jobs, starting one's own business, finding a better job, inadequacy of physical conditions are the reasons for the voluntary leaving job of private security guards. On the other hand, it has also determined that cancellation of identity permit, health problems, retirement, involvement in a judicial process, expiration of the TYP period, expulsion of the employer, termination of the company-project contract, entering military service, termination of certain or probationary insurance, pregnancy-birth were the reasons for private security guards to leave their jobs voluntarily. Almost all of the prominent reasons for voluntary and involuntary dismissal of private security guards are manageable factors. As a result of the proper handling and management of these factors, it seems possible to reduce the turnover rate in the private security sector in Turkey to lower levels. In the research, it has been determined that private security officers working in private companies leave their jobs for many voluntary and non-voluntary reasons. Among the reasons for leaving the job expressed by the participants, the most mentioned ones are low wages, finding a better job, heavy working conditions, the employer's dismissal and the expiration of the project period. In the study, it was also determined that the labor turnover rate of female private security officers in Turkey is higher than that of males. However, the high labor turnover of women is due to temporary employment in the public sector. The research was carried out during the Covit Pandemic period. Due to the unique situation of this period, the tendency of employees to leave the job may have changed. This situation can be stated as an important limitation of the research.

YENİLİK VE TÜKETİCİ SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ*

Bilal BAĞIŞ***

Muhammet Naif BARUT**

ÖZ

Bu çalışmada yenilik kavramının tüketiciler açısından ne derece önemli olduğu ve yeniliğin tüketicilerin satın alma davranışlarını ne derece etkilediği araştırılmıştır. İşletmelerin çevrelerinde gerçekleşen değişimleri öngörüp, bu değişimlere ayak uydurmayı başarabilirlerse, içinde yer aldıkları çevrenin baş aktörlerinden biri olacağı bir gerçektir. Bu noktada yenilik olgusu, tüketiciyi kazanmak ve sonrasında elde tutmak adına, en dikkat çekici ve işlevsel bir konuma yerleşmiştir. Bu nedenle, yenilik ve tüketici olgusuna yeni bakış açıları getirilmek istenmektedir. Bu çalışmada, en önemli unsurlardan biri olan yeniliğin, tüketici satın alma davranışlarına etkisi incelenmiştir. Çalışmada; yenilik, satın almayı etkileyen faktörler ve yeniliğin satın almaya etkisi hakkında bilgiler verildikten sonra, ankete dayalı bir araştırma uygulanmıştır. Yapılan anket çalışmasında 239 tüketiciye ulaşılmış ve yüz yüze görüşme yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu ürün, mal veya hizmet satın alırken kalitesine önem vermektedir. Araştırma sonucunda, tüketicinin algısındaki yenilik olgusunun satın alma davranışlarına etki ettiği ve bu etkiyi tüm unsurlarıyla sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yenilik, satın alma, tüketim, değişim

INNOVATION AND ITS EFFECTS ON CONSUMER'S PURCHASING BEHAVIOR

ABSTRACT

This study investigates the significance of innovation for consumers and how it impacts their purchasing behavior. If businesses can anticipate changes in their industry and adapt quickly, they can become major players in their market. Innovation has become the most notable way to attract and retain consumers. Therefore, new perspectives are needed to redefine the concepts of 'innovation' and 'consumer'. The focus of this study is on the effect of innovation on consumers' buying behaviors, which is one of the most crucial factors in this context. A research-based survey was conducted with 239 consumers through face-to-face interviews, after providing information about innovation and the factors influencing purchases. The results revealed that the majority of the participants value quality when buying goods or services. As a result, it was determined that consumers' perception of innovation does indeed impact their purchasing behavior.

Keywords: Innovation, purchases, consumption, change

GİRİŞ

Globalleşen dünyada örgütlerin devamlılığını sağlaması, rakiplerine karşı rekabet avantajı elde edebilmesi ve en önemlisi yaşamlarını sürdürebilmesi için yeniliğin işletmenin temel faaliyeti olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden işletmelerin ayakta kalabilmeleri ve varlıklarını sürdürebilmeleri için sürekli olarak bir değişim ve yenilik yapma döngüsü içerisinde olmaları gerekmektedir. İşletmeler yeni bir ürün, mal ve hizmet üreterek veya yeni bir uygulama gerçekleştirerek yenilik yapar. İşletmelerin yenilik yapmasının yanında bu yeniliği sürdürülebilir hale getirmesi de önemli bir husustur.

* Bu makale, yazarın yüksek lisans tezinden derlenmiştir

*** Sabancı Üniversitesi, Bingöl Üniversitesi ve University of California Berkeley, CA, USA, E-mail: bilalbagis@yahoo.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2314-8991>

** Doktora Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, m.naif_barut@hotmail.com, ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-0563-2790>

Günümüzün en önemli özelliklerinden biri de istek, ihtiyaç ve buna bağlı olarak ürün ve sistemlerin sürekli ve hızlı bir biçimde değişim ve gelişim içerisinde olmasıdır. Değişim geçmişe oranla günümüzde çok hızlı ve ani bir evrim içerisinde. İşletmelerin bu hızlı değişime ayak uydurmaları ve çevrelerindeki ürünlerin, hizmetlerin, tüketici istek ve ihtiyaçları gibi değişen pek çok faktöre adapte olmaları gerekmektedir. İşletmelerin devamlılığı, gelişmesi, rakipleriyle baş edebilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için çevrelerindeki değişimleri dikkatle izlemeleri ve gerekli olan değişiklikleri zamanında ve sistemli bir şekilde yapmaları gerekir. İşletmeler, yeniliği sürekli bir olgu olarak sistemin içerisine yerleştirmeli; organizasyon yapılarında, yönetim süreçlerinde ve tüm departmanlarında yeniliğe gitmelidir. Çünkü yenilik ile işletme performansı arasında doğrusal bir orantı söz konusudur (Edwards, Delbridge ve Munday, 2001, s.8).

Bu çalışmanın amacı; yeniliğin önemi, etkileri ve yeniliğin tüketiciler üzerindeki etkisinin araştırılarak tüketicilerin satın alma eylemine etkisini araştırmaktır. Bu kapsamda, çalışmada yenilikçilik kavramları ve süreçlerine ilişkin tanımlara, konulara ve görüşlere etki eden faktörlere yer verilmiştir. Yeniliğin önemi ve temel amaçlarını belirlemek ve tüketici ile yenilik arasındaki ilişkiyi inceleyerek tüketicilerin yeniliğe bakış açısını ve yeniliğin tüketicilerin satın alma davranışına etkisini anket yöntemiyle belirlemeye gidilmiştir. Yenilik kavramı ve yenilik faktörleri hakkında bilgiler verilmiş, araştırmanın denek kısmını oluşturan tüketici ve tüketim olgusuna yer verilmiştir. Yenilik unsurunun tüketicilerin satın alma davranışı üzerindeki etkisi anket yardımıyla analiz edilmiştir.

YENİLİK KAVRAMI

Rogers'ın "Yeniliklerin Yayılımı" teorisinde bahsettiği yenilik kavramı; bireyler veya toplumların algıladıkları yeni fikirler, yeni uygulamalar veya yeni unsurlardır (Rogers, 2002, s.990). Bir başka tanıma göre ise yenilik; bir unsurun yeni bir şekilde ortaya çıkması ve bulunmasıdır. Bununla birlikte bir unsurun değişime uğrayarak yeniden tasarımı da yeniliktir (Kılıçer, 2008, s.211). Schumpeter yenilik unsurunu en geniş şekilde ifade eden kişidir. Firmaların ve girişimin en temel unsuru olan yenilikçilik yaratıcı yıkımların sonucunda meydana gelir (Top, 2008, s.25). En genel anlamıyla yenilik; yeni ürün, mal veya hizmetlerin ortaya çıkarılması veya geliştirilmesi, işletme fonksiyonlarının (üretim, yönetim, dağıtım vb.) yeniden oluşturulması ve sunulması, yönetin fonksiyonunda yeni iş organizasyonları, iş gücünün ve iş becerilerinin değişimidir (Neely and Hii, 1998, s.89).

Bir sosyal bilim olarak işletme; örgütlerin yönetim işlevini, üretim faaliyetlerinin tüm faktörlerini, üretilen ürün ve hizmetlerin pazarlama-dağıtım aşamalarını ve örgütlerin finansal yönetimini inceler (Kumkale, 2010, s.4). Bir başka tanıma göre; ürün, mal ve hizmetlerin üretim, pazarlama, dağıtım ve yönetiminin uygulandığı ekonomik birimlerdir. Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere işletme belirli bir amaç için bir araya getirilmiş faktörlerin toplamını ifade etmektedir. İşletmelerin belirlenen amaçlara ulaşabilmesi ancak yenilikle mümkün olabilmektedir. Gelişen ve değişen zaman yeni sistemler ortaya çıkarmış ve bu sistemler içerisinde yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Her yeni süreç bir önceki sürece göre daha çeşitli ihtiyaçların doğmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaçların çeşitlenmesi ve gelişmesi fazla miktarda, daha kaliteli ve daha yararlı ürün, mal ve hizmet üretimini zorunlu kılmıştır. Gün geçtikçe, bu zorunluluk da beraberinde üretici ve tüketiciler arasındaki bu döngüyü daha sistemli ve düzenli hale getirmiştir. Sürecin sürekli bir değişim içerisinde olması ürün, mal ve hizmetlerin değişim ve gelişimi evresinde yeni şeylerin ortaya çıkarılmasını gerektirmiş ve işletmeler için yenilikçilik zorunlu hale gelmiştir (Bayındır, 2007, s.242).

Yeniliğin Önemi ve Temel Amaçları

Bir organizasyonun ne amaçla yenilik yaptığını anlamak çok önemlidir. Yeni bir süreç veya ürün karmaşık çevre koşullarına karşı rakiplere karşı pazar üstünlüğü sağlayabilir. Üretkenliği artırıcı bir süreç yeniliği durumunda ise; rakipleri karşısında düşük maliyet avantajı elde edebilir. Bu düşük maliyet avantajına bağlı olarak ürünün piyasa fiyatı oranına göre daha fazla kazanç elde edebilme veya daha düşük satış fiyatı belirleyerek rakiplerine karşı düşük satış fiyatıyla üstünlük sağlayabilir.

İşletmenin sahip olduğu kaynaklar, diğer firmalar tarafından kullanılması zor veya kullanılması çok maliyet gerektiren kaynaklardan oluşuyorsa bu kaynaklar işletmeye devamlı rekabet avantajı sağlayabilir. Ürün yeniliği yaparak piyasada yeni bir ürünle rakiplerine karşı üstünlük sağlayabilir. Aynı zamanda ürün farklılaştırılması yoluyla da hedefledikleri tüketici oranını ve talebi arttırabilirler (Soete, 1981, s.117 ; Grup ve Schmoeh, 1999, s.28)

Organizasyonlar, rekabetçi konumlarını muhafaza edebilmek ve söz sahibi olabilmek için yeniliğe sürekli ihtiyaç duyarlar. İşletmelerin başarılı olmalarının altında yatan sebep en başta sürekli yenilik yapmalarıdır. Yenilik, işletmelerin ilerlemesi, amaçlarına ulaşması ve performansının iyileştirilmesini amaç edinir. Yenilik, bütün organizasyonların devamlı başarısı ve sürdürülebilirliği için önemli bir ihtiyaçtır. Bu organizasyonların sürekli değişen, karmaşık ve belirsiz ortamlara uyum sağlaması yenilikle sağlanabilir. Bugünden yapılan bir yenilik, bu organizasyonların geleceğini garanti altına alabilir. Bundan dolayı yenilik hem bugünün hem de yarının başarısı için büyük öneme sahiptir (Weerawardena, 2003, s.19). Sonuç olarak, sürekli yenilik anlayışına sahip olan ve bu anlayışıyla çevrenin gerektirdiği teknolojik gelişmeleri takip eden, önemseyen; ürün, hizmet, pazarlama ve yönetsel yenilikler yapan; süreç ve örgütsel yeniliklere öncelik veren ve organizasyonun bütününe uygulayabilen; müşteri talep ve ihtiyaçlarına göre faaliyetlerini yürüten; alt yapısını ve şirket işleyişini bu anlayış üzerine oluşturan işletmeler amaçlarına daha kısa sürede ve emin adımlarla ulaşırlar (Topal ve Kurt, 2007, s.296).

TÜKETİM ve TÜKETİCİ

Tüketim unsuru geçmişten günümüze maddi ihtiyaçlarımızın yanında sosyo-kültürel ihtiyaçlarımızı da gidererek yaşamımızın devamını sağlamıştır. Tüketim unsurunu daha detaylı bir şekilde inceleyecek olursak, herhangi bir bireyin ortaya çıkan ihtiyacını gidermek için bir ürün, mal ya da hizmeti ihtiyacına uygun olarak arayıp bulmak, ihtiyacına uygun olanı seçmek, satın almak ve kullanarak yok etmek olarak tanımlanabilir (Odabaşı, 2011, s.16). Burada üzerinde durulması gerek şey tüketim unsurunun maddi yönden tatmininin yanında manevi tatmin etme özelliğinin de olmasıdır. İhtiyaçlar dâhilinde somut bir ürün veya hizmeti satın aldıktan sonra kullanmak ve tüketmek, tüketimin maddi kısmını oluştururken; manevi yönü ise ihtiyacın sadece maddi yönünün değil bunun yanında ondan duyacağı soyut tatmini ifade etmektedir. Tüketiciler herhangi bir ürün veya hizmeti hem maddi ihtiyaçlarını gidermek hem de bu ürün veya hizmetlere manevi anlam yükleyerek çok fonksiyonlu olarak tüketmektedirler.

Tüketimin bu özelliğinden dolayı herhangi bir ekonomik sebep nedeniyle oluşan farklılıkları ifade etmekten ziyade sosyal topluluklar arasında farklılıklar oluşturan kültürel ve toplumsal bir süreç olarak tanımlanabilir. Mesela, orta sınıf yaşam tarzı ile alt gelir grubunun yaşam tarzı arasında birçok farklılık vardır. Geçmişten günümüze tüketimin sadece insan ihtiyaçlarından meydana geldiği düşüncesi vardır. Bu düşüncenin en büyük nedenlerinin başında tüketicilerin sürekli bir biçimde reklam ve bazı çevresel uyaranlar çerçevesinde yaşamak zorunda bırakılmalarıdır. Çevresel etkenler tüketicilere sürekli yeni ihtiyaçlar yaratmakta ve tüketicilerin bu ihtiyaçları almaları ve kullanıp tüketmeleri sağlanmaktadır. Bu da daha fazla tüketim ve bunun karşılığında daha fazla üretim demektir (Akyüz, 2015, s.6).

Tüketici kavramı ihtiyaçları doğrultusunda ihtiyaç duyduğu ürün veya hizmete talepte bulunan ve bu talebinin gerektirdiği biçimde gereksinimlerini giderme eğiliminde bulunan kişidir. Başka bir tanıma göre de; tüketici istek, ihtiyaç veya arzularını gidermek için bir ürün, mal veya hizmet satın alan ya da tüketen kişidir (Solomon, 2004,s.8). Genel bir tanım yapacak olursak; tüketici serbest piyasa koşullarında gereksinim duyduğu mal ve hizmetleri talep eden ve bunun karşılığında ürün, mal ve hizmetlerin fiyatını ödeyen kişidir (Erdem, 2006, s.69).

Fakat geçmişten günümüze değişen zamana bağlı olarak bu kavramın tanımı farklılaşmış ve farklılaşmaya devam etmektedir. 18. yüzyılda İngiltere’de tüketicileri korumak amacıyla meydana getirilen Molany Komisyonu Raporu’na göre “tüketici, kendi özel ihtiyaçlarına göre bir malı alan ve tüketen kişidir”. Şimdi ise bu tüketici kavramını, ekonomik ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için üretilen ürün, mal ve hizmetleri satın alıp kullanan veya aldığı bu ürün, mal ve

hizmetlerden faydalanan ve bunları hiçbir ticari değişime tabi tutmayan kişi, kurum ve aile olarak tanımlamak mümkündür (Kapağan, 2004, s. 7).

Tüketici Davranışları

Kişinin kendisi için ihtiyaç duyduğu veya başkalarının ihtiyaç duyduğu ürün, mal veya hizmetleri karşılayabileceğini umdukları ürün, mal ve hizmetleri ihtiyaçları çerçevesinde arama, değerlendirme, seçme, bunun sonucunda satın aldığı eylem ve faaliyetleri ve bu eylem ve faaliyetleri etkileyen karar verme süreçlerini kapsar (Kavas, 1995, s.2). Tüketici davranışı etkin ve sürekli değişim içerisinde olan bir süreçtir. Tüketicilerin gösterdiği bu davranışlarda, ihtiyacın belirlenmesi, bu ihtiyaçlara uygun seçimlerin belirlenip satın alma kararının verilmesi ve bu karar vermenin değişik boyutlarda niçin farklılık gösterdiğinin yanında satın alma eyleminden sonra meydana gelen davranışların da incelenmesi söz konusudur.

Hedef ve amaçlar bakımından birbirlerine bağlı olan, birbirleriyle bağlantılı olan ve amaçlara ulaşırken birbirlerini takip eden seriler dizisi süreç olarak adlandırılmaktadır. Tüketicilerde ihtiyacın meydana gelmesi, bu ihtiyaçlara bağlı olarak farklı seçenekler arasında seçim yapma, belirlenen unsuru satın alma ve satın aldığı ürün, mal veya hizmetleri ihtiyacın giderilmesi için kullanma süreç örnek verilebilir. Bahsedilen bu süreç temel olarak 3 adımdan oluşmaktadır. Bu adımlar sırasıyla, ihtiyacın ortaya çıkması ve ihtiyacın tam olarak belirlenmesi gibi satın alma öncesi eylemler, belirlenen ihtiyaca uygun satın alma ilişkin eylemler ve satın alımın gerçekleşmesinden sonra meydana gelen satın alma sonrası eylemlerdir. Tüketicinin satın alma eylemi bu süreçte sadece bir aşmaktan ibarettir ve tüketicilerin bu eylemlerini bu aşamayla sınırlandırmak büyük bir yanıltır. Tüketicilerin neden ihtiyaç duydukları, nasıl ihtiyaç duydukları ve ne satın aldıklarının açıklanabilmesi de bu sürecin incelenmesiyle sağlanabilmektedir (Engel, Blackwell ve Kollat, 1978, s. 25).

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın esas amacı; yenilik ve tüketici kavramlarını tüm yönleriyle tanımlamak, yenilik ve tüketicilerin satın alma eylemleri arasındaki bağlantıyı kurup; yeniliğin tüketicilerin satın alma davranışlarına etkisinin olup olmadığının tespit edilmesidir. Birçok farklı faktörün olası etkilerini tartışmak ve çıkan algı düzeyi sonuçlarına göre öneriler geliştirmektir. Bu doğrultuda; yenilik ve tüketici kavramları ve uygulamalarını algılayış ve bunlara yönelik görüşleri tespit edebilmek üzere, söz konusu kavramlarla ilgili yapılmış çalışmalarda tespit edilen ve bunlara yönelik tutumları ifade eden belli başlı ifadeler bir araya toplanmıştır. İncelenen tutumlara ilişkin bu ifadelerden yola çıkılarak, katılımcıların görüşleri hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

Literatür taraması kısmında da görüldüğü gibi "yenilikçilik" iktisadi kalkınma için üretim sektörü ve hizmet sektörü kuruluşları açısından oldukça önemli ve kesinlikle göz ardı edilmemesi gereken bir faktördür. Yeniliğin gerçekleşmesi için örgütsel değişim ve dönüşümlerin mutlaka gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tüketiciler açısından yapılacak olan yenilikler kritik öneme sahiptir. Daha önce gerçekleştirilmiş ulusal ve uluslararası çalışmalarda yenilik ve tüketici olgusu üzerinde durulmuş ve bu iki kavrama birçok farklı bakış açısıyla yaklaşmıştır.

Günümüzde yenilik kavramı çok büyük öneme sahiptir. Tüketici kavramı ise iktisadi bilimlerin olmazsa olmazıdır. Yapılan bu çalışmada yenilik kavramının tüketiciler açısından ne derecede önemli olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu çalışmada, bu doğrultuda hem yenilikçilik hem de tüketiciyi birlikte ele alan ve bu iki olgu arasındaki etkileşimi inceleyen bir değerlendirme yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN TÜRÜ ve YÖNTEMİ

Çalışmanın teori bölümünde yenilik ve tüketici kavramları üzerinde durulmuş, araştırma bölümünde ise yeniliğin tüketicilerin satın alma davranışları üzerine etki derecesine dair bir inceleme yapılması sebebiyle tüketicinin yenilik ve satın alma belirleyicilerinin ölçülmesi araştırmanın türünü oluşturmaktadır. Zaman ve maliyet kısıtlılığı nedeniyle araştırmanın yöntemi olarak yüz yüze anket ile veri toplama yönteminin daha sağlıklı olacağı düşünülmüştür. Bu araştırma Bingöl ilindeki çeşitli yaş grupları, eğitim vb. kriterler çerçevesinde yüz yüze anket yöntemiyle gerçekleştirilmiştir.

Anket çalışmasında 239 tüketiciye ulaşılmış ve yüz yüze görüşme yapılmıştır. Bu örneklem sayısı Bingöl ili nüfusuna göre ve yaş cinsiyet gibi demografik özellikler göz önüne alınarak belirlenmiştir. Toplam 48 sorudan oluşan anketin ilk bölümünde tüketicilerin yaş, cinsiyet, gelir durumu, medeni hal, eğitim durumu ve iş durumları gibi demografik özellikler belirlenmeye çalışılmıştır. 239 katılımcının 151' i kadın 88' i ise erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu %66 gibi bir oranla 30 yaş ve altı kategorisinde bulunmaktadır ve bu katılımcıların %60'a yakınının aylık geliri 1300tl ve altı olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların Cinsiyet Durumuna Göre T Testi Analizleri ve Değerlendirme

Tablo 1. Cinsiyete Göre Alışveriş Yapmadaki Etkenlerin Durumu

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Alışveriş	<i>Erkek</i>	88	1,69	1,197	,597	,688
Yapma Nedenleri	<i>Kadın</i>	151	1,63	1,117		
	Toplam	239			P>0,05	

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre alışveriş yapmalarındaki etkenler karşılaştırıldığında erkeklerde (x:1,69) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:1,63) şeklindedir. Katılımcıların alışveriş yapmadaki etkenlerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. (p>0,05).

Tablo 2. Satın Alma Davranışlarında Neyin Etkisinin Olduğunun Araştırılması

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Satın Alma	<i>Erkek</i>	88	2,70	2,166	6,387	,107
Davranışı	<i>Kadın</i>	151	3,19	2,296		
	Toplam	239			P>0,05	

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre satın alma davranışlarında neyin etkisinde olduklarının belirlenmesi karşılaştırıldığında erkeklerde (x:2,70) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:3,19) şeklindedir. Katılımcıların satın alma davranışlarında neyin etkisinde olduklarının anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. (p>0,05)

Tablo 3. Satın Alma Davranışlarında Öncelikli Tercihler

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Öncelikli	<i>Erkek</i>	88	3,09	1,679	,129	,514
Tercih	<i>Kadın</i>	151	3,24	1,684		
	Toplam	239			P>0,05	

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre satın alımlarda öncelikli tercihlerinin hangi etkenler olduğu karşılaştırıldığında erkeklerde (x:3,09) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:3,24) şeklindedir. Katılımcıların satın alımlarında öncelikli tercihlerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır (p>0,05).

Tablo 4. Katılımcıların Yeni Ürünler Karşısında Tepkileri

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Yeni Ürünler Karşı Tepki	<i>Erkek</i>	88	4,64	1,279	,002	,
	<i>Kadın</i>	151	4,61	1,160		
Toplam		239			P>0,05	

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre yeni ürünler çıktığında verdikleri tepkiler karşılaştırıldığında erkeklerde (x:4,64) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:4,61) şeklindedir. Katılımcıların yeni ürünlere karşı tepkilerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. (p>0,05)

Tablo 5. Katılımcıların Yenilikleri Benimsemeleri

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Yenilikleri Benimseme	<i>Erkek</i>	88	3,41	1,121	,217	,080
	<i>Kadın</i>	151	3,15	1,104		
Toplam		239			P>0,05	

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre yenilikleri benimseme açısından karşılaştırıldığında erkeklerde (x:3,41) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:3,15) şeklindedir. Katılımcıların yenilikleri benimsemeleri açısından anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. (p>0,05)

Tablo 6. Katılımcıların Yeni Ürünleri Satın Alırken Çevrenin Etkisi

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Satın Alımlarda Çevrenin Etkisi	<i>Erkek</i>	88	1,80	,912	5,114	,344
	<i>Kadın</i>	151	1,91	,966		
Toplam		239			P>0,05	

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre yeni bir ürün satın alırken çevrenin düşüncesinin ne derece önemli olduğunun araştırılmasında erkeklerde (x:1,80) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:1,91) şeklindedir. Katılımcıların yeni bir ürün satın alma eyleminde çevresinin ne derece önemli olduğunun belirlenmesinde anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. (p>0,05)

Tablo 7. Katılımcıların Hangi Tüketici Grubunda Yer Aldığının Belirlenmesi

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Tüketici Grubunun Belirlenmesi	<i>Erkek</i>	88	1,26	,557	11,702	,091
	<i>Kadın</i>	151	1,40	,732		
Toplam		239			P>0,05	

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre hangi tüketici grubunda yer aldığı belirlenmesindeki etkenler karşılaştırıldığında erkeklerde (x:1,26) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:1,40) şeklindedir. Katılımcıların hangi tüketici grubunda yer aldığı belirlenmesindeki

etkenlerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 8. Katılımcıların Boş Vakitlerinde Yaptıkları Aktivitelerin Belirlenmesi

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Aktivite	<i>Erkek</i>	88	2,83	1,252	,520	,366
	<i>Kadın</i>	151	2,98	1,219		
Toplam		239				P>0,05

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre boş vakitlerinde yaptıkları aktiviteler karşılaştırıldığında erkekler de (x:2,83) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:2,98) şeklindedir. Katılımcıların boş vakitlerinde yaptıkları aktiviteler anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 9. Katılımcıların Satın Alımlarında Tercih Ettikleri Ödeme Şekli

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Ödeme Şekli	<i>Erkek</i>	88	1,48	,857	,614	,908
	<i>Kadın</i>	151	1,49	,756		
Toplam		239				P>0,05

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre alışveriş yaparken en çok kullandıkları ödeme yöntemleri karşılaştırıldığında erkeklerde (x:1,48) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:1,49) şeklindedir. Katılımcıların bir ürün satın alırken başvurdukları ödeme biçimlerinin anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 10. Katılımcıların Her Alışverişe Çıktıklarında Satın Alma Eylemi Gerçekleştirip Gerçekleştirmedikleri

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Her Alışverişte Satın Alma Eylemi	<i>Erkek</i>	88	1,63	,487	,107	,869
	<i>Kadın</i>	151	1,64	,483		
Toplam		239				P>0,05

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre her alışverişe çıktıklarında bir şeyler alıp almadıkları karşılaştırıldığında erkeklerde (x:1,63) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:1,64) şeklindedir. Katılımcıların her alışverişe çıktıklarında satın alma eyleminde bulunup bulunmadığının araştırılmasında anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. ($p>0,05$)

Tablo 11. Katılımcıların Sürekli Tercih Ettikleri Bir Markanın Varlığının Araştırılması

Boyut	Cinsiyet	N	X	SS	F	P
Sürekli Marka Tercih	<i>Erkek</i>	88	1,60	,492	7,018	,151
	<i>Kadın</i>	151	1,70	,462		
Toplam		239				P>0,05

Katılımcıların gruplandıkları cinsiyet durumuna göre sürekli bir marka tercihlerinin olup olmadığının karşılaştırılmasında erkeklerde (x:1,60) olduğu görülmektedir. Buna karşılık bayanlarda (x:1,70) şeklindedir. Katılımcıların marka alışkanlıklarının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyet durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. ($p>0,05$)

Katılımcıların Verdikleri Cevapların Analizleri

Bu bölümde sorular numaralandırılmış ve 5 ölçekle uygulanmıştır. 5 (tamamen katılıyorum, 4 (katılıyorum), 3 (fikrim yok), 2 (katılmıyorum) ve 1 (hiç katılmıyorum) şeklinde oluşturulmuştur. Katılımcılara yöneltilen sorulara verdikleri cevapların ölçülmesi için yapılan analizler soruların tek tek incelemesiyle aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

Yapılan araştırmada 239 katılımcıya ürün tanıtımının önemi sorulmuş ve 5 farklı değişkene göre ölçülmüştür. Aşağıdaki tabloda bu oranlar belirtilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre genel anlamda tüketicilerin satın alımlarında ürün tanıtımlarının önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan bu araştırmada 239 katılımcının %34,3'ü satın alım eylemlerinde ürün tanıtımının önemli olduğuna tamamen katılmış, %47,3'ü katılmış, %7,5'i kararsız kalmış, %9,2'si satın alımlarda ürün tanıtımının önemli olduğuna katılmamış ve %1,7'si tamamen katılmadıklarını belirtmiştir. Sonuç olarak satın alımlarda tanıtımların önemli olduğu ve satın alma eylemlerini etkilediği ortaya çıkmıştır.

Tablo 12. Satın Alımlarda Ürün Tanıtımının Önemi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	82	34,3	34,3
2	113	47,3	47,3
3	18	7,5	7,5
4	22	9,2	9,2
5	4	1,7	1,7
Toplam	239	100	100

Anketin bu bölümünde katılımcıların markaya karşı tutumları araştırılmış ve markanın önemi belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %31,8'i satın alımlarda markanın önemine tamamen katılmış, %36,8'i katılmış, %8,8'i kararsız kalmış, %18'i satın alımlarda markanın önemli olmadığını belirtmiş ve katılmamış ve %4,6'sı ise tamamen katılmamıştır. Bu veriler ışığında genel anlamda marka eğilimi ortaya çıkmış. Katılımcıların büyük çoğunluğu satın almada markanın önemli olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 13. Satın Alımlarda Tanınmış Marka Önemi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	76	31,8	31,8
2	88	36,8	36,8
3	21	8,8	8,8
4	43	18,0	18,0
5	11	4,6	1,7
Toplam	239	100	100

Burada katılımcılara indirimler satın almamı hızlandırır sorusu sorulmuş ve buna katılıp katılmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %40,6'sı indirimlerin satın alımını hızlandırdığını belirtmiş ve tamamen katılıyorum demiştir, %38,1'i katılmıştır, %9,2'si kararsız kalmış, %8,8'i indirimlerin satın almayı etkilemediği belirtmiş ve katılmamıştır ve %3,3'ü ise bu duruma tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre; indirimlerin satın almayı hızlandırdığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 14. İndirimlerin Satın Almaya Etkisi

Bu bölümde katılımcılara kampanyalar satın almamı hızlandırır sorusu yöneltilmiştir ve

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	97	40,6	40,6
2	91	38,1	38,1
3	22	9,2	9,2
4	21	8,8	8,8
5	8	3,3	3,3
Toplam	239	100	100

kampanyaların satın alımları etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Katılımcıların %29,3'ü kampanyaların satın alımlarını etkilediği ve çoğalttığını belirterek tamamen katılmış, %36,8'i katılmış, %14,2'si kararsız kalmış, %15,1'i katılmamış ve %4,6'sı ise tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu analiz sonucunda katılımcıların büyük bir çoğunluğu kampanyaların satın alımlarını etkilediğini ve arttırdığını belirtmiştir. Ürün satımlarında kampanyaların etkisinin olduğu ve satışları arttırdığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 15. Kampanyaların Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	70	29,3	29,3
2	88	36,8	36,8
3	34	14,2	14,2
4	36	15,1	15,1
5	11	4,6	4,6
Toplam	239	100	100

Burada katılımcılara etkin reklamlar satın almamı hızlandırır sorusu yöneltilmiş ve reklamların satın alımlara etkisi araştırılmıştır. Ankete katılanların %18,4'ü reklamların satın alımları etkilediği ve arttırdığını belirtmiş ve tamamen katılmıştır, %31,8'i katılmıştır, %15'i kararsız kalmış, %26'sı reklamların etkisinin olmadığını ve satın almayı hızlandırmadığını belirtmiş ve %8,8'i ise tamamen katılmamıştır. Bu analiz sonucunda katılımcıların yaklaşık yarısı reklamların etkisinin olduğunu ve satın alım eylemlerini arttırdığını belirtmişlerdir.

Tablo 16. Etkin Reklamların Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	44	18,4	18,4
2	76	31,8	31,8
3	36	15,0	15,0
4	62	26,0	26,0
5	21	8,8	8,8
Toplam	239	100	100

Bu verilerinde gösterdiği gibi ürün fiyatlarının uygun olması tüketiciyi satın almaya daha fazla yönlendirdiği ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %38,9'u fiyatların satın almayı hızlandırdığını belirtmiş ve tamamen katılmışlardır, %40,2'si katılmış, %5,8'i kararsız kalmış, %11,7'si fiyatların satın almayı etkilemediğini belirtmiş ve katılmamışlardır ve %3,4'ü ise tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların yaklaşık %80'i uygun fiyatların satın alımları hızlandırdığını belirtmiştir.

Tablo 17. Uygun Fiyatların Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	93	38,9	38,9
2	96	40,2	40,2
3	14	5,8	5,8

4	28	11,7	11,7
5	8	3,4	3,4
Toplam	239	100	100

Ürün görüntüsünün satın almaya etkisinin araştırıldığı bu bölümde tüketicilerin %28'i ürünlerin görüntüsünün satın almalarını hızlandırdığını belirterek tamamen katılmışlardır, %40,6'sı katılmış, %8,8'i kararsız kalmış, %16,4'ü katılmadıklarını belirtmiş ve %6,2'si ise tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların büyük çoğunluğu satın alma eylemlerini gerçekleştirirken ürünlerin görüntüsünü önemsemekte ve ürün görüntüsünün satın almayı arttırdığını belirtmektedirler.

Tablo 18. Ürün Görüntüsünün Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	67	28,0	28,0
2	97	40,6	40,6
3	21	8,8	8,8
4	39	16,4	16,4
5	15	6,2	6,2
Toplam	239	100	100

Satın alımlarda ürünlerin stiline satın alma eylemlerini artırıp arttırmadığı araştırılmıştır. Katılımcılara ürünün stili satın almamı artırır sorusu sorulmuş ve katılıp katılmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %21,8'i ürün stillerinin satın almayı hızlandırdığını belirtmiş ve tamamen katılmışlardır, %33,9'u katılmış, %21,4'ü kararsız kalmış, %16,2'si ürün stillerinin satın almayı etkilemediğini belirtmiş ve katılmamışlardır ve %3,4'ü ise tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların yarısından fazlası ürün stillerinin satın alma eylemlerini etkilediğini ve arttırdığını belirtmişlerdir.

Tablo 19. Ürün Stiline Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	52	21,8	21,8
2	81	33,9	33,9
3	51	21,4	21,4
4	39	16,2	16,2
5	16	6,7	6,7
Toplam	239	100	100

Bu bölümde katılımcılara ürünün rengi satın almamı hızlandırır sorusu yöneltilmiştir ve ürün renklerinin satın almaları etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Katılımcıların %24,3'ü ürün renklerinin satın almalarını etkilediği ve çoğalttığını belirterek tamamen katılmış, %36,8'i katılmış, %11,7'si kararsız kalmış, %19,7'si katılmamış ve %7,5'i ise tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu analiz sonucunda katılımcıların çoğunluğu ürün renklerinin satın almalarını etkilediğini ve arttırdığını belirtmiştir.

Tablo 20. Ürün Renginin Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	58	24,3	24,3
2	88	36,8	36,8
3	28	11,7	11,7
4	47	19,7	19,7
5	18	7,5	7,5
Toplam	239	100	100

Satın alımlarda ürün konforunun satın alma eylemlerini artırıp artırmadığı araştırılmıştır. Katılımcılara ürünün konforu satın almamı artırır sorusu sorulmuş ve katılıp katılmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %37,2'si ürün konforunun satın almayı hızlandırdığını belirtmiş ve tamamen katılmışlardır, %43,1 i katılmış, %6,7'si kararsız kalmış, %9,6'sı ürün konforunun satın almayı etkilemediğini belirtmiş ve katılmamışlardır ve %3,4'ü ise tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların %80'i ürünlerdeki konforun önemli olduğunu ve satın alımlarını arttırdıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 21. Ürün Konforunun Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	89	37,2	37,2
2	103	43,1	43,1
3	16	6,7	6,7
4	23	9,6	9,6
5	8	3,4	3,4
Toplam	239	100	100

Ürün sağlamlığının satın alımlardaki etkisinin önemini araştırıldığı bu bölümde katılımcıların %47,7'si ürün sağlamlığının satın alımlarını çoğalttığını belirterek tamamen katılmışlardır, %39,3 ü katılmışlardır, %4,2'si kararsız kalmış, %5,9'u katılmadıklarını ve %2,9'u ise tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu analizler sonucunda ankete katılanların yaklaşık %90'ı ürün sağlamlığının önemli olduğunu ve satın alma eylemlerini arttırdıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 22. Ürün Sağlamlığının Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	114	47,7	47,7
2	94	39,3	39,3
3	10	4,2	4,2
4	14	5,9	5,9
5	7	2,9	2,9

Toplam	239	100	100
--------	-----	-----	-----

Satın alımlarda ürün imajının satın alma eylemlerini arttırıp arttırmadığı araştırılmıştır. Katılımcılara ürünün imajı satın almamı arttırır sorusu sorulmuş ve katılıp katılmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %29,3'ü ürün imajının satın almayı hızlandırdığını belirtmiş ve tamamen katılmışlardır, %31,7'si katılmış, %20,1'i kararsız kalmış, %14,1'i ürün imajının satın almayı etkilemediğini belirtmiş ve katılmamışlardır ve %3,8'i ise tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların büyük çoğunluğu ürün imajının satın alımlarını arttırdıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 23. Ürün İmajının Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	70	29,3	29,3
2	76	31,7	31,7
3	50	20,1	20,1
4	34	14,1	14,1
5	9	3,8	3,8
Toplam	239	100	100

Katılımcılara ürün farklılığı satın almamı hızlandırır sorusu yöneltmiş ve ürün farklılığının satın alımlara etkisi araştırılmıştır. Ankete katılanların %32,6'sı ürünlerdeki farklılığın satın alımları etkilediği ve arttırdığını belirtmiş ve tamamen katılmıştır, %32,2'si katılmıştır, %13'ü kararsız kalmış, %16,8'i ürün farklılığının satın alımlara etkisinin olmadığını ve satın almayı hızlandırmadığını belirtmiş ve %5,4'ü ise tamamen katılmamıştır. Bu veriler sonucunda katılımcıların büyük çoğunluğu ürünlerdeki farklılığın satın alım eylemlerini arttırdığını belirtmişlerdir.

Tablo 24. Ürün Farklılığının Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	78	32,6	32,6
2	77	32,2	32,2
3	31	13,0	13,0
4	40	16,8	16,8
5	13	5,4	5,4
Toplam	239	100	100

Anketin bu bölümünde katılımcıların kalite olgusuna karşı tutumları araştırılmış ve ürün kalitesinin önemi belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %56,9'u satın alımlarda kalitenin önemine ve kalitenin satın alımları etkilediğine tamamen katılmış, %32,6'sı katılmış, %3,4'ü kararsız kalmış, %4,6'sı satın alımlarda kalitenin önemli olmadığını belirtmiş ve katılmamış ve %2,5'i ise tamamen katılmamıştır. Bunun sonucu olarak katılımcıların yaklaşık %90'ı satın almada kalitenin önemli olduğunu ve satın almadaki tutum ve davranışlarını etkilediğini belirtmişlerdir.

Tablo 25. Ürün Kalitesinin Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	136	56,9	56,9
2	78	32,6	32,6
3	8	3,4	3,4
4	11	4,6	4,6
5	6	2,5	2,5
Toplam	239	100	100

Ankete katılan katılımcıların ürünlerin garantisine karşı tutumları araştırılmış ve ürün garantilerinin etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %41'i bir ürün satın alırken ürünün garantisinin satın alımları etkilediğini belirtmiş ve tamamen katılmışlardır, %36,8'i katılmış, %8'i kararsız kalmış, %8,8'i satın alımlarda ürün garanti koşullarının satın almayı çoğaltmadığını belirtmiş ve katılmamış ve %5,4'ü ise tamamen katılmamıştır. Sonuç olarak katılımcıların büyük çoğunluğu satın almada ürünlerin garanti koşullarının önemli olduğunu ve satın alımlarını çoğalttıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 26. Ürün Garantisinin Satın Almaya Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	98	41,0	41
2	88	36,8	36,8
3	19	8,0	8
4	21	8,8	8,8
5	13	5,4	5,4
Toplam	239	100	100

Burada katılımcılara alışverişini hobi olarak yaparım sorusu sorulmuş ve katılımcıların alışverişini hobi olarak yapma görüşüne katılıp katılmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %10,9'u alışverişini hobi olarak yapma görüşüne tamamen katılmakta, %21,7'si katılmış, %8,8'i kararsız kalmış, %34,8'i alışverişini hobi olarak yaparım görüşüne katılmadıklarını belirtmiş ve %23,8'i ise bu düşünceye tamamen katılmadıklarını belirtmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının alışverişini hobi olarak yapmadıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo 27. Alışverişin Hobi Olarak Yapılması

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	26	10,9	10,9
2	52	21,7	21,7
3	21	8,8	8,8
4	83	34,8	34,8
5	57	23,8	23,8
Toplam	239	100	100

Anketin bu bölümünde katılımcılara alışverişi farklı olmak için yaparım sorusu sorulmuş ve katılıp katılmadıkları araştırılmıştır. Katılımcıların; %8,8'i tamamen katılmış, %14,6'sı katılmış, %9,2'si kararsız kalmış, %38,9'u katılmamış ve %28,5'i ise tamamen katılmamıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun alışverişi farklı olmak için yapmadığı ortaya çıkmıştır. Aşağıda ki tabloda tüm bu oranlar detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Tablo 28. Alışverişi Farklı Olmak İçin Yapma

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	21	8,8	8,8
2	35	14,6	14,6
3	22	9,2	9,2
4	93	38,9	38,9
5	68	28,5	28,5
Toplam	239	100	100

Yeni bir ürünün merak edilerek satın alınması durumu araştırılmıştır. Katılımcıların %8,4'ü yeni bir ürünü merak ettiğim için satın alırım sorusuna tamamen katılmış, %16,3'ü katılmış, %10'u kararsız kalmış, %37,7'si yeni bir ürünü merak edip satın almam demiş ve katılmadıklarını belirtmiş ve %27,6'sı ise tamamen katılmadıklarını belirtmişlerdir. Sonuç olarak katılımcıların büyük çoğunluğunun yeni ürünlere karşı merak eğilimi içerisinde olmadıkları belirlenmiştir.

Tablo 29. Yeni Bir Ürünün Merak Edilerek Satın Alınması

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	20	8,4	8,4
2	39	16,3	16,3
3	24	10,0	10,0
4	90	37,7	37,7
5	66	27,6	27,6
Toplam	239	100	100

Katılımcıların TV reklamlarına güvenip güvenmedikleri belirlenmek üzere katılımcılara TV reklamlarına güvenirim önergesi sunulmuş ve katılıp katılmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların; %5,9'u tamamen katılmış, %13,8'i katılmış, %14,6'sı kararsız kalmış, %36,4'ü katılmamış ve %29,3'ü tamamen katılmamışlardır. Ankete katılanların büyük çoğunluğunun TV reklamlarına güvenmediği belirlenmiştir. Tablo 3.41'de bu oranlar gösterilmektedir.

Tablo 30. Satın Alımlarda TV Reklamlarının Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	14	5,9	5,9
2	33	13,8	13,8
3	35	14,6	14,6
4	87	36,4	36,4
5	70	29,3	29,3
Toplam	239	100	100

Bu bölümde tüketicilerin herhangi bir ürünü satın alırken planlı bir şekilde satın alma eyleminde bulunup bulunmadığının araştırılması söz konusudur. Katılımcılara alışverişini önceden karar vererek yaparım önermesi sunulmuş ve buna katılıp katılmadıkları araştırılmak istenmiştir. Ankete katılanların %42,2'si alışverişlerini önceden karar vererek yaparım demiş ve tamamen katılmışlardır. %41,6'sı tamamen katılmış, %7,8'i kararsız kalmış, %5,9'u katılmamış ve %2,5'i ise tamamen katılmadığını belirtmişlerdir. Sonuç olarak bakıldığında %80'den fazla katılımcı alışverişini önceden planlayarak yapma eğilimindedir.

Tablo 31. Planlı Satın Alma Davranışı

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	101	42,2	42,2
2	99	41,6	41,6
3	19	7,8	7,8
4	14	5,9	5,9
5	6	2,5	2,5
Toplam	239	100	100

Katılımcıların ürün satın alırken ürün rahatlığına önem verip vermediği belirlenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %46,4'ü bir ürün satın alırken ürün rahatlığına önem verdiğini belirterek tamamen katılmış, %39,5'i katıldıklarını belirtmişlerdir, %6,7'si kararsız kalmış, %3,7'si ürünlerde rahatlığın etkisinin olmadığını düşünerek katılmamış ve %3,7'si de tamamen katılmamıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu ürünlerde rahatlığın satın alımlarını etkilediğini ve arttırdığını belirtmişlerdir.

Tablo 32. Ürün Satın Alımlarında Ürün Rahatlığının Etkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	111	46,4	46,4
2	94	39,5	39,5
3	16	6,7	6,7
4	9	3,7	3,7
5	9	3,7	3,7
Toplam	239	100	100

Bu bölümde tüketicilerin herhangi bir ürünü satın alırken plansız bir şekilde satın alma eyleminde bulunup bulunmadığının araştırılması söz konusudur. Katılımcılara alışverişimi plansız olarak yaparım önermesi sunulmuş ve buna katılıp katılmadıkları araştırılmak istenmiştir. Ankete katılanların %17,5'i alışverişlerimi plansız yaparım demiş ve tamamen katılmışlardır. %15,5'i tamamen katılmış, %10,5'i kararsız kalmış, %33,5'i katılmamış ve %23'ü ise tamamen katılmadığını belirtmişlerdir. Sonuç olarak bakıldığında katılımların çoğunluğu alışverişlerini önceden planlamadan yapmaktadır.

Tablo 33. Plansız Satın Alma Davranışı

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	42	17,5	17,5
2	37	15,5	15,5
3	25	10,5	10,5
4	80	33,5	33,5
5	55	23,0	23,0
Toplam	239	100	100

Tüketicilerin satın alma eylemlerini gerçekleştirirken sürekli tercih ettikleri bir markanın varlığının belirlenmesi amacıyla katılımcılara sürekli aynı markayı almayı tercih ederim önermesi sunulmuştur. Katılımcıların; %15,9'u sürekli tercih ettikleri bir markanın olduğunu belirterek tamamen katılmış, %27,6'sı katılmış, %15,9'u kararsız kalmış, %26,8'i katılmamış ve %13,8'i ise tamamen katılmamışlardır. Elde edilen bu sonuçlara göre sürekli bir markayı alma eyleminde olan katılımcılar ile sürekli bir markayı tercih etmeyen katılımcıların oranlarını birbirine yakındır.

Tablo 34. Satın Alımlarda Sürekli Aynı Marka Tercih

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	38	15,9	15,9
2	66	27,6	27,6
3	38	15,9	15,9
4	64	26,8	26,8
5	33	13,8	13,8
Toplam	239	100	100

Burada tüketicilerin yaşamlarında meydana gelen değişimler karşısında tepkilerinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Katılımcılara yaşamımda değişiklikleri sevmem önergesi sunulmuştur. Ankete katılanların %9,2'si tamamen katılmış, %17,2 katılmış, %13,4'ü kararsız kalmış, %33'ü katılmamış ve %27,2'si ise tamamen katılmadığını belirtmişlerdir. Sonuç olarak katılımların çoğunluğunun meydana gelen değişimlere karşı açık oldukları belirlenmiştir.

Tablo 35. Tüketicilerin Değişimlere Tepkisi

Geçerli	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
1	22	9,2	9,2
2	41	17,2	17,2
3	32	13,4	13,4
4	79	33,0	33,0
5	65	27,2	27,2
Toplam	239	100	100

Bu bölümde tüketicilerin satın alma davranışları üzerinde etkisi olan birçok faktör analiz edilmiştir. Tüketicilerin satın alma kararı verirken hangi unsurların etkisi altında oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Ürünlerin kalitesi, konforu, sağlamlığı, rahatlığı gibi faktörlerin tüketicilerin satın alma eylemlerini arttırdığı ve ürünlerdeki satış miktarlarını yükselttiği ortaya çıkmıştır. Ürünlerdeki indirim durumlarının ve kampanya gibi satışları artırıcı eylemlerinde tüketicilerin dikkatini çektiği ve buna bağlı olarak satışların arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Tüketicilerin algılarındaki değişiklikler ve bu değişikliklerin satın alma eylemlerindeki davranışlarına etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

Tüketicilerin gelir düzeylerindeki farklılıklar aynı zamanda satın alma davranışlarında da farklılıklara sebep olmaktadır. Gelir düzeyi arttıkça marka imajına daha fazla önem verildiği ve sürekli aynı markaların tercih edildiği görülmektedir. Gelir düzeyi düşük olan tüketicilerde ise ürün satışlarındaki artışlar daha çok ürünlerdeki indirimler ve kampanyalara bağlı olarak yükseldiğini göstermektedir. Tüketicilerin geçmişteki tecrübe ve edindikleri deneyimlere göre satın alma eylemlerini gerçekleştirdikleri ve bu eylemleri gerçekleştirirken birçok unsuru göz önüne aldığı ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Bu çalışmada yenilik kavramının tüketiciler açısından ne derece önemli olduğu ve yeniliğin tüketicilerin satın alma davranışlarını ne derece etkilediği araştırılmıştır. Birinci bölümde yeniliğin tanımı yapılmış ve yeniliğe birçok farklı bakış açısıyla yaklaşılmıştır. Yeniliğin tüm unsurları üzerinde durulmuş, yenilik kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci bölümde tüketici ve tüketim kavramı üzerinde durulmuş ve tüketicilerin satın alma davranışları incelenmiştir. Tüketici tipleri ve tüketim alışkanlıkları geniş açıdan ele alınmış ve tüketici davranışlarını etkileyen birçok faktör açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada üzerinde durulan temel kavramlar yenilik, tüketici ve tüketicilerin satın alma davranışlarıdır. Yeniliğin tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkisinin belirlemek üzere üçüncü bölümde anket çalışması yapılmış ve ortaya çıkan sonuçlar analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Örneğin tüketicilerin alışveriş sıklıklarının belirlenmesine yönelik bir soruda katılımcıların ne sıklıkla alışveriş yaptıkları belirlenmeye çalışılmış ve katılımcıların büyük çoğunluğu ihtiyaç olması durumunda alışveriş yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların bütçelerini hangi sektörde harcadığının araştırıldığı bu çalışmada kadın katılımcıların daha çok moda/giyim/aksesuar, erkek katılımcıların ise yeme/içme/gıda sektörlerinde alışveriş eğilimleri sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçlar detaylı bir şekilde ortaya konulmuş ve grafiksel biçimde gösterilmiştir. Cinsiyet faktörüne göre yapılan T testi analizlerinde cevaplanan sorular arasında cinsiyet faktörüne göre anlamlı bir fark olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Yöneltilen 12 soruda cinsiyete göre anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar analiz edilerek tablolar şeklinde gösterilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Anketin son 28 sorusu görüş geliştirme tekniğine uygun olarak hazırlanmış ve katılımcılara yöneltilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar tablolar şeklinde detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde daha çok satın alma kararları üzerinde etkili olan unsurlar belirlenmeye çalışılmış ve

katılımcıların satın alma kararlarında bu unsurların ne derecede etkili oldukları belirlenmek istenmiştir. Satın alma kararlarında tanıtımların, indirimlerin, kampanyaların, marka imajının, fiyatların, görüntünün vb. faktörlerin ne derece etkili olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu ürün, mal veya hizmet satın alırken kalitesine önem vermektedir. Kalite kavramı satın alımlarda önemli bir yere sahiptir. Aynı zamanda ürün fiyatları da katılımcılar açısından önemli bir yere sahiptir. Ürün tanıtımları, reklamlar ve kampanyaların da satın alma kararlarındaki etkileri araştırılmış ve TV reklamlarına güvenin olmadığı ortaya çıkmıştır. İndirim durumlarının tüketici bilincinde oluşturduğu alma arzusuna paralel olarak ürün satışlarını arttırıcı bir etkisinin de olduğu belirlenmiştir. Ürün rengi, konforu, sağlamlığı garanti koşulları gibi faktörlerin de satın almaya etkilerinin olduğu ve tüketicilerin karar aşamasında bütün bu faktörleri tek tek göz önüne aldıkları ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, M.Ş. ve Karaarslan, M.H. (2013). Tüketici yenilikçiliği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27 (2).
- Akyüz, M. (2015). Tüketici davranışlarını etkileyen faktörler; gösteriş amaçlı tüketim eğilimi ve sembolik tüketim eğiliminin genç tüketiciler açısından değerlendirilmesi (sdü örneği). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Aydın, S.(2009). Kişisel ve ürün temelli yenilikçilik: Cep telefonu kullanıcıları üzerine ampirik bir uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10 (2), 188-203
- Bayındır, S. (2007). Yenilik çalışmalarında dış kaynak kullanımı. *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*.
- Edwards, T., Delbridge R. and Munday, M (2001), Linking Innovative Potential to SME Performance: An Assessment of Enterprises in Industrial South Wales. 41st European Regional Science Association Meeting, Zagreb, Croatia.
- Engel, J., Blackwell, J., & Kollat, D. (1978). *Consumer Behavior Hinsdale*, Ill.: Dryden Pres.
- Erdem, A. (2006). *Tüketici odaklı bütünleşik pazarlama iletişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Grup, H., U. Schmoch (1999), Patent Statistics in the age of Globalization: New Legal Procedures, New Analytical Methods, New Economic Interpretation. *Research Policy*, 28.
- Kapağan, G. (2004). Bağlı tüketici kredileri. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavas, A. vd. (1995). *Tüketici davranışları*. 3.baskı (No:880). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kılıçer, K. (2008). Teknolojik yeniliklerin yayılmasını ve benimsenmesini arttıran etmenler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2).
- Kumkale, İ. (2010). *İşletmenin temel kavramları, amaçları ve çevre ile ilişkileri*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Neely A. and Hii, J. (1998). *Innovation and business performance: aliterature review*. The Judge Institute of Management Studies University of Cambridge.
- Rogers, Everett M. (2002). Diffusion of preventive innovations. *Addictive Behaviours*, 27.
- Soete, L. (1981). “A General Test of Technological Gap Trade Theory”, *Weltwirtschaftliches Archiv*, 117.
- Solomon, M. R. (2004). *Consumer Behavior: Buying, Having and Being*, 6. bs., New Jersey, Pearson Prentice Hall.
- Solomon, M. R. (2003). Tüketici Krallığının Fethi, Çev.; S. Çetinkaya. Solomon, M. R. (2003) Tüketici Krallığının Fethi, Çev.; S. Çetinkaya, İstanbul: MediaCat Kitapları [Aktaran: Velioğlu, M. N., Çifci, S., Dölarslan, E. M., 128].
- Top, S. (2008). *İşletmelerde yenilik ve yaratıcılık yönetimi*, 1. Baskı, , İstanbul: Beta Yayınları

Topal Yusuf, K. M. (2007). AB Sürecinde KOBİ'lerde yenilik stratejisi ve yeniliğe ilişkin finansman kaynakları: Afyon ili mermer sektöründe bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, C.12, S.1.

Weerawardena, J. (2003), The Role Of Marketing Capability In Innovation-Based Competitive Strategy. *Journal of Strategic Marketing*, 11, 15–35

Extended Abstract

In this study, we investigate importance of the concept of innovation for consumers and the extent to which innovation affects the purchasing behavior of consumers. For example, if businesses could anticipate the changes in the business circles on time and keep up with these changes, they could potentially be the main actors in their circle. At this point, the phenomenon of 'innovation' has established itself as the most remarkable value to win the consumers and retain them afterwards. That is why new perspectives are required to be introduced into the 'innovation' and 'consumer' concepts. In order to ensure continuity of organizations in this new globalized world, to gain competitive advantage against competitors and most importantly to sustain their lives, innovation should be accepted as the main concern of the businesses. Therefore, in order for the enterprises to survive and sustain their existence, they must be constantly in a cycle of change and innovation. Businesses innovate by producing new products, goods and services or by implementing a new application. In addition to innovating businesses, it is also important to make this innovation sustainable. It is meanwhile crucial to understand for what purpose an organization innovates. A new process or product can provide market superiority to competitors despite complex environmental conditions. In the case of a process innovation that increases productivity; it can achieve low cost advantage over its competitors. Due to this low-cost advantage, it can gain more profit compared to the market price ratio of the product or set a lower sales price, and can outperform its competitors with a low sales price. If the resources owned by the business consist of resources that are difficult to use or require a lot of investment to be used by other companies, these resources can provide continuous competitive advantage to the business. By innovating the product, it can provide superiority to its competitors with a new product in the market. They can also increase the targeted consumer rate and the demand through product differentiation. Organizations constantly need innovation to maintain their competitive position and have a say in market. The main reason behind the success of the enterprises is that they constantly innovate. Innovation aims to progress, reach its goals and improve its performance. Innovation is an important need for the continuous success and sustainability of all organizations. These organizations can adapt to constantly changing, complex and uncertain environments. An innovation made today can guarantee the future of these organizations. Therefore, innovation is of great significance for the success, both today and tomorrow. As a result, having a continuous understanding of innovation and following this trend, considering the technological developments required by the environment; engaging in product, service, marketing and managerial innovations; giving priority to the process and organizational innovations and applying them to the whole organization; conducting its activities according to customer demands and needs, the companies, whose infrastructure and company operations are based on this understanding, reach their goals in a shorter time and with firm steps. The main purpose of this study is; to define the concepts of innovation and consumer in all aspects, to establish the connection between innovation and consumer purchasing actions; to determine whether innovation has an impact on consumers' purchasing behavior. To discuss the possible effects of many different factors and to develop suggestions based on the perception level results. In this direction; in order to perceive the concepts and practices of innovation and consumer and in an effort to determine their opinions, certain expressions that were identified as expressing attitudes are collected together. Based on these statements regarding the attitudes examined, it is aimed to obtain information regarding the actions of the participants. As seen in the literature review section, "innovation" is very important and must not be overlooked for economic development in terms of production sector and service sector organizations. In national and international studies conducted before, innovation and consumer phenomenon were emphasized and

these two concepts were approached from many different perspectives. Today, the concept of consumer is considered as the '*sine qua non*' of economic sciences. In this study, it was aimed to reveal to what extent the concept of innovation is important for consumers. In this direction, an evaluation that deals with both innovation and the consumer and examines the interaction between these two cases is implemented. In this study, we examine the effect of innovation, one of the most important factors in this context, on consumer's buying behaviors. Following an introduction over information about innovation and the factors affecting purchases, a research based on a survey is implemented here. For the survey, 239 consumers were reached and face-to-face interviews were conducted. According to the results, vast majority of the participants attach importance to the quality when purchasing goods or services. As a result, it has been determined that the consumer's perception of innovation does indeed affect purchasing behavior of the consumers.

ÜNİVERSİTE MEZUNLARININ İLK İŞ BULMA SÜRELERİNİN COX REGRESYON MODELİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ*

Özgül VUPA ÇİLENGİROĞLU

ÖZ

Günümüzde birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de sosyo-ekonomik koşullara bağlı genç nüfusun işsizlik süresi en önemli problemlerden birisidir. İşsizlik süresini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu çalışmada, Dokuz Eylül Üniversitesi, İstatistik bölümü 2014-2019 yılları arasındaki 180 mezunun işsizlik süresini ve bu süreyi etkileyen faktörlerin sağkalım analizi ile bulunması, modellenmesi ve yorumlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan Kaplan-Meier ve Cox regresyon çözümlerine göre, mezun olduktan sonra ilk iş buluncaya kadar olan süre için “cinsiyet”, “lisansüstü eğitimi”, “yaşam memnuniyeti”, “staj durumu” ve “bilgisayar program bilgileri” değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Üniversitelerde stajın gerekliliğinin kanıtı olarak staj yerinin doğru seçimi ile beklenenden çok daha kısa sürede iş bulunabilmesi gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik süresi, Kaplan-Meier, Cox regresyon

EVALUATION OF THE FIRST JOB FINDING PERIODS OF UNIVERSITY GRADUATES WITH COX REGRESSION MODEL

ABSTRACT

In Turkey, as well as in many other countries, youth unemployment remains a significant problem linked to socioeconomic conditions. Various factors influence the duration of unemployment among young graduates. This study aims to determine, model, and interpret the unemployment duration of 180 graduates of the Department of Statistics at Dokuz Eylül University between 2014 and 2019, along with the factors that affect this duration, using survival analysis. The study's Kaplan-Meier and Cox regression analyses reveal that the variables of "gender," "postgraduate education," "life satisfaction," "internship status," and "computer program knowledge" are statistically significant for the period between graduation and finding the first job. The study demonstrates that choosing the right internship place is critical and shows the necessity of university internships. With the appropriate internship, graduates can find a job quicker than expected.

Keywords: Duration of unemployment, Kaplan-Meier, Cox regression

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkeler kategorisindeki Türkiye’nin sosyal politikadaki mevcut düzeninin geliştirilmesi, düzenlenmesi veya değiştirilmesi için çeşitli bakış açılarına ve yollarına başvurması gerekmektedir. Sosyal politika ve sosyal hizmetin hedefinde, kişilerin sorun çözme becerilerini geliştirebilmeleri, streslerini azaltabilmeleri, sosyal fonksiyonlarını artırabilmeleri ve kişinin iyi olma durumu vardır (Yolcuoğlu, 2012, s.145). Sosyal hizmetin en temel amacı sosyal sorunları (işsizlik, yoksulluk, suçluluk, bakıma muhtaçlık, ayrımcılık, dışlanma...) çözmek iken sosyal politikanın amacı da sosyal sorunların çözümüne yönelik plan, program, hizmet ve uygulamalardır (Aktan, 2013, s.2). Bu yüzden sosyal politika ve sosyal hizmet arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Fakültesi, İstatistik Bölümü, İzmir, ozgul.vupa@deu.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0181-8376>

Sosyal politika ve sosyal hizmet kavramları, birey ihtiyacını karşılamak için çalışan disiplinlerarası bir uygulama alanıdır. Bu alanlar Ulusal Sağlık Hizmeti ve Sosyal Koruma Kanunu'na göre; “kişisel ve sosyal koruma”, “sağlık bakımı”, “barınma”, “finans”, “eğitim”, “istihdam”, “serbest zamanı değerlendirme”, “ulaşım”, “toplumsal hizmet ve kaynaklara ulaşabilme” şeklinde sınıflandırılabilir (Aktan, 2013, s.16).

Sosyal sorunların analiz edilmesiyle, sosyal refah düzeyinin artırılması sosyal hizmetin mesleki amacıdır. Ekonomik ve toplumsal hizmetler aracılığıyla sosyal fonksiyonu geliştirmek ve maruz kalınan sorunları, problemleri azaltmak için tanımlanan sosyal refahın merkezinde insan bulunmaktadır. Sosyal refahın artırılması için sosyal sorunların belirlenmesi, bu sorunların nedenlerinin ortaya konulması ve analiz edilmesi ile sorunların düzeltilmesi için politika ve uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir (Aktan, 2013, s.3,10). Bu amaçla sosyal hizmetin içeriğinde olan işsizlik problemi, Türkiye’de ve dünyada en popüler sorunlardan birisidir. Günümüzde işsizlik problemi, ülkelerin refah ve gelişmişlik durumlarına göre farklılık göstermektedir. İşsizlik problemi, sadece az gelişmiş ülkelerin değil, gelişmekte ve sanayileşmiş ülkelerin sorunu olarak da bilinmektedir (Karasoy ve Diğ., 2015, s.58). Günümüz toplumlarında işsizlik sorunu ekonomik ve sosyal bir problem olarak algılanmaktadır (Adak, 2010, s.105). Türkiye’de ve dünyada işsizlik sorunu, işsizlik süresinin uzaması ile daha da karmaşık hale gelmektedir. Genel olarak bakıldığında işsizlik süreleri ülkelere göre farklı tanımlanırken ülke koşullarına göre değişebilmektedir. Bu koşullar ülkelere ait gelişmişlik düzeylerine, bölgesel durumlara, ulusal kurumlara, politika, ekonomi ve bilimsel araştırmalara göre tanımlanmaktadır (Çağlar ve Diğ., 2015, s.69). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), OECD, Eurostat ve çeşitli ülkelerin istatistik ofislerinde işsizlik süresi; “kısa”, “uzun” ve “çok uzun” olarak sınıflandırılmaktadır (Çağlar ve Diğ., 2015, s.69). Kısa veya uzun dönemli işsizlik ile ilgili yapılan çalışmalarda işsizlik sürelerinin tanımı, bileşenleri, dağılımı ve sonuçları farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar alan ve örneklemelere göre çeşitli istatistiksel yöntemlerle çözümlenmektedir.

Bu çalışmada 2014-2019 yılları arasında Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ) İstatistik bölümü mezunlarının ilk iş bulma süresini etkileyen faktörlerin sağkalım yöntemlerini kullanılarak bulunması amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde mezun olduktan sonra ilk iş buluncaya kadar geçen süre, sağkalım süresi olarak belirlenmiştir. İş bulamayan veya bilgisine ulaşılamayan öğrenciler ise sansürlü veri olarak çalışmaya katılmıştır. Sağkalım süresini ve yaşam süresine etki eden faktörleri belirlemek için Kaplan-Meier yöntemi, log-rank testi ve Cox regresyon çözümlenmesi kullanılmıştır.

Literatür Taraması

TC Anayasası Madde 49’a göre, devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri almak zorundadır (M.49: 3/10/2001-4709/19). Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 23’e göre, tüm bireylerin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı bulunmaktadır. Bu bağlamda ülkelerin işsizlik gibi temel sorunu o ülkenin sosyal politika kavramı ile ilişkilidir. Çünkü sosyal politikanın hedefinde toplumdaki bireylerin ve grupların ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal sorunların çözümü için çeşitli düzenlemelerin yapılması bulunmaktadır (Genç & Vural, 2018, s.49).

Ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutları dikkate alınarak işsizlik ile ilgili yapılan çalışmalar, araştırmacının belirlediği hipotezlerine ve alanlara bağlı olarak farklı istatistiksel analizler ile çözümlenmektedir. Literatürde ilk olarak kısa ve uzun dönem işsizlik süresi belirlendikten sonra en temel düzeyde, işsiz bireylere ait tanımlayıcı istatistiklerden elde edilen birçok çalışma bulunmaktadır. İleri çözümlenmelerden “Lojistik regresyon” ve “Cox regresyon” modelleri ile işsizlik durumu veya süreleri için buna bağlı nedenlerin incelenmesi, “Faktör analizi” ve “Ayrıştırma analizi” ile de değişken sayısının indirgenmesi yapılmaktadır. İşsizliğin sadece ekonomik değil sosyal bir problem olduğunu da ifade eden çalışmalarda özellikle istihdam alanında “Panel regresyon” ve “Nedensellik

analizi” kullanılmaktadır. Dünya’da ve Türkiye’de kullanılan bu analizlerin pek çok sonucu bulunmaktadır.

Ekonomik anlamda bir ülkenin gelişmişlik göstergesi ölçütleri “istihdam”, “işsizlik” ve “işgücüne katılım” olarak bilinmekte olup birbiri ile ilişkilendirilmiştir (Öndes, 2018, s.316). Buna göre işgücü piyasasında açık pozisyonlar, ilerleme, gelişim ve yeni alanlar olmazsa istihdam gerçekleşmez. Bu da belli bir süre sonra sosyal bir problem olan işsizliği ortaya çıkarmaktadır İşsizlik durumu toplumdaki ekonomik duraksamayı, gerilemeyi ve de yıkımı açıklayabilmektedir. Bu da ekonomik olarak işsizliğin dikkate alınması gereken bir ölçüt olduğunu ve önlenmesinin gerekliliğini göstermiştir. Bununla ilgili olarak istihdam politikalarının çalışma hayatı üzerindeki etkisi ve iş ortamındaki sosyal hizmet uygulamalarının çalışma verimliliğine katkısını tartışan çalışmada, Türkiye İş Kurumu’nun önemi ve faydaları belirtilmiştir. Ayrıca toplumsal değişim ve gelişim için işsizliğin önlenmesi gerekliliğine de değinilmiştir (Genç & Vural, 2018, s.58).

Sadece gelişmekte değil gelişmiş ülkelerde de genç işsizlik probleminin sosyal bir problem olduğunu savunan birçok ülke bulunmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) göre “genç işsizlik”, 15-24 yaş aralığı olarak tanımlanmıştır (Murat ve Şahin, 2011, s.7). Bu kavramla birlikte özellikle gençler ekonomideki durgunluktan ve genel işsizlik oranından en çok etkilenen grup olarak belirlenmiştir (Özer ve Topal, 2017, s.51). Yeni mezun gençlerin en büyük dezavantajı yeterli deneyimlerinin olmamasıdır. Deneyim kazanacakları iş fırsatına sahip olmadıklarından dolayı işverenler tarafından daha deneyimli olanlar tercih edilmekte veya işe sahiplerse ilk olarak bu gençler işlerinden çıkarılmaktadır (Çetinkaya, 2012, s.47). Ayrıca ileri yaş grupları ile karşılaştırıldıklarında yeni mezunlar ve gençler krizlerden en çok etkilenen grup olduklarından işsizlik durumuna daha fazla maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Rakauskiene ve Ranceva, 2014, s.175). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkeleri ve Türkiye’nin karşılaştırıldığı genç işsizler üzerinde yapılmış çalışmada, genç işsizliğin bir problem olduğu ve işsizliğin 2007 yılından beri istikrarlı bir şekilde arttığı bulunmuştur. Özellikle Türkiye’de genç nüfusun fazla olduğu gerçeği bilinmesine rağmen iş oluşturulamadığından kaynaklı 2015 yılında genç işsizlik oranının %18.5’e yükseldiği hesaplanmıştır (Kelleci & Türk, 2016, s.16-19).

İşsizlik kavramında işsizliğe maruz kalınan yaş kadar işsizlik süreside önemlidir. Çünkü işsizlik süresi makroekonomik koşullarla doğrudan ilgilidir. İşsizlik süresinin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, daha önce çalışma durumu gibi bireysel özelliklere bağlı olarak da değişebildiği tespit edilmiştir (Çağlar vd., 2015, s. 68).

Almanya’da işsizlik sigortası alan işsizlerde, işsiz kalma süreleri ile yaş, cinsiyet, medeni durum ve çocuk sayısı gibi kişisel özellikler Cox regresyon analizi kullanılarak incelenmiştir. Çalışma verilerine göre, işsiz kalma süresi ile yaş ve çocuk sayısı değişkenleri arasında ilişki bulunurken, cinsiyet ve medeni durum değişkenlerinde ilişki bulunamamıştır (Hunt, 1995, s.108).

Rusya’da hane halkının refah ve ekonomik durumunu belirlemek için yapılan çalışmada, Cox regresyon modelini kullanarak işsiz kalma süresi ile eğitim, meslek, cinsiyet, medeni durum, yaş gibi kişisel özellikler modellenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, eğitim düzeyi yüksek olanlar ile 40 yaş ve üstündeki kadınlarda işsiz kalma süresi daha az bulunmuştur (Grogan & Berg, 2001, s.562-564). Yine Rusya’da iş ve işçi bulma kurumuna ait 1996-2000 yılları arası işsizlik verilerine dayanılarak yapılan çalışmada kullanılan Cox regresyon modelinde, işsizlik süresinin medyanı 8.5 ay olarak hesaplanmıştır. İşsizlerin kişisel özelliklerinin işsizlik üzerine etkilerinin incelendiği bu çalışmada, erkeklerin daha uzun süre işsiz kaldıkları ve cinsiyetten bağımsız olarak eğitim düzeyi azaldıkça işsiz kalma süresinin arttığı belirtilmiştir (Denisova, 2002, s.13).

Türkiye’nin resmi istatistiki kurumu olan Türkiye İstatistik Kurumu’nda (TÜİK), hane halkı işgücü anket verileri kullanılarak Türkiye’de işsiz kalma süresini etkileyen faktörler, Kaplan-Meier yöntemi, Cox regresyon, log-lojistik ve lognormal modelleri kullanılarak incelenmiştir. Bu çalışmada erkeklerin kadınlara göre daha uzun sürede iş bulduğu ancak evli erkeklerin evli kadınlara göre daha kısa sürede işe sahip oldukları saptanmıştır (Tansel & Taşçı, 2004, s.22-23). Türkiye’de uzun dönemli işsizliği etkileyen faktörler ise TÜİK’in hane halkı işgücü anket verilerini kullanarak, probit analizi ile

incelenmiştir. Bu çalışmada, kentte yaşayan kadınlarda işsizlik süresinin daha az olduğu, cinsiyetten ayrı olarak eğitim seviyesinin düşük ve orta olanların işsiz kalma olasılığının daha fazla ve evli olmanın işsiz kalma olasılığını azalttığı sonucu elde edilmiştir. Ayrıca bölgesel olarak incelendiğinde Marmara ve Ege gibi gelişmiş bölgelerde yaşayan işsizlerin uzun süreli işsiz olma olasılığının daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Taşçı & Özdemir, 2006, s.23-24). Türkiye'deki genç işsizliğin incelediği 2004-2016 TÜİK verisinde, genç işsizlerin göç, boşanma, intihar ve suç olgularına kaydığı, bununda istihdamı değiştirerek önlenebileceğini panel regresyon analizi ve panel nedensellik analizi ile incelenmiştir (Özer & Topal, 2017, s.50, 61). Genç işsizliğin ve istihdam'ın birlikte incelendiği çalışmada, Türkiye'deki genç işsizliğin bölgesel farklılıkları çok boyutlu ölçekleme yöntemi ile ortaya konulmuştur. Bu çalışmada genç nüfusun çok olduğu ancak istihdamın çok daha az olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da işsizlik oranlarının yüksek olduğu belirtilmiştir (Öndes, 2018, s.326). Ekonomik yöntemler kullanılarak Türkiye'deki işsizlik üzerine yapılan çalışmada, kısa ve uzun dönem işsizlik süresinde eğitim arttıkça işsizlik hızının arttığı sonucuna varılmıştır (Erdem & Tuğcu, 2012, s.304-306). Ayrıca hızlandırılmış başarısızlık süresi modellerinden gamma regresyon modeli kullanılarak Türkiye İş Kurumu verilerinde işsizlik süresini etkileyen faktörler de incelenmiştir (Karasoy ve Diğ., 2015, s.71-72).

Avrupa'da özellikle işsizlik verileri ile ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Romanya'da 2002-2006 yılları arasında işsizlik verileri, Kaplan Meier yöntemi ve Cox regresyon modeli kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada erkeklerin daha uzun sürede iş buldukları, eğitim seviyesi yükseldikçe iş bulma sürelerinin azaldığı ve yaş arttıkça iş bulma sürelerinin de arttığı sonucu elde edilmiştir (Danacica 2008, s.3-4). Daha sonra Romanya'daki çalışmada işsizlik süresini etkileyen faktörler olarak yaş, eğitim ve cinsiyet için sağkalım analizi kullanılmıştır. Kaplan-Meier sonuçlarına göre düşük eğitim seviyesinde, gençlerde ve yaşlılarda işsizlik süresinin daha uzun olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte yapılan Cox regresyon analizinde cinsiyet anlamlı bulunamamıştır (Ciuca & Matei, 2010, s.357-358). Romanya'da 2008-2010 yılları arasında iş kurumunda yapılan çalışmada, kadınların, deneyimi olmayanların ve gençlerin daha uzun sürede iş buldukları Cox regresyon ile modellenmiştir. Ayrıca Kaplan-Meier yöntemi ile ortanca sağkalım süreleri kadınların için 456 gün, erkekler için de 451 gün olarak elde edilmiştir (Danacica & Popa, 2017, s. 972, 983). Romanya işsizlik bürosundan alınan işsizlik süreleri ile ilgili yapılan çalışmada da kurulan Cox regresyon modelinde, cinsiyet, yaş ve eğitim düzeyi anlamlı bulunmazken, yaşadıkları yer ve işsizlik kategorisi anlamlı olarak modelde yer almıştır (Gabriel ve Diğ., 2017, s.158). Bununla birlikte 2012-2015 yılları arasındaki Romanya işsizlik verilerinde log-rank testi ile cinsiyet ve yaş değişkenlerinde yaşam eğrileri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu verilerde yıllara göre erkeklerde yaşam eğrileri arasında fark bulunurken, kadınlarda bu fark yakalanamamıştır (Brigitte ve Diğ., 2018, s. 251-252).

Slovenya'da işsizlik bürosundan alınan veriler ile işsizlik süresi için kullanılan Cox regresyon modelinde, işsizlerin yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi ve yaşadıkları bölgenin risk oranı araştırılmıştır. Bu araştırmaya göre, kadınların ve yaşlıların ortalama iş bulma sürelerinin daha uzun olduğu, işsizliğin bölgesel olarak önemli farklılıklar gösterdiği ve eğitim düzeyi yükseldikçe ortalama iş bulma sürelerinin de kısaldığı tespit edilmiştir (Borsic & Kavkler, 2008, s.14-15, 21-22). Belçika'da ulusal işsizlik bürosundan alınan verilerde, eğitimin farklı seviyelerinde işsizlik oranlarının karşılaştırıldığı çalışmada Cox regresyon modeli kullanılmıştır. Bu modelde, yerleşim yeri ve cinsiyete göre farklılıkların olduğu ancak işsizliğin en çok eğitimin alt kademelerinde daha yüksek oranda olduğu tespit edilmiş ve de kadınların erkeklere göre daha uzun süre işsiz kaldığı bulunmuştur (Novella & Duvivier, 2015, s.13-18). Cox regresyon analizinden farklı olarak Yunanistan'da işsizlik bürosundan elde edilen verilerde, kriz öncesi (2009) ve sonrasında (2008) uzun dönem işsizlik için yapılan lojistik regresyon modelinde cinsiyet, yaş ve medeni durum anlamlı bulunmuştur. Lojistik regresyon modeline göre tüm veride kadınlar ve 35 yaş üstü bekarların daha uzun sürede iş bulabildikleri raporlanmıştır (Daouli ve Diğ., 2015, s.15).

ABD'de 2006-2009 yılları arasına genç işsizlerde yapılan çalışmada işsizliğin 2006'dan itibaren yükselen bir trend ile büyüdüğü, uzun dönemli iş için daha uzun süre iş aradıkları ve erkeklerin işsizlik oranının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca buna eş zamanlı İngiltere'de yapılan çalışmada da 2000'den itibaren 2009'a kadar genç işsizlerde işsizliğin giderek arttığı sonucuna varılmıştır (Bell

& Blanchflower, 2010, s.7-9). ABD’de işgücü istatistikleri bürosundan alınan verilere göre uzun ve kısa dönem işsizlik sürelerinin genel özelliklerinin incelendiği çalışmada, her iki dönem için de erkek olmak, 16-34 yaş aralığında, bekar, beyaz, eğitim seviyesi lise düzeyinde ve satış&serviste görevli kişilerin daha uzun süre işsiz kaldıkları tespit edilmiştir (Kruger ve Diğ., 2014, s.236).

Birezilya’da altı aydan daha kısa süre işsiz kalan insanlar üzerine yapılan çalışmada, işsizlerin daha çok genç erkeklerden oluştuğu, eğitim düzeyi olarak liseyi tamamlamadıkları ve çoğunun aileleri tarafından maddi olarak desteklendikleri bulunmuştur. Ayrıca faktör analizine göre beş faktör üzerinde çalışılmış, her faktörde farklı özelliklerin önemli olduğu ifade edilmiştir (Bendassolli ve Diğ., 2016, s.125-128). 2012-2013 yılları arasında Venezuela’da yapılan çalışmaya göre işsizlerin iş arama süresinin yaklaşık olarak ortalama 11 ay olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada kadınların ve eğitilmiş kişilerin işsiz kalma süresi uzun kategorisinde tespit edilmiştir (Perazzi ve Diğ., 2017, s.241, 245, 250).

Etiyopya’da kentte yaşayan genç yaşta işsizlerde 2016 yılında yapılmış çalışmada işsizlik durumu ile cinsiyet ve medeni durum arasında lojistik regresyon modeli kullanılmıştır. Bu modele göre evli kadınların daha çok işsiz kaldıkları sonucuna varılmıştır (Chikako, 2018).

Üniversite öğrencilerinin işsizlik durumu ile ilgili yapılan çalışmalarda işsizlik süreleri ve işsizliğin nedenleri ön plana çıkmaktadır. Seul’de yapılan bir araştırmada üniversite mezunlarının mezuniyetten 9.7 ay sonra ilk işlerini buldukları tespit edilmiştir Ayrıca bu çalışmada dört yıllık kadın üniversite mezunlarının iki yıllık erkek üniversite mezunlarından daha kısa sürede iş buldukları da raporlanmıştır (Ryu, 2003, s.1). Kore’de yapılan çalışmada ise dört yıllık üniversite mezunlarında ilk iş bulma süresinin 6.5 ay olduğu ve kadınların erkeklere göre daha kısa sürede iş bulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu çalışmada üniversitedeki bölümlere göre iş bulma zamanının değiştiği ve sağlık alanındaki mezunların diğer alanlara göre daha kısa sürede iş bulduğu gözlemlenmiştir (Lee ve Diğ., 2005, s.1). Tanımlayıcı istatistikler ile yapılan bu çalışmalardan sonra Çin’de mezun olan üniversite öğrencileri üzerine yapılan çalışmada, işsizliğin önemli bir sorun olduğu ve çeşitli faktörlere göre işsizliğin bileşenleri incelenmiştir. Buna göre işsizlik oranının en yüksek hukuk ve fen fakültelerinde olurken kadın mezunların erkeklerden daha kısa sürede iş buldukları Cox regresyon modeli ile tespit edilmiştir (Jun & Fan, 2011, s.30, 35). Üniversite mezunlarının bireysel ve üniversite özelliklerine göre farklılık yarattığını tespit eden Kore’deki çalışmada özellikle erkeklerin iş aramada daha aktif oldukları ve ilk iş bulma sürelerinin mezuniyetten sonra yaklaşık 11 ay olduğu hesaplanmıştır (Lim & Lee, 2019, s.1). Son olarak 2021’de Vietnam’da yapılan çalışmada üniversite mezunlarının işsizlik oranının artmasının nedenleri belirlenmiştir. Bu nedenler arasında mezunların kalitesi, mesleki nitelikler, uygun olmayan iş, iş becerileri, eksik kariyer yönelimi gibi başlıklar yer almıştır (Huu ve Diğ., 2022, s.19).

YÖNTEM

Bu araştırmada DEÜ İstatistik bölümü öğrencilerinin mezun olduktan hemen sonra ilk iş buluncaya kadar geçen sürelerini (ay) etkileyen faktörlerin sağkalım analiz yöntemleri kullanılarak bulunması amaçlanmıştır. Öğrencilerin mezun olduktan sonra ilk iş buluncaya kadar geçen süreleri, sağkalım süresi verisi olarak belirlenmiştir. İş bulamayan veya bilgisine ulaşamayan öğrenciler ise sansürlü veri olarak çalışmaya katılmıştır.

Örneklem ve Veri Toplama Araçları

Bu çalışmadaki veriler 2014-2019 yılları arasında DEÜ İstatistik bölümünden mezun olmuş öğrencilerden anket çalışması yapılarak internet tabanlı ve yüzyüze olarak toplanmıştır. Kullanılan veriler 2019 yılı ve öncesi verileri olduğundan herhangi bir etik onaya ihtiyaç duyulmamıştır. Verilerin toplanmasında ve işlenmesinde hiçbir etik ihlali (intihal, suistimal, veri uydurma ve/veya tahrifat, çifte yayın ve/veya başvuru, fazlalık vb. dahil) yapılmamıştır. Ayrıca verilerin sadece bilimsel amaçla kullanılacağı bilgisi tüm katılımcılara da verilmiştir.

Çalışmada yapılan anketin Cronbach alfa değeri 0.78 olarak elde edilmiştir. Güç analizinde örneklem genişliği belirlerken önceki çalışmalara bakılmış, kız ve erkek öğrencilerin iş buluncaya kadar olan sürelerinin standart sapma ve ortalama sürelerine karar verilmiştir. Özellikle bu çalışmalardan Türkiye’deki genç işsizlik oranlarının cinsiyete göre incelendiği çalışmada 2000 yılından 2011’e kadar cinsiyetler arasında iş bulma sürelerinde o kadar büyük fark yokken 2011 yılından sonra bu farkın giderek açıldığı ve bu açılımın ortalama (küçük) ile standart sapmadaki (büyük) etkisi gözlemlenmiştir (Kelleci & Türk, 2016, s.17-18). Buna göre kız ve erkek öğrencilerin iş buluncaya kadar geçen sürelerinin ortalamaları arasında 1.5 ay’lık farkın olmasına, 6 ay standart sapmaya, % 90 güç ve $\alpha=0.05$ I. tip hataya bağlı olarak yaklaşık 180 öğrenci ile çalışılmasına karar verilmiştir.

Verilerin Analizi

Mezunların ilk işlerini buluncaya kadar olan zamanın çözümlenmesinde sağkalım analizi, gruplar arası farklılığın gösterilmesinde log-rank testi ve bu sağkalım zamanının modellenmesinde Cox regresyon analizi, “IBM SPSS Statistics Version 24 ©” DEÜ lisanslı paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Sağkalım Analizi

Sağkalım analizi, ilgilenilen bir olayın belirli bir başlangıç noktasından başlayarak o olay gerçekleşinceye kadar geçen sürelerden oluşan verilerin çözümlenmesinde kullanılır. Bu süreler genellikle “başarısızlık” zamanı olarak adlandırılırken ilgilenilen olayın durumuna göre değişebilir. Sağkalım analizi tıp, ekonomi, kalite, risk analizi, iktisat ve işletme gibi çeşitli bilim dallarında ve alanlarında kullanılır. Sağkalım verilerinin çözümlenmesinde eğer ilgilenilen olay gerçekleşmemiş ya da daha gözlenmemişse o veriye “sansürlü veri” denir. Bu veri sansürlü veri içermediğinden klasik istatistiksel çözümlenmeler ile yapılamaz. Bununla birlikte sağkalım verilerinin dağılımı bilinen bir dağılımdan (üstel, normal, lognormal vb...) geliyorsa parametrik yöntemler kullanılır. Ancak bu verilerin dağılımı hakkında bilgi yoksa o zaman parametrik olmayan yöntemlere (Yaşam Tablosu veya Kaplan-Meier) başvurulmalıdır. Ayrıca sağkalım verisinde başarısızlık olarak adlandırılan olay, yanıt değişkeni gibi ele alındıysa bu değişken üzerinde etkili olabileceği düşünülen risk faktörleri ile model kurulması Cox regresyon yöntemi ile yapılır. Ancak tüm bu yöntemlerin kullanılabilmesi için sağkalım analizi fonksiyonları kullanılması gerekir.

Sağkalım analizi fonksiyonları “sağkalım fonksiyonu, $S(t)$ ”, “olasılık yoğunluk fonksiyonu, $f(t)$ ” ve “hazard (tehlike), $h(t)$ ” fonksiyonu olarak bilinir. Bu fonksiyonların matematiksel olarak birbirinden çıkarımı yapılabilir. Sağkalım süresi “ T ” rassal değişkeni ile gösterilirken, T ’nin alabileceği değerler “ t ” ile gösterilir.

Olasılık yoğunluk fonksiyonu, $f(t)$, bir orandır. Bu oran, birim zamanda ölüm veya başarısızlık olaylarıdır.

Sağkalım fonksiyonu, $S(t)$, sağkalım süresinin t ’den büyük olması olasılığıdır. Sağkalım fonksiyonu, $S(t)$, sağkalım süresinin t ’den büyük olması olasılığı olup, olasılık fonksiyonu, $F(t)$ ile de gösterilebilir ($S(t)=P(T>t)=1-F(t)=1-P(T\leq t); 0<t<\infty$). Aynı zamanda $F(t)$, kümülatif olasılık fonksiyonudur ve bu fonksiyon, $f(t)$ fonksiyonunun türevi olarak da hesaplanabilir. $S(t)$, azalan ve sürekli bir fonksiyon özelliğindedir. Bu fonksiyon aynı zamanda $t=0$ iken, $S(t)=S(0)=1$; $t=\infty$ iken; $S(t)=S(\infty)=0$ olabilmektedir.

Hazard fonksiyonu ise bir orandır. Bu fonksiyon, birimin $T = t$ zamanına kadar yaşaması koşulu altında, $\Delta t \rightarrow 0$ iken, o birimin $[t, t+\Delta t]$ aralığında yaşamının sona ermesi oranıdır. Hazard fonksiyonu $h(t)=f(t)/S(t)$, $0<t<\infty$ ile gösterilir. Hazard fonksiyonu aynı zamanda risk ile de tanımlanabilir. Bu fonksiyon, her bir zaman noktasındaki başarısızlık riskidir. Hazard fonksiyonu, t yaşına kadar yaşamını sürdürdüğü bilinen bir birimin var olan başarısızlık riskini dikkate alır. Aynı zamanda farklı grupların karşılaştırılmasını yaparken bu fonksiyonu temel almış modeller sansürlü verilerin varlığında iyi çalışır (Karasoy, 2008, s.17).

Kaplan-Meier Yöntemi

1958 yılında geliştirilen Kaplan-Meier yöntemi, örnekleme ilgilenilen olayın gerçekleşme sıklığının, oranının ya da olasılığının zamana bağlı değişimini analiz eden bir yöntemdir. Bu yöntem aynı zamanda gruplar arasında sağkalım fonksiyonlarını karşılaştırmak için de kullanılır. Kaplan-Meier yönteminin bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu özelliklerin başında sansürlü verilerin ortaya çıktığı zamanın kesinlikle bilinmesi ve ona göre işleme alınması ile gözlemlerin çalışmaya katılma tarihleri ve de olayın gerçekleştiği zamanın bilinmesi gerekliliğidir (Kaplan-Meier, 1958, s.461-464).

Koşullu olasılığa dayanan Kaplan-Meier yöntemi, tablo ve grafikleri kullanarak sağkalım ve hazard fonksiyonunu kullanıcıya görsel olarak da gösteren bir yöntem olduğundan literatürde sıklıkla tercih edilmektedir. Tablodaki kolonlarda zaman aralığı, ham veri, sansürlü veri, yaşayan ve ölü sayısına bağlı olarak yaşama olasılıkları ve bunların matematiksel işlemi ile elde edilen Kaplan-Meier tahminleri yer alır. Kaplan-Meier yönteminin tahmin aşamaları şu şekilde sıralanabilir.

i. Zaman aralığı $[0, t)$ alt aralıklara $[t_0 = 0, t_1), [t_1, t_2), \dots, [t_{k-1}, t_k = t)$ şeklinde bölünür.

ii. Her bir (t_{j-1}, t_j) aralığı için $p_j = \frac{P_j}{P_{j-1}}$ oranı tahmin edilir. Bu oran t_{j-1} 'den sonra yaşadığı bilinen bir bireyin t_j 'den sonrada yaşama olasılığı olarak tanımlanan koşullu olasılıktır.

$$p_j = P(T > t_j | T > t_{j-1}) = \frac{P(T > t_j)}{P(T > t_{j-1})} = \frac{P_j}{P_{j-1}} \quad [1]$$

Eğer t bir bölme noktası ise, kitle için $P(t) = S(t) = P(T > t)$ oranı t 'den önceki tüm aralıklar için tahmin edilen p_j 'lerin çarpımı olarak tahmin edilir. Başlangıç zamanında hiçbir zaman aralığının aynı zamanda sansürlü ve ölümü durumu aynı anda içermediği kabul edilir.

$P = P(T > t_j) = S(t_j) \quad j = 1, \dots, k + 1$ ve [1] formülünü kullanarak olasılıklar hesaplanır.

$j = 0$ için, $S(t_0) = S(0) = P_0 = 1$,

$j = 1$ için $p_1 = \frac{P_1}{P_0} \rightarrow P_1 = p_1$,

$j = 2$ için $p_2 = \frac{P_2}{P_1} \rightarrow P_2 = p_2 p_1$,

...

$$P_j = \prod_{j=1}^k p_j \quad [2]$$

iii. $n_j = [t_{j-1}, t_j)$ zaman aralığında risk altında olan birey sayısı ve $d_j = [t_{j-1}, t_j)$ zaman aralığında gözlenen ölüm sayısı olarak tanımlanırsa $\hat{P}_j = \frac{n_j - d_j}{n_j}$ olarak tahmin edilir. Bu tahmine Kaplan-Meier tahmini adı verilir ve aşağıdaki gibi gösterilir (Kaplan-Meier, 1958, s.463).

$$\hat{S}_t = \hat{P}(t) = \prod_{j=1}^k \frac{n_j - d_j}{n_j}, \quad t_k = t \quad [3]$$

Bununla birlikte, herhangi bir alt zaman aralığı yalnızca sansürlü zamanlarını içeriyorsa $\hat{P}_j = 1$ olacaktır. Ayrıca en büyük gözlem sansürlü ise bu tahmin kullanılamaz (Topçu, 2007:28-29).

Kaplan-Meier yöntemiyle sağkalım eğrisinden tahmin edilen istatistik medyan (ortanca) sağkalım süresidir. Medyanın olasılıksal olarak tahmininden (t zaman iken $\hat{S}(t) = 0.5$) yararlanılarak eğrideki gruplar karşılaştırılır. Bazen medyan sağkalım süresinin tahmin edilememesi durumu söz konusudur. Bunlar, gözlemlerin %50'den fazla sansürlü olma durumu ve en son gözlemin sansürlü olması olarak ifade edilmektedir (İnceoğlu, 2013, s.50).

Log-Rank Testi

Sağkalım analizinde farklı gruplardaki sağkalım sürelerini karşılaştırmak için ki-kare dağılımına dayanan log-rank testi kullanılır. Bu test, H_0 hipotezi kitle sağkalım eğrileri arasında fark olmadığını iddia eder. Ki-kare dağılımından elde edilen ki-kare istatistiği G , gözlem değeri, B , beklenen değer ve g , grup sayısı olmak üzere aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\chi^2 = \sum_{j=1}^g \frac{(G_j - B_j)^2}{B_j} \sim \chi_{g-1}^2 \quad j = 1, \dots, g \quad [4]$$

Beklenen değer hesaplanmasında d , ölenlerin sayısı, r , yaşayanların sayısı, k kişi sayısı olmak üzere $B_j = \sum_{i=1}^k \frac{d_i}{r_i} r_{ji}$ şeklinde hesaplanır.

Cox Regresyon Yöntemi

Matematiksel bir yöntem olan regresyon analizlerinde bağımlı değişken üzerinde etkili olabileceği düşünülen bağımsız değişkenlerin etki düzeyleri ve biçimleri gösterilmektedir. Literatürde birçok regresyon yöntemi bulunmaktadır. Regresyonun temelini oluşturan klasik regresyonda değişkenler arasındaki ilişki incelenirken bağımlı değişkenin normal dağılımdan gelme varsayımı vardır. Bağımsız değişken olarak bakıldığında tüm değişkenlerin tercihen normal dağılması istenirken veri setinde yer alan bazı bağımsız değişkenlerin kategorik olmasında sakınca görülmemektedir. Bununla birlikte klasik regresyon analizinde bağımlı değişkene ait hata terimleri sıfır ortalama ve sabit varyans ile normal dağılmalıdır. Ayrıca bağımsız değişkenler arasında ilişki söz konusu olmamalıdır. Ancak ilgilenilen olaya ait bağımlı değişken olan sağkalım süresi normal dağılım göstermiyorsa ve gözlemler arasında ilgilenilen olayın gerçekleşmediği gözlemler bulunuyorsa, klasik regresyon çözümlemesi yerine Cox regresyon çözümlemesi kullanılmalıdır.

Sağkalım çözümlemesinde kullanılan Cox regresyon yöntemi ölüm risklerini ortaya koyması bakımından güçlü istatistiksel bir yöntemdir. Bu yöntemin kullanılması için bazı varsayımların sağlanması gerekmektedir. Bu varsayımlar; (i): Bağımsız değişkenlerin sağkalım fonksiyonu üzerindeki etkileri logaritmik olarak doğrusaldır. (ii): Bağımsız değişkenlerin log-lineer fonksiyonu ile sağkalım fonksiyonu arasında çarpımsal bir ilişki vardır. (iii): Hazard oranı zamana göre değişmez, sabit kalır. Bu varsayıma “oransal hazard varsayımı” da denir (Yay vd., 2007, s.140).

Cox (1972) tarafından geliştirilen regresyon modelinde x , bağımsız değişkenler vektörü (x_1, \dots, x_k) , β , bu değişkenler için regresyon katsayı vektörü, $h_0(t)$ ise $x = 0$ olan bir birimin “temel hazard fonksiyonu” olarak tanımlanmaktadır (Alkan ve Alkan, 2017, s.2).

$$h(t, x) = h_0(t) \exp(\beta' x) \quad [5]$$

Bu modeldeki hazard fonksiyonuna $(h_0(t))$, ölüm veya tehlike fonksiyonu da denilebilir. Bu fonksiyon her bir zamanın içerdiği ölüm riskidir. $\exp(\beta' x)$ ise hazard riskidir. Hazard riski, bağımsız değişkenlerin değerlerine ve bu değişkenlere ait regresyon katsayılarına bağlıdır. Yaşam süresi T 'nin risk fonksiyonu $h(t, x)$, koşullu bir başarısızlık oranıdır. Bu fonksiyon, çok kısa bir zaman aralığında başarısızlık olasılığı olarak da tanımlanabilir. Fonksiyonda, her bir bireyin aralığın başlangıcından itibaren gözlemlendiği varsayılır bu risk fonksiyonu Cox regresyonda sıklıkla kullanılan bir fonksiyondur.

β katsayılarının hesaplanmasında en çok olabilirlik yöntemi ile kısmi olabilirlik fonksiyonunun logaritmik formu en büyüklük tahmin yapılır (Yay ve Diğ., 2007: 140). Daha sonra bu katsayıların önemliliği de “olabilirlik oran testi” ya da “Wald testi” yöntemleri ile araştırılır. β katsayılarının

anlamlılık testi için $H_0: \beta = 0$ hipotezi test edilir. “t” veya “z” testlerinden türetilen Wald test istatistiği, en çok olabilirlik tahmini ve hipotezlenen değer arasındaki farkın bir fonksiyonudur. Bu fark, en çok olabilirlik tahmininin standart hatasının tahmini değeri ile normalleştirilmiştir. Normalleştirilen bu değerın karesi 1 serbestlik derecesi ile ki-kare dağılım göstermektedir. Olabilirlik oran testi ise iki olabilirlik fonksiyonunun birbirine oranıdır (Yay ve Diğ., 2007, s.141).

Cox regresyon modelinde iki kısım söz konusudur. Birincisi zamanın bir fonksiyonu olan temel hazard fonksiyonu iken ikincisi zamandan bağımsız ve üstel kısımda yer alan değişkenleri içeren bir fonksiyondur. Ancak bazen bu ikinci kısım zamana bağlı değişkenlerde olabilir bu durumda zamana bağlı Cox regresyon modeli kullanılmalıdır.

BULGULAR

Sağkalım zamanı, istatistik bölümü öğrencilerinin (n=180) mezun olduktan sonra ilk işlerini buluncaya kadar geçen süre (ay) olarak belirlenmiştir. Sansürlü veri (n=49) ise öğrencilerin iş bulamamasıdır (0: mezun olduktan sonra iş bulamama durumu, 1: mezun olduktan sonra iş bulma durumu). Süreyi etkileyebileceği düşünülen risk faktörleri ise cinsiyet, programlama dil bilgisi (R, Excel, Minitab, SPSS), staj bilgisi, yabancı dil durumu, yaşam doyumu (memnuniyeti) bilgisi, medeni durum, sürücü belgesi, eğitim durumu (lisansüstü, yurtdışı), mezuniyet yılı, iş sektörü ve ünvanı olarak belirlenmiştir. Risk faktörleri içinde yer alan “yaşam doyumu” için literatürün farklı kaynaklarından yararlanılmıştır. Yaşam doyumunu (memnuniyetini), bireyin içinde bulunduğu hayat şartlarından hoşnut olması ve yaşama sevincine sahip olması şeklinde tanımlayan Akın ve Yalnız bu ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını 5 madde ve 7’li likert ölçeği ile yapmışlardır (Akın ve Yalnız, 2015, s. 96, 97). Üniversite öğrencilerinde yaşam doyumunun ölçüldüğü çalışmada 5 madde ve 7’li likert ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin maddelerinin yanıt düzeyleri (1: hiç katılmıyorum ile 7: kesinlikle katılıyorum arasında) ne kadar yüksekse o kadar yaşam memnun olduklarını göstermektedir (S1: Yaşamımdan memnunum, S2: Yaşamım birçok yönüyle ideallerime yakın, S3: Yaşam koşullarım mükemmel, S4: Şimdiye kadar yaşamda istediğim önemli şeyleri elde ettim, S5: Yeniden dünyaya gelseydim, yaşamımda hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim.) (Arslan ve Bektaş, 2019, s.773, 775). Bununla birlikte yaşam doyumunu bireylerin genel mutluluk algısı, toplumsal değer algısı, temel yaşam memnuniyet algısı, kamu hizmeti memnuniyet algısı olarak farklı alanlarda 2003 yılından günümüze kadar değerlendiren TÜİK her algıyı farklı ölçeklendirme (3’lü, 5’li likert) ile yapmaktadır (TÜİK, 2022). Bu çalışmada yaşam doyumu, 5 maddeli 7’li likert ölçeğinde toplanmış daha sonra analize “memnun” ve “memnun değil” ikili ölçeğinde alınmıştır.

Risk faktörlerini oluşturan kategorik değişkenlerin frekans değerlerine göre sansür oranının %27.2 olduğu istatistik mezunlarında, kadınların oranının (%53.9), erkeklerden (%46.1) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İstatistik mezunlarının %96.1’inin yaşam doyumunun olmadığı, bilgisayar dilleri ve programlarını %91.7 oranında bildikleri bulunmuştur. Ayrıca istatistik mezunlarında lisansüstü eğitim alanların oranı %24.4 iken, Erasmus ve yabancı dilden dolayı yurtdışına gidenlerin oranı %11.7 olarak elde edilmiştir. Staj yapma istatistik bölümü için zorunlu olduğundan herkes en az bir kez staj yapmış ancak iki ve üstü yapanların oranı da yaklaşık olarak tüm bölümün dörtte biri kadar olduğu tespit edilmiştir. İstatistik mezunlarının çalıştıkları sektör ve ünvanları insan kaynakları kapsamında önemli olduğundan özellikle istatistikçilerin hangi sektörde ve ünvanında çalıştıklarını bilmek ve alana yaymak önem taşımaktadır. DEÜ İstatistik mezunlarının sektörleri incelendiğinde, %15 ile en fazla “sigorta, bankacılık ve finans” alanında iş buldukları, bunu %10.6 ile “bilişim teknolojileri ve yazılım” alanının takip ettiği bulunmuştur. İstatistik bölümü mezunu için %8.9 ve %8.3 oranları ile “satış ve pazarlama” ile “ulaştırma, lojistik ve haberleşme” alanları da kendini gösteren ve ilerleyen bir alan olarak tespit edilmiştir. Mezunların ünvanları incelendiğinde, en yüksek oran olan %(19.4+13.3=32.7) ile “uzman ve uzman yardımcısı”, onu takip eden %8.3 ile “istatistikçi ve veri analisti” olarak çalıştığı bilgisine ulaşılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Mezun Öğrencilerin Kategorik Risk Faktörleri için Frekans Tablosu (n=180) f(%)

Risk	f(%)	Risk	f(%)	Risk	f(%)
Sansür		Yaşam Doymumu		Ehliyet	
Var	49(27.2)	Memnun değil	173(96.1)	Var	135(75.0)
Yok	131(72.8)	Memnun	7(3.9)	Yok	45(25.0)
Cinsiyet		Medeni Durum		Yabancı Dil	
Kadın	97(53.9)	Bekar	172(95.6)	Orta	95(52.8)
Erkek	83(46.1)	Evli	8(4.4)	İyi	85(47.2)
R Programı		Excel, SPSS, Minitab		Lisansüstü Eğitim	
Biliyor	133(73.9)	Biliyor	165(91.7)	Var	44(24.4)
Bilmiyor	47(26.1)	Bilmiyor	15(8.3)	Yok	136(75.6)
Staj Yeri İlk İş		Staj Sayısı		Yurtdışı Eğitimi	
Evet	16(8.9)	1	134(74.4)	Var	21(11.7)
Hayır	164(91.1)	2 ve fazlası	46(25.6)	Yok	159(88.3)
Mezuniyet Yılı					
2014	38(21.1)	2016	36(20.0)	2018	29(16.1)
2015	36(20.0)	2017	41(22.8)		
Sektör					
Eğitim	9(5.0)	Sağlık	6(3.3)	Deri, Tekstil	10(5.6)
Sigorta,	27(15.0)	Bilişim	19(10.6)	Ulaştırma,	15(8.3)
Bankacılık,		Teknolojileri ve		Lojistik,	
Finans		Yazılım		Haberleşme	
Satış ve	16(8.9)	Diğer (Özel)	13(7.2)	Diğer (Kamu)	8(4.4)
Pazarlama					
Danışma, Raporlama, Araştırma, Analiz			8(4.4)	Kayıp gözlem	49(27.2)
Ünvan					
Dr&YL ögr.	7(3.9)	Yetkili	5(2.8)	Sorumlu	8(4.4)
Uzman	35(19.4)	İstatistikçi ve Veri	15(8.3)	Müdür ve Müdür	3(1.7)
		Analisti		Yrd	
Uzman Yrd	24(13.3)	Danışman	10(5.6)	Memur	8(4.4)
Yönetici	5(2.8)	Eleman	7(3.9)	Diğer	4(2.2)
Kayıp gözlem	49(27.2)				

DEÜ İstatistik bölümünden mezun öğrencilerin sürekli risk faktörlerine ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de verilmiştir. Risk faktörlerini belirleyen değişkenlerde iş bulma süresi, üç kategorideki veride (tüm, sansürlü ve sansürsüz veri) belirtilmiştir. Ancak diploma notu ve yaşam doymumu sadece tüm veri için verilmiştir.

Tablo 2. Mezun Öğrencilerin Sürekli Risk Faktörleri için Tanımlayıcı İstatistikleri

Risk Faktörleri	Min	Maks	Medyan	Ortalama	Sd
İş bulma süresi (ay) (tüm veri)	1	43	8.0	9.50	7.81
İş bulma süresi (ay) (sansürsüz)	1	43	6.0	8.75	7.75
İş bulamama süresi (ay) (sansürlü)	1	34	10.0	11.51	7.68
Diploma notu (tüm veri)	2	3.72	2.41	2.48	0.35
Yaşam doymumu (tüm veri)	5	33	14.0	15.43	5.99

Tablo 2’de göre, istatistik bölümü mezunlarının iş bulma süreleri ortalama olarak sansürsüz verilerde 8.75 ay iken sansürlü verilerde iş bulamama süresi de 11.51 ay olarak tespit edilmiştir. Tüm veride ise, ortalama iş bulma süresi 9.50 ay olarak bulunmuştur. Aynı şekilde tüm veride diploma notuna bakıldığında 4 üzerinden ortalama 2.48 olup standart sapma da 0.35 olarak elde edilmiştir. Likert ölçeğinde elde edilen 5 soruluk ve 7 ölçekli yaşam doymumunun toplam puanının ortalaması 15.43, standart sapması da 5.99 olarak hesaplanmıştır. Bu toplam puanın maksimum değerinin 35, minimum değeri de 7 olabilmektedir. Puan ne kadar yüksekse memnuniyet düzeyi o kadar yüksek olarak kabul edilmektedir.

Tablo 3. Sansürlsüz Verilerde Sektör Değişkeni İçin İş Bulma Sürelerinin (ay) Tanımlayıcı İstatistikleri

Sektör Alt Başlıkları	Min	Maks	Medyan	Ortalama	Standard Sapma
Eğitim	1	8	5.0	4.33	2.65
Sigorta, Bankacılık, Finans	2	29	7.0	8.67	6.05
Diğer (Kamu)	3	40	9.0	17.50	16.20
Deri, Tekstil	2	9	5.0	5.40	2.01
Satış ve Pazarlama	1	34	5.0	7.06	7.72
Ulaştırma, Loj., Hbr.	1	21	8.0	9.47	5.77
Bilişim Tek. ve Yazılım	1	43	8.0	10.16	10.07
Danışma, Raporlama, A.A.	1	18	7.0	8.87	6.13
Sağlık	3	16	11.0	10.17	5.38
Diğer (Özel)	2	18	6.0	7.61	5.14

Sansürlsüz verilerde (iş bulanlarda), sektör değişkeni için alt başlıklara ait iş bulma süresinin ortalamasının, 4.33 ay ile 17.50 ay arasında değiştii görülmüştür. Sektörlere göre, “eğitim” sektöründe olup öğretmen olan kişilerin iş bulma süreleri 4.33 ay, “sigorta, bankacılık ve finans” alanındakilerin 8.67 ay, “bilişim teknolojileri ve yazılım” alanında 10.16 ay, “ulaştırma, lojistik ve haberleşme alanında” 9.47 ay ve sektör olarak belirttikleri herhangi bir kamu şirketi için 17.50 ay olduğu tespit edilmiştir. Kamu şirketi için sürenin fazla olma nedenlerinden en önemlisinin kamu personeli sınavına girişlerin olması ve bu sınava hazırlanma süreci olarak düşünölmüştür (Tablo 3).

Tablo 4. Sansürlsüz Verilerde Ünvan Değişkeni İçin İş Bulma Sürelerinin (ay) Tanımlayıcı İstatistikleri

Ünvan	Min	Maks	Medyan	Ortalama	S. Sapma
Uzman	1	43	6.0	7.37	7.36
Uzman Yrd	1	29	8.0	10.08	6.45
Sorumlu	2	18	7.5	9.00	5.81
Eleman	4	38	9.0	13.00	11.89
Yetkili	4	19	8.0	10.00	5.79
Danışman	1	24	4.5	6.90	7.01
İstatistikçi ve Veri Analisti	3	34	6.0	9.00	8.24
Memur	2	40	4.5	12.00	15.04
Müdür ve Müdür Yrd	1	8	8.0	5.67	4.04
Yönetici	4	13	5.0	6.80	3.63
Diğer	7	21	10.5	12.25	6.08

Sansürlsüz verilerde ünvan değişkenine ait alt başlıklarda iş bulma sürelerine ait tanımlayıcı istatistiklerde yaklaşık 7.37 ay gibi bir sürede “uzman” olarak, bir yıl gibi bir sürede de “memur” olarak işe başlanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte DEÜ’nden mezun olan istatistikçi, “istatistikçi ve veri analisti” olarak ortalama 9 ayda iş bulurken, daha basit olarak toplumda algısı bulunan “sorumlu”, “eleman” ve “yetkili” kategorilerde olanların ortalama 9 aydan daha uzun sürede iş bulduğu tespit edilmiştir.

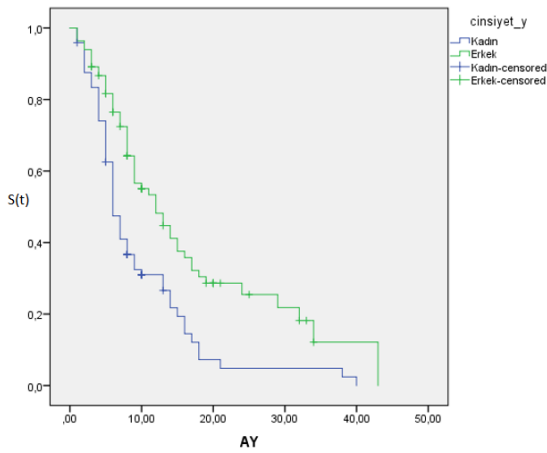
Mezunların iş bulmada etkili olabileceği düşünölen değişkenler tanımlayıcı olarak incelendikten sonra ilk olarak bağımlı değişkenin bilinen bir parametrik dağılıma uyup uymadığını belirlemek için Kolmogorov-Smirnov uyum iyiliği testi yapılmıştır (H_0 : İlgilenilen dağılımdan gelmektedir). Bu test sonucunda mezunlarımızın ilk iş buluncaya kadar olan sürelerinin, normal, tekdüze, üstel ve lognormal dağılımdan gelmediği tespit edilmiştir (p-değerleri<0.05). Bilinen parametrik dağılıma uymayan iş bulma süresi için olan bağımlı değişkenin incelenmesinde parametrik olmayan yöntemlerden Kaplan-Meier yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle göre risk faktörleri için ortanca sağkalım zamanı ve logrank test sonuçları elde edilmiştir (Tablo 5). Zamanın kestirim sağkalım fonksiyonunu, 0.5’e eşit olduğu tahmin, ortanca sağkalım süresinin tahmini olarak verilmektedir. Bununla birlikte farklı gruplardaki sağkalım sürelerini karşılaştırmak için ki-kare dağılımına dayanan logrank testinde H_0 hipotezi kitle sağkalım eğrileri arasında fark olmadığını ifade etmektedir.

Tablo 5. Risk Faktörlerinin Kaplan-Meier ve Log-Rank Testi Sonuçları

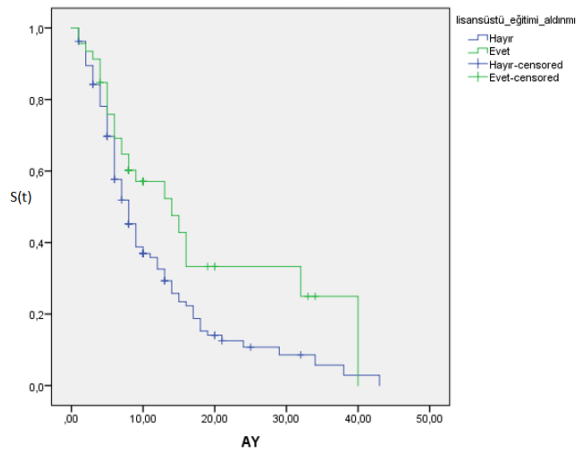
Risk Faktörleri	Kestirim (S. Hata)	Ki-kare	p-değeri	Risk Faktörleri	Kestirim (S. Hata)	Ki-kare	p-değeri
Yaşam Doyumu				Ehliyet			
Memnun Değil	8 (0.71)	3.37	0.066**	Var	8 (0.69)	2.30	0.130
Memnun	8 (5.24)			Yok	9 (3.49)		
Cinsiyet				Medeni Durum			
Kadın	6 (0.48)	14.75	0.000*	Bekar	8 (0.63)	1.12	0.289
Erkek	12 (1.75)			Evli	6(14.55)		
Yabancı Dil				R programı			
Orta	9 (1.46)	0.23	0.628	Biliyor	8 (0.90)	0.21	0.647
İyi	8 (0.72)			Bilmiyor	8 (0.79)		
Lisansüstü Eğt.				Excel vd.			
Var	14 (3.70)	5.53	0.019*	Biliyor	9 (0.99)	6.54	0.011*
Yok	8 (0.71)			Bilmiyor	5 (0.77)		
Staj yeri ilk iş				Yurtdışı Eğt.			
Evet	5 (0.59)	7.08	0.008*	Var	7 (1.94)	0.00	0.971
Hayır	9 (0.98)			Yok	8 (0.65)		
Staj Sayısı				Mezuniyet Yılı			
1	8 (0.83)	0.29	0.591	2014	9 (1.93)	4.10	0.393
2 ve üstü	9 (2.54)			2015	5 (0.86)		
				2016	13 (2.57)		
				2017	8 (1.79)		
				2018	8(0.65)		

*: $\alpha=0.05$, **: $\alpha=0.10$

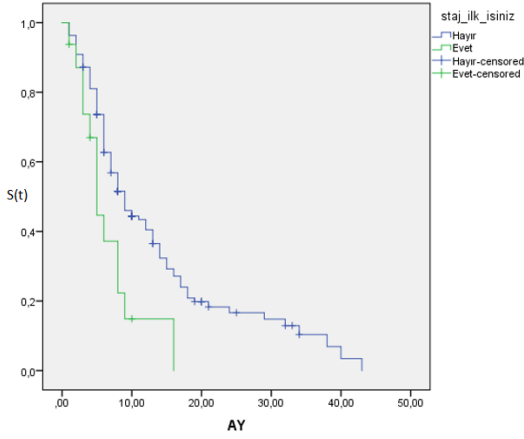
Mezun olduktan sonra ilk iş buluncaya kadar geçen sürede etkili olduğu düşünülen tüm risk faktörlerine bakıldığında %95 güvenle “cinsiyet”, “staj yeri ilk iş”, “lisansüstü eğitim”, “excel vd.” değişkenleri, %90 güvenle de “yaşam doyumu” değişkeni logrank testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Buna göre anlamlı bulunan cinsiyet değişkeninde kadınların ortalama sağkalım süreleri 6 ay iken erkeklerin sağkalım süreleri 12 ay olarak bulunmuştur. Öğrenimleri sırasında yaptıkları staj yerinde kalan mezunların iş bulma süreleri 5 ay olarak bulunurken farklı işleri tercih eden mezunların iş bulma süreleri 9 ay olarak elde edilmiştir. Lisansüstü eğitim yapanların ortalama sağkalım süresi 14 ay iken, eğitim yapmayanların ortalama sağkalım süresi 8 aydır. Ancak yaşam doyumu puanları için yapılan logrank testine göre gruplar arasındaki farklılığın %90 güvenle bulunmasının sebebi standart sapmaların değişkenliği olarak belirtilebilir. Kaplan-Meier ve logrank testine göre anlamlı bulunan risk faktörlerin sağkalım eğrileri de bu farklılıkları ortaya koymuştur (Grafik 1-5).

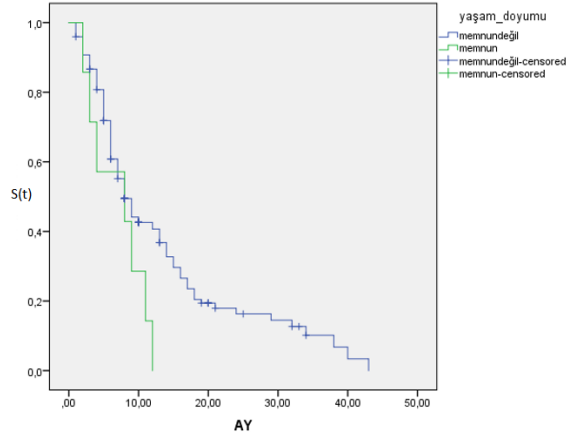
Grafik 1. Cinsiyet için S(t) Eğrisi

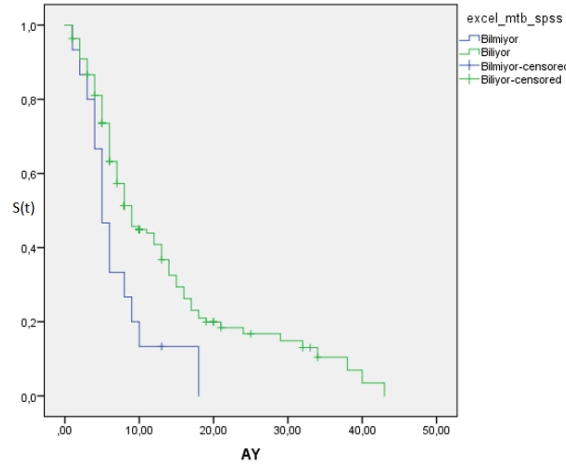
Grafik 2. Lisansüstü için S(t) Eğrisi

Grafik 3. Staj Yeri için S(t) Eğrisi

Grafik 4. Yaşam Doyumu için S(t) Eğrisi

Grafik 5. Excel vd. için S(t) Eğrisi

Logrank testi sonucunda anlamlı bulunan değişkenler için yapılan sağkalım eğrilerinde gruplar arasında fark olduğu tespit edilmiştir. Özellikle “cinsiyet” ve “staj yeri ilk iş” değişkenleri için çizdirilen sağkalım grafiklerinde gruplara ait S(t)’lerin daha ayrık olduğu görülmüştür.

Kaplan-Meier ile logrank testi sonuçlarına göre dikkate alınan risk faktörleri için geriye doğru eleme yöntemi kullanılarak Cox regresyon modeli oluşturulmuştur. Geriye doğru eleme yöntemi ile tüm değişkenler modele alınmış, Wald ve olabilirlik oran testlerine dayanarak yüksek p değerlerine sahip değişkenlerin modelden çıkarılma esasına dayandırılmıştır. Bu modelde kategorik risk faktörleri için referans noktaları; cinsiyet için erkek olmak, lisansüstü eğitimi yapıyor olması, staj yerinin ilk iş yeri olmaması, yaşam memnuniyetinin olmaması ve excel vb programlarının bilinmesi olarak belirlenmiştir (Tablo 6).

Tablo 6. Cox Regresyon Modeli

Risk Faktörleri	β	SE	Wald	p-değeri	Exp(β)	Güven Aralığı
Cinsiyet	0.69	0.19	13.25	0.000	1.98	1.37-2.87
Lisansüstü	0.47	0.22	4.41	0.036	1.59	1.03-2.46
Yaşam Doyumu	1.16	0.41	8.16	0.004	3.20	1.44-7.11
Staj Yeri İlk İş	0.67	0.30	5.01	0.025	1.95	1.09-3.49
Excel,SPSS,Mtb	0.56	0.29	4.05	0.044	1.78	1.02-3.11

Logrank testinde anlamlı olan risk faktörleri Cox regresyon modelinde de %95 güvenle istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Burada iş bulma zamanı bağımlı değişken olarak düşünüldüğü için, Cox regresyon modeli tablosunu okurken daha kısa veya daha uzun sürede iş bulma zamanı olarak risk

faktörleri yorumlanabilir. Buna göre mezun istatistikçilerde, kadınların erkeklere göre daha kısa sürede iş bulması yaklaşık olarak 1.98 kat daha fazla olarak elde edilmiştir. Lisansüstü eğitiminde eğitim almayanların eğitim alanlara göre kısa sürede iş bulma katı 1.59 olarak bulunmuştur. Yaşam doyumu memnun olanların memnun olmayanlara göre daha kısa zamanda iş bulma süresi 3.2 kat daha fazla bulunmuştur. Excel vb programları bilmeyenler bilenlere göre 1.78 kat daha kısa sürede iş bulduğu tespit edilmiştir. Bu durum sektöre bağlı programların aslında daha öncelikle olması gerektiği ile açıklanabilir. İstatistik bölümü için önemli bir değişken olan staj yeri değişkeninde, staj yerinde ilk olarak işe başlayanların başlayamayanlara göre 1.95 kat daha kısa sürede iş bulduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Küresel krizin tüm etkilerinin hissedildiği dünyada ve ülkemizde iş ve sosyal hayatın önemli bir problemi olan işsizlik, sadece az gelişmiş ülkelerin değil gelişmekte ve gelişmiş ülkelerin de sorunudur (Karasoy ve Diğ., 2015, s.58). İşsizlik kavramı içinde yer alan iki alt boyut önemlidir. Bunlardan ilki genç işsizlik sorunu ikincisi ise işsizliğin süresidir. İşsizliğin nedenleri, süreleri ve etkileri birçok faktöre bağlıdır. Literatürde bu faktörler ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, coğrafi konumları, siyasal, sosyal ve ekonomik yapıları olarak belirlenmiştir (Çağlar ve Diğ., 2015, s.69, Cergibozan ve Özcan, 2012, s.46). Ekonomik olarak gelişmişlik göstergelerinden biri olan istihdam, işgücü ve işsizlik kavramları birbiri ile ilişkili olduğundan işsizliğin önemli ve dikkate alınması gereken bir ölçüt olduğu vurgulanmıştır (Öndes, 2018, s.316). Ayrıca işsizliğin kısa veya uzun dönemde olması sadece ekonomik değil sosyal ve psikolojik bir problem olarak ele alınması gerekliliğini göstermiştir (Adak, 2010, s.114).

Literatürde yapılan çalışmalarda üniversitelerden mezun genç işsizlerin ilk işlerini buluncaya kadar geçen süreden ziyade genel işsizlik sürelerini, modellerini ve tanımlayıcı istatistiklerini gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışma ile temel bilimlerde yer alan İstatistik bölümü öğrencilerinin mezun olduktan sonra ilk işlerini buluncaya kadar olan sürelerinin modellenmesi ve bileşenlerinin bulunması yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre DEÜ İstatistik bölümü mezunlarının %53.9'unun kadın, %46.1'inin erkek olduğu, %24.4'ünün lisansüstü eğitime devam ettikleri, %96.1'inin gibi yüksek bir oranla yaşamdan memnun olmadıkları ve %8.9'unun staj yaptıkları yerlerin ilk iş yeri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca iş piyasasında geniş bir yelpazelerinin bulunduğu, bu yelpaze içinde %15 ile sigorta, %8.9 ile bankacılık ve finans sektöründe, %10.6 ile bilişim teknolojileri ve yazılım gibi trend sektörlerde çalıştıkları kaydedilmiştir. İstatistik mezunlarının ünvanlarına bakıldığında, %19.4 ile uzman, %13.9 ile uzman yardımcısı ve %8.3 ile istatistikçi ve veri analisti oldukları tanımlayıcı istatistikler ile elde edilmiştir.

İşsizlik durumunun tanımlayıcı istatistiklerine ek olarak işsizlik süresinin modellenmesi için yapılan Cox regresyon modellerinde; Hunt (1995,s.108) Almanya'da, Ciuca ve Matei (2010, s.358) Romanya'da ve Gabriel vd'leri (2017, s.158) yine Romanya'daki çalışmalarında, işsiz kalma süresi veya durumu ile cinsiyet arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulamamıştır. Kaplan-Meier veya Cox regresyon modellerini kullanarak Grogan ve Berg (2001, s.562) Rusya'da, Danacica (2008, s.3-4) Romanya'da, Jun ve Fan (2011, s.30, 35) Çin'de, Brigitte vd'leri (2018, s.251-252) Romanya'daki çalışmalarında, erkeklerin kadınlara göre daha uzun sürede iş bulabildiklerini tespit etmişlerdir. Sağlıkım çözümlenmeleri kullanarak Borsic ve Kavkler (2008, s.14-15, 21-22) Slovenya'da, Novella ve Duvivier (2015, s.13-18) Belçika'da, Perazzi ve ark.'ları (2017, s.241, 245) Venezuela'daki çalışmalarında kadınların erkeklere göre daha uzun süre işsiz kaldıklarını bulmuşlardır. Bu çalışmada DEÜ istatistik bölümü mezunlarından elde edilen verilerle yapılan sağlıkım analizindeki Kaplan-Meier yöntemine göre, kadınların ortalama sağlıkım zamanı 6 ay iken, erkeklerin 12 ay olarak tespit edilmiştir. Ayrıca Cox regresyon modeline göre, DEÜ İstatistik mezunlarında kadınların erkeklere göre daha kısa sürede iş bulma süresinin 1.98 kat daha fazla olduğu bulunmuştur. Literatürde lisansüstü eğitiminin ve staj yapma durumunun incelendiği sağlıkım çözümlenmesi çalışmaları bulunmamasına rağmen bu çalışmada lisansüstü eğitim almanın ve staj yeri ilk iş olmama durumunun iş bulma süresini azalttığı sonucuna varılmıştır. Bu amaçla DEÜ İstatistik bölümünde staj yapan öğrencilerin bir sonraki işlerine kadar staj yaptıkları yerleri basamak olarak kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca staj yerinde ilk işe başlayanların başlamayanlara göre 1.95 kat, lisansüstü eğitim

almayanların alanlara göre 1.59 kat ve yaşamdan memnun olanların memnun olmayanlara göre 3.2 kat daha kısa sürede iş buldukları Cox regresyon modeli sonucunda elde edilmiştir.

Ülkemizde işsizlik oranı 2000 yılından 2009 yılına kadar sürekli bir artış göstermiş olup ortalama yaklaşık % 9.87 iken 2009 yılından 2017 yılına kadarda işsizlik verilerinin sabit ama ortalama % 11.13 ile yüksek olduğu belirtilmiştir (TÜİK, 2018). 2015-2020 yılları arasındaki işsizlik periyodu ise % 11.9 olarak bulunmuştur (TÜİK, 2020). İşsizlik oranının bu kadar yüksek olduğu toplumlarda ekonomik ve sosyal alanlarda problemler başlamaktadır. İşsizliğin yüksek olması, istihdamın gereğinden daha az olduğunun göstergesidir. Ekonomik duraksama ve gerileme işsizliği beraberinde getireceğinden sosyal-psikolojik alanda da negatif yönde bir ilerleme gerçekleşecektir. İşsizliğin kısa veya uzun süreli olması da bu dengeyi etkileyecektir. Bu çalışma ile temel ve uygulamalı bilimlerde yer alan İstatistik bölümü mezunlarının ilk iş bulma sürecine katkıda bulunan değişkenlerin özellikleri, modelleri ve sonuçları gösterilmiştir.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmanın da bazı sınırlılıkları ve araştırmacı tarafından konulan sınırlamaları bulunmaktadır. Araştırmacının sınırlamalarından biri üniversite mezunları olarak sadece İzmir DEÜ’nden mezun olan İstatistik bölümü mezunları kullanılmasıdır. Veriye ulaşmak araştırmacı için daha kolay olacağı için böyle bir sınırlama konulmuştur. Üniversitedeki farklı bölüm ya da aynı bölümün farklı şehirlerdeki üniversite mezunlarında ilk iş bulma süresi farklılık yaratacaktır. Bu da araştırmanın sınırlılığdır. Ancak DEÜ İstatistik bölümü, üniversite ve bölüm bazında köklü ve tercih edilen bir üniversitedir. Ayrıca çevre illerden olduğu gibi Türkiye’nin dört bir yanından öğrenci almaktadır. Bu durumlar çalışmanın güçlü yönlerinden biridir. Bu yüzden genelleme yaparken özellikle DEÜ İstatistik bölümü olarak belirtilmesine rağmen yine de Türkiye’deki istatistik bölümü mezunları için bir öngörü sağlayacağı düşünülmüştür. Verilerin zaman aralığının geniş olması çalışmanın bir başka güçlü yönüdür.

Bu çalışmada işsizliğin özellikle genç nüfus için önemli olduğu, üniversite mezunlarından oluşan bu genç nüfusun bazı özelliklerini piyasaya daha etkili bir şekilde göstermelerinin gerekliliği vurgulanmıştır. Özellikle istatistik bölümü gibi çalışma alanı ve sektörü fazla olan uygulamalı bölümlerde, staj yapma zorunluluğunun getirilmesi ilk iş bulma süresini azaltacağından dikkate alınmalıdır. Üniversiteyi bitiren gençlerin ilk etapta iş bulma sürelerini kısa tutmak için yapacakları çalışmaların başında kendilerini sektörlerine daha önceden tanıtmaları, okul dönemi boyunca en az bir staj yapmaları, sektöre bağlı olarak ikinci yabancı dil ve sektöre özgü bilgisayar programları öğrenerek yetkinliklerini geliştirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Adak, N. (2010). Sosyal bir problem olarak işsizlik ve sorunları. *Toplum ve Hizmet*, 21(2), 105-116.
- Akın, A. & Yalnız, A. (2015). Yaşam memnuniyeti ölçeği (ymö) türkçe formu: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(54), 65-102.
- Aktan, M.C. (2013). *Sosyal politikaların oluşturulması ve uygulanmasında bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmetin katkısı*. Hacettepe Ün. Sosyal Bilimler Enst., Sosyal Bilimler Bölümü, SHO603 Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Yönetimi ödevi.
- Alkan, N. & Alkan, B. (2017). Aykırı değer varlığında Cox regresyon analizi için yeni bir yaklaşım. Süleyman Demirel Üniversitesi, *Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, DOI: 10.19113/sdufbed.37782.7
- Arslan, I. & Bektaş, H. (2019). Üniversite öğrencilerinin yaşam doyumunun ölçülmesi. *IGUSABDER*, 8, 767-784.
- Aslan, H. & Aslan, M. (2017). Uzun süreli işsizlik ve etkileri üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4), 103-132.
- Bell, D.N.F & Blanchflower, D.G. (2010). *Youth unemployment*. The Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Paper, no: 4705.

- Bendassolli, P.F, Lima, F.C., Pinheiro, R.A & Siquera, P.C. (2016) The meaning of work during short-term unemployment. *Psicologia, Teoria e Pesquisa*, 32(1), 123-132.
- Borsic, C. & Kavler, A. (2009). Modeling unemployment duration in Slovenia using Cox regression models. *Transition Studies Review*, 16, 145-156.
- Brigitte, S.C., Gabriel,D. & Elisabeta, J. (2018). Evaluation of the duration of unemployment spells using Kaplan-Meier estimator. *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, V:XVIII(1), 248-253.
- Çağlar, A, Kumaş, H. & Moralı, T. (2015). Türkiye’de işsizlerin iş arama süresini belirleyen faktörler: 2007-2013 dönemi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 1, 68-103.
- Cergibozan, R. & Özcan, Y. (2012). Türkiye için bölgelere göre ücret ayrıştırma analizi: ekonometrik yaklaşım. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 27-48.
- Çetinkaya, E. (2012). Genç işsizliğin teorik açıklamaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 58, 45-57.
- Ciucu, V. & Matei, M. (2010). *Survival analysis for the unemployment duration*. Proceedings of the 5th WSEAS International Conference on Economy and Management Transformation, 1, 354-359.
- Dananica, D. E. & Belasku L. (2008). The interactive causality between higher education and economic growth in Romania. *Economics of Education Review*, 17(1), 361-372.
- Danacica, D.E. & Paliu-Popa, L. (2017). Determinants of unemployment spells and exit destinations in Romania in a competing-risks approach. *Economic Research*, 30(1), 964-984.
- Daouli, J., Demoussis, M., Giannakopoulos, N. & Lampropoulou, N. (2015). *The incidence of long-term unemployment in Greece: evidence before and during the recession*. 14th Conference on Research on Economic Theory and Econometrics: Crete, Chania, 1-19.
- Denisova, I.A. (2002). *Staying longer on unemployment register in Russia: lack of education, bad luck or something else?* Researchgate. [https://www.researchgate.net/publication/4931482, 25 Şubat 2019].
- Erdem, E. & Tugcu, C.T. (2012). Higher education and unemployment: a cointegration and causality analysis of the case of Turkey. *European Journal of Education*, 47(2), 299-309.
- Gabriel, D., Brigitte, S.C. & Elisabeta, J. (2017). *Estimation of unemployment duration in Botoşani country using survival analysis*. Ovidius University Annals, Economic Sciences Series, 17(1), 155-161.
- Genç, Y. & Vural. F. (2018). İstihdam politikalarının çalışma hayatına etkisi ve sosyal hizmetler. *The Journal of Academic Social Science*, 6(72), 47-60.
- Grogan, L. & Berg, G. J. (2001). The duration of unemployment in Russia. *Journal of Population Economics*, 14(3), 549-568.
- Huu, A.T., Nhat, T.T., Thanh, T.C.T. & Hoang, G.L. (2022). The reason why the unemployment rate of college graduates is increasing: Case study in Ho Chi Minh City, Vietnam. *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 9(1), 19-25.
- Hunt, J. (1995). The effect of unemployment compensation on unemployment duration in Germany. *Journal of Labor Economics*, 13(1), 88-120.
- İnceoğlu, F. (2013). *Sağkalım analiz yöntemleri ve akciğer nakli verileri ile bir uygulama*. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Malatya.
- Jun, K. & Fan, J. (2011). *Factors affecting job opportunities for university graduates in China-the evidence from university graduates in Beijing*. Research in World Economy, 2(1), 24-37.
- Kaplan, E.L. & Meier, P. (1958). Nonparametric estimation from incomplete observations. *Journal of the American Statistical Association*, 53(282), 457-481.
- Karasoy, D. (2008). Cox Regresyon modeli ve akciğer kanseri verileri ile bir uygulama. *İstatistikçiler Dergisi*, 16-22.
- Karasoy, D., Tutkun, N.A. & Bulut, V. (2015). Türkiye’deki işsizlik süresini etkileyen faktörler. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11 (26), 57-75.
- Kelleci, S.Ü. & Türk, Z. (2016). Genç işsizliğin incelenmesi: OECD ülkeleri ve Türkiye karşılaştırması. *Emek ve Toplum*, 5(13), 10-25.
- Kruger, A.B., Cramer, J. & Cho, D. (2014). *Are the long-term unemployment on the margins of the labor market?* Brookings Papers on Economic Activity, Spring, 229-299.

- Lee, B., Kim, J., Ahn, J., Jung, J., Nam, G., Ryu, J., Jang, S., Choi, K. (2005). *A study on education and labour market*. Korea Labour Institute.
- Lim, J.Y. & Lee, Y. M. (2019). Exit duration and unemployment determinants for Korean graduates. *J. Labour Market Research*, 53(5), 1-14.
- Murat, S. & Şahin, L. (2011). *Nedenleri ve sonuçları bakımından gençler arasında yaygınlaşan işsizlik: Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'de genç işsizlik sorunu*. İstanbul Üniv. İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yayınlanmamış Dr tezi, 1-48.
- Novella, M.L. & Duvivier, M. (2015). *The relationship between unemployment duration and education: the case of school leavers in Belgium*. Federal Planning Bureau: Economic Analyses and Forecasts, 1-26.
- Perazzi, J.R., Merli, G.O., Sinha, S.P., Rivas, E.T. & Zambrano, A. (2017). Analysis of the duration of unemployment and outcomes for unemployed persons in the Bolivarian republic of Venezuela. *CEPAL Review*, 122, 235-252.
- Rakauskiene, O. G & Ranceva, O. (2014). Youth unemployment and emigration trends. *Intellectual Economics*, 8(1), 165-177.
- Ryu, J.(2003). A study on the first job of provincial college graduates. *J. Employ. Skills Dev.*, 6(1), 1–25.
- Tansel, A. & Taşçı, M. (2004). *Determinants of unemployment duration for men and women in Turkey*. IZA Discussion Papers, no:1258, Germany. [http://ftp.iza.org/dp1258.pdf, 22 Şubat 2019].
- Taşçı, M & Özdemir, A.R. (2006). Trends in long-term unemployment and determinants of incidence of long-term unemployment in Turkey. *Journal of Economic and Social Research*, 7(2), 1-33.
- TÜİK (2018). *Yıllık Haber Bültenleri, İstihdam Oranı İstatistikleri, 2000-2017*. [www.tuik.gov.tr, 20 Aralık 2018].
- TÜİK (2020). *Yıllık Haber Bültenleri, İstihdam Oranı İstatistikleri*. [www.tuik.gov.tr, 20 Ocak 2021].
- TÜİK (2022). *Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2020*. [www.tuik.gov.tr, 27 Eylül 2022].
- Öndes, H. (2018). Temel işgücü göstergeleri bakımından çok boyutlu ölçekleme analizi ile Türkiye'nin düzey-11 bazında bölgesel olarak değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 315-334.
- Özer, U. & Topal M. H. (2017). Genç işsizliği, suç, göç, intihar ve boşanma düzeyleri ile ilişkili midir? Türkiye'den ampirik bir kanıt. Kırklareli Üniv. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(5), 50-63.
- Yay, M., Çoker, E. & Uysal, Ö. (2007). Yaşam analizinde Cox regresyon modeli ve artıkların incelenmesi. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, 38, 139-145.
- Yolcuoğlu, İ.G. (2012). Türkiye'de sosyal politika ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 145-158.

Extended Abstract

Unemployment, which is an important problem in business and social life in the world and in our country, where all the effects of the global crisis are felt, is not only a problem of less developed countries but also of developing and developed countries (Karasoy ve Diğ., 2015, p. 58). The causes, duration and effects of unemployment vary depending on the development levels, geographical locations, political, social and economic structures of the countries (Çağlar & Diğ., 2015, p.69, Cergibozan & Özcan, 2012, p. 46). Two sub-dimensions within the concept of unemployment are important. The first of these is the youth unemployment problem and the second is the duration of unemployment. According to the International Labor Organization (ILO), “youth unemployment” is defined as the age range 15-24 (Murat & Şahin, 2011, p.7). With this concept, especially young people are the group most affected by the recession in the economy and the general unemployment rate (Özer & Topal, 2017, p. 51). The biggest disadvantage of new graduates is that they do not have sufficient experience. Since they do not have a job opportunity to gain experience, more experienced ones are preferred by employers or these young people are excluded first if they have a job (Çetinkaya, 2012, p. 47). Compared with older age groups, recent graduates and young people are the group most affected by crises and are more exposed to unemployment (Rakauskiene & Ranceva, 2014, p.175). Unemployment period is directly related to macroeconomic conditions. However, it may vary depending on individual characteristics such as age, gender, marital status, education level, and previous employment status (Çağlar et al., 2015, p. 68). It has been determined that university

graduates find their first job after graduation 9.7 months later according to the research conducted in Seoul and 6.5 months later according to the research conducted in Korea. In addition, it was reported that women found a job in a shorter time in both studies (Ryu, 2003, p.1, Lee et al., 2005, p.1). Different components of unemployment were also examined in the study in China which found that women found a job in a shorter time than men with Cox regression analysis (Jun & Fan, 2011, p.30, 35). In another study conducted in Korea, it was calculated that the first employment period for men is approximately 11 months after graduation (Lim & Lee, 2019, p.1). In this study, it is aimed to find the factors affecting the time (months) of DEU Statistics department students until they find the first job right after graduation by using survival analysis analysis methods. Survival analysis is used in the analysis of data consisting of the duration of an event of interest starting from a certain starting point until that event occurs. In the analysis of survival data, if the event we are interested in is not happening or has not been observed yet, that data is called censored data and since the survival data contains censored data, classical statistical analysis cannot be used. However, the Kaplan-Meier method, which is based on distribution, is used in survival data. For this method, survival analysis functions are used ("survival function, $S(t)$ ", "probability density function, $f(t)$ " and "hazard function, $h(t)$). Hazard function can also be defined by risk. While comparing different groups, models based on this function are performed with the log-rank test in the presence of censored data. The Kaplan-Meier method is a method that analyzes the time-dependent change in the frequency, rate or probability of occurrence of the event of interest in the sample. This method is based on the conditional probability that the survival and hazard function is created using tables and graphs. The statistic used in the analysis of life is the median survival time. The probabilistic estimation of the media can be estimated from the survival curve with the Kaplan-Meier method. Cox regression method used in survival analysis is a powerful statistical method in terms of revealing death risks. With this method, there are risk factors that are thought to be effective in predicting survival time. In addition, these risk factors can have risks with the hazard function. The time period between DEU Statistics department students until they find the first job after graduation has been determined as survival time data. Students who could not find a job or whose information was not available participated in the study as censored data. The data were collected face-to-face and internet-based by conducting a survey from students who graduated between 2014-2019. The Cronbach alpha value of the questionnaire was obtained as 0.78. From the power analysis, the sample size was decided to be 180. Looking at the general statistics of DEU Statistics department graduates, 53.9% of the graduates are women, 46.1% are men, 24.4% continue their graduate education, 96.1% are not satisfied with life and 8.9% are It was determined to be the first place of work. It is also noted that they have a wide spectrum in the job market, within this range they work in the insurance sector with 15%, banking and finance sector with 8.9%, and in trend sectors such as information technologies and software with 10.6%. When the titles of the statistics graduates are examined, it is seen that they are experts with 19.4%, assistant experts with 13.9% and statisticians and data analysts with 8.3%. In the Cox regression model made to model the unemployment situation or duration, it was found that the time to find a job in a shorter period of time for women in DEU Statistics graduates was 1.98 times more. Although there are no survival analysis studies examining postgraduate education and internship status in the literature, it was concluded that taking a postgraduate education and not being the first job in the internship place reduced the time to find a job. For this purpose, it has been determined that the students doing their internship in DEU Statistics department use the places where they do internship as a step until their next job. In addition, it was found as a result of the Cox regression model that those who started the first job at the internship place found a job 1.95 times shorter than those who did not start, 1.59 times more than those who did not receive postgraduate education, and those who were satisfied with life 3.2 times shorter than those who were not satisfied. The unemployment rate in our country has increased continuously from 2000 to 2009, while the average is approximately 9.87%, from 2009 to 2017, it has been stated that the unemployment data are stable but high with an average of 11.13% (TURKSTAT, 2018). The unemployment period between 2015-2020 was found to be 11.9% (TURKSTAT, 2020). In societies with such high unemployment rates, economic and social problems arise. High unemployment is an indicator that employment is less than necessary. Since economic stagnation and recession will bring about unemployment, there will also be a negative progress in the social-psychological field. Short or long term unemployment will also affect this

balance. In this study, it was emphasized that unemployment is especially important for the young population, and that this young population, which consists of university graduates, should show some characteristics to the market more effectively. The necessity of an internship requirement should be taken into account, especially in applied departments such as statistics department with a large area of work and sector. Young people who graduate from the university must introduce themselves to their sector beforehand, do at least one internship during the school period, learn a second foreign language and sector-specific computer programs depending on the sector, and improve their competencies at the beginning of their work to keep their employment time short.

PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN FİLM İZLEME ALIŞKANLIKLARI

Cumhur TÜRK*
İkbal BOZKURT AVCI**
Reha Orçun UZUNSOY***

ÖZ

Covid-19 pandemisinin yayılmasını önlemek amacıyla alınan tedbirler ve uygulamalar evde geçirilen zamanın artmasına neden olmuştur. Bu durum seyircilerin film izleme alışkanlıklarını da etkilemiştir. Bu çalışmada Covid-19 pandemisiyle birlikte üniversite öğrencilerinin film izleme alışkanlıklarında değişiklik olup olmadığını araştırmaya yönelik üniversite öğrencilerinin görüşleri alınmıştır. Çalışmanın amacına yönelik kolay ulaşılabilir durum örnekleme temel alınarak yürütülen bu araştırmanın çalışma grubunda Samsun ilinde üniversite öğrenimi gören 10 öğrenci yer almıştır. Olgubilim (fenomonolojik) deseninde nitel bir araştırma olan bu çalışma kapsamında veriler çevrimiçi platform üzerinden birebir yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında ulaşılan en genel sonuç öğrencilerin film izleme alışkanlıklarında birtakım değişiklikler olduğu yönündedir. Pandemi sürecinde öğrencilerin film izleme sıklığında artış ön plana çıkarken, virüs salgını, zombi, vampir, genetik deneyler, kıyamet senaryoları gibi konuları ele alan film türlerinin daha az tercih edildiği ve film yapım türü ile film türünde öne çıkan değişikliklerin olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte öğrencilerinin dijital platformlar üzerinden film izlemeye yöneldikleri sonucuna ulaşılmıştır. Pandemi sonrasında da dijital platformlar üzerinden film izleme eyleminin devam edebilecek olması ihtimaline karşın sinema salonlarının izleyicinin değişen ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilecek şekilde düzenlenmesi önerilebilir. Yabancı yapımlara karşı yerli yapımların tercih edilmesi için bunlar “yapım, dağıtım, gösterim” açısından finansal olarak desteklenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, film izleme, pandemi, nitel araştırma, olgubilim

MOVIE WATCHING HABITS OF UNIVERSITY STUDENTS DURING PANDEMICS

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic and associated measures to prevent its spread have led to an increase in time spent at home, which has affected movie-watching habits. This study aims to investigate how the pandemic has affected the movie-watching habits of university students. Specifically, the study seeks to identify any changes in habits and preferences. The research group consisted of 10 university students in Samsun, selected using a convenience sampling method. Data were collected through one-to-one semi-structured online interviews and analyzed using content analysis. The results of the study showed that there were changes in movie-watching habits among the students during the pandemic, with an increase in the frequency of movie-watching observed. However, there were no significant changes in the types of movies watched. Movies with themes related to virus pandemics, zombies, vampires, genetic experiments, and apocalyptic stories were less preferred. Additionally, the students preferred digital channels for movie-watching. The study suggests that the restructuring of the cinema sector based on changing needs and expectations could be proposed, with financial support provided for moviemaking, marketing, and screening to increase demand for local programs over foreign ones.

Keywords: Cinema, movie watching, pandemics, qualitative research, phenomenology

GİRİŞ

Aristoteles *'Nikomakhos'a Etik'* isimli eserinde “alışkanlıklarımızdan her birini bir biçimde doğal olarak kazandığımız görülmüyor” (Aristoteles, 1997: 1144b) ifadesiyle alışkanlıkların belirli bir süreç içerisinde oluşmaya başladığını belirtmektedir. Bu düşünceden hareket edildiğinde alışkanlıklar, başlangıçta nadiren yapılan fakat zamanla günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelen ve süreklilik gösteren davranış rutinleri olarak nitelendirilebilir. Alışkanlık kavramı, belirli bir duruma

* Doç. Dr., Samsun Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü, Samsun, cumhur.turk@samsun.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8630-9353>

** Dr. Öğr., Üyesi, Samsun Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü, Samsun, ikbal.avci@samsun.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9604-7291>

*** Arş. Gör., Samsun Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü, Samsun, reha.uzunsoy@samsun.edu.tr; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4302-2926>

ilişkili olarak öğrenilen ve zaman içinde “*tekrarlanan davranış kalıbı*” (Colman, 2003: 319) “*uyaran-tepki dizisi*” (Bhatia, 2009: 182) ya da “*koşullandırılmış cevap*” (Matsumoto, 2009: 182) olarak tanımlanmaktadır.

Psikolojik bir edim olan alışkanlıklar; sosyal, kültürel, ekonomik, teknolojik vb. gelişmeler ve koşullardan etkilenerek şekillenmektedir. Bu gelişmeler içerisinde özellikle Sanayi Devrimi ve kapitalist üretim biçimi yeni alışkanlıkların ortaya çıkmasında ve kazanılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Çünkü Lefebvre’ye göre kapitalizmle birlikte sanayi/kent/teknoloji/bolluk/boş zaman toplumu gibi isimlerle anılan bir toplum ortaya çıkmıştır. Bu toplumda “*modern hayatın yorgunlukları, eğelenmeyi, hoşça vakit geçirmeyi, gevşemeyi gerekli kılmakta*” (Lefebvre, 2007: 65) ve insanların alışkanlıkları da bu doğrultuda şekillenmektedir. Bu durum çalışma ve boş zaman kavramlarının da anlamının değişmesine neden olmuştur. Boş zaman artık kişisel gelişimin ya da toplumsal yararın öncelendiği bir zaman dilimi olmaktan çıkmış; salt tüketim kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır (Bahadır, 2016: 109). Zamanın üretken olmayan şekilde kullanılması ya da boş zaman (Ritzer, 2000: 50) Adorno’nun (2005: 143) ifadesiyle “*her türlü mekân veya gösteriye yapılan ziyaretlerle doldurulmaktadır.*” Lefebvre de (2007: 66) boş zamanın artık emeğin bir ödülü olmadığını; turizm, televizyon ve sinema gibi gösteri olduğunu vurgulamaktadır. Aydoğan bu boş zaman etkinliklerini ikiye ayırmakta, iletişim araçlarıyla geçirilen zamanı “*ev içi serbest zaman etkinlikleri*”, turizm gibi evden uzakta geçirilen boş zaman etkinliklerini de “*ev dışı serbest zaman etkinlikleri*” olarak nitelendirmektedir (Aydoğan, 2017: 604). Bu yeni gösteri, tüketim ya da boş zaman araçları insanların hem fiziksel hem de “*zihinsel alışkanlıklarını değiştirmiştir*” (Ritzer, 2000: 227).

1895 yılında Lumièrer’in halka açık ilk film gösteriminden beri insanlar, boş zamanlarının bir kısmını sinema salonlarında film izleyerek geçirmektedir. Dolayısıyla Siegfried Kracauer’in kitlelerin “*kafa dağıtma sarayları*” (Kracauer, 2011: 280) olarak nitelendirdiği sinema, insanlara “film izleme” olarak ifade edilen yeni bir alışkanlık biçimi kazandırmıştır. Geleneksel anlamıyla film izlemek ya da sinemaya gitmek “*film, izleyici ve sinema salonundan oluşan toplumsal ve mekânsal bir birlikteliği ifade etmektedir*” (Özsoy, 2017: 360). Bir filmin “*bakani, göreni, tanıdığı ve tamamlayıcı*” (Kırel, 2012: 14) konumundaki seyirci, sinema ile ilişkisini hiçbir zaman kesmemiş; yalnızca iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sinema salonunda film izleme deneyimini dönüştürmüştür. Televizyondan film seyretme şeklinde başlayan bu değişimi video, VCD ve DVD izlemiştir (Yılmaz, 2011: 13).

1990’lı yıllara gelindiğinde teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesi ve buna bağlı olarak gerçekleşen dijitalleşme, sinema filmlerinin “*üretim, dağıtım, gösterim ve seyir*” süreçlerinin de dijitalle doğru evrilmesine neden olmuştur. Sinema alanında dijital teknolojilerin kullanımı, sesli sinemaya geçişten sonraki en önemli değişim olarak nitelendirilmektedir (Taş Öz, 2012: 68). Artık fiziksel olarak hiçbir sınırın olmadığı bu mecraada izleyiciler kişisel cihazlarıyla ya internet sitelerinden çevrimiçi film izleyebilmekte ya da belirli bir ücret karşılığında Netflix, Amazon Prime, Blu TV, Puhu TV gibi çeşitli platformlarda istedikleri filme rahatlıkla erişebilmektedir. Bu durum aynı zamanda izleyicinin isteklerinin ön planda olduğu yapımların üretilmesine de olanak sağlamaktadır.

2019 yılının sonlarında Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan Coronavirüs salgını kısa sürede bütün kıtalara yayılarak küresel bir krize ve dünya genelinde binlerce insanın ölümüne sebep olmuştur. Birçok ülke, salgının yayılmasını önlemek için çeşitli tedbirler almıştır. Sokağa çıkma kısıtlamaları, çevrimiçi eğitim uygulamaları, uzaktan çalışma programları, çeşitli sektörlerin faaliyetlerinin durdurulması vb. önlemlerle virüsün yayılması engellenmeye çalışılmıştır. Bütün bu tedbirler sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın dijitalleşmeye adaptasyonunu hızlandırarak bazı sektörleri dönüştürmüştür. Salgın nedeniyle değişen ve dönüşen sektörlerden biri de sinemadır. Sinema salonlarının kapatılması, evde geçirilen sürenin artması ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak dijital platformlardan film izleme olanağının bulunması, insanların film izleme alışkanlıklarını ve seyir kültürünü değiştirmiştir. Artık insanlar, sinema salonu gibi dış mekânlar yerine zorunlu olarak evde film izleme deneyimiyle iç mekânlarda film izlemeye yönelmiştir (Karaduman, 2018: 164). Pandemi dönemi Sonia Livingstone’un (2002: 1) ifade ettiği gibi “*evi, görsel-işitsel teknolojiler ile*

bilgi ve telekomünikasyon hizmetlerini entegre eden bir multimedya kültürünün merkezine dönüştürmüştür.”

Sinema ve seyirci arasında, ilk film izleme deneyiminden itibaren karmaşık bir ilişki bulunmakla birlikte, bu ilişkinin bilimsel bir inceleme konusu haline getirilmesi ve sorunsallaştırılması son otuz yılda hız kazanmıştır (Özsoy, 2017: 358). İletişim teknolojileriyle paralel olarak değişen film, izleyici ve seyir kültürü ilişkisi üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış olup bunlardan bazıları Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Sinema ve İzleyici İlişkisiyle İlgili Yapılan Bazı Araştırmalar

Yıl	Yazar	Araştırmacının Adı
2012	Perihan TAŞ ÖZ	Pelikülden Dijitale Sinemada Seyir Kültürü ve Seyircinin Değişen Konumu
2018	Sibel KARADUMNAN	Yeni İletişim Teknolojileri ve Film İzleme Alışkanlıkları
2018	Emrah Alparslan KONUKMAN	Değişen Film İzleme Alışkanlıkları ve Sinemada Hollywood Gerçeği: Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü Öğrencilerinin Konuya Yaklaşımı
2018	Burak MEDİN	Dijital Kültür, Dijital Yerliler ve Günümüzdeki Yeni Film Seyir Deneyimleri
2020	Batu ANADOLU	Beyazperdeden Dijital Medyaya: Film İzleme Deneyiminin Değişimi Üzerine Bir Araştırma
2020	Gözde SUNAL & Seda BAĞDATLI KALKAN	Üniversite Öğrencilerinin Film İzleme Alışkanlıklarının Covid-19 Pandemisi Sürecinde Değişiminin Belirlenmesi
2021	Ayla TORUN	Sinemada veya Netflix’te Dijital İzleme Ortamları ve Yeni Alışkanlıklar Bir Sosyal Ortam Olarak Sinema ve Film İzleme Pratiklerindeki Dijital Dönüşüm
2021	Buket AKDEMİR DİLEK	Pandemi Sürecinde Dijital Platformlar ile Değişen Seyir Deneyimi Üzerine İzleyici Araştırması

Tablo 1 incelendiğinde Taş Öz (2012) çalışmasında, sinemada dijital teknolojilerin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte izleyicinin film karşısında ilk kez “özne” olarak konumlandığını ve interaktif bir film deneyimi yaşadığını ifade etmektedir. Karaduman (2018) ve Konukman (2018) İletişim Fakültesi öğrencileri örneğinde gerçekleştirdikleri araştırmalarda katılımcıların ucuz ve erişilebilir olması ve özgürlük sağlaması nedeniyle sinema salonlarından ziyade dijital mecralarda film izlemeyi tercih ettiklerini belirtmektedir. Medin (2018) dijital yerliler olarak nitelendirilen Net kuşağı veya Y kuşağı üzerine yaptığı araştırmada, bu kuşağın hem özel iletişim mekânları olarak nitelendirilen evde hem de yeni kamusal alan olarak ifade edilen alışveriş merkezlerinde film izlemeyi tercih ettiklerini ve “akışkan” bir film izleme deneyimine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Anadolu (2020), üniversitelerin sinema kulüplerine üye olan öğrencilerle gerçekleştirdiği araştırmada, katılımcıların hem sinema salonlarında hem de dijital mecralarda film izlemeye devam ettiğini, dijital mecraların tercih edilmesinde ücretsiz olması, ulaşım, zaman ve mevsim koşullarının ön plana çıktığını altını çizmektedir. Torun (2021) ise Netflix özelinde gerçekleştirdiği çalışmada dijital platformların gündelik yaşamın bir parçası olan sinema salonlarının yerini almadığını; ancak izleyiciye sunduğu erişilebilirlik, ekonomiklik, çeşitlilik, konfor ve mobil olabilme gibi imkânlardan dolayı ilerleyen

süreçlerde sinema salonlarının yerini sarsacağını ifade etmektedir. Sunal ve Bağdatlı Kalkan (2020) üniversite öğrencileri örnekleminde yaptıkları çalışmada, pandemi sürecinde katılımcıların film izledikleri mekânların, film türlerinin, izleme sıklıklarının ve izledikleri zaman dilimlerinin değiştiğini ortaya koymaktadır. Akdemir Dilek (2021) ise pandemi döneminde Radyo, Televizyon ve Sinema alanında eğitim almış akademisyenlerin film izleme alışkanlıklarındaki değişikliğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada katılımcıların pandemi dönemindeki kısıtlamalar nedeniyle dijital platformlara yöneldiği, dijital platformların sağladığı avantajlardan dolayı pandemi sonrasında film izlemek için sinema salonlarını tercih etmeyecekleri sonucuna ulaşmıştır.

Sinemada dijital teknolojilerin kullanılmasıyla değişen film, seyirci, sinema salonu ve seyir ilişkisi üzerine birçok çalışma yapılmış fakat Covid-19 pandemi sürecinde insanların film izleme alışkanlıklarındaki değişikliğin ortaya konulmasına yönelik araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu çerçevede araştırmanın temel problemi: “Covid-19 pandemisi üniversite öğrencilerinin film izleme alışkanlıklarını nasıl etkilemiştir?” şeklinde belirlenmiştir. Bu temel problem doğrultusunda aşağıda verilen 6 alt probleme cevap aranmıştır.

1. Pandemi süreci öğrencilerin film izleme sıklığını nasıl şekillendirmiştir?
2. Pandemi süreci öğrencilerin tercih ettiği yapımların türlerini nasıl etkilemiştir?
3. Pandemi süreci öğrencilerin tercih ettiği film türlerini nasıl şekillendirmiştir?
4. Pandemi süreci öğrencilerin film izlemeyi tercih ettiği mecraları nasıl etkilemiştir?
5. Pandemi süreci öğrencilerin filmlerle ilgili yorumları inceleme durumunu nasıl şekillendirmiştir?
6. Pandemi süreci öğrencilerin korku filmlerini (virüs salgını, zombi, vampir, genetik deneyler, kıyamet senaryoları vb. ele alan) izleme durumunu nasıl etkilemiştir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Covid-19 pandemisi sürecinde üniversite öğrencilerinin film izleme alışkanlıklarında bir değişiklik olup olmadığının incelendiği bu çalışma olgubilim (fenomonolojik) deseninde tasarlanan nitel bir çalışmadır. Bu doğrultuda öğrencilerle çevrimiçi platform üzerinden birebir yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Bireylerin yaşamlarıyla ilgili durumlar için sorular sorup, onların cevaplarını dinleyip, kayıt altına almak için görüşmeler yapılır (Holstein ve Gubrium, 2004). Benzer şekilde Patton (2014) bireylerin yaşantılarını nasıl ifade ettiğini ve nasıl bilince çevirdiğini ortaya çıkarmak için kişilerin bizzat kendileriyle mülakat yapılmasını önerir. Bu kapsamda araştırmada “film izleme alışkanlıkları” fenomen olarak belirlenmiştir.

Çalışma Grubu

Olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaca yönelik örnekleme ve bu örnekleme içerisinde yer alan kolay ulaşılabilir durum örnekleme temel alınarak yürütülen bu araştırmanın çalışma grubunda Samsun ilinde sosyal bilim alanlarında üniversite öğrenimi gören 10 öğrenci yer almıştır. Araştırmacının kendi iradesini kullandığı ve araştırmanın amacına uygun olarak örneklemin belirlendiği bu şekilde örneklemede çalışma grubunda kimlerin olacağına araştırmacı karar verir (Balcı, 2016). Ayrıca kolay ulaşılabilir durum örneklemede araştırmacı erişebilirlik, hız, pratiklik ve maliyet gibi parametreler açısından avantaj elde eder (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Çalışma grubunda yer alan 10 öğrencinin 6’sı kadın 4’ü erkek olup yaş aralığı 18-23 arası değişmektedir.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Üniversite öğrencilerinin film izleme alışkanlıklarına Covid-19 pandemisinin etkisini ortaya koymak için hedeflenen veriler çevrimiçi ortamda birebir yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilerek toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler için hazırlanan soru formu araştırmacılar tarafından, araştırma problemleri doğrultusunda geliştirilmiştir. Altı ana sorudan oluşan görüşme formunun güvenilirliği ve geçerliğini sağlamak için uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan biri psikoloji,

biri sosyoloji ve biri ise iletişim alanında çalışmalar yürüten (en az doktora derecesine sahip) araştırmacıdır. Uzmanlardan soru içerikleri ve görüşme süreciyle ilgili birtakım dönütler gelmiştir. Söz konusu dönütler dikkate alınarak görüşme formunun son hali tekrar aynı uzmanlara gönderilmiştir. Bu dönütlere bir örnek olarak: Görüşme formunda yer alan 14. sorunun ilk hali “Covid-19 sürecinde korku, kaygı ya da güvensizlik gibi olumsuz duygular yaşadınız mı?” şeklindeyken, uzman görüşleri doğrultusunda bu soru “Covid-19 sürecinde korku, kaygı ya da güvensizlik gibi olumsuz duygular yaşadınız mı? Hangi duyguyu hangi durumlarda yaşadınız?” olarak değiştirilmiştir. Uzmanlardan onay alındıktan sonra formun son hali çalışma grubunda yer almayan fakat aynı özelliklere sahip iki farklı üniversite öğrencisinin görüşüne sunulmuştur. Böylece üniversite öğrencilerinin bakış açısından görüşme formu üzerinde anlaşılmayan hususlar olup olmadığı test edilmiştir. Bu aşamalardan sonra formun son hali belirlenerek çalışma için kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında yürütülen birebir görüşmeler araştırmacılarından biri tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı tüm öğrencilerle birebir olarak çevrimiçi ortamda soruyu ekrana yansıtarak görüşlerini almıştır. Görüşmeler 30 – 45 dakika arası sürmüştür. Görüşmeler sonrası elde edilen kayıtlar görüşmeleri yürüten aynı araştırmacı tarafından yazılı metin haline dönüştürülmüştür. Yazılı metinler görüşme yapılan öğrencilere gönderilerek metin üzerindeki ifadeler teyit edilmiştir. Görüşmeler sırasında kayıt altına alınan tüm veriler ve görüntüler Kişisel Verilerin Korunumu Kanunu kapsamında değerlendirmeye alınmış olup, çalışma grubundaki öğrenciler de bu konuda aydınlatılmış ve açık rızaları alınmıştır.

Elde edilen veriler çalışmanın amacına uygun olarak içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Bu kapsamda veri seti tüm araştırmacılar tarafından kelime-kelime okunarak önemli boyutlar belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece cevaplar için uygun kategoriler oluşturulmuştur. Çalışmanın bulguları da bu kategorilere göre organize edilmiştir. Öğrencilerin cevaplarından örnekler sunarak bulgular desteklenmiştir. Ayrıca öğrenci isimlerini vermek yerine onları yansıtmayacak şekilde farklı isimler kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında oluşturulan temalar ve içeriklerine veri setinden bir örnek olarak; Tablo 2’deki “pandemi sürecinin öğrencilerin filmlerle ilgili yazıları/videoları okuma/izlemeye etkisi” için oluşturulan kategori listesi verilmiştir.

Tablo 2. Örnek Kategori Anahtarı Listesi

Kategori	İçerik
Sosyal Medya	- Pandemi öncesi filmlere ilişkin YouTube, Facebook vb sosyal medya platformlarından filmle ilgili incelemelerde bulunma
Kitap	- Pandemi öncesi sinema kitaplarını ve varsa filmin kitabını inceleme
Röportaj	- Pandemi öncesi film ekibinden kişilerin veya yönetmenlerin röportajlarını inceleme
Okumazdım	- Pandemi öncesi film için herhangi bir yorum okumama veya buna ihtiyaç duymama
Azalma	- Pandemi süreciyle birlikte filmlere ilişkin değerlendirmeleri takip etme durumunda azalma - Pandemiyle birlikte evde daha fazla vakit geçirildiği için daha fazla film izleme ve bu nedenle film eleştirilerini incelemeye ihtiyaç duymama

	- Daha fazla film izlendiği için seçicilikte azalma
Değişiklik yok	- Pandemi süreciyle birlikte filmlere ilişkin değerlendirmeleri takip etme durumunda değişiklik meydana gelmemesi
Artma	- Pandemi süreciyle birlikte filmlere ilişkin değerlendirmeleri takip etme durumunda artma

İçerik analizi kapsamında ulaşılan kategorilerin güvenilirliğini sağlamak için çalışmada kullanılan görüşme formlarını oluştururken görüşüne başvurulmuş uzmanlar arasında yer alan ve çalışma alanı iletişim araştırmaları olan uzmandan kategorileri gözden geçirmesi istenmiştir. Uzman görüşleri doğrultusunda film izleme sıklığını belirlemeye yönelik “hemen her gün izlerim” ve “haftada 4 film izlerim” kategorileri birleştirilerek “haftada 4 ve üstü film izlerim” olarak değiştirilirken; “haftada 1-2 film izlerim” ve “haftada 2-3 film izlerim” kategorileri de “haftada 1-3 film izlerim” olarak düzenlenmiştir. Benzer olarak virüs salgını, zombi, vampir, genetik deneyler, kıyamet senaryoları gibi konuları ele alan korku filmlerini izleme sıklığını belirlemeye yönelik oluşturulan “haftada 1-2 kez izlerim” ve “haftada 2-3 kez izlerim” kategorileri birleştirilerek “haftada 2-3 kez izlerim” olarak değiştirilmiştir. Bir başka örnek ise; pandemi sürecinin öğrencilerin filmlerle ilgili yazıları/videoları (eleştiri, yorum, kitap, makale, YouTube kanalı vs.) okuma/izlemeye etkisini incelemeye yönelik kategoriler oluşturulurken ilk başta “YouTube” ve “Facebook” gibi oluşturulan iki ayrı kategori, daha sonra “Sosyal Medya” olarak tek kategori olarak adlandırılmıştır. Uzman incelemesi sonrası kategoriler üzerinde fikir birliği sağlanmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Bu başlık altında çalışmanın birinci alt problemi olan pandemi öncesi ve sonrası öğrencilerin film izleme sıklığında değişim olup-olmadığına ilişkin durum incelenmiştir. Bu duruma ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Pandemi Öncesi ve Sürecinde Film İzleme Sıklığına İlişkin Bulgular

	Kategori	Tekrar Eden Öğrenciler
Pandemi Öncesi	Haftada 4 ve üstü	Ahmet, Ela
	Haftada 1-3	Jale, Elif, Sevgi, Evren, Deniz
	Ayda 1-2	İrem, Orkun
	2-3 ayda 1 film	Mustafa
Pandemi Süreci	Değişim yok	Evren, Mustafa, Orkun, Jale
	Artma	İrem, Ahmet, Elif, Sevgi
	Azalma	Ela, Deniz

Tablo 3 incelendiğinde pandemi öncesi öğrencilerin haftada daha çok 1-3 film izledikleri görülmüştür. Pandemi süreci film alışkanlığında ise “Değişim Yok” ve “Artma” kategorilerindeki cevaplar “Azalma” kategorisine göre öncelik arz etmiştir. Öğrencilerin bu alt problemdeki sorulara verdiği yanıtlara örnekler şu şekildedir:

Ela: “Çok sık izledim. İnternette gezerken gözüme çarpan bir film olursa açıp izliyorum. Şöyle bir şey var biz aile olarak film izlemeyi çok seven insanlarız. O yüzden babam arada bir gelip değişik bir şeyler yapalım dediği zaman hepimiz biliyoruz film izleyeceğimizi. O yüzden oturup bir film arayışına giriyoruz. Ne izlese bu zamanı nasıl değerlendiresek diye. Açıkçası bir film izleme gecemiz oluyor. Bir numaralandırma yapacak olursam haftada 4 kez diyebilirim.”

(Pandemi Öncesi, Haftada 4 ve Üstü)

Mustafa: “Çok sık olmamakla birlikte 2-3 ayda bir izledim. Gündeme bir film düşmüştür mesela tarihle alakalı ya da ilgi çekici bir filmse ilk fırsatta izledim.”

(Pandemi Öncesi, 2-3 Ayda 1 Film)

Mustafa: “Pandemide bu zamana kadar muhtemelen 3-4 film izlemiştir. O kadar çok film izlemiyorum. Film teknikleriyle alakalı araştırmayı daha çok seviyorum. O yüzden bir değişiklik olmadı.”

(Pandemi Süreci, Değişim Yok)

Elif: “Pandemiyle birlikte akşam saat 8-9’dan başlayıp sabah 5’e kadar ne bulursam izledim. Eski filmler de buna dahil. Çok dozunu kaçırdım.”

(Pandemi Süreci, Artma)

Deniz: “Aslında dizi izlemeye başladım daha çok. Daha uzun süreli ve tek bir anda bitmiyor. Sürekli, devamlılığı var ve akıcı. O yüzden film izleme sayım azaldı dizi izlemeye başladım.”

(Pandemi Süreci, Azalma)

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çalışmanın ikinci alt problemi olan pandemi sürecinin öğrencilerin tercih ettikleri yapımlar türlerini değiştirip-değiştirmedigine ilişkin bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Pandemi Sürecinin Öğrencilerin Tercih Ettikleri Yapımlar Türlerine Etkisine İlişkin Bulgular

	Kategori	Tekrar Eden Öğrenciler
Pandemi Öncesi	Yerli yapımlar	Orkun
	Yabancı yapımlar	Evren, Ahmet, İrem, Jale, Mustafa, Elif, Sevgi, Ela, Deniz
Pandemi Süreci	Değişiklik yok	Evren, İrem, Jale, Ahmet, Elif, Sevgi, Ela, Deniz
	Yabancı filme yönelme	Orkun
	Yerli filme yönelme	Mustafa

Tablo 4 incelendiğinde pandemi öncesinde öğrencilerin “Yabancı Yapımlar” kategorisini öncelikle tercih ettiği görülmektedir. Pandemi sürecinde ise yine bu durum değişmemiş ve “Değişiklik Yok” kategorisindeki cevaplar “Yabancı Filme Yönelme” ve “Yerli Filme Yönelme” kategorisindeki cevaplara kıyasla ön plana çıkmıştır. Öğrencilerin bu alt problemde yer alan sorulara verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Ela: “Yerli izlemiyorum hiç, çok nadir, aşırı nadir. Ama şöyle; pandemi öncesinde sinemaya giderdim ve gidince de Türk yapımı zaten internete düşecek eninde sonunda, çok merak edersem internette izlerim deyip yabancı filmlere giderdim. Yabancı filmleri izlerdim, öyle çok yerli film sevmiyorum, benim zevkime göre değil.”

(Pandemi Öncesi, Yabancı Yapımlar)

Orkun: “Daha çok yerli yapımları izliyorum. Nuri Bilge Ceylan, Çağan Irmak gibi. Bilmediğim yönetmenlerin de filmlerini izlemeyi seviyorum.”

(Pandemi Öncesi, Yerli Yapımlar)

Orkun “Pandemi süreciyle birlikte Fransız sinemasından filmler izledim. Felsefi bir film. Yabancı yapımlara kaydım biraz.”

(Pandemi Süreci, Yabancı Filme Yönelme)

Mustafa: “Pandemiyle birlikte yerli filmler dikkatimi çekti. Daha önce izlediğim yabancı filmlerle Türk filmlerini teknik yönden karşılaştırmaya başladım ve bu durum dikkatimi çekti.”

(Pandemi süreci, Yerli Filme Yönelme)

Evren: “Hiçbir değişiklik olmadı. Hala yabancı filmleri daha çok izliyorum.”

(Pandemi Süreci, Değişiklik yok)

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çalışmanın üçüncü alt probleminin yer aldığı bu başlık altında pandemi sürecinin öğrencilerin tercih ettikleri film türlerine bir etkisinin olup-olmadığı incelenmiştir. Tablo 5’te bu incelemeye ait bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 5. Pandemi Sürecinin Öğrencilerin Tercih Ettiği Film Türlerine Etkisine İlişkin Bulgular

	Kategori	Tekrar Eden Öğrenciler
Pandemi Öncesi	Bilim Kurgu	Evren, Mustafa, İrem, Jale, Ahmet, Elif, Sevgi, Deniz
	Aksiyon	Evren, Mustafa, İrem, Jale, Ahmet, Ela, Sevgi, Deniz
	Komedi	Orkun
	Korku	Elif
	Dram	Sevgi
	Fantastik	Ela
	Animasyon	Ela
Pandemi Süreci	Değişiklik yok	Evren, İrem, Orkun, Ahmet, Ela, Deniz

Tarihi filmlere yönelme	Mustafa
Komediye yönelme	Jale, Sevgi
Fantastik filmlere yönelme	Elif

Tablo 5 incelendiğinde pandemi öncesinde öğrencilerin daha çok “Bilim Kurgu” ve “Aksiyon” filmlerini tercih ettikleri, pandemi sürecinde ön plana çıkan bir değişikliğin olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin bu alt problemdeki sorulara verdiği yanıtlara örnekler şu şekildedir:

Deniz: *“Bilim Kurgu ve aksiyon filmlerini izlemeyi çok seviyorum.”*

(Pandemi Öncesi, Bilim Kurgu)

Sevgi: *“Pandemi öncesi macera, bilim kurgu ve dram ağırlıklı daha çok severdim.”*

(Pandemi Öncesi, Dram)

Deniz: *“Hiçbir değişiklik olmadı. Pandemiye önce de bilimkurgu ve aksiyon izlerdim hala bilimkurgu ve aksiyon izliyorum.”*

(Pandemi Süreci, Değişiklik Yok)

Sevgi: *“Bilim Kurgu filmlerini bıraktım özellikle bu virüsle ilgili olanları. Dramdan uzaklaştım, zaten çok dramatik bir zamandan geçiyoruz. Komedi, sürekli komedi izledim kendimi rahatlatmak adına.”*

(Pandemi Süreci, Komediye Yönelme)

Elif: *“Pandemi sürecinde korkudan içim daraldı o yüzden fantastik filmlere yöneldim. Çocukluğumda zevk aldığım Harry Potter, Yüzüklerin Efendisi gibi seri filmlere kaydım. Daha çok hoşuma gitti.”*

(Pandemi Süreci, Fantastik Filmlere Yönelme)

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Bu başlık altında çalışmanın dördüncü alt problemi, bir başka ifadeyle pandemi sürecinin öğrencilerin film izlemeyi tercih ettiği mecralar üzerindeki etkisine dair bulgulara yer verilmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar Tablo 6’da kategoriler halinde sunulmuştur.

Tablo 6. Pandemi Sürecinin Öğrencilerin Film İzlemeyi Tercih Ettiği Mecralar Üzerindeki Etkisine Dair Bulgular

	Kategori	Tekrar Eden Öğrenciler
Pandemi Öncesi	Netflix	Evren, Elif, Sevgi, Ahmet
	BluTv	Sevgi
	Sinema	Mustafa, Orkun, Ahmet, Ela
	Ücretsiz film siteleri	İrem, Ela, Deniz
	Televizyon	Jale

Pandemi Süreci	Ücretsiz film siteleri	Ela, Orkun
	Değişiklik yok.	Deniz, Elif
	Exxen	Sevgi
	Netflix	Jale, İrem, Mustafa
	BluTv	Mustafa
	Mubi	Evren

Tablo 6’da görüldüğü üzere, öğrencilerin pandemi öncesinde film izlemeyi tercih ettiği mecralarda “Sinema” ve “Netflix” kategorilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Pandemi sürecinde tercih ettikleri mecralarda ise “Netflix”, “Ücretsiz Film Siteleri” ve “Değişiklik Yok” kategorilerindeki cevaplar diğer kategorilere göre öne çıkmaktadır. Bu alt probleme ilişkin öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

Ahmet: *“Pandemi öncesi daha çok sinemaya giderdim. Sinemada film izlemeyi çok severdim.”*

(Pandemi Öncesi, Sinema)

Elif: *“Çoğunlukla Netflixten izliyorum. Çok merak ettiğim bir film olup Netflix’te bulamadığım olursa o zaman netten bakıyorum.”*

(Pandemi Öncesi, Netflix)

İrem: *“Pandemiden önce bilgisayardan, bedava film sitelerinden izlerdim. Herhangi bir mecraya üyeliğim yoktu.”*

(Pandemi Öncesi, Ücretsiz Film Siteleri)

İrem: *“Pandemiyle birlikte Netflix üyeliği aldım. Daha kolay ulaşım sağlıyorum ve reklam derdi de olmuyor.”*

(Pandemi Süreci, Netflix)

Ela: *“Sinemalar kapandığı için artık daha fazla bilgisayar ve internet ortamından izliyorum.”*

(Pandemi Süreci, Ücretsiz Film Siteleri)

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çalışmanın beşinci alt problemi kapsamında pandemi sürecinin öğrencilerin filmlerle ilgili yazıları/videoları okumasına/izlemesine etkisinin olup-olmadığına ilişkin durum ve bu durumun öğrenciler üzerindeki etkileri birlikte incelenmiştir. Bu iki duruma ait bulgular Tablo 7 ve Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 7. Pandemi Sürecinin Öğrencilerin Filmlerle İlgili Yazıları/Videoları Okuma/İzleme Etkisine İlişkin Bulgular

	Kategori	Tekrar Eden Öğrenciler
Pandemi Öncesi	Sosyal Medya	Evren, Mustafa, Deniz, Jale
	Kitap	İrem, Elif
	Röportaj	Orkun
	Okumazdım	Ahmet, Ela, Sevgi
Pandemi Süreci	Azalma	Evren, Jale, İrem
	Değişiklik yok	Mustafa, Orkun, Ahmet, Ela, Deniz
	Artma	Elif, Sevgi

Tablo 7 incelendiğinde, öğrencilerin pandemi öncesi filmlerle ilgili yazıları/videoları okuma/izleme tercihlerinde “Sosyal Medya” kategorisinin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Pandemi sürecinde ise “Değişiklik Yok” ve “Azalma” kategorilerindeki cevaplar “Artma” kategorisindeki cevaplara göre ön plana çıkmaktadır. Öğrencilerin bu alt problemde verdiği cevaplara örnekler şu şekildedir:

Evren: *“Filme gitmeden önce de gittikten sonra da Youtube üzerinden takip ettiğim belli başlı film öneri ya da eleştiri kanallarından bunları takip ederim.”*

(Pandemi Öncesi, Sosyal Medya)

Orkun: *“Evet okurdum. Daha çok röportaj tarzı şeyleri okurdum. Yönetmenlerin röportajlarını okumayı tercih ederdim.”*

(Pandemi Öncesi, Röportaj)

Sevgi: *“Hayır yorumları ya da yazılanları pandemiden önce okumazdım.”*

(Pandemiden Önce, Okumazdım)

Evren: *“Pandemiden sonra biraz daha azaldı diyebilirim. Çünkü evde boş vaktim olduğu için kendim değerlendirebiliyorum. Pandemi öncesi vakit daha azdı. Ne izlese diye seçim yapardık. Nasıl acaba gidilir mi gidilmez mi diye yorumlara bakardım. Şimdi herkes evde olduğu için vakit bol. Açtığım zaman bir filmi beğenmesem bile madem açtık izleyeyim evde başka yapacak bir şey yok diyorum.”*

(Pandemi Süreci, Azalma)

Sevgi: *“Artık okuyorum. Pandemiden sonra yorumları okumaya başladım. Günlük işlerimizin çoğunu pandemide gerçekleştiremediğimiz için daha çok film izlemeye başladım. Bu konu üzerinde daha çok düşünebildiğim için yorumlara bakmaya başladım.”*

(Pandemi Süreci, Artma)

Orkun: *“Her film için değil ama genel olarak okumaya devam ediyorum. Pandemi öncesi nasılsa yine aynı şekilde. Burada bunu demek istemiş falan diyorum okuyunca.”*

(Pandemi Süreci, Değişiklik Yok)

Tablo 8. Filmlerle İlgili Yazıların/Videoların Öğrencilerin Pandemi Sürecindeki Film İzleme Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

	Kategori	Tekrar Eden Öğrenciler
Pandemi Öncesi	Etkiler	Evren, Deniz, İrem, Mustafa, Jale
	Etkilemez	Ahmet, Ela, Sevgi, Elif, Orkun
Pandemi Süreci	Değişiklik olmadı.	Evren, Mustafa, İrem, Orkun, Sevgi, Ahmet, Ela, Deniz
	Etkilememeye başlama	Jale
	Etkilemeye başlama	Elif

Tablo 8'e göre pandemi öncesinde öğrencilerin yazılardan/videolardan etkilenmesine ilişkin görüşleri "Etkiler" ve "Etkilemez" kategorileri altında toplanmaktadır. Pandemi sürecinde ise "Değişiklik Yok" kategorisi diğer iki kategoriye göre ön plana çıkmaktadır. Öğrencilerin bu alt probleme ilişkin verdiği cevaplardan örnekler şu şekildedir:

Ahmet: *"Daha önce birkaç kere filme gitmeden okumuştum. Etkilemişti, filmi istediğim gibi izleyemedim. Bir görüşün etkisinde kaldım biraz. Yönlendirici oldu ve rahatsız etti beni."*

(Pandemi Öncesi, Etkiler)

Jale: *"Etkilenirdim, örneğin Marvel'ın bir filmi vardı "Civil War" diye. Orda benden önce sinemaya gidenler spoiler vermişti. İstemedim okuyorsun hepsini. Yani üzülüyordum. Filme gitmeden önce hevesim azalmıştı."*

(Pandemi Öncesi, Etkiler)

Orkun: *"Yorumlardan ziyade röportajlara bakıyorum. Yorumlar kötü de olsa etkilemez beni, kapatmam filmi. İzlemeye devam ediyorum, merak ediyorum ben."*

(Pandemi Öncesi, Etkilemez)

Jale: *"Aslında daha az etkilenmeye başladım. Spoiler görsem bile sonuç olarak filmi nasıl yansıttılar diye bakıyorum. Daha çok görselliğine baktığım için beni artık etkilememeye başladı bu tarz yorumlar."*

(Pandemi süreci, Etkilememeye Başlama)

Elif: *"Pandemiyle birlikte değişti bu durum. Etkilemeye başladı. Puanlarına bakıyorum sonra çok düşük puan almış değer mi acaba izlemeye diye düşünüyorum."*

(Pandemi Süreci, Etkilemeye Başlama)

Mustafa: *"Hala aynıyım. Film izlemeden önce okumuyordum etkilenmemek için."*

(Pandemi Süreci, Değişiklik Yok)

İrem: *"Duyguları çok baskın bir insan olduğum için hala devam ediyor etkilenmem. Etkilenme derecem yine aynı."*

(Pandemi Süreci, Değişiklik Yok)

Deniz: “Hala aynı, filmle alakalı okuduklarım o filmi izleyip izlemeyeceğimi etkiliyor. Yorumlar kötüye izlemiyorum. Bir değişiklik olmadı.”

(Pandemi Süreci, Değişiklik Yok)

Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Çalışmanın altıncı ve son alt probleminin yer aldığı bu başlık altında pandemi sürecinin öğrencilerin virüs salgını, zombi, vampir, genetik deneyler, kıyamet senaryoları gibi konuları ele alan korku filmlerini izleme durumlarına etkisi incelenmiş olup, bulgular Tablo 9’da kategoriler halinde sunulmuştur.

Tablo 9. Pandemi Sürecinin Öğrencilerin Virüs Salgını, Zombi, Vampir, Genetik Deneyler, Kıyamet Senaryoları Gibi Konuları Ele Alan Korku Filmlerini İzleme Durumuna Etkisine İlişkin Bulgular

	Kategori	Tekrar Eden Öğrenciler
Pandemi Öncesi	İzlemezdim	Evren, İrem, Orkun, Ahmet, Mustafa
	Ayda 1-3 kez	Sevgi, Ela, Elif, Deniz, Jale
Pandemi Süreci	Değişiklik yok.	Evren, Mustafa, Orkun, Ahmet
	Azalma	Ela, Deniz, Elif, Sevgi, Jale
	Artma	İrem

Tablo 9 incelendiğinde pandemi öncesinde öğrencilerin virüs salgını, zombi, vampir, genetik deneyler, kıyamet senaryoları gibi konuları ele alan korku filmlerini izleme sıklıklarına dair cevapların “İzlemezdim” ve “Ayda 1-3 Kez” kategorileri altında toplandığı görülmektedir. Pandemi sürecinde bu tür filmleri izleme sıklıklarında ise “Azalma” kategorisi ön plana çıkmıştır. Bu alt probleme ilişkin öğrencilerin verdiği cevaplardan bazıları şu şekildedir:

İrem: “Beni çok etkiliyordu o tür filmler. Filmlerden korkma gibi bir huyum var. Pandemi öncesi hiç izlemezdim.”

(Pandemi Öncesi, Hiç İzlemezdim)

Elif: “Evet kesinlikle izlerdim. Ayda 2-3 kez diyebilirim, çok severdim çünkü.”

(Pandemi Öncesi, Ayda 1-3 Kez)

Ahmet: “O tür filmleri hiç sevmiyorum. Gerçeklikten uzak filmler bana hitap etmiyor. İzlediğim filmlerin gerçeklikle ilgisi olması lazım.”

(Pandemi öncesi-Hiç izlemezdim)

İrem: “Pandemiden sonra izlemeye başladım. Yaşadığımız olayları gördüğüm için acaba nasıl olacak diye izliyorum artık. Kendimi o senaryolara uydurmaya çalışıyorum.”

(Pandemi Süreci, Artma)

Elif: *“Pandemi sürecinde şöyle bir değişiklik oldu. Hala seviyorum ama sıkıldım artık. Çünkü gerçeğini yaşıyormuşuz gibi bir ortamda olduğumuz için çok da keyif vermiyor bu aralar. Belki pandemi bittikten sonra.”*

(Pandemi Süreci, Azalma)

Ahmet: *“Bir değişiklik olmadı. Pandemiye önce de izlemezdim sevmezdim. Pandemiye de hiç izlemedim.”*

(Pandemi Süreci, Değişiklik Yok)

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Pandemi sürecinin üniversite öğrencilerinin film izleme alışkanlıklarına etkisi olup-olmadığını belirlemeyi hedefleyen bu çalışmanın sonuçları incelendiğinde; ilk olarak öğrencilerin film izleme sıklığında artış olduğu sonucuna ulaşıldığı söylenebilir. Bununla birlikte öğrencilerin film izlemeyi tercih ettikleri mecraların da değiştiği, daha çok dijital platformlara yönelim söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin bazıları pandemi sürecinde filmlerle ilgili eleştirileri/yazılanları daha az okumaya başlamıştır. Katılımcıların virüs salgını, zombi, vampir, genetik deneyler, kıyamet senaryoları gibi konuları ele alan film türlerini izleme sıklığında da azalma olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin tercih ettikleri yapımlar ve film türlerinde pandemi öncesine kıyasla belirgin bir farklılık bulunamamıştır.

Çalışmanın birinci alt problemi doğrultusunda pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin film izleme sıklıkları araştırılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, bu süreçte katılımcıların film izleme sıklıklarının değiştiği görülmektedir. Değişimin yönüne bakıldığında ise film izleme sıklığındaki artış, azalışa göre ön plana çıkmaktadır. Sunal ve Bağdatlı Kalkan (2020) pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin film izleme alışkanlıklarındaki değişimi belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, öğrencilerin pandemi öncesinde haftada 2-3 gün film izlemeyi tercih ettiklerini, pandemi sürecinde bu oranın haftada 4-6 güne çıktığını ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda literatürdeki bulgular ile araştırma sonuçları karşılaştırıldığında üniversite öğrencilerinin pandemi sürecinde zorunlu boş zamanlarının önemli bir kısmını internet ortamında ve dijital platformlarda izledikleri filmlerle doldurdukları söylenebilir.

Çalışmanın ikinci alt problemi çerçevesinde pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin tercih ettikleri yapımlar türlerindeki değişiklikler incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, pandemi öncesi ve sonrasında öğrencilerin izlediği film türlerinde bir değişiklik bulunmamaktadır. Pandemi öncesinde daha çok yabancı yapımlar izleyen öğrencilerin pandemi sürecinde de bu yapımları izlemeyi tercih ettikleri görülmektedir. Sinema seyircisinin yabancı yapımlar yerli yapımlara tercih etmesi, Türk sinemasının yıllardır devam eden ana sorunlarından biridir. Bu durumun oluşmasında Türk sinemasının finansal kaynaklarının yetersiz olması, yabancı yapımların sinema salonlarını adeta istila etmesi, Türkiye’de sinemanın uzun bir süre özgün bir sinema dili oluşturamaması vb. faktörler etkili olmuştur. Arslan’a (2011) göre 2000’li yıllardan itibaren izleyiciler yerli filmlere ilgi göstermeye başlasa da yıl içerisinde yapılan filmlerin sayısı ihtiyaç duyulan sayının gerisinde kalmaktadır. Türk sinemasının endüstrileşememesi başat bir sorun olarak hâlen varlığını korumakta ve yabancı yapımların yerli yapımlara göre daha çok tercih edilmesine neden olmaktadır.

Çalışmanın üçüncü alt probleminden elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin izlemeyi tercih ettikleri film türlerinde pandemi öncesi ve pandemi sürecinde belirgin bir değişiklik olmamıştır. Katılımcılar, pandemi öncesinde genellikle bilimkurgu ve aksiyon türünde filmler izlemektedir. Komedi, korku, dram, fantastik ve animasyon türündeki filmlerin öğrenciler tarafından daha az tercih edildiği görülmektedir. Karaduman (2018) yeni iletişim teknolojilerinin film izleme alışkanlığını nasıl değiştirdiğini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdiği araştırmasında, öğrencilerin dijital platformlardan ilk sırada macera, aksiyon, polisiye; ikinci sırada ise bilimkurgu/fantastik türündeki filmleri izlemeyi tercih ettiğini tespit etmiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç, Sunal ve Bağdatlı

Kalkan'ın (2020) üniversite öğrencilerinin pandemi sürecinde tercih ettikleri film türlerini belirlemeye yönelik çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

Çalışmanın dördüncü alt problemi bağlamında pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin film izlemeyi tercih ettikleri mecralardaki değişiklikler araştırılmıştır. Sonuçlar göstermektedir ki pandemi öncesinde katılımcılar daha çok sinema salonlarında ve Netflix'ten film izlemeyi tercih ederken; pandemi sürecinde öğrenciler ücretli/ücretsiz dijital platformlara yönelmişlerdir. Öğrenciler bu süreçte genellikle ücretsiz film sitelerini ve Netflix'i tercih etmeye devam ederken, bazı öğrenciler de Exxen, Mubi ve Netflix'e ilk kez üye olmuştur. Öğrencilerden İrem, "*Pandemiyle birlikte Netflix üyeliği aldım. Daha kolay ulaşım sağlıyorum ve reklam derdi de olmuyor.*" şeklinde görüş belirterek pandemi sürecinde dijital platformlara yönelimi gözler önüne sermiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç, Torun'un (2021) Netflix'te dijital izleme ortamlarının yeni film izleme alışkanlıkları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla yaptığı araştırmayla örtüşmektedir. Buradan hareketle pandemi sürecindeki zorunluluğun yanı sıra sağladığı avantajların çok olması da izleyicilerin sinema salonları yerine dijital platformlara yönelmesinde etkili bir faktör olarak nitelendirilebilir. Bu durum, sinema salonunda film izleme şeklindeki seyir kültürünü de değiştirmeye başlamıştır.

Çalışmanın beşinci alt probleminden elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin pandemi öncesi ve sonrasında filmlerle ilgili yazı/video okuma/izleme tercihlerinde belirgin bir değişiklik olmadığı ön plana çıkmaktadır. Pandemi öncesinde sadece 3 öğrenci filmlerle ilgili herhangi bir kitap, yorum, yazı okumadığını belirtirken, diğer öğrenciler filmlerle ilgili bir şeyler okumakta ya da izlemektedir. Pandemi sürecinde filmlerle ilgili yorum ve röportaj okuyan öğrenciler ile okumayan öğrencilerin durumunda bir değişiklik bulunmamaktadır. Bazı öğrencilerin filmlerle ilgili yazı/video okuma/izleme tercihlerinde de azalma olduğu görülmektedir. Öğrencilerden Evren, bu azalmanın sebebinin şu şekilde açıklamaktadır: "*Pandemiden sonra biraz daha azaldı diyebilirim. Çünkü evde boş vaktim olduğu için kendim değerlendirebiliyorum. Pandemi öncesi vakit azdı. Ne izlese diye seçim yapardık. Nasıl acaba gidilir mi gidilmez diye yorumlara bakardım. Şimdi herkes evde olduğu için vakit bol. Açtığım zaman bir filmi beğenmesem bile madem açtık izleyeyim evde başka yapacak bir şey yok diyorum.*" Öğrencilerin filmler hakkında başkalarının hazırladığı materyallere başvurmak yerine, bizzat kendilerinin filmler hakkında düşünme, değerlendirme ve yorumlamak için eskiye nispeten daha çok boş zamanlarının olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın altıncı alt problemi doğrultusunda pandemi sürecinin öğrencilerin virüs salgını, zombi, vampir, genetik deneyler, kıyamet senaryoları gibi konuları ele alan film türlerini izleme sıklıklarındaki değişiklikler araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, öğrenciler pandemi öncesinde bu tür filmleri genellikle izlememekte; izleyenler ise oldukça seyrek (ayda 1-3 kez) izlemektedir. Pandemi sürecinde bu türdeki filmleri tercih eden öğrencilerin film izleme sıklığında azalma olduğu görülmektedir. Öğrencilerden Elif pandemiden önce "*Evet kesinlikle izlerdim. Ayda 2-3 kez diyebilirim, çok severdim çünkü.*" şeklinde görüş belirtirken, "*Pandemi sürecinde şöyle bir değişiklik oldu. Hala seviyorum ama sıkıldım artık. Çünkü gerçeğini yaşıyormuşuz gibi bir ortamda olduğumuz için çok da keyif vermiyor bu aralar. Belki pandemi bittikten sonra.*" şeklinde ifade etmektedir. Öğrencilerin pandemi sürecinde virüs salgını, zombi, vampir, genetik deneyler, kıyamet senaryoları gibi filmleri izleme sıklığındaki azalmada geleceğe yönelik kaygı, korku ve belirsizlik gibi duyguların etkili olduğu düşünülmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda birtakım önerilerde bulunulmuştur. Bu öneriler şu şekildedir:

- Dijital platformlar, sinema salonlarıyla kıyaslandığında pandemi sürecindeki zorunluluğun yanı sıra izleyiciye birtakım avantajlar sağlamaktadır: Uzun reklamların olmaması, film izleme mekânını ve zamanını seyircinin belirleyebilmesi, film alternatifinin çok olması, ücretsiz ya da daha ucuz olması vb. Bu avantajlar izleyicilerin pandemi sonrasında da dijital platformlar üzerinden film izleme eylemini devam ettirmesinde etkili olabilmektedir. Bu durum, sinema sektörü açısından yeni bir krize; sinema salonunda film izleme kültürünün yok olmasına neden olabilir. Dolayısıyla sinema salonları izleyicinin değişen ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilecek şekilde düzenlenebilir.

- Yabancı yapımlar yerine yerli yapımların tercih edilmesi için yerli yapımlar “yapım, dağıtım ve gösterim” açısından finansal olarak desteklenebilir. Sinema sektörünün desteklenmesi yıllık üretilen film sayısının artmasını ve daha kaliteli içeriklerin üretilmesini sağlar. Böylece yerli izleyicinin beklentilerini karşılayacak ulusal bir sinema endüstrisi oluşturulabilir.
- Bu araştırma Samsun ilinde sosyal bilim alanında üniversite öğrenimi gören 10 öğrenci ile sınırlıdır. Dolayısıyla sonraki araştırmacılar, araştırma grubunu değiştirerek farklı üniversite, şehir ve bölgelerde bu çalışmanın farklı bağlam ve boyutlarını araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Adorno, T. W. (2005). *Minima moralia*. (Çev: Orhan Koçak), Metis Yayınları, İstanbul.
- Akdemir Dilek, B. (2021). Pandemi sürecinde dijital platformlar ile değişen seyir deneyimi üzerine izleyici araştırması. *Communication and Technology Congress – CTC Papers 2021*, (pp. 783-795).
- Anadolu, B. (2020). Beyazperdeden dijital medyaya: film izleme deneyiminin değişimi üzerine bir araştırma, *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 16(32), 5075-5110.
- Aristoteles, (1997). *Nikomakhos’a etik*. (Çev: Saffet Babür). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Arslan, E. (2011). 2000’li yıllar öncesi ve sonrasında Türk Sineması’nda kullanılan yapım kaynaklarının değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (25), 17-32.
- Aydoğan, F. (2017). Dijital çağın çocuklarının serbest zamanı. *TRT Akademi*. 2(4), 604-607.
- Bahadır, M. (2016). Antiçağ’dan günümüze boş zaman üzerine bir değerlendirme. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(2), 103-116.
- Balcı, A. (2016). Açıklamalı eğitim yönetimi terimleri sözlüğü. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Bhatia, M. S. (2009). *Dictionary of psychology and allied sciences*. New Delhi: New Age International Publishers.
- Colman, A. M. (2003). *Dictionary of psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (2004). Context: Working it up, down and across. *Qualitative research practice*, 297-311.
- Karaduman, S. (2018). Yeni iletişim teknolojileri ve film izleme alışkanlıkları. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(2), 163-174.
- Konukman, E. A. (2018). Değişen film izleme alışkanlıkları ve sinema’da hollywood gerçeği: radyo televizyon ve sinema bölümü öğrencilerinin konuya yaklaşımı. *TRT Akademi*. 3(5), 304-321.
- Kracauer, S. (2011). *Kitle süsü*. (Çev: Orhan Koçak), İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2007). *Modern dünyada gündelik hayat*. (Çev: Işın Gürbüz), İstanbul: Metis Yayınları.
- Livingstone, S. (2002). *Young people and new media: childhood and the changing*. Sage Publications, London.
- Matsumoto, D. (2009). *The cambridge dictionary of psychology*. Cambridge University Press.
- Medin, B. (2018). Dijital kültür, dijital yerliler ve günümüzdeki yeni film seyir deneyimleri. *Erciyes İletişim Dergisi Akademia*. 5(3), 142-158.
- Özsoy, A. (2017). Sinema, yeni seyir deneyimleri ve çocuk izleyici. *TRT Akademi*. 2(4), 356-374.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.
- Ritzer, G. (2000). *Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek*. (Çev: Funda Payzın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sunal, G. ve Bağdatlı Kalkan, S. (2020). Üniversite öğrencilerinin film izleme alışkanlıklarının covid-19 pandemisi sürecinde değişiminin belirlenmesi. (52), 187-200.
- Taş Öz, P. (2012). Pelikülden dijitale sinemada seyir kültürü ve seyircinin değişen konumu. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*. 2(2), 65-73.
- Torun, A. (2021). Sinemada veya Netflix’te dijital izleme ortamları ve yeni alışkanlıklar: bir sosyal ortam olarak sinema ve film izleme pratiklerindeki dijital dönüşüm. *SineFilozofi Dergisi*. (Özel Sayı 3), 370-387.

Yıldırım, A. ve Simsek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yılmaz, E. (2011). *Önsöz: Bir Film Nasıl Okunur?* İstanbul: Oğlak Yayınları.

Extended Abstract

The rapid development of technology in the 1990s and the resulting digitalization caused the "production, distribution, screening and viewing" processes of motion pictures to evolve towards digital. In this medium, where there is no physical limit anymore, viewers can either watch movies online from websites with their personal devices or easily access the movie they want on various platforms such as Netflix, Amazon Prime, Blu TV, Puhu TV for a certain fee. This situation also allows the production of productions where the wishes of the audience are at the forefront. The Coronavirus epidemic, which emerged in Wuhan, China at the end of 2019, spread to all continents in a short time, causing a global crisis and the death of many people around the world. Many countries have taken various measures to prevent the spread of the epidemic. Curfews, online education applications, remote work programs, cessation of activities of various sectors, etc. Measures were taken to prevent the spread of the virus. All these measures have transformed some sectors by accelerating the adaptation of social, cultural and economic life to digitalization. One of the sectors that has changed and transformed due to the epidemic is cinema. The closure of movie theaters, the increase in the time spent at home and the opportunity to watch movies on digital platforms due to developments in communication technologies have changed people's movie watching habits and watching culture. Many studies have been conducted on the relationship between film, audience, movie theater and audience, which have changed with the use of digital technologies in the cinema, but it has been observed that research on the change in people's movie watching habits during the Covid-19 pandemic process is limited. In this context, the main problem of the research is: "How did the Covid-19 pandemic affect the movie watching habits of university students?" determined as. This study, which examines whether there is a change in the movie watching habits of university students during the Covid-19 pandemic, is a qualitative study in the phenomenology pattern. 10 students studying at a university in social sciences in Samsun were included in the study group of this research, which was conducted on the basis of purposeful sampling from non-probability sampling methods and the easily accessible situation sampling included in this sampling. Of the 10 students in the study group, 6 are female and 4 are male, and the age range varies between 18-23. In order to reveal the effect of the Covid-19 pandemic on the movie watching habits of university students, the targeted data were collected by conducting one-to-one semi-structured interviews online. The questionnaire prepared for semi-structured interviews was developed by the researchers in line with the research problems. Expert opinion was sought to ensure the reliability and validity of the interview form consisting of six main questions. One-to-one interviews conducted within the scope of the study were carried out by one of the researchers. The researcher took their opinions by reflecting the question on the screen in an online environment with all the students one-on-one. The obtained data were analyzed by content analysis technique in accordance with the purpose of the study. In this context, important dimensions were tried to be determined by reading the data set word by word by all researchers. Thus, appropriate categories for the answers were determined. The findings of the study are also organized according to these categories. The findings were supported by presenting examples from the students' answers. In addition, instead of giving student names, different names were used in a way that did not reflect them. The most general conclusion reached within the scope of the study is that there are some changes in the movie watching habits of the students. Some of the students who participated in the research started to read less criticism/written about movies during the pandemic process. It has been determined that the frequency of watching movies that deal with subjects such as virus epidemics, zombies, vampires, genetic experiments, and apocalyptic scenarios has also decreased. There was no

significant difference in the productions and film types preferred by the students participating in the research compared to the pre-pandemic period. When the results of this study, which aims to determine whether the pandemic process has an effect on the movie watching habits of university students, are examined; First of all, it can be said that there is an increase in the frequency of watching movies by students. In addition, it was concluded that the channels in which students prefer to watch movies have also changed, and there is a tendency towards digital platforms. Although it is possible that the act of watching movies on digital platforms may continue after the pandemic, it can be suggested that movie theaters be organized in a way that can meet the changing needs and expectations of the audience. In order for domestic productions to be preferred over foreign productions, domestic productions can be financially supported in terms of "production, distribution and screening".

YAŞLI BİREYLERİN SOSYAL MEDYA KULLANIMI VE YAŞLANMA ALGISI

Velittin KALINKARA*

İsmail SARI**

ÖZ

İnsanların yaşlanmaya ilişkin algıları genellikle olumsuzdur ve sıklıkla sağlık ve işlevselliğin azaldığı ifade edilir. Sosyal ilişkileri sürdürmek, iyi yaşlanmanın temel unsurudur. Tek başına yaşayan çok sayıda yaşlı birey sosyal medyayı kullanarak çevrimiçi sosyal ağlara ve çevrimiçi tartışma forumlarına katılarak anlamlı sosyal iletişim kurma olanağı sağlar. Sosyal medya iletişimi, yaşlıların başkalarıyla sosyal ve duygusal olarak bağlı kalmalarına yardımcı olmak için bir ortam sunar ve yaşlılıkla ilgili algıları olumlu etkiler. Bu çalışmanın amacı sosyal medya kullanımı ve yaşlanma algısı arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırma 60 yaş ve üzerindeki, en az lise öğrenimi görmüş 273 yaşlı birey üzerinde yürütüldü. Veriler online olarak toplandı. Araştırmada “Yaşlılığın Algılanması Ölçeği” ve “Sosyal Medya Kullanma Nedenleri Ölçeği” kullanıldı. Araştırmada ayrıca sosyo-demografik değişkenlerin yaşlanma algısı ve sosyal medya kullanma nedenleri ile ilişkisi ele alındı. Araştırma verilerinin analizinde t testi, tek yönlü varyans analizi ve regresyon analizi kullanıldı. Araştırma sonuçları sosyal medya bağımlılığı ile yaşlanma algısı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, sosyal medya bağımlılığı arttıkça, yaşlanma algısının ($r = -.186$ $p < .01$) düştüğü belirlenmiştir. Araştırmada ayrıca yaş, algılanan gelir düzeyi ve sosyal medya kullanma sıklığının yaşlanma algısı üzerinde etkili olmaktadır. Bu bulgular sosyal medya kullanımının yaşlanma algısını azaltmada bir müdahale aracı olarak kabul edilebileceğini düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler; Yaşlı birey, sosyal medya kullanımı, yaşlanma algısı, sosyal ağ

OLDER ADULTS' USE OF SOCIAL MEDIA AND THE PERCEPTION OF AGING

ABSTRACT

People's perceptions of aging are generally negative, and it is often stated that health and functionality decline. Maintaining social relationships is a key element of aging well. Many older individuals living alone have the opportunity to engage in meaningful social communication by participating in online social networks and online discussion forums using social media. Social media communication provides an environment for seniors to stay socially and emotionally connected with others, and their perceptions of older adults are positively affected. The aim of this study is to examine the relationship between social media use and aging perception. The research was conducted on 273 elderly individuals aged 60 and over who had at least a high school education. Data were collected online. The scales used in the study are as follows: "Perception of Aging Scale" and "Scale of Reasons for Using Social Media." The research also focused on the relationship of sociodemographic variables with the perception of aging and social media use. T-tests, one-way analysis of variance, and regression analysis were used in the analysis of the research data. The results of the research showed that there is a significant relationship between social media addiction and the perception of aging, and as social media addiction increases, the perception of aging ($r = -.186$ $p < .01$) decreases. In the research, age, perceived income level and frequency of social media use are also effective in the perception of aging. These findings suggest that social media use can be considered as an intervention tool in reducing the perception of aging.

Keywords: Older adults, social media use, aging perception, social network

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler MYO, Tasarım Bölümü, İç Mekan Tasarımı Programı, Çamlık Kampusu / Denizli vkalinkara@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6497-5307>

** Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler MYO, Bilgisayar Programlama Bölümü, Çamlık Kampusu / Denizli siirekin@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6280-0124>

GİRİŞ

Son yıllarda, çok sayıda bilimsel çalışma, olumsuz yaşlanma algısı ile fiziksel sağlık ve işlevsellik, bilişsel işlevsellik, anksiyete, depresyon ve ölüm oranı arasındaki ilişkiyi belgelemeye yönelmiştir (Freeman et al., 2016). Yaşlanma algısını anlamak, yaşlanmanın sağlık ve davranışsal sonuçlarını ve yaşlı bireylerde öznel bir iyi oluş duygusu ve bireysel kimliği anlamak için önemlidir. Yaşlanma algısı, bireyin yaşlanmayla ilgili memnuniyetini değerlendirmek için bir ölçü olarak hizmet eder ve bireyin yaşlanmayla ilişkili değişikliklere uyumunu yansıtır (Shaw & Langman, 2017). Genel olarak, yaşlanmasından memnun olan ve yaşamın bu aşamasına karşı olumlu bir tutuma sahip olan herhangi bir yaşlı bireyin, bu konuya karşı olumsuz bir tavrı olan birinden daha iyi bir psikolojik duruma sahip olacağına inanılmaktadır (Banks et al., 2006). Sağlık durumunun iyi bir göstergesi olarak yaşlanma algısı kavramını ve belirleyicilerini anlamak, yaşlıların yaşlanmayla ilgili memnuniyetini ve yaşa bağlı değişikliklere uyumlarını artırmaya katkıda bulunabilir (Mohammadpour et al., 2018).

Yaşlanma algısı, bireyin yaşlanma konusunda kendi fiziksel ve psikolojik durumunu algılamasıdır. Yaşlanma algısının doğru bir şekilde ölçülmesi, bireyin gelecekteki sağlık durumunu, yaşlanmaktan duyduğu memnuniyeti ve yaşam sürecindeki değişikliklere uyumunu ve ölüm oranını tahmin etmede bir gösterge olabilir. Yaşlanma algısı, sosyal davranışları, yaşlıların beklentilerini, iyi olma duygusunu ve yaşlanma sürecine uyumu etkilediği gibi olumlu yaşlanma algısına sahip bireyler de yaşlanmaya kolay uyum gösterirler (Kiarsipour et al., 2017; Busso et al., 2018). Yaşlanma deneyimleri ve algıları, refah, benlik ve kimliğin yanı sıra sağlık ve davranışsal sonuçlarla ilişkili olduğu için orta yaşlı ve yaşlı insanlar için büyük önem taşımaktadır (Demakakos et al., 2017). Her bireyin yaşlanma algılarının ve deneyimlerinin oluşumu, benlik, sosyal normlar ve bunların karşılıklı etkileşimi ile ilgili dinamik bir süreçtir (Steuerink et al., 2001) ve bireyin sosyal normları içselleştirme biçimini yansıtır (Westerhof & Barrett, 2005; Demakakos et al., 2017).

Yaşlanma kademeli fiziksel ve/veya bilişsel gerilemeye bağlı fonksiyonel sınırlamaların birikimi ile karakterize zayıflatıcı bir süreç olarak tanımlanırken, her zaman bu şekilde deneyimlenmez. Aksine, literatür, yaşlı insanların çoğunun olumlu yaşlanma algısına sahip olduğunu (Levy et al., 2002; Demakakos et al., 2017) ve/veya kendilerini "yaşlı" olarak etiketlemediklerini öne sürmektedir. Yaşlanma sürecine olumlu yaklaşmanın yararlarının altını çizen çalışmalarda; Yaşlanma konusunda genel olarak iyimser olanların daha fazla sağlığı geliştirici davranışla meşgul oldukları, kendilerini daha az yalnız ve depresif hissettikleri, daha aktif ve sağlıklarının daha iyi olduğunu ve hatta mortalite oranlarının daha düşük olduğu bulunmuştur (Slotman et al., 2015). Buna karşılık, yaşlanmaya ilişkin olumsuz algılar, sağlıkta, işlevsellikte azalma ve hareket zorlukları ile ilişkilendirilir. Birçok yaşlı kimse ileriki yıllarda daha bağımsız olmayı, daha az ağrı ve sızı çekmeyi ve daha fazla enerjiye sahip olmayı ummaktadır (Sarkisian et al., 2002). Yaşlı bireylerin bu beklentileri kendi sağlık, engellilik ve yaşlanma deneyimlerini anlamlandırmak ve bir bağlama yerleştirmek için kullandıklarına dair kanıtlar vardır (Westerhof & Tulle, 2007; Levy, 2009). Yaş algısı-sağlık ilişkisinin kapsamının bilinmesi, yaşlılarda daha iyi sağlığı teşvik etmeyi amaçlayan müdahalelere neden olabilir. Gerçekten de son araştırmalar, yaşlı bireylerin yaşlanma algılarının değişebilir olduğunu ve bu değişikliklerin fiziksel aktiviteyi teşvik ederek sağlıklarını iyileştirme potansiyelini artırdığını göstermiştir (Wolff et al., 2014; Warmoth et al., 2015).

Yaşlanma algıları, yaşam boyunca yaş ve yaşlanmayla ilgili belirli çerçeveler oluşturan toplumsal söylem ve metaforlar tarafından şekillendirilir. "Yaşlı" olmanın anlamı, zaman içinde gelişen benlik, toplum ve kültür arasında devam eden bir etkileşime dayanır (Vincent, 2006). Bu etkileşimlerden en önemlisi yaşlı bireyin toplumsal ağa dahil olmasıdır. Sosyal ağlara katılmak, yaşlı insanları güçlendirebilir ve onlara bağlılık duygusu ve daha fazla kontrol ve öz-yeterlik sağlayabilir. Sosyal medya kullanımıyla yaşlılar sağlıkla ilgili bilgi ve hizmetleri bulabilir ve edinebilir; belirli hastalıkları yönetmek için bilgi verebilir, alabilir ve tıbbi destek için sağlık profesyonelleri ile ilişki kurabilirler (Yang et al., 2016). Bu sosyal ağ sitelerinin veya internetin kullanımı insanların fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlığını olumlu etkiler (Saini et al., 2020).

Tanım gereği sosyal medya, "bireylerin mevcut ilişkilerini sürdürmeleri, yeni bağlantılar kurmaları, kendi içeriklerini oluşturup paylaşmaları ve bir dereceye kadar kendi sosyal ağlarını başkaları için gözlemlenebilir hale getirmeleri için bir yol" sunmaktadır (Dailey et al., 2020). Anlamlı sosyal ilişkileri sürdürmek, yaygın olarak iyi yaşlanmanın temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Akrabalara olan coğrafi uzaklık, hareket engeli veya kişisel bakım gibi zaman alıcı yükümlülükler, yaşlı bireylerin sosyal iletişim ihtiyacını karşılamasını engeller, kendilerini yalnız hissetme riski ve daha düşük sosyal temasla karşı karşıya kalırlar. Çevrimiçi sosyal ağlar ve çevrimiçi tartışma forumları coğrafi konum veya zamana bakılmaksızın sosyal iletişim kurmak için kullanılabilir olduğundan, sosyal medya iletişimiyle ilgili engellerin üstesinden gelebilir. Dahası, sosyal medya, sosyal temas kurmak, destek sağlamak ve almak ve kontrol duygusu uyandırmak için yeni olanaklar sağlar (Leist, 2013). Sosyal medya, sanal topluluklardaki kullanıcılar tarafından fikir ve içerik tüketimi, üretimi, paylaşımı ve değişimi yoluyla sosyal etkileşimleri mümkün kılmak için elektronik bir iletişim aracı kullanan internet tabanlı platformları ifade eder (Han et al., 2021). Ayrıca, bu uygulamalar işbirliğine dayalı projeler, bloglar, içerik toplulukları, sosyal ağ siteleri, sanal oyun dünyaları veya sosyal dünyalar aracılığıyla diğer kullanıcılarla etkileşimde bulunmak için kullanılabilir (Kaplan & Haenlein, 2009). Sosyal medyaya katılım, gönderi okuma ve çevrimiçi tartışmalar gibi oldukça pasif davranışlardan, gönderi paylaşarak, blog yazarak veya multimedya içeriği yükleyerek aktif katılıma kadar değişebilir (Leist, 2013).

Pek çok açıdan, sosyal ağlar, bilinmeyen veya teması kesilen insanlarla iletişim kurmayı mümkün kılar; birbirlerinden uzakta olan insanların aile üyeleri ve arkadaşları ile görüşmesini ve tanışmasını kolaylaştırır (Gomez-Galan et al., 2020). Yaşlıların bilgi teknolojilerine yönelik tutumları yaşlarına bağlıdır. İnsanlar aktif teknoloji kullanıcı yaşına ne kadar yakınsa, onları günlük yaşamda o kadar çok kullanırlar. Aksine, insanlar yaşlandıkça, hem ekonomik olarak yetersiz olmaları hem de teknolojiye yabancı olmaları gibi nedenlerle teknolojiye erişimleri sınırlanır (Ivankina et al., 2017).

Yaşlı bireylerin sosyal medyayı kullanmaları için ana motivasyon, eğlence, sosyal iletişim kurma ve sosyal destek sağlama ve almaktır. Özellikle kullanıcılar sürekli olarak çevrimiçi sosyal ağlarla meşgulse, kullanım sırasında keyif alma duyguları ile motive olurlar. Benzer şekilde, yaşlı bireylerin çevrimiçi topluluklarının içerik analizlerinde en önemli konu "eğlence" olarak belirlenmiştir (Nimrod, 2010). Zevk, oyunlar ve diğer dikkat dağıtıcı unsurları uygulamalara entegre ederek artırılabilir, ancak esas olarak bireyin ihtiyaç ve ilgi alanlarına uyan (çevrimiçi) bir faaliyetin sonucu olarak görülmelidir. İkinci olarak, çevrimiçi topluluklar, insanların bir araya gelebilecekleri ve sosyal iletişim kurabilecekleri, örneğin yalnızlığın üstesinden gelebilecekleri ve aile üyeleri ve tanıdıklarının güncel bilgilerini alabilecekleri yerler olarak tanımlanır. Üçüncüsü, sosyal medya sosyal destek sağlamak ve almak için kullanılabilir (Xie, 2008; Pfeil et al., 2009; Leist, 2013). Yaşlıların sosyal medya kullanmalarının temel nedeni sosyal aktivite ve kültürel entegrasyondur (Teng & Joo, 2017). Sosyal medya, yaşlıların aile üyelerinin ve arkadaşlarının mevcut durumundan haberdar olmalarına, yaşam olaylarını paylaşmalarına ve sosyal sermayeyi güçlendiren bağlılık ve yakınlık duygularını teşvik etmelerine yardımcı olur (Zhang et al., 2021). Sosyal medya yalnızca aile ve yakın arkadaşlar arasında gayri resmi etkileşim fırsatlarına izin vermekle kalmaz, aynı zamanda tanıdıklar ve topluluk üyeleriyle köprü kurarak sosyal sermayeyi artırabilir. Her iki sosyal sermaye biçimi de bireyler için desteğe erişim sağlar ve yalnızlık duygularını azaltır (Heo et al., 2015).

Sosyal medya, yaşlıların özgüvenini ve sosyal ağlarını güçlendirir, yalnızlık sorunlarına çözüm olabilir. Azalan sosyal ağlar yaşlılarda yalnızlık duygusunu artırır (Holmen & Furukawa, 2002), depresyon, umutsuzluk ve iyilik hali kaybı ile ilişkilendirilerek yaşam kalitelerini olumsuz etkiler (Giordano et al., 2012; Bahramnezhad et al., 2017). Bireylerin yaşı ilerledikçe -üçüncü yaştan dördüncü yaşa evrildikçe- sosyal bağlılığı sürdürmek hareket kısıtlamaları, kronik hastalıklar ve diğer yaşla ilgili sorunlar nedeniyle daha zor hale gelebilir ve böylece arkadaşlar, aile ve toplumla fiziksel bağlar azalabilir. Sosyal medya kullanımını etkileyen faktörler anlaşıldığında, ileri yaşlı bireylerin sosyal ilişkilerini korumada sosyal medya daha aktif bir rol oynayabilir (Harley et al., 2013).

Sosyal medya kavramının yeniliği ve yaşlı bireyler için çeşitli müdahale olanakları düşünüldüğünde, yaşlılıkta sosyal medya kullanımını gerontolojik bir perspektiften ele almanın gerekliliği ortadadır.

Farklı faktörlerin yaşlanma algısını nasıl değiştirdiğine ilişkin çok sayıda çalışma olmasına karşın, sosyal medya bağımlılığı ve yaşlılık algısı arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımı ve yaşlılık algısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımı ve yaşlanma algısı arasındaki ilişkiyi belirlemeye dönük bu çalışma 60 yaş ve üzeri yaşlı yetişkinler üzerinde yürütülmüştür. Çalışma grubunun büyüklüğüne ilişkin olarak ölçek geliştirme çalışmalarında Guilford (1954) örneklem sayısının en az 200, Tabachnick ve Fidell (2015) minimum gözlem sayısının 300, Nunnally (1978) örneklemin madde sayısının 10 katı kadar olması gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla madde sayısından hareketle bu çalışmada ulaşılan gruptaki veri sayısının 260'ın üzerinde olmasına karar verilmiştir. Yanı sıra verinin faktör analizine uygun olup olmadığının belirlenmesi için KMO katsayısı hesaplanmıştır. KMO katsayısının 1'e yaklaşması verilerin analize uygun olduğu anlamına gelir (Tabachnick & Fidell, 2015). Bu çalışmada örneklemin yeterliliğini değerlendirmek üzere Kaiser Meyer-Olkin (KMO) katsayısı hesaplanmış ve değer mükemmel (0.911) olarak bulunmuştur.

Materyal

Araştırma yüz yüze yürütülecek biçimde planlanmasına karşın, COVID 19 salgını nedeniyle veriler “Qualtrics Research Suite” kullanılarak çevrimiçi bir anket yoluyla toplanmıştır. Araştırma öncesinde Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan (23.02.2022 tarih ve 04-17 toplantı/kararı) etik kurul onamı alınmıştır. Katılımcılara sosyal medya bağımlılığı ve yaşlılık algısı yanı sıra, yaşam durumları, sosyal medya kullanım sıklıkları, yaş ve cinsiyet ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu bağlamda Ocak- Şubat 2022 tarihleri arasında online olarak anketi dolduran 273 birey araştırma materyalini oluşturmuştur. Bireylerin 60 yaş ve üzerinde olması ve en az lise öğrenimi görmesi araştırmanın sınırlılıkları arasındadır. Her ne kadar araştırma çevrimiçi olarak yapılmış ve pek çok yerden katılımcı anketi doldurmuş olsa da yaşlı nüfus için bir genelleme yapılamayacağı düşünülmektedir.

Yapı

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır; Birinci bölüm araştırmacılar tarafından oluşturulan bireylere yönelik bilgi formunu içermektedir. Bireyin yaşı, cinsiyeti, öğrenim durumu, kiminle yaşadığı, çalışma alanı, algılanan gelir ve aktivite düzeyi gibi bağımsız değişkenleri içermektedir. Bu bölümde ayrıca sosyal medya kullanımı ve kullanım sıklığına yönelik sorular yer almaktadır. Anketin doldurulabilmesi için çeşitli sınırlılıklar getirilmiştir. Katılımcının en az 60 yaşında ve lise mezunu olma zorunluluğu vardı.

İkinci bölüm Demakakos vd., (2017) tarafından geliştirilen “Yaşlılığın Algılanması Ölçeği”ni (*The ageing perceptions scale- ELSA*) içermektedir. Bireylerin yaşlanma algılarını değerlendiren 12 maddelik bu ölçek tek boyutludur. Yaşlanma algıları ölçeği katılımcıların on iki açık uçlu soruya verdikleri yanıtları içermektedir. Yanıtlar olumlu ve olumsuz cümlelerden oluşan 5 aralıklı Likert tipi bir ölçek kullanılarak (çok olumlu-çok olumsuz) derecelendirilmiştir. Ölçeğin örnekleminizde iç tutarlılığı kabul edilebilir düzeydedir (Cronbach's $\alpha = .600$).

Üçüncü bölümde sosyal medya motivasyonlarını değerlendirmek için Koçak (2012) tarafından geliştirilen “Sosyal Medya Kullanım Nedenleri Ölçeği” kullanıldı. Sosyal Medya Kullanım Nedenleri 26 madde ve 4 boyutlu bir yapıdan oluşmaktadır. Ölçeğin her boyutu motivasyonların yaygın olarak kabul edilen temel bir yönünü değerlendirir; “sosyal etkileşim” (10 madde), “kendini ifade etme /gerçekleştirme” (7 madde), “haberdar olma” (5 madde) ve “eğlence” (4 madde). Ölçek Likert tipinde 5'li derecelendirme (1 kesinlikle katılmıyorum – 5 tamamen katılıyorum) ile değerlendirilmektedir. Orijinal ölçeğin önceden oluşturulan iç tutarlılığı ($\alpha = .930$) ile bizim örnekleminizin iç tutarlılığı (Cronbach $\alpha = .924$) benzer kabul edilebilir.

Bu çalışmanın odak noktası, sosyal medya motivasyonları ve yaşlanma algısı arasındaki ilişkiyi belirlemektir. İnançları, yaşam deneyimleri ve tutumları ışığında yaşlanma sürecini ve yaşlılığı insan yaşamının bir aşaması olarak nasıl algıladıklarını ve yaşlanma deneyiminde medya yoluyla kurdukları ilişkileri belirlemeye çalışarak, test edilecek üç hipotez oluşturduk:

Hipotez 1: Sosyal medya motivasyonları yükseldikçe bireylerin yaşlanma algısı düşmektedir.

Hipotez 2: Yaş ilerledikçe yaşlanma algısı düşmektedir.

Hipotez 3: Kadınların yaşlanma algısı erkeklerden daha yüksektir.

Bu çalışmanın önemi, yaşlı insanların görüşlerine odaklanmasında yatmaktadır. Bu tür bilgiler, yaşlanmayla ilgili araştırma veya politika hedefleri belirlemenin yanı sıra mevcut yaşlanma politikalarının etkinliğini değerlendirmeye de katkıda bulunabilir. Ayrıca, yaşlıların sosyal medya kullanımlarının ve algılarının kapsamlı bir şekilde çalışılmadığı, bu bakımdan mevcut literatürdeki bir boşluğu kapsadığı için önemlidir.

Bağımsız değişkenler

Araştırmada bağımsız değişkenler: (a) Sosyo-demografik, (b) evde kiminle yaşadığı (c) algılanan gelir ve aktivite düzeyi, (d) sosyal medya kullanımı olarak dört kategoriye ayrılmıştır. Sosyo-demografik değişkenlerle ilgili olarak, (a) Cinsiyet (*erkek / kadın*), (b) yaş (*60-64, 65-69, 70-74 ve 75+*) ve (c) eğitim durumu (*Lise, ön lisans, lisans ve lisans üstü*) ve (d) medeni durum (*evli, dul/boşanmış, bekar-hiç evlenmemiş*) belirlenmiştir. Yaşlı bireyin evde kiminle yaşadığı üç kategoride (tek başıma, eşimle, eşim ve çocuklarımla) ele alınmıştır. Algılanan gelir düzeyi (a) “*düşük, orta ve yüksek*” üç kategoride, aktivite düzeyi (b) “*çok aktifim, aktifim, çok az aktifim, hiç aktif değilim*” olarak dört aşamada ele alınmıştır. Aktivite düzeyi özellikle günlük yaşam aktiviteleri ve günlük yaşamın enstrümantal aktivitelerini gerçekleştirmede önemlidir. Sosyal medya kullanma sıklıkları cep telefonu ve bilgisayar için dört kategoride (*günde bir saatten az, 1-3 saat, 4-6 saat, 7+ saat*) incelenmiştir.

Veri analizi

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde SPSS 17.0 paket programı kullanılmıştır. Başlangıçta tanımlayıcı bir analiz, daha sonra değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerini belirlemek üzere korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırmada yer alan bağımsız değişkenlerin sosyal medya bağımlılığı ve yaşlanma algısı bakımından fark yaratıp yaratmadığını belirlemek için Varyans analizi kullanılmıştır. Ardından, olayın yordayıcı faktörlerini, bu durumda sosyal ağ faktörlerinin her birine bağımlılığı belirlemek için, bağımlı değişkenlerin her biri ile ileri yöntem kullanılarak ikili lojistik regresyon gerçekleştirilmiştir (Faktör I, II ve III). Ayrıca, değişkenlere ait betimleyici değerler ile Alfa değerleri hesaplanarak, çalışmada sosyal medya kullanımı ve yaşlılık algısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi için korelasyon analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Bireylere ilişkin genel bilgiler

Araştırma kapsamına alınan yaşlıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, evde kiminle yaşadığı, meslek alanı, algılanan gelir düzeyi ve aktivite düzeyine ilişkin bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Yaşlılara ilişkin genel bilgiler

Özellik	Kategori	Sayı	%
Yaş	60-64	147	53.8
	65-69	75	27.5
	70-74	36	13.2
	75+	15	5.5
Cinsiyet	Kadın	155	56.8

	Erkek	118	43.2
Eğitim durumu	Lise	65	23.8
	Ön Lisans	47	17.2
	Lisans	134	49.1
	Lisans Üstü	27	9.9
Medeni durum	Evli	222	81.3
	Dul / Boşanmış	42	15.4
	Bekar / Hiç evlenmemiş	9	3.3
Evde kiminle yaşıyor?	Tek başına	50	18.3
	Eşiyle	149	54.6
	Eşi ve çocuklarıyla	74	27.1
Meslek alanı (<i>çalışılan veya emekli olunan</i>)	Eğitim (öğretmen, öğretim üyesi, vb.)	116	42.5
	Sağlık (Hekim, psikolog, hemşire, ebe, vb.)	17	6.2
		35	12.8
	Sosyal (Hukuk, yargı, sosyoloji, maliye, sosyal hizmet, yönetim vb.)	41	15.0
	Teknik (Mühendis, mimar, tekniker, teknisyen, usta, işçi vb.)	11	4.0
	Tarımsal üretim (üretici, çiftçi, işçi vb.)	5	1.8
	Güvenlik (Asker, polis, bekçi vb.)		
	İşletme sahibi (iş adamı, serbest meslek, kendisine ait işyeri olan)	32	11.7
	16	5.9	
	Çalışmadı		
Algılanan gelir düzeyi	Düşük	82	30.0
	Orta	173	63.4
	Yüksek	18	6.6
Aktivite düzeyi	Çok aktif	20	7.3
	Aktif	177	64.8
	Çok az aktif	67	24.5
	Hiç aktif değil	9	3.3

Yaşlıların sosyal medya kullanımı

Araştırma kapsamına alınan yaşlıların tümü cep telefonu kullanmaktadır. Hem cep telefonu ve hem de bilgisayar kullananların oranı % 70.0'dir. Geriye kalan % 30.0 ise sosyal medya aracı olarak yalnızca cep telefonunu kullanmaktadır. Cep telefonu ve bilgisayar kullanım sıklıkları en çok günde 1-3 saat arasında değişmektedir. Yaşlı bireyler sosyal medyayı sırasıyla, haberleşme (yazılı, sözlü ya da görsel), merak ettiği ya da ilgi duyduğu bir konu hakkında bilgi arama, herhangi bir sorunla ilgili çözüm yolları bulma, görüşlerini destekleyecek materyaller (fotoğraf, video ve yazı vb.) bulma, ilgisini çeken gruplara katılma, oyun oynama (tek başına ya da ekiple), tanıtım ve reklam (bilgilendirme, duyuru) amacıyla kullanmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Sosyal medya kullanımı (n=273)

Özellik	Kategori	Sayı	%
Sosyal medya kullanımı	Cep telefonu	82	30.0
	Cep telefonu + Bilgisayar	191	70.0
Cep telefonu kullanım sıklığı	Günde 1 saatten az	56	20.5
	1-3 saat	131	48.0
	4-6 saat	67	24.5
	7 + saat	19	7.0
Bilgisayar kullanım	Günde 1 saatten az	55	28.8
	1-3 saat	91	47.6

sıklığı (n=191)	4-6 saat	34	17.8
	7 + saat	11	5.8
Sosyal medyayı kullanma amaçları	Herhangi bir sorunla ilgili çözüm yolları bulmak için	172	63.0
	Merak ettiğim ya da ilgi duyduğum bir konu hakkında bilgi aramak için	229	83.9
	İlgimi çeken gruplara katılmak için	101	37.0
	Görüşlerimi destekleyecek materyaller (fotoğraf, video ve yazı vb.) bulmak için	107	39.2
	Haberleşmek için (yazılı, sözlü ya da görsel)	273	100.0
	Oyun oynamak için (Tek başına ya da ekiple)	78	28.6
	Tanıtım ve reklam için (bilgilendirme, duyuru)	26	9.5

Yaşlıların yaşlanma algısı

Yaşlanma algısı bakımından genç yaşlılar (60-64 yaş) ve ileri yaşlılar (75+ yaş) arasında fark olup olmadığı Tablo 3'te gösterilmiştir. Genç yaşlılar ve ileri yaşlıların yaşlılık algıları birbirinden çok farklıdır. Buna göre genç yaşlıların “yaşlılardan çok şey öğrenebiliriz”, “yaşlandıkça daha hoşgörülü oluyorum”, “kendimi yaşlı olarak düşünmüyorum”, “yaşlandıkça, her zaman yaptığım şeyleri yapabilmeyi umuyorum” ve “yaşlanmak beni rahatsız etmiyor” ifadelerine katılmadıkları anlaşılmaktadır.

Buna karşılık ileri yaşlılar, yaşlandıkça daha hoşgörülü olduklarını, yaşlandıkça, her zaman yaptığı şeyleri yapabilmeyi umduklarını, kendilerini yaşlı olarak düşünmediklerini ve yaşlanmanın kendilerini rahatsız etmediğini belirtmişlerdir (Tablo 3). Her iki yaş grubundaki bireylerin “yaşlandıkça daha az yalnız olmayı bekleme, yaşlılığın sağlıklı bir dönem olduğu, yaşlıları huysuz ve sefil olarak algılama ve yaşlandıkça sağlıklarının daha da kötüleşeceğinden endişelenme” konularında benzer görüşlere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar genç yaşlıların yaşlanmaya karşı tavırlarının ileri yaşlılara göre olumsuz olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Yaşlıların “yaşlılık sizce nedir?” sorusuna verdikleri yanıtların en genç ve en yaşlılar arasındaki farkı (N=273).

Tutum Cümleleri	Katılmıyorum / Kesinlikle katılmıyorum		En genç – en yaşlı farkı (%) (EG-EY)	Katılıyorum / Kesinlikle katılıyorum		En genç – en yaşlı farkı (%) (EG-EY)
	EG	EY		EG	EY	
1. Yaşlılardan çok şey öğrenebiliriz	82.3	46.6	35.7	27.0	33.4	-6.4
2. Yaşlandıkça daha yalnız olmayı bekliyorum	32.0	20.0	12.0	38.8	33.0	5.8
3. Yaşlılık, sağlıklı bir dönemdir	25.2	26.7	-1.5	39.4	40.0	-0.6
4. Yaşlandıkça daha hoşgörülü oluyorum	89.6	20.0	69.6	5.4	33.3	-27.9
5. Yaşlılık yalnızlık zamanıdır	24.5	6.7	17.8	53.8	40.0	13.8
6. Yaşlandıkça, her zaman yaptığım şeyleri yapabilmeyi umuyorum	62.5	13.3	49.2	12.9	40.0	-27.1
7. Yaşlıları düşündüğümde onları genelde huysuz ve perişan buluyorum	15.6	20.0	-4.4	46.9	46.6	0.3
8. Yaşlandıkça sağlığımın daha da kötüleşeceğinden endişeleniyorum	41.5	46.7	-5.2	28.5	26.6	1.9
9. Kendimi yaşlı olarak düşünmüyorum	75.5	26.7	48.8	10.9	26.7	-15.8
10. Yaşlılar toplumda saygı görmüyor	34.0	20.0	14.0	29.9	26.7	3.2
11. Emeklilik boş vaktir	17.0	13.3	3.4	63.3	40.0	23.3

12. Yaşlanmak beni rahatsız etmiyor	61.9	33.4	28.5	21.8	33.4	-11.6
-------------------------------------	------	------	------	------	------	-------

EG-Genç yaşlı (60-64 yaş), EY-İleri yaşlı (75+ yaş)

Sosyal medya bağımlılığı ve yaşlanma algısı

Verilerin analizi için sosyal medya bağımlılığı ve yaşlanma algısı ölçekleri puanları toplanmıştır. Değişkenlerin ölçümünde kullanılan ölçme araçlarının iç tutarlıklarını belirlemek üzere cronbach alpha, elde edilen verilerin dağılımının normal olup olmadığını belirlemek amacıyla verilerin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri, değişkenlerin ortalama ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Değişkenlerin her birinin yeterli iç tutarlılığa sahip ve verilerin normal bir dağılım içinde olduğu saptanmıştır. Daha sonra değişkenlerin birbirleriyle ilişkisini belirlemek üzere korelasyon analizi yapılarak, araştırmada yer alan her bir değişkenin birbirleriyle düşük (0,01-0,29) ve yüksek düzeyde (0,71-0,99) ilişkili olduğu bulunmuştur.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda, sosyal medya kullanım motivasyonları ile yaşlılık algısı değişkenlerinin birbirleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Araştırmada sosyal medya bağımlılığı arttıkça, yaşlanma algısının ($r = -.186$ $p < 0.01$) düştüğü görüldü. Bu sonuç H_1 hipotezini desteklemektedir. Araştırmada ayrıca yaşlılık algısı ile sosyal medya kullanım motivasyonları alt boyutları arasındaki ilişki de ele alınmış, yaşlılık algısı ile “sosyal etkileşim” ($r = -.158$ $p < 0.01$), “kendini ifade etme / gerçekleştirme” ($r = -.149$ $p < 0.05$) ve “eğlence” ($r = -.256$ $p < 0.01$) alt boyutları arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur. Buna karşılık yaşlılık algısı ile “haberdar olma” alt boyutu arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı ($r = -.052$ $p > 0,05$) anlaşılmıştır. Sosyal medya kullanım motivasyonları ile alt boyutları arasında yüksek düzeyde ilişki söz konusudur ($p < 0,01$).

Tablo 4. Yaşlılarda sosyal medya kullanım motivasyonları (SMK) ve yaşlanma algısı (YA) arasındaki ilişki (n= 273).

	Aritmetik ortalama	Standart sapma	YA	SMK
Yaşlanma Algısı (YA)	34,117	4,843		
Sosyal Medya Kullanım Motivasyonları (SMK)	90,443	14,488	-,186**	
– Sosyal etkileşim	32,520	6,035	-,158**	,912**
– Kendini ifade etme / gerçekleştirme	25,037	4,979	-,149*	,915**
– Haberdar olma	19,326	3,024	-,052	,746**
– Eğlence	13,560	3,288	-,256**	,660**

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$

Sosyal medya kullanımı ile yaşlanma algısı arasındaki etkileşim ($\beta = -0,108$, $p > 0,05$) anlamlı değildi. Aşamalı çok değişkenli analizlerin sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir. Adım 1'de yaşlanma algısı ile yaş arasında anlamlı pozitif korelasyon bulunmuştur ($\beta = 0.203$; $p < 0.001$). 2. adımda, sosyal medya kullanımı analize dahil edilerek; yaşlanma algısı ile sosyal medya kullanımı arasında anlamlı negatif korelasyon ($\beta = -0.154$; $p < 0.001$) belirlenmiştir. 3. adımda sosyal medya kullanım amaçları analize dahil edilerek, yaşlanma algısı ile sosyal medya kullanım amaçları arasında anlamlı pozitif korelasyon ($\beta = 0.241$; $p < 0.001$) bulunmuştur. Yaş, yaşlanma algısında önemli ve yaş artışına bağlı olarak yaşlanma algısı ile arasındaki korelasyon artmaktadır. Sosyal medya kullanımı arttıkça yaşlanma algısı ile korelasyonun düştüğü, buna karşılık sosyal medya kullanım amaçları artışına bağlı olarak yaşlanma algısı ile korelasyonun arttığı gözlenmiştir.

Tablo 5. Aşamalı (stepwise) regresyon analizi sonuçları

Model		B (SE)	P
1	Sabit		,000**
	Yaş	,203 (0,061)	,001**
	Düzeltilmiş R ²	% 3,8	
2	Sabit		,000**
	Yaş	,175 (0,061)	,004*
	SMK toplam	-,154 (0,020)	,011*
	Düzeltilmiş R ²	% 5,7	
3	Sabit		,000**
	Yaş ^b	,192 (0,060)	,001**
	SMK toplam ^c	-,202 (0,020)	,001**
	Kullanım sayısı ^d	,241 (0,201)	,000**
	Düzeltilmiş R ²	% 11,0	

^aBağımlı değişken: Yaşlanma Algısı toplam (YA)

^bYaş

^cSosyal medya kullanımı (SMK)

^dSosyal medya kullanım amaçları

* p < 0,01 **p < 0,001

Ayrıca çalışmada, yaşlanma algısı ile yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, evde kiminle yaşadığı, algılanan gelir, aktivite düzeyi ve sosyal medya kullanımı bakımından fark olup olmadığını belirlemek üzere t testi ve tek yönlü varyans analizi de yapılmıştır. Yapılan analizlerde cinsiyet, eğitim, medeni durum ve evde kiminle yaşadığı ile yaşlılık algısı ve sosyal medya kullanım motivasyonları bakımından anlamlı düzeyde fark saptanmamıştır (p> ,005). Bu sonuca göre kadınlarla erkekler arasında anlamlı fark olmadığı anlaşılmış, dolayısıyla “kadınların yaşlanma algısı erkeklerden daha yüksektir” hipotezi (H₃) desteklenmemiştir.

Tablo 6. Yaşlanma algısı ve sosyal medya kullanım motivasyonlarının bazı demografik değişkenlerle ilişkisi (N= 273)

Özellik	Kategori	Yaşlanma Algısı	Sosyal Medya Kullanım Motivasyonları
Yaş	60-64 65-69 70-74 75+	F= 4,439 p<,005**	F= 5,810 p<,001**
Cinsiyet (t test)	Kadın Erkek	t= -1,039 p>,300	t= 1,108 p>,269
Eğitim durumu	Lise Ön Lisans Lisans Lisans Üstü	F= 1,156 p>,327	F=,681 p>,564
Medeni durum	Evli Dul / Boşanmış Bekar / Hiç evlenmemiş	F= 1,618 p>,188	F= 2,453 p>,088
Evde kiminle yaşıyor?	Tek başına Eşiyle Eşi ve çocuklarıyla	F= 2,347 p>,098	F= 2,676 p>,071
Algılanan gelir düzeyi	Düşük Orta Yüksek	F= 4,911 p<,008**	F= 3,685 p<,026*

Aktivite düzeyi	Çok aktif Aktif Çok az aktif Hiç aktif değil	F= ,948 p>,418	F= 12,707 p<,000***
Sosyal medya kullanımı (t test)	Cep telefonu Cep telefonu + Bilgisayar	t= -2,067 p<,040*	t= 3,520 p<,001***

†Cinsiyet ve sosyal medya kullanımı dışındaki değişkenler için varyans analizi yapılmıştır.

*p<,05 **p<,01 ***p<,001

Yaş kategorisi ile yaşlanma algısı (F= 4,439 p<,005) ve sosyal medya kullanım motivasyonları (F= 5,810 p<,001) arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. (Tablo 6). Özellikle 60-64 yaş ile 75+ yaş grupları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Yaş ilerledikçe sosyal medya kullanım motivasyonları puanları (t=4,154 p<,001) düşerken, yaşlanma algısı puanları (t= -3,570 p<,001) yükselmektedir. Araştırmada yaş faktörünün önemli olduğu, 70 yaştan itibaren yaşlanma algısının yükseldiği, 74 yaştan sonra ise sosyal medya kullanım motivasyonlarının düştüğü görülmektedir. Bu sonuç H₂ hipotezini desteklemektedir. Aynı şekilde sosyal medya (cep telefonu ve bilgisayar) kullanım sıklığı arttıkça yaşlanma algısının düştüğü, buna karşılık sosyal medya kullanım motivasyonlarının arttığı anlaşılmaktadır. Tek başına yaşayanların yaşlanma algısı puanı ve eşiyile birlikte yaşayanların medya kullanımı puanı diğerlerinden daha yüksektir. Algılanan gelir düştükçe yaşlanma algısı artmakta (F= 4,911 p<,008), sosyal medya kullanım motivasyonları (F= 3,685 p<,026) azalmaktadır. Aktivite düzeyi arttıkça sosyal medya bağımlılığı da (F= 12,707 p<,000) artmaktadır. Aktivite düzeyi ile yaşlanma algısı arasında anlamlı fark bulunmamıştır (p>,05). Sosyal medya olarak yalnızca cep telefonu kullananlarda yaşlanma algısı ve sosyal medya kullanım motivasyonları puanı daha yüksektir. Sosyal medya kullanımı arttıkça yaşlanma algısı düşmektedir.

Meslek yaşlanma algısında (F=2.690 p<,01) önemlidir. Sağlıkla ilgili mesleklerde ve tarımsal üretimle uğraşan bireylerde yaşlanma algısı daha yüksek, eğitimcilerde ve teknik elemanlarda yaşlanma algısı en düşüktür. Sağlıkçılar, yaşlılığın sağlıklı bir dönem olduğunu ve kendilerini yaşlı olarak düşündüklerini; tarımsal üretimde çalışan bireyler kendilerini yaşlı olarak düşünürken, yaşlandıkça her zaman yaptıkları şeyleri yapamayacaklarından ve sağlıklarının daha da kötüleşeceğinden endişelenmektedir. Buna karşılık eğitimciler yaşlılardan çok şey öğrenilebileceğini, yaşlandıkça yalnız olmayı beklemediklerini, daha hoşgörülü olduklarını, sağlıklarının daha da kötüleşmesi konusunda daha az endişelendiklerini ve yaşlıların toplumda saygı gördüğünü belirtmişlerdir. Teknik elemanların yaşlandıkça daha yalnız olmayı beklemedikleri ve kendilerini yaşlı olarak düşünmedikleri görülmektedir. Meslek sosyal medya kullanım motivasyonları bakımından da önemlidir (F=2.14 p<,05). Haberdar olma (F=3,092 p<,01) ve eğlence (F=2,535 p<,02) alt boyutlarında mesleki farklılık önemlidir. Eğitimcilerin ve teknik elemanların sosyal medya kullanım motivasyonları en yüksek iken, sağlıkla ilgili mesleklerde en düşüktür.

TARTIŞMA

Bu makale- yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımı ve yaşlanma algısı arasında ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre genç yaşlıların yaşlılardan çok şey öğrenebilecekleri konusunda hemfikir olmadıkları, yaşlandıkça daha az hoşgörülü oldukları, kendilerini yaşlı olarak düşündükleri, yaşlandıkça, her zaman yaptıkları şeyleri yapabilmeyi beklemedikleri ve yaşlanmanın kendilerini rahatsız ettiği görüşündedirler. Buna karşılık ileri yaşlılar, yaşlandıkça daha hoşgörülü olduklarını, yaşlandıkça, her zaman yaptığı şeyleri yapabilmeyi umduklarını, kendilerini yaşlı olarak düşünmediklerini ve yaşlanmanın kendilerini rahatsız etmediğini belirtmişlerdir. Genç yaşlıların üçte ikisi emekliliği boş zaman, yarısı yaşlılığı yalnızlık zamanı olarak görmektedir. Bu sonuçlar genç yaşlıların ileri yaşlılara göre yaşlılık algısının olumsuz olduğunu göstermektedir. Demakakos vd (2017) tarafından yaşlanma algısı konusunda yapılan çalışma her on yaşlıdan dokuzunun yaşlılardan

çok şey öğrenilebileceği konusunda hemfikir olduğunu göstermektedir; dörtte üçü kendilerini yaşlı olarak görmemekte; dörtte üçü emekliliği boş zaman olarak görmekte; üçte ikiden fazlası da yaşlandıkça sağlıklarının kötüleşeceğinden endişe duymakta; ve yaklaşık üçte ikisi yaşlıların toplumda saygı görmediğine inanmadığını belirtmektedir. Aksine, beş kişiden yalnızca biri yaşlıların huysuz ve perişan olduklarını kabul edip; üçte biri "*yaşlılık yalnızlık zamanıdır*" ifadesine katılmakta; ve on yaşlıdan dördü de "*yaşlandıkça daha yalnız olmayı bekliyorum*" konusunda hemfikir olmaktadır. Dolayısıyla, katılımcıların yaşlanmaya ilişkin olumlu bir görüşe sahip oldukları görülmektedir (*yani, yaşlılar bir bilgi kaynağıdır, emeklilik bir boş zaman dönemidir, yaşlılık ille de bir yalnızlık zamanı değildir*), ama aynı zamanda toplumun bu görüşleri tam olarak paylaşmadığını da düşünmektedirler (*yani, toplumda yaşlı insanlara saygı gösterilmez*). Araştırma bulguları ile literatür bulguları büyük ölçüde örtüşmektedir. Buna karşılık Sexton vd. (2013) tarafından İrlanda'da 50 yaş üzeri bireylerle yapılan çalışmada "*ileriki yıllarda sosyal yaşamın kalitesinin kendilerine bağlı*" olduğunu, ancak "*yaşlanmanın sosyal yaşam üzerindeki etkileri üzerinde hiçbir kontrolü olmadığını*" belirtmektedirler.

Araştırmada yaşlıların % 70.3'ü kendisini yaşlı olarak hissetmediğini, % 57.1'i de yaşlanmanın kendisini rahatsız etmediğini belirtmiştir. Cramm ve Nieboer (2017) tarafından Rotterdam'da ikamet eden Türk ve Hollandalı yaşlılar üzerinde yapılan çalışmada Türk yaşlılar yaşlanma sürecinin yaşamları üzerinde *-yaşlandıkça daha az faaliyete katılabilirim ve yaşlanmak her şeyi daha da zorlaştırır* -olumsuz etkileri olacağına daha sıkı inandıkları halde, yaşlanmanın olumlu sonuçları bakımından da- *yaşla birlikte bilgelik, kişisel gelişim ve bazı şeyleri daha takdir etme*- Hollandalı yaşlılara göre daha güçlü oldukları saptanmıştır. Türk yaşlıların, yaşlanmanın birçok yaşam alanı üzerinde olumsuz etkileri olduğuna, aynı zamanda yaşlanmanın olumlu etkilerinin de olduğuna daha güçlü bir şekilde inandığı vurgulanmıştır. Türklerin yaşlanma algıları daha olumsuz, yaşlanma süreçlerini daha az kontrol ettiklerini ve yaşlanmaya karşı daha olumsuz duygusal tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir. Çalışmada yaş ile yaşlanma algısı arasındaki korelasyon anlamlıdır ($r = ,203$ $p < 0.01$). Çalışma bulgularının aksine Yaghoobzadeh ve Nia (2017) tarafından İran'da yapılan çalışmada yaş ile yaşlanma algısı arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$). Buna karşılık her iki çalışmada dulluk yüksek yaşlanma algısına yol açmıştır. Bu çalışmada kadın olmak yaşlanma algısında artışa neden olmazken ($p > 0.05$), Yaghoobzadeh ve Nia (2017) tarafından yapılan çalışmada kadın olma, yerinde yaşlanma ve arkadaşlardan duygusal destek alma, düşük yaşlanma algısı ile ilişkili ($p < .05$) bulunmuştur. Gelir azaldıkça yaşlanma algısı artmakta ve bu sonuç Demakakos vd. (2017) tarafından yapılan çalışmayla da desteklenmektedir. Moser vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada da düşük gelir, yalnız yaşama, kronik tıbbi durumlar ve depresif duyguların tümünün olumsuz yaşlanma algısına neden olduğunu göstermiştir.

Bugüne kadar yaşlı bireyler ile sosyal medya kullanım motivasyonları arasındaki kesişimin doğrudan incelendiği çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmada yaşlı bireylerin sosyal medyayı sırasıyla haberleşme (yazılı, sözlü ya da görsel), merak ettiği ya da ilgi duyduğu bir konu hakkında bilgi arama, herhangi bir sorunla ilgili çözüm yolları bulma, görüşlerini destekleyecek materyaller (fotoğraf, video ve yazı vb.) bulma, ilgisini çeken gruplara katılma, oyun oynama (tek başına ya da ekiple), tanıtım ve reklam (bilgilendirme, duyuru) amacıyla kullandıkları anlaşılmaktadır. Makita vd. (2019) tarafından yapılan çalışma sosyal medyada en çok ele alınan konuların, "kişisel kaygılar / görüşler" ve "sağlık ve sosyal bakım" gibi başlıca genel konular olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, küçük örneklem büyüklüğü ve katılımın gönüllü doğası ile sınırlıdır. Gelecekteki çalışmalar, sosyal medya destekli sosyal katılım ile yüz yüze veya telefon gibi diğer etkileşim modları arasındaki zıtlıkları ve bilişsel işlev üzerindeki etkilerin yaklaşıma göre değişip değişmeyeceği konularına odaklanabilir. Sosyal medya, her yaştan yetişkin bireyin sosyalliğini geliştirmek için düşük maliyetli, erişilebilir ve yaygın olarak kullanılan bir ağ teknolojisi sunduğundan, gelecekteki araştırmalar için önemlidir.

SONUÇ

Yaşlı bireylerin sosyal medya kullanımı yeni bir konudur. Bu çalışmada sosyal medya kullanım motivasyonları ile yaşlanma algısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Yaşlanma algısı ve sosyal medya kullanım motivasyonları üzerinde demografik değişkenlerin etkisi ele alınmıştır. Sosyal medyanın benimsenmesinde hem işlevsel kapasite hem de BİT ve sosyal medya ile ilgili bilgi gereklidir. Sosyal medya katılımı hastalıkların önlenmesi, teşhisi ve tedavisi gibi sağlıkla ilgili konularda bilgilendirme sağladığı gibi bireyin yaşlılık algısını da olumlu etkiler. Anlamlı sosyal değişim açısından sosyal medya, yaşlılar için sosyal destek sağlama ve alma, yalnızlığın üstesinden gelme, kontrol ve öz-yeterlik duygularını geliştirme aracı olarak da kullanılabilir. Ancak, yaşlı bireyler dijital okuryazarlık becerilerinin eksikliğinden veya kendi becerileri ile ilgili güven eksikliğinden dolayı sosyal medya platformları ile çok fazla etkileşime girmezler. Birçok yaşlı bireyin sosyal medya kullanımı son derece düşük düzeylerde olduğundan, eğitici ve bilgilendirici destek, medyayı daha aktif bir şekilde kullanmada öz yeterlik ve beceri geliştirmelerini sağlayacaktır. Bu da yapabilirliği artırarak, yaşlanma algısını olumlu etkileyecektir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular, sosyal medya kullanımının yaşlanmanın algılanmasında olumlu faydaları olduğunu düşündürmektedir. Ancak, daha büyük bir örneklem büyüklüğü daha verimli istatistiksel analizlere neden olacak ve çalışma sonuçlarına daha fazla güvenilirlik sağlayacaktır. Son olarak çalışma, yaşlıların sosyal medyada nasıl zaman geçirdiğini, kimlerle bağlantı kurduğunu, bağlantıların ne kadar sürdüğünü ve bu bağlantıların kullanıcıda ne tür bir nitelik ve değer artışına neden olduğunu ve yaşlanma algısını nasıl değiştirdiğini anlamak için nitel bir araştırmaya dönüştürülebilir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir. Araştırma metninin tamamı dergiye gönderilmeden önce yazarlar tarafından okunmuş ve onaylanmıştır.

KAYNAKLAR

- Bahramnezhad, F., Chalik, R., Bastani, F., Taherpour, M., & Navab, E. (2017). The social network among the elderly and its relationship with quality of life. *Electronic Physician*, 9(5), 4306–4311. doi:10.19082/4306
- Banks, J., Breeze, E., Lessof, C., & Nazroo, J. (2006). *Retirement, health and relationships of the older population in England: The 2004 English Longitudinal Study of Ageing (Wave 2)*. London: Institute for Fiscal Studies.
- Busso, D. S., Volmert, A., & Kendall-Taylor, N. (2018). Reframing aging: Effect of a short-term framing intervention on implicit measures of age bias. *The Journals of Gerontology, Series B*, 74, 559-564. doi:10.1093/geronb/gby080
- Cramm, J. M., & Nieboer, A. P. (2017). Positive ageing perceptions among migrant Turkish and native Dutch older people: A matter of culture or resources? *BMC geriatrics*, 17(1), 159. doi:10.1186/s12877-017-0549-6
- Dailey, S. L., Howard, K., Roming, S. M. P., Ceballos, N., & Grimes, T. (2020). A biopsychosocial approach to understanding social media addiction. *Hum Behav & Emerg Tech.*, 2, 158-167. doi:10.1002/hbe2.182
- Demakakos, P., Hacker, E., & Gjonça, E. (2017). Perceptions of ageing. <http://www.elsa-project.ac.uk/uploads/elsa/report06/ch11.pdf> (Erişim Tarihi: 18.04.2021).
- Freeman, A. T., Santini, Z. I., Tyrovolas, S., Rummel-Kluge, C., Haro, J. M., & Koyanagi, A. (2016). Negative perceptions of ageing predict the onset and persistence of depression and anxiety: Findings

from a prospective analysis of the Irish Longitudinal Study on Ageing (TILDA). *Journal of Affective Disorders*, 199, 132-8. doi:10.1016/j.jad.2016.03.042

Giordano, G. N., Björk, J., & Lindström, M. (2012). Social capital and self-rated health—a study of temporal (causal) relationships. *Soc Sci Med.*, 75(2), 340–348. doi:10.1016/j.socscimed. 2012.03.011

Gomez-Galan, J., Martinez-Lopez, J. A., Lazaro-Perez, C., & Sanchez-Serrano, J. L. S. (2020). Social networks consumption and addiction in college students during the COVID-19 pandemic: Educational approach to responsible use. *Sustainability*, 12, 7737. doi:10.3390/su12187737

Guilford, J. P. (1954). *Psychometric Methods*. New York: McGraw-Hill.

Han, M., Tan, X. Y., Lee, R., Lee, J. K., & Mahendran, R. (2021). Impact of social media on health-related outcomes among older adults in Singapore: Qualitative study. *JMIR Aging*, 4(1), e23826. doi:10.2196/23826

Harley, L., Bell, C., Fausset, C., Farmer, S., Nguyen, J., & Fain, B. (2013). Examining social media use among older adults. *HT '13: Proceedings of the 24th ACM Conference on Hypertext and Social Media*. (pp.158-163). doi:10.1145/2481492.2481509

Heo, J., Chun, S., Lee, S., Lee, K. H., & Kim, J. (2015). Internet use and well-being in older adults. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*, 18(5), 268–272. doi:10.1089/ cyber.2014.0549

Holmen, K., & Furukawa, H., (2002). Loneliness, health and social network among elderly people-a follow-up study. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 35(3), 261–274. doi:10.1016/S0167-4943(02)00049-3

Ivankina, L. I., Trubchenkob, T. G., Krukovac, E. M., Shaidullinad, A. R., Shaftelskayae, N. V., & Chernyak, V. K. (2017). The use of information and communication technologies by elderly people. *WELLSO 2016 - III International Scientific Symposium on Lifelong Wellbeing in the World*. doi:10.15405/epsbs.2017.01.32

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2009). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Bus Horiz*, 53, 59-68. doi:10.1016/j.bushor.2009.09.003

Kiarsipour, N., Borhani, F., Esmaeili, R., & Zayeri, F. (2017). The correlation of aging perceptions and life satisfaction in Iranian older adults. *Ann Trop Med Public Health*, 10, 861-868.

Koçak, N. G. (2012). *Bireylerin Sosyal Medya Kullanım Davranışlarının ve Motivasyonlarının Kullanımlar ve Doyumlar Bağlamında İncelenmesi: Eskişehir'de Bir Uygulama*. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. Eskişehir.

Leist, A. K. (2013). Social media use of older adults: A mini-review. *Gerontology*, 59, 378-384. doi:10.1159/000346818

Levy, B. (2009). Stereotype embodiment: A psychosocial approach to aging. *Current Directions in Psychological Science*, 18(6), 332–336. doi:10.1111/j.1467-8721.2009.01662.x

Levy, B., Slade, M. D., Kunkel, S. R., & Kasl, S. V. (2002). Longevity increased by positive self-perceptions of aging. *Journal of Personality & Social Psychology*, 83(2), 261-270. doi:10.1037//0022-3514.83.2.261.

Makita, M., Mas-Bleda, A., Stuart, E., & Thelwall, M., (2019). Ageing, old age and older adults: A social media analysis of dominant topics and discourses. *Ageing & Society*, 1-26. doi:10.1017/S0144686X19001016

Mohammadpour, A., Sadeghmoghadam, L., Shareinia, H., Jahani, S., & Amiri, F. (2018). Investigating the role of perception of aging and associated factors in death anxiety among the elderly. *Clinical interventions in aging*, 13, 405-410. doi:10.2147/CIA.S150697

- Moser, C., Spagnoli, J., & Santos-Eggimann, B. (2011). Self-perception of aging and vulnerability to adverse outcomes at the age of 65–70 years. *The Journals of Gerontology: Series B*, 66B(6), 675–680. doi:10.1093/geronb/gbr052
- Nimrod, G. (2010). Seniors' online communities: A quantitative content analysis. *Gerontologist*, 50, 382-392. doi:10.1093/geront/gnp141
- Nunnally, J. (1978). *Psychometric Methods*. New York: McGraw-Hill.
- Pfeil, U., Arjan, R., & Zaphiris, P. (2009). Age differences in online social networking-A study of user profiles and the social capital divide among teenagers and older users in MySpace. *Computers in Human Behavior*, 25(3), 643–654. doi:10.1016/j.chb.2008.08.015
- Saini, N., Sangwan, G., Verma, M., Kohli, A., Kaur, M., & Lakshmi, P. V. M. (2020). Effect of social networking sites on the quality of life of college students: A cross-sectional study from a city in North India. *The Scientific World Journal*, Article ID 8576023. doi:10.1155/2020/8576023
- Sarkisian, C. A., Hays, R. D., & Mangione, C. M. (2002). Do older adults expect to age successfully? The association between expectations regarding aging and beliefs regarding healthcare seeking among older adults. *Journal of the American Geriatrics Society*, 50(11), 1837-1843. doi:10.1046/j.1532-5415.2002.50513.x.
- Sexton, E., King-Kallimanis, B.L., Morgan, K., & MvGee, H. (2013). Development of the Brief Ageing Perceptions Questionnaire (B-APQ): A confirmatory factor analysis approach to item reduction. *BMC Geriatr*, 14, 44. doi:10.1186/1471-2318-14-44
- Shaw, R., & Langman, M. (2017). Perceptions of being old and the ageing process. *Ageing Int.* 42(1), 115–135. doi:10.1007/s12126-017-9279-5
- Slotman, A., Cramm, J. M., & Nieboer, A. P. (2015). Validation of the Dutch Aging Perceptions Questionnaire and development of a short version. *Health Qual Life Outcomes*, 13, 54. doi:10.1186/s12955-015-0248-y
- Steverink, N., Westerhof, G. J., Bode, C., & Dittmann-Kohli, F. (2001). The personal experience of aging, individual resources, and subjective well-being. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 56(6), P364-P373. doi:10.1093/geronb/56.6.p364
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. (Sixth ed.) Boston: Pearson.
- Teng, C. E., & Joo, T. M. (2017). Analyzing the usage of social media: A study on elderly in Malaysia. *International Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(3), 737-743. doi:10.5281/zenodo.1130321
- Vincent, J. A. (2006). Ageing contested: Anti-ageing science and the cultural construction of old age. *Sociology*, 40, 681–698. doi:10.1177/003803 8506065154
- Warmoth, K., Tarrant, M., Abraham, C., & Lang, I. A. (2015). Older adults' perceptions of ageing and their health and functioning: A systematic review of observational studies. *Psychology Health & Medicine*, 21(5), 1-41. doi:10.1080/13548506.2015.1096946
- Westerhof, G. J., & Barrett, A. E. (2005). Age identity and subjective well-being: A comparison of the United States and Germany. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60, S129–S136. doi:10.1093/geronb/60.3.S129
- Westerhof, G. J., & Tulle, E. (2007). Meanings of ageing and old age: Discursive contexts, social attitudes and personal identities. In *Ageing in Society: European Perspectives on Gerontology* (pp. 235-254). SAGE Publications. doi:10.4135/9781446278918.n11
- Wolff, J. K., Schüz, B., Ziegelmann, J. P., Warner, L. M., & Wurm, S. (2014). Short-term buffers, but long-term suffers? Differential effects of negative self-perceptions of aging following serious health events. *J. Gerontol. B – Psychol. Sci. Soc. Sci.* 72(3), 408-414. doi:10.1093/geronb/gbv058

Xie, B. (2008). Multimodal computer-mediated communication and social support among older Chinese internet users. *J Comput Mediated Commun*, 13, 728-750. doi:10.1111/j.1083-6101.2008.00417.x

Yaghoobzadeh, A., Nia, H. S., Hosseinigolafshani, Z., Mohammadi, F., Oveisi, S., & Torkmandi, H. (2017). Associated factors of ageing perception among elderly in Qazvin, 2015. *Journal of Gerontology*, 2(1), 1-10. doi:10.18869/acadpub.joge.1.4.1

Yang, Y., Yuan, Y., Archer, N., & Ryan, E. (2016). Adoption of social media and the quality of life of older adults. *49th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS)*, pp. 3133–3142.

Zhang, K., Kim, K., Silverstein, N. M., Song, Q., & Burr, J. A. (2021). Social media communication and loneliness among older adults: The mediating roles of social support and social contact. *The Gerontologist*, 13(61), 888-896. doi:10.1093/geront/gnaa197

Extended Abstract

People's perceptions of aging are generally negative, and it is often stated that health and functionality decrease. Maintaining social relationships is a key element of aging well. Many older people living alone use social media to engage in online social networks and online discussion forums, providing the opportunity for meaningful social communication. Social media communication provides an environment to help older adults stay socially and emotionally connected with others and positively influences perceptions of aging. Accurately measuring the perception of aging can be an indicator for predicting an individual's future health status, satisfaction with aging and adaptation to changes in the life process, and mortality rate. As the perception of aging affects social behaviours, expectations of the older adults, sense of well-being and adaptation to the aging process, individuals with a positive perception of aging also adapt to aging easily. Although there are many studies on how different factors change the perception of aging, no study has been found on the relationship between social media addiction and the perception of aging. In this study, it was aimed to determine the relationship between the use of social media and the perception of aging in the older adults. The research was carried out on 273 older adults aged 60 and over, who had at least high school education. Although the research was planned to be conducted face-to-face, due to the COVID 19 outbreak, data were collected online via an online survey using the "Qualtrics Research Suite". The "Perception of Aging Scale" and "Scale of Reasons for Using Social Media" were used in the study. Internal consistency for the Perception of Aging Scale was acceptable (Cronbach's $\alpha = .600$); It was found high (Cronbach $\alpha = .924$) for the Scale of Reasons for Using Social Media. The study also discussed the relationship between socio-demographic variables and the perception of aging and the reasons for using social media. Three hypotheses were tested in the study. T-test, one-way analysis of variance and stepwise regression analysis were used in the analysis of the research data. The results of the research showed that there is a significant relationship between the use of social media and the perception of aging, and that age, perceived income level and frequency of social media use affect the perception of aging. When the effects of independent variables on the perception of aging and social media usage motivations are examined; It was observed that while the social media usage motivation scores ($t=4.154$ $p<.001$) decreased as the age progressed, the aging perception scores ($t= -3.570$ $p<.001$) increased. Likewise, as the frequency of use of social media (mobile phones and computers) increases, the perception of aging decreases, while motivation to use social media increases. The aging perception score of those who live alone and the media use score of those who live with their spouse are higher than the others. As the perceived income decreases, the perception of aging increases ($F= 4.911$ $p<.008$), and social media usage motivations ($F= 3.685$ $p<.026$) decrease. As the activity level increases, social media addiction also increases ($F= 12,707$ $p<.000$). There was no significant difference between the activity level and the perception of aging ($p>.05$). Perception of aging and motivation to use social media are higher in those who only use mobile phones as a social media source. As the use of social media increases, the perception of aging decreases. In the research, the H_1 hypothesis was supported that "individuals with high social media motivations also have a higher

perception of aging” and the H₂ hypothesis “the perception of aging decreases with age”; H₃ hypothesis “Women have a higher perception of aging than men” was not supported. Occupation is important in the perception of aging (F=2.690 p< ,01). The perception of aging is higher in health-related occupations and individuals engaged in agricultural production, and the perception of aging is the lowest among educators and technical staff. Health professionals think that old age is an unhealthy period, and they think of themselves as old; While individuals working in agricultural production think of themselves as old, they are worried that as they get older, they will not be able to do the things they always do and their health will worsen. On the other hand, educators stated that a lot can be learned from the older adults, they do not expect to be alone as they get older, they are more tolerant, they worry less about the deterioration of their health, and the elderly are respected in the society. It is seen that technical staff do not expect to be more alone as they get older and do not think of themselves as old. Occupation is also important in terms of social media usage motivations (F=2.14 p< ,05). Occupational difference is significant in the sub-dimensions of being aware (F=3,092 p< .01) and entertainment (F=2.535 p< .02). While the motivation of educators and technical staff to use social media is the highest, it is the lowest in health-related occupations. These findings suggest that the use of social media can be considered as an intervention tool in reducing the perception of aging. However, a larger sample size will result in more efficient statistical analysis and provide greater reliability to the study results. Finally, the study can be turned into qualitative research to understand how the older adults spend time on social media, who they connect with, how long the connections last, what quality and value these connections have in the user, and how they change the perception of aging.

FLÖRT ŞİDDETİNİ KABUL İLE ALGILANAN SOSYAL DESTEK VE BAĞLANMA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*

Ezgi SUMBAS**

Canan ÇİTİL AKYOL***

Gülçin ÇOBAN****

ÖZ

Bu araştırma, genç yetişkinlerde flört şiddetini kabul ile bağlanma ve sosyal destek arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Veriler, araştırmacı tarafından toplanmış ve verilerin toplanmasına geçmeden önce öğrencilere çalışma ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Araştırmada, öğrencilerin flört şiddetini kabul düzeylerini ölçmek amacıyla *Flört Şiddetini Kabul Ölçeği*, öğrencilerin bağlanma tarzlarını belirlemek amacıyla *İlişki Ölçekleri Anketi* ve öğrencilerin sosyal destek düzeylerini belirlemek amacıyla *Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği* kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 288 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, t testi, varyans analizi ve basit doğrusal korelasyon analizi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin flört şiddetini kabul düzeyleri ile saplantılı bağlanma arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki ve düşük düzeyde ve algılanan sosyal destek ile arasında negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişkilerinin olduğu belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen diğer bir bulgu ise cinsiyete göre öğrencilerin flört şiddetini kabul düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğudur. Elde edilen bulgular alanyazın ışığında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Flört şiddetini kabul, öz-şefkat, bağlanma, genç yetişkinlik, cinsiyet, yaş

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ACCEPTANCE OF DATING VIOLENCE AND SOCIAL SUPPORT AND ATTACHMENT PERCEIVED

ABSTRACT

This study was conducted to examine the relationship between acceptance of dating violence in young adults, attachment, and social support. The data were collected by the researcher and the students were informed about the study before proceeding with the data collection. In the study, the Acceptance of Dating Violence Scale was used to measure students' level of acceptance of dating violence, the Relationship Scales Questionnaire to determine students' attachment styles, and the Multidimensional Scale of Perceived Social Support to determine the social support levels of the students. The purpose of this study is to investigate the relationship between acceptance of dating violence, attachment, and social support in young adults. The data were collected from students at İnönü University Faculty of Education, after informing them about the study. The Acceptance of Dating Violence Scale, Relationship Scales Questionnaire, and Multidimensional Scale of Perceived Social Support were used to measure acceptance of dating violence, attachment styles, and social support levels, respectively. The study included 288 students in the 2018-2019 academic year. Descriptive statistics, t-tests, analysis of variance, and simple linear correlation analyses were used to analyze the data. The results showed a low positive and low significant relationship between acceptance of dating violence and obsessive attachment, as well as negative low significant relationships with low perceived social support. Additionally, there was a significant difference in acceptance of dating violence between genders. The findings were discussed in the context of previous literature and recommendations were provided.

Keywords: Dating violence acceptance, self-compassion, attachment, young adulthood, gender, age

* Asya Psikoloji ve Davranış Bilimleri Konferansı'nda poster olarak sunulmuştur.

** Arş. Grv. Dr., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Malatya, ezgi.sumbas@inonu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5450-6400>

*** Dr. Öğr. Üye., Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji, Sivas, canancitilakyol@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1596-5097>

**** Yüksek Lisans Öğrencisi, Trabzon Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim, Trabzon, gulcincoban444@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4754-2192>

GİRİŞ

Genç yetişkinlik, çocukluğun bittiği ve yetişkinliğe adım atılan bir dönemdir. Bu döneme geçişle birlikte; ergenlik döneminde kazanılan kimlik inşası, kariyer farkındalığı, ikili ilişkileri yapılandırma ve kendi değer yargılarını oluşturabilme gibi beceriler sayesinde bireyler genç yetişkinlik dönemine hazırlanmaktadır. Bu dönem aynı zamanda bir olgunluk dönemidir (Steinberg, 2007).

Bu olgunluk döneminde, genç yetişkinlikte, Erikson (2014)'un da belirttiği üzere en önemli olan görev yakınlık kurmaktır ve bu konuda yaşanacak başarısızlık yalnızlıkla sonuçlanacaktır. Dolayısıyla gelişim dönemi gereği bireylerin romantik ilişki kurma noktasında yeni deneyimler elde etmesi söz konusudur. Ne var ki bu süreçte, genç yetişkinler, ilişkiyi başlatma ve sürdürme konusunda sorunlarla karşılaşabilmektedir (Eidelson ve Epstein, 1982). Aynı zamanda, genç yetişkinlerin bu dönemde hem fizyolojik ve hem de psikolojik açıdan değişmesi ile birlikte aileden ayrılmaları ve akranlarından büyük ölçüde etkilenmeleri birçok olumsuz sonuca sebep olabilmektedir (Baltaş ve Baltaş, 1991). Genç yetişkinlerin içinde buldukları dönemi; sevgi ve saygı ihtiyaçlarını karşılayamadan geçirmeleri, ihtiyaçlarının önemsenmemesi ve diğerlerince devamlı olarak reddedilmeleri gibi durumlar çevrelerine ve kendilerine yönelik saldırganca tepkilere sebebiyet verebilmektedir (Öztürk, 1990).

Yakınlığa karşı yalıtılmışlık olarak da adlandırılan bu dönemdeki gençler arasında kıskançlık, duygusal ilişkilerdeki manipülasyonlar, reddedilmek gibi ilişki içerisindeki sorunlar zamanla büyümekte ve şiddetin farklı türleri genç yetişkin bireyler arasında hızla yayılmaktadır. Bu sorunlara karşı gençlerin şiddet tepkileri ortaya koyduğunu ve bu tepkilerin artış gösterdiğini belirten araştırmalar bulunmaktadır (Schumacher ve Slep, 2004; Joseph, 1981). Çınkır (2006) da gençlerin romantik ilişkilerinde farklı şekillerde saldırganca tepkiler gösterdiklerini bununla birlikte partnerlerini kıskandıkları ve partnerlerini kontrol etme çabasına girdiklerini araştırma sonuçlarında dile getirmiştir.

Genç yetişkinlik dönemindeki bireyler şiddetin özel bir türü olan flört şiddeti ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Flört şiddeti, ilişkideki taraflardan birinin diğerine duygusal veya fiziksel olarak şiddet uygulaması olarak tanımlanmaktadır (Saltzman, Fanslow, McMahon ve Shelley, 2002). Şiddet ise tarafların birbirini kontrol etme isteğinden kaynaklanmaktadır (İbiloğlu, 2012)

Son dönemlerde yapılan araştırmalar üniversite dönemindeki genç yetişkinlerin romantik/duygusal ilişkilerinde flört şiddetine rastlandığını (Ackarda ve Neumark-Sztainer, 2002) ve şiddeti kabullerinin cinsiyet açısından farklılaştığını (Chen, 2012; Hamby, 2014; Harmon, 2006; Lauritsen ve Heimer, 2009; Moore ve Stuart, 2005) ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarına göre her alanda şiddetle ve bu şiddet davranışları sonucundaki yaralanmalarla kadınların daha fazla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir (Başbakanlık, 2009; Macke, 2010). Erkekler ise şiddeti daha fazla kabul etmektedirler (Downey, Feldman ve Ayduka, 2000).

Gençler arasındaki şiddeti kabulün nedenlerden biri olarak güvensiz bağlanma görülse de bu konuda yapılan araştırmaların azlığı dikkat çekmektedir. Yetişkin bağlanması konusunda yapılan ilk çalışmalar Hazan ve Shaver (1987) tarafından başlamış olmakla birlikte Bowlby (2012b)'nin araştırmaları bu konuya kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Bowlby (2012a, 2012b)'ye göre bağlanma ömür boyu devam eden bir süreçtir ve erken yaşlarda oluşan bağlanma örüntülerinin ilerleyen yaşlarda da kendini korumaktadır. Bu nedenle, Bartholomew (1990) yetişkin bağlanma stillerini yeniden tanımlamıştır. Bunlar, güvenli, kaygılı, kayıtsız ve saplantılı bağlanmadır. Bu bağlanma stillerinin 'ilişkilerde bağımlılık' ve 'yakınlıktan kaçınma' boyutlarında da farklılık göstermesi beklenmektedir.

Şiddeti kabul etmede önemli bir etken de sosyal desteğin azlığıdır. Yalnız olduğuna, sadece kendisinin sorun yaşadığına inan kişilerin şiddeti daha kolay kabul etmesi beklenebilir. İnsanların sosyal ilişkileri ve çevrelerinden algıladıkları destek bireylerin hayatlarında önemli bir yere sahiptir. Bireyin çevresinden algıladığı bu yardım ise sosyal destek olarak tanımlanmaktadır (Kay, 2002; Cassel, 1974). Sosyal destek; "kişinin güvенеbileceği ilişkiler yoluyla, sosyal kaynaklardan yararlanabilme derecesidir" (Johnson ve Saranson, 1979; aktaran: Terzi, 2008). Bir başka ifadeyle sosyal destek, sorunlarla baş etmeye çalışan kişinin yakın hissettiği eşi, ailesi, arkadaşları tarafından sunulan her

türlü yardım olarak tanımlanabilir (Sorias, 1988). Bu desteği fazla ve güçlü olan insanlar kişilik gelişimi açısından başarılı, zorluklarla baş etmede beceriklidirler. Sosyal desteği fazla olan insanlar ayrıca kendilerini güvende hissetmektedirler (Elbir, 2000). Algılanan sosyal destek kavramı ise Baştürk (2002) tarafından "bireylerin yaşamlarının çeşitli rol alanlarında geliştirdikleri, kendilerine değer verildiği, özen gösterildiği, ihtiyaçları olduğunda başvurabilecekleri insanların bulunduğu, sahip oldukları ilişkilerde tatmin oldukları inancını işaret eden genel bir kavramdır" şeklinde tanımlanmaktadır. İnsanlar başta aileleri olmak üzere hayatlarında yer alan bireylerden almış oldukları sosyal destek sayesinde birçok sorunla daha kolay baş edebilmektedirler. Ayrıca sevgi, saygı, ait olma, kabul görme, güvenlik ihtiyacının karşılanması sürecinde de algılanan sosyal destek önem kazanmaktadır (Caldwell ve Antonucci, 1997).

Amaç

Yakın ilişkilerin kurulması, genç yetişkinlik döneminin önemli bir görevi olarak görülmeyle birlikte işlevi ya da önemi bununla sınırlı değildir. Bu dönemdeki yaşantıların genç yetişkinlerin ilerleyen yıllarda hem mesleki başarılarını hem de sosyal hayatlarını şekillendirmeleri üzerinde etkilidir (Demir, 2008; Connolly ve Konarsky, 1994; Erikson, 1968; Furman ve Schaffer, 2003; Kuttler ve Greca, 2004). Ayrıca genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin destek hizmetlerine başvuru sebeplerinin başında romantik ilişkilerinde yaşadıkları sorunlar gelmektedir. Bu konuda karşılaşılan sorunlardan bir tanesi de flört şiddetidir (Creasey, Kershaw ve Boston, 1999). Bu kadar öneme sahip bir kavram üzerinde yapılacak araştırmalar alana katkı sağlayabilir. Genç bireyler, şiddet yaşadıkları ilişkiyi sürdürmek isteyebilirler. Bu isteğin; âşık hissetmek, sosyal kabul, zorbalıktan kaçınmaya çalışmak gibi pek çok nedeni olsa bile yaşanan şiddetin farkına varabilmek oldukça önemlidir. Flört şiddeti kendini tekrarlayan davranış kalıpları içerebilir, gençler bu davranışları ilişkinin içerisinde normal olarak görmeye başladıklarında ise şiddet artık hayatlarının merkezine yerleşmiş olacaktır. Bu nedenle, üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerinde yaşadıkları şiddet ve şiddetin kabul edilmiş biçimlerini fark edebilmeleri hayati bir öneme sahiptir. Kendi ilişkilerini değerlendirebilen gençler, diğer sosyal ilişkilerinde de şiddetin kurbanı olmaktan veya şiddet uygulamaktan kendilerini koruyabilirler. Her birey güvenli bir ilişkiyi hak eder. Yetişkin hayatlarında güvenli ilişkiler kurabilmeleri ve geleceğin güvenli ailelerini oluşturabilmeleri için gençlerin şiddete ilişkin farkındalık düzeylerinin artırılması ruh sağlığı çalışanlarının da temel hedeflerindedir. Bu kapsamda, bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinin flört şiddetini kabulleri ile sosyal destek ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmektir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılı Bahar Döneminde, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesine devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Bunların 204'ü kadın (%71,3) ve 84'si erkek (%28,7)'tir. Örneklemin yaş ortalaması $\bar{X}=20,39$ 'dur.

Veri toplama araçları

Kişisel bilgi formu: Öğrencilerin; cinsiyet, kardeş sayıları, doğum sıraları, anne ve babalarının eğitim düzeyine ilişkin bilgileri toplamak için araştırmacılar tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Çiftler arası şiddet kabul ölçeği (ÇAŞKÖ): Araştırmada Futhergill ve Stuart'ın (1992) tarafından geliştirilmiş, Sezer'in (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış Çiftler Arası Şiddeti Kabul Ölçeği (ÇAŞKÖ) kullanılmıştır. Ölçek 11 maddedir ve dörtlü likert tipindedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar flört şiddetini kabulün yüksek olduğunu, düşük puanlar ise flört şiddetini kabulün düşük olduğunu göstermektedir. Ölçekte kadın ve erkeklerin kabul edebilecekleri şiddet davranışları ve genel olarak çiftlerin kabul edebilecekleri şiddet davranışlarına ilişkin ifadeler yer almaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlandığı çalışmadan madde toplam korelasyonlarının .49 ile .72 arasında olduğu ve bu değerlerin uygun olduğu görülmektedir. Ölçeğin benzer ölçekler geçerliliği ise saldırganlık ölçeği ile

korelasyonuna bakılarak bulunmuştur. Bu değer .61 olarak bulunmuştur. Bu ölçeğin benzer ölçekler geçerliliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Sezer (2008) tarafından yapılan çalışmada toplam puan Cronbach Alpha değeri .80 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise Cronbach Alpha değeri .90 olarak bulunmuştur.

Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği (MSPSS): Araştırmada Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ölçek kullanılmıştır. Ölçek 12 maddeden oluşmaktadır. Aile, arkadaş ve özel bir insan kaynaklı desteklere dair 4'er madde içermektedir. Yedili likert tipindedir. Ölçekten alınan yüksek puan algılanan sosyal desteğin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlandığı çalışmada üç farklı örneklem kullanılmıştır. Her üçünden elde edilen sonuçlar doğrultusunda Cronbach Alpha değerlerinin .80 ile .95 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçekle birlikte uygulanan yalnızlık ve umutsuzluk ölçeği ile korelasyonu da yüksek düzeyde bulunmuştur. Ölçeğin kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach Alpha değeri .92 olarak hesaplanmıştır.

İlişki ölçekleri anketi (İÖA): Araştırmada Bartholomew ve Horowitz (1991) tarafından geliştirilmiş ve Sümer ve Güngör (1999) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olan İlişki Ölçekleri Anketi kullanılmıştır. Ölçek 30 maddeden oluşmaktadır ancak 4 farklı bağlanma stilini ortaya koyan toplam 17 madde vardır. Bu bağlanma stilleri güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız olarak sıralanmaktadır. Ölçekte 6 madde ters puanlanmaktadır. Kişi hangi alt boyuttan yüksek puan aldı ise o bağlanma stiline sahip kabul edilmektedir. Sümer ve Güngör (1999) tarafından yapılan çalışmada ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alpha değerleri .41 ile .71 arasında değişmektedir. Buna ek olarak ölçeğin test tekrar test güvenilirlik değerinin .53 ile .49 arasında olması ölçeğin kullanılabilir bir durumda olduğunu göstermektedir. Ölçek yedili likert tipindedir. Bu çalışmada ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alpha değerleri .54 ile .60 arasında değişmektedir.

Verilerin analizi

Araştırma için ilgili kurumlardan izinler alındıktan sonra fakültedeki bölümlerin öğretim elemanları ile görüşülmüş, sınıflara gidilerek ve uygulamaya başlamadan önce öğrencilere araştırmanın amacı ve ölçeklerin nasıl işaretleneceği hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır. Çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen öğrencilere ölçekler bir takım halinde verilmiş ve uygulamalar ortalama 25 dakika sürmüştür.

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde betimsel istatistikler, t testi ve varyans analizi kullanılmıştır. Nicel veri analizleri uygun istatistik programıyla yapılmış, anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir.

Çiftlerarası Şiddeti Kabul ölçeğinden elde edilen puanların ortalaması $\bar{X}=20.00$ olarak hesaplanmıştır. Bu değer üzerinde puanlar yüksek düzeyde şiddeti kabul, bu değer altında puanlar düşük düzeyde şiddeti kabul olarak isimlendirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde, üniversite öğrencilerinin flört şiddetini kabul düzeyleri bazı değişkenlere göre analiz edilmiş ve bunlara ilişkin sonuçlar aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Betimsel analizler

Üniversite öğrencilerinden elde edilen kişisel bilgilere ilişkin frekans (f) ve yüzde (%) dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Betimsel analiz sonuçları

Değişkenler		f	%
1. Cinsiyet	Kız	204	70,8
	Erkek	84	29,2
3. Anne Eğitim Durumu	İlkokul	162	49,7
	Ortaokul	57	19,8
	Lise	31	11,8
	Fakülte ve üzeri	38	18,7
4. Baba Eğitim Durumu	İlkokul	86	29,9
	Ortaokul	63	21,9
	Lise	65	22,6
	Fakülte ve üzeri	74	25,6
5. Kardeş Sayısı	2 ve daha az	47	16,3
	3-6 arası	189	65,6
	7 ve daha fazlası	52	18,1
6. Doğum Sırası	1. çocuk	94	32,6
	2. çocuk	67	23,3
	3. çocuk	52	18,1
	4. çocuk ve sonrası	75	26,0
TOPLAM		288	100

Tablo 1'e bakıldığında kız öğrencilerin %70,8 ve erkek öğrencilerin %29,2 oranında olduğu, öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeylerinin en çok ilkokul seviyesinde olduğu, en çok kardeş sayısının 3-6 arasında yer aldığı ve çoğunluğun ilk çocuk olduğu görülmektedir.

Flört şiddetinin bazı değişkenler açısından incelenmesine yönelik bulgular

Bu bölümde ergenlerin flört şiddetini kabul düzeylerinin bağlanma, algılanan sosyal destek, cinsiyet, yaş, anne ve baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve doğum sırası ile ilişkisine dair bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulgular literatürdeki ilgili araştırma sonuçları ve bilgilerle birlikte yorumlanmaya çalışılmıştır. Analizlerde basit doğrusal korelasyon, t testi ve varyans analizi kullanılmıştır.

Tablo 2. Flört şiddetini kabulün cinsiyet değişkenine göre t testi sonuçları

Flört Şiddetini Kabul	n	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Cinsiyet Kız	204	13,3676	4,85526	,33994	-3,983	,000*
Erkek	84	16,1905	6,73147	,73446		

p<0.05*

Tablo 2’de görüldüğü gibi kızların flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{X}=13,36$ (Ss =4,85) iken, erkeklerin flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{X}=16,19$ (Ss=6,73)’dur. Flört şiddetini kabul puanlarının öğrencilerin cinsiyeti değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bağımsız grup t testi sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (t=-3,983; p<0.05). Elde edilen bu bulgu cinsiyet değişkeninin öğrencilerin flört şiddetini kabul değişmektedir. Erkekler şiddeti daha fazla kabul etmektedirler.

Tablo 3. Flört şiddetini kabulün annenin eğitim durumu değişkenine göre anova sonuçları

	n	\bar{X}	ss	Sd	F	P	Anlamlı Fark
Flört Şiddetini Kabul	Anne Eğitim Düzeyi İlkokul	162	14,0617	5,08156	,39925	2,027	,110 -
	Ortaokul	57	13,8070	4,76759	,63148		
	Lise	31	16,4516	8,40571	1,50971		
	Fakülte ve üzer	38	13,4737	5,88510	,95469		

p<0.05*

Tablo 3’te görüldüğü gibi anne eğitim düzeyi ilkokul olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{x}=14,06$, (Ss =5,08), anne eğitim düzeyi ortaokul olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{x}=13,80$, (Ss =4,76), anne eğitim düzeyi lise olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{x}=16,45$, (Ss =8,40) ve anne eğitim düzeyi fakülte ve üzeri olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{x}=13,47$, (Ss =5,88)’dir. Flört şiddetini kabul puanlarının aritmetik ortalamalarının annenin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre fark anlamlı değildir.

Tablo 4. Flört şiddetini kabulün babanın eğitim durumu değişkenine göre anova sonuçları

			n	\bar{X}	ss	Sd	F	P	Anlamlı Fark
Flört Şiddetini Kabul	Babanın Eğitim Düz.	İlkokul	86	13,5698	4,46039	,48098	1,094	,352	-
		Ortaokul	63	14,5873	6,04989	,76221			
		Lise	65	15,0615	7,00196	,86849			
		Fakülte ve üzeri	74	13,1910	4,99226	,58034			

p<0.05*

Tablo 4'te görüldüğü gibi baba eğitim düzeyi ilkököl olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması \bar{x} =13,56, (Ss =4,46), baba eğitim düzeyi ortaokul olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması \bar{x} =14,58, (Ss =6,04), baba eğitim düzeyi lise olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması \bar{x} =15,06, (Ss =7,00) ve baba eğitim düzeyi fakülte ve üzeri olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması \bar{x} =13,19, (Ss =4,99)'dur. Flört şiddetini kabul puanlarının aritmetik ortalamalarının babanın eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre fark anlamlı değildir.

Tablo 5. Flört şiddetini kabulün kardeş sayısı değişkenine göre anova sonuçları

			n	\bar{X}	ss	Sd	F	P	Anlamlı Fark
Flört Şiddetini Ka	Kardeş Sayısı	2 ve daha az	47	13,1702	5,49038	,80085	1,521	,220	-
		3-6 arası	189	14,1852	5,51426	,40110			
		7 ve daha fazla	52	15,1346	5,97718	,82889			

p<0.05*

Tablo 5'te görüldüğü gibi iki ve daha az kardeşi olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması \bar{x} =13,17, (Ss =5,49), 3-6 arasında kardeşi olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması ve \bar{x} =14,18, (Ss =5,51), 7 ve daha fazla kardeşi olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması \bar{x} =15,13, (Ss =5,97)'dür. Flört şiddetini kabul puanlarının aritmetik ortalamalarının kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre fark anlamlı değildir.

Tablo 6. Flört şiddetini kabulün doğum sırası değişkenine göre anova sonuçları

		n	\bar{X}	ss	Sd	F	P	Anlamlı Fark
Flört Şiddetini Kabul	Doğum Sırası Birinci	94	14,4574	5,49812	,56709	,296	,828	-
	İkinci	67	13,6567	6,13868	,74996			
	Üçüncü	52	14,4038	5,85866	,81245			
	Dördüncü ve Sonrası	75	14,1867	5,12464	,59174			

$p < 0.05^*$

Tablo 6’da görüldüğü gibi birinci sırada doğmuş olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{x}=14,45$, ($Ss =5,49$), ikinci sırada doğmuş olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{x}=13,65$, ($Ss =6,13$), üçüncü sırada doğmuş olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{x}=14,40$, ($Ss =5,85$) ve dördüncü sıra ya da sonrasında doğmuş olan öğrencilerin flört şiddetini kabul puan ortalaması $\bar{x}=14,18$, ($Ss =5,12$)’dir. Flört şiddetini kabul puanlarının aritmetik ortalamalarının doğum sırası değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre fark anlamlı değildir.

Tablo 7. Flört şiddeti, korkulu, kayıtsız, saplantılı, güvenli bağlanma ve algılanan sosyal destek puanlarına ilişkin analiz sonuçları

	Güvenli bağlanma	Kayıtsız Bağlanma	Saplantılı Bağlanma	Korkulu Bağlanma	Algılanan Sosyal Destek
Flört Şiddetini Kabul	r -042	,010	,134*	,022	,-137*

Tablo 7’de görüldüğü gibi flört şiddetini kabul ile saplantılı bağlanma ($r=0,134$, $p < 0.05$) arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki görülmektedir. Algılanan sosyal destek ($r=-0,137$, $p < 0.05$) ile flört şiddetini kabul arasında ise negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Güvenli bağlanma ($r=-0.042$, $p > 0,05$) ve kayıtsız bağlanma ($r=-0.010$, $p > 0,05$) ile flört şiddetini kabul arasındaki ilişki anlamlı olmadığı görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada, genç yetişkinlerde flört şiddetini kabul düzeyleri ile bağlanma (güvenli, korkulu, kayıtsız, saplantılı) ve sosyal destek arasındaki ilişki ve flört şiddetini kabulün cinsiyet, yaş, anne ve baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve doğum sırasına göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu araştırmadan elde edilen bulguya göre flört şiddetini kabul ile saplantılı bağlanma arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Diğer bir sonuçta algılanan sosyal destek ile flört şiddetini kabul arasında negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olmasıdır. Bunlara göre genç yetişkinlerin flört şiddetini kabul düzeyi arttıkça saplantılı düzeylerinin arttığı, algıladıkları sosyal destek düzeylerinin azaldığı söylenebilir. Araştırmadan elde edilen diğer bir bulgu ise cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin flört şiddetini kabul düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Erkek öğrenciler şiddeti daha fazla kabul etmektedir. Bunların yanı sıra anne ve baba eğitimi, yaş, kardeş sayısı ve doğum sırası değişkenleri açısından bir farklılık bulunamamıştır.

Araştırmanın bulgularından ilki olan flört şiddetini daha fazla kabul eden üniversite öğrencilerinin algıladıkları sosyal desteğin daha az olduğu yönündeki sonuç literatürdeki çalışmalarla tutarlılık göstermektedir. Karabacak ve Kodan-Çetinkaya (2015) yaptıkları araştırmalarında; aileden ve arkadaştan algılanan sosyal desteğin üniversite öğrencilerinin şiddeti kabul etmelerinde bir değişken olduğunu bulmuşlardır. Yine literatürde şiddet eğilimleri ile aileden, öğretmenlerden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek arasında anlamlı ilişkiler olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Haskan, 2007; Yalçın, 2004). Fidan ve Yeşil (2018)'in flört şiddetinin nedenlerini ve sonuçlarını araştırdıkları nitel çalışmalarında ise, flört şiddetine uğrayan kız üniversite öğrencilerinin ailelerinden sosyal destek istediklerini betimlemişlerdir. Üniversite öğrencisi kızlarda flört şiddetinin belirleyicilerini araştıran Koyuncu-Kütük, Gümüştaş ve Han-Almış (2018)'in çalışmalarında, öğrenci yurdunda kalıyor olmanın flört şiddetinin yordayıcılarından olması dikkat çekici bir bulgudur. Kalabalıklar içinde yalnız hisseden öğrencilerin, arkadaş ve aile sosyal desteğine uzak oluşları flört şiddetini artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda algılanana sosyal destek düzeyinin şiddeti kabul etmede önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Flört şiddeti söz konusu olduğunda da, çevresinden yeterince sosyal destek algılayan bireylerin karşılaştıkları sorunlar karşısında daha kolay yardım talebinde bulunabilecekleri, olaylara daha farklı açılar ile yaklaşabilecekleri ve sorunları çözmeye daha kararlı adım atabilecekleri bir gerçektir. Ne var ki, algılanan sosyal destek düzeyi düşük olan bireyler, yaşadıkları sorunları çevrelerinden uzak tutmaya çalışarak, sorunların getirdiği stresi daha fazla yaşamaktadırlar.

Bu çalışmanın bulgularından biri, saplantılı bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin flört şiddetini daha fazla kabul ettiği yönündedir. Alanyazında flört şiddeti ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi açıklayan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak, Ayyıldız ve Elkin (2016)'in üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile sürekli öfke tarzları arasındaki ilişkiyi açıkladıkları çalışmalarında; kayıtsız ve saplantılı bağlanma stiline sahip gençlerin öfke düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, saplantılı ve korkulu bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin sürekli kaygı düzeylerinin diğer bağlanma stillerine oranla daha yüksek olduğunu bulgulayan araştırma sonuçları mevcuttur (Bifulco, Moran, Bernazzani, 2002; Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009; Hamarta, 2004). Şiddeti oluşturan temel unsurlardan birinin öfke olduğu düşünüldüğünde, bu araştırmanın bulguları ile literatür arasında bir paralellik olduğu görülmektedir.

Romantik ilişkilerdeki reddedilme duyarlılığının da flört şiddetine kapı araladığı bir gerçektir. Bu bağlamda, literatür incelendiğinde saplantılı ve korkulu bağlanma stiline sahip bireylerin reddedilme duyarlılığının daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Kotan, 2016; Şirvanlı-Özen ve Güneri, 2018). Yakın ilişkilerinde olası bir ret ile karşılaşan yüksek reddedilme duyarlılığı olan kişilerin bazıları depresyon, yalnızlık, geri çekilme gibi davranışlar sergilerken; bazıları partnerlerine karşı düşmanca tavırlar, şiddet, bağırma, küfür etme, kıskançlık, kendisini zorla kabul ettirme gibi davranışlar da bulunabilmektedirler. Bu gibi durumlar da flört şiddetinin içerisinde yer alan sözel-duygusal-fiziksel şiddetin yansımalarına örnek teşkil etmektedir.

Bir diğer sonuç cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde erkeklerle kadınlar arasında çiftler arası şiddeti kabul düzeyleri açısından farklılık görülmesidir. Erkekler çiftler arasındaki şiddeti daha fazla kabul etmektedirler. Yapılan araştırmalar şiddetin genellikle kadına yönelik olduğunu ifade etmekle birlikte ataerkil toplum yapısı içerisinde erkeğin kadına yönelik şiddetinin makul kabul edilmesi bu durumda yakın ilişkilerde kadınlardan çok erkeklerin şiddeti kabul etmesini açıklayabilir (Caldwell, Swan ve Woodbrown, 2012). Çocukluk döneminden itibaren cinsiyete özgü sosyal öğrenme kurmanın belirttiği gibi erkek çocuklarının kız çocukları üzerinde güçleri ile hakimiyet kurmaları ilerleyen yaşlarda benzer davranışları sergilemeye devam etmelerini ve bunu kabul edilebilir görmelerini açıklıyor olabilir (Staik, 2004; Mihalic ve Elliott, 1997; Lauristen, Heimer ve Lynch 2009).

Yapılan analizlere göre anne ve baba eğitim düzeyine göre flört şiddetini kabul düzeyi farklılaşmamaktadır. Literatürde benzer sonuçlara rastlanmıştır (Çeliktaş, 2013; Gökteş, 2010). Ancak kadınların eğitim seviyeleri, yaşadıkları kültürel ve sosyal çevre flört şiddetini kabul üzerinde etkiye sahiptir. Günümüzde hangi eğitim seviyesinde olursa olsun kadının şiddete maruz kaldığı bilinmekle birlikte sosyokültürel seviyesi yüksek olan kişilerin daha az şiddeti kabul etmeleri beklenir. Kız çocuklarının anneleri ile özdeşleme eğiliminde oldukları (Bee ve Boyd, 2009) düşünüldüğünde

anneleri şiddeti kabul eden düşük sosyo-ekonomik ve sosyo kültürel sistemin içerisindeki kızlarında şiddeti kabul etmeleri beklenebilir. Ayrıca şiddet gördüğü zaman nereden yardım alacağını bilemeyen kadınlar ve eşine şiddet göstermesi durumunda ne ceza alacağını bilemeyen erkeklerin olması sosyo-kültürel açıdan zayıf olan kişilerin şiddeti kabul ettikleri görüşünü destekleyebilir (Yüce, 2019).

Araştırmadan elde edilen son bulgu ise kardeş sayısı ve doğum sırasına göre flört şiddetini kabul durumunun değişmediğidir. Ancak kardeş sayısı arttıkça flört şiddetini kabul düzeyinin de arttığını ortaya koyan çalışmalara rastlanmıştır (Gençoğlu, Kumcağız ve Ersanlı, 2014). Bunun nedeni ebeveynlerin eğitim düzeyi, toplumsal cinsiyet algılarının daha geleneksel olması ve aile içerisinde geleneksel rolleri sürdürüyor olmaları söylenebilir (Yıldırım, 2016).

ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda birkaç öneride bulunulabilir. İlk olarak bu araştırmanın değişkenleri farklı örneklemeler ile daha geniş gruplara uygulanabilir. Farklı ölçme araçlarıyla flört şiddetini kabul ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki araştırılabilir. İkinci olarak flört şiddeti ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişki nitel araştırmalar ile betimlenebilir. Nitel yöntemlerle daha derinlemesine ve kültür ile paralel olarak daha detaylı bilgi toplanabilir. Farklı bağlanma stillerine sahip bireylerle flört şiddetinin çeşitli yordayıcıları üzerine nitel araştırmalar gerçekleştirilebilir.

Üniversite öğrencilerine sunulan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine flört şiddetini önleme psikoeğitimi yerleştirilebilir. Güvensiz bağlanma stillerini onarmaya yönelik ergenlerle psikolojik danışma veya psikoeğitim grupları oluşturulabilir. Böylece yetişkinlik dönemindeki bireyler daha sağlıklı ilişkiler kurabilir.

KAYNAKLAR

- Ackarda, D. M. ve Neumark-Sztainer, D. (2002). Date violence and date rape among adolescents: associations with disordered eating behaviors and psychological health. *Child Abuse & Neglect*, 26, 455-473.
- Ayyıldız, E. ve Elkin, N. (2016). Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile sürekli öfke ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 51-68.
- Baltaş, Z. ve Baltas, A. (1991). *Gençlik çağı ve stres, aile yazıları 3*. (Ed. B. Dileçligil ve A. Çiğdem). Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147- 178.
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 226.
- Başbakanlık (2009). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet*. Ankara: Elam Teknik Basım.
- Baştürk, D. (2002). Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrencilerde Algılanan Sosyal Desteğin Akademik Başarı Üzerine Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi* (Gündüz, O. Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınevi.
- Bifulco, A, Moran, P. ve Bernazzani, B. (2002). Adult attachment style I: Its relationship to clinical depression. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 37, 50-59.
- Bowlby, J. (2012b). *Güvenli bir dayanak* (Soylu, T. V. Çev.). İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Bowlby, J. (2012a). *Bağlanma* (Güneri, S. Çev.). İstanbul: Pinhan Yayınları.

- Caldwell, C.H. ve Antonucci, T.C. (1997) Childbearing during adolescence: mental health risks and opportunities. In: *Health Risks and Developmental Transitions during Adolescence* (eds J. Schulenberg et al.), pp. 220–245. Cambridge University Press, Cambridge.
- Caldwell, J. E., Swan, S. C. ve Woodbrown, V. D. (2012). Gender differences in intimate partner violence outcomes. *Psychology of Violence, 1*, 42-57.
- Cassel, J. (1974). Psychosocial processes and “stress”: Theoretical formulation. *International Journal of Health Services, 4*(3), 471-482.
- Chen, J. (2012). *Romantic relationship patterns and quality across the first year of university*. Unpublished Master Thesis, University of Alberta, Edmonton.
- Creasey, G., Kershaw, K., ve Boston, A. (1999). Conflict management with friends and romantic partners: The role of attachment and negative mood regulation expectancies. *Journal of Youth and Adolescence, 28*, 523-543.
- Connolly, J. A., ve Konarski, R. (1994). Peer self-concept in adolescence: Analysis of factor structure and of associations with peer experience. *Journal of Research on Adolescence, 4*, 385-403.
- Creasey, G., Kershaw, K., ve Boston, A. (1999). Conflict management with friends and romantic partners: The role of attachment and negative mood regulation expectancies. *Journal of Youth and Adolescence, 28*, 523-543.
- Çelikaş, M. G. (2013) *Okuldaki Şiddet Olayları ile Aile İçi Şiddet İlişkisi*. Gazi üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; Ankara.
- Çınkır, S. (2006). *Okullarda zorbalık: türleri, etkileri ve önleme stratejileri. I. Şiddet ve Okul: Uluslararası Katılımlı Sempozyumu*. 28-31 Mart, 2006, İstanbul. <http://iogm.meb.gov.tr/pages.php?page=haber&id=230> adresinden alındı.
- Demir, M. (2008). Sweetheart, you really make me happy: Romantic relationship quality and personality as predictors of happiness among emerging adults. *Journal of Happiness Studies, 9*, 57–277.
- Dilmaç, B., Hamarta, E., ve Arslan, C. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Sürekli Kaygı ve Denetim Odaklarının Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9* (1), 127-159.
- Downey, G., Feldman, S. ve Ayduka, Ö. (2000). Rejection sensitivity and male violence in romantic relationships. *Personal Relationships, 7*, 45-61.
- Eidelson, R. J. ve Epstein, N. (1982). Cognition and relationship maladjustment: Development of a measure of dysfunctional relationship beliefs. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 50*, 715–720.
- Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı, Geçerlilik ve Güvenirliği. *Türk Psikologlar Dergisi, 10*(34), 45-55.
- Elbir, N. (2000). Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Destek Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara*.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Erikson, H. E. (2014). *İnsanın 8 evresi*. (Çev. Akkaya, G.). İstanbul: Okuyan Yayınları.
- Furman, W. ve Shaffer, L. (2003). *The role of romantic relationships in adolescent development*.
- Fidan, F. ve Yeşil, Y. (2018). Nedenleri ve Sonuçları İtibariyle Flört Şiddeti. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 04*(01), 16-24.
- Gençoğlu C, Kumcağız H, Ersanlı, K. (2014). Ergenlerin Şiddet Eğilimine Etki Eden Ailevi Faktörler. *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*, Ankara: 9(2),639-652.

- Göktaş E. (2010). Özel ve Devlet Liselerinde Şiddete Eğilim Nedenleri ve Şiddet Etkenlerinin Karşılaştırılması: Üsküdar Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi; İstanbul.
- Hamby, S. (2014). Intimate partner and sexual violence research: Scientific progress, scientific challenges and gender. *Trauma, Violence & Abuse*, 15(3), 149-158.
- Hamarta, E. (2004). Üniversite öğrencilerinin yakın ilişkilerindeki bazı değişkenlerin (benlik saygısı, depresyon ve saplantılı düşünme) bağlanma stilleri açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Harmon, M. P. (2006). Is that all there is? Gender, expectation and abusiveness in adolescent romantic relationships. *Dissertation Abstracts International*, 67, 06.
- Haskan, Ö. (2007). Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hazan, C., ve Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- İbiloğlu, O. A. (2012). Aile içi şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4, 204-222.
- Joseph, N. C. (1981). Campus couples and violence. *New York Times*. 22.
- Kay, B. (2002). Zihinsel Engelli ve Engelli Olmayan Çocuğa Sahip Anne ve Babaların Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı.
- Karabacak, A. ve Kodan-Çetinkaya, S. (2015). Üniversite öğrencilerinin şiddet kabul düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 13-21.
- Kotan, T. Ş. (2016). Boşanmış ve boşanmamış ailelere sahip üniversite öğrencilerinde reddedilme duyarlılığının bağlanma stilleriyle ilişkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koyuncu-Kütük, E., Gümüştaş, F., ve Han-Almış, B. (2018). Üniversite öğrencisi kızlarda flört şiddetinin belirleyicileri ve psikiyatrik sonuçlar açısından flört dışı şiddetten farklılıkları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19(2), 217-222.
- Kuttler, A. F. ve Greca, A. M. L. (2004). Linkages among adolescent girls' romantic relationships, best friendships and peer networks. *Journal of Adolescence*, 27, 395-414.
- Lauritsen, J. L., Heimer, K., ve Lynch, J. P. (2009). Trends in the gender gap in violent offending: New evidence from the National Crime Victimization Survey. *Criminology*, 47(2), 361-399.
- Macke, C. A. (2010). *Adult romantic attachment as a risk factor for intimate partner violence victimization*. Unpublished Doctoral Dissertation. University of Kentucky, Lexington. <http://search.proquest.com/openview/281d732e917fbd04771de86bc2856888/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y> adresinden alınmıştır.
- Mihalic, S. W. ve Elliott, D. (1997). A social learning theory model of marital violence. *Journal of Family Violence*, 12, 21-47.
- Moore, T. M. ve Stuart, G. L. (2005). A review of the literature on masculinity and partner violence. *Psychology of Men and Masculinity*, 6, 46-61.
- Öztürk, İ. (1990). Anne baba tutumlarının üniversite öğrencilerinin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Saltzman, L., Fanslow, J.L., McMahon, P.M. ve Shelley, G.A. (2002). Intimate partner violence surveillance: Uniform definitions and recommended data elements, version 1.0. Atlanta (GA): Centers

for Disease Control and Prevention. http://www.cdc.gov/ncipc/pubres/ipv_surveillance/intimate%20partner%20violence.pdf.

Schumacher, J. A. ve Slep, A. M. S. (2004). Attitudes and dating aggression: a cognitive dissonance approach. *Prevention Science*, 5(4), 231-243.

Sezer, Ö. (2008). The adaptation of acceptance of couple violence scale into Turkish: validity and reliability studies. *Journal of the Faculty of Education*, 9(16), 1-15.

Sümer, N. ve Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14 (43), 71-106

Steinberg, L. (2007). *Ergenlik* (Çok, F. Çev.). İstanbul: İmge Yayınları.

Staik, A. (2004). *The relationship between violence experienced and witnessed in adolescence and violence in current couple relations: A gender perspective*. Unpublished Doctoral Dissertation. Florida State University, Florida.

Sorias, O. (1988). Sosyal Destek Kavramı. *EÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 353-357.

Şirvanlı-Özen, D. ve Güneri, F. K. (2018). İlişki başarısının temel belirleyicisi: Reddedilme duyarlılığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10 (4), 454-469.

Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılıkları ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (29), 1-11.

Yalçın, İ. (2004). Ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yıldırım, S. (2016). Üniversite öğrencilerinin benlik saygısı ve toplumsal cinsiyet tutumlarının flört şiddetine yönelik tutumlarına etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yüce, B. (2019). Çocukluk çağı travması ve bağlanma stillerinin flört şiddeti ile ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Extended Abstract

Young adulthood is a period when childhood ends and adulthood is reached. With the transition to this period; Thanks to the skills gained in adolescence such as identity construction, career awareness, structuring mutual relations and forming their own value judgments, individuals are prepared for young adulthood. This period is also a maturity period (Steinberg, 2007). In this maturity period, in young adulthood, as Erikson (2014) stated, the most important task is to establish intimacy and failure to be experienced in this regard will result in loneliness. Therefore, it is possible for individuals to gain new experiences at the point of establishing a romantic relationship due to the development period. However, in this process, young adults may encounter problems in starting and maintaining the relationship (Creasey, Kershaw, & Boston, 1999; Eidelson VE Epstein, 1982). Individuals in young adulthood are faced with dating violence, a special type of violence. Saltzman, Fanslow, McMahon, and Shelley (2002) define dating violence as one of the flirting people, whether male or female, sexually, psychologically and physically assaults the other. Such psychological violence, swearing, speaking out or threatening behaviors aimed at damaging the honor of the other person; physical violence, hair pulling, slapping; sexual violence includes coercion and sexual touching. İbiloğlu (2012) states that violence mostly occurs as a result of one party's effort to control the other in the relationship process. Although insecure attachment is seen as one of the reasons for accepting violence among young people, the scarcity of studies on this issue draws attention. Although the first studies on adult attachment were started by Hazan and Shaver (1987), Bowlby's (2012b) research provides a theoretical framework for this subject. Bowlby (2012a, 2012b) states that attachment is a lifelong process and attachment patterns formed at early ages also preserve themselves in later years. Therefore, Bartholomew (1990) redefined adult attachment styles. These are secure, anxious, apathetic and obsessive attachment. These attachment styles are also expected to differ in "dependency in

relationships" and "avoidance of intimacy" dimensions. An important factor in accepting violence is the lack of social support. People who believe that they are alone and that they only have problems can be expected to accept violence more easily. The support that people perceive from their social relationships and their environment has an important place in the lives of individuals. This help perceived by the individual from his environment is defined as social support (Kay, 2002; Cassel, 1974). Dating violence may involve repetitive patterns of behavior, and when young people begin to see these behaviors as normal in the relationship, violence will now be at the center of their lives. Therefore, it is vital that university students be able to recognize the violence they experience in their romantic relationships and the forms of acceptance of violence. In the study, the Acceptance of Dating Violence Scale was used to measure students' level of acceptance of dating violence, the Relationship Scales Questionnaire to determine students' attachment styles, and the Multidimensional Scale of Perceived Social Support to determine the social support levels of the students. The study group of the research consists of 288 students studying at İnönü University Faculty of Education in the 2018-2019 academic year. Descriptive statistics, t test, analysis of variance and simple linear correlation analysis were used in analyzing the data. As a result of the study, it was determined that there was a low level of positive and low level significant relationship between students' level of acceptance of dating violence and obsessive attachment, and negative low level significant relationships with low level and perceived social support. Another finding obtained from the study is that there is a significant difference between students' acceptance of dating violence by gender. A few suggestions can be made as a result of the findings obtained from this research. First of all, the variables of this research can be applied to larger groups with different samples. The relationship between acceptance of dating severity and attachment styles can be investigated using different measurement tools. Secondly, the relationship between dating violence and perceived social support can be described with qualitative research. More in-depth information can be collected with qualitative methods and in parallel with the culture. Qualitative research can be conducted on various predictors of dating violence with individuals with different attachment styles. Psychoeducation to prevent dating violence can be placed in psychological counseling and guidance services offered to university students. Psychological counseling or psychoeducation groups can be established with adolescents to repair insecure attachment styles. Thus, individuals in adulthood can establish healthier relationships.

TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ UYGULAMALARININ GIDA SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARININ YEŞİL ÖRGÜTSEL DAVRANIŞLARI ÜZERİNE ETKİSİ*

Pınar KIRCA**

Murat Adil SALEPÇİOĞLU***

ÖZ

Bu çalışma toplam kalite yönetimi uygulamalarının gıda sektörü çalışanlarının yeşil örgütsel davranışları üzerinde bir etkisi olup olmadığını ortaya koymak amacı yapılmıştır. İnsanoğlu başlangıçtan günümüze dünyadaki kaynakları tüketerek gelmiştir. Günümüzde çevreye karşı duyulan hassasiyetin artması ile işletmelerin de süreçlerinde yeşil davranışları benimsemesi ve çevreci politikalara yönelmesi kaçınılmazdır. Toplam kalite yönetimi uygulamaları uzun yıllardır işletmelerde kullanılmakta ve işletmelerin stratejileri ile uyumlu olarak işletilmektedir. İnsanların tükettiği kaynakların yerine gelmesinin uzun yıllar aldığı farkına varması ile çevre tanımına bakış açısı genişlemiştir. Bu bakış açısı tüketim alışkanlıklarında ve satın alma tercihlerinde çevreye saygılı ürün ve hizmetlere olan talebi arttırmış ve işletmelerin politikalarını gözden geçirip “yeşil” uygulamalar benimsemelerini sağlamıştır. Gıda üretim sektörü doğal kaynakların en çok kullanıldığı sektörlerden biri olup, üretimde sürdürülebilirliğin sağlanması önem arz etmektedir. Çalışmamızda ilk önce dünyada ve Türkiye’de gıda sektöründen bahsedilmiş, daha sonra toplam kalite yönetimi ve yeşil örgütsel davranış kavramları hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında araştırma bulguları analiz edilerek gıda işletmelerindeki toplam kalite yönetimi uygulamalarının çalışanların yeşil örgütsel davranışlarını kısmen etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Varılan sonuçlar neticesinde işletmelerdeki yeşil davranışların geliştirilmesi için toplam kalite yönetimi unsurlarının kullanılmaya devam edilmesi önemlidir. İşletmelerdeki yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli geliştirme ile ilgili toplam kalite uygulamalarının yeşil davranışlara olan pozitif yönlü etkisi göz önüne alınarak çevresel strateji ve hedefler bu doğrultuda belirlenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Toplam kalite yönetimi, yeşil örgütsel davranış, yeşil ekonomi

THE EFFECT OF TOTAL QUALITY MANAGEMENT PRACTICES ON GREEN ORGANISATIONAL BEHAVIOURS OF FOOD INDUSTRY EMPLOYEES

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate the impact of total quality management practices on the green organizational behavior of employees in the food industry. In today's world, there is an increasing emphasis on environmental concerns, and it has become essential for businesses to adopt green practices in their operations and policies. Total quality management practices have been used by businesses for several years, and they are aligned with the businesses' strategies. With the realization that it takes years to replace the resources consumed, there has been a shift in the perspective towards the environment, leading to a growing demand for eco-friendly products and services in consumption and purchasing habits. This shift has prompted businesses to review their policies and adopt "green" practices. The food production sector is a resource-intensive industry, and ensuring sustainability in production is crucial. In this study, we first discussed the food sector in the world and in Turkey, followed by an explanation of total quality management and green organizational behavior concepts. Then, the

* Bu çalışma yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** İstanbul Aydın Üniversitesi, pinarkirca@stu.aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5141-7015

*** Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İşletme Bölümü, muratsalepcioglu@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0280-9615

research findings were analyzed, and it was concluded that the total quality management practices in food businesses have a partial effect on the green organizational behaviors of employees.

Keywords: Total quality management, green organisational behaviour, green economy

GİRİŞ

İnsanoğlu başlangıçtan günümüze dünyadaki kaynakları tüketerek gelmiştir. Temel ihtiyaçları olan beslenme, barınma, giyinme gibi gereksinimlerin tamamı doğal kaynaklardan elde edilmektedir. Nüfus artışı ile sanayileşmenin hız kazanması, insanların ve işletmelerin bilinçsiz kaynak kullanımı nedeni ile doğal kaynaklara geri döndürülemez zararlar verilmiştir. Kaynakların azalması, kaybedilen kaynakların çoğu zaman geri döndürülemez ya da eski haline gelmesinin yüzyıllar boyu zaman alması ve insanların bunun farkına varması ile dünyada çevreci davranışlar da nitelik kazanmaya başlamıştır. Çevre bilincinin oluşması kişinin karakteri ile ilişkilidir. İnsani yönleri gelişmiş, yaşadığı dünyaya saygısı olan bireylerin çevreye karşı daha duyarlı olduğu ve tüketim alışkanlıklarında bunu gözettikleri söylenebilir. Paylaşılan sosyal çevrenin de kişinin değerlerinin oluşmasında etkili olduğunu düşünürsek, çevre bilincinin oluşmasında insanların tercihlerini şekillendiren iki önemli unsur olan karakter ve paylaşılan çevre konusu üzerinde eğilmek daha doğru olacaktır.

Organizasyonlar da tıpkı toplumlar gibi kendine has kültürler oluştururlar. Bu kültürlerin yapı taşı olan insan davranışları çoğu zaman işletmenin varoluş amacı, değerleri, kendine edindiği misyon ve gelecek hedefleri etrafında şekillenir. Organizasyona liderlik eden duygu ve düşüncelerin temelinde yatan değerler bu bakımdan oldukça önemlidir. İşletmelerin sundukları ürün veya hizmetin tüketiciye ulaşana kadar tüm süreçlerinde hangi doğal kaynakların kullanıldığı ve ne kadarının sürdürülebilirlik gözeterek sürece dahil edildiği tüketicilere şeffaflıkla sunulmalıdır. Çalışanların hayatlarının oldukça önemli bir kısmını iş yerlerinde geçirdiğini varsayarsak ve çalışanların da birer tüketici olduğunu kabul edersek işletmelerdeki yeşil uygulamaların önemi ve kelebek etkisi anlaşılabilir. İşyerinde yeşil davranışları benimsemiş kişilerin bu davranışları içselleştirip, çalışma hayatı dışında da uygulaması çevre bilincinin artmasına fayda sağlayabilir.

Küreselleşme sürecinde ekonomik süreçlerin daha fazla rantabiliteye dayalı olması kaçınılmaz olmaktadır. Ekonomiklik ve verimlilik olarak ifade edebileceğimiz rantabilite özellikle organizasyonel yapılarda yalınlaşma ve kalite olgularının bu çerçevede bir arada değerlendirilebilir olmasına imkan vermiştir. Bu ise bir tür “Yalın Kalite Analizi” şeklinde işletme yapılarının bir sistem ve bu sistemin yönetsel yapısını ortaya konulmasında önem arz etmektedir (Salepçioğlu, 1999, s. 194-195). İş organizasyonlarında yalın yönetim ve yeni bir kalite algısının, küresel rekabet açısından önemli olması kadar, bu rekabet sürecinde etkinlik ve verimlilik kriterleri açısından “yalın kalite” yaklaşımını bir yönetim metodu olarak değerlendirmemize imkan vermektedir. Ayrıca bu yönetim süreci paydaş yaklaşımına dayalı olarak, müşteri, hissedar ve çalışana dayanan bir perspektifi ortaya koymaktadır. Bu ise günümüzde, araştırmamız kapsamında, çalışanların yeşil örgütsel davranışı ile bütünleşen bir analiz yaklaşımı olarak da değerlendirilebilir.

Farklı sektörlerde ele alınabilecek bu kavram özellikle doğal kaynak kullanımı konusunda oldukça yoğun olan gıda sanayi çalışanlarında yeşil davranışların gelişmesi işletmedeki yeşil politikaların uygulanması açısından önemlidir. Yeşil politikalar, tüketicilere sunulan çevreye duyarlılık sözü olarak algılanırsa işletmelerin bu sözü tutabilmeleri çalışanlara yeşil davranışlar konusunda liderlik etmek ve desteklemekten geçmektedir. Toplam kalite yönetimi uygulamalarının çalışan katılımı, liderlik, sürekli

iyileştirme gibi alt boyutlarının da bu davranışları destekleyecek tutumları içermesi nedeni ile bu araştırmada da birbiri ile etkileşim halinde olan değişkenlerin ilişkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Gıda sektörü

İnsan hayatının devamı için gerekli olan makro ve mikro besin öğeleri, vücudun yapıtaşlarını oluşturma, vücut onarım mekanizmasının devamlılığı, vücutta enerji olarak kullanılması açılarından zorunlu ihtiyaçlardır. Bu zorunlu ihtiyaçların gıda maddelerinden karşılanıyor olması da insan nüfusunun arttıkça daha fazla gıdaya gereksinim duyulmasına neden olmuştur.

18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile başlayan sürece kadar insan nüfusunun büyük çoğunluğu kırsal kesimlerde tarım ile uğraşırken; kentler kırsalın üretim araçlarını, kırsal ise kentlerin gıda ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. (Hall, 1994, s. 76). Sanayi Devrimi ile makine gücünün tarımda kullanılmaya başlanması ve tarım ürünleri ile daha fazla gıda üretilmeye başlanması neticesinde gıda endüstrisi hızla büyümeye başlamıştır.

Dünyada tarımsal hammaddeyi gıdaya çeviren, bu gıdaları uygun koşullarda depolayan ve sevkini gerçekleştiren, uzun ve karmaşık bir tedarik zincirine sahip olan gıda sektörü, farklı sektörleri de etkileyen önemli bir sanayi koludur. Gıda sektörü tarım sektöründen tedarik ettiği bitkisel ve hayvansal hammaddelerin birden çok üretim sürecinin sonunda ve belirli süreler için bozulmadan saklanabilir ve tüketime hazır ürünlere dönüştüren sanayi koludur (Bulu, Eraslan, & Burca, 2007, s. 312). Gıda sektörünün tarım başta olmak üzere lojistik, perakende, ambalaj, makine, enerji, bankacılık gibi sektörlerle iş birliği ve iletişimi bulunur. Günümüzde ülkeler sahip oldukları ürünlerin çeşitliliği, buldukları bölgeye özgü iklim özellikleri, ülke mirasları olan genetik zenginlikleri gibi sahip oldukları bölgesel avantajları ekonomik ve milli değerler haline getirmek için çabalamaktadırlar (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019, s. 22). Bu yönü ile bakıldığında gıda sektörünün toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamlarını da şekillendirecek güçte olduğu söylenebilir.

Toplam kalite yönetimi

İnsanın beklentilerinin karşılanması içgüdüsel ve bu beklentilerinin onu tatmin edebilecek şekilde karşılanmasını talep etmesi kalite nosyonunun oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde işletmelerin, sunduğu ürün veya hizmet bakımından memnun etmeye çalıştığı ve paydaş olarak nitelendirilen oluşumların tamamı insandır. Bu neden ile kaliteyi öznel açıdan, insanın algısına göre değişen bir özellik olarak tanımlamak yanlış değildir. Kalitenin öznel özellikleri olduğu gibi ölçülebilir, standartlaştırılabilir ve iyileştirilebilir nesnel birtakım özellikleri de bulunmaktadır. Bu çerçevede nesnel ve öznel özellikleri ile muhatabının beklentilerini eksiksiz ve sürekli olarak, en ekonomik şekilde karşılama durumu kalite olarak tanımlanabilir.

Kalitenin çok farklı tanımları vardır ancak kesin bir tanımı mevcut değildir. Kaliteyi içselleştirmek açısından bu tanımlardan iki tanesi önemlidir. İlk tanım müşteri beklentilerini anlamak, karşılamak, yönetmek ve memnuniyetini sağlamaktır. Bu tanımın uygulanması neticesinde yüksek kalite çıktısı ve karşılığında işletmeye daha fazla gelir girdisi beklenir. İkinci tanım ise her işin bir kerede olması gerektiği gibi yapılması ve müşteri şikayetine yol açacak hatalardan kaçınılmasıdır (Juran & Godfrey, 2000, s. 21-22).

Toplam kalite yönetiminin, bir organizasyon içerisindeki tüm bireylere ulaşması gereken, organizasyon çapında bir faaliyet olarak düşünülmesi gerekmektedir. (Oakland, 1989) toplam kalite yönetimini şu şekilde tanımlamaktadır: “Toplam kalite yönetimi yapılan bir işin etkinliği ve esnekliğini arttırmak açısından bütünsel yaklaşımı gerektirir. Aslında organizasyondaki her departman ve aktivitedeki, her seviyeden bireyi organizasyona dahil etmenin bir yoludur.”

İşletmelerde toplam kalite yönetim sisteminin benimsenmesi ve devamlılığının sağlanması bütünsel bir yaklaşımı gerektirir. Bu yaklaşım neticesinde işletmenin tüm paydaşlarının katılımı, kalite

prensiplerinin anlaşılması ve uygulanması ile toplam kalite yönetim sisteminin kalıcılığı sağlanmış olur. (Şimşek, 2002, s. 272-276). İşletmelerdeki süreçlerin tanımlanması, birbirlerine olan etkilerinin araştırılması ve yapılan ölçüm sonuçlarına göre geliştirilmesi; toplam kalite yönetimi temelinde müşteri memnuniyetinin artması, pazar payının artması, karlılığın artması, çalışan memnuniyetinin artmasına olumlu yönde etki ederek işletmelere yüksek rekabet gücü kazandırabilir. Günümüzde, sürekli iyileştirme faaliyetlerinin iş mükemmelliğini sağlayacak yeterlilikte olması, işletmelerin inovasyon gücünü de arttırarak geleceğini inşa etmesini kolaylaştırır.

Yeşil örgütsel davranış

Organizasyon kavramı insan ırkının tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Yapılan arkeolojik çalışmalarda keşfedilen devasa tapınaklar, birçok insanın organize eylemlerinin sonucudur. Bu etkileyici yapıların inşa edilmiş olması, sadece organizasyonların var olduğunu değil, aynı zamanda organizasyonu oluşturan insanların ortak amaçlar doğrultusunda uyumlu bir şekilde çalıştığını göstermektedir. Bir dizi ortak hedefe ulaşmak için birlikte çalışan insanlar yapılandırılmış etkileşim kalıplarına sahiptir yani birbirlerinden belirli görevleri organize bir şekilde tamamlamalarını beklerler (Aswathappa, 2016, s. 3).

Örgütsel Davranış, insanların organizasyonlarda sergilediği eylem ve tutumların sistematik bir çalışmasıdır ve bir davranış bilimi olarak psikoloji, sosyoloji, antropoloji, sosyal psikoloji ve siyaset bilimi gibi davranış disiplinlerinde yapılan çalışmalar ile bütünleşir. Örgütsel davranış, kuruluşların karşılaştığı birçok zorluğa çözüm sağlar ve organizasyonda iş gücü çeşitliliğini yönetmek, kalite ve verimliliği arttırmak, müşteri memnuniyetini arttırmak, çalışanların becerilerini geliştirmek, inovasyon ve değişime uyum sağlamak, iş yaşam dengesini kurmak, etik davranışları teşvik etmek, pozitif bir çalışma ortamı oluşturmak gibi önemli rollere sahiptir (Frederick, 2014, s. 565-566).

“Yeşil” kelimesi, ekolojik kaygılar, sosyal sorumluluk, gezegenin korunması, temiz su, hayvan refahı, sürdürülebilirlik gibi pek çok konu ile ilgili olup kapsamı oldukça geniş ve karmaşıktır. Yeşil terimi farklı alanlarda çalışan profesyoneller için farklı anlamlar da ifade edebilir, örneğin sağlık sektöründe insan sağlığına verilen zararı en aza indirmek anlamına gelirken, iş dünyasında kurumsal çevresel performansın paydaşların beklentileriyle uyumlu hale getirilmesi anlamına gelebilir (Saha & Darnton, 2005, s. 119).

1990’lı yıllara kadar işletmelerde çevrenin sadece sosyal, finansal, politik vb. unsurların belirlediği bir çevre olarak tanımlanması, doğanın bütün işletme uygulamalarını içine alan bir olgu olduğu konusuna gereken önemin verilmemesi, çevresel sorunların göz ardı edilmesine neden olmuştur (Dinçer & Fidan, 1997, s. 115). Çevre sorunlarının gün geçtikçe artması ve dikkat çekmeye başlaması ile dünya genelinde çevre bilincini arttırmaya yönelik faaliyetler önem kazanmıştır. Kaynakların verimli kullanılması, geri dönüşüm ve atık azaltma, çevreye saygılı malzeme tasarımı ve kullanımı işletmeler için önem kazanan unsurlar olmuştur. İşletmelerde tüm çalışanlara yayılan bir çevre kültürünün oluşması üst yönetimin çevresel davranışlarda örnek teşkil etmesi ile gerçekleşir (Nemli, 2000, s. 211).

Gıda sanayii bir ülkenin toplum sağlığı, fakirlik, işgücü dağılımı, ticari ilişkileri, iklimsel değişimler, tabii kaynaklar, biyolojik çeşitlilik gibi pek çok alanı doğrudan etkileyen bir sektör olması ve “yeşil” uygulamaların bu alanlara sağlayabileceği katkı nedeni ile oldukça önemlidir (Güneş, Keskin, & Kıymaz, 2014, s. 1528). Bir kuruluş çalışanlarının işlerini kuruluşun amaçlarıyla uyumlu bir doğrultuda yapmalarını ve bunu karşılaştıkları engeller karşısında da sürdürmelerini bekler. Bu nedenle çevre dostu stratejilerin benimsenmesi ve uzun süreli kültür değişimi için davranışların işletme genelinde yayılması gereklidir (Kanne, 2011, s. 16). Bu nedenle gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin yeşil uygulamalara önderlik etmesi hem çalışanlarında hem de müşterilerinde farkındalık oluşturması bakımından gereklidir.

Çalışanlardaki yeşil davranışlara katılım gönüllü katılım ve zorunlu katılım olarak iki şekilde tanımlanabilir. Gönüllü katılım sağlayan çalışanlar bireysel öncelik esasına dayalı davranışlar olup, iş tanımlarında olmayan ve uygulama sonucunda herhangi bir ödül beklenmeyen davranışlardır. Zorunlu yeşil davranışlar ise yapılan işin gerekliliği olarak iş tanımında olan ve işgörenden özellikle talep edilen, işin bir parçası olan davranışlardır (Norton, Parker, Zacher, & Ashkanasy, 2015, s. 105). Çevresel yönetim davranışlarının çoğunluğunu uygulayanlar çalışanlardır ancak bahsedildiği gibi yeşil faaliyetlere gönüllü ve gönülsüz çalışan katılımı arasında ayırım yapmak gerekir. Gerçekten de kurumsal yeşillenmenin her şeyden önce çalışanların vatandaşlık duygusundan kaynaklanan bir inanç ve çevresel davranış yanlısı jestlere dayandığına dair artan bir kabul vardır (Boiral & Paille, 2012, s. 109). Bu nedenle kuruluşların çalışanlarını çevresel davranışları benimsemeleri konusunda zorlamaları gerçek bir bağlılık ortaya çıkarmaz. Çevresel davranışların oluşturulduğu kültür bir organizasyon biçimidir ve kişilerin vatandaşlık hisleri ile doğru orantılıdır. Ne zorunlu tutulan davranışlar ne de resmi ödül sistemleri bunu kapsayamaz (Organ & Konovsky, 1989). Çevreye fayda sağlayanlar da dahil olmak üzere çalışandan beklenen ekstra roller performans değerlendirmenin bir parçası olursa yüksek önceliğe sahip olma eğilimi artabilir ve çalışanların ilgisini çekebilir (Bohdanowicz, Zientara, & Novotna, 2011, s. 797).

1960'lı yıllarda gündeme gelmeye başlayan yeşil düşünce görüşü, insanoğlunun para ve maddiyata verdiği öneme karşı bir yargı olarak doğmuştur. Bu görüşün ekonomik esaslara dayanan, çevre felaketlerini ve sorunlarını engellerken insan refahını da gözetken bir strateji olarak da değerlendirilen yeşil ekonomi kavramını gündeme getirmesi sonucu insanlarda sürdürülebilir bir büyümenin de mümkün olduğu gerçeğini gözler önüne sermiştir (Özçağ & Hotunluoğlu, 2015, s. 313).

Ülkelerin ekonomi faaliyetlerini sürdürmek için almış oldukları kararlar ve uygulamalar çoğu zaman çevresel kaynakların tahribatına yol açmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızlı büyüme isteği daha fazla kaynak tüketimi ve çevre kirliliği anlamına gelebilmektedir. Ancak bunun için her zaman çevreye zararlı uygulamaların tercih edilmesi zorunluluk değildir. Çevreye saygılı alternatif uygulamaların tercih edilmesi noktasında yeşil ekonomi ekonomik ve çevresel iyileşmenin ortak bir aracı haline dönüşür (Kuşat, 2013, s. 4912). Yeşil ekonomide amaç çevre ile ilgili değerleri ön planda tutarken ekonomik büyümenin de dengeli olmasıdır. Çünkü ekonomik büyümenin sürekliliği ancak kaynakların gereksiz kullanımından kaçınılarak gerçekleşir (Pezikoğlu, 2016, s. 1392). Gıda sanayisi doğal kaynakları yoğun şekilde kullanan bir sanayi dalı olarak, bir ülkenin yeşil ekonomiye geçişinin itici gücü konumundadır. Doğal kaynaklara zarar vermeden artan dünya nüfusunu beslemek için Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) sürdürülebilir tarımı “ekonomik olarak uygulanabilir ve sosyal olarak sorumlu tarım” olarak tanımlanmaktadır (Hurma, 2014, s. 107).

YÖNTEM

Araştırmanın amacı ve önemi

Bu çalışmayla toplam kalite yönetimi bağlamında gerçekleştirilen uygulamaların çalışanların yeşil örgütsel davranışlarına ne gibi bir etkisi olduğunun çalışılması hedeflenmektedir. Bu amaçla veri toplama aracı olarak iç tutarlılığı 0,84 olan Öz'ün (2008), doktora tezindeki “Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları” ölçeği ve iç tutarlılığı 0,82 olan Erbaşı'nın (2019) makalesindeki “Yeşil Örgütsel Davranış” ölçeği kullanılarak, 431 gıda sektörü çalışanı ile anket çalışması yapılmıştır.

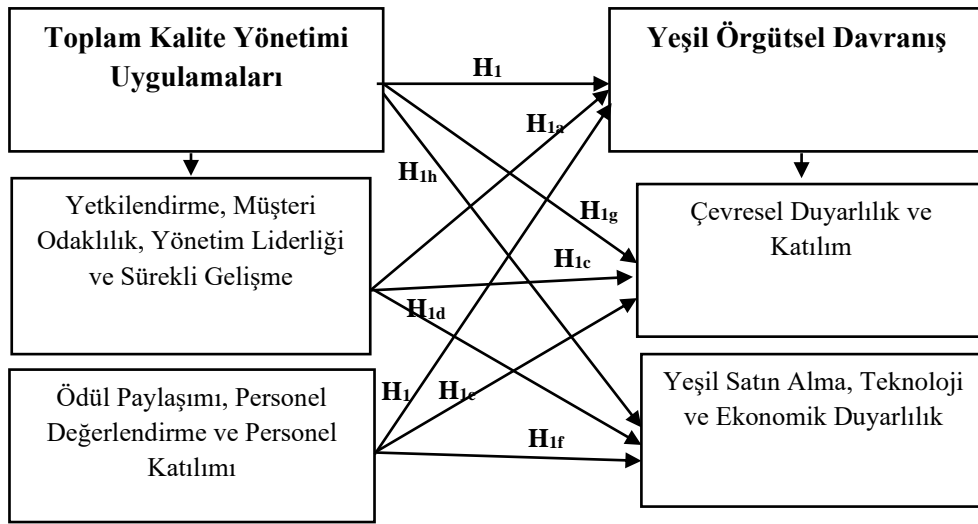
Araştırmanın kapsamı, varsayımı ve kısıtları

Gıda sektöründe faaliyet gösteren firmaların toplam kalite yönetimi uygulamalarının gerçekleşmesinde, gıda sektörde çalışanların yeşil örgütsel davranışlarının ortaya çıkmasında hangi faktörlerin etken olduğu ve bu uygulamaların gerçekleşmesi ve davranışların sonucunda ne tür sonuçların ortaya çıkacağı araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, araştırma için ilgili literatür detaylı incelendi, anket sorularını yanıtlayan katılımcıların toplam kalite yönetimi ölçeği ve yeşil örgütsel davranış ölçeğindeki yer alan soruları anlayarak cevapladığı, araştırma için doğru ölçekler seçildiği varsayılmıştır.

Araştırmanın temel sorunsalı, örgüt içerisinde hangi çalışan davranışlarının yeşil davranış olarak kabul edilebileceğidir. Bu sorunun yanıtını vermek kolay değildir; zira her toplumsal etken için yeşil örgütsel davranışların anlamı aynı olmamaktadır. Yeşil sorunsalını en fazla tartışması gereken toplumlardan birisi olan Türkiye için bu tartışmaların bilimsel temellere dayandırılması ve derinleştirilmesi gereklidir. Bu sorunsal araştırmanın kısıtlarını oluşturmaktadır.

Araştırmanın modeli ve hipotezleri

Araştırmanın modeli yapısal eşitlik modellerinden biri olan yapısal regresyon modelidir. Yapısal regresyon modelleri, gözlemlenen ve gizil değişkenleri aynı anda içerebilen modellerdir. Bu tür modeller aralarındaki etkileşim bilinmeyen gizil değişkenlerin ilişkilerinin keşfedilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Yapısal regresyon modelinin çıkış noktası tamamen kuramdır ve modelin testi ile amaçlanan şey, belirlenen değişkenler arasındaki ilişkiyi keşfetmektir (Meydan & Şeşen, 2011, s. 122). Araştırmada toplam kalite yönetimi uygulamalarının çalışanların yeşil örgütsel davranışına etkisini belirlemeye yönelik yapısal regresyon modeli kurgulanmaktadır. Araştırmanın modeline aşağıda yer verilmektedir.

Şekil 1. Araştırmanın Kurgusal Yapısal Regresyon Modeli

Çalışmanın birincil düşüncesi; Toplam kalite yönetimi uygulamalarının gıda sektörü çalışanlarının yeşil örgütsel davranışları üzerinde bir etkisi var mıdır? şeklindedir.

Araştırmanın hipotezleri ise;

H₁: Toplam kalite yönetimi uygulamalarının gıda sektörü çalışanlarının yeşil örgütsel davranışları üzerinde etkisi vardır.

H_{1a}: Toplam kalite yönetimi uygulamalarının yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetsel liderlik ve sürekli gelişme boyutunun gıda sektörü çalışanlarının yeşil örgütsel davranışları üzerinde etkisi vardır.

H_{1b}: Toplam kalite yönetimi uygulamalarının ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı boyutunun gıda sektörü çalışanlarının yeşil örgütsel davranışları üzerinde etkisi vardır.

H_{1c}: Toplam kalite yönetimi uygulamalarının yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme boyutunun gıda sektörü çalışanlarının çevresel duyarlılık ve katılım örgütsel davranışı üzerinde etkisi vardır.

H_{1d}: Toplam kalite yönetimi uygulamalarının yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme boyutunun gıda sektörü çalışanlarının yeşil satın alma, teknoloji ve ekonomik duyarlılık örgütsel davranışı üzerinde etkisi vardır.

H_{1e}: Toplam kalite yönetimi uygulamalarının ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı boyutunun gıda sektörü çalışanlarının çevresel duyarlılık ve katılım örgütsel davranışı üzerinde etkisi vardır.

H_{1f}: Toplam kalite yönetimi uygulamalarının ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı boyutunun gıda sektörü çalışanlarının yeşil satın alma, teknoloji ve ekonomik duyarlılık örgütsel davranışı üzerinde etkisi vardır.

H_{1g}: Toplam kalite yönetimi uygulamalarının gıda sektörü çalışanlarının çevresel duyarlılık ve katılım örgütsel davranışı üzerinde etkisi vardır.

H_{1h}: Toplam kalite yönetimi uygulamalarının gıda sektörü çalışanlarının yeşil satın alma, teknoloji ve ekonomik duyarlılık örgütsel davranışı üzerinde etkisi vardır.

BULGULAR

Demografik değişkenlerin dağılımları

Çalışanların yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, gıda sektöründe çalışma süresi özelliklerinin frekans ve yüzde dağılımları tablo 1’de verilmektedir ve sonuçlar değerlendirilmektedir.

Tablo 1. Demografik Değişkenlerin Frekans ve Yüzde Dağılımları

		Frekans (%)	Yüzde (%)
Yaş	18-25 yaş	101	23,4
	26-33 yaş	120	27,8
	34-41 yaş	107	24,8
	42-49 yaş	73	16,9
	50 yaş ve üzeri	30	7,0
	Toplam	431	100,0
Medeni durum	Bekar	236	54,8
	Evli	195	45,2
	Toplam	431	100,0
Eğitim düzeyi	İlkokul	77	17,9
	Ortaokul	44	10,2
	Lise	105	24,4
	Lisans	158	36,7
	Yüksek lisans ve üstü	47	10,9
	Toplam	431	100,0
Gıda sektöründe çalışma süresi	1 yıldan az	93	21,6
	1-5 yıl	136	31,6
	6-10 yıl	104	24,1
	11-15 yıl	42	9,7
	15 yıldan fazla	56	13,0
	Toplam	431	100,0

Çalışanların %27,8’i (n=120) 26-33 yaş arasında, %24,8’i (n=107) 34-41 yaş arasında, %23,4’ü (n=101) 18-25 yaş arasında, %16,9’u (n=73) 42-49 yaş arasında ve geriye kalan %7,0’ı da (n=30) 50 yaş ve üzeridir. Araştırmanın sonucu katılımcıların çoğunluğunun genç kesim olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %54,8’i (n=236) bekar, %45,2’si (n=195) evlidir. Çalışan genç kesimin çoğunluğunun bekar olduğu sonucuna varılmaktadır. Araştırmaya katılan çalışanların %36,7’si (n=158) lisans mezunu, %24,4’ü (n=105) lise mezunu, %17,9’u (n=77) ilkokul mezunu, %10,9’u (n=47) yüksek lisans mezunu ve üstü ve geriye kalan %10,2’si de (n=44) ortaokul mezunudur. Gıda sektöründe çalışanların %31,6’sı (n=136) 1-5 yıl arasında, %24,1’i (n=104) 6-10 yıl arasında, %21,6’sı (n=93) 1 yıldan az, %13,0’ı (n=56) 15 yıldan fazla, %9,7’si (n=42) ise 11-15 yıl arasında çalıştığı belirlendi.

Ölçek ifadelerinin betimleyici istatistik sonuçları ve normal dağılım

Araştırmalarda veri setinin normal dağılım gösterip göstermediği basıklık ve çarpıklık ölçüleri ile gözlemleriz ve normal dağılım simetrik. Tam simetri olması durumunda çarpıklık ve basıklık katsayısı sıfır olacaktır (Kalaycı, 2008, s. 53). Toplam kalite yönetimi uygulamalarına ilişkin veri setinin, çarpıklık katsayısı -0,362 ve basıklık katsayısı 0,447'dir. Çarpıklık ve basıklık ölçüsü +1,5 veya -1,5 aralığında değerler almış olan grupların normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir (Tanachnick & Fidell, 2007). Toplam kalite yönetimi uygulamaları ölçeğinin ve tüm maddelerinin basıklık ve çarpıklık değerleri bu aralık kapsamına girdiği için normal dağılıma yakındır. Yeşil örgütsel davranışa ilişkin veri setinin, çarpıklık katsayısı -1,200 ve basıklık katsayısı 0,977'dir. Yeşil örgütsel davranış ölçeğinin ve tüm maddelerinin basıklık ve çarpıklık değerleri -1,5 ve +1,5 aralık kapsamına girdiği için normal dağılıma yakındır.

Tablo 2. Ölçeklerin Betimleyici ve Normal Dağılım İstatistikleri

	\bar{x}	SS	Çarpıklık	Basıklık
Genel Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları	3,794	0,878	-0,362	0,447
Genel Yeşil Örgütsel Davranış	4,228	0,836	-1,200	0,977

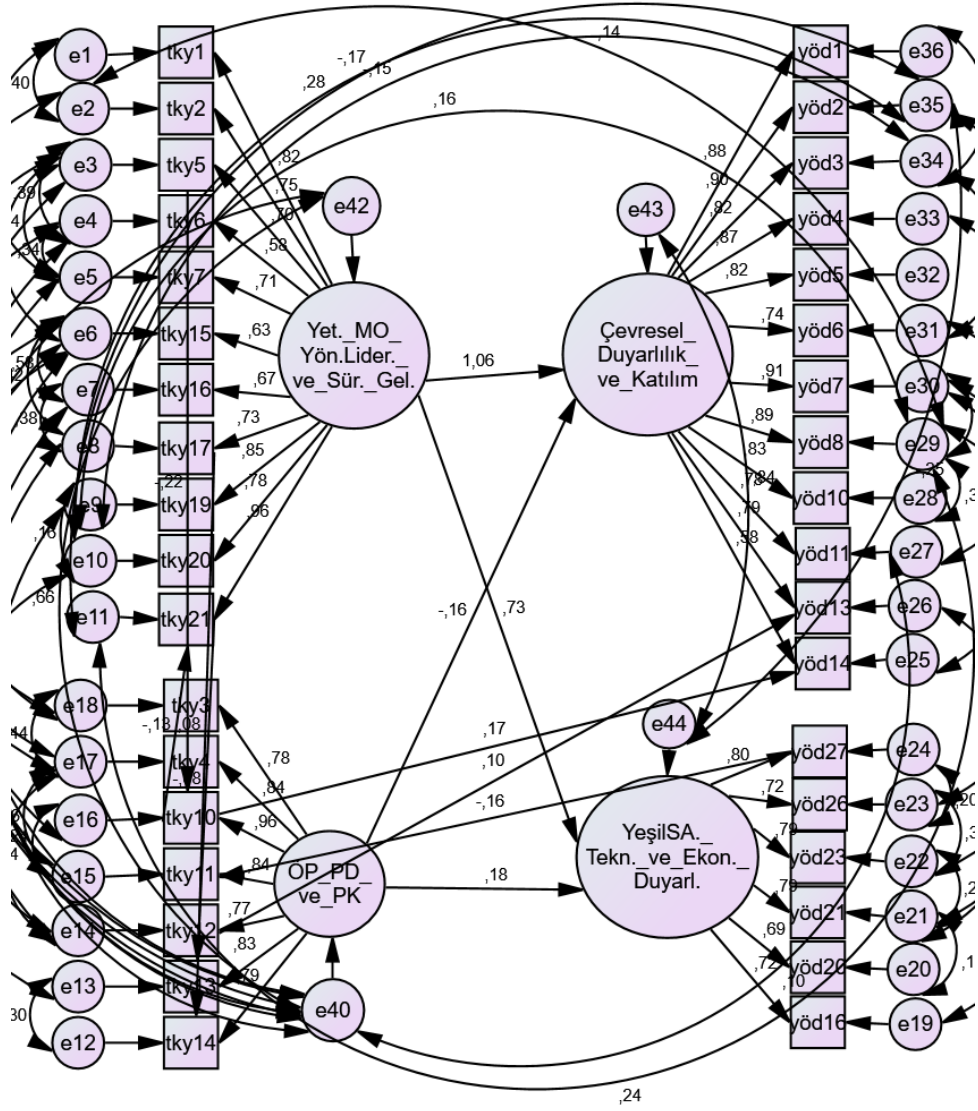
Ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilir faktör analizi

Araştırmamızda her bir boyutun tutarlılığını belirlemek için ise Cronbach alfa katsayılarına bakılır. Yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme boyutunun Cronbach alfa katsayısı 0,940, ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı boyutunun ise Cronbach alfa katsayısı 0,936 olarak ölçülmektedir. Bu değerler bu boyutlara ait maddelerin yüksek güvenilirlikte olduğunu göstermektedir. Toplam kalite yönetimi uygulamaları ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı da 0,951'dir. Genel ölçeğin tutarlılığının da yüksek olduğu sonucu ortaya konmaktadır. Toplam kalite yönetimi uygulamaları ölçeğinin ikincil düzey DFA modeli incelendiğinde, iki boyutlu olduğu tespit edildi. Bu boyutların on bir gözlemlenen değişkenden oluşan yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme (Yet_MO_Yön.Lider._ve_Sür_Gel.) gizil değişkeni olduğu ve yedi gözlemlenen değişkenden oluşan ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı (OP_PD_ve_PK) bir diğer gizil değişkeni olduğu görülmektedir.

Yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılık boyutunun Cronbach alfa katsayısı 0,898, çevresel duyarlılık ve katılım boyutunun ise Cronbach alfa katsayısı 0,961 olarak ölçülmektedir. Bu değerler bu boyutlara ait maddelerin yüksek güvenilirlikte olduğunu göstermektedir. Yeşil örgütsel davranış ölçeğinin Cronbach alfa katsayısı da 0,965'tir. Genel ölçeğin tutarlılığının da yüksek olduğu sonucu ortaya konmaktadır. Yeşil örgütsel davranış ölçeğinin ikincil düzey DFA modeli incelendiğinde, iki boyutlu olduğu tespit edildi. Bu boyutların on iki gözlemlenen değişkenden oluşan çevresel duyarlılık ve katılım boyutu (Çevresel_Duyarlılık_ve_Katılım) gizil değişkeni olduğu ve altı gözlemlenen değişkenden oluşan yeşil satın alma teknolojik ve ekonomik duyarlılık (YeşilSA_Tekn._ve_Ekon._Duyarl.) bir diğer gizil değişkeni olduğu görülmektedir.

Yapısal regresyon analizi

Yapısal eşitlik modellerinden biri olan yapısal regresyon modelleridir. Bu modeller gözlemlenen ve gizil değişkenleri aynı anda içerebilen modellerdir. Bu tür modeller, aralarında etkileşim bilinmeyen gizil değişkenlerin ilişkilerinin keşfedilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Meydan & Şeşen, 2011, s. 121). Şekil 2'de toplam kalite yönetimi ve boyutlarının yeşil örgütsel davranış ve boyutları üzerindeki etkisini gösteren yapısal regresyon modeli gösterilmektedir.

Şekil 2. Toplam Kalite Yönetimi Uygulaması Boyutlarının Yeşil Örgütsel Davranış Boyutlarına Etkisini Gösteren Yapısal Regresyon Modeli

Çalışanların firmalarında gerçekleştirilen toplam kalite yönetimi uygulamalarından yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme ve ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı boyutlarının yeşil örgütsel davranışlarından çevresel duyarlılık ve katılım ve yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılığa etkisinin olup olmadığı yapısal regresyon modeli ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Tablo 3'te toplam kalite yönetimi uygulama boyutlarının yeşil örgütsel davranış boyutlarına etkisini gösteren yapısal modelin regresyon ağırlıkları verilmektedir.

Tablo 3. Toplam Kalite Yönetimi Uygulama Boyutlarının Yeşil Örgütsel Davranış Boyutlarına Etkisini Gösteren Yapısal Regresyon Modelinin Regresyon Ağırlıkları

		β	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>p</i>
Çevresel__Duyarlılık__ve_Katılım	<-- Yet._MO__Yön.Lider.__ve_Sür._Ge	1,063	0,980	0,04	0,00
	- l.			2	0
YeşilSA.__Tekn._ve_Ekon.__Duyar	<-- Yet._MO__Yön.Lider.__ve_Sür._Ge	0,735	0,695	0,05	0,00
l.	- l.			1	0
YeşilSA.__Tekn._ve_Ekon.__Duyar	<-- ÖP_PD__ve_PK	0,181	0,164	0,04	0,00
l.	-			3	0
Çevresel__Duyarlılık__ve_Katılım	<-- ÖP_PD__ve_PK	-	-	0,03	0,00
	-	0,156	0,137	1	0

Firmaların yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme kalite uygulamaları çalışanların çevresel duyarlılık ve katılım örgütsel davranışını ve yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılık örgütsel davranışını pozitif ve yüksek oranda etkiler. Firmaların ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı kalite uygulamaları çalışanların yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılık örgütsel davranışını pozitif yönde düşük oranda etkiler. Firmaların ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı kalite uygulamaları çalışanların çevresel duyarlılık ve katılım örgütsel davranışını negatif yönde düşük oranda etkiler.

Çalışanların firmalarında gerçekleştirilen genel toplam kalite yönetimi uygulamalarının yeşil örgütsel davranışlarından çevresel duyarlılık ve katılım ve yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılık boyutlarına etkisinin olup olmadığı yapısal regresyon modeli ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Tablo 4'te toplam kalite yöntemi uygulamalarının yeşil örgütsel davranışlarından çevresel duyarlılık ve katılım ve yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılığa etkisini gösteren yapısal regresyon modeline ilişkin uyum değerleri yer almaktadır.

Tablo 4. Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının Çevresel Duyarlılık ve Katılım ve Yeşil Satın Alma, Teknolojik ve Ekonomik Duyarlılığa Etkisini Gösteren Yapısal Regresyon Modelinin Regresyon Ağırlıkları

		β	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>p</i>
Çevresel__Duyarlılık__ve_Katılım	<--- TKYU	0,843	0,826	0,046	0,000
YeşilSA.__Tekn._ve_Ekon.__Duyarl.	<--- TKYU	0,837	0,855	0,054	0,000

Firmaların genel toplam kalite yönetimi uygulamaları çalışanların yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılık örgütsel davranışını pozitif yönde yüksek oranda etkiler.

Çalışanların firmalarında gerçekleştirilen yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişim ve ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı uygulamalarının genel yeşil örgütsel davranışlarına etkisinin olup olmadığı yapısal regresyon modeli ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Tablo 5'te toplam kalite uygulamalarının boyutlarının genel yeşil örgütsel davranışlara etkisini gösteren yapısal regresyon modeline ilişkin uyum değerleri yer almaktadır.

Tablo 5. Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları Boyutlarının Genel Yeşil Örgütsel Davranışa Etkisini Gösteren Yapısal Regresyon Modelinin Regresyon Ağırlıkları

		β	B	SE	p
Yeşil Örgütsel Davranış	<--- Yet. _MO_ Yön.Lider. _ve_ Sür. _Gel.	0,974	0,955	0,041	0,000
Yeşil Örgütsel Davranış	<--- ÖP_PD _ve_ PK	-0,030	-0,028	0,026	0,283

Yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme toplam kalite uygulamaları genel yeşil örgütsel davranışını etkilemektedir ($p=0,000 \leq 0,01$). Ancak Ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı toplam kalite uygulamalarının genel yeşil örgütsel davranışa etkisi tespit edilememiştir. Firmaların yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme toplam kalite uygulamaları çalışanların genel yeşil örgütsel davranışını pozitif yönde yüksek oranda etkiler.

Böylece yapısal regresyon modelinin doğrulanması sonucu hipotez 1 kısmen kabul edilmektedir. Hipotez 1a, hipotez 1c, hipotez 1d, hipotez 1e, hipotez 1f ve hipotez 1h kabul edilmektedir. Ancak hipotez 1b reddedildiği için hipotez 1 kısmen kabul edildiği sonucuna varılmaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Ekonomik büyüme temeline dayanan politikaların ekolojik düzendeki negatif yansımalarının dünya toplumlarına verdiği zarar açıktır. Ekonomik, sosyal ve ekolojik açılardan sürdürülebilir bir dünyayı olası kılabilecek bir perspektif ancak yeşil ekonomiden güç alan yeşil davranışlarla mümkündür. Bu çalışmada toplam kalite yönetimi uygulamalarının yeşil örgütsel davranışlara etkisi incelenmiştir.

Yapısal regresyon analizi sonuçlarına göre toplam kalite yönetimi uygulamaları boyutları ile yeşil örgütsel davranış boyutları arasındaki ilişki şu şekildedir: Firmaların yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme kalite uygulamaları çalışanların çevresel duyarlılık ve katılım örgütsel davranışını ve yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılık örgütsel davranışını pozitif ve yüksek oranda etkiler. Firmaların ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı kalite uygulamaları çalışanların yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılık örgütsel davranışını pozitif yönde düşük oranda etkiler. Firmaların ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı kalite uygulamaları çalışanların çevresel duyarlılık ve katılım örgütsel davranışını negatif yönde düşük oranda etkiler.

Firmaların genel toplam kalite yönetimi uygulamaları çalışanların yeşil satın alma, teknolojik ve ekonomik duyarlılık örgütsel davranışını pozitif yönde yüksek oranda etkiler. Toplam kalite yönetimi uygulamaları boyutlarının genel yeşil örgütsel davranışa etkisi ise şu şekildedir: Firmaların yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme toplam kalite uygulamaları genel yeşil örgütsel davranışını etkilemektedir. Ancak ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı toplam kalite uygulamalarının genel yeşil örgütsel davranışa etkisi tespit edilememiştir. Firmaların yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli gelişme toplam kalite uygulamaları çalışanların genel yeşil örgütsel davranışını pozitif yönde yüksek oranda etkiler. Bu bağlamda toplam kalite yönetimi uygulamalarının yeşil örgütsel davranışlara etkisi olduğu kısmen kabul edilebilir.

Varılan sonuçlar neticesinde işletmelerdeki yeşil davranışların geliştirilmesi için toplam kalite yönetimi unsurlarının kullanılmaya devam edilmesi önemlidir. İşletmelerdeki yetkilendirme, müşteri odaklılık, yönetim liderliği ve sürekli geliştirme ile ilgili toplam kalite uygulamalarının yeşil davranışlara olan pozitif yönlü etkisi göz önüne alınarak çevresel strateji ve hedefler bu doğrultuda belirlenmelidir. Çalışanların bu boyutları destekleyen faaliyetlerle yönetilmesi onların da yeşil

davranışları benimsemesine destek olabilir. İşletmelerin yeşil davranışlara yönelik açık ve pozitif yaklaşımları, çalışanların yeşil davranışları uygulamaları noktasında onları teşvik edebilir.

İşletmelerin sürdürülebilir değer yaratma noktasında toplam kalite yönetimi felsefesine ilave olarak EFQM (European Foundation for Quality Management) gibi güncel yaklaşımlardan yararlanması paydaş odaklı süreçlerin işletme genelinde benimsenmesi noktasında destek sağlayabilir.

Literatür incelemesi esnasında özellikle üzerinde durulan, yeşil davranışlara gönüllü ve gönülsüz çalışan katılımı kavramından yola çıkarak, zorunlu tutulan davranışların ve ödül sistemlerinin bu insani boyutu kapsayamadığı, kişinin kendini bilinçli bir dünya vatandaşı olarak görüp içselleştirdiği taktirde bu davranışları uyguladığı düşünülebilir. Bu noktada mevcut ödül paylaşımı, personel değerlendirme ve personel katılımı toplam kalite uygulamaları açısından bakıldığında iş tanımının bir parçası olup, çalışanı zorunlu tutan uygulamalar gönüllülük esaslı uygulamaların aksine işletmenin çalışandan beklenti içinde olduğu davranışlar olup, çalışanların bu davranışları içselleştirmesi ve işletme dışına taşıması noktasında sistemi desteklemeyebilir.

Yapılan araştırma ilerleyen dönemlerde, örneklem sayısı artırılarak ve farklı sektörler dahil edilerek genişletilmelidir. Böylece elde edilen sonuçlar ülke genelinde yeşil örgütsel davranışın sektörel karşılaştırmalarını da ortaya koyabilecektir. Yeşil örgütsel davranış ile ilgili çalışmaların artması dünya genelinde yeşil ekonomi kavramının insan yönetimi açısından desteklenmesini sağlayacaktır. Geçmiş ve gelecek tüm dünya vatandaşlarının hakkı ve mirası olan doğal kaynakların kontrolsüz kullanımı sonucu çevre felaketlerinin artması ve kaynakların geri döndürülemez şekilde gelecek nesillere aktarılmasını engellemek için yeşil ekonomi boyutlarının gıda sanayi başta olmak üzere tüm sanayi dallarında benimsenmesi ve yeşil ekonomiye ilişkin uygulamaların benimsenmesi gereklidir. Bu yayılımın ilk basamağı olan insanların erken yaş döneminden başlayarak bu bilince erişmesi ve bu bilinci kavrayan bireyler yetiştirmesinin, yeşil davranışlar açısından daha yaygın bir uygulamaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aswathappa, K. (2016). *Organisational behaviour*. Mumbai: Himalaya Publishing House Pvt Ltd.
- Bohdanowicz, P., Zientara, P., & Novotna, E. (2011). International Hotel Chains and Environmental Protection: Analysis of Hilton's we Care! Programme. *Journal of Sustainable Tourism*, 797-816.
- Boiral, O., & Paille, P. (2012). Organisational citizenship behaviour for the environment: measurement and validation. *Journal of Business Ethics*, 109.
- Bulu, M., Eraslan, İ. H., & Burca, M. (2007). Türk gıda sektörünün uluslararası rekabetçilik düzeyinin analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 311-335.
- Dinçer, Ö., & Fidan, Y. (1997). *İşletme yönetimine giriş*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Frederick, P. (2014). Organisational behaviour and its role in management of business. *Global Journal of Finance and Management*, 563-568.
- Güneş, E., Keskin, B., & Kıymaz, T. (2014). Gıda sanayinde yeşil ekonomi ve uygulamaları. *Ulusal Tarım Ekonomi Kongresi*. Samsun.
- Hall, R. (1994). *Sociology of work*. California: A Sage Publications Company.
- Hurma, H. (2014). Yeşil ekonomi çerçevesinde küresel tarımın geleceği. *11. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*. Samsun.

- Juran, M., & Godfrey, A. (2000). *Juran's quality handbook*. Singapore: McGraw-Hill Book Co.
- Kalaycı, Ş. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kanne, A. (2011). Green recruitment, development and engagement going green: the psychology of sustainability in the workplace. *London Metropolitan University*.
- Kuşat, N. (2013). Yeşil sürdürülebilirlik için yeşil ekonomi: Avantaj ve dezavantajları- Türkiye incelemesi. *Journal of Yaşar University*, 4896-4916.
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2011). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Nemli, E. (2000). Çevreye duyarlı yönetim anlayışı. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23-24.
- Norton, T., Parker, S., Zacher, H., & Ashkanasy, N. (2015). Employee green behaviour: a theoretical framework, multi review and future research agenda. *Organisation and Environment*, 103-125.
- Oakland, J. S. (1989). *Total quality management*. London: Heinemann Professional.
- Organ, D. W., & Konovsky, M. A. (1989). Cognitive versus affective determinants of organisational citizenship behaviour. *Journal of Applied Psychology*, 157-164.
- Özçağ, M., & Hotunluoğlu, H. (2015). Kalkınma anlayışında yeni bir boyut: Yeşil ekonomi. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:13 Sayı: 2*, 313.
- Pezikoğlu, F. (2016). Yeşil ekonomi göstergeleri ve yeşil etiketler. 7. *Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*.
- Saha, M., & Darnton, G. (2005). Green companies or green con-panies: Are companies really green or are they pretending to be? *Business and Society Review*, 117-157.
- Salepçioğlu, A. (1999). Küreselleşme süreci bağlamında yalın kalite analizi, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyasal Bilgiler Fakültesi*.
- Şimşek, M. (2002). *TKY ve tarihteki bir uygulaması*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019). *Gıda ve içecek sektörü raporu*. Ankara: Sanayi ve Verimlilik Genel Müdürlüğü.
- Tanachnick, B., & Fidell, L. (2007). *Using multivariate statics*. Boston: Allyn ve Bacon.

Extended Abstract

Human has come from the beginning to the present by consuming the resources in the world. All the basic needs such as nutrition, sheltering and dressing are from natural resources. Industrialization increased with population growth and irreversible damage has been done to natural resources due to the unconscious use of resources by people and businesses. The food industry, which has a long and complex supply chain, is an important industry that also affects different sectors. In the food industry, where the use of natural resources is high, it is important for the employees to develop green behaviors in terms of the implementation of green policies in the enterprises. This study was conducted to determine whether total quality management practices influence the green organizational behavior of food industry employees. The scope of the research is which factors are effective in the development of green organizational behaviors in the food sector. In this context, the relevant literature was examined in detail. It was assumed that the participants who answered the survey questions answered the questions with understanding and that the correct scales were chosen for the research. The main

problem of the research is which employee behaviors can be accepted as green behavior in the organization. It is not easy to answer this question because the meaning of green organizational behaviors is not the same for every social factor. In this study, it is aimed to understand the effect of total quality management practices on the green organizational behavior of food industry employees. For this purpose, the "Total Quality Management Practices" scale in Öz's (2008) doctoral dissertation and the "Green Organizational Behavior" scale in Erbaşı's (2019) article with an internal consistency of 0.82 were used as data collection tools. A survey was conducted with 431 food industry employees. The primary idea of the study; Do total quality management practices influence the green organizational behavior of food industry employees? The hypotheses of the research are; H₁: Total quality management practices have an impact on the green organizational behavior of food industry employees. H_{1a}: The empowerment, customer focus, managerial leadership and continuous improvement dimensions of total quality management practices have an impact on the green organizational behavior of food industry employees. H_{1b}: Reward sharing, staff evaluation and staff participation dimensions of total quality management practices have an impact on the green organizational behavior of food industry employees. H_{1c}: The empowerment, customer focus, management leadership and continuous improvement dimensions of total quality management practices have an impact on the environmental awareness and participation organizational behavior of food industry employees. H_{1d}: The empowerment, customer focus, management leadership and continuous improvement dimensions of total quality management practices have an impact on the green purchasing, technology and economic sensitivity organizational behavior of food industry employees. H_{1e}: Reward sharing, personnel evaluation and personnel participation dimensions of total quality management practices have an impact on the environmental awareness and participation organizational behavior of food industry employees. H_{1f}: Reward sharing, personnel evaluation and personnel participation dimensions of total quality management practices have an impact on green purchasing, technology and economic sensitivity organizational behavior of food industry employees. H_{1g}: Total quality management practices have an impact on the environmental awareness and participation organizational behavior of food industry employees. H_{1h}: Total quality management practices have an impact on the green purchasing, technology and economic sensitivity organizational behavior of food industry employees. The model of the research is the structural regression model, which is one of the structural equation models. Structural regression models are models that can include both data measured directly (manifest) and not measured directly (latent) variables. Such models are used to explore the relationships between latent variables whose interaction is unknown. The starting point of the structural regression model is purely theory and the aim of testing the model is to discover the relationship between the determined variables (Meydan & Şeşen, 2011, s. 122). In the research, a structural regression model is designed to determine the effect of total quality management practices on the green organizational behavior of employees. According to the results of the structural regression analysis, the relationship between the dimensions of total quality management practices and the dimensions of green organizational behavior is as follows: Empowerment, customer focus, management leadership and continuous improvement quality practices of companies affect the environmental sensitivity and participation organizational behavior of employees and green purchasing, technological and economic sensitivity organizational behavior positively and highly. Reward sharing, personnel evaluation and personnel participation quality practices of companies have a low positive effect on green purchasing, technological and economic sensitivity organizational behavior of employees. Reward sharing, personnel evaluation and personnel participation quality practices of companies affect the environmental sensitivity and participation organizational behavior of employees at a low rate negatively. The general total quality management practices of the companies affect the green purchasing, technological and economic sensitivity organizational behavior of the employees positively and highly. The effect of total quality management practices dimensions on general green organizational behavior is as follows: empowerment, customer focus, management leadership and continuous improvement total quality practices of companies affect the overall green organizational behavior. However, the effect of reward sharing, personnel evaluation and personnel participation total quality practices on general green organizational behavior could not be determined. Empowerment, customer focus, management leadership and continuous improvement total quality

practices of companies highly affect the overall green organizational behavior of employees in a positive way. In this context, it can be partially accepted that total quality management practices have an effect on green organizational behaviors. As a result of the analysis, the structural regression model was confirmed and hypothesis 1 was partially accepted. Hypothesis 1a, hypothesis 1c, hypothesis 1d, hypothesis 1e, hypothesis 1f and hypothesis 1h are accepted. However, since hypothesis 1b is rejected, it is concluded that hypothesis 1 is partially accepted.

ESTETİK EMEK VE İŞTEN AYRILMA NİYETİ İLİŞKİSİNDE CİNSİYETİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ: KABİN MEMURLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA*

Ahmet CAN**

Dilek CAN***

Özge YAVAŞ TEZ****

Volkan YAVAŞ*****

ÖZ

Estetik emek kavramı çoğunlukla hizmet sektöründe karşımıza çıkan ve kadına atfedilen ya da kadın çalışanlardan talep edilen ve işletmeler adına bir pazarlama stratejisi olarak kullanılan bir kavramdır. Her ne kadar dikkat çekici ve uzun yıllardır göz önünde olan bir kavram olsa da estetik emek kavramına ilişkin yapılan az sayıda çalışma bulunmaktadır. Ayrıca, estetik emek ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiye odaklanan ve bu ilişkinin mekanizmasını potansiyel cinsiyet farkını araştıran çalışmaların eksikliği de dikkat çekmektedir. Bu araştırmada, Türkiye’de faaliyet gösteren havayolu işletmelerinde çalışan kabin memurlarının estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi ortaya çıkarılarak bu ikili ilişkide ayrıca cinsiyet değişkeninin düzenleyici rolü olup olmadığı araştırılmıştır. Bu kapsamda araştırmaya Türkiye’de faaliyet gösteren havayolu işletmelerinde çalışan kabin memurları kolayda örnekleme tekniğiyle seçilmiştir. Araştırmada “Estetik Emek Performansı Ölçeği” ve “İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği” kullanılmıştır. Anketleri toplam 293 kabin memuru tamamlamıştır. Varsayımlanan yollar, yapısal eşitlik modelleri ile test edilmiştir. Sonuçlar, mesai saatleri dışındaki estetik emek performansı (MSD), hizmet içi eğitime ilişkin estetik emek performansı (HİE) ve fiziksel/estetik güzellik algılayışına ilişkin estetik emek performansının (FEGA) işten ayrılma niyetini (İAN) etkilemektedir. Cinsiyetin düzenleyici değişken olarak ele alınması ile yapılan analiz sonucunda mesai saatleri dışında harcanan estetik emek performansı arttıkça erkeklerin işten ayrılma niyetlerinin arttığı belirlenmiştir. Hizmet içi alınan eğitim ile ilgili estetik emek performansı arttıkça kadınların işten ayrılma niyetlerinin azaldığı belirlenmiştir. Ayrıca kadınların fiziksel/estetik algılayışlarına ilişkin estetik emek performansları arttıkça işten ayrılma niyetlerinin de artış gösterdiği belirlenmiştir. Bu bulgular, estetik emek ile işten ayrılma arasındaki ilişkinin mekanizmasını anlamak için yeni bir yaklaşım sağlamakta ve bu sürecin cinsiyet farklılıklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Estetik emek, işten ayrılma niyeti, kabin memuru, hizmet pazarlaması

REGULATORY ROLE OF GENDER IN THE RELATIONSHIP OF AESTHETIC LABOR AND INTENT TO LEAVE: AN APPLICATION ON CABIN ATTENDANTS

ABSTRACT

Aesthetic labor is a marketing strategy concept that stands out in the service sector and is attributed to or demanded by women. Although it is a remarkable and long-standing concept, there are limited studies about aesthetic labor. In addition, the lack of studies focusing on the relationship between aesthetic labor and turnover intention and investigating the mechanism of this relationship and potential gender differences is also noteworthy. In this study, the effect of flight attendants' aesthetic labor performance on their intention to leave was revealed, and it was investigated whether the gender variable had a moderator role in this dual relationship. In this context, cabin attendants working for airline companies operating in Turkey were selected using the convenience sampling technique. The "Aesthetic Labor Performance Scale" and the "Intention to Leave Scale" were used in the research. A total of 293 cabin attendants completed the surveys. The hypothesized paths were tested with structural equation models. The results affect the intention to leave (IAN) for aesthetic labor performance (MSD) outside of working hours, aesthetic labor performance (HIE) related to in-service training, and aesthetic labor performance

* Sorumlu yazar: ozgeyavas@hotmail.com.tr

** Bilim Uzmanı, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, ahmet.can@mu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9867-4163>

*** Öğr. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, dilek.can@mu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0219-4393>

**** Bilim Uzmanı, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, ozgeyavas@hotmail.com.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1948-1620>

***** Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, volkan.yavas@ege.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4237-6386>

(FEGA) related to the perception of physical/aesthetic beauty. As a result of the analysis made by considering gender as a regulatory variable, it was determined that as the aesthetic labor performance spent outside of working hours increased, the intention to leave the job also increased.

Keywords: Aesthetic labor, intention to leave, cabin attendant, service marketing

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada örgütlerin rekabet edip hayatta kalabilmeleri için rekabet avantajını sürdürülebilir kılmaları gerekmektedir. Günümüz hizmet sektörü örgütlerinin de hizmet kalitesini arttırmak ve rekabet avantajı sağlamak için çeşitli yöntemler de kullandığı bilinmektedir. Bu kullandıkları kavramlardan biri de estetik emektir. Estetik emek, hizmet sektöründe gittikçe daha fazla kullanılan ve görünüşlerine göre çalışanları işe alma uygulaması olarak ifade edilmektedir (Mears, 2014). Estetik emek kavramını son yıllarda ön plana çıkaran gelişmelerin başında hizmet sektörünün yaygınlığı ile rekabet avantajı elde etmede bu kavramın etkinliği gelmektedir (Seçer, 2016). Günümüz hizmet sektörü, güvencesiz istihdam şartlarının egemen olduğu iş gücü piyasasında 'iyi görünmek ve kulağa hoş gelmek', iş bulmak ve sürdürmek için bir ön koşul haline gelmiştir (Vonk, 2021). Buna örnek olarak hizmet sektörü iş mülakatlarında, kişisel temizlik, giyim tarzı, dövmeler, makyaj, saç biçimi, saç boyu gibi fiziksel özelliklerin önemine vurgu yapılması gösterilebilir. Bilhassa kadın çalışanları kapsayan bu zorunlulukların kılık kıyafet, saç rengi, kilo, boy, ayak numarası, kişisel hijyen, diksiyon vb. nitelikleri kapsadığı ifade edilmektedir (Bilir, 2018).

Hizmetler sektöründe oluşan büyüme ve bedenın metalaşması üzerinde anlamını bulan estetik emek, günümüz tüketim toplumunda, çalışanların; ürünlerin pazarlanması ve satışında birer tüketim nesnesi olarak metalaştırılmalarının aracı olabilmektedir (Başçı, 2019). Bir örgütün estetik emeği kullanmasının, benzersiz bir kurumsal imaj yaratılmasına ve müşterilerin dikkatinin ve ilgisinin çekilmesine yardımcı olabileceği belirtilmektedir (Tsaur, Luoh ve Syue, 2015). Ayrıca çalışanların estetik özelliklerinin şirket imajı yaratmak ve satılan ürünlerde dikkat çekmek için kullanılması söz konusu olabilmektedir (Başçı, 2019). Günümüzde özellikle hizmet sektörü örgütleri, müşterileri ile yüz yüze etkileşime girecek olan çalışan seçimlerinde, verdikleri iş ilanları başta olmak üzere işe alım süreçlerinde de adayların estetik özelliklerini dikkate almaktadırlar. Bu anlamda örgütler çalışanlarının estetik emeklerini kullanarak rakiplerinden farklılaşmayı ve rakiplerine göre rekabet avantajı elde etmeyi amaçlayabilmektedirler. Örgütler açısından avantaj yaratan bir durum olarak kabul edilen estetik emek kavramı, çalışanlar açısından ise bazı dezavantajlar da yaratabilmektedir.

Örgüt içerisindeki çalışanların sergilemiş olduğu estetik emek performansları, onlar üzerinde olumsuz duygu durumları oluşturarak işten ayrılma niyetleri üzerine bir etkisinin olabileceği öngörülmektedir. Genel olarak işten ayrılma niyeti, bir çalışanın uzak olmayan bir tarihte işten ayrılmayla alakalı düşüncesi olarak tanımlanmaktadır (Mansour ve Tremblay, 2016; Şahin, 2011). İşten ayrılma niyeti kavramının, işten ayrılma davranışının öncüllerinden biri olduğu ifade edilmektedir (Tetth ve Meyer, 1993). Hatta bazı yazarlarca genel olarak işten ayrılma niyeti, işten ayrılmanın en güçlü öncüsü olarak kabul edilmektedir (Egan, Yang ve Bartlett, 2004; Jaros, 1997). İşten ayrılma düzeyinin fazla olduğu örgütlerde rekabet avantajının olumsuz etkilendiği, işe alım maliyetleri ve yeni personel eğitim giderleri gibi olumsuzluklar yaşanabildiği ifade edilmektedir (Bibby, 2008; Polat ve Meydan, 2010). Ayrıca yüksek çalışan devri, örgütler için sonuçta kayıplarla sonuçlanan kötü yönetimin bir işareti olarak kabul edilmektedir (Durrah ve Chaudhary, 2020).

Bu çalışmada örgütler açısından olumlu/faydalı bir unsur olarak değerlendirilen bu kavramın çalışanlar bakış açısıyla algılanan durumu ele alınacaktır. Bu anlamda estetik emek kavramı ile çalışanların işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişki kabin memurları özelinde araştırılmıştır. Çalışma kavramsal çerçevenin devamında araştırma yöntemi, bulgular, değerlendirme ve sonuç bölümleriyle devam edecektir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ulaştırma sektöründe bulunan havayolu şirketlerinin, rekabet avantajı elde etmede estetik emeği nasıl kullandığıyla ilgili örnekler bulunmaktadır. Bu örnekler, çalışanların estetik emeklerinin ticari bir strateji olarak nasıl kullanıldığına göstergesi niteliğindedir. Örneğin Avustralya'nın düşük maliyetli havayolu taşıyıcı işletmesi olan Virgin Blue'nun uçuş ekipleri (kabin memurlarının) The Age gazetesinde (2002), dünyanın en seksileri arasında olduklarına dair habere konu yapılmıştır. Virgin Blue'nun başkanı Richard Branson da bu habere istinaden “sadece güzel ve seksi değil, aynı zamanda harika kişilikleri var, ilgililer ve çok hoşlar” açıklamasını yapmıştır (Spiess ve Waring, 2005). Bir Singapur gazetesinde; “şehirde yeni bir kız var, iki kat daha eğlenceli ve yarı fiyatına” şeklinde kadın kabin memurlarının görseli olan bir reklam yayınlanmıştır (Spiess ve Waring, 2005). National havayollarının reklam filminde ise “uçur beni, hoşuna gidecek” (fly me, you'll like it) söylemleri ve kadın kabin memurları kullanılmıştır (Spiess ve Waring, 2005). Diğer hizmet sektörlerinde benzer örnekler mevcuttur. Örneğin otomobil lastiği üreticisi olan Pirelli şirketinde, Pirelli takvimlerinde genç ve güzel kadınlar kullanılarak kadınlar birer cinsel kimlik olmaktan çıkarılıp meta haline dönüştürülmüştür (Yenipazarlı Dinler, 2008).

Hizmet sektöründe verilen hizmetin kalitesinin artırılması amacıyla da kullanılabilen estetik emek kavramı, havayolu işletmelerinin büyük çoğunluğu için önemli bir olgu olduğunu ifade edebiliriz. Havacılık sektörü; yoğun rekabet ortamının hâkim olduğu, yoğun stres altında görevlerin yerine getirilmeye çalışıldığı ve uluslararası şartlara tabi çalışanların olduğu bir sektördür. Havayolu sektörü çalışanlarından beklenen estetik emek performansları, çalışanlar üzerinde negatif duygu durumları oluşturabileceği öngörülmektedir. Oluşacak olan negatif duygu durumlarının, çalışanların işten ayrılma niyetleri üzerinde bir etkisinin bulunabileceği öngörülmektedir. Bununla birlikte örgütler açısından hizmet kalitesinin artırılması ve rekabet avantajı yaratılması açısından önemli olan estetik emek kavramının çalışanlar açısından ne şekilde algılandığı ve onlarda hangi duygular hissettirdiğinin ortaya çıkarılması örgütsel davranış disiplinine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışanlardan beklenen estetik emek niteliklerinin çalışanların işten ayrılma niyetini etkileyip etkilemediği ortaya çıkarılması gereken bir durum olarak görülmektedir. Havacılık sektörünün iş gücü devir hızının yüksek olduğu alanlardan biri olması ve bu sektör için personel giderlerinin önemli bir maliyet kalemi olduğu (Bilkay, 2020) göz önüne alındığında estetik emek ve işten ayrılma niyeti ilişkisinin ortaya konmasının önemli bir bulgu olacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışanların estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi ortaya çıkarılarak bu ikili ilişkide cinsiyet değişkeninin düzenleyici rolü olabileceği düşünülmektedir.

Estetik Emek

Aristoteles'in “güzellik, bütün tavsiye mektuplarından daha güçlü bir referanstır” sözü (Katırcıoğlu, 2017), bireyin dış görünüşünün toplumsal normlar dâhilinde ne kadar önemli olduğunu ifade ederken aynı zamanda günümüz hizmet sektörü işletmecilik anlayışını da yansıtmaktadır. Günümüz hizmet sektörü işletmeleri çalışanlarından birtakım fiziksel ve estetik özelliklere sahip olmalarını beklemektedir. “Yumuşak beceriler” şeklinde ifade edilen beceriler çalışana ait fiziki özellikler, tutumlar, davranışlar, ses tonu ve aksan gibi özellikler olarak tarif edilmektedir (Tekin ve Katırcıoğlu, 2017). Söz konusu beklentiler personelin işe alınıp aşamasından itibaren kaderlerini belirlemekte ve beklenti özelliklerini karşılayan çalışanların sektörde yer edinmeleri ve rekabette öne geçmelerine olanak sağlamaktadır. Örgütlerin çalışanlarından bekledikleri insan ve insan bedenine ait dış estetik olgular giderek günümüz işletmecilik anlayışının içerisindeki yerini güçlendirmektedir. Günümüz hizmet sektörü örgütlerinin, çalışanlarının estetiğine, yani görünüşlerine, kıyafetlerine, seslerine, duruşlarına, tavırlarına, beden dillerine, kokularına, seslerine ve sosyal medyadaki benlik sunumlarına ticari olarak yatırım yapmakta olduğu ifade edilmektedir (Vonk, 2021). Bu noktada işletmecilik ve pazarlama, Estetik Emek'in en önemli uygulama alanları olarak görülmektedir. Yumuşak becerilerin örgütlerin markasına uygun hale getirilmeleri amacıyla değiştirilmesi, metalaştırılması, örgüte ait bir değer olarak yansıtılması estetik emek kavramını ifade etmektedir (Williams ve Connell, 2010; Katırcıoğlu, 2017; Quinn, 2008).

Estetik emek kavramı işletmelerin sınır-birim çalışanlarından beklentilerini açıklamak üzere yazında ilk kez Warhurst ve arkadaşları (2000) tarafından, istihdama giriş noktasında işçilerin sahip olduğu kapasite ve niteliklerin bir toplamı olarak ifade edilmiştir. Estetik emek; çalışanın duruşundan yürüyüşüne, aksanından ses tonuna ve konuşma biçimine kadar birçok özelliğini içeren bir emek türüdür (Bilir, 2018; 38). Yazında estetik emek ile ilgili çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Estetik emek, çalışanların dış görünüşlerinin kuruluşların ticari yararı için düzenlendiği süreç olarak tanımlanmaktadır (Wissinger, 2011). Bazı yazarlar tarafından ise estetik emek, önceden tasarlanmış yönetim direktiflerine dayalı olarak hizmet sağlayıcıların fiziksel görünümünü kontrol etmeyi ifade eden bir kavram olarak tanımlanmıştır (Pounders, Babin ve Close, 2015). Bir diğer tanıma göre estetik emek, çalışanları fiziksel görünümüne göre tarama, yönetme ve kontrol etme uygulamasıdır (Mears, 2014). Estetik emek, işgücüne giren veya girmek isteyenlerin gözlemlenebilir nitelikleri ve eğilimleri ve bu gözlemlere atfedilen anlam olarak da tanımlanmaktadır (Powers, 2021). Bir başka tanıma göre ise estetik emek, profesyonel bir gereklilik olarak bedenini biçimlendirilmesiyle ilgilidir: çalışanların iş için "iyi ve doğru görünmelerini" sağlayan belirli "bedensel kapasiteler ve nitelikler" anlamına gelmektedir (Holla, 2016). Estetik emek kavramı özellikle turizm, konaklama gibi hizmet sektöründe faaliyet gösteren, ön saflarda görev alan, müşteri ile temas halinde olan çalışanların, yüz yüze ve sesli etkileşimde olmaları sebebiyle "göze ve kulağa hoş gelmesi" şeklinde ifade edilmektedir (Yang, 2017; Ramjattan, 2019; McIntyre, 2014; Hall ve Van Den Broek, 2012; Karlsson, 2012).

Estetik emek ile duygusal emek kavramlarının benzer kavramlar olduğunu öne süren araştırmacılar da bulunmaktadır. (Williams ve Connell, 2010; Mears, 2014; Tsaur, Luoh ve Syue, 2015). Duygusal emek kavramı, örgütlerin rekabet avantajı elde etmek ve rekabet güçlerini arttırmak amacıyla çalışanların davranışları ile birlikte duygularını da yönetme çabaları neticesinde dile getirilmeye başlayan bir kavram olarak ele alınmaktadır (Arıkan Saltık, 2016). Yazında ilk defa Hochschild (1983) tarafından ele alınan duygusal emek; iş gereği duyguların diğer kişilerce gözlenecek biçimde düzenlenmesi ve bu yönde yüzselle ve bedenselle gösterimde bulunulması olarak ifade edilmiştir. Duygusal emeğin ötesinde estetik emek çalışanların fiziksel özellikleri, sosyal sermayeleri, cinsellikleri üzerinden bedenlerinin işverenlerce kontrol edildiği bir emek çeşidi olarak değerlendirilmektedir (Bilir, 2018). Çalışanlardan beklenen estetik emek performansları, çalışanlar üzerinde olumsuz duygu durumlarına sebebiyet vererek personelin işten ayrılma niyetlerine etki edebilir. İşten ayrılma niyeti kavramının, işten ayrılma davranışının öncüllerinden biri olması (Tetth ve Meyer, 1993) göz önüne alındığında bu durumun ortaya çıkarılması önem arz etmektedir.

İşten Ayrılma Niyeti

İşten ayrılma niyeti, çalışanın devamlı olarak işten ayrılma düşüncesinde olması veya diğer iş seçeneklerine yönelme olasılığı olarak ifade edilmiştir (Tepper vd., 2009; Saufi vd., 2020). Bazı yazarlar tarafından da bireyin bir örgütten ayrılma ve başka bir örgüte katılma düşüncelerini içeren geri çekilme davranışı olarak tanımlanmıştır (Ahmad ve Begum, 2020). Liu, Loi ve Ngo (2020) ise işten ayrılma niyetini, bir bireyin yakın gelecekte işvereninden kasıtlı olarak ayrılma arzusunda olması şeklinde ifade etmiştir.

İşten ayrılma, çalışanın işyerinden fiili olarak ayrılması olarak tanımlanırken; işten ayrılma niyeti ise, çalışanın davranışsal bir tutum olarak işyerinden çekilme isteği şeklinde ifade edilmektedir (Yıldırım, Erul ve Kelebek, 2014). Bir çalışanın işten ayrılma düşüncesinde olması mutlaka işten ayrılması ile neticelenmese de işten ayrılma davranışı hakkında bir belirti olarak kabul görmekte, henüz eyleme dönüşmemiş olmasından dolayı da gerekli tedbirlerin alınabilmesi için imkân sağlamaktadır. Ancak işten ayrılma niyetinin işten ayrılma davranışının öncülü olduğunu belirten birçok çalışma da mevcuttur (Tett ve Meyer, 1993; Beğenirbaş ve Çalışkan, 2015; Yürür ve Önlü, 2011; Sağlam Arı, Bal ve Çına Bal, 2010).

Örgütsel davranış alanında üzerinde önemle durulan konulardan biri de çalışanların işten ayrılmasıdır. İşlevsel açıdan bakıldığında düşük nitelikli çalışanın işten ayrılması ne kadar arzulanan bir sonuçsa, eğitilmiş ve nitelikli çalışanın işten ayrılması da o derece arzulanan bir durumdur (Sağlam Arı, Bal ve Çına Bal, 2010). Hem çalışanın işini bırakmasıyla oluşan insan kaynağı kaybı hem de devam eden

iş akışını bölmesi bakımından işten ayrılma niyetinin örgütleri negatif yönde etkilediği ifade edilmektedir (Şahin, 2011). Önceki araştırmalar işten ayrılma niyetinin çalışanların örgütten ayrılmalarına yol açabileceğini göstermiştir (Mansour ve Tremblay, 2016).

Çalışanın işten ayrılma niyeti yüksek ise iş performansı da düşük olacaktır. Çalışan performansını, çalışanın bağlı olduğu örgüte yaptığı bir yatırım olarak düşünecek olursak, ayrılma düşüncesinde olan bir çalışanın daha fazla yatırım yapmayacak olması, olası bir sonuç olacaktır (Yürür ve Ünlü, 2011). Performans ile birlikte işten ayrılma niyetinin; örgütsel bağlılık, iş tatmini, örgütsel adalet ile negatif bir ilişkiye sahip olduğu yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur (Tett ve Meyer, 1993; Slatery ve Selvarajan, 2005; Yürür ve Ünlü, 2011). Dolayısıyla örgütler için işten ayrılma niyeti sadece işten ayrılma davranışına sebep olan bir durum olması sebebiyle değil aynı zamanda örgütsel ve bireysel negatif etkileri sebebiyle de önemli bir olgudur (Yürür ve Ünlü, 2011).

Havacılık sektörünün personel devir oranının yüksek olduğu sektörlerden birisi olması ve yakıt giderlerinden sonra en önemli maliyet kaleminin “personel giderleri” olması sebebiyle (Bilkay, 2020), havacılık sektörü çalışanlarının işten ayrılma düzeyleri ve sebeplerinin belirlenerek çözüm önerileri geliştirme noktasında sektörel anlamda katkısının olabileceği düşünülmektedir.

Yazın incelendiğinde estetik emek kavramının birçok çalışmaya konu edildiği görülmektedir. Warhurst ve Nickson (2009) hizmet sektörü çalışanları üzerinde duygusal emek, estetik emek ve cinselleştirilmiş emek kavramlarını birlikte ele almıştır. Spiess ve Waring (2005) Asya Pasifik havayolu endüstrisinde çalışan kabin memurları üzerinde yapmış oldukları incelemede ticari bir strateji olarak estetik ve cinselleştirilmiş emeğin kullanılmasının, rekabet dinamikleri ve hizmet standartlarını iyileştirirken, maliyetleri düşürmeye yönelik biraz paradoksal ihtiyaç nedeniyle zaman içinde istikrarsız hale gelme potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Brydges ve Sjöholm (2019) yapmış oldukları çalışmalarında estetik emeğin değişen konfigürasyonlarını (yapılandırılmalarını) incelemişlerdir. Efthymiou (2018) yapmış olduğu çalışmada konaklama sektöründe üst sınıf otellerde çalışanlarda estetik gereksinimlerin önemine vurgu yapmıştır. Başçı (2019), alışveriş merkezlerinde (AVM) çalışan satış görevlileri üzerinde estetik emek olgusunu mercek altına almıştır. Çalışma sonucunda estetik emek olgusunun çalışanların birçoğu tarafından olumsuz olarak algılanmadığı sonucuna varmıştır. Seçer (2016), hizmet sektöründe kadının dişiliğinin doğal bir neticesi olarak görülen estetik duruşun ondan beklentileri arttırdığını ve bunun kadının çalışma şartlarının daha da ağırlaşmasına neden olduğunu belirtmiştir. Genç (2018), restoran işletmeleri çalışanları üzerinde yapmış olduğu çalışmada çalışanların estetik emeğinin artırılmasında yöneticilerin sosyal ve duygusal yetkinliklerinin önemli olduğunu bulgulamıştır. Nickson, Warhurst ve Dutton (2005), perakende ve konaklama sektörlerindeki işverenlerin genellikle ön saflardaki personeline teknik beceriler değil, daha çok yumuşak beceriler (estetik emek) aradıklarını ortaya koymuşlardır. Nickson ve arkadaşları (2012), da perakende sektöründe işe alımlarda teknik beceriden ziyade doğru tutum ve görünüşün arandığını bulgulamışlardır. Tsaur ve Hsieh (2020) konaklama sektörü çalışanları üzerinde yaptıkları çalışmalarında, çalışanların estetik emek yüklerinin işe bağlılıklarını olumsuz olarak etkilediğini ancak fiziksel çekicilik ve yardımseverlik gibi niteliklerini olumlu yönde etkilediğini bulgulamıştır. Dahl (2013) ise kamu sektörü çalışanları üzerinde yaptığı çalışmada, estetik emeğin şimdiye kadar olan çalışmalarda açık bir şekilde vurgulandığı kadar ticari amaç ile uygulanmadığını ortaya koymuştur.

Quach, Jeberajakirthy, ve Thaichon (2017) yapmış oldukları çalışmada, çalışanların dış görünüşlerinin müşterilerin örgütü tekrar ziyaret etme niyetini etkileyebileceğini ancak satışları garanti etmediğini ortaya koymuşlardır. Ren (2017) yapmış olduğu çalışmada estetiğin hem cinsiyet ile hem de bağlam ile ilişkili olduğunu koymuştur. Çin havayollarında estetik emeğin erkek çalışanlardan değil, kadın çalışanlardan talep edildiğini ortaya koymuştur. Robinson (2021) siyah balerinler üzerinde yapmış olduğu çalışmada estetik emek ve duygusal emek kavramlarının birbirinden ayrı emek türleri olmadığını ifade etmiştir. Tsaur, Luoh ve Syue (2015) estetik emek performansının tam hizmet veren restoranlardaki müşterilerin olumlu duyguları ve davranışsal

niyetleri üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında estetik emeğin olumlu duyguları ve davranışsal niyetleri olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediğini ortaya koymuşlardır.

Kalfa Topateş (2015) yapmış olduğu çalışmada, günümüz tüketim toplumunda örgütsel beden politikalarının, hizmetler sektöründe çalışanları tüketim nesnelere dönüştürerek metalaştırdığını ifade etmiştir. Ayrıca kozmetik reyonlarında çalışanlarının, bedenlerinin estetik emek sergilemeleri doğrultusunda zorlanmasıyla bu metalaştırmanın en çarpıcı örnekleri olduğunu ifade etmiştir. Katırcıoğlu (2017) 11 otel işletmesinden 257 çalışan üzerinde yapmış olduğu araştırmasında, katılımcıların misafirlerle etkileşim sırasında harcadıkları estetik emek performansları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Kabin ekipleri havayolu işletmelerinin vitrini olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple havayolu işletmeleri istihdam ettikleri kabin ekiplerine imaj eğitimi sunmaktadırlar. Bu eğitimin içeriğinde saç, makyaj ve duruş gibi havayolunu temsil edecek üniforma bütünlüğü istenmektedir. Yine bu eğitim içeriğinde saçların toplanma şekli, makyajda kullanılan malzemelerin renklerinin tonlarına kadar birçok detay bulunmaktadır. Ayrıca kabin memurlarının dış görünümü ile ilgili havayolu kabin ekibi el kitaplarında bir bölüm yer almaktadır. Bu bölümde genel itibarıyla saç, makyaj, el, üniforma ve aksesuar kullanımı ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Kadın kabin ekiplerinin saçlarına özen göstermesi ve bazı saç toplama şekillerinin kuaförden çıkmış gibi gözükmesi beklenmektedir. Saç boyası kullanılıyorsa dip boyası yapılması gerekliliği ifade edilmektedir. Kadın kabin ekiplerine makyajın zorunlu olduğu bu kitaplarda belirtilmektedir. Kullanılacak olan makyaj malzemelerinin tonları da benzer şekilde bu kitaplarda detaylıca ifade edilmektedir. Eller bakımli olması, tırnakların manikürlü ve ojeli olması beklenmektedir. Hatta renksiz oje kullanımı bile kısıtlanabilmektedir. Erkek kabin ekipleri için de saçlar bakımli ve kısa olmak zorundadır. Yine erkek kabin memurları sakal tıraşı olmadan uçuşa katılamamaktadırlar. Aynı şekilde erkek kabin memurlarının ellerinin temiz ve tırnaklarının kısa olması istenmektedir.

Aşağıda havacılık sektörü kabin memurlarından beklenen estetik emek örneklerine yer verilmiştir: Norwegian havayolları tarafından kadın kabin memurlarına yönelik olarak topuklu ayakkabı giyme zorunluluğu getirilmiştir. Bu yönetmelik ile kadın kabin memurlarına; en az 2 cm ölçüsünde topuklu ayakkabı giymek ve hafif bir fondöten ya da pudra kullanmak ile göz makyajı zorunlu tutulmuştur. 2019 yılında uygulamaya alınan bu karar 1950-1960'lı yıllarda kabin memurlarına yönelik seksist yaklaşımı hatırlattığından tepki çekmiştir. Benzer şekilde Singapur havayollarında da kabin ekiplerinde siyah ya da koyu kahverengi saç rengi, ruj olarak tonları havayolu işletmesi tarafından belirlenmiş birkaç ruj, kullanılacak göz farı rengi mavi ya da kahverengi ve uzun saçlı olan kabin ekipleri için topuz yapma zorunluğu yer almaktadır (Boarding Info, 2019).

Ülkemiz havayolu işletmelerinden örnek vermek gerekirse Pegasus Havayolları tarafından açılan kabin memuru ilanında kadın adaylarda 1,60 - 1,80; Erkek adaylarda 1,70 - 1,90 boy aralığına sahip olunması ve kabin memuru üniforması giyildiğinde, vücudunun görünecek yerlerinde dövme, piercing, yanık ve yara izi vb. bulunmayan adayların değerlendirileceği ifade edilmiştir (Kariyer.net, 2022). Emirates Havayolları tarafından duyurusu yapılan iş ilanında da kabin ekiplerinin en az 160 cm boyunda ve 212 cm yüksekliğe ulaşabilen ve Emirates Havayolları Üniforması giyildiğinde görünen yerde dövme olmaması şartı aranmıştır (Emirates, 2022). Etihad Havayolları tarafından duyurusu yapılan iş ilanında en az 161 cm boy, Etihad üniforması giyildiğinde görülebilecek dövme veya vücut piercingi olmaması, sadece kulağın alt lobunda olacak şekilde bir küpe kullanılabilmesi, mükemmel kişisel sunum, stil ve imaj aranan özellikler arasında yer almaktadır (Etihad, 2022). Bazı havayolu işletmelerinde ise boy ile kilonun uyumlu olması, boy ile kilo arasında ± 10 kg limitler konulabilmektedir. Ülkemizde SHGM'nin sayfasında kabin memuru için gerekli koşullar arasında "Kurumun istediği fiziksel (boy, kilo uyumu vb.) ve psikolojik kriterleri sağlamak" şeklinde madde yer almaktadır (Akduman ve Karahan, 2020: 10).

Sonuç olarak havacılık sektöründe kabin memuru olarak görev yapan çalışanların hem işyerinde hem sivil hayatlarında estetik emek sergilemek durumunda kalmaktadırlar. Bu durumun onlar üzerinde yatarmış olduğu etkinin ortaya çıkarılması önem arz etmektedir.

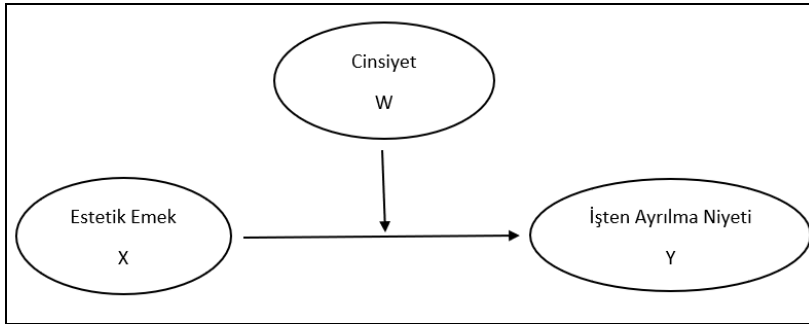
Yazında (ULAKBİM, Scopus, Web Of Science veri tabanları) estetik emek ile işten ayrılma niyeti ilişkisini ölçen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu kapsamda araştırmada, Türkiye’de yer alan havayolu şirketlerinde çalışan kabin memurlarının estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi ortaya çıkarılarak bu ikili ilişkide ayrıca cinsiyet değişkeninin düzenleyici rolü olup olmadığı araştırılmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli ve Hipotezler

Araştırmada yer alan estetik emek ve işten ayrılma niyeti arasındaki etkileşimde literatürden destek alınmış ve bu kapsamda teorik model oluşturulmuştur. Oluşturulan modelde “estetik emek” değişkeninin “işten ayrılma niyeti” üzerinde etkisi olduğu ve cinsiyet değişkeninin de her iki değişken üzerinde etkileşiminde düzenleyici rol üstlendiği düşünülmektedir. Araştırmada oluşturulan modelde estetik emek (bağımsız değişken), işten ayrılma niyeti (bağımlı değişken) ve cinsiyet (düzenleyici değişken) olarak alınmıştır.

Oluşturulan kavramsal model Şekil 1.de gösterilmiştir. Kurulan modelde düzenleyici değişken (W), tahmin değişkeni (X), sonuç değişkeni (Y) olarak sembol ile gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma Hipotezleri

Araştırma modeli çerçevesinde kurulan hipotezler aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

H1: Kabin memurlarının yolcularla etkileşim sırasında harcadıkları estetik emek performanslarının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır.

H2: Kabin memurlarının mesai saatleri dışında harcadıkları estetik emek performansını koruma çabasının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır.

H3: Kabin memurlarının hizmet içi eğitimlerle geliştirdikleri estetik emek performanslarının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır.

H4: Kabin memurlarının işe alınma boyutunda harcadıkları estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır.

H5: Yöneticilerin mesai saatleri içerisinde kabin memurlarından bekledikleri estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır.

H6: Kabin memurlarının kendi fiziksel/estetik güzellik algılayışına ilişkin estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır.

H7: Mesai saatleri dışında harcanan estetik emek performansını koruma çabasının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi cinsiyete bağlıdır. Bu etki kadınlarda erkeklere oranla daha yüksektir.

H8: Hizmet içi eğitimlerle geliştirilen estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi cinsiyete bağlıdır. Bu etki kadınlarda erkeklere oranla daha yüksektir.

H9: Kendi fiziksel/estetik güzellik algılayışına ilişkin estetik emek performansın işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi cinsiyete bağlıdır. Bu etki kadınlarda erkeklere oranla daha yüksektir.

Araştırma Grubu

Araştırma evrenini Türkiye’de yer alan havayolu şirketlerinde çalışan kabin memurları oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın örneklemini Türkiye’de faaliyet gösteren havayolu işletmelerinde çalışan ve kolayda örnekleme tekniğiyle seçilmiş toplam 293 kabin memuru oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcılara ilişkin demografik bilgiler ayrıntılı olarak Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

	Kategori	Frekans	Yüzde %
Cinsiyet	Erkek	127	43.3
	Kadın	166	56.7
Medeni Durum	Bekar	181	61.8
	Evli	112	38.2
Yaş	21-30 yaş arası	165	56.3
	31-40 yaş arası	105	35.8
	41 yaş ve üzeri	23	7.8
Eğitim Düzeyi	Lise	9	3.1
	Ön lisans	82	28.8
	Lisans	54	15.5
	Yüksek Lisans	143	48.8
Sektör Kıdem Durumu	Doktora	3	1.0
	0-1 yıl	6	2.0
	2-5 yıl	134	45.7
	6-10 yıl	101	34.5
	11-15 yıl	30	10.2
	16 yıl ve üzeri	22	7.5

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya 166 kadın (%56,7) ve 127 erkek (%43,3) olmak üzere toplam 293 kabin memuru katılmıştır. Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde 181 bekar (%61,8) ve 112 evli (%38,2) olduğu belirlenirken; katılımcıların yaş aralıklarının 21 ile 30 yaş arası 165 kişi (%56,3), 31 ile 40 yaş arası 105 kişi (%35,8) ve 41 yaş ve üzeri 23 kişi (%7,8) değiştiği belirlenmiştir. Kabin memurlarının eğitim düzeylerinin lise 9 kişi (%3,1), ön lisans 82 kişi (%28,8), lisans 54 kişi (%15,5), yüksek lisans 143 kişi (%48,8) ve doktora 3 kişi (%1,0) değiştiği belirlenmiştir. Kabin memurlarının havacılık sektörüne ilişkin kıdem durumları değerlendirildiğinde 0 ile 1 yıl arasında 6 kişi (%2,0), 2 ile 5 yıl arasında 134 kişi (%45,7), 6 ile 10 yıl arasında 101 kişi (%34,5), 11 ile 15 yıl arasında 30 kişi (%10,2) ve 16 yıl ve üzerinde 22 kişi (%7,5) değiştiği belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ile birlikte, “Estetik Emek Performansı Ölçeği” ve “İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği” kullanılmıştır.

Estetik Emek Performansı Ölçeği

Tekin ve Katircioğlu (2021) tarafından geliştirilen ölçek 52 madde ve toplam 6 faktörden (faktör 1; yolcularla etkileşim sırasında harcanan estetik emek, faktör 2; mesai dışında estetik emek performansını koruma çabası, faktör 3; hizmet içi eğitimlerle geliştirilen estetik emek, faktör 4; işe alınma sürecinde harcanan estetik emek, faktör 5; yöneticilerin mesai saatleri içinde bekledikleri estetik emek, faktör 6; fiziksel/estetik güzelliğin çalışan tarafından algılanışı) oluşmaktadır. Ölçeğin derecelendirilmesi “kesinlikle katılmıyorum,.....,kesinlikle katılıyorum” şeklinde değişen beşli Likert tipidir.

İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği

Cammann ve diğerleri (1979) tarafından geliştirilen ve Gürbüz ve Bekmezci (2012) tarafından Türk kültürüne uyarlanan ölçek toplam 3 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin derecelendirilmesi “kesinlikle katılmıyorum,.....,kesinlikle katılıyorum” şeklinde değişen beşli Likert tipidir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmaya ilişkin veriler elektronik ortama aktarılan anketler ile oluşturulan uygulama formuna ilişkin bağlantı linkinin Türk sivil havacılık sektöründe faaliyet gösteren havayolu işletmelerinde çalışan kabin memurlarıyla paylaşılması ile toplanmıştır. Süreç sonunda toplam 293 kabin memurundan geri dönüş alınmıştır. Verilerin analizinde SPSSv28 ve AMOS v23 olmak üzere iki yazılım kullanılmıştır.

BULGULAR

Ölçüm Modeli ve Yapısal Model

Yapısal eşitlik modeli (YEM) analizi yapılmadan önce çok değişkenli normalliğin sağlanması önemlidir (Byrne, 2001). YEM modeline ilişkin analizler gerçekleştirilirken ölçüm modelinin test edilmesi ve yapısal modelin test edilmesine yönelik iki aşamalı analiz önerilmiştir (Kline, 2015). Bu noktada analizlere geçilmeden önce veri setinin YEM analizi için gereksinimleri karşıladığından emin olmak için ilk olarak ölçüm verileri taranmıştır. Ölçüm modelinin test edilmesinde Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılarak test edilmiştir. Ölçüm modelinin verilere uygunluğu uyum indekslerine (χ^2/sd , GFI, CFI, NFI, TLI, RMSEA) bakılarak değerlendirilmiştir. Ölçüm modelinin kabul değerleri için $\chi^2/sd \leq 5$; CFI, NFI, GFI, TLI ≥ 0.90 ; RMSEA ≤ 0.80 olarak literatürde yer alan değerler baz alınmıştır (Hu ve Bentler, 1999; Kline, 2015; Tabachnick ve Fidell, 2001). Analiz sonucunda modelin veriler ile uyumlu bir yapıda olduğu ve yapısal eşitlik analizi (YEM) için destek sağladığı belirlenmiştir [$\chi^2/sd = 2.52$, GFI = 0.91; CFI=0.93; TLI=0.92; NFI=0.90; RMSEA=0.07].

Araştırmada ölçüm modelinin test edilmesi sonrasında ikinci aşama olan yapısal modelin test edilmesi aşamasına geçilmiştir. Teorik altyapıdan yola çıkarak kurulan yapısal modelin test edilmesinde öncelikle estetik emek performansı ile işten ayrılma niyeti değişkenleri arasındaki doğrudan ilişkiler incelenmiştir. Bu kapsamda H1, H2, H3, H4, H5, H6 hipotezlerinin test edilmesi için yapısal eşitlik analizi yapılmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Doğrudan Etki

Değişkenler	β	Standart β	S.E	t value	P value
YE-İAN	-.147	-.064	0.143	-1.022	0.307
MSD-İAN	0.275	0.229	0.079	3.505	***
HİE-İAN	-.360	-.216	0.103	-3.491	***
İAS-İAN	0.002	0.001	0.145	0.015	0.988
MSİ-İAN	-.044	-.029	0.094	-.466	0.641
FEGA-İAN	0.282	0.206	0.086	3.262	**

Not: YE: yolcularla etkileşim, İAN: işten ayrılma niyeti, MSD: mesai saatleri dışı, HİE: hizmet içi eğitim, İAS: işe alınma süreci, MSİ: mesai saatleri içi, FEGA: fiziksel/estetik güzellik algılayışı; * 0.05 ** 0.01 *** 0.001

Tablo 2’de kurulan modele ilişkin regresyon katsayıları, standart hata ve kritik oran ve p değeri yer almaktadır. Bulgulara göre MSD ile İAN arasında nedensel ilişkinin olduğu ($\beta = 0.229$, $t = 3.505$) ve p değerinin istatistiksel olarak anlamlı ($p < 0.001$) olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde HİE ile İAN arasında nedensel ilişkinin olduğu ($\beta = -.216$, $t = -3.491$) ve p değerinin istatistiksel olarak anlamlı ($p < 0.001$) olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca FEGA ile İAN arasında da nedensel ilişkinin olduğu ($\beta = 0.206$, $t = 3.262$) p değerinin istatistiksel olarak anlamlı ($p < 0.01$) olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Modellere ilişkin uyum indeksleri incelendiğinde bütün değerlerin kabul edilebilir/mükemmel uyum gösterdiği [H1: $\chi^2/sd = 3.03$, GFI = 0.94; CFI=0.97; TLI=0.97; NFI=0.96; RMSEA=0.08, H2: $\chi^2/sd =$

2.51, GFI = 0.96; CFI =0.97; TLI=0.96; NFI=0.96; RMSEA=0.07, H3: $\chi^2/sd = 0.56$, GFI = 0.99; CFI =1.000; TLI=1.000; NFI=0.99; RMSEA=0.02, H4: $\chi^2/sd = 2.73$, GFI = 0.96; CFI =0.98; TLI=0.97; NFI=0.97; RMSEA=0.07, H5: $\chi^2/sd = 2.19$, GFI = 0.98; CFI =0.98; TLI=0.98; NFI=0.98; RMSEA=0.06, H6: $\chi^2/sd = 1.28$, GFI = 0.98; CFI =0.99; TLI=0.99; NFI=0.99; RMSEA=0.03] ve kurulan modellerin istatistiksel olarak anlamlı olması (H2, H3, H6) doğrulandığını yani kabul edildiğini göstermiştir.

Doğrudan etkiye ilişkin analiz sonuçları incelendiğinde MSD ile İAN arasında; HİE ile İAN arasında, FEĞA ile İAN arasında nedensellik ilişkisinin bulunması bu değişkenler ile “cinsiyet” değişkeninin düzenleyici etkisi olup olmadığı problemini akla getirmiştir. Bu nedenle araştırmada tüm bu ilişkilerde “cinsiyet” değişkeninin bir düzenleyicilik rolü olup olmadığı araştırılmıştır. Bunun için H7, H8, H9 hipotezleri test edilmiştir. Modelde düzenleyici etki (cinsiyet) kadınlar için “a yolu”; erkekler için “b yolu” olarak belirlenmiştir.

H8, H9, H12 hipotezlerinin test edilmesi için yapısal eşitlik analizi yapılmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonuçları ve yol diyagramı aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3. Değişkenler arasındaki ilişkilerde çoklu grup karşılaştırma sonuçları (H8,H9, H12)

Değişkenler		Kadın		Erkek		Kadın		Erkek			
		β	Sh	β	Sh	T (kritik oran)	P	Label	T (kritik oran)	P	Label
W: Cinsiyet X: MSD Y: İAN	MSD-İAN	0.131	0.100	0.455	0.126	1.311	0.190	a	3.617	***	b
W: Cinsiyet X: HİE Y: İAN	HİE-İAN	-.415	0.126	-.279	0.177	-3.286	0.001	a	-1.579	0.114	b
W: Cinsiyet X: FEĞA Y: İAN	FEĞA-İAN	0.280	0.106	0.282	0.147	2.646	0.008	a	1.920	0.055	b

Not: YE: yolcularla etkileşim, İAN: işten ayrılma niyeti, MSD: mesai saatleri dışı, HİE: hizmet içi eğitim, İAS: işe alınma süreci, MSİ: mesai saatleri içi, FEĞA: fiziksel/estetik güzellik algılayışı; * 0.05 ** 0.01 *** 0.001

Tablo 3’te kurulan modellere ilişkin regresyon katsayısı, standart hata ve kritik oran ve p değeri yer almaktadır. Analiz sonuçları incelendiğinde MSD-İAN ilişkisinde (erkekler için $\beta = 0.348$ kadınlar için $\beta = 0.115$); HİE-MSD ilişkisinde (erkekler için $\beta = -.145$ kadınlar için $\beta = -.273$); FEĞA-İAN ilişkisinde (erkekler için $\beta = 0.184$ kadınlar için $\beta = 0.221$) kadın ve erkekler açısından anlamlı farklılıkların olduğu belirlenmiştir.

Son olarak kurulan modellere ilişkin uyum indeksleri incelendiğinde de bütün değerlerin kabul edilebilir/mükemmel uyum gösterdiği ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu durum H7, H8, H9 doğrulandığını yani kabul edildiğini göstermiştir [H8: $\chi^2/sd = 2.34$, GFI = 0.92; CFI =0.96; TLI=0.94; NFI=0.94; RMSEA=0.06, H9: $\chi^2/sd = 1.003$, GFI = 0.98; CFI =1.000; TLI=1.000; NFI=0.98; RMSEA=0.03, H12: $\chi^2/sd = 1.88$, GFI = 0.96; CFI =0.98; TLI=0.97; NFI=0.97; RMSEA=0.05].

TARTIŞMA

Araştırmada kabin memurlarının estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi ortaya çıkarılarak bu ikili ilişkide ayrıca cinsiyet değişkeninin düzenleyici rolü olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar, kabin memurlarının mesai saati dışındaki (MSD) estetik emek performansının işten ayrılma niyeti (İAN) üzerinde etkisinin olduğunu (Tablo 2); hizmet içi eğitime (HİE) ilişkin estetik emek performansının işten ayrılma niyeti (İAN) üzerinde etkisinin olduğunu (Tablo 2); kendi ile ilgili fiziksel/estetik güzellik algısına (FEĞA) ilişkin estetik emek performansının işten ayrılma niyeti (İAN) üzerinde etkisinin olduğunu göstermiştir (Tablo 2). Estetik emeğe ilişkin

yolcularla etkileşim (YE), işe alınma süreci (İAS), mesai saatleri içi (MSİ) değişkenlerinin işten ayrılma niyeti (İAN) üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir (Tablo 2).

Literatürde işe alınma sürecine ilişkin estetik emek performansına ilişkin Dean (2005) tarafından tiyatro ve televizyonda çalışan kadın oyuncularla yapılan estetik emek ile ilgili sorunların ele alındığı çalışmada kadın oyuncularını işe alma ve seçmedeki estetik emek sorunların başında fiziksel farklılaşma gelirken bu sırayı ırk/etnik köken, heteroseksüellik, yaş izlediği bildirilmiştir. Benzer bir bakış açısı ile işe alınma sürecine ilişkin estetik emeği kullanan işverenlerde görünüm ile kurumsal imaj arasında uyum yaratmaya çalışmakta ve yalnızca doğru görünüme sahip kişileri işe almaktadır. Bu sınırlama ile “görünüşe dayalı ayrımcılığın” belirgin bir dışlayıcı kriter olduğu açıktır. Bu tür işgücü piyasası ayrımcılığın işin gerekliliği haline getirilerek çalışanların görünümünü belirleme hakkına sahip olmaları şirketler tarafından meşrulaştırılmaktadır (Hay ve Middlemiss, 2003).

Çalışmanın ikinci ve altıncı hipotezlerine ilişkin değerlendirmede, kabin memurlarının mesai saati dışındaki estetik emeğe ilişkin performansın ve kendi ile ilgili fiziksel/estetik güzellik algısına ilişkin estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerinde pozitif yönde bir etki gösterdiği ifade edilebilir. Yani kabin memurlarının mesai saati dışında ekstra olarak gösterdikleri estetik çabaların onları işten ayrılma niyetine girmelerine sebep olmaktadır. Aynı şekilde kabin memurlarının kendi ile ilgili fiziksel/estetik güzellik algısına ilişkin gösterdikleri estetik çabaların onları işten ayrılma niyetine girmelerine sebep olmaktadır. Literatürde estetik emek performansına ilişkin çalışmalarda batılı kadınların beden memnuniyetsizliğine ilişkin problem yaşadıkları ve bu durumun kültür, çevre ve dilin etkisini içeren sosyokültürel kurama atıfta bulunarak açıklamaya çalışmıştır (Tiggemann ve McGill, 2004). Bu nedenle hizmet sektöründe çalışanların kendileri ile ilgili estetik performansa ilişkin beden algılarının araştırılması ve kültürel karşılaştırmalar yapılması önerilir. Esnaola ve diğ. (2010) ise beden memnuniyetsizliğinin kadınlarda olduğunu bildirmiştir. Tsaur ve Tang (2013) ise estetik emeğe ilişkin performansın devam ettirilmesi çalışanlar için ek bir iş yükü olarak görüldüğü bildirilmiştir. Yakın tarihli bir çalışmada da hizmet sektöründe çalışanların estetik emek performans gösterdikleri zaman kendilerini yorgun hissettikleri bildirilmiştir (Tsaur ve Hsieh, 2020).

Çalışmanın üçüncü hipotezine ilişkin değerlendirilme yapılırsa hizmet içi eğitime ilişkin estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerinde negatif yönde bir etki gösterdiği söylenebilir. Yani, estetik emek performansına ilişkin alınan hizmet içi eğitimlerin ise kabin memurlarının işten ayrılma niyeti üzerinde olumlu etkisi olduğu; kabin memurlarının bu durumdan şikâyet ederek işe yönelik olumsuz duygular beslemelerine neden olmadığı belirlenmiştir. Aksine estetik emek performansına ilişkin hizmet içi eğitimlerin azalması onların işten ayrılma niyetini tetiklemektedir.

Etki durumunun cinsiyet üzerinde nasıl bir farklılaşma yaratacağını belirlemek amacıyla estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde cinsiyet değişkeninin düzenleyici rolü araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar, erkek kabin memurlarının mesai saatleri dışında (MSD) harcadığı estetik emek performansı arttıkça işten ayrılma niyetlerinin de arttığı belirlenmiştir. Kadın kabin memurlarının estetik emek performansına ilişkin aldıkları hizmet içi eğitimlerin fazla olması kadınların işten ayrılma niyetleri azalmaktadır. Yani kadın kabin memurlarının bu tür eğitimlerden memnun olduğu söylenebilir. Kadın kabin memurlarının kendileri ile ilgili fiziksel/estetik algılayışlarına ilişkin estetik emek performanslarını arttırması onların işten ayrılma niyetlerini de arttırmaktadır. Araştırmaya ilişkin sonuçların bu şekilde ortaya çıkmasındaki en büyük etkenin kadın kabin memurlarının hayatlarının her alanında olduğu gibi sektör içerisinde de kadın oldukları için cinsiyetleştirmelere, damgalanmalara ve engellere maruz bırakılmalarıdır.

Literatürde cinsiyet değişkeni açısından ele alınan estetik emek performansına ilişkin çalışmalar incelendiğinde Bilir (2018) hizmet sektörüne yönelik iş mülakatlarında özellikle kadın çalışanların kılık kıyafet, saç rengi, kilo, boy, ayak numarası, kişisel temizlik, diksiyon vb. niteliklere dikkat edildiği ve bunun önemi üzerine vurgu yapmıştır. Ren (2017) estetik emek performansı ve toplumsal cinsiyete ilişkin Çin havayolundaki kadın çalışanların estetik emeğinin sömürülmesini ve bunun altında yatan nedenlerin araştırıldığı çalışmada estetiğin cinsiyete dayalı olduğunu yani Çin

havayollarında estetik emeğe ilişkin performansın erkeklerden değil kadınlardan talep edildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda Çin havayollarında ticari kazançlar için kadınların estetik emeğinin sömürüldüğüne ve havayolu endüstrisinde cinsiyetleştirilmiş estetik emeğin varlığına işaret etmektedir. Farklı bir bakış açısı ile Warhurst ve Nickson (2007) estetik emeğin hem erkek hem de kadın işçiler tarafından yapılabileceğini ve gerçekleştirildiğinin altını çizmektedir.

Lipton (2021) Avustralya üniversitesinde toplumsal cinsiyet ve estetik emek kavramını ele alarak akademisyenlerin kıyafetini değerlendirdiği nitel bir çalışmada akademisyen kadınların iki dar cinsiyet rolünden birine girdiğini belirterek bu iki rolden birisinin bir akademisyenin çok sevimli ya da çok pis olması iken diğer rolü çok cinsel ya da tamamen görünmez olması olarak bildirmiştir Çalışmadan ortaya çıkarılan şey cinsiyetleştirilmiş estetik emeğin böyle bir cinsiyetçi ikicilikten çok daha incelikli ve sinsi olduğu yönündedir. Bu durum değerlendirildiğinde hizmet sektöründe olduğu gibi akademide de kıyafetin önemi üzerinde de durulmaktadır. Elbette ki akademik kıyafetin uzun bir geçmişi vardır. Üniversitelerde ve diğer yükseköğretim kurumlarında, toplantılar ve mezuniyetler sırasında akademik kıyafet giyilmesi, akademik yılı döngüsel olarak noktalamaktadır. Akademik kostüm giymenin kültürel ritüeli, orta çağ din adamlarının dini kıyafetlerinden etkilenir ve üniversitelerde akademik kıyafet, kişinin başkaları tarafından nasıl algılandığını etkileyen sosyal bir gösterge olarak kullanılır. Bu noktada kıyafetin, iletişim kurmak ve başkalarının algılarını etkilemek için estetik bir araç olarak kullanılabilmesi ve bu durum aynı zamanda cinselleştirilmiş bedene karşı ayrıcalıklı kılan feminen bölünme olduğu bu nedenle akademi de olmayı seçerken kim olduğumuzu kaybetmeden kıyafet kurallarına direnerek bedenimiz ve zihnimiz için kendi elbiselerimize ilişkin bir kodlama yapmamızdır.

SONUÇ

Kabin memurlarının estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılarak bu ikili ilişkide cinsiyet değişkeninin düzenleyici rolünün incelendiği çalışmada kabin memurlarının mesai saatleri dışında (MSD) harcadıkları estetik emek performansını koruma çabasının işten ayrılma niyeti (İAN) üzerinde etkisinin olduğu; kabin memurlarının hizmet içi eğitimlerle (HİE) geliştirdikleri estetik emek performanslarının işten ayrılma niyeti (İAN) üzerinde etkisinin olduğu; kabin memurlarının kendi fiziksel/estetik güzellik algılayışına (FEGA) ilişkin estetik emek performansının işten ayrılma niyeti (İAN) üzerinde etkisinin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmanın ikinci aşamasında kabin memurlarının estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde cinsiyet değişkeninin düzenleyici rolünün incelenmiş ve bunun sonucunda da kabin memurların mesai saatleri dışında harcadığı estetik emek performansını koruma çabasının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin cinsiyete bağlı olduğu ve bu etkinin kadınlarda erkeklere oranla daha yüksek olduğu; kabin memurlarının hizmet içi eğitimlerle geliştirdiği estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinin cinsiyete bağlı olduğu ve bu etkinin kadınlarda erkeklere oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırma modeli çerçevesinde kurulan hipotezler değerlendirildiğinde; H2, H3, H6, H7, H8, H9 hipotezleri kabul edilirken; H1, H4, H5 hipotezleri reddedilmiştir. Bu kapsamda araştırma kapsamında kurulan hipotezlerin kabul ve ret durumları aşağıda özetlenmiştir.

H1: Kabin memurlarının yolcularla etkileşim sırasında harcadıkları estetik emek performanslarının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır. (RET)

H2: Kabin memurlarının mesai saatleri dışında harcadıkları estetik emek performansını koruma çabasının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır. (KABUL)

H3: Kabin memurlarının hizmet içi eğitimlerle geliştirdikleri estetik emek performanslarının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır. (KABUL)

H4: Kabin memurlarının işe alınma boyutunda harcadıkları estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır. (RET)

H5: Yöneticilerin mesai saatleri içerisinde kabin memurlarından bekledikleri estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır. (RET)

H6: Kabin memurlarının kendi fiziksel/estetik güzellik algılayışına ilişkin estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerinde etkisi vardır. (KABUL)

H7: Mesai saatleri dışında harcanan estetik emek performansını koruma çabasının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi cinsiyete bağlıdır. Bu etki kadınlarda erkeklere oranla daha yüksektir. (KABUL)

H8: Hizmet içi eğitimlerle geliştirilen estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi cinsiyete bağlıdır. Bu etki kadınlarda erkeklere oranla daha yüksektir. (KABUL)

H9: Kendi fiziksel/estetik güzellik algılayışına ilişkin estetik emek performansın işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi cinsiyete bağlıdır. Bu etki kadınlarda erkeklere oranla daha yüksektir (KABUL)

ARAŞTIRMA SINIRLILIKLARI VE ÖNERİLER

Literatürde yer alan çalışmalar ve mevcut araştırma sonuçları değerlendirildiğinde bir tutarlılığın söz konusu olduğu söylenebilecekken bazı teorik ve pratik çıkarımlarda yapılabilir. Şöyle ki estetik emek kavramı literatürde kadınlara atfedilen bir kavram olmakla birlikte bu konuda yapılan çalışmalar sınırlıdır. Bu nedenle daha tutarlı sonuçlar elde edebilmek için araştırmacıların estetik emek performansı ve kadın çalışanlara odaklanması kritik bir önem taşımaktadır.

Sonuçlarımıza göre, sınırlamalar ve gelecekteki olası araştırmalar ele alınmaktadır. Öncelikle bu araştırmada sadece estetik emek performansının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ayrıca estetik emek performansı ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkide cinsiyet değişkeninin düzenleyici rolü araştırılmıştır. Gelecekteki çalışmalar, estetik emek performansı ile işten ayrılma niyeti arasındaki aracı değişken ya da başka bir düzenleyici değişken olup olmadığını inceleyebilir. İkinci olarak, çalışma bulgularımız sivil havacılık sektöründe çalışan 293 kadın memuru çalışanı ile sınırlıdır. Bu bakımdan gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı hizmet sektörleri ele alınarak karşılaştırma yapılabilir. Üçüncüsü, örneklemimiz sadece Türkiye’de çalışan kabin memurları ile sınırlıdır. Araştırmacılar farklı kültürler için de kadın kabin memurlarının estetik emek performansı ile işten ayrılma niyetlerine odaklanılarak kültürel bakış açılarına odaklanabilir. Son olarak, çalışmada sadece nicel araştırma yöntemleri benimsenmiştir. Gelecekteki çalışmalar, daha derin bilgi elde etmek için nitel veya karma yöntemler kullanılarak tasarlanabilir.

KAYNAKLAR

Ahmad, I. & Begum, H. (2020). Impact of abusive supervision on intention to leave: a moderated mediation model of organizational-based self esteem and emotional exhaustion. *Asian Business & Management*.

Akduman, G., & Karahan, G. (2020). Kabin memurunun sahip olması gereken yetkinlikler: sivil havacılık kabin hizmetleri mezunu istihdam edilen kişilerle bir alan araştırması. *Havacılık ve Uzay Çalışmaları Dergisi*, 1 (1), 7-32.

Arıkan Saltık, I. (2016). Duygusal emek. S. Taslak ve B. Çiftçi (Ed.), *Postmodern Örgütlerde Güncel Davranışsal Konular* (1. baskı) iç. (93-138). İstanbul: Beta Yayınları.

Başçı, E. (2019). Modern agoraların ışıltılı yüzü: Estetik Emek. *Humanitas*, 7 (14), 222-242.

Beğenirbaş, M. & Çalışkan, A. (2014). Duygusal emeğin iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisinde kişilerarası çarpıklığın aracılık rolü. *Business And Economics Research Journal*, 5 (2), 109-127.

Bibby, C. L. (2008). Should I stay or should I leave? Perceptions of age discrimination, organizational justice, and employee attitudes on intentions to leave. *The Journal Of Applied Management And Entrepreneurship*, 13 (2), 63-86.

Bilir, Z. E. (2018). Duyguların ve bedenlerin ticarileşmesi: Ankara’daki alışveriş merkezlerinde çalışan kadın satış görevlileri. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 9 (13), 19-48.

Bilkay, S. (2020). *Pozitif psikolojik sermayenin çalışanların ilişki ağı kurma yeteneği üzerindeki etkisinde nomofobinin düzenleyici rolü: havacılık sektöründe bir araştırma* (Yayımlanmış Doktora Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Boarding Info (2019). Singapurlu hosteslerin kıyafeti: Sarong Kebaya, <https://boardinginfo.com/singapurlu-hosteslerin-kiyafeti-sarong-kebaya/>, Erişim: 10.10.2022.
- Byrne, B. M.(2001). Structural equation modeling: perspectives on the present and the future. *Int. J. Test.* 1, 327–334.
- Brydges, T. & Sjöholm, J. (2019). Becoming a personal style blogger: changing configurations and spatialities of aesthetic labour in the fashion industry. *International Journal Of Cultural Studies*, 22 (1) 119-139.
- Cammann, C. & Fichman, M. & Jenkins, J. S. & Klesh, J. R. (1983). Assessing the attitudes and perceptions of organizational members (S.E. Seashore, E.E. III Lawler, P.H. Mirvis and C.Cammann, Eds.), In *Assessing Organizational Change: A Guide to Methods, Measures, And Practices*, Wiley, New York.
- Dahl, D. B. (2013). Looking neat on the street. Aesthetic labor in public parking patrol. *Nordic Journal Of Working Life Studies*, 3 (2), 59-78.
- Dean, D. (2005). Recruiting A Self: Women performers and aesthetic labour. *Work, Employment And Society*, 19(4), 761-774.
- Durrah, O. & Chaudhary, M. (2020). Negative behaviors among employees: The impact on the intention to leave work. *World Journal Of Entrepreneurship Management And Sustainable Development*, 17 (1), 106-124.
- Efthymiou, L. (2018). Worker body-art in upper-market hotels: Neither accepted, nor prohibited. *International Journal Of Hospitality Management*, 74, 99-108.
- Egan, T. M. & Yang, B. & Bartlett, K. R. (2004). The effects of organizational learning culture and job satisfaction on motivation to transfer learning and turnover intention. *Human Resource Development Quarterly*, 15 (3), 279-301.
- Emirates (2022), Emirates cabin crew, <https://www.emiratesgroupcareers.com/cabin-crew/>, Erişim: 09.10.2022.
- Esnaola, I. & Rodríguez, A. & Goñi, A. (2010). Body dissatisfaction and perceived socio cultural pressures: gender and age differences. *Salud Mental*, 33 (1), 21-29.
- Etihad (2022), Cabin Crew – İstanbul, <https://careers.etihad.com/job/Abu-Dhabi-Cabin-Crew-France-Marseille-Assessment-Centre/571022522>, Erişim: 10.10.2022.
- Genç, V. (2018). *Duygusal ve sosyal yetkinliklerin estetik emek üzerine etkisi: Bir restoran zinciri örneği* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Gürbüz, S., & Bekmezci, M. (2012). İnsan kaynakları yönetimi uygulamalarının bilgi işçilerinin işten ayrılma niyetine etkisinde duygusal bağlılığın aracılık ve düzenleyicilik rolü. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 41(2), 189-213.
- Hall, R. & Broek, D.V.D. (2012). Aestheticising retail workers: Orientations of aesthetic labour in australian fashion retail. *Economic And Industrial Democracy*, 33 (1), 85-102.
- Hay, O. & Middlemiss, S. (2003). Fashion victims, dress to conform to the norm, or else? comparative analysis of legal protection against employers appearance codes in the united kingdom and united states. *International Journal of Discrimination and Law*, 6 (3), 69–102.
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed heart*, University of California Press.
- Holla, S. (2016). Justifying aesthetic labor: How fashion models enact coherent selves. *Journal Of Contemporary Ethnography*, 45 (4), 474-500.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6 (1), 1-55.
- Jaros, J. S. (1997). An Assessment of Meyer ve Allen's (1991) Three-Component Model of Organizational Commitment and Turnover Intentions. *Journal of Vocational Behaviour*, 51, 319-337.
- Kalfa Topateş, A. (2015). Tüketim toplumunda tükenen bedenler: Kozmetik reyonu çalışanları ve estetik emek. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 6 (2), 32-54.
- Kariyer.net (2022), Kabin memuru (Dönemsel), <https://www.kariyer.net/is-ilani/pegasus-havayollari-a-s-kabin-memuru-donemsel-antalya-3201865>, Erişim: 08.10.2022.
- Karlsson, J. C. (2011). Looking good and sounding right: Aesthetic labour. *Economic And Industrial Democracy*, 33 (1), 51-64.

- Katırcıoğlu, E. & Tekin, Ö. A. (2021). Examining the relationships between female frontline employees' aesthetic labour and burnout. *Tourism And Hospitality Management*, 27 (3),503-528.
- Katırcıoğlu, E. (2017). *Estetik emek ve tükenmişlik arasındaki ilişkiler: Beş yıldızlı otellerdeki kadın çalışanlar üzerine bir araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling (fourth edition)*. New York: Guilford Publications.
- Lipton, B. (2021). Academics' dress: Gender and aesthetic labour in the Australian university. *Higher Education Research & Development*, 40 (4), 767-780.
- Liu, Y. & Loi, R. & Ngo, H.Y. (2020). Linking organizational social exchange to intention to leave: does normative commitment matter? *The International Journal Of Human Resource Management*, 31 (13), 1663-1683.
- Mansour, S. & Tremblay, D. G. (2016). Work–family conflict/family–work conflict, job stress, burnout and intention to leave in the hotel industry in Quebec (Canada): Moderating role of need for family friendly practices as “resource passageways”. *The International Journal Of Human Resource Management*, 29 (16), 2399-2430.
- McIntyre, M. P. (2013). Commodifying passion the fashion of aesthetic Labour. *Journal Of Cultural Economy*, 7 (1), 79-94.
- Mears, A. (2014). Aesthetic Labor for the sociologies of work, gender, and beauty. *Sociology Compass*, 8 (12), 1330-1343.
- Nickson, D. & Warhurst, C. & Commander, J. & Hurrell, S. A. & Cullen, A. M. (2012). Soft skills and employability: Evidence from UK retail. *Economic And Industrial Democracy*, 33 (1), 65–84.
- Nickson, D. & Warhurst, C. & Dutton, E. (2005). The importance of attitude and appearance in the service encounter in retail and hospitality. *Managing Service Quality*, 15 (2), 195-208.
- Polat, M. & Meydan, C. H. (2010). Örgütsel özdeşleşmenin sinizm ve işten ayrılma niyeti ile ilişkisi üzerine bir araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9 (1), 145-172.
- Pounders, K. R. & Babin, B. J. & Close, A. G. (2015). All the same to me: outcomes of aesthetic labor performed by frontline service providers. *Journal Of The Academy Of Marketing Science*, 43, 670-693.
- Powers, B. E. (2021). Seeking “skilled, poised, fluent” verbal communicators esthetic labor and signaling in journalism job advertisements. *Newspaper Research Journal*, 42 (1), 12–28.
- Quach, S. & Jebarajakirthy, C. & Thaichon, P. (2017). Aesthetic labor and visible diversity: the role in retailing service encounters. *Journal Of Retailing And Consumer Services*, 38, 34-43.
- Quinn, B. (2008). Aesthetic labor, rocky horrors, and the 007 dynamic. *International Journal Of Culture*, 2 (1), 77-85.
- Ramjattan, V. A. (2019). Raciolinguistics and the aesthetic labourer. *Journal Of Industrial Relations*, 61 (5), 726-738.
- Ren, X. (2017). Exploiting women's aesthetic labour to fly high in the Chinese airline industry. *Gender In Management: An International Journal*, 32 (6) 386-403.
- Robinson, S. (2021). Black ballerinas: The management of emotional and aesthetic labor. *Sociological Forum*, 36 (2), 491-508.
- Sağlam Arı, G. & Bal, H. & Çına Bal, E. (2010). İşe bağlılığın tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti ilişkisindeki aracılık etkisi: yatırım uzmanları üzerinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (3), 143-166.
- Saufi, R. A. & Mansor, N. N. A. & Kakar, A.S. & Singh, H. (2020). The mediating role of person-job fit between person-organisation fit and intention to leave the job: empirical evidence from Pakistan. *Sustainability*, 12 (19).
- Seçer, H. Ş. (2016). Estetik Emek: Çalışan kadınlara yönelik ayrımcılığın yeni görünümü. *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, 5, 37-50.
- Slattery, J. P. & Selvarajan, T. T. R. (2005). Antecedents to temporary employee's turnover intention. *Journal Of Leadership And Organizational Studies*, 12 (1), 54-66.
- Spiess, L. & Waring, P. (2005). Aesthetic labour, cost minimisation and the labour process in the Asia Pacific airline industry. *Employee Relations*, 27 (2), 193-207.

- Şahin, F. (2011). Lider-üye etkileşimi ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki üzerinde cinsiyetin etkisi. *Ege Akademik Bakış*, 11 (2), 277-288.
- Tabachnick, B. G. & Fideli, L.S. (2001). *Using multivariate statistics* (Fourth Edition). Boston: Ally And Bacon.
- Tekin, Ö. A. ve Katırcıoğlu, E. (2017). Turizm Sektöründe insan kaynaklarına farklı bir bakış: estetik emek. G. kalkan (Ed.), *Güncel Sosyal Bilimler Araştırmaları* (1. Baskı) İç. (11-26). Ankara: SRA Publishing.
- Tepper, B. J. & Carr, J. C. & Breaux, D. M. & Geider, S. & Hu, C. & Hua, W. (2009). Abusive supervision, intentions to quit, and employees' workplace deviance: a power/dependence analysis. *Organizational Behavior And Human Decision Processes*, 109 (2), 156-167.
- Tett, R. P. & Meyer, J. P. (1993). Job satisfaction, organizational commitment, turnover intention, and turnover: path analyses based on metaanalytic findings. *Personnel Psychology*, 46, 259-293.
- The Age. (2002). Virgin Blue crews among 'world's sexiest', <https://www.theage.com.au/national/virgin-blue-crews-among-worlds-sexiest-20020415-gdu4oo.html>, Erişim: 22.09.2022
- Tiggemann, M. & McGill, B. (2004). The role of social comparison in the effect of magazine advertisements on women's mood and body dissatisfaction. *Journal Of Social And Clinical Psychology*, 23 (1), 23-44.
- Tsaur, S. H. & Hsieh, H. Y. (2020). The influence of aesthetic labor burden on work engagement in the hospitality industry: the moderating roles of employee attributes. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 90-98.
- Tsaur, S. H. & Luoh, H. F. & Syue, S. S. (2015). Positive emotions and behavioral intentions of customers in full-service restaurants: does aesthetic labor matter? *International Journal Of Hospitality Management*, 51, 115-126.
- Tsaur, S. H. & Tang, W. H. (2013). The burden of esthetic labor on front-line employees in hospitality industry. *International Journal of Hospitality Management*, 35, 19-27.
- Vonk, L. (2021). Peer Feedback In Aesthetic Labour: Forms, Logics And Responses. *Cultural Sociology*, 15 (2), 213-232.
- Warhurst, C. & Nickson, D. & Witz, A. & Cullen, A. M. (2000). Aesthetic labour in interactive service work: Some case study evidence from the 'new' glasgow. *The Service Industries Journal*, 20 (3), 1-18.
- Warhurst, C. & Nickson, D. (2009). 'Who'S Got The Look?' emotional, aesthetic and sexualized labour in interactive services. *Gender, Work And Organization*, 16 (3), 385-404.
- Warhurst, C., & Nickson, D. (2007). Employee experience of aesthetic labour in retail and hospitality. *Work, Employment and Society*, 21 (1), 103-120.
- Williams, C. L. & Connell, C. (2010). "Looking Good And Sounding Right": aesthetic labor and social inequality in the retail industry. *Work And Occupations*, 37 (3) 349-377.
- Wissinger, E. (2011). Managing the semiotics of skin tone: Race and aesthetic labor in the fashion modeling industry. *Economic And Industrial Democracy*, 33 (1), 125-143.
- Yang, C. H. (2017). A view of aesthetic labour practice in higher technical and vocational education. *EURASIA*, 13 (1), 167-188.
- Yenipazarlı Dinler, G. (2008). *Marka imajında fotoğrafın rolü ve pirelli takvimleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Yıldırım, M. H. & Erul, E. E. & Kelebek, P. (2014). Tükenmişlik ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki banka çalışanları üzerine bir araştırma. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 1309 - 8039.
- Yürür, S. & Ünlü, O. (2011). Duygusal emek, duygusal tükenme ve işten ayrılma niyeti ilişkisi. "İş, Güç" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13 (2), 83-104.

Extended Abstract

Aesthetic labor is used more and more in the service sector. It is also expressed as the practice of hiring employees according to their appearance. In today's service sector, where precarious

employment conditions are dominant, 'looking and sounding good' has become a prerequisite for finding and maintaining a job (Vonk, 2021). For example, in service sector job interviews, the importance of physical characteristics such as personal hygiene, clothing style, tattoos, make-up, hairstyle, and hair length can be shown. These obligations, especially involving female employees, include attire, hair color, weight, height, foot size, personal hygiene, diction, etc. described as including qualifications (Killi, 2018). Aesthetic labor, finds its meaning in the growth in the service sector and the commodification of the body, in today's consumer society, employees; It can be a means of the commodification of products as consumption objects in the marketing and sale of products (Başçı, 2019). It is stated that an organization's use of aesthetic labor can help create a unique corporate image and attract the attention and interest of customers (Tsaur, Luoh, and Syue, 2015). In addition, it is possible to use the aesthetic features of the employees to create a company image and to draw attention to the products sold (Basci, 2019). It is predicted that the aesthetic labor performances of the employees in the organization may affect their intention to leave the job by creating negative emotional states on them. In this study, the perceived situation of this concept, which is considered a positive/beneficial element for organizations, will be discussed from the perspective of employees. In this sense, the relationship between the concept of aesthetic labor and the intention to leave the job was investigated specifically for cabin attendants. We can state that the concept of aesthetic labor, which can also be used to increase the quality of the service provided in the service sector, is an important phenomenon for the majority of airline companies. For example, the flight crews of Virgin Blue, Australia's low-cost airline, reported in The Age newspaper that they were among the sexiest in the world. Richard Branson, president of Virgin Blue, also stated that "they are not only beautiful and sexy but also have great personalities, are interested and very nice" (Spiess and Waring, 2005). In a Singapore newspaper; An ad with the image of female flight attendants was posted, saying, "There's a new girl in town, twice as much fun and half the price" (Spiess and Waring, 2005). In the commercial of National Airlines, the phrases "fly me, you'll like it" and female cabin attendants were used (Spiess and Waring, 2005). It is predicted that the aesthetic labor performances expected from the employees of the airline industry can create negative moods in the employees. It is predicted that the negative emotional states that will occur may have an effect on the intention to leave the job. Considering that the aviation industry is one of the areas where the workforce turnover rate is high and personnel expenses are an important cost item (Bilkay, 2020) for this industry, it is thought that revealing the relationship between aesthetic labor and intention to leave will be an important finding. The population of the research consists of cabin attendants working in airline companies in Turkey. In this context, the sample of the research consists of 293 cabin attendants working in airline companies operating in Turkey and selected by convenience sampling technique. In order to determine the demographic characteristics of the participants in the study, "The Aesthetic Labor Performance Scale" and "The Intent to Leave Scale" were used together with the personal information form prepared by the researchers. Analyzes were carried out using SPSS, and AMOS programs. In the interaction between aesthetic labor and turnover intention in the research, a theoretical model was created by taking support from the literature. In the created model, it is thought that the "aesthetic labor" variable has an effect on the "intention to leave the job" and the gender variable plays a moderator role in the interaction of both variables. Accordingly, the independent variable (aesthetic labor), the dependent variable (the intention to leave the job), and the moderator variable (gender) were taken in the model. Within the framework of the research model, 9 hypotheses were formed. The results showed that the aesthetic labor performance of flight attendants outside of working hours has an effect on the intention to leave. It has been shown that aesthetic labor performance related to in-service training has an effect on the intention to leave and aesthetic labor performance related to self-related physical/aesthetic beauty perception has an effect on turnover intention. It has been determined that the variables related to aesthetic labor, interaction with passengers, hiring process, and working hours have no effect on the intention to leave. Based on our results, limitations and possible future research are addressed. First, in this study, only the effect of aesthetic labor performance on turnover intention was examined. In addition, the moderator role of the gender variable in the relationship between aesthetic labor performance and intention to leave was investigated. Future studies may examine whether there is a mediating variable or some other moderator variable between aesthetic labor performance and

turnover intention. Secondly, our study findings are limited to 293 female civil servant employees working in the civil aviation sector. In this respect, comparisons can be made by considering different service sectors in future studies. Third, our sample is limited only to cabin attendants working in Turkey. Researchers can focus on cultural perspectives by focusing on aesthetic labor performance and intention to leave the job of female flight attendants for different cultures. Finally, only quantitative research methods were adopted in the study. Future studies can be designed using qualitative or mixed methods to gain deeper knowledge.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BAĞLANMA STİLLERİNİN FARKLI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ*

Yunus KARA**

Reyhan SAYDAM***

ÖZ

Bağlanma, insan yaşamında önemli bir rol oynayan ve bireylerin farklı yaşam deneyimlerini etkileyebilen bir durumdur. Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin stresle başa çıkma tarzları ve çatışma eylem stillerine olan etkisinin incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini Türkiye genelindeki 83 üniversitede öğrenimine devam eden 847 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada, Kişisel Bilgi Formu, İlişkiler Ölçeği, Stresle Başa çıkma Tarzları Ölçeği ve Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği üniversite öğrencileri tarafından doldurulmuştur. Bağlanma stilleri, stresle başa çıkma tarzları ve çatışma eylem stilleri değişkenleri arasındaki ilişkilerin test edilmesinde regresyon analizi; ilgili değişkenlerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için t-testi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, güvenli ve korkulu bağlanma stillerinin, iyimser yaklaşım, çaresiz yaklaşım, boyun eğici yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma stresle başa çıkma tarzlarının ve kolaylaştırıcı çatışma eylem stiline göre farklılaştığı belirlenmiştir. Araştırmadaki analiz sonuçlarına göre, güvenli bağlanma stili ile iyimser yaklaşım, sosyal desteğe başvurma, kolaylaştırıcı eylem stili, zorlayıcı eylem stili arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korkulu bağlanma ile çaresiz yaklaşım ve kaçınmacı eylem stili arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Saplantılı bağlanma ile çaresiz yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kayıtsız bağlanma ile çaresiz yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma arasında negatif yönde, zorlayıcı eylem stili arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bağlanma stilleri, stresle başa çıkma tarzları, çatışma eylem stilleri

EXAMINATION OF UNIVERSITY STUDENTS' ATTACHMENT STYLES ACCORDING TO DIFFERENT VARIABLES

ABSTRACT

Attachment is a significant factor that impacts human life. This research aims to investigate the relationship between university students' attachment styles, coping styles, and conflicting activity styles when dealing with stress. The study involved a sample of 847 students from 83 universities across Turkey. Students completed the Personal Information Form, Relationships Questionnaire, Coping Styles Scale, and Conflict Activity Styles Inventory. Regression analysis was conducted to test the correlation between attachment styles, coping styles, and conflict activity styles, while independent sample t-tests were performed to compare attachment styles, coping styles, and conflict activity styles between genders. The findings revealed that attachment styles, coping styles, and conflict activity styles differ according to gender. The fearful attachment was positively correlated with helpless coping with stress and avoiding action styles. The preoccupied attachment was positively linked to a helpless approach and seeking social support while dismissing attachment was negatively associated with seeking social support and a helpless approach, and positively correlated with forcing activity styles. Mental health professionals should consider the impact of attachment styles on university students in stressful situations and conflicts to create effective interventions and enhance their psychosocial well-being.

Keywords: Attachment styles, ways of coping with stress, conflict activity styles

* Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde gerçekleştirilen "Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stillерinin Stresle Başa çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stillерin Etkisi" adlı yüksek lisans tezinin bir parçasıdır.

** Dr. Araştırma Görevlisi, Altınbaş Üniversitesi İİSBF Sosyal Hizmet Bölümü, yunus.kara@altinbas.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7812-5845>

*** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, reyhansaydam@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7464-8286>

GİRİŞ

Psikanalistler, çocuğun ilk nesne ilişkilerini kişiliğinin temel taşı olarak görmeye birlikte bu ilişkinin doğası ve dinamikleri üzerinde herhangi bir uzlaşmaya varmamışlardır (Bowlby, 1958). Çocuğun anneye yönelik geliştirmiş olduğu bağlanma davranışı, bireyin bağlanma figürüyle iletişim ve yakınlığını devam ettirmek için sergilediği bir davranıştır (Bowlby 1958; Bowlby, 1980). Erken çocukluk döneminde başlayan ve ölüme kadar devam eden bir süreci ifade eden bağlanma; bir insan ve annesi/ona birincil bakım veren kişi arasındaki duygusal bir bağ olarak tanımlanmaktadır (Ainsworth ve Bell, 1970). Bağlanma kavramı ilgili çeşitli çalışmalar yürütülmüş ve bu sayede farklı modeller ortaya çıkmıştır. Bu modeller bağlanma stillerinin tanımlanmasında çocukluk veya yetişkinlik dönemlerini ya da romantik ilişkileri temel almaktadır. Çocukluk dönemini temel alan öncül araştırmalar; güvenli, saplantılı, korkulu, kayıtsız bağlanma stillerinden oluşan dört alt boyutlu bir model ile kurgulanmıştır. Bu araştırmaların devamı niteliğinde olan birçok çalışmanın odağında; bağlanmanın yaşamın diğer dönemlerinde de şekillenebildiği düşüncesi yatmaktadır (Cassidy ve ark., 2013; Gibson, 2020). Bu bağlamda kişilerin bağlanma stillerindeki farklılığın onların stresle başa çıkma tarzını ve çatışmalara yaklaşımlarını etkileyebileceği düşünülmektedir.

Ülkemizde öğrencilere eğitim yaşamlarının hemen hemen her döneminde rekabete ve sınavlara dayalı bir sistem sunulmaktadır (Kara, 2020; Softa ve ark., 2015). Öğrenciler; ilkökul döneminde karne notlarının yüksek olması, ortaokul döneminde lise sınavını kazanmak, lise döneminde ise en iyi üniversiteye gidebilmek için devamlı bir sınav maratonu içindedir. Tüm bu süreçlerde öğrenciler psikolojik olarak zorlanmakta ve yıpranabilmektedir.

Üniversite süreci stres ve endişeye neden olan birçok durumu içermektedir (Şanlı-Kula ve Saraç, 2016). Üniversite eğitiminin başlangıcı, bir zaman sonra beklentileri karşılayamama, hayallerini gerçekleştirememeye, seçtiği bölümü içselleştirememeye gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Gençlerin birçoğu tek başına yeni bir ortama uyum sağlamak, aileden ayrı yaşamak, maddi sıkıntılar ve mesleki kaygılar gibi sorunlarla karşı karşıya gelmektedir.

Bağlanmanın yaşamın diğer dönemlerine etkisi olduğu ve her yaşam döneminde şekillenebildiği düşünüldüğünde, yine bağlanmanın, üniversite öğrencilerinin yaşamış veya yaşamakta olduğu stres ve kaygılara, onların kişiler arası çatışmalarda nasıl davrandıklarına etki edebileceği söylenebilir. Toplum yapısının gün geçtikçe değişmesiyle birlikte gençlerin, özellikle farklı bölümlerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerine göre farklı bir şekilde stresle başa çıkma tarzı kullanarak farklı şekillerde çatışmaları çözebileceği düşüncesi böyle bir çalışmanın önemini arttırmıştır.

Bu çalışma, birbirinden farklı bölümlerde eğitim gören ve eğitim gördüğü bölümün yapısına bağlı olarak gelişim gösteren üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin; stresle başa çıkma tarzlarını ve kişilerarası çatışmalarını nasıl ele aldıklarını ve bu çatışmalara nasıl tepki verdikleri hususunda bir kaynak oluşturma amacını taşımaktadır.

Bağlanma Kuramı

Bağlanma kuramı, John Bowlby tarafından 1950-1960 yılları arasında ilk başta anne baba çocuk arasındaki duygusal bağı ifade etmek ve açıklamak amacıyla geliştirilen bir kişilik gelişimi kuramıdır. Bowlby (1982)'e göre, bağlanma duygusal bir bağlıdır. Çocuğun yakınlık arayışı içinde bulunması sırasında, çocuk ve ona bakım veren kişi arasında gelişen ve çocuğun bakım veren kişi ile ilişki kurması gibi durumlarla sürekliliği olan duygusal bir bağlıdır (Pehlivan Türk, 2004). Bir başka tanıma göre ise bağlanma; bebeğin doğduktan sonra yaşamını devam ettirebilmesi adına gerekli olan ihtiyaçlarının yetişkin bir kişi tarafından karşılanması ve bunun sonucunda da bebek ile yetişkin arasında duygusal bir bağın kurulmasıdır (Hazan ve Shaver, 2000).

Bağlanmanın, insan yaşamında önemli bir rolü vardır. Bu nedenle bağlanma konusu ile ilgili olarak birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Genel olarak bağlanma ile ilgili araştırmalar, bebeklik ve çocukluk dönemi ekseni odaklı yapılmış olmakla birlikte son zamanlarda yetişkinlerin bağlanma

stilleri üzerine odaklanan çalışmalar da yapılmaktadır (Chen, 2019; Çakmak-Tolan, 2021; Gibson, 2020; Young ve ark., 2017).

Bireylerin çoğu yaşamlarının her döneminde başka bir kişiyle yakın bir ilişki içerisinde olma ihtiyacı duymaktadır. Kurulan bu ilişkiler kişinin kendisini güvende hissederek çevresine uyum sağlamasında önemli bir rol oynamaktadır (Sable, 2008).

Kişilerarası ve sosyal ilişkilerin önemli olduğu ortamlardan biri olan üniversite; stres ve endişeye neden olan, tek başına yeni bir ortama uyum sağlamak, aileden ayrı yaşamak, maddi sıkıntılar ve mesleki kaygılar gibi birçok durumu içermektedir. Öğrencilerin sosyal ilişkilerini geliştirebilmeleri, akademik başarılarını yükseltebilmeleri adına bu tür stres durumları ile başa çıkabilmeleri önem arz etmektedir. Bunlardan hareketle üniversite öğrencilerinin bebeklik döneminde birincil bakım veren ile kurmuş ve geliştirmiş oldukları bağlanmanın, onların yetişkinlikteki ilişkilerini etkilemesi mümkün olabilmektedir (Akhunlar, 2010; Kapçı ve Küçüker, 2006).

Bowlby (1982)'nin bağlanma kuramının temel alınarak bebeklerle, çocuklarla ve yetişkinlerle gerçekleştirilen alan çalışmaları sonucunda Bartholomew'in Dörtlü Bağlanma Modelleri (güvenli, korkulu, saplantılı kayıtsız) oluşturulmuştur. Güvenli bağlanmada; kişinin özsaygı ve özgüveni yüksek olup başkalarını da kabul eden ve destekleyen olarak algılayan bir tutum içerisinde (Altundağ, 2011; Soygüt, 2004). Bu kişiler, romantik ve duygusal ilişkilerinde rahat ve güvenli bir biçimde hareket ederler ve hem yakınlık kurabilirler hem de bağımsız kalabilirler (Sümer ve Güngör, 1999). Güvenli bağlanma stili gösteren bireyler, ilişkilerinde dengeli davranarak stres durumlarında arkadaşları ve aileleri ile iletişime geçebilirler (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Howard ve Medway, 2004). Korkulu bağlanma stili, güvenli bağlanma stili ile tam olarak zıttır. Bu bağlanma stiline sahip kişiler, kendilerinin hiçbir değeri olmadığını düşünürler ve başkalarından sevgi veya destek görmeyi hak etmediklerine inanırlar (Altundağ, 2011). Aynı zamanda bu kişiler, başkalarına yönelik reddedici ve güvenilmez bir tutum ve davranış içerisinde olurlar (Sümer ve Güngör, 1999). Özgüven eksikliğini yoğun bir şekilde yaşayan bu bireyler, kendi ihtiyaçlarını görmezden gelirler ve başkaları tarafından her zaman onaylanmaya gereksinim duyarlar (Altundağ, 2011; Bartholomew, 1990). Bu kişilerin stres ile karşılaşmaları durumunda reddetme ve kaçınmaya başvurdukları, stres ile başa çıkmada yetersiz oldukları görülmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Howard ve Medway, 2004). Saplantılı bağlanmada; bireyler kendilerini değersiz hissederler, sevmeyi hak etmediklerini düşünürler ve başkalarını olumlu olarak algılayıp onları sevmeye layık görürler (Altundağ, 2011). Bu bireyler, romantik ve duygusal ilişkilerinde takıntılı olup devamlı başkalarının onayını kazanmaya çalışırlar (Bartholomew, 1990; Sümer ve Güngör, 1999). Saplantılı bağlanma stili özelliğini gösteren kişilerin ilişkilerinde abartı ve tutarsızlık hakimdir. Bu kişiler, herhangi bir problem veya stres ile karşılaştıklarında bu problem veya stres ile baş etme konusunda oldukça yetersizdirler (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Howard ve Medway, 2004). Kayıtsız bağlanmada; kişiler kendilerini değerli olarak görürler fakat başkalarına yönelik olumsuz tutum ve algılara sahiptirler (Sümer ve Güngör, 1999). Bu kişiler, bağlanma davranışı gösterdikleri kişilerin kendilerini reddebilecekleri düşüncesinden kaynaklı olarak yaşayabilecekleri hayal kırıklığını önlemek adına kendilerini korumaya çalışırlar ve kendileri ile bağlandıkları kişiler arasına mesafe koymaktadırlar (Soygüt, 2004). Kayıtsız bağlanma stili gösteren bireylerin özgüvenleri yüksek olup duygusal davranışları ve tutumları, yakın davranabilme seviyeleri düşüktür. Stresli durumlar ile başa çıkmada zayıftırlar ve de böyle durumlarda kaygı duyup öfkelenirler (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Howard ve Medway, 2004). Bu kişilerin bağımsız olmaları kendileri için önemli olup başkalarına gereksinim duymamakta ve yakın ilişkide olmayı reddetmektedirler (Sümer ve Güngör, 1999).

Stres Kavramı

Stres kavramı günlük yaşantıda sıklıkla kullanılan bir kavramdır ve bireylerin sınırlarını zorlayan bir durumdur (Kara, 2016). Stres, insanların psikolojik ya da fiziksel bakımdan tehlike olarak duyumsadıkları olaylarla karşılaşmaları sonucunda ortaya çıkan bir olgudur (Atkinson ve ark., 1996). Bireylerin fiziksel koşullarda, sosyal ortamlarda ve aynı zamanda içsel anlamda uyum sağlaması gerekmektedir. Bu uyum sağlama durumu kolay ya da zor olabilmektedir. Stres, uyumun zorlaştığı, bireyin bedensel ve psikolojik olarak güçsüz hissetmesine neden olan faktördür (Cüceloğlu, 1996).

Kişinin, stres durumuna karar verdiği tepkileri uygulamaya koyduğu son süreci başa çıkma olarak adlandırmak mümkündür. Başa çıkma (coping) kavramı insanların yaşamlarını sürdürürken karşılaştıkları zorluklarla veya güçlüklerle mücadele etme yolları şeklinde açıklanabilmektedir (Türküm, 2002). Stres ile başa çıkma, kişinin stresli durum karşısında kendini duygusal, bilişsel ve psikolojik olarak iyi hissedebilmesi adına duruma uygun şekilde hareket ederek göstermiş olduğu yaklaşımlar ya da kaçınma davranışlarıdır (Palancı, 2000). Kişinin stresle başa çıkmasındaki en önemli faktör stresin neden olduğu her türlü gerilime dayanabilmek veya bu gerilimi en aza indirmek ya da ortadan kaldırmaktır (Aydın, 2003).

Stresle başa çıkmada insanlar genellikle problem odaklı ve duygu odaklı başa çıkma tarzlarını kullanmaktadır. Problem odaklı başa çıkma tarzlarında, bireyler, problemi tanımlama, anlama ve analiz etme yoluna gitmektedir. Bu yaklaşımda başkalarından öneri ve tavsiye almak, yeni beceriler kazanmak, kendini kontrol altında tutmak, sorumluluğunu kabul etmek gibi eğilimler mevcuttur (Hakim-Larson ve ark., 1999; Türküm, 2002).

Duygu odaklı başa çıkma tarzlarında ise bireyler genellikle duygularını erteleme, kaçma veya kaçınma, inkâr etme, problemden uzak durma, sosyal destek arayışı içinde olma ve bilişsel anlamda sorunla meşgul olmama durumlarını içermektedir (Ognibene ve Collins, 1998; Türküm, 2002). Duygu odaklı başa çıkma tarzı pasif bir strateji olarak görülür ve istenmeyen stresli bir durumun varlığına bağlı olarak gelişen duyguları ortadan kaldırmaya yönelik tepkiler içerir (Eplikoç, 2006).

Çatışma Kavramı

Karşıtlık, kavga, arbede ve uyuşmazlık kelimeleri ile eş anlamlı olan çatışma kavramı yaşamımızın büyük bir kısmında yer alan ve kaçınılması mümkün olmayan toplumsal bir durumdur. Çatışma genel bir ifadeyle insanların farklı tutum, görüş, değer ve gereksinimleri doğrultusunda yaşadıkları fiziksel, duygusal, bilişsel, cinsel veya psikolojik olarak bir anlaşmazlık ya da huzursuzluk durumudur (Cahn, 1992; Doğrusöz, 1987; Ömür, 1998; Rahim, 1992). Bir diğer tanıma göre çatışma, iki veya daha fazla kişi ya da grubun, güç, çıkar ve statülerinin etkisiyle kıt kaynakları paylaşamamaları ve bu nedenle aralarında yaşanan çekişme, anlaşmazlık veya uyuşmazlıktır (Karip, 2010; Önder, 2008).

Çatışma düzeylerine göre kategorilere ayrıldığında; kişinin kendisiyle ilgili olan içsel çelişkileri bireysel çatışma; iki taraf arasındaki uyuşmazlıklar bireyler arası çatışma; grup içindeki veya birden fazla grup arasındaki anlaşmazlıklar grup içi ve gruplar arası çatışma olarak değerlendirilmektedir (Karip, 2010).

Çatışma eylem stilleri, bireylerin çatışma haliyle başa çıkmak için yaptıkları eylemsel hareket tarzlarını ifade etmektedir. Kaçınmacı eylem stilinde; bireyler, çatışma sırasında umutsuz olduklarına inanıp amaçlarından vazgeçerek ilişkiyi kesme davranışına gitmektedirler. Bu eylem stilinde, birey çatışmayla yüz yüze gelmekten kaçınmaktadır ve çatışma durumunu görmezden gelmeyi, geçiştirmeyi ya da ertelemeyi tercih etmektedir (Karip, 2010). Ne kendi çıkarlarında ne de karşı tarafın çıkarlarında ısrarcı olmaktadır. Çatışmalardan ve çatışma yaratan insanlardan uzak durma anlayışı hâkimdir (Johnson, 2003). Zorlayıcı eylem stilinde; bireyler, çatışma sırasında, amaçlarını ilişkilerden daha fazla önemsemektedirler. Bu eylem stilinde iş birliği söz konusu değildir (Johnson, 2003). Çatışma tarafları kendi çıkar ve amaçlarını önemsemekte ve karşı tarafı dikkate almaksızın rekabetçi bir anlayışla problemi çözmeye çalışmaktadır (Karip, 2010). Bu kişiler için çatışma, bir mücadele alanıdır ve bu alanda ilişkiler değil amaçlar önemlidir. Kolaylaştırıcı eylem stilinde; bireyler, çatışma sırasında ilişkileri korumak amacıyla çatışma ortamından ayrılmaktadırlar ve bu eylem stilinde amaçlardan ziyade ilişki önemlidir (Johnson, 2003; Karadağ ve Tosun, 2014). Birey ilişkiyi korumak adına kendi istek ve ihtiyaçlarından vazgeçebilmektedir; tek istediği kabul görmek, sevmek ve sevilmektir (Karip, 2010). Uzlaştırıcı eylem stilinde; bireyler, çatışma sırasında amaçlarla ve ilişkilerle uyum içerisinde ortak bir yol bulmak için çaba harcamaktadırlar (Karadağ ve Tosun, 2014). İşbirlikçi eylem stillerinden biri olarak da değerlendirilen bu stilde, orta yolu bulma önemlidir. İlişkinin devamı, çatışmaya dâhil olan tarafların kendi çıkar, amaç ve ihtiyaçlarından kısmen de olsa vazgeçmesini

gerektirir (Johnson, 2003). Karşı koyucu eylem stilinde olduğu gibi bu stilde de amaç ve ilişki önemlidir. Ancak bireyler bu uğurda az da olsa fedakârlık yapabilir. Karşı koyucu eylem stilinde ise bireyler; çatışma sırasında amaçlara ve ilişkilere değer vererek, çatışmanın yararını görme, kendilerine ve karşı taraftaki bireylere yararlı olacak çözümler araştırma tarzı içindedirler. Bu eylem stilinde amaçlar ve ilişkiler son derece önemlidir. Çatışmalar, çözümlenmesi gereken problemlerdir (Johnson, 2003). Birey, problemleri amaçlarına ve ilişkilerine zarar vermeden ortadan kaldırmaya çalışır. Çatışmaya dâhil olan tarafların her ikisinin de kazandığı bu stilde girişkenlik ve iş birliği ön plandadır (Karip, 2010).

Toplum yapısının gün geçtikçe değişmesiyle birlikte üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre bağlanma stillerinin, stresle başa çıkma tarzlarının çatışma eylem stillerinin farklılaşabileceği düşüncesi böyle bir çalışmanın önemini arttırmıştır. Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre bağlanma stillerinin; stresle başa çıkma tarzlarını ve kişilerarası çatışmalarını nasıl ele aldıklarını ve bu çatışmalara nasıl tepki verdikleri hususunda bir kaynak oluşturma amacını taşımaktadır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın örnekleme tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme ve ölçüt örnekleme yöntemleri ile belirlenmiştir. Uygun örnekleme yöntemi, zaman, para ve emek kaybını önleyerek araştırmacıya kolaylık sağlamak ve araştırmacının kolayca ulaşabileceği bir örneklemden veri toplamayı mümkün kılmaktadır. Ölçüt örnekleme yöntemi ise problemle ilgili olarak araştırmacı tarafından belirlenen niteliklere sahip kişilerden, olaylardan, nesnelere veya durumlardan örneklem oluşturulmasıdır (Büyüköztürk ve ark., 2016). Araştırmanın çalışma grubunu, Tıp, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon, Psikoloji, Sosyoloji, Sosyal Hizmet, Hukuk, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, İlahiyat, Mühendislik ve Mimarlık bölümlerinde okuyan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise Türkiye genelindeki, 83 üniversitede, bahsi geçen bölümlerde öğrenimine devam eden öğrencilerdir. Türkiye'nin 7 bölgesinden ve 34 ilinden toplamda 83 üniversitenin seçilmesinin nedeni örneklem çeşitliliğinin sağlanmasıdır.

Veri toplama döneminde, 847 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin yaş ortalaması 22.0 olup, %5.3'ü (n=45) 1. sınıf, %18.9'u (n=160) 2. sınıf, %22.2'si (n=188) 3. sınıf, %41.4'ü (n=351) 4. sınıf, %8.9'u (n=75) 5. sınıf ve %3.3'ü (n=28) 6. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %50.9'u (n=431) kadın, %49,1'i (n=416) erkektir. Katılımcılara ait diğer bilgiler Tablo 1 ve Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

N=847		n	%
Cinsiyet	Kadın	431	50.9
	Erkek	416	49.1
Medeni Durum	Evli	26	3.1
	Bekar	821	96.9

Tablo 2. Çalışma Grubunun Eğitim Bilgileri

N=847		n	%
Üniversite	İstanbul Üniversitesi	277	32.7
	Ankara Üniversitesi	73	8.6
	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	37	4.4

	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	26	3.1
	Yıldız Teknik Üniversitesi	25	3.0
	Dokuz Eylül Üniversitesi	24	2.8
	Karadeniz Teknik Üniversitesi	23	2.7
	Diğer üniversiteler	362	42.7
Bölüm	Tıp	178	21.0
	Fizyoterapi ve Rehabilitasyon	60	7.1
	Psikoloji	57	6.7
	Sosyoloji	40	4.7
	Sosyal Hizmet	65	7.7
	Hukuk	95	11.2
	Tarih	53	6.3
	Türk Dili ve Edebiyatı	72	8.5
	İlahiyat	82	9.7
	Mühendislik	75	8.9
	Mimarlık	70	8.3
Sınıf Kademesi	1. sınıf	45	5.3
	2. sınıf	160	18.9
	3. sınıf	188	22.2
	4. sınıf	351	41.4
	5. sınıf	75	8.9
	6. sınıf	28	3.3

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada, araştırmacı tarafından oluşturulan, bireylerin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, öğrenim gördükleri üniversiteleri, bölümleri ve sınıfları, bölüme girişte kullandıkları puanları ve bu puanların türlerinin ne olduğunu belirleyen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

İlişkiler Ölçeği

Bartholomew ve Horowitz'in (1991) geliştirdiği, Sümer ve Güngör'ün (1999) Türkçeye adaptasyonunu gerçekleştirdiği İlişkiler Ölçeği, her biri bir bağlanma stilini (güvenli, korkulu, saplantılı, kayıtsız) ölçmeyi amaçlayan dört kısa paragraftan oluşmaktadır. Katılımcılardan, ilk olarak, 7 basamaklı ölçekler üzerinde, her bir paragrafın kendilerini ne derece tanımladığını belirtmeleri istenmektedir (1 = beni hiç tanımlamıyor, 7 = beni tamamıyla tanımlıyor). Değerlendirmenin sonunda ayrıca katılımcılar kendilerini en iyi tanımladığını düşündükleri paragrafı işaretlemektedir.

Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği

Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği, Folkman ve Lazarus'un (1980) Başa Çıkma Yolları Envanteri'nden hareketle oluşturulmuş, depresyon, kaygı, yalnızlık gibi duygu durumları ve diğer psikolojik stres belirtileri ile ilişkili, yeterli geçerliğe ve güvenilirliğe sahip (iyimser yaklaşım alt ölçeği için Cronbach Alpha = .68 - .49; kendine güvenli yaklaşım için Cronbach Alpha = .80 - .62; çaresiz yaklaşım için Cronbach Alpha = .73 - .68; boyun eğici yaklaşım için Cronbach Alpha = .70 - .47; sosyal desteğe başvurma için Cronbach Alpha = .47 - .45 arasında değişiklik göstermekte), üniversite öğrencileri için kullanılmak üzere hazırlanmış 30 maddelik bir ölçektir. Maddeler kişilerin, sorunlara bağlı olarak karşılaştıkları strese yönelik oluşturduğu başa çıkma tarzını yansıtmaktadır. Ölçek,

probleme yönelik/etkili yollar ve duygulara yönelik/etkisiz yollar olmak üzere iki boyutludur. Bu iki boyut, 'kendine güvenli', 'iyimser', 'çaresiz', 'boyun eğici' yaklaşım ve 'sosyal desteğe başvurma' alt ölçeklerini sunmaktadır. Kendine güvenli yaklaşımda; birey, problemin öneminin bilincindedir ve problemin çözümü için mantıklı ve planlı bir yol izler, problemin çözümünde gerekli olan gücün kendisinde olduğuna inanır. İyimser yaklaşımda; birey, olaylardan olumlu bir şey çıkartmaya çalışır. Problem karşısında sakin ve iyimser kalmak için çaba harcar ve hoşgörülü olup mantıklı değerlendirmeler yapar. Çaresiz yaklaşımda; birey, kendisini kapana sıkışmış gibi hisseder. Problem veya olay karşısında çözüm üretmek yerine kendini suçlar ve kendini yetersiz olarak görür. Boyun eğici yaklaşımda; başa gelen çekilir diye düşünen birey, kendini çaresiz olarak kabul eder ve doğaüstü güçlerde çözüm arar. Sosyal destek arama yaklaşımında ise birey, problemlerini diğer insanlarla paylaşır ve çevresinden yardım alır. Ölçeklerin yanıtlanması, bir sıkıntı durumu olması varsayımı üzerinden belirtilmekte ve kişilere uygunluğu açısından 'tamamen uygun', 'uygun', 'uygun değil', 'hiç uygun değil' şeklinde 4'lü likert tipi ölçek üzerine işaretlenmektedir. Puanlama seçeneği 28 0-3 arasında olup sosyal desteğe başvurma alt ölçeği puanlarının hesaplanmasında 1. ve 9. maddeler ters puanlanarak hesaplanmaktadır. Her alt ölçeğe ait puanlar ayrı ayrı hesaplanmakta, toplam puan ise kullanılmamaktadır. Her bir alt ölçekten alınan yüksek puan stresle basa çıkmada o tarzın daha fazla kullanıldığına işaret etmektedir (Şahin ve Durak, 1995). Araştırmamızda, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği'nin her bir alt ölçeği için güvenilirlik analizi yapılmıştır. İyimser yaklaşım için Cronbach Alpha = .75, kendine güvenli yaklaşım için Cronbach Alpha = .78, çaresiz yaklaşım için Cronbach Alpha = .79, boyun eğici yaklaşım için Cronbach Alpha = .65 ve sosyal desteğe başvurma yaklaşımı için ise Cronbach Alpha = .60 olarak bulgulanmıştır.

Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği

Kişilerin yaşanan çatışmalar sırasındaki eylem tarzlarını ölçme araçlarından biri olan Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği ilk olarak Johnson (1981) tarafından geliştirilmiştir. İlerleyen yıllarda birçok kez revize edilen ölçek son olarak Johnson ve Johnson (2008) tarafından da revize edilmiştir. Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği; bireyin çatışma halinden başa çıkma için yaptıkları eylemsel hareket tarzının saptanması amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Karadağ ve Tosun (2014) tarafından yapılmıştır. Tamamı olumlu cümle formatında yazılmış 35 maddeden oluşan ölçek, 'kaçınmacı', 'zorlayıcı', 'kolaylaştırıcı', 'uzlaştırmacı' ve 'karşı koyucu' olmak üzere 5 alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alpha alt ölçeklerde .72 ile .79 arasında değişmektedir. Ölçek, sonucunda bireyin çatışma sırasında baskın olan eylem stilleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Kaçınmacı eylem stilinde; birey çatışma sırasında umutsuz olduğuna inanarak, amaçları ve ilişkiyi kesme eylemi sergilemektedir. Zorlayıcı eylem stilinde; birey çatışma sırasında aşırı yüke karşı çıkarak, amaçları ilişkilerden daha fazla önemseme eylemi göstermektedir. Kolaylaştırıcı eylem stilinde; birey çatışma sırasında ilişkileri korumak amacıyla çatışma ortamından ayrılma eylemi gerçekleştirmektedir. Uzlaştırmacı eylem stilinde; birey çatışma sırasında amaçlarla ve ilişkilerle uyum içerisinde ortak bir yol bulmak için çaba harcamaktadır. Karşı koyucu eylem stilinde ise; birey çatışma sırasında amaçlara ve ilişkilere değer vererek, çatışmanın yararını görme, kendisine ve karşı taraftaki bireylere yararlı olacak çözümler araştırmaktadır. Ölçeğin tümünden alınan bir puan bulunmamaktadır. Alt ölçeklerde bulunan ve bireyde baskın olan çatışma eylem 29 stilini diğer alt ölçeklerden bağımsız olarak ölçülmektedir. Buradan hareketle ölçekten alınan puanların değerlendirilmesinde bireyin her bir alt ölçek puanı, alt ölçeğe ait madde puanlarının toplanması ile elde edilmektedir. Alt ölçeklerden alınan puanlar 5 ile 35 arasında değişmektedir. Ölçek 5'li likert formatında; 'asla böyle davranmam', 'nadiren böyle davranırım', 'bazen böyle davranırım', 'sıklıkla böyle davranırım', 'çoğunlukla böyle davranırım' şeklinde düzenlenmiştir. Araştırmamızda, Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği'nin her bir alt ölçeği için güvenilirlik analizi yapılmıştır. Kaçınmacı eylem stili için Cronbach Alpha = .57, zorlayıcı eylem stili için Cronbach Alpha = .65 bulunmuştur. Kolaylaştırıcı eylem stili için Cronbach Alpha = .80 olarak bulgulanmıştır. Uzlaştırmacı eylem stili için Cronbach Alpha = .67 olarak saptanmıştır. Karşı koyucu eylem stili için ise Cronbach Alpha = .70 olarak bulgulanmıştır.

Uygulama

Araştırmanın uygulama formu Google formlar üzerinden hazırlanmıştır. Bilgisayar ortamında, internet üzerinden uygulanan ölçeklerin web adresi araştırmacılar yoluyla üniversite öğrencilerine ulaştırılmış,

yazılı ve sözel olarak araştırmanın amacı ve içeriğiyle ilgili bilgilendirme yapılması sağlanmıştır. Anket uygulaması bir soruyu yanıtlamadan diğer soruyu yanıtlamaya olanak vermeyecek şekilde tasarlanmıştır. Araştırma için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan etik kurul onayı alınmıştır (16/11/2017 tarih ve 2017/141 dosya numaralı karar). Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerine çalışmanın konusu ve amacı açıklanmış, bilgilerinin gizli kalacağı ifade edilmiş ve istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri belirtilmiştir. Bilgilendirilen tüm öğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi için SPSS paket programının 22.0 versiyonu kullanılmıştır. Bağlanma stillerinin, stresle başa çıkma tarzlarının ve çatışma eylem stillerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için t testi yapılmıştır. Bağlanma stillerinin stresle başa çıkma tarzları ve çatışma eylem stillerine bir etkisinin olup olmadığının test edilmesinde regresyon analizi kullanılmıştır. Regresyon analizi için gerekli varsayımlar (veriler normal dağılım göstermekte, çoklu bağlantı sorunu bulunmamakta) karşılanmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde, araştırma değişkenlerinin birbiriyle olan ilişkileri ve değişkenlerin katılımcıların temel demografik özelliklerinden biri olan cinsiyete göre karşılaştırıldığı analizler sunulmaktadır.

Cinsiyet ve Bağlanma Stilleri, Stresle Başa Çıkma Tarzları, Çatışma Eylem Stilleri

Güvenli, saplantılı, korkulu ve kayıtsız bağlanma stillerinin üniversite öğrencilerinin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını analiz etmek için uygulanan bağımsız gruplar t-testi sonuçları, Tablo 3'te sunulmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere, saplantılı ve kayıtsız bağlanma stilinde cinsiyetler arası fark bulunmazken, güvenli ve korkulu bağlanma stilinde cinsiyetler arası bir farklılık gözlemlenmektedir. Erkeklerin güvenli bağlanma düzeyi ($\bar{X}=4.2$, $SS=1.4$), kadınlardan ($\bar{X}=3.8$, $SS=1.6$) anlamlı düzeyde yüksektir ($t_{(837.29)} = 3.8$, $p=.000$). Aynı zamanda korkulu bağlanma, kadınlarda ($\bar{X}=4.2$, $SS=1.9$), erkeklerden ($\bar{X}=3.8$, $SS=1.6$) anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($t_{(829.62)} = 3$, $p=.003$).

İyimser yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, çaresiz yaklaşım, boyun eğici yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma stresle başa çıkma tarzlarının üniversite öğrencilerinin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını analiz etmek için uygulanan bağımsız gruplar t-testi sonuçları, Tablo 3'te sunulmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere, iyimser, çaresiz, boyun eğici yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma tarzlarında cinsiyetler arası bir farklılık gözlemlenirken, kendine güvenli yaklaşım tarzında cinsiyetler arası bir fark gözlemlenmemiştir. Kadınların çaresiz yaklaşım ($\bar{X}=12.6$, $SS=3.9$) tarzları, erkeklerin çaresiz yaklaşım ($\bar{X}=10.8$, $SS=4.2$) tarzlarından anlamlı düzeyde yüksektir ($t_{(845)} = 6.2$, $p=.000$). Kadınların sosyal desteğe başvurma ($\bar{X}=7.6$, $SS=2.2$) tarzları, erkeklerin sosyal desteğe başvurma ($\bar{X}=6.4$, $SS=2.2$) tarzlarından anlamlı düzeyde yüksektir ($t_{(845)} = 7.6$, $p=.000$). Ancak erkeklerin iyimser yaklaşım ($\bar{X}=9.7$, $SS=2.2$) tarzı gösterme eğilimi, kadınların iyimser yaklaşım ($\bar{X}=8.4$, $SS=2.6$) tarzı gösterme eğiliminden anlamlı olarak daha yüksektir ($t_{(831)} = 7.8$, $p=.000$). Bununla birlikte erkeklerin boyun eğici yaklaşım ($\bar{X}=7.8$, $SS=3.2$) tarzı sergileme eğilimi, kadınların boyun eğici yaklaşım ($\bar{X}=6.9$, $SS=2.3$) tarzı gösterme eğiliminden anlamlı olarak daha yüksektir ($t_{(758.77)} = 4.6$, $p=.000$).

Kaçınmacı, zorlayıcı, kolaylaştırıcı, uzlaştırıcı ve karşı koyucu çatışma eylem stillerinin, üniversite öğrencilerinin cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını analiz etmek için uygulanan bağımsız gruplar t-testi sonuçları, Tablo 3'te sunulmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere, sadece kolaylaştırıcı eylem stilinde cinsiyetler arası bir farklılık gözlemlenmektedir. Bu sonuca göre kadınlar ($\bar{X}=20.7$, $SS=4.4$), erkeklere ($\bar{X}=20.1$, $SS=3.7$) oranla, çatışma sırasında daha fazla kolaylaştırıcı eylem stilini kullanmaktadır ($t_{(845)} = 2$, $p=.043$).

Tablo 3. Bağlanma Stilleri, Stresle Başa çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stillerinin Ortalama ve Standart Sapma Değerlerinin Cinsiyete göre Karşılaştırıldığı t-testi Sonuçları

N= 847	Cinsiyet		t	p
	Kadın (n=431)	Erkek (n=416)		
	\bar{X} (SS)	\bar{X} (SS)		
Bağlanma Stilleri				
Güvenli Bağlanma	3.8 (1.6)	4.2 (1.4)	-3.8	.000***
Korkulu Bağlanma	4.2 (1.9)	3.8 (1.6)	3	.003**
Saplantılı Bağlanma	3.3 (1.8)	3.3 (1.7)	.17	.862
Kayıtsız Bağlanma	3.4 (1.8)	3.7 (1.6)	-1.8	.058
Stresle Başa çıkma Tarzları				
İyimser Yaklaşım	8.4 (2.6)	9.7 (2.2)	-7.8	.000***
Kendine Güvenli Yaklaşım	14.2 (2.9)	14.3 (2.7)	-.39	.692
Çaresiz Yaklaşım	12.6 (3.9)	10.8 (4.2)	6.2	.000***
Boyun eğici Yaklaşım	6.9 (2.3)	7.8 (3.2)	-4.6	.000***
Sosyal Desteğe Başvurma	7.6 (2.2)	6.4 (2.2)	7.6	.000***
Çatışma Eylem Stilleri				
Kaçınmacı Yaklaşım	19.2 (3.7)	18.7 (4.4)	1.6	.094
Zorlayıcı Yaklaşım	21.1 (3.9)	20.9 (4.4)	.76	.443
Kolaylaştırıcı Yaklaşım	20.7 (4.4)	20.1 (3.7)	2	.043***
Uzlaştırıcı Yaklaşım	20.3 (3.6)	20.1 (3.6)	.74	.456
Karşı Koyucu Yaklaşım	22.1 (3.3)	21.7 (3.9)	1.3	.165

*** $p < .001$, ** $p < .05$ **Bağlanma Stillerinin Stresle Başa çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stillerine Olan Etkisi**

Bağlanma stillerinin, stresle başa çıkma tarzları ve çatışma eylem stillerine etkisini görmek amacıyla aşamalı regresyon analizi kullanılmıştır. İlişkiler Ölçeği'nin değerlendirilmesi sonucu elde edilen, güvenli, saplantılı, korkulu ve kayıtsız bağlanma stilleri, sırasıyla bağımlı değişken olarak kullanılmış olup her bir regresyon denkleminin birinci adımında, Stresle Başa çıkma Tarzları Ölçeği'nin iyimser yaklaşım, kendine güvenli yaklaşım, çaresiz yaklaşım, boyun eğici yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma alt kategorileri ile Çatışma Eylem Stilleri Ölçeği'nin kaçınmacı, zorlayıcı, kolaylaştırıcı, uzlaştırıcı ve karşı koyucu alt ölçekleri, aşamalı olarak (stepwise) denkleme sokulmuştur.

Ölçümlerin yordanmasına yönelik 4 ayrı regresyon denklemi oluşturulmuştur. İlk denklemde üniversite öğrencilerinin güvenli bağlanma stilinin, stresle başa çıkma tarzları ve çatışma eylem stillerine bir etkisinin olup olmadığı incelenmiş ve Tablo 4'te sunulmuştur. Tabloya bakıldığında, iyimser yaklaşım, çaresiz yaklaşım, sosyal desteğe başvurma ve zorlayıcı, kolaylaştırıcı, kaçınmacı eylem stillerinin güvenli bağlanma toplam varyansının %18'ini açıkladığı görülmektedir ($F_{(6, 840)}=30.95$, $p < .05$). Gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçlarına göre, güvenli bağlanma stiline sahip öğrenciler, stresle başa çıkma tarzı olarak çaresiz yaklaşımı ($\beta = -.24$, $p < .001$) daha az göstermekte olup bir sıkıntıları olduğunda hem iyimser yaklaşımı ($\beta = .12$, $p < .05$) hem de sosyal desteğe başvurma tarzını ($\beta = .11$, $p < .001$) daha çok kullanmaktadır. Yine analizlerde güvenli bağlanma stiline sahip öğrenciler, çatışma eylem stilleri olarak kaçınmacı eylem stilini ($\beta = -.08$, $p < .05$) daha az göstermekte, çatışma sırasında hem kolaylaştırıcı eylem stilini ($\beta = .09$, $p < .01$) hem de zorlayıcı eylem stilini ($\beta = .06$, $p < .05$) anlamlı olarak daha çok sergilemektedirler.

Tablo 4. Güvenli Bağlanma Stilinin Stresle Başa çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stilleri ile İlişkisi

	B	B Değeri için Standart Hata (SD)	β (son basamak)	t değeri (son basamak)	p
Stresle Başa çıkma Tarzları					
Çaresiz Yaklaşım	-.09	.01	-.24	-6.06	.000
İyimser Yaklaşım	.07	.02	.12	3.13	.002
Sosyal Desteğe Başvurma	.08	.02	.11	3.69	.000
Çatışma Eylem Stilleri					
Kaçınmacı Yaklaşım	-.03	.01	-.08	-2.34	.019
Zorlayıcı Yaklaşım	.02	.01	.06	2.13	.033
Kolaylaştırıcı Yaklaşım	.03	.01	.09	2.91	.004
R²	.18				
F	30.9				

İkinci denklemde üniversite öğrencilerinin korkulu bağlanma stilinin, stresle başa çıkma tarzları ve çatışma eylem stillerine bir etkisinin olup olmadığı incelenmiş ve Tablo 5'te sunulmuştur. Tabloya bakıldığında, çaresiz yaklaşım, sosyal desteğe başvurma ve kolaylaştırıcı, kaçınmacı eylem stillerinin korkulu bağlanma toplam varyansının %16'sını açıkladığı görülmektedir ($F_{(6, 840)}=42.23$, $p<.05$). Gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçlarına göre, korkulu bağlanma stiline sahip öğrenciler, stresle başa çıkma tarzı olarak çaresiz yaklaşımı ($\beta=.30$, $p<.001$) daha çok göstermekte olup bir sıkıntılarında sosyal desteğe başvurma tarzını ($\beta=-.16$, $p<.001$) daha az kullanmaktadır. Yine analizlerde korkulu bağlanma stiline sahip öğrenciler, çatışma eylem stilleri olarak kaçınmacı eylem stilini ($\beta=.10$, $p<.01$) daha çok göstermekte, çatışma sırasında kolaylaştırıcı eylem stilini ($\beta=-.06$, $p<.05$) anlamlı olarak daha az sergilemektedirler.

Tablo 5. Korkulu Bağlanma Stilinin Stresle Başa çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stilleri ile İlişkisi

	B	B Değeri için Standart Hata (SD)	β (son basamak)	t değeri (son basamak)	p
Stresle Başa çıkma Tarzları					
Çaresiz Yaklaşım	.01	.01	.30	8.97	.000
Sosyal Desteğe Başvurma	-.01	.02	-.16	-5.06	.000
Çatışma Eylem Stilleri					
Kaçınmacı Yaklaşım	.04	.01	.10	2.90	.004
Kolaylaştırıcı Yaklaşım	-.02	.01	-.06	-2.09	.037
R²	.16				
F	42.23				

Üçüncü denklemde üniversite öğrencilerinin saplantılı bağlanma stilinin, stresle başa çıkma tarzları ve çatışma eylem stillerine bir etkisinin olup olmadığı incelenmiş ve Tablo 6'da sunulmuştur. Tabloya bakıldığında, çaresiz yaklaşım, sosyal desteğe başvurma ve kaçınmacı eylem stillerinin korkulu bağlanma toplam varyansının %13'ünü açıkladığı görülmektedir ($F_{(6, 840)}=43.48$, $p<.05$). Gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçlarına göre, saplantılı bağlanma stiline sahip öğrenciler, stresli

bir durumun varlığında stresle başa çıkma tarzı olarak hem çaresiz yaklaşımı ($\beta=.32$, $p<.001$) hem de sosyal desteğe başvurma tarzını ($\beta=.09$, $p<.01$) daha çok kullanmaktadırlar. Yine analizlerde korkulu bağlanma stiline sahip öğrenciler, çatışma eylem stilleri olarak kaçınmacı eylem stilini ($\beta=.08$, $p<.05$) daha çok göstermektedirler.

Tablo 6. Saplantılı Bağlanma Stilinin Stresle Başa çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stilleri ile İlişkisi

	B	B Değeri için Standart Hata (SD)	β (son basamak)	t değeri (son basamak)	p
Stresle Başa çıkma Tarzları					
Çaresiz Yaklaşım	.13	.01	.32	9.29	.000
Sosyal Desteğe Başvurma	.07	.02	.09	3.00	.003
Çatışma Eylem Stilleri					
Kaçınmacı Yaklaşım	.03	.01	.08	2.41	.016
R²	.13				
F	43.4				

Dördüncü ve son denklemde ise üniversite öğrencilerinin kayıtsız bağlanma stiline, stresle başa çıkma tarzları ve çatışma eylem stillerine bir etkisinin olup olmadığı incelenmiş ve Tablo 7’de sunulmuştur. Tabloya bakıldığında, çaresiz yaklaşım, sosyal desteğe başvurma ve zorlayıcı, kolaylaştırıcı eylem stillerinin kayıtsız bağlanma toplam varyansının %13’ünü açıkladığı görülmektedir ($F_{(6, 840)}=33.90$, $p<.05$). Gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçlarına göre, kayıtsız bağlanma stiline sahip öğrenciler, stresli bir durumun varlığında stresle başa çıkma tarzı olarak hem çaresiz yaklaşımı ($\beta=-.10$, $p<.001$) hem de sosyal desteğe başvurma tarzını ($\beta=-.16$, $p<.01$) daha az kullanmaktadırlar. Yine analizlerde kayıtsız bağlanma stiline sahip öğrenciler, çatışma eylem stilleri olarak zorlayıcı eylem stilini ($\beta=.06$, $p<.001$) daha çok sergilerken, kolaylaştırıcı eylem stilini ($\beta=-.03$, $p<.05$) anlamlı olarak daha az göstermektedirler.

Tablo 7. Kayıtsız Bağlanma Stilinin Stresle Başa çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stilleri ile İlişkisi

	B	B Değeri için Standart Hata (SD)	β (son basamak)	t değeri (son basamak)	p
Stresle Başa çıkma Tarzları					
Çaresiz Yaklaşım	-.10	.01	-.24	-7.58	.000
Sosyal Desteğe Başvurma	-.16	.02	-.22	-6.82	.000
Çatışma Eylem Stilleri					
Zorlayıcı Yaklaşım	.06	.01	.15	4.80	.000
Kolaylaştırıcı Yaklaşım	-.03	.01	-.07	-2.34	.019
R²	.13				
F	33.9				

TARTIŞMA

Cinsiyet ve Bağlanma Stilleri

Yapılan araştırmada üniversite öğrencilerinin güvenli ve korkulu bağlanma stillerinin anlamlı bir farklılık oluşturduğunu ve kadınların korkulu bağlanma stili puanlarının erkeklerin puanlarına göre; erkeklerin güvenli bağlanma stillerinin ise kadınların puanlarına göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Benzer bir şekilde Altundağ (2011) yaptığı çalışmada güvenli bağlanma stili ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olduğunu bulgulamış olup, erkeklerin güvenli bağlanma ortalamasının kadınlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğunu saptamıştır. Cinsiyete göre sahip olunan bağlanma stillerinin incelendiği diğer araştırma bulgularında da güvenli bağlanma stiline sahip olan kişilerin daha çok erkekler olduğu görülmüştür (Azman, 2016; Birgi, 2010; Büyükşahin, 2001; Çelik, 2004; Çetin, 2015; Demir, 2017; Erözkan, 2011; Josselson, 1998; Kaplan ve ark., 1985; Kararımak ve Duran, 2008; Keskin ve Çam, 2008; Konyalıoğlu, 2000; Leondari ve Kiosseoglou, 2000; Rapoza ve Yalçinkaya, 1998; Şeker, 2009; Yılmaz, 2007). Katılımcıların bağlanma stillerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelendiği başka araştırmalarda ise kadınların korkulu bağlanma oranının erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Çetin, 2015; Demir, 2017; Emir, 2014; Erözkan, 2011; Kararımak ve Duran, 2008; Şeker, 2009). Scharfe ve Bartholomew (1994), kişilerin bağlanma özelliklerini inceledikleri çalışmalarında, erkeklerin kadınlara göre daha fazla korkulu bağlanma özellikleri gösterdiğini belirtmektedirler. Geleneksel bir yapıya sahip olan toplumumuzda, ataerkil bir kültürün de hakim olduğunu söylemek mümkündür (Kara, 2022). Bu yapı ve kültürde, erkekler soyu devam ettirecek olan bireyler olarak görülmekte ve erkeklere kadınlardan daha çok değer verilmektedir. Bu nedenle kadınların kendilerini seilmeye layık olarak görmemesi, kendilerini değersiz hissetmesi, olumsuz benlik ve olumsuz başkaları algısı ile korkulu bağlanma stili geliştirmeleri beklenebilir bir durumdur.

Cinsiyet ve Stresle Başa Çıkma Tarzları

Araştırmada, iyimser yaklaşım, çaresiz yaklaşım, boyun eğici yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma tarzlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu ve erkeklerin iyimser yaklaşım, boyun eğici yaklaşım alt puanlarının kadınların puanlarına göre; kadınların çaresiz yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma alt puanlarının erkeklerin puanlarına göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Stresle başa çıkma tarzlarından iyimser yaklaşımın erkek öğrencilerde kadın öğrencilere oranla anlamlı düzeyde yüksek çıkmasının nedeni olarak toplumsal cinsiyet rolleri gösterilebilir. Toplumsal bir beklenti ve atfedilen roller açısından düşünüldüğünde, erkeklerin, var olan problemi çözme, ortadan kaldırma veya onun etkisini azaltmaya odaklandığı, stresli durum faktörlerini değiştirmeye yönelik davranış kalıpları geliştirmek için uğraştığını söylemek mümkündür. Oral (1994), yaptığı çalışmada, stresli bir sorunun varlığında, erkeklerin iyimser yaklaşım gösterme, kadere ve doğüstü güçlere inanma gibi boyun eğici yaklaşım tarzlarını kullandıklarını saptamıştır. Güler ve Çınar (2010)'ın, erkek öğrencilerin boyun eğici yaklaşım puanlarının kadın öğrencilerden daha yüksek olduğunu bildirdikleri çalışmalarının sonuçları da araştırmamızdaki bulgularla paralellik göstermektedir. Sosyal desteğe başvurma alt boyutunda ise kadın öğrencilerin puan ortalamaları erkeklere oranla anlamlı düzeyde daha yüksektir. Yapılan literatür taramasında öğrencilerin stresle başa çıkmada kullandıkları tarzlardan sosyal desteğe başvurma alt boyutunun kadın öğrencilerde erkeklere oranla daha yüksek çıktığı gözlemlenmektedir (Baum ve Grunberg, 1991; Çiftçi, 2002; Deisinger ve ark., 1996; Flynn ve ark., 2009; Kara, 2016; Oral, 1994; Özer, 2001; Scheier ve Carver, 1992; Topal, 2011; Türküm, 2002; Yamaç, 2009). Kız çocukları stresli bir sorunun varlığında aile ya da yakın arkadaş ilişkilerine başvurmayı daha sık kullanabilmektedirler (Topal, 2011). Bu sonuçların, kız çocuklarının aile ilişkilerine ve kişiler arası ilişkilere daha fazla önem vermesi gerektiği yönündeki yetiştirme tarzı ile ilgili olabileceği yönünde yorum yapılabilir. Buna karşın erkeklerin sosyal destek arama puanlarının düşük olmasının nedeni, geleneksel toplum yapısı ve ataerkil düzen düşünüldüğünde (Kara, 2022), erkeklere daha güçlü ve dayanıklı olmaları, sorunları kendi başlarına çözmeleri ve bağımsızlıklarını kazanmalarına yönelik birçok fırsat verilmesi olarak görülebilir.

Cinsiyet ve Çatışma Eylem Stilleri

Araştırmada, kolaylaştırıcı çatışma eylem stiline göre anlamlı bir farklılık oluşturduğu ve kadınların kolaylaştırıcı eylem stili alt puanının erkeklerin puanına göre daha yüksek olduğunu gözlemlenmiştir. Kenneth ve Thomas (2008) tarafından yapılan bir araştırmada, kadın öğrencilerin genellikle çatışmalara neden olabilecek durumlardan kaçındığı, dolayısıyla ilişkilere zarar vermeme tutumu içerisinde oldukları bulgulanmıştır. Kimberly ve ark., (2014) ise yaptıkları çalışmada, erkeklerin kadınlara göre daha fazla öfke gösterdiklerini ve tartışıklarını belirtmiş, kadınların ilişkileri koruma eylemi sergilediklerini gözlemlemiştir. Yasin ve Khalid (2015), kadınların erkeklerden daha fazla çatışma ortamından ayrılma eğilimi gösterdiklerini saptamışlardır. Öte yandan, erkek öğrenciler, çatışma sırasında rekabet, egemenlik, zorlayıcı gibi tutum ve davranışları tercih ederken, kadın öğrenciler ise amaçlardan taviz ve ödün vermeyi, kaçınmayı tercih etmektedir (Waithaka, 2015). Bu sonuçlar, araştırma bulgularımızla paralel olmakla birlikte, bireylerin sosyalleşme süreçleri açısından düşünüldüğünde, erkeklerin güç ve rekabet odaklı yetiştirilerek, şiddet, öfke gibi durumlarla ilişkilendirilmeleri, kadınların daha çok sevgi, samimiyet, sıcakkanlık gibi duygularla ilişkilendirilmeleri ve bunun sonucunda da kadınların, çatışmaların varlığında alttan almaları gerektiğine dair bir algının varlığından söz etmek mümkündür.

Bağlanma Stillerinin Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stillerine Etkisi

Bu araştırmada, güvenli bağlanma stili ile iyimser yaklaşım, sosyal desteğe başvurma tarzları ve kolaylaştırıcı ve zorlayıcı çatışma eylem stilleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Başka bir deyişle, güvenli bağlanma stiline sahip olan üniversite öğrencileri, stresle başa çıkma tarzı olarak iyimser yaklaşım, sosyal desteğe başvurma tarzını; çatışma eylem stilleri olarak kolaylaştırıcı ve zorlayıcı çatışma eylem stillerini kullanmaktadır. İlgili literatürde bu bulguyla tutarlı araştırma sonuçları bulunmaktadır. Güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin, yaşamda karşılaştıkları stres verici olaylarla başa çıkmada sosyal desteğe başvurma gibi başa çıkma tarzlarını daha çok kullandıkları görülmektedir (Altundağ, 2011; David ve ark., 1998; Emir, 2014; Grossmann ve Grossman, 1991; Kobak ve Sceery, 1988; Ognibene ve Collins, 1998; Schottenbauer ve ark., 2006). Wilkinson ve Walford'un (2001) araştırmasında ebeveyniyle güvenli bağlanma ilişkisi geliştiren ergenlerin psikolojik sağlık durumlarının pozitif yönde olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre güvenli bağlanma stiline sahip ergenlerin stresle başa çıkma konusunda daha iyimser ve olumlu yaklaşım sergiledikleri söylenebilir. Perrine'in (1999) araştırmasında ise güvenli bağlanma stiline sahip öğrencilerin diğer bağlanma stillerine sahip olan öğrencilere kıyasla stresi daha düşük seviyede algıladıkları saptanmıştır. Güvenli bağlanan bireyler, anlaşmazlıklar sırasında çatışmaları daha az tehdit edici görmekte ve ilişkiyi keşif için güvenli bir yer olarak algıladıkları için anlaşmazlıklar sırasında ilişkileri koruma eğilimi göstermektedirler (Schudlich ve ark., 2013). Corcoran ve Mallinckrodt (2000) tarafından yapılan araştırma, bütünleştirici ve taviz veren davranışların, olumlu benlik olumlu öteki modellerini içeren güvenli bağlanma tarzı ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Shi (2003) da güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin, çatışmalarda bütüncül, interaktif ve problemi çözmek için uğraşan bir tutum sergilemelerinin daha yüksek olduğu yönündeki benzer sonuçları bulmuştur. Bu çalışmaların, araştırma bulgularında elde edilen güvenli bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin, çatışma sırasında ilişkileri korumak amacıyla çatışma ortamından ayrılma olarak kolaylaştırıcı eylem stilini ve çatışma sırasında ulaşmak istenilen amaçları daha çok önemseyip karşı tarafa aşırı yüklenme olarak zorlayıcı eylem stilini sergilemelerini destekler nitelikte olduğunu öne sürmek mümkündür.

Yapılan araştırmada, saplantılı bağlanma stili ile çaresiz yaklaşım, sosyal desteğe başvurma tarzları ve kaçınmacı çatışma eylem stili arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Başka bir deyişle, saplantılı bağlanma stiline sahip olan üniversite öğrencileri, stresle başa çıkma tarzı olarak çaresiz yaklaşımı ve sosyal desteğe başvurmayı, çatışma eylem stili olarak da kaçınmacı stili kullanmaktadır. Güvenli bağlanma stiline sahip bireyler kontrolün kendi ellerinde olduğunu düşünerek strese daha dayanıklı davranış ve tutum örüntüleri gösterirken saplantılı bağlanma stiline sahip bireyler, stres durumlarında baş etme stratejileri olarak olumsuz bir yaklaşım sergilemektedirler. Çünkü saplantılı bağlanma stiline sahip olan bireyler olumsuz 'ben' algısına sahipken, olumlu 'öteki' algısına sahiptir. Bu nedenle saplantılı bağlanma stiline sahip olan bireyler kendilerini 'değersiz' buldukları için sürekli olarak başkalarından (ötekinden) destek aramakta, ötekinin onayına, desteğine ve sevgisine ihtiyaç

duymaktadırlar (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Howard ve Medway, 2004). Bu bilgiler, araştırma bulgularında sözü edilen saplantılı bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma tarzı olarak çaresiz yaklaşımı göstermelerini destekler niteliktedir. Ayrıca saplantılı bağlanma stiline sahip kişiler, olumsuz benlik olumlu başkaları algısı nedeniyle dış dünyaya fazlasıyla güvenebilen bir yapıya sahiptir (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Howard ve Medway, 2004). Buna paralel olarak, araştırma bulgularında da saplantılı bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin stresli bir durumla karşılaştıklarında sosyal desteğe başvurdukları gözlemlenmiştir. Saplantılı ve korkulu bağlanma stiline sahip olan kişiler çatışmayı olumsuz olarak algırlarlar (Pistole ve Arricale, 2003). Ayrıca yine bu bağlanma stillerine sahip kişilerin, yüksek düzeyde kararsızlığa sahip olup çatışma çözme aracı olarak sözel saldırganlık kullandıkları bulunmuştur (Clymer vd., 2006). Pancaroğlu (2007) ise araştırmasında, güvenli ve saplantılı bağlanma stilleri olan katılımcıların taviz verme davranışını daha çok kullandıklarını saptamıştır. Bu çalışmanın, araştırma bulgularında elde edilen saplantılı bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin çatışma sırasında kaçınmacı davranış sergileyerek hem amaçlardan hem ilişkilerden ödün vermesini destekler nitelikte olduğunu söylemek olasıdır.

Bu çalışmada, korkulu bağlanma stili ile çaresiz yaklaşım tarzı ve kaçınmacı çatışma eylem stili arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Başka bir deyişle, korkulu bağlanma stiline sahip olan üniversite öğrencileri, stresle başa çıkma tarzı olarak çaresiz yaklaşımı, çatışma eylem stili olarak kaçınmacı stili kullanmaktadır. Korkulu bağlanma stiline sahip bireyler, stresli durumlar karşısında hem kendilerine hem de diğerlerine güven duymayıp var olan sorunu inkar etme, kaçınma ya da bu soruna yönelik çaresiz bir yaklaşım sergileme gibi yollara yönelmektedirler (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Howard ve Medway, 2004; Ognibene ve Collins, 1998). Emir (2014), araştırmasında korkulu bağlanma stili ile stresle başa çıkma biçimlerinden sorunla uğraşmaktan kaçınma arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu çalışmayla tutarlı olarak, Terzi ve Çankaya (2009) da yaptıkları çalışmada korkulu bağlanma stili ile kaçma/soyutlama başa çıkma tutumu arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Araştırma bulgularında da korkulu bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin, stresli bir durum karşısında kendisini kapana kısılmış gibi hissedip çaresiz bir yaklaşım gösterme eğiliminde olduğu sonucuna varılmıştır. Shi (2003) ise korkulu bağlanma stiline sahip bireylerin, çatışma sırasında ve sonrasında bütüncül olmayan ve çözüm getiremeyen bir bakış açısı ve tutumu içerisinde olma olasılığının daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Monteoliva ve Garcia-Martinez (2005) ve Pancaroğlu (2007) tarafından yapılan çalışmalarda, korkulu bağlanma stiline sahip katılımcıların, ilişkilerinde en düşük memnuniyet düzeyine sahip olduklarını ve hem ilişkilerde hem de çatışma durumunda istikrar göstermeyi samimi olmadıkları gözlemlenmiştir. Yine Pancaroğlu (2007)'nin çalışmasında, bağlanma stilleri ile çatışma davranışları arasındaki ilişkiye bakıldığında, korkulu bağlanma stili ile kaçınmacı çatışma tarzı anlamlı olarak ilişkili bulunmuştur. Bununla beraber Shi (2003) tarafından yapılan çalışmada ise kaçınmacı davranışı sergileyen bireylerin, korkulu bağlanma stiline sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmalar ışığında ve elde edilen araştırma bulgularından hareketle, korkulu bağlanma stiline sahip bireyler kendilerini ve dış dünyayı 'değersiz' bulmaktadırlar ve bu nedenle çatışma sırasında bir eylemde bulunmayarak, ilişkilerden ve ulaşmak istedikleri amaçlardan vazgeçme, umutsuz olduğuna inanma olarak bilinen kaçınmacı eylem stilini sergilemektedirler. Aynı zamanda korkulu bağlanma stiline sahip bireyler terkedilmekten korktukları için ilişki kurmayı isteseler bile bundan kaçınabilmektedirler. Sorunları çözüp ilişkilerini güçlendirmek yerine pasif kalmayı tercih ettikleri söylenebilir. Çaresiz yaklaşım tarzları da bu doğrultuda açıklanabilir.

Araştırmada, kayıtsız bağlanma stili ile çaresiz yaklaşım ve sosyal desteğe başvurma tarzı arasında negatif yönde; zorlayıcı çatışma eylem stili arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Başka bir deyişle, kayıtsız bağlanma stiline sahip olan üniversite öğrencileri, stresle başa çıkma tarzı olarak çaresiz yaklaşımı ve sosyal desteğe başvurma tarzını kullanmazken, çatışma eylem stili olarak zorlayıcı stili kullanmaktadır. Kayıtsız bağlanma stiline sahip bireyler olumlu benlik olumsuz başkaları algısı içinde olmaları nedeniyle çevrelerindeki kişilerle duygu ve düşüncelerini paylaşmama eğilimi göstermektedirler (Soygüt, 2004). Bu nedenle stres verici herhangi bir durumla baş etmek için, başkalarından yardım almak yerine kendi çabaları ile sorunu çözümlenmeyi tercih ettikleri

düşünülmektedir (Altundağ, 2011; Emir, 2014). Ancak bu bireylerin stresli durumlar karşısında çaresiz yaklaşım gösterebildikleri, stresli bir durumla baş etmede oldukça zayıf olabildikleri ve böyle durumlarda kaygılanıp sinirlenebildikleri de bilinmektedir (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Howard ve Medway, 2004). Araştırma sonuçlarında, bu bilgilere paralel olarak, kayıtsız bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin stresli bir durumun varlığında sorunu sürekli düşünüp çaresiz davranarak sosyal desteğe başvurmadıkları bulgulanmıştır. Pancaroğlu (2007), araştırmasında, kayıtsız bağlanma stiline sahip kişilerin, ilişkilerinde, yüksek düzeyde düşmanlık ve soğukluk gösterip duygusal ilişkiye girme ve kişisel ilişkilerde sıcaklık ve samimiyet gösterebilmelerinin düşük olduğunu, çatışma sırasında daha az taviz verme eğiliminde olduklarını gözlemlemiştir. Bu çalışmaların, araştırma bulgularında elde edilen kayıtsız bağlanma stiline sahip üniversite öğrencilerinin çatışma sırasında zorlayıcı davranış sergileyerek amaçlarını ilişkilerden daha fazla önemsedikleri, iş birliğine yanaşmadıkları, rekabetçi bir anlayışla problemi çözmeye çalıştıkları sonucuyla örtüştüğü söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Elde edilen bulgular ışığında; üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin, yaşadıkları stresli durumlarda ya da çatışmalarda etkili olabileceği dikkate alınmalıdır. Bu kapsamda psikolojik danışmanlar, psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları öğrencilerin psikososyal sağlıkları için bu etkenleri araştırıp kendi ve başkaları modelleri için bir çerçeve oluşturarak doğru müdahale ve teknikleri oluşturabilirler. Üniversite öğrencilerinin bağlanma stillerinin, yaşadıkları stresli durumlarda ya da çatışmalarda etkili olabileceği dikkate alınmalı, bu kapsamda psikolojik danışmanlar, psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları öğrencilerin psikososyal iyilik halleri için bu etkenleri araştırarak doğru müdahale ve teknikler geliştirmelidirler.

Öğrencilerin aldıkları eğitim içeriğinin stresle başa çıkma ve çatışma çerçevesinde güncellenerek kişilerarası ilişkilere, insan haklarına, sosyal adalete önem veren bir yapıda olmasına özen gösterilebilir. Öğrencilere etki eden biyopsikososyal faktörler üzerine odaklanılması, öğrencilerin sosyal işlevlerinin geliştirilmesi ve gereksinim duyulan hizmetlerden yararlanmaları, okula düzenli devamlarının sağlanması, akademik başarısızlık risklerinin azaltılması, erken dönemde bazı nedenlerle eğitimlerinin yarıda bırakılmasının önlenmesi gibi süreçlerin daha işlevli hale getirilmesi için okul sosyal hizmetinin uygulamaya geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bundan hareketle ve araştırma bulguları ışığında, uygulama sürecinde okul sosyal hizmet uzmanlarının, kapsamlı ve bütünleştirici bir bakış açısıyla eğitim programlarını ve müfredatı değerlendirmesi, kişilik gelişimi, davranış problemleri için terapötik müdahale ve çatışma çözme konularında öğrencilere danışmanlık vermesi ve bu konularda politika geliştirmesine zemin hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M. (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*, 41(1), 49–67.
- Altundağ, G. (2011). *Üniversite öğrencilerinde bağlanma stilleri, stresle başa çıkma tutumları ve stresi algılama düzeyinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Azman, F. (2016). *Sayısal ve sözel bölümlerde lisans eğitimini tercih etmiş öğrencilerin bağlanma stili farklılıkları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bartholomew, K. (1990). Avoidance of intimacy: An attachment perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7, 147-178.
- Bartholomew, K., Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Baum, A., Grunberg, N. E. (1991). Gender, stress and health. *Health Psychology*, 10(2), 80-85.
- Bowlby, J. (1958). The nature of the child's tie to his mother. *International Journal of Psychoanalysis*, 39, 350-373.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss sadness and depression*. New York: Basic Books.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (25. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Büyükşahin, A. (2001). *Yakın ilişki kuran ve kurmayan üniversite öğrencilerinin çeşitli sosyal psikolojik etkenler yönünden karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Cassidy, J., Jones, J. D., & Shaver, P. R. (2013). Contributions of attachment theory and research: A framework for future research, translation, and policy. *Development and Psychopathology*, 25(4pt2), 1415–1434.
- Chen, A. (2019). *The attachment theory workbook: Powerful tools to promote understanding, increase stability & build lasting relationships*. Althea Press.
- Clymer, S., Ray, R., Trepper, T., Pierce, K. (2006). The relationship among romantic attachment style, conflict resolution style and sexual satisfaction. *Journal of Couple and Relationship Therapy*, 5(1), 71-89.
- Corcoran, K. O., Mallinckrodt, B. (2000). Adult attachment, self-efficacy, perspective taking, and conflict resolution. *Journal of Counseling and Development*, 78, 473-483.
- Çakmak-Tolan, Ö. (2021). Predictive role of attachment styles and personality traits in marital adjustment. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(43), 6091-6118. DOI: 10.26466/opus.926516
- Çelik, Ş. (2004). *Bağlantı yönelimli psikoeğitim grup programının saplantılı bağlanma biçimine sahip üniversite öğrencilerinin bağlanma biçimleri üzerindeki etkisi* (Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, N. (2015). *Üniversite I. sınıf öğrencilerinin anne-baba ve arkadaşlarına bağlanma biçimleri ile romantik ilişkilerinde sorun çözümleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çiftçi, P. M. (2002). *Bir grup lise öğrencisinin stresle başa çıkma yolları ile strese karşı dayanıklılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- David, M. H., Morris, M. M., Kraus, L. A. (1998). Relationship specific and global perceptions of social support: Associations with well-being and attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2), 468-481.
- Deisinger, J. A., Casisi, J. E., Whitaker, S. L. (1996). Relationships between coping style and PAI profiles in a community sample. *Journal of Clinical Psychology*, 52(3), 303-310.
- Demir, S. (2017). *Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile kaygı düzeyleri ve yetersizlik duyguları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Emir, S. H. (2014). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin bağlanma stilleri ile stresle başa çıkma biçimleri, kendilik algıları ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Erözkan, A. (2011). Üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ve karar stratejileri. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 60-74.
- Flynn, S. M., Schipper, J. L., Roach, A. R., Segerstrom, S. C. (2009). Gender differences in delayed-type hypersensitivity response: Effects of stress and coping in first-year law students. *Brain, Behavior and Immunity*, 23, 672-676.
- Folkman, S., Lazarus R. S. (1980). An analysis of coping in a middle-aged community sample. *Journal of Health and Social Behavior*, 21, 219-239.
- Gibson, T. (2020). *Attachment theory: A guide to strengthening the relationships in your life*. Rockridge Press.
- Grossman, K. E., Grossman, K. (1991). *Attachment quality as an organizer of emotional and behavioral responses in a longitudinal perspective*. London: Tavistock/Routledge.
- Howard, M. S., Medway, F. J. (2004). Adolescents' attachment and coping with stress. *Psychology in Schools*, 41(3), 391-402.
- Josselson, R. (1988). The embedded self. In J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology* (188-210). New York: Wiley.
- Kaplan, A. G., Klein, R., Gleason, N. (1985). *Women's self-development in late adolescence*. Wellesley, MA: Stone Center for Developmental Services and Studies, Wellesley College.

- Kara, Y. (2022). Kadınlara yönelik şiddetin karşılaştırmalı bir analizi: Cadı avlarından Türkiye’deki kadın cinayetlerine. *International Journal of Social Inquiry*, 15(1), 69-84. DOI: 10.37093/ijisi.937007
- Kara, Y. (2020). Pandemi sürecindeki öğrenci deneyimleri: Bakırköy ilçesi örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 165-176.
- Kara, D. (2016). *Psikoloji öğrencilerinde stresle başa çıkma stratejileri, olumsuz otomatik düşünceler ve depresyon belirtileri ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karadağ, E., Tosun, Ü. (2014). Çatışma eylem stilleri ölçeği [ÇESÖ]: Türkçe’ye uyarlanması dil geçerliği ve ön psikometrik incelemesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 34(1), 45-69.
- Kararımak, Ö., Duran, N. O. (2008). Gender differences in attachment styles regarding conflict handling behaviors among Turkish late adolescents. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 30(4), 220-234.
- Kenneth, W., Thomas, G. (2008). Conflict styles of men and women at six-organization level. *International Journal of Conflict Management*, 14(2), 1–38.
- Keskin, G., Çam, O. (2008). Ergenlerin ruhsal durumları ve anne baba tutumları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 139-147.
- Kimberly, F., Mark, B., Emmeline de, P., Kerrilynn, H., Hannah, F. (2014). Differences between male and female communications and conflict management styles in virtual teams. *Journal of Management and Marketing Research*, 17, 1–6.
- Kobak, R. R., Sceery, A. (1988) Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation and representations of self and others. *Child Development*, 59(1), 135-146.
- Konyalıoğlu, A. P. (2000). *Üniversite öğrencilerinin duygusal ilişki, bağlanma tarzları ve kişilik tipleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Leondari, A., Kiosseoglou, G. (2000). The relationship of parental attachment and psychological separation to the psychological functioning of young adults. *Journal of Social Psychology*, 140, 451-466.
- Monteoliva, A., Garcia-Martinez, J. M. A. (2005). Adult attachment style and its effect on the quality of romantic relationships in Spanish students. *The Journal of Social Psychology*, 145(6), 745-747.
- Ognibene, T. C., Collins, N. L. (1998). Adult attachment styles perceived social support and coping strategies. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(3), 323-345.
- Oral, A. (1994). *Ergenlikte stres kaynakları ve baş etme yolları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özer, İ. (2001). *Ergenlerin stres yaşantılarında kullandıkları başa çıkma stratejilerinin benlik imajı ile ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Pancaroğlu, S. (2007). *The relationships of attachment styles and conflict behaviors among male and female university students* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Perrine, R. (1999). Stress and college persistence as a function of attachment style. *Journal of The First Year Experience and Students in Transition*, 11(1), 25-38.
- Pistole, M. C., Arricale, F. (2003). Understanding attachment: Beliefs about conflict. *Journal of Counseling and Development*, 81, 318-328. doi:10.1002/j.1556-6678.2003.tb00259.x
- Rapoza, A., Yalçınkaya, A. (1998). Do attachment styles change culturally? *Science News*, 9, 136-142.
- Scharfe, E., Bartholomew, K. (1994). Reliability and stability of adult attachment patterns. *Personal Relationship*, 1(1), 23-43.
- Scheier, M. F., Carver, C. S. (1992). Effects of optimism on psychological and physical well-being: Theoretical overview and empirical update. *Cognitive Therapy and Research*, 16(2), 201-228.
- Schottenbauer, M. A., Klimes-Dougan, B., Rodriguez, B. F., Arnkoff, D. B., Glass, C. R., Lasalle, V. H. (2006). Attachment and affective resolution following a stressful event: General and religious coping as possible mediators. *Mental Health, Religion and Culture*, 9(5), 448-471.
- Schudlich, T., Stettler, N., Stouder, K., Harrington, C. (2013). Adult romantic attachment and couple conflict behaviors: Intimacy as a multi-dimensional mediator. *Interpersona*, 7(1), 26-43. doi:10.5964/ijpr.v7i1.107

- Shi, L. (2003). The association between adult attachment styles and conflict resolution in romantic relationships. *The American Journal of Family Therapy*, 31, 143-157.
- Softa, H. K., Karaahmetoğlu, G. U., & Çabuk, F. (2015). Lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygısı ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), 1481-1494.
- Soygüt, G. (2004). Bir düzeltici bağlanma ilişkisi olarak psikoterapi: Psikoterapi süreçlerinde bağlanma ve terapötik ittifak. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(7), 63-77.
- Sümer, N., Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin Türk örneklemini üzerinde psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Şahin, N. H., Durak, A. (1995). Stresle başa çıkma tarzları ölçeği: Üniversite öğrencileri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34), 56-73.
- Şanlı-Kula, K., Saraç, T. (2016). Üniversite öğrencilerinin gelecek kaygısı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(33), 227-242.
- Şeker, G. (2009). *Lise öğrencilerinin bağlanma stillerinin ve yaşam doyumlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Terzi, Ş., Çankaya, Z. C. (2009). Bağlanma stillerinin öznel iyi olmayı ve stresle başa çıkma tutumlarını yordama gücü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(31), 1-11.
- Topal, M. (2011). *Üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma stilleri ile pozitif ve negatif duygu arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Türküm, A. S. (2002). Stresle başa çıkma ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(18), 25-34.
- Waithaka, A. G. (2015). Influence of conflict resolution training on conflict handling styles of college students. *Journal of Higher Education*, 28, 1-17.
- Wilkinson, R. B., Walford, W. A. (2001). Attachment and personality in the psychological health of adolescents. *Personality and Individual Differences*, 31, 473-484.
- Yamaç, Ö. (2009). *Üniversite öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek ile stresle başa çıkma stilleri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yasin, M., Khalid, S. (2015). Conflict management styles: A study of organizational politics among professionals. *Journal of Political Studies*, 22(2), 697-710.
- Yılmaz, B. (2007). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası iletişim becerileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Young, M., Riggs, S., & Kaminski, P. (2017). Role of marital adjustment in associations between romantic attachment and coparenting. *Family Relations*, 66(2), 331-345.

Extended Abstract

The aim of this research study is to examine the effects of university students' attachment styles on their ways of coping with stress and conflict activity styles. The study consisted of a sample of 847 students from the Departments of Medicine, Physiotherapy and Rehabilitation, Social Work, Psychology, Law, Sociology, History, Turkish Language and Literature, Theology, Architecture and Engineering at 83 universities throughout Turkey. Regression analysis was used to test correlations between attachment styles, coping styles, and conflict activity styles. During the data collection period, 847 university students were reached. The average age of university students participating in the research is 22.0. 50.9% (n=431) of the participants were female and 49.1% (n=416) were male. The results of the study indicated that positive relationship was found between fearful attachment and the helpless coping with stress style and the avoiding activity style. A positive correlation was found between preoccupied attachment style and the helpless approach and seeking of social support. A negative link was found between dismissing attachment styles and a helpless approach, seeking of social support, and a significant positive correlation was found between dismissing attachment styles and the forcing conflict activity style. In this study, a positive and significant relationship was found

between secure attachment style and optimistic approach, seeking social support coping with stress styles, and smoothing and forcing conflict activity styles. It is seen that individuals with secure attachment style use coping styles such as seeking social support more in coping with stressful events they encounter in life. Securely attached individuals view conflicts as less threatening during conflicts and tend to protect relationships during conflicts, as they perceive the relationship as a safe place for exploration. In this study, a positive and significant relationship was found between the preoccupied attachment style and the helpless approach, seeking social support and the avoidant conflict action style. Individuals with an obsessive attachment style have a negative approach to coping strategies in stressful situations. Because individuals with an obsessive attachment style have a negative 'me' perception while they have a positive 'other' perception. For this reason, individuals with an obsessive attachment style constantly seek support from others (the other) because they find themselves 'worthless', and they need the other's approval, support and love. This information supports university students with the preoccupied attachment style mentioned in the research findings to show the helpless approach as a way of coping with stress. In addition, people with an obsessive attachment style have a structure that can rely heavily on the outside world due to their negative self-positive perception of others. In this study, a positive and significant relationship was found between fearful attachment style and helpless approach style and avoidant conflict action style. Individuals with a fearful attachment style do not trust themselves and others in the face of stressful situations, and they tend to deny the problem, avoid it, or show a helpless approach to this problem. In another research found a significant relationship between fearful attachment style and avoidance of dealing with problems, one of the ways of coping with stress. Consistent with this research, also found a significant relationship between fearful attachment style and escape/abstraction coping attitude in their study. In the research findings, it was concluded that university students with fearful attachment style tend to feel trapped and show a helpless approach in the face of a stressful situation. In this research, there was a negative correlation between dismissive attachment style and helpless approach and seeking social support. On the other hand, a significant positive correlation was found between the compulsive conflict activity style. Individuals with a dismissive attachment style tend not to share their feelings and thoughts with the people around them because they have a positive self-negative perception of others. For this reason, it is thought that in order to cope with any stressful situation, they prefer to solve the problem with their own efforts instead of getting help from others. However, it is also known that these individuals can show a helpless approach in the face of stressful situations, they can be quite weak in coping with a stressful situation, and they can become anxious and angry in such situations. Care can be taken to ensure that the educational content of the students is updated within the framework of coping with stress and conflict, and that it gives importance to interpersonal relations, human rights and social justice. It is of great importance to implement school social work in order to focus on the biopsychosocial factors affecting students, to improve the social functions of students and to benefit from the services they need, to ensure their regular attendance at school, to reduce the risks of academic failure, to prevent the interruption of their education due to some reasons in the early period, and to make school social work more functional. Based on this and in the light of research findings, during the implementation process, school social workers should evaluate the education programs and curriculum with a comprehensive and integrative perspective, provide counseling to students on personality development, therapeutic intervention for behavioral problems and conflict resolution, and develop policies on these issues.

TÜRKİYE'DE FAİZ ORANI, ENFLASYON ORANI VE DÖVİZ KURU ARASINDAKİ NEDENSELLİK ANALİZİ

Ali KONAK*

Mehmet Akif PEÇE**

ÖZ

Ekonomik yapı içerisinde yer alan herhangi bir makro iktisadi değişkenin değerinde meydana gelen artış ya da azalışlar diğer makroekonomik değişkenleri doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda faiz oranı, enflasyon oranı ve döviz kuru arasında ve karşılıklı olmak üzere önemli etkileşimlerin bulunduğunu söylemek mümkündür. Başarılı bir ekonomik büyüme performansına ulaşabilmenin yolu da araştırmaya konu olan makroekonomik değişkenler arasında bir dengenin ve uyumun yakalanmasından geçmektedir. Bu uyumu temin etmek ise son derece zordur. Türkiye’de faiz oranı, enflasyon oranı ve döviz kuru arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymak amacıyla hazırlanmış olan bu çalışmada, T.C. Merkez Bankası elektronik veri dağıtım merkezi (EVDS) sisteminden elde edilen 2011 - 2021 dönemine ait aylık veriler kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Analizde öncelikle birim kök testleri ile I (1) seviyesinde durağanlıkları tespit edilen serilerin, Johansen Eşbütünleşme testi aracılığıyla uzun dönem eşbütünleşme ilişkileri sınanmıştır. Nedensellik analizinin bir ön koşulu olan uzun dönemli eşbütünleşmenin tespit edilmesiyle birlikte faiz, döviz ve enflasyon arasındaki nedenselliğin yönü, Vektör Hata Düzeltme (VEC) Modeline dayanan nedensellik analizi ile tespit edilmiştir. Analiz sonucuna göre kısa dönemde döviz kuru ile enflasyon arasında çift yönlü ilişki bulunurken, yine kısa dönemde faiz oranından enflasyon oranına doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise sadece enflasyondan döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon, faiz, döviz kuru, vektör hata düzeltme modeli

CAUSALITY ANALYSIS BETWEEN INTEREST RATE, INFLATION RATE AND EXCHANGE RATE IN TURKEY

ABSTRACT

Increases or decreases in the value of any macroeconomic variable in the economic structure may affect other macroeconomic variables directly or indirectly. In this context, it is possible to say that there are significant interactions between the interest rate, inflation rate, and exchange rate, and mutually. The way to achieve a successful economic growth performance is to achieve a balance and harmony between the macroeconomic variables subject to the research. Ensuring this harmony is extremely difficult. In the study, which was prepared to reveal the causal relationship between the interest rate, inflation rate, and exchange rate in Turkey, the analysis was carried out using monthly data for the period 2011–2021 obtained from the electronic data distribution center (EVDS) system of the Central Bank of the Republic of Turkey. In the analysis, first of all, the long-term cointegration relations of the series, whose stationarity at the I (1) level was determined by the unit root tests, were tested by the Johansen Cointegration test. With the determination of long-term cointegration, which is a prerequisite of causality analysis, the direction of causality between the interest rate, exchange rate, and inflation was determined by causality analysis based on the Vector Error Correction (VEC) Model. According to the results of the analysis, while there is a bidirectional relationship between foreign exchange and inflation in the short run, a unidirectional causality from interest rates to inflation figures has been determined. In the long run, only one-way causality was found from inflation to the exchange rate.

Keywords: Inflation, interest, exchange rate, vector error correction model

* Doç. Dr. Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Karabük, alikonak@karabuk.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1804-8339>

** Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Bartın, apece@bartin.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2870-5008>

GİRİŞ

Döviz kuru, enflasyon ve faiz, bir ülke ekonomisi için önem arz eden ve birbiri üzerinde etkisi bulunan en önemli üç makroekonomik değişkeni teşkil etmektedir. Ekonomide istikrarın sağlanabilmesi için bu üç değişkenin de dengede olması gerekmektedir (Okur, 2017:146). Döviz kuru, ulusal paranın yabancı para birimleri karşısındaki değerini ifade etmektedir. İthal girdi bağımlısı olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde döviz kurundaki artışlar, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine ve enflasyonist bir piyasa yapısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu gelişme karşısında Merkez Bankaları, ülkede fiyat istikrarını sağlamak amacıyla faiz oranlarını yükseltme yönünde bir eğilim sergilemektedir. Yüksek faiz oranları ise yabancı yatırımcıların ilgisini çekmekte ve bu nedenle ülkeye döviz girişi sağlanmakta, ülkedeki döviz miktarının artmasıyla birlikte de döviz kurunda düşüş meydana gelmektedir (Güneş ve Simba, 2020:198). Ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için uygulanacak olan para politikası son derece önemlidir. Ülkeler uygulanan bir politikanın çeşitli gelişmeler karşısında yetersiz kaldığı ya da başarısız olduğu durumlarda yeni para politikası arayışına girmektedir (Okur, 2017:147). Bu bağlamda uygulanacak olan para politikasının uzun vadeli hedefleri de gözeterek tercih edilmesinde fayda vardır. Enflasyon, mal ve hizmetlerin fiyatlarının genel seviyesindeki sürekli yükselişi ifade etmektedir. Enflasyondan söz edebilmek için fiyatlar genel seviyesindeki yükselişlerin süreklilik arz etmesi ve bu yükselişin piyasanın geneli için geçerli olması gerekmektedir. Sınırlı sayıda mal ve hizmet fiyatlarındaki yükselişleri enflasyon olarak adlandırmak doğru olmayacaktır. Enflasyonun en önemli yıkıcı etkisi refah kaybı üzerinde ortaya çıkmaktadır. Enflasyonist baskı nedeniyle bireylerin sahip olduğu gelirlerin satın alma gücü önemli ölçüde azalmakta, aynı miktardaki mal ve hizmet için ya daha fazla para ödenmekte ya da aynı para ile daha az mal ve hizmet satın alınmakta, dolayısıyla da bu durum bireylerin refah kaybına neden olmaktadır. Faiz oranları ise başta reel yatırımlar olmak üzere pek çok yatırımın gerçekleşmesi noktasında belirleyici bir makroekonomik değişkendir. Faiz oranlarının artması, reel yatırım maliyetlerinin artması anlamına gelmektedir ki bu durumda yatırımcılar reel yatırımları gerçekleştirme noktasında isteksiz davranmaktadır. Faiz kaynaklı üretim maliyetlerindeki artışlar, hem doğrudan mal ve hizmet fiyatlarının artmasına hem de dolaylı yoldan yatırımların ve üretimin azalmasına neden olmak suretiyle yine fiyat artışlarına neden olmaktadır ki bu da her iki kanaldan da enflasyonist baskının artması anlamına gelmektedir. Ülkelerin ekonomi yönetimleri bu üç makroekonomik değişkenin birbirleri ile uyumlu olmasına dikkat etmeli, bir diğer ifadeyle ekonomi politikaları belirlenirken bu denge ve uyumun gözetilmesine özen gösterilmelidir.

TEORİK ÇERÇEVE

Ülke ekonomileri açısından son derece önemli iktisadi etkileri bulunan pek çok makroekonomik değişken bulunmaktadır. Bu makroekonomik değişkenlerden en önemlilerini ise döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı oluşturmaktadır. Bu üç makroekonomik değişkenin hem birbirleri üzerinde hem de birlikte ülke ekonomisi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır.

Ekonomi üzerinde önemli etkileri bulunan makroekonomik değişkenlerden biri döviz kuru'dur. Döviz kuru, bir birim ulusal paranın yabancı para birimindeki karşılığı olarak tanımlanmaktadır. Buna ayrıca dolaylı kotasyon da denilmektedir (Seyidoğlu, 2017). Döviz kurunun 6 türünün bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunları düz kur, çapraz kur, nominal döviz kuru, reel döviz kuru, normal efektif döviz kuru ve reel efektif döviz kuru şeklinde sıralamak mümkündür. Döviz kuru, başta dış ticaret olmak üzere pek çok makroekonomik değişken üzerinde önemli etkilere sahiptir. Döviz kurunda meydana gelen artışların öncelikle ve doğrudan dış ticaret üzerinde etkilerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bir diğer ifadeyle ihracat ve ithalatı belirleyen önemli faktörlerden biri reel döviz kurudur (Barak ve Naimoğlu, 2018:85). Döviz kurunda meydana gelen artışlar, ulusal paranın değer kaybetmesine neden olmakta, buna bağlı olarak da ulusal mal ve hizmetler, yabancılar için ucuzlamaktadır. Bir diğer ifadeyle döviz kurlarındaki artışlar nedeniyle yabancılar aynı miktarda döviz ile ulusal piyasadan çok daha fazla miktarda mal ve hizmet satın alabilmektedir. Bu kapsam dahilinde ihraç mallarının yurtdışında görece olarak ucuzlaması ve ithal edilen malların daha pahalı hale gelmesi nedeniyle dış ticaret açığını kapanacağı beklentisi oluşmaktadır (Yanar ve Marangoz, 2022:899). Döviz kurunda meydana gelen artış veya azalışların etkisi, sadece dış ticaret işlemleri ile sınırlı değildir, aynı zamanda ekonomik büyüme üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Döviz kurunda

meydana gelen artışlar, ihracat artışlarına neden olmak suretiyle ülkeye döviz girişine olanak sağlamaktadır. Ulusal piyasaya giren bu dövizin, verimli alanlarda kullanılması durumunda yatırım ve üretim hacminde artışlar ve buna bağlı olarak da ekonomik büyümenin gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır. Bir diğer ifadeyle döviz kurunda meydana gelen artışların ihracat artışlarıyla bağlantılı olmak üzere milli gelir ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği açıktır (Çelik vd. 2017:881). Bunların dışında ihracattaki artışlar nedeniyle, artan bu ihracat ürünlerini üretmek için emek istihdamına ihtiyaç duyulacaktır. Bir diğer ifadeyle döviz kurları dolaylı yollardan istihdamı da etkilemektedir. Ayrıca istihdam artışına bağlı olarak üretim hacmindeki artışların bir kısmı ihracat edilirken bir kısmı da iç piyasada tüketilmektedir ki, bu durumun iç piyasada mal ve hizmet bollaşmasına ve uzun vadede enflasyonun düşmesine neden olması muhtemeldir. Bu bağlamda enflasyonda azalışların söz konusu olabilmesi için üretimdeki artışların, istihdamdaki artışlara bağlı olarak ortaya çıkacak olan talep artışlarından fazla olması büyük bir önem arz etmektedir.

Ekonomi üzerinde çok önemli etkileri bulunan enflasyonu, mal ve hizmetlerin fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış olarak ifade etmek mümkündür (Çinko, 2017:54). Arslan (2020:240) ise enflasyonu, fiyatlar genel düzeyinin sürekli ve hissedilir bir şekilde artışı şeklinde tanımlamaktadır. Enflasyon oranı, piyasadaki tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarının tek tek hesaplanması mümkün olmadığı için belirli mal ve hizmetlerin fiyatları baz alınarak hesaplanmaktadır. Fiyat endeksinin belirlenmesinde Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) ve GSYH deflâtörü öncelikle tercih edilen endeksler olarak ön plana çıkmış durumdadır. GSYH deflâtörü hesaplanırken de cari yıldaki üretim değişikliğinin hesaplanmasında yararlanılan Paasche Endeksi kullanılmaktadır (Günel, 2010). Enflasyonist baskı, tüketim harcamalarının ve tüketim talebinin artmasına karşın üretim hacminin aynı hızda artırılmaması, yine benzer şekilde üretim hacmindeki artışların para arzındaki artış ile aynı oranda olmaması, enflasyonist beklentilerin oluşması, arz yönlü daralmalar ya da mal ve hizmetlere yönelik talep sabit iken maliyet artışları nedeniyle üretim hacminde azalışların olması gibi ekonomik nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır (Kavlak vd., 2021:770). Bu tanımlamalardan ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere enflasyon durumunda mal ve hizmetlerin fiyatları çeşitli gelişmeler sonrasında yükselmiş olmakta, bu yükselişler ise önemli ekonomik etkilerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Enflasyonun neden olduğu ekonomik etkilere değinmeden önce, yıllık artış hızına ve nedenlerine göre enflasyonu sınıflandırmakta fayda vardır. Yıllık artış hızına göre enflasyonu, ılımlı enflasyon, yüksek enflasyon ve hiperenflasyon şeklinde olmak üzere üç başlık altında sıralanmak mümkün iken, nedenlerine göre de enflasyonu, talep enflasyonu, maliyet (arz) enflasyonu, yapısal enflasyon ve ithal enflasyonu şeklinde olmak üzere dört başlık altında sıralamak mümkündür.

Enflasyonun ekonomi üzerinde son derece önemli etkileri bulunmaktadır ve etkileri de uzun ve kısa dönemlerde farklılık göstermektedir. Enflasyonun büyümeyi kısa dönemde pozitif yönde etkilediğini savunanların yanı sıra, bu ilişkinin hem kısa hem de uzun dönemde negatif yönlü olduğunu savunan iktisatçılar da vardır. Özellikle, 1970’li yıllara kadar enflasyonun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Bu yaygın görüşe göre, enflasyonun sermaye birikimini artıracak ve sermaye birikiminin artmasıyla da ekonomik büyümenin hızlanacağı ileri sürülmüştür (Noyan Yalman ve Kolak, 2022:55). Bu etkilerin en önemlisi ise satın alma gücü ile bağlantılı olmak üzere ekonomik büyüme üzerinde ortaya çıkmaktadır. Enflasyon nedeniyle ulusal para biriminin değer kaybettiğini ve buna bağlı olarak da satın alma gücü düştüğünü söylemek mümkündür. Satın alma gücündeki azalışlar, tüketicilerin mal ve hizmetlere yönelik taleplerini azaltmaktadır ki, bu durum üretim hacminin azalmasına ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır. Buna ilaveten enflasyonun neden olduğu belirsizlikler ve satın alma gücündeki azalışlar da reel yatırımların olumsuz yönde etkilenmesine neden olabilmektedir (Toker ve Gürel, 2019:336). Dolayısıyla da ekonomik büyüme yavaşlamaktadır. Enflasyonun gerek mal ve hizmet gerekse de emek talebinde azalışlara neden olmak suretiyle istihdamı olumsuz yönde etkilemesi de söz konusudur. Özellikle enflasyonist ortamda reel satın alma gücündeki azalışlar, tüketicilerin, zorunlu nitelikteki mal ve hizmetler dışındaki mal ve hizmetlere yönelik taleplerin azalmasına ve dolayısıyla emek ve girdi talebinin azalmasına da neden olmak suretiyle yine ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır.

Ekonomi üzerinde önemli etkileri bulunan bir diğer makroekonomik değişken de faizlerdir. Bireyler elde ettikleri gelirlerin bir kısmını tüketmekte, geri kalan kısmını da birtakım yatırım araçlarına kanalize etmek suretiyle tasarruf etmektedir. Tüketilmeyen, dolayısıyla da tasarruf edilen finansal sermaye her an tasarruf sahibinin kullanımına açıktır. Ancak tasarruf sahibi, finansal sermayesinin belli bir kısmını, belli bir dönem için kullanmaktan vazgeçerek ödünç verebilir. Tasarruf sahibinin bu belirli dönem içerisinde finansal sermayesini kullanmaması karşılığında elde ettiği getiriye faiz adı verilmektedir. Bir diğer ifadeyle faiz, tasarruf sahibine belli bir süre sonunda tasarruflarından mahrum kalması nedeniyle ödünç verdiği finansal sermaye karşılığı ödenen bedeldir (Dinler, 2014). Çinko (2017:55), faiz kavramını belirli bir miktarda sermayenin kullanımı sonucu ödenen bedel olarak tanımlamaktadır. Daha açık bir ifadeyle faiz kavramını üretim faktörlerinden biri olan sermayenin ücreti olarak da tanımlamak mümkündür. Faiz oranlarının pek çok çeşidi bulunmaktadır. Ancak en çok bilinen faiz oranlarını; basit faiz, bileşik faiz, nominal faiz, reel faiz, mevduat faizi, kredi faizi ve TCMB faizleri şeklinde sıralamak mümkündür. Faiz oranının da ekonomi üzerinde doğrudan ve önemli etkileri bulunmaktadır. Faizlerin ilk ve doğrudan etkisi yatırımlar üzerinde ortaya çıkmaktadır. Faiz oranlarındaki artışlar kuşkusuz üretim maliyetinde artış anlamına gelmektedir. Üretim maliyetindeki artışlar ise hem üretim miktarında azalışlara neden olmak hem de maliyet enflasyonuna neden olmak suretiyle fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine ve satın alma gücünün düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca sermayenin geliri olan faiz oranının artması, yüksek faiz oranından yararlanmak isteyen yatırımcıların tasarruflarını artırmalarına, bu ise hem yatırımların hem de üretim hacminin azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca buna bağlı olarak da işsizlik oranı da yükselmektedir (Ceyhan ve Peçe, 2020: 36). Bu gelişmelere bağlı olarak da ekonomik büyümede bir yavaşlama sürecinin yaşanması kaçınılmazdır. Faiz oranlarındaki değişikliklerin dış ticaret dengesi üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Faiz oranlarındaki artışlar, ülkelere daha fazla portföy yatırımı çekmektedir. Bir diğer ifadeyle faiz oranındaki artışlar nedeniyle ülkeye döviz girişi gerçekleşmekte ve ülkedeki döviz miktarının artması, döviz kurlarının düşmesine neden olabilmektedir. Döviz kurlarındaki azalışa bağlı olarak da ulusal para değerlenmekte ve ihracat azalırken ithalat artış göstermekte, dış ticaret açığı ortaya çıkmaktadır (Uslu, 2018:313). Faiz oranlarında meydana gelen artış ve azalışların bütçe dengesi üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Pek çok nedene bağlı olarak kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşması durumunda bütçe açığı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bütçedeki açığın giderilmesi amacıyla başvurulabilecek en hızlı yol borçlanmaktır. Borçlanmak ise para talebi anlamına gelmektedir ki bu, faiz oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Faiz oranlarındaki yükselişler ise devletin faiz ödemelerinin artmasına neden olmak suretiyle yeniden bütçe açıklarını artırmaktadır. Bu bütçe açıklarının ortadan kaldırılması için de vergi oranlarının yükseltilmesi gerekmektedir (Ceyhan ve Peçe, 2020: 36). Vergi oranlarının yükseltilmesi ise bir taraftan üretim maliyetlerinin artmasına, diğer taraftan da üretim hacminin azalmasına neden olmak suretiyle enflasyon oranlarını yükseltmekte, satın alma gücünün azalmasına neden olmaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Şanlı (2022), 2005:M1-2021:M11 döneminde Türkiye’de nominal ABD doları kuru ve sanayi üretim endeksinin toptan eşya fiyat endeksi (TEFE) üzerindeki etkisini Sınır Testi (ARDL) yöntemi ve Granger nedensellik yöntemi kullanılarak analiz etmiştir. Yapılan analiz neticesinde, değişkenler arasında uzun dönemli eşbütünlük ilişkisinin bulunduğu, dolar kurundaki %1’lik artışın TEFE’de yaklaşık %0,5 oranında artışa yol açtığı, sanayi üretim endeksi %1 arttığında ise TEFE’nin %0,8 oranında arttığı, ayrıca, döviz kurlarından TEFE’ye doğru tek yönlü bir Granger nedensellik ilişkisinin bulunduğu, sanayi üretim endeksiyle TEFE arasında ise herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Küçük ve Dereli (2021), Türkiye’de 2003-2020 dönemine ait döviz kuru ve faiz oranı verilerini kullanarak, değişkenler arasındaki nedensellik ve eşbütünlük ilişkisini Granger nedensellik testi ve Hata Düzeltmeye Dayalı Granger testi ile analiz etmişlerdir. Uygun gecikme uzunluğu belirlenerek oluşturulan Granger nedensellik testi sonucunda, Türkiye’de kısa dönemde döviz kurundan faiz oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu, ayrıca Hata Düzeltmeye dayalı Granger testi ile değişkenlerin karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir.

Baktemur (2021), 2003:02-2020:06 dönemine ait verileri kullanarak, Türkiye’de enflasyon ile faiz oranları arasındaki nedensellik ilişkisini Diks ve Panchenko (2006) doğrusal olmayan nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Yapılan test ve analizler sonucunda, enflasyondan faiz oranlarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir.

Öztürk ve Öner (2020), 1980:1-2018:4 dönemine ait enflasyon oranı ile faiz oranı verilerini kullanarak Türkiye’de enflasyon ile faiz oranları arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymak amacıyla hazırlanmış oldukları çalışmada, serilerin arasındaki ilişki Engle Granger Nedensellik analiz yöntemi ile tahmin edilmiştir. Yapılan analiz neticesinde enflasyon oranından faiz oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu, faiz oranlarından enflasyon oranlarına doğru ise bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Yıldırım ve Sarı (2020), 2004:01 - 2020:04 döneminde, Türkiye ekonomisinde enflasyon oranı ve döviz kurunun faiz oranının belirlenmesi üzerindeki etkisi ARDL ve NARDL modelleri ve ilgili Sınır testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, döviz kurundaki artışların faiz oranı üzerindeki etkisinin uzun dönemde anlamsız olduğu, buna karşın döviz kurunun negatif bileşenin faiz oranı üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.

İşcan ve Durgun Kaygısız (2019), döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı arasındaki ilişkileri 2009:01-2017:12 dönemi aylık veriler kullanarak VAR modeli ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testi ve değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini bulmak için Granger Nedensellik Testi yapılmıştır. Yapılan analiz neticesinde döviz kurunun; hem enflasyonun hem de faizin nedeni, enflasyonun ise; faizin nedeni olduğu tespit edilmiştir.

Yenice ve Yenisu (2019), Türkiye’nin başlıca finansal makroekonomik göstergeleri arasındaki ilişkileri ampirik olarak test etmek amacıyla hazırlanmış oldukları çalışmada 2003:01-2018:04 dönemine ait döviz kuru, enflasyon ve faiz oranlarının aylık ortalama verilerini kullanarak ARDL sınır testi yaklaşımı ile eşbütünleşme analizi ve Toda-Yamamoto testi ile nedensellik analizini gerçekleştirmişlerdir. Yapılan analizler sonucunda Türkiye’de döviz kurundan enflasyon ve faiz oranına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin bulunduğu, ayrıca enflasyon oranı ile faiz oranı arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Akgül ve Özdemir(2018), 2003 - 2016 döneminde faiz oranı-enflasyon oranı ile döviz kuru-enflasyon oranı arasındaki ilişkiler hakkında siyasi söylemler ile Merkez Bankası söylemlerinden hangisinin geçerli olduğunu ortaya koymak amacıyla hazırlanmış oldukları çalışmada, Diks-Panchenko doğrusal olmayan nedensellik testleri yapılmıştır. Yapılan test ve analizler sonucunda her iki söylemin de geçerli olduğu dönemler olduğu gibi, sadece bir söylemin geçerli olduğu dönemlerin de olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Karahan ve Çolak (2017), faiz ve kur arasındaki nedensellik ilişkisini 2002-2016 dönemine ait aylık verileri kullanarak ARDL (Autoregressive Distributed Lag) modeliyle analiz etmişlerdir. Yapılan analiz neticesinde uzun dönemde faiz oranlarından döviz kuruna doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Doğan vd. (2016), 2003:01 - 2015:02 dönemine ait enflasyon ve faiz oranları veri seti kullanılarak enflasyon ile faiz oranı arasındaki nedensellik ilişkisini Granger Nedensellik analizi ve Johansen Eşbütünleşme Analizi ile tahmin etmeye çalışmışlardır. Yapılan analizler sonucunda enflasyondan faiz oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunduğunu, buna karşın faiz oranından enflasyon oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığını tespit etmişlerdir.

Kamacı (2015), 25 Avrupa Birliği ülkesi için (1993Q1-2013Q3) dönemine ait çeyrek yıllık verileri kullanarak enflasyon oranı ve döviz kuru arasındaki ilişkileri Pedroni Panel eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi ile analiz etmiştir. Yapılan analiz neticesinde iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu ve reel efektif döviz kurundan enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Selim ve Ayvaz Güven (2014), Türkiye'de enflasyon oranı, döviz kuru ve işsizlik arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla 1990-2012 döneminde ait reel efektif döviz kuru, TÜFE (tüketici fiyatları endeksi) ve işsizlik verileri kullanılarak bu değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri incelemek amacıyla zaman serisi analizleri yapmıştır. Yapılan analiz sonucunda, reel efektif döviz kurunun TÜFE'yi etkilediği tespit edilmiştir.

Güneş (2013), Türkiye'deki enflasyon oranı ile ABD Doları ve Euro arasındaki muhtemel ilişkinin niteliğini incelemek amacıyla hazırlanmış olduğu çalışmada, 2008:1-2012:11 dönemine ait aylık Tüketici Fiyat Endeksi (2003=100) verileri ile Dolar ve Euro verileri kullanılarak, eşbütünleme (koentegrasyon) analizi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) analizini yapmıştır. Yapılan analizler sonucunda Türkiye'deki enflasyon oranı ile ABD döviz kuru (USD/TRY) ve Euro kuru (EUR/TRY) arasında uzun dönemli bir ilişkinin bulunduğu, ilişkinin yönünün ise kurlardan enflasyon oranına doğru olduğu, bir diğer ifadeyle döviz kurları yükseldikçe Türkiye'deki enflasyon oranının yükseldiği tespit edilmiştir.

Ayvaz Güven ve Uysal (2013), döviz kurlarında meydana gelen değişimin enflasyon oranı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla hazırlanmış olduğu çalışmada 1983-2012 dönemine ait reel efektif döviz kuru ve TÜFE verilerini kullanılarak zaman serisi analizi yapmıştır. Yapılan analiz sonucunda, TÜFE ile reel efektif döviz kuru arasında çift yönlü bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir.

MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLERİN KARŞILIKLI ETKİLEŞİMLERİ

Makroekonomik değişkenlerin karşılıklı etkileşim halinde olduğunu söylemek mümkündür. Bir makroekonomik değişkende meydana gelen değişiklik, dolaylı yollarla bir başka makroekonomik değişkeni etkilemektedir. Bu bağlamda yapılan inceleme doğrultusunda, enflasyonun döviz kuru ve faiz oranı üzerindeki etkilerini, döviz kurunun enflasyon ve faiz oranı üzerindeki etkilerini ve son olarak da faiz oranının enflasyon ve döviz kuru üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde incelemekte fayda vardır.

Enflasyonun Döviz Kuru ve Faiz Oranı Üzerindeki Etkileri

Bir ülkenin ekonomik performansını, daha doğrusu ekonomi yönetiminin başarılı olup olmadığını değerlendirirken dikkat edilmesi gereken en önemli göstergelerden biri enflasyon oranıdır. Enflasyon oranının düşürülmesi, başarılı bir iktisat politikasının uygulandığı ve toplumsal refahın iyileştiği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte enflasyon oranında meydana gelen değişimlerin çeşitli aktarma mekanizmaları sayesinde diğer makroekonomik değişkenler üzerinde de önemli etkileri bulunduğunu söylemek mümkündür. Enflasyon oranında meydana gelen değişikliklerden doğrudan etkilenen makroekonomik değişkenlerden biri döviz kurlarıdır. Enflasyona neden olan temel unsurlardan biri, mal ve hizmet arzının para arzı kadar hızlı artırılamamasıdır. Bu bağlamda çeşitli gerekçelerle para arzının artırılmasının enflasyona neden olan unsurlardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Bir ekonomide para arzının artması ise üretim hacminin para arzındaki artış oranında artırılamadığı kısa dönemde fiyatlar genel düzeyinin yükselmesine, fiyat düzeyindeki yükselişler ise döviz kurlarının artmasına neden olmaktadır (Bozdağlıoğlu ve Yılmaz, 2017:2). Konuya ilişkin olarak yapılmış olan çalışmaların önemli bir kısmında yüksek enflasyonun döviz kurunu pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda enflasyon oranındaki yükselişler, yurtdışında üretilen malların, yurt dışında üretilen mallara kıyasla daha pahalı hale gelmesine neden olarak tüketicileri nispeten ucuz olan ithal mallara yönelmekte, bu ise dövize yönelik talebin artmasına, dolayısıyla da döviz kurlarının yükselmesine neden olmaktadır. Ayrıca enflasyon, ulusal paranın değerini azalttığı, bir diğer ifadeyle ulusal para tutmanın maliyeti artırdığı için dövize yönelik talep artmakta, dövize yönelik talep artışları ise döviz kurlarının yükselmesine, bir diğer ifadeyle ulusal paranın yabancı paralar karşısında değer kaybetmesine neden olmaktadır (Kaplan ve Yapraklı, 2014:113). Sonuç itibarıyla enflasyon oranındaki yükselişler nedeniyle döviz kurları da yükselmektedir.

Enflasyon oranında meydana gelen artışların faiz oranı üzerinde de önemli etkilerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Ekonomide Fisher etkisi olarak adlandırılan etkiye göre, paranın miktar teorisi

geçerli olduğu sürece para arzında meydana gelecek %1'lik artış, enflasyonu %1 oranında artırmaktadır. Reel faizlerin sabit olduğu varsayımı altında enflasyondaki %1'lik artış ise nominal faizleri aynı oranda artmasına neden olmaktadır. Fisher'in teorisine göre enflasyon oranındaki artış ile faiz oranındaki artış arasında birebir bir ilişki bulunmaktadır (Çinko, 2017:56). Buradaki kritik nokta reel faizlerin sabit olacağı varsayımdır. Reel faizlerin sabit kalabilmesi için nominal faizler, enflasyon oranındaki artışlarla aynı yönde ve aynı oranda artmak durumundadır.

Döviz Kurunun Enflasyon ve Faiz Oranı Üzerindeki Etkileri

Döviz kurları da ekonomik yapı üzerinde ve diğer makroekonomik değişkenler üzerinde önem etkileri bulunan bir diğer makroekonomik değişkendir. Döviz kurlarında meydana gelen artışlar, fiyatlar genel düzeyinde artışlara neden olabilmektedir. Özellikle üretim ve ihracatı ithal girdilere bağımlı durumda olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki döviz kuru artışları, bu ülkelerde enflasyonun ve fiyat istikrarsızlıklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Bozdağlıoğlu ve Yılmaz, 2017:2). Döviz kurlarındaki artışlar, enflasyonu 4 aktarım kanalı ile artırmaktadır. Bu aktarım kanallarının ilkinde, döviz kurlarındaki yükselişler nedeniyle, ithal tüketim mallarının fiyatları artmakta, bu ise tüketici fiyat endeksinin yükselmesine, dolayısıyla da enflasyonun yükselmesine neden olmaktadır. İkinci aktarım mekanizmasında ise döviz kurlarında meydana gelen yükselişler, özellikle üretim sürecinde enerji, hammadde, ara ve yatırım malları niteliğindeki ithal girdilere bağımlı durumdaki ülkelerin üretici fiyat endeksinin, dolayısıyla enflasyonunun yükselmesine neden olmaktadır. Bu durumu maliyet enflasyonu olarak da ifade etmek mümkündür. Üçüncü aktarım mekanizmasında döviz kuru, ticaret çarpanı üzerinden toplam talebi artırarak enflasyona neden olmaktadır. Bu süreçte döviz kurundaki yükselişler, ulusal malların yabancı ülke para birimleri karşısında ucuzlamasına neden olmakta ve bu nedenle ulusal mallara yönelik talep artmakta, dolayısıyla da enflasyonun yükselmektedir. Dördüncü aktarım mekanizmasında ise ithal malların fiyatlarında meydana gelen artışlar, yurtdışında üretilen ve ithal mallarla rekabet eden malların fiyatlarının yükselmesine ve doğal olarak da enflasyonun yükselmesine neden olmaktadır (Altınar ve Sungur, 2021:3403). Merkez Bankasının özellikle açık piyasa işlemleri yapmak suretiyle döviz kurlarına da müdahale edebilme imkânına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Döviz kurlarında meydana gelen yükselişlerin yurt içi fiyatlar düzeyinde meydana getirdiği yükselişlere ve dolayısıyla enflasyonist etkilere döviz kuru geçiş etkisi adı verilmektedir. Döviz kurlarındaki yükselişler, gerek nihai durumdaki mal ve hizmetlerin ithal fiyatlarının ulusal para cinsinden değerini, gerekse de üretim sürecinde kullanılan ithal hammadde ve ara malların fiyatlarını yükselterek yurtiçi fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır. Bir ülke döviz kurlarında meydana gelen artışlar, o ülkedeki mal ve hizmet fiyatlarını aynı oranda yükseltiyorsa tam geçiş etkisi, kısmi oranda yükseltiyorsa kısmi geçiş etkisinden bahsetmek mümkündür (Akdemir ve Özçelik, 2018:35). Bir ülkede enflasyonun ya da diğer makroekonomik değişkenlerin tahmin edilebilirliğinin kolay ve mümkün olabilmesi için o ülkenin döviz geçiş etkisinin de göz önünde bulundurulması büyük bir önem arz etmektedir. Dışa açık gelişmekte olan ülkelerde döviz kurlarındaki dalgalanmalar, özellikle de artışlar, enflasyonun temel kaynağını teşkil etmektedir. Özellikle ithal girdi bağımlısı ülkelerin döviz kurlarında meydana gelen artışlar o ülkenin enflasyon oranını önemli ölçüde artırmaktadır. Bu nedenle fiyat istikrarını amaçlayan Merkez Bankalarının, para politikalarını uygularken döviz kuru geçiş etkisini de hesaba katmaları gerekmektedir (Yenice ve Yenisu, 2019:1066). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere döviz kurlarında meydana gelen artışlar, enflasyonu önemli ölçüde etkilemektedir.

Döviz kurlarının faiz oranı üzerinde de önemli etkilerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Döviz kurları, dış ticaret hacmini, faiz oranları ise reel çıktı düzeyini ve enflasyon oranını etkileyen önemli makroekonomik değişkenlerdir. Bu nedenle son yıllarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru ile nominal faiz oranı arasındaki ilişkiler ve özellikle döviz kurlarının faiz oranı üzerindeki etkileri en çok incelenen konuların başında gelmektedir. Nominal döviz kuru ile faiz oranı arasındaki bağlantı enflasyon aracılığıyla kurulmaktadır. Gerek nominal döviz kuru gerekse de nominal faiz oranları, hem ulusal hem de uluslararası piyasalarda ortaya çıkan enflasyon oranlarına bağlı olarak şekillendiği için bu piyasalarda meydana gelen bir enflasyon şoku, nominal döviz kurlarının ve enflasyon oranının etkilenmesine neden olmaktadır (Sarı, 2018:218-219). Döviz kurlarındaki ve dolayısıyla üretim maliyetlerindeki yükselişe bağlı olarak ortaya çıkan enflasyon oranındaki yükseliş, gerek tüketicilerin gerekse de üreticilerin aynı miktardaki mal ve hizmeti satın

alabilmeleri için bir önceki döneme kıyasla daha fazla paraya ihtiyaç duymalarına ve para talebinin artmasına, para talebindeki artışlar ise faiz oranının yükselmesine neden olmaktadır. Sonuç itibariyle döviz kurlarındaki artışların, maliyet enflasyonuna neden olmak suretiyle faiz oranlarını yükselttiğini söylemek mümkündür. Döviz kurundan faiz oranına doğru bir nedenselliğin bulunduğu ülkelerde, enflasyon hedeflemesine yönelik politikalar uygulanırken faiz aracının etkin kullanımı, kurda meydana gelen dalgalanmaların neden olacağı negatif etkilerden dolayı son derece zordur (Karahan ve Çolak, 2017:984). Başka bir ifade ile piyasadaki istikrarsızlıkların azaltılması için döviz kurundaki dalgalanmaların önlenmesi büyük bir önem arz etmektedir.

Faiz Oranının Enflasyon ve Döviz Kuru Üzerindeki Etkileri

Faiz oranında meydana gelen artışlar ve azalışlar, döviz kurlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Merkez Bankaları, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla para arzını artırma ya da azaltmak veya faiz oranlarında değişiklikler yapmak suretiyle ulusal piyasalara doğrudan ya da dolaylı bir şekilde müdahale edebilmektedir. Bu müdahaleler kapsamında Merkez Bankası, para arzını artırmak suretiyle faiz oranlarını düşürerek yatırım ve üretim maliyetlerini azaltmakta ve bu sayede enflasyonun düşmesine doğrudan etki de bulunabilmektedir. Ayrıca Merkez Bankası, kısa vadeli faiz oranını doğrudan belirleyerek döviz kuru ve kredi aktarım mekanizmalarını kontrol altına alabilmekte ve bu sayede belirlenen enflasyon hedefine ulaşmak suretiyle piyasa beklentilerini karşılayabilmektedir (Uçak ve Şahan, 2019:54). Bu bağlamda enflasyon oranındaki artışların kontrol altına alınması noktasında faiz oranlarının önemli bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

Son olarak faiz oranının, döviz kurları üzerindeki etkilerine de değerlendirmekte fayda vardır. Merkez Bankası tarafından alınan idari kararlar ile faiz oranında yapılacak düzenlemeler, döviz kurlarının kontrol edilebilmesine olanak sağlamaktadır. Alınacak idari bir kararla Merkez Bankasının faiz artırımına gitmesi, yurtiçi faiz oranlarının yurtdışı faiz oranlarından yüksek olmasına, bu sayede de yabancı yatırımcıların ülkeye finansal yatırım yapmasına, bir diğer ifadeyle ülkeye yabancı sermaye girişine neden olmaktadır (Yüksel vd. 2019:336). Ülkeye yabancı sermaye girişleri nedeniyle de ülkedeki döviz miktarı artmakta, dolayısıyla döviz kurları düşmekte ve ulusal para değerlenmektedir (İşcan ve Durgun Kaygısız, 2019:579). Buna karşın faiz indirimi durumunda ülkeye yabancı sermaye girişi durmakta, aksine ülkeden yabancı sermaye çıkışı söz konusu olmakta, ülkede döviz talebi artış göstermekte ve doğal olarak döviz kurları yükselmektedir (Yüksel vd. 2019:336).

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bahsi geçen üç makroekonomik değişkenin birbiri üzerinde doğrudan ve önemli ölçüde etkilerinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

VERİ SETİ, EKONOMETRİK YÖNTEM VE AMPİRİK BULGULAR

Bu çalışmada Türkiye'de Dolar/TL kuru (DOVİZ), Mevduat faiz oranları (FAİZ) ve Tüketici fiyat endeksi (ENF) arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Veriler T.C. Merkez Bankası elektronik veri dağıtım merkezi (EVDS) sisteminden elde edilmiş olup 2011-2021 dönemi aylık verileri kapsamaktadır.

Ekonometrik analizler yapılırken seriler durağanlaştırılmalıdır. Durağan olmayan serilerde sahte regresyon problemiyle karşılaşılmaktadır. Bu çalışmada serilerin durağanlığı ADF ve PP birim kök testleriyle ele alınacaktır.

Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testi, hata terimlerinde otokorelasyon olmadığı varsayımına dayanır. Otokorelasyon söz konusu ise bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri alınarak modele dahil edilir (Brooks, 2014:363).

ADF birim kök testinde sabit terim ya da trend yer almayan seriler model 1'de; sabit terim içeren seriler model 2'de; sabit terim ve trend içeren seriler ise model 3'te gösterilmiştir (Dickey ve Fuller: 1981).

$$\Delta Y_t = \rho Y_{t-1} + \sum_{m=2}^M \beta_m \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (1)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \delta Y_{t-1} + \sum_{mi=2} B_i \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \delta Y_{t-1} + \beta t \sum_{mi=2} B_i \Delta Y_{t-i+1} + \epsilon_t \quad (3)$$

ADF birim kök testinde hata terimi sabit varyanslı olmalı ve terimler arasında korelasyon bulunmaması gerekmektedir. Philips-Perron birim kök testinde ise bu varsayım genişletilmiş ve (4) ve (5) no'lu regresyon modeli kullanılmıştır.

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 y_{t-1} + u_t \quad (4)$$

$$Y_t = \alpha_0 + y_{t-1} + \alpha_2 (t-T/2) + u_t \quad (5)$$

ADF ve PP birim kök testlerinin teorik temellerinden sonra Tablo 1'de ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları verilmiştir.

Tablo 1: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF		PP	
	Test ist.	Olasılık	Test ist.	Olasılık
INF (sabitli)	4.9710	1.0000	6.8104	1.0000
(sabitli-trendli)	1.6303	1.0000	1.6248	1.0000
(sabitli-trendli)	4.7249	1.0000	10.9395	1.0000
INT (sabitli)	-1.9163	0.3239	-2.0523	0.2645
(sabitli-trendli)	-2.2118	0.4784	-2.3968	0.3793
(sabitli-trendli)	-0.1584	0.6269	-0.1695	0.6230
CRN (sabitli)	2.2042	0.9999	4.8021	1.0000
(sabitli-trendli)	-0.7740	0.9643	-0.4491	0.9846
(sabitli-trendli)	4.1111	1.0000	8.0967	1.0000
Δ INF (sabitli)	-1.9460	0.3104	-6.1472	0.0000*
(sabitli-trendli)	-5.7544	0.0000*	-7.7656	0.0000*
(sabitli-trendli)	-0.5086	0.4941	-3.6688	0.0003*
Δ INT (sabitli)	-12.0908	0.0000*	-12.0139	0.0000*
(sabitli-trendli)	-12.0383	0.0000*	-11.9675	0.0000*
(sabitli-trendli)	-12.1332	0.0000*	-12.0514	0.0000*
Δ CRN (sabitli)	-9.0204	0.0000*	-5.9754	0.0000*
(sabitli-trendli)	-9.5945	0.0000*	-6.9619	0.0000*
(sabitli-trendli)	-8.0011	0.0000*	-5.9840	0.0000*

Not: Tablodaki MacKinnon değerleri %1, %5, %10 anlamlılık düzeyindeki kritik değerleri göstermektedir. * işareti ise %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Gecikme uzunluğu Schwarz (SC) bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Tablo 1'e göre, enflasyon, faiz ve döviz kuru serileri birim kök içermektedir. Bu yüzden serilerin 1.farkı alınmıştır. Farkı alınan serilerden faiz oranı ve döviz kuru serisi 1.farkta durağan hale gelmiştir.

Buna karşın enflasyon serisi PP birim kök testinde 1.farkta durağanken; ADF birim kök testinde 1.farkı alındığı halde sabitli ve sabitsiz-trendsiz durumlarda halen birim kök içermektedir. ADF testinde enflasyon verisi sadece sabitli-trendli modelde durağandır. Yüksek düzeydeki korelasyonu kontrol amacıyla geliştirilen ve ADF testinin tamamlayıcı olan PP birim kök testinde tüm seriler sabitli, sabitli-trendli ve sabitsiz-trendsiz modellerde 1.farkta durağan olduğundan tüm serilerin 1.farkı alındığında durağan hale geldiği kabul edilmektedir.

Birinci farklarında durağanlıkları tespit edilen serilerde nedensellik analizini yapabilmek için serilerin eşbütünleşme ilişkisi kontrol edilmelidir. Tablo 2’de seriler arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin varlığı Johansen ve Juselius (1990) eşbütünleşme analizi ile tespit edilmiştir.

Tablo 2: Johansen Eşbütünleşme Analizi Sonuçları

Hipotezler		Özdeğer İstatistiği	Trace İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık
H ₀	H ₁				
r=0 r≥1	r=0 r≥1	0.218726	34.77000	15.49471	0.0000
r<1 r≥2	r<1 r≥2	0.051536	6.137773	3.841465	0.0132
Hipotezler		Özdeğer İstatistiği	Max. Eigen İstatistik	%5 Kritik Değer	Olasılık
H ₀	H ₁				
r=0 r≥1	r=0 r≥1	0.218726	28.63223	14.26460	0.0002
r<1 r≥2	r<1 r≥2	0.051536	6.137773	3.841465	0.0132

Tablo 2’de hipotezlerin anlamlılık sonuçları değerlendirildiğinde her iki hipotez içinde iz istatistikleri ve Max. Eigen istatistiklerinin olasılık değerleri %5 anlam düzeyinde anlamlı çıkmıştır dolayısıyla Faiz, Döviz ve enflasyon arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur.

Değişkenlerin eşbütünleşik olduğu tespit edildikten sonra ikinci aşama olan nedensellik ilişkisine geçilebilir. Bu aşamada analizde yer alan tüm değişkenlerin bağımlı değişken olarak kullanılması ve bunlara hata düzeltme (ECM) teriminin eklenerek uygun gecikmede tahmin edilmesi ile ortaya çıkan Vektör hata düzeltme modeli (VECM) uygulanacaktır. VECM analizinde hata düzeltme teriminin *t* istatistiği, seriler arasındaki uzun dönemli nedensellik ilişkisini gösterirken; modeldeki diğer değişkenlerin bütün parametrelerine birden uygulanan WALD testinin sonucu ise, kısa süreli nedensellik sonuçlarını yansıtmaktadır (Sertkaya ve Okur, 2016:164). Tablo 3’te VECM kısa dönem nedensellik sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3: VECM Kısa Dönem Nedensellik Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	F-ist.	(Olasılık Değeri)	Ki-kare	(Olasılık Değeri)
ENF→DÖVİZ	3.080117	(0.0057*)	21.56082	(0.0030*)
DÖVİZ→ENF	4.055965	(0.0006*)	28.39176	(0.0002*)
FAİZ→DÖVİZ	0.037470	(0.9902)	0.112411	(0.9903)
DÖVİZ→FAİZ	1.786590	(0.1541)	5.359769	(0.1473)
FAİZ→ENF	3.608885	(0.0048*)	18.04442	(0.0029*)
ENF→FAİZ	1.070989	(0.3810)	5.354946	(0.3741)

Tablo 3'e göre, kısa dönemde enflasyon oranıyla döviz kuru arasında çift yönlü bir nedensellik vardır. Diğer bir deyişle, kısa dönemde enflasyon döviz kurunun nedeniyken; döviz kuru da enflasyonun nedenidir. Faiz ile döviz kuru arasında ise kısa dönemli bir nedensellik mevcut değildir. Faizle enflasyon ilişkisinde ise; faiz oranından enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik vardır.

Tablo 4'te ise değişkenler arasındaki uzun dönemli nedensellik sonuçları verilmiştir.

Tablo 4: VECM Uzun Dönem Nedensellik Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Hata Düzeltme Katsayısı	t-ist.	Olasılık Değeri
ENF→DOVİZ	-0.404956	-3.912205	0.0002*
DOVİZ→ENF	-0.375102	-0.209465	0.8345
FAİZ→DOVİZ	0.007371	1.258678	0.2109
DOVİZ→FAİZ	0.133345	2.556501	0.3869
FAİZ→ENF	0.025614	5.020314	0.0000
ENF→FAİZ	-0.000853	-0.265463	0.7912

Tablo 4'e göre, hata terimi düzeltme katsayısı sadece enflasyondan döviz kuruna doğru olan nedensellik ilişkisinde anlamlıdır. Dolayısıyla uzun dönemde sadece enflasyondan döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik vardır. Kısa dönemde enflasyonla döviz kuru arasında çift yönlü olan nedensellik, uzun dönemde sadece enflasyondan döviz kuruna doğrudur. Diğer bir deyişle uzun dönemde döviz kuru enflasyonun bir nedeni değildir. Faiz ile döviz kuru arasında ise kısa dönemli bir nedensellik yokken, uzun dönemde de iki değişken arasında bir nedensel ilişki mevcut değildir.

Aşağıda diognastik testler ile değişkenlerin VAR spesifikasyonu altında otokorelasyon sorunu içerip içermediği kontrol edilmiştir. Ters hipotez durumunun geçerli olduğu aşağıdaki durumda hem değişen varyans hem de otokorelasyon testlerinde, H_0 hipotezleri otokorelasyon ve değişen varyans sorunlarının olmadığını gösterirken H_1 hipotezi her iki sorunun da bulunduğunu ifade etmektedir (Tari, 2006; Baltagi ve Li, 1991).

Tablo 5: Otokorelasyon ve Değişen Varyans Testleri

Otokorelasyon LM Testi		
Gecikme Uzunluğu	LM-Stat Değeri	Olasılık Değeri
1	10.14322	0.3391
2	14.64308	0.6866
3	26.24852	0.5060
4	36.65193	0.4410
White Değişen Varyans Testi		
Serbestlik Derecesi	Ki-Kare İstatistiği	Olasılık Değeri
89.22838	36	0.0000

Tablo 5'te otokorelasyon LM testinde 4 gecikmeli değere kadar yapılan testte olasılık değerleri anlamsız çıkmasından ötürü H_0 hipotezi reddedilememekte dolayısıyla otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır. Öte yandan değişen varyans testinde olasılık değeri anlamlı H_0 hipotezi reddedilmekte değişen varyans sorunu bulunduğu tespit edilmiştir.

Bu analiz bir nedensellik analizi olması dolayısıyla katsayıların tahminine gidilmemiştir. Tablo 5'te ortaya çıkan değişen varyans sorunu analizde regresyon tahmincisi kullanılması durumunda

katsayıların yorumlanmasını mümkün kılmayacaktır. Bu çalışmanın devamı niteliğinde yapılacak analizlerde yapılacak regresyon tahminlerinde değişen varyansa dirençli tahminciler kullanılması önerilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Enflasyonu etkileyen en önemli parametrelerden biri maliyetler, ülke ekonomilerinin enflasyonla mücadelede sıklıkla mücadele ettiği politikaların başında gelmektedir. Türkiye’de 2018 Brunson krizi ile dövizde yükselmelerle patlak veren, ardından pandemi döneminde daha çok lojistik ve tedarik süreçlerindeki aksamalarla had safhaya çıkan enflasyonist süreç Türkiye ekonomisinin önemli gündemlerinden biri haline gelmiştir. Faiz oranlarındaki düşüşler sıcak para girişini nispi olarak azaltarak 2021 sonlarına kadar döviz kanalıyla enflasyona ciddi baskılar oluşturmuştur. Sonrasında kur korumalı mevduat uygulaması ile dövizde istikrar yakalanmış fakat Ukrayna- Rus savaşının etkileri ile enflasyonist süreç önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Faiz, döviz ve enflasyon ilişkisinin kısa ve uzun dönemde nedensellik yönlerinin ortaya koyan bu çalışmada kısa dönemde döviz kuru ile enflasyon oranı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunurken, yine kısa dönemde faiz ile döviz kuru arasında, kısa dönemli bir nedensellik mevcut değildir. Faizle enflasyon ilişkisinde ise; faiz oranından enflasyona doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise sadece enflasyondan döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar Türkiye’de Fisher hipotezinin 2011-2021 döneminde kısa dönemde geçerli olmadığını faiz oranlarından enflasyon oranlarına doğru bir nedensellik olduğu sonucunu göstermektedir. Yapılan nedensellik analizi sonucu, elde edilen ampirik bulgular Türkiye’de kısa dönemde başta faiz oranlarının kontrol altına alınması gerektiğini göstermektedir. Alınacak faiz önlemleri ile kısa dönemde enflasyonla mücadelede önemli adımlar atılabileceği sonucuna ulaşılabilir. Öte yandan analiz sonucuna göre kısa dönemde enflasyon ile dolar kuru arasındaki çift yönlü ilişki, Türkiye’nin sıcak paraya bağımlılığının ekonomide, enflasyon açısından ne kadar önemli bir dinamik olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’de dolar arz ve talebine göre şekillenen dolar kurunu, belirleyen bir diğer önemli faktör de portföy yatırımlarıdır. Portföy yatırımlarının faiz oranlarına göre belirlendiği düşünüldüğünde para politikası kurulunun faiz oranlarını belirlerken hem enflasyonla mücadeleyi hem de dolar kurunu dikkatlice hesaba katması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akdemir, S. ve Özçelik, M. (2018). Döviz kurlarının yurtiçi fiyatlara geçiş etkisi: Türkiye ekonomisi 2003-2017 dönemi uygulaması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(1), 35-50.
- Akgül, I. ve Ozdemir, S. (2018). Enflasyon-faiz oranı ve enflasyon-doviz kuru ikilemi: GEG programı döneminde Türkiye gerçeği, *Ege Academic Review*, 18(1), 153-166.
- Altınar, A. ve Sungur, O. (2021). Türkiye’de döviz kuru ve enflasyon arasında zamanla değişen nedensellik ilişkisi: 1989-2020 dönemi için kanıtlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10 (4) , 3398-3420 .
- Arslan, Ö. (2020). Üniversite öğrencilerinde finansal okuryazarlık düzeyinin belirlenmesi: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 227-257.
- Ayvaz Güven, E. T. ve Uysal, D. (2013). Türkiye’de döviz kurlarındaki değişme ile enflasyon arasındaki ilişki (1983-2012). *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 5(9), 141-156.
- Baktemur, F. I. (2021). Enflasyon ile faiz oranları arasındaki doğrusal olmayan nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1147-1158.
- Baltagi, Badi; Li, Qi (1991), “A Joint Test for Serial Correlation and Random Individual Effects”, *Statistics and Probability Letters*, 11.
- Barak, D. ve Naimoğlu, M. (2018). Reel döviz kurunun dış ticaret üzerindeki etkisi: Kırılgan beşli örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 82-95.

- Bozdağlıoğlu, E. Y. ve Yılmaz, M. (2017). Türkiye’de enflasyon ve döviz kuru ilişkisi: 1994-2014 Yılları arası bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 2(3), 1-20.
- Brooks, Chris (2014). *Introductory econometrics for finance*. 3. Baskı, Cambridge University Press.
- Ceyhan, S. ve Peçe, M. A. (2020). Reel faizlerin gelir adaletsizliği üzerindeki etkileri: Seçilmiş OECD ülkeleri için bir panel ARDL analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 35-46.
- Çelik, T., Çelik, B. ve Barak, D. (2017). Geçiş ekonomilerinde reel döviz kuru ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(3), 877-890.
- Çınko, L. (2017). Türkiye’de Fisher geçerliliğinin sınanması. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6 (1), 53-64.
- Dickey, D.A. ve Fuller, W.A. (1981). Distribution of the estimators for autoregressive timeseries with a unit root. *Econometrica*, 49: 1057-1072.
- Dinler, Z. (2014). *İktisada Giriş*, 20. Basım, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Doğan, B., Eroğlu, Ö. ve Değer, O. (2016). Enflasyon ve faiz oranı arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 405-425.
- Günel, M. (2010). *Para Banka ve Finansal Sistem (3. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güneş, H. ve Simba, H. M. A. (2020). Faiz ve döviz kuru ilişkisi: Türkiye üzerine bir değerlendirme. Ö. K. Tüfekçi (Ed.), *International Conference of Strategic Research on Scientific Studies and Education* içinde (s. 197-202) Strategic Researches Academy (SRA) Academic Publishing.
- Güneş, Ş. (2013). Türkiye’de kur rejimi uygulaması ve enflasyon ilişkisi üzerine bir analiz. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 65-77.
- İşcan, H. ve Durgun Kaygısız, A. (2019). Türkiye’de Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranı İlişkisi: 2009-2017 Uygulaması. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 581-604
- Johansen S ve Juselius, K. (1990). Maximum likelihood estimation and inference on cointegration - with application to the demand for money, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52(2), 169-210.
- Kamacı, A. (2015), Enflasyon ve döviz kuru ilişkisi: 25 Avrupa Birliği ülkesi için panel eşbütünlük ve nedensellik analizi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 4(1), 89-111.
- Kaplan, F. ve Yapraklı, S. (2014). Ekonomik kırılma endeksi göstergelerinin döviz kuru üzerindeki etkileri: Kırılgan 12 ülke üzerine panel veri analizi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(3), 111-121.
- Karahan, Ö. ve Çolak, O. (2017). Enflasyon hedeflemeli rejim altında Türkiye ekonomisinde faiz oranı ve döviz kuru ilişkisi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICMEB17 Özel Sayısı, 983-991.
- Kavlak, M. O., Günsoy, B., Kürkcüoğlu, M. A. S., Cabuk, S. N. ve Dabanlı, A. (2021). Covid-19 pandemisinin Avro bölgesinde büyüme, işsizlik, enflasyon ve endüstriyel üretim üzerine etkileri. *Business and Economics Research Journal*, 12(4), 767-786.
- Küçük, E. ve Dereli, D. D. (2021). Türkiye’de faiz oranı ile döviz kuru ilişkisinin analizi (2003-2020). *Journal of Life Economics*, 8(2), 193-200.
- Noyan Yalman, İ. ve Kolak, H. (2022). Dış ticaret, enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Türkiye için analizi: ARDL yöntemi. *Journal of Business and Communication Studies*, 1(1), 50-68.
- Okur, A. (2017). Türkiye ekonomisinde faiz oranı ve döviz kurunun enflasyon hedefi üzerine etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 146-164.
- Öztürk, S. ve Öner, M. (2020). Türkiye ekonomisinde enflasyon ile faiz oranları arasındaki ilişki: 1980-2018 dönemi. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 187-198.
- Sarı, S. (2018). Döviz kuru ile faiz oranları arasındaki nedensellik ilişkisi: 2006-2018 Dönemi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7 (4) , 219-230.
- Selim, S. ve Ayvaz Güven, E. T. (2014). Türkiye’de enflasyon, döviz kuru ve işsizlik arasındaki ilişkinin ekonometrik analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(1), 127-145.
- Sertkaya, Y. ve Okur, A. (2016). Türkiye’de genç işsizliğinin belileyicilerine yönelik ekonometrik bir analiz. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 155-168.
- Seyidoğlu, H. (2017). *Uluslararası İktisat (21. Baskı)*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

- Şanlı, O. (2022). Döviz kuru dalgalanmalarının enflasyona etkisi: Türkiye örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2487-2514.
- Tarı, R. (2006). *Ekonometri*. İstanbul: Avcı Ofset.
- Toker, K. ve Gürel, S. P. (2019). Enflasyon-ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisinde Mundell-Tobin etkisinin analizi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 335-348.
- Uçak, S. ve Şahan, B. (2019). Faiz; enflasyon, döviz kuru ve büyüme ilişkisi. *Ekev Akademi Dergisi*, 23(79), 53-68.
- Uslu, H. (2018). Türkiye’de döviz kuru ve faiz oranının dış ticaret üzerine etkileri: Yapısal kırılmalı bir analiz. *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 311-334
- Yanar, R. ve Marangoz, E. (2022). Reel döviz kuru değişimlerinin firma ve sektör ihracat performansına etkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(4), 898-912.
- Yenice, S. ve Yenisu, E. (2019). Türkiye’de döviz kuru, enflasyon ve faiz oranlarının etkileşimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(4), 1065-1086.
- Yıldırım, S. ve Sarı, S. (2020). Döviz kuru ve enflasyonun faiz oranı üzerindeki etkisinin NARDL yaklaşımı ile incelenmesi: Türkiye ekonomisi için bir örnek. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 147-161.
- Yüksel, S., Dinçer, H., ve Kıyak, Ö. (2019). Merkez bankalarının faiz politikalarının döviz kuru üzerindeki etkisinin belirlenmesi: Türkiye üzerine bir eşbütünleşme ve nedensellik analizi. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 335-346.

Extended Abstract

Exchange rate, inflation and interest rate constitute the three most important macroeconomic variables that are important for a country's economy and have an impact on each other. In order to ensure stability in the economy, these three variables must be in balance. Inflation refers to the continuous rise in the general level of prices of goods and services. In order to be able to talk about inflation, the increases in the general level of prices must be continuous and this rise must be valid for the market in general. The most significant destructive effect of inflation is manifested on the loss of well-being. It is possible to sort inflation under three headings: moderate inflation, high inflation, hyperinflation, according to the rate of increase of the general level of prices for goods and services. It is also possible to evaluate inflation under four headings according to its causes. These are demand inflation, cost (supply) inflation, structural inflation and imported inflation. Another important macroeconomic variable that is important from an economic point of view is the exchange rate. The exchange rate is defined as the equivalent of a unit of national currency in a foreign currency. This is also called indirect quotation (American method). It is possible to say that there are 6 types of exchange rate. It is possible to list them as flat rate, cross rate, nominal exchange rate, real exchange rate, normal effective exchange rate and real effective exchange rate. Another macroeconomic variable that has significant effects on the economic structure and production process is interest rates. The return that the saver receives in exchange for not using his financial capital within a certain period is called interest. In other words, interest is the price paid to the saver for the financial capital he lends because he is deprived of his savings at the end of a certain period. According to another approach, the concept of interest is defined as the price paid as a result of the use of a certain amount of capital. There are many types of interest rates. However, it is possible to list the most well-known interest rates in the form of simple interest, compound interest, nominal interest, real interest, deposit interest, loan interest and CBRT (TCMB) interest. It is possible to say that macroeconomic variables are in a state of mutual interaction. A change in a macroeconomic variable indirectly affects another macroeconomic variable. In this context, it is useful to examine in detail the effects of inflation on exchange rate and interest rate, the effects of exchange rate on inflation and interest rate, and finally the effects of interest rate on inflation and exchange rate. Changes in the inflation rate have significant effects on other macroeconomic variables thanks to various transmission mechanisms. One of the macroeconomic

variables directly affected by changes in the inflation rate is exchange rates. Increases in inflation rate cause domestically produced goods to become more expensive than goods produced abroad, so consumers turn to import goods that are relatively cheap, which in turn causes an increase in the demand for foreign currency, thus increasing exchange rates. It is possible to say that increases in the inflation rate have significant effects on the interest rate, and as long as the quantity theory of money is valid, a 1% increase in money supply increases inflation by 1%.

Exchange rates are another macroeconomic variable that has significant effects on the economic structure and on other macroeconomic variables. Increases in exchange rates may cause increases in the general level of prices. In particular, exchange rate increases in underdeveloped and developing countries, whose production and exports are dependent on imported inputs, lead to the emergence of inflation and price instability in these countries. The increases and decreases in interest rates also significantly affect exchange rates. Central Banks can intervene directly or indirectly in national markets by increasing or decreasing the money supply or making changes in interest rates in order to ensure price stability. Within the scope of these interventions, the Central Bank reduces investment and production costs by reducing interest rates by increasing the money supply, and thus can have a direct effect on the decrease in inflation. The opposite is also possible. Finally, it is also worth considering the effects of the interest rate on exchange rates. The Administrative decisions taken by the Central Bank and the arrangements to be made in the interest rate allow the exchange rates to be controlled. The Central Bank's interest rate increase with an administrative decision to be taken causes domestic interest rates to be higher than foreign interest rates, thus causing foreign investors to make financial investments in the country, in other words, foreign capital inflows into the country (Yüksel vd. 2019: 336). Due to the inflows of foreign capital into the country, the amount of foreign currency in the country is also increasing, so the exchange rates are falling and the national currency is valued. Again, the opposite of the results obtained with this application is also possible. In this study, the causality relationship between Dollar/TL exchange rate (DOVIZ), Deposit interest rates (FAİZ) and Consumer price index (ENF) in Turkey has been examined. The data was obtained from the Central Bank of the Republic of Turkey electronic data distribution center (EVDS) system and includes monthly data for the period of 2011-2021. In the econometric analysis process, ADF and PP unit root tests, Johansen Cointegration Analysis and Vector error correction model (VECM) were applied to reveal the short- and long-term causality relationship between the series. As a result of the analysis, there is a two-way causality relationship between the exchange rate and the inflation rate in the short run, while a one-way causality relationship from the interest rates to the inflation figures in the short run has been determined. A short-term causal relationship between the interest rate and the exchange rate in the short term could not be determined. In the long term, only a one-way causality from inflation to the exchange rate has been identified. In other words, while inflation is the cause of the exchange rate in the long run, the exchange rate is not a cause of inflation. A causal relationship between the interest rate and the exchange rate could not be determined in the long term as well as in the short term. These results show that there is a causal relationship from interest rates to inflation rates in the short term for the 2011-2021 period in Turkey. The empirical findings obtained as a result of the causality analysis show that interest rates should be controlled first of all in the short term in Turkey. It can be concluded that by controlling interest rates, significant successes can be achieved in the fight against inflation in the short term. On the other hand, the two-way relationship between inflation and the dollar exchange rate in the short term obtained as a result of the analysis reveals how Turkey's dependence on hot money is an important dynamic in terms of inflation in the economy. Another important factor that determines the dollar exchange rate in Turkey, which is shaped according to the supply and demand of the dollar, is portfolio investments. Considering that portfolio investments are determined according to interest rates, it is of great importance that the monetary policy committee carefully considers both the fight against inflation and the dollar exchange rate while determining interest rates.

YEREL BASININ YURTTAŞ GAZETECİLİĞİNİ TANIMA VE KULLANMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: KAYSERİ BASINI ÖRNEĞİ

Ebru DAVULCU*

Ahmet BİÇER**

ÖZ

Yurttaş gazetecilik, çok sesliliğe yaptığı katkı dolayısıyla yerel basınla işlevsel olarak benzetilmektedir. Kamusal tartışmaların yapılmasına zemin hazırlaması, haber malzemesi sağlaması, haber çeşitliliğini artırması nedenleriyle yerel basına destek de olmaktadır. Bununla beraber yurttaşların ürettiği içeriğe yeni medya ile ulaşılabilmesi, tiraj ve tıklanma sayısını düşürmekte ve yerel basını ekonomik olarak sıkıntıya sokmaktadır.

Bu araştırma, yurttaş gazeteciliği ve yerel basın ilişkisinden hareketle, Kayseri’de çalışan profesyonel gazetecilerin, yurttaş gazeteciliğini tanıma ve kullanma pratiklerini ve yurttaş gazeteciliğinin geleneksel gazetecilik pratiklerini hangi yönde etkilediğini düşündüklerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmada yurttaş gazeteciliğiyle ilgili kavramsal bilgi verilmiş, yerel basın ve yurttaş gazeteciliği ilişkisi ifade edilmiş; ardından da Kayseri’deki basın çalışanları üzerine yapılan araştırmadan elde edilen veriler paylaşılarak değerlendirilmiştir. Nicel yöntemin kullanıldığı araştırmada, anket tekniği uygulanmıştır. Kayseri ilinde farklı medya organizasyonlarında çalışmakta olan gazetecilerden, hazırlanan anketi yanıtlamaları istenmiştir. Çalışmada örneklem olarak, araştırmaya katılmayı kabul eden 49 gazeteci yer almıştır. Sorulara verilen cevaplar istatistikî olarak bir anlam ifade etmekle birlikte, yerel basın çalışanlarının yurttaş gazeteciliği ile ilgili görüşlerinin yorumlanması bakımından da kıymetlidir.

Sonuç olarak, Kayseri’deki basın çalışanlarının yurttaş gazeteciliğini bir yandan geleneksel gazeteciliğe zarar veren bir tehdit veya rakip gibi; diğer yandan ise profesyonel gazeteciler tarafından görmezden gelinemeyecek derecede önemli bir olgu, hatta önemli bir haber/istihbarat kaynağı olarak gördükleri sonucuna ulaşmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Yurttaş gazeteciliği, yerel basın, Kayseri yerel basını

A RESEARCH ON THE BEHAVIORS OF THE LOCAL PRESS TO RECOGNIZE AND USE CITIZEN JOURNALISM: EXAMPLE OF LOCAL PRESS IN KAYSERİ

ABSTRACT

Citizen journalism is functionally similar to the local press in its contribution to polyphony and supports the local press by providing news materials and increasing the diversity of news. However, the accessibility of citizen-produced content via new media has reduced circulation and clicks, leading to economic problems for the local press. This research aims to explore how professional journalists in Kayseri perceive the impact of citizen journalism on their recognition and use of citizen and traditional journalism practices, and the relationship between citizen journalism and the local press. The study provided conceptual information about citizen journalism and its relationship with the local press. Data obtained from a survey of press employees in Kayseri were evaluated and shared using a quantitative method. The convenience sampling technique was used to select a sample of journalists actively working in different media organizations in Kayseri. The study included 49 participants who completed the prepared questionnaire. Although the answers have statistical significance, they also provide valuable insights into the opinions of local press employees about citizen journalism. The results showed that press employees in Kayseri perceive citizen journalism as both a threat and a rival that harms traditional journalism, but also as an important phenomenon that cannot be ignored and is seen as an important source of news and intelligence.

Keywords: Citizen journalism, local press, local press in Kayseri

GİRİŞ

Yurttaş gazeteciliği, geleneksel gazetecilik süreçlerinden bağımsız olarak profesyonel ya da amatörlerce gerçekleştirilen; haber ve bilgiyi araştırma, toplama, yazma ve internet ve diğer yeni iletişim teknolojilerinden faydalanarak yayınlama işidir. Üzerine birden fazla açıklama yapılan yurttaş gazeteciliği, yeni medyanın kitleler arasındaki etkileşimi artıran yapısı dolayısıyla, toplumun diğer fertlerine ya da yönetenlere karşı seslerini duyurmak isteyenler için bir fırsat olarak görülmektedir. Özellikle hak odaklı habercilik kapsamında, ana akım medyada yer almayan, görmezden gelinen dezavantajlı grupların olaylar üzerinden kendi düşüncelerini kitlelere aktarması yurttaş gazeteciliği olarak değerlendirilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıktığı ilk dönemlerde yurttaş gazeteciliği, gazetecilik işinden ziyade sivil katılımı da ilişkilendirilmiş; yurttaşların fikir belirtmediği, gönüllü olmadığı, oy vermediği ve aktif olarak kamusal alana katılmadığı bir süreci, PEW Center'in çalışmaları ile tersine döndürmenin bir yolu olarak görülmüştür (Cangöz, 2003, s. 101-103). Yaşanan teknolojik gelişmelerle, ağa bağlı mobil telefonların artan beceri ve kapasitesini kullanan yurttaşlar, yaşanan olağanüstü olayları ve sıradan meseleleri haberleştirerek herhangi bir telif beklentisi olmaksızın sosyal medya üzerinden yakın ve uzak çevreleriyle paylaşmaya başlamışlardır (Erduran vd., 2018, s. 10). Bu paylaşımlar da yurttaş gazeteciliği olarak değerlendirilebilmiştir.

Haber araştırma, toplama, işleme, yayınlama biçimleri; telif haklarına riayet, yayınlanan haberin niteliği, görüntü ve içerik kalitesi bakımından geleneksel gazetecilikten farklılık gösteren yurttaş gazeteciliği (Devran ve Özcan, 2017, s. 172), zamanla ana akım medya tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Medya kuruluşları, gerek tanık gerek katılımcı gazetecilik olarak tanımlanan yurttaş katılımlarını haber üretim sürecine dahil etmiş, üretilen içeriğin düzenli akışını sağlamak için de e-posta ya da diğer web tabanlı formlar yoluyla davet-çağrı yapmış veya bir takım özel web siteleri geliştirmişlerdir (Çevikel, 2011, s. 64).

Yurttaş gazeteciliği, hak odaklı habercilik, katılımcı gazetecilik, tanık gazeteciliği gibi geniş bir perspektifte, Amerika Birleşik Devletleri'nden Avrupa ülkelerine, Irak'tan, İran'dan, Filistin'den, Hindistan'a, Çin'e, Güney Kore'ye, Brezilya'ya kadar dünyanın hemen hemen her ülkesinde gerçekleştirilen bir gazetecilik uygulamasıdır. Türkiye'de de yurttaş gazeteciliği aşağıda ifade edilen biçimlerde yapılmaktadır (Erduran vd., 2018, s. 17-26):

1-“Profesyonel gazeteci olmayanların öncülük ettiği yurttaş gazetecilik girişimleri”

1a) “Kolektifler: Türkiye'deki ana akım haberciliğin taraflı yayıncılığına ve sansürüne duyulan geniş çaplı tepki sebebiyle genellikle birkaç arkadaşın bir araya gelerek oluşturdukları küçük medya inisiyatifleridir.”

1b) “Bireysel deneyimler: Aktivist yurttaş gazeteciler”

1c) “Ağlaşmış tanık gazeteciliği: Bir kriz anında, sosyal medya platformlarında (Twitter, Facebook, Youtube, Ekşi Sözlük, vs.) birbirlerinden bağımsız olarak bir araya gelen yurttaşların, kendiliğinden ve neredeyse eş zamanlı haber üretip paylaşımları ya da süregiden bir konuyla/olayla ilgili haber ve yorum ürettikleri de görülmektedir.”

2-“Profesyonel gazetecilerin öncülük ettiği yurttaş gazetecilik girişimleri”

2a) “Ana akım medyadan ayrılan gazetecilerin yeni deneyimleri”

2b) “Alternatif/Muhafif medya kökenli gazetecilerin girişimleri ile kurulan yurttaş gazetecilik ağları”

Bu çalışmada, profesyonel olarak mesleğini yürüten gazetecilerin Türkiye’de gerçekleştirilen yurttaş gazeteciliği uygulamalarını tanıma, yurttaş gazeteciliğine ilişkin tutumlarını ölçme, yurttaş gazeteciliğini kullanma davranışları üzerine bir araştırma yapılacaktır. Araştırma yerel basın çalışanları üzerinde gerçekleştirilecektir. Yerel basın, yerinden haber verme, olayları daha yoğun ve geniş bir boyutta ele alma, içinde yaşanan yerel bölgede daha çok, çeşitli bilgiye ulaşma, kamusal tartışmalar açma bakımından önemlidir. Demokratik işleyişe hizmet eden yerel basın için yurttaş gazeteciliği bir fırsat niteliğindedir. Çünkü yurttaş gazeteciliği, yerel halkın istek, düşünce ve beklentilerinin öğrenilmesini sağlamanın aracısız bir yoludur. Ayrıca, haber üretim sürecinde ekonomik zorluklar nedeniyle teknik sorunlar ve muhabir sıkıntısı yaşayan yerel basına yurttaş gazeteciliği destek olabilecektir.

Bununla birlikte yurttaş gazeteciliğinin handikapları olarak kabul edilebilecek konular olan; gazetecilik eğitimi almayan yurttaşların içerik üretmeleri, mizenformasyon ve dezenformasyon yayılabilmesi, editöryal kontrolün haber üretim sürecinde olmaması, mesleki değerlerin bir yana bırakılabilmesi yerel basın açısından da sorun teşkil edebilecektir. Mesleki sorumluluk gereği bu sorunlarla mücadele etmesi gereken yerel basın, toplumun olayları daha çok yeni medya üzerinden takip etmeyi tercih edebilmesi nedeniyle tiraj ve tıklanma sayısı ile ilgili de sorun yaşayabilecek, ekonomik olarak sıkıntıya girebilecektir. Araştırma yapılırken yurttaş gazeteciliği ve yerel basın arasındaki bu ilişkiler göz önünde tutulmaktadır.

Araştırma, Kayseri yerel basını üzerine gerçekleştirilmiştir. Yüz yılı aşkın tarihi göz önünde tutulduğunda Kayseri’de yerel basın güçlü ve köklü bir geçmişe sahiptir. Dolayısıyla Kayseri yerel basınının gazeteciliğinin bu yeni uygulama biçimine olan yaklaşımı merak uyandırıcıdır. Ayrıca zamansal ve mekânsal bakımdan yapılacak tasarruf da araştırmanın Kayseri’de yürütülmesinde etkili olmuştur.

Araştırmada, nicel desene uygun olarak anket tekniği kullanılmıştır. Daha çok kapalı uçlu soruların sorulduğu araştırmada, katılımcıların fikirlerinin ölçülmesi gereken durumlarda, derinlemesine bir değerlendirme yapabilmek için açık uçlu sorular da kullanılmıştır. Sorulara verilen cevaplar istatistikî olarak bir anlam ifade etmekle birlikte, yurttaş gazeteciliği ve yerel basın bağının yorumlanması bakımından da kıymetlidir.

Çalışmada öncelikle yurttaş gazeteciliğiyle ilgili kavramsal bilgi verilmekte, yerel basın ve yurttaş gazeteciliği ilişkisi ifade edilmekte; ardından da Kayseri’de çalışan basın mensupları üzerine yapılan araştırmadan elde edilen verilerle paylaşılarak değerlendirilme bulunmaktadır.

1. Yurttaş Gazeteciliği: Tanım, Özellikler, Amaç ve Sorunlar

Siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin yanı sıra 20. yüzyılın sonlarında iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimler gazetecilik alanında yeni uygulamaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yurttaş gazeteciliği bu uygulamalardan biridir. Pratik açıdan değerlendirildiğinde yurttaş haberi toplama, yazma ve yayınlama sürecinin içine dâhil eden yurttaş gazeteciliği, ortaya çıkış koşulları açısından değerlendirildiğinde gazetecilik mesleğine kaybettiği toplumsal güvenin yeniden kazandırılmasına imkân verecek bir iletişim faaliyetidir.

Alankuş (2009, s. 109-111), yurttaş gazeteciliğinin Amerika’da yaygınlaşan basın özgürlüğü, egemen medya baskısı ve hak odaklı yayıncılık tartışmalarının sonucunda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ona göre yurttaş gazeteciliğinin temel felsefesi vatandaşlık haklarının savunusunu yapmaktır. Haberin yalnızca nesnesi olmayı reddeden vatandaşlar, medyanın kendilerini görmesini beklemeden haber üretmektedirler. Yurttaşlar arası diyalogun önünü açan bu uygulama, haberi elit merkezli olmaktan çıkarmaktadır. Yurttaşların haberin bizzat yapıcısı haline gelmesi de habere ve gazetecilik mesleğine olan inancın artmasına neden olmaktadır.

Yurttaş gazeteciliği ile ilgili Alankuş’un yanı sıra birçok akademisyen ve gazeteci görüş bildirmiştir. Nip’e göre (2006, s. 218) yurttaş gazeteciliği “profesyonel maaşlı çalışanların olmadığı ve haber toplama, görselleştirme, üretme ve yayınlama aşamalarında tamamen sıradan vatandaşların yer aldığı”

bir alandır. Duran (2003, s. 92-94) ise yurttaş gazeteciliğini bu tanımın biraz daha dışına taşır. “Haber oluşturma sürecinde yalnızca resmi makamlarla değil, habere konu olan ya da haberle ilgili çok sayıda yurttaşla sık temasa geçilmesi” yurttaş gazeteciliği için önemlidir. Böylece yurttaş bilgi ve görüş bildiren bir kaynak olmaktan çıkarak bizzat haberin oluşturulmasında aktif bir rol üstlenmektedir. Bu bakımdan yurttaş gazeteciliği yurttaş taleplerinin militanlığını da üstlenerek yurttaşlar ile iktidar arasındaki elçilik görevini yürütmektedir.

Gazeteciliği geleneksel rolünden sıyrarak sivil katılımı ve kamusal alanın dönüşümünü teşvik eden yurttaş gazeteciliğine Uzun’un (2006, s. 646) yaklaşımı da dikkat çekicidir. Uzun yurttaş gazeteciliğini, Amerika siyasetinin 90’lı yılların sonunda “içinde bulunduğu durum, medya sektöründeki yoğunlaşmanın ortaya çıkardığı ekonomik sorunlar ve teknolojik gelişmelerle” ilişki kurarak sorunlara çözüm arayışının bir parçası olarak değerlendirir. Yurttaş gazeteciliği adı altında toplanabilecek uygulamalar yurttaşlık, topluluk, kamusal alan gibi kavramların temellendirilmesinin yolunu açar. Böylece giderek okur kaybeden gazeteler ve azalan reklam gelirlerine bir çözüm bulunabilecektir.

Toplumsal ve siyasi açıdan yurttaşlık ve kamusal alan kavramları ile ele alınan yurttaş gazeteciliği teknik olarak ise bilişim ve iletişim teknolojilerinin bir sonucudur. “Web 2.0 olarak bilinen ve kullanıcı odaklı içeriklere alan açmak üzere tasarlanan yeni internet tabanlı ağların ortaya çıkması, dijital video ve görsel üretimini erişilebilir kılan akıllı telefonların da aynı dönemde” kendisini göstermesi “internet kullanıcılarının video, görsel, metin biçimlerini kullanarak özgün içerik üretmesini kolaylaştırmıştır” (Devran ve Özcan, 2017, s. 153). İnternet kullanıcılarının “aktif olarak içerik üretimine ve paylaşımına katılmaları da onların medya mesajlarının yalnızca pasif tüketicileri ya da müşterileri olma konumlarını hızla” değiştirmiştir. “Esas olarak medya profesyoneli olmayan yurttaşlar tarafından yaratılan çevrimiçi içeriğe gönderme yapan kullanıcı tarafından üretilen içerik, enformasyon akışında belirgin bir değişiklik” oluşturmuştur. “Söyleyecek ve gösterecek bir şeyi olduğuna inanan sıradan insanlar tarafından da” üretilen içerikle “enformasyon üretimi ve” paylaşımı “profesyonel medyanın tekelinden” çıkmıştır. Bu durum “özellikle haber niteliği taşıyabilecek türde enformasyon üretildiğinde profesyonel gazeteciliğin sahasına da müdahil olunmasına” sebebiyet vermiştir (Çevikel, 2011, s. 58). Bu “bir anlamda elinde akıllı telefonu olan herkesin birer gazeteci olarak kamerasına kaydettiği haberi kendisini takip eden herkesle paylaşabileceğine ya da geleneksel medya üzerinden kamuoyuna duyurabileceğine işaret etmektedir” (Devran ve Özcan, 2017, s. 151).

Yurttaş gazeteciliği, tanımlamasında da farklılıklar oluşturan birden çok uygulama alanına sahiptir. Profesyonel olmayan insanlarca bir sosyal medya platformu üzerinden hak arama çabalarının bir sonucu olarak gerçekleştirilebildiği gibi, tanıklık edilen herhangi bir olayın görüntü ve bilgilerinin bir medya kuruluşuna gönderilmesi ile de yurttaş gazeteciliği gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca kurumsallaşmış, kolektif biçimde çalışılan bir medya platformu oluşturularak da yurttaş gazeteciliği yapılabilmektedir.

Goode (2009, s. 1288), yurttaş gazeteciliği yapmanın ayrımını daha da geniş tutmuştur. Ona göre profesyonel haber medyalarında yayınlanan içeriğin yeniden gönderilmesi, bu içeriğe bağlantı verilmesi, içeriğin etiketlenmesi, oylanması, yorumlanması gibi yollarla da yurttaş gazeteciliği yapılabilmektedir. Bu çerçevede, kullanıcı tarafından oluşturulan içerik alanları “oylamalar ve anketler (polls), okur yorumları, sitelerdeki bloglar, sitelerdeki forumlar/forum siteleri, sohbet odaları, etiketleme, sosyal paylaşım (social bookmarking)¹ siteleri” şeklinde sınıflanabilir (Balel, 2009, s. 76).

Yurttaş gazeteciliğinde hazırlanan haberin içeriğinde geleneksel gazetecilikten birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farkların başında halkı habere dâhil etmek gelmektedir. Bu demokratik bir açılımın da göstergesidir. Yurttaş gazeteciliğinde haberde dengelilik okuyucular lehine yeniden tarif edilmektedir. Bunun yanında “yurttaş gazeteciliği haberin tanımını genişletir. Haber yapma çerçevesini yeniden tarif ederek okuyucunun ilgisini” artırmak hedeflenir. Okuyucuların gazeteleriyle

¹ Kavram Türkçe’ye ‘sosyal imleme’ biçiminde çevrilmektedir. Balel (2009) ise kavramı, “kullanıcı tarafından oluşturulan içerik alanlarını” vurgulamak amacıyla “sosyal paylaşım siteleri” biçiminde kullanmaktadır.

etkileşim içine girebilecekleri kanallar oluşturulur ve gazeteciler ile yurttaşlar arasındaki mesafe kaldırılmaya çalışılır. Böylece yeni bir okuyucu topluluğu oluşturulmak istenir (Schaffer'dan akt., Cangöz, 2003, s. 104). Yurttaş gazeteciliği temel nitelikleri ve yapılan tanımlamalar çerçevesinde değerlendirildiğinde amacının yurttaş sorunlarına eğilmek ve yurttaşın sesini duyurmak olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda yurttaş gazeteciliği ile ilgili ele alınabilecek bir önemli olayın 1999'da Amerika Birleşik Devletleri'nde "Seattle'da gerçekleşen Dünya Ticaret Örgütü Bakanlar Konferansı'nı protesto etmek için yapılan eylemler" olduğu belirtilebilir. Bu eylemlere ilişkin bilgi ve görüntüler Indymedia'da yayınlanmıştır. Yine Amerika Birleşik Devletleri'nde 11 Eylül olayının görüntülerini kaydeden tanıkların kendi bloglarında yayın yapmaları da yurttaş gazeteciliği açısından önemlidir. Bunların yanında Irak'ın işgali esnasında "sıradan bir Iraklı'nın gözünden savaşın anlatıldığı Salam Pax'ın kişisel weblogu" da yurttaş gazeteciliğinin önemli örnekleri arasında yerini alır (Campbell, 2015, s. 706-707). Ayrıca Katrina Kasırgası ve Wikinews Haberciliği, Çin'de Wenchuan Depremi Vakası sırasında gerçekleştirilen yurttaş haberciliği, Filistin'de yaşanan insan haklarına aykırı işgali ve gündelik hayatı anlatan bloglar, Hindistan'daki yurttaş gazeteciliğinin ilk örnekleri, Kuzey Belçika Yürüyüşü ve yurttaş gazeteciliğinin bu yürüyüşü haberleştirmedeki yeri, Kenya'daki seçim krizine yurttaş medyanın yaklaşımı da yurttaş gazeteciliği açısından önemli örneklerdir.

Bunlardan başka 2004 yılı sonlarında Güney Asya'da yaşanan tsunami ve 2005 yılında Amerika'daki Katrina ve Rita kasırgalarının görüntülerinin de tanıklar aracılığıyla paylaşılması yurttaş gazeteciliğini örneklemektedir. Bu örnekler hak odaklı haberciliğin dışında yurttaş gazeteciliğinin çerçevesini tanımlayan gazeteciliğine kaydırmaktadır.

Bireysel blogların ve diğer sosyal medya platformlarının kullanılması yanı sıra kurumsallaşmış, kolektif ağlar aracılığı ile ise iReport, Ohmy News, guardianwitness, UGC hub, Dokuz8 Haber yurttaş gazeteciliği yapan platformlar arasında yer almaktadır. Bu gibi platformlar geleneksel bir medya kuruluşunun parçası olabildiği gibi bağımsız olarak da yayıncılık yapabilmektedirler.

Geleneksel medyanın bir parçası olarak yayın yapan kurumsallaşmış yurttaş gazeteciliği platformlarının dışında yurttaş gazeteciliği-geleneksel medya ilişkisi, yurttaş gazeteciliği platformlarında üretilen içeriklerin yer yer geleneksel medya tarafından kullanılması ile de kurulabilmektedir. Nisan 2007'de, Amerika Birleşik Devletleri'nde "Virginia Tech Üniversitesi'nde silahlı bir öğrencinin gerçekleştirdiği ve 32 kişinin öldüğü saldırıyı, içerinde CNN'in de bulunduğu medya kuruluşları, öğrenci blogları ve ilk elden tanıklıklar içeren diğer yurttaş medyalarından faydalanarak" yayınlamışlardır. "2009 yılı İran cumhurbaşkanlığı seçimini kaybeden reformcu aday Musavi'yi savunanların gösteri ve eylemleri de bloglar ve diğer yurttaş gazetecilik platformlarından" elde edilen görüntüler aracılığıyla geleneksel medyada yer almıştır (Çevikel, 2011, s. 63-64). Yine kimi doğa olayları, cinayetler, yaralamalar vb. olaylar da tanıkların çektiği görüntüler ile geleneksel medyada yerini almaktadır. Bu gibi örnekler yurttaş gazeteciliğinin geleneksel gazetecilik yapan medya tarafından kullanıldığını gözler önüne sermektedir.

Yurttaş gazetecilik gerek hak odaklı haberciliğin bir parçası olması, olay/konu takibi yapılabilmesi, yurttaş sorunlarına eğilmesi; gerekse olaylara ilişkin kanıt ve belgelerin ilk elden çevrimiçi yayınlanabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra kimi sorunların ortaya çıkmasına da zemin hazırlayabilmektedir. Bu sorunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

-Yurttaş gazeteciliği çoğunlukla gazetecilik eğitimi almamış, profesyonel olarak bu işi yürütmeyen kişilerce yapılmaktadır. Bu durum gazetecinin kim olduğuna ve gazeteciliğinin ve normlarının olup olmadığına ilişkin sorgulamaların yapılmasına sebep olur (Kim ve Lowrey, 2015, s. 299-301). Hatta bu durum yurttaş gazeteciliğine ilişkin kimi uygulamaların katılımcı gazetecilik, kamusal gazetecilik, tanık gazeteciliği vb. şekilde adlandırılabilmesine dair tartışmalara da yol açar. Yurttaş gazeteciliği ile ilgili bu sorun, yurttaş gazeteciliğinin çerçevesinin çizilmesi ve amatörlerce gerçekleştirilen web tabanlı haber üretim işinin gazetecilik olarak adlandırıp adlandırılmayacağına ilişkindir.

-Yurttaş gazeteciliğinde “haberi yayınlayan kişiden kaynaklanan bir sorun, iletinin kodlanması ve ilgili görüntü-ses içeren materyallerin kurgulanmasında” yaşanmaktadır. Yurttaş gazetecinin amatör olabilmesi dolayısıyla haberin tasarımında, kullanılan terminolojide yanlış anlaşılmalara sebep olabilecek hatalar/mizenformasyon yapılması olasıdır. Ayrıca bireysel çabalarla yürütülmesi dolayısıyla yurttaş gazetecilikte habere konu olan olayın değerlendirilmesi ve yorumlanması, kaynağa ulaşılması, konunun uzmanlık alanının dışında olması da mizenformasyona neden olmaktadır (Balel, 2009, s. 73-74). Bu bakımdan yurttaş gazeteciliğinin editoryal müdahaleye ihtiyaç duyduğu konusunda sesler yükselmektedir.

-Yurttaş gazetecinin internet üzerinden yayın yapması nedeniyle kimliği de zaman zaman kuşku uyandırabilmektedir. Provokasyon, kandırma, birilerine karşı kışkırtma için dezenformasyon yayılabilen yurttaş gazetecinin kimliği görünmeyebilmekte ya da gerçek olmayan kimliklerle yayın yapılabilmektedir (Balel, 2009, s. 100). Buna ilişkin çarpıcı bir örnek 2011 yılında yaşanmıştır. “Suriye’de eşcinsel bir kadının Arap Baharı döneminde yaşanan toplumsal olaylara yaklaşımını anlatan ‘A Gay Girl in Damascus’ bloğunun sahibi, İngiltere’de yaşayan Amerikalı bir erkek” çıkmıştır (Bennett, 2011, s. 191-192; Abunimah, 2011, <https://electronicintifada.net>).

- Yurttaş gazeteciliği alternatif bir gazetecilik biçimi olarak, ana akım medyada yer almayan içeriklerin yayınlanması bakımından önemlidir. Ancak kimi zaman ilgi çekebilmek, daha fazla takipçiye sahip olabilmek ya da tıklanmak, kendi sayfalarına reklam alabilmek için sansasyonel içerikler yayınlanabilmektedir.

Tüm bu sorunlarla birlikte yurttaş gazeteciliği, yurttaşın bilgilenmesinin yanı sıra hak odaklı haberciliğin de bir gereği olarak yurttaşın haklı olduğu konularda istek ve beklentilerinin gerçekleştirilmesine aracılık etmesi bakımından önemlidir. Böylece ana akım medyanın baskısı kırılmakta, haber üretim ve yayın sürecine yurttaş ortak edilerek gazetecilik mesleğine duyulan güven artırılmak ve hatta yeniden sağlanmak istenmektedir.

2. Yurttaş Gazeteciliği ve Yerel Basın

Yerel basın genel olarak yalnızca bir yörede, bölgede yayınlanan ve okunan, o yöre ve bölge ile ilgili olayları, yerel konuları haber yapan basın olarak tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlama iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle değişime uğramıştır. İnternet ve yeni medyanın kullanılması ile birlikte yerel basın yerinden haber eden; ancak yaygınlaşan bir niteliğe bürünmüştür. Yerel basın, ilgilenilen yöre ile ilgili toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel gelişmeleri daha yoğun ve geniş bir perspektiften ilgililere aktarmakla görevli basındır.

Yerel basın, ulusal basında yer almayan olayların haberleştirilmesi ve duyurulması bakımından önemlidir. Gezgin (2007, s. 177), gelişmiş ülkelerde yerel basının önemli olduğunu belirtmiştir. Buna neden ise yerel basının o toplumdaki insanların gerçek sesi olduğuna inanılmasıdır. Bu sebeple gelişmiş ülkelerde insanlar önce yerel gazeteleri okumaktadırlar. “Yerel basın organları, vatandaşların kendi şehir beldelerindeki sorunlar, olaylar, ekonomik ve sosyal gelişmeler, yerel yönetimlerin aldığı kararlar hakkında bilgi sahibi” olmasını sağlamaktadırlar. Bu bağlamda yerel basın demokrasiler için vazgeçilmez bir yere sahiptir. Yerel basın halkın sesi ve bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir.

Demokrasiler yerel birimlerden beslenmektedir. Dolayısıyla yerel birimlerde yerleşen demokrasi bilinci önemlidir. Bu doğrultuda yerel basının görevi, yönetenler ve yönetilenler arasındaki iletişimi sağlamaktır. Yerel basının çok sesliliği sağlaması neticesinde demokrasiler sağlıklı işleyebilecektir (Gürel, 2007, s. 173).

Bireylerin görüş, düşünce ve beklentilerini yönetenlere ve toplumun diğer üyelerine iletmelerinde basın daima önemli olmuştur. Ancak yeni iletişim teknolojilerinin bireylere haber ve bilgiye erişim kadar içerik üretme ve yayma konusunda da getirdiği avantajlar, aracısız bir biçimde toplumun diğer üyelerine ulaşabilmeyi sağlamıştır. Dolayısıyla yerel meseleler hakkında da bireyler, bir medya

kuruluşunun aracılığına gerek kalmadan yönetenlere ve topluma ulaşabilmektedirler. Yurttaşlık vazifelerini yerine getirirken bir nevi gazetecilik mesleğine soyunan bireyler, içinde yaşadıkları toplumu mikro ve makro düzeyde yerinden bilgilendirebilmektedirler. Öyle ki kimi zaman yapılan yayınlar, ulusal basına da konu olabilmektedir.

Yerel basın, kamusal tartışmaların yapıldığı bir platformdur. Ulusal basında daha çok büyükşehirler ile ilgili olayların habere konu olması, yerel basına bölgesel bazda kamusal sorunların gündeme getirilmesi bakımından bir misyon yüklemiştir. Yurttaş gazeteciliği, bölgesel, yöresel sorunların yeni medya üzerinden tartışmaya açılması bakımından önemlidir. Artık, toplum içinde yaşadığı lokal bölge ile ilgili daha çok ve çeşitli bilgiye, daha kolay ulaşabilmekte, daha fazla etkileşim içine girerek müzakere sürecine dahil olabilmektedir.

Yerinden bilgilendirmenin ve kamusal tartışmaya zemin hazırlamanın yanı sıra yurttaş gazeteciliğinin yerel gazetecilik açısından sağladığı diğer bir fayda, yerel basına haber malzemesi sağlayabilmesinden kaynaklanmaktadır. Yerel basın yurttaşların ürettiği içeriklerden faydalanabilmekte, böylece geçmişten bu yana yaşadığı teknik sıkıntıları ya da muhabir sıkıntısını aşabilmektedir. Kimi ekonomik sorunlar nedeniyle teknik araç ve gerece, yeterli sayıda muhabire sahip olamayan yerel basın, yurttaşların ürettikleri içerikleri topluma iletebilmektedir.

Yurttaşların ürettiği içeriğin yerel basın tarafından kullanılmasının sağladığı diğer bir fayda ise haber içeriğindeki çeşitliliğidir. Toplumun dezavantajlı kesimlerinin yaptıkları paylaşımlar, egemen medyadaki tek düze haber akışını bozmaktadır. Üretilen alternatif içeriklerin yerel medyada kullanılması, toplumun yalnızca ulusal içeriğe maruz kalmaması yönünde yaptığı katkıya, çeşitlilik bazında bir katkı sağlayacaktır.

Bununla birlikte, yurttaşların ürettiği içeriğe yeni medya ile de ulaşılabilir olması, haberlerin zamanla daha çok bu kanal üzerinden takibine sebep olmaktadır. Bu durum da zaten ekonomik güçlüklerle mücadele eden yerel basının tiraj ve tıklanma sayısını düşürmektedir. Yalnızca yerel basının değil, ulusal basının da sorunu olan bu durum, gazetelerin küçülmesine ve hatta kapatılmasına sebep olabilmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada yerel basının yurttaş gazeteciliğini tanıma ve kullanma davranışları ile ilgili olarak Kayseri’de çalışan basın mensupları üzerine bir araştırma yapılmıştır. Nicel yöntem kullanılarak yapılan çalışmada, Kayseri yerel basınında çalışanlara anket yapılarak veriler elde edilmiştir.

Araştırma temel olarak, Kayseri’de çalışan gazetecilerin, yurttaş gazeteciliğini tanıma ve kullanma pratiklerini ve akabinde yurttaş gazeteciliğinin geleneksel gazetecilik pratiklerini hangi yönde etkilediğini düşündüklerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bu temel amaç doğrultusunda araştırma aşağıdaki sorulara yanıtlar aramaktadır:

A.S.1. Kayseri’de çalışan profesyonel gazetecilerin, yurttaş gazeteciliği hakkında bilgileri var mıdır?

A.S.2. Kayseri’de çalışan profesyonel gazetecilerin yurttaş gazeteciliğine ilişkin görüşleri nedir?

A.S.3. Kayseri’de çalışan profesyonel gazetecilerin yurttaş gazeteciliğine ilişkin algı/görüşleri çalıştıkları medya kuruluşuna göre değişiklik göstermekte midir?

A.S.4. Kayseri’de çalışan farklı yaş gruplarındaki profesyonel gazetecilerin yurttaş gazeteciliğine ilişkin algı/görüşleri değişmekte midir?

A.S.5. Kayseri’de çalışan profesyonel gazetecilerin mesleki deneyim sürelerine göre yurttaş gazetecilik algı/görüşleri değişmekte midir?

A.S.6. Kayseri’de çalışan ve sosyal medya hesaplarından gazetecilik faaliyeti gerçekleştiren profesyonel gazetecilerin yurttaş gazetecilik ile ilgili algı ve görüşleri arasında farklılık var mıdır?

Araştırma soruları doğrultusunda bir anket oluşturulmuştur. Formun oluşturulmasında Noor (2016) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kullanılan sorulardan faydalanılmış, alanda çalışan akademisyen ve gazetecilerin görüşleri doğrultusunda sorularda, Türkiye’de çalışan gazetecilere uygulanmak üzere dil ve içerik bakımından uyarlama yapılmıştır. Formda kapalı uçlu soruların yanı sıra açık uçlu sorular da sorulmuş, istatistiki bilgilerin yanı sıra yorumlamalara da yer verilmiştir. Soru formu ana hatlarıyla; demografik ve meslekle ilgili betimleyici bilgiler, katılımcıların gazetecilik pratikleri ve yurttaş gazetecilikle ilgili algı ve yorumlamalarını ölçen kısımlardan oluşmaktadır. Analizlerde kullanılan soru ya da ifadelerde en düşük 1 ve en yüksek 5 puan aralığında yer alan 5 noktalı ölçeklendirme kullanılmıştır.

Saha araştırmasında Kayseri’de çalışan 49 gazeteciye anket uygulanmıştır. Örneklem seçiminde kolayda örnekleme (*convenience sampling*) tekniği kullanılmıştır. Patton (2002, s. 242), kolayda örneklemin en yaygın kullanılan örnekleme stratejisi olduğunu ifade etmektedir. Bu örnekleme türü; evren içerisinden örneklemin belirlenmesinin araştırmacı tarafından gerçekleştirildiği, olasılık içermeyen bir örnekleme metodudur. Bu nedenle kolayda örnekleme kullanılarak ulaşılan bulguların evrene genellenmesi mümkün değildir (Nachmias ve Nachmias, 2008, s. 168). Ancak araştırmaya katılan örneklem grubun kendi içinde birtakım ilişki örüntüleri tespit edilebilmektedir. Evrenin tamamının bilinmesinin, tespit edilmesinin ya da evrenin tamamına ulaşılmamasının mümkün olmadığı durumlarda kullanılmaktadır. Bu bağlamda Kayseri’de çalışan gazeteciler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Ancak Kayseri’de çalışan basın mensuplarının tam sayısının tespit edilmesi (özellikle kayıt dışı biçimde çalışan gazeteciler de hesaba katıldığında) ve her bir gazetecinin eşit derecede araştırmaya katılma ihtimalinin oluşturulduğu, olasılıklı örnekleme yöntemlerinin araştırmada kullanılması mümkün değildir. Ayrıca örnekleme ulaşma konusunda saha araştırması esnasında karşılaşılan güçlükler de mevcut örnekleme tekniğinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle kolayda örnekleme yöntemiyle, Kayseri ilinde ulaşılabilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden meslek mensuplarıyla anket çalışması gerçekleştirilerek konuyla ilgili soru ve ifadeler yöneltmiştir. Gazetecilere yöneltilen sorular ve ifadelerin normallik dağılımları incelenmiştir. Söz konusu değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerleri -1,388 ile 0,695 arasında değişmiştir. Bu değerler normallik varsayımının sağlanmasında kabul edilebilir aralıklarda yer almaktadır (George ve Mallery, 2010; Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu nedenle soru ve ifadelerde araştırma sorularında yer alan değişkenlere göre anlamlı bir fark bulunup bulunmadığı, parametrik testlerden bağımsız örneklemler için t testi ile incelenmiştir. Ayrıca gazetecilere konuyla ilgili açık uçlu sorular da yöneltilmiş, alınan cevaplar kategorize edilerek niteliksel bir betimleme gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR ve YORUMLAR

Kayseri’de çalışan gazetecilerin yurttaş gazeteciliğine ilişkin değerlendirmeleri, mesleki deneyimleri ve demografik özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Bu sebeple öncelikle örneklem grubun özelliklerini yansıtan mesleki ve demografik değişkenlere ilişkin dağılımlar aşağıdaki tabloda aktarılmaktadır:

Tablo 1. Gazetecilerin Mesleki ve Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımlar

Gazetecilik faaliyetlerinin yürütüldüğü mecralar ²	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Yazılı basın / gazete	22	23,7%
Haber ajansı	18	19,4%
Televizyon	22	23,7%
Radyo	9	9,7%
İnternet yayını	22	23,7%

² Bu soruda çoklu yanıtlara izin verildiğinden n değeri, katılımcı sayısını aşmaktadır.

Çalışılan medya kuruluşunun kapsamı³	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Ulusal	21	42,9%
Yerel / Bölgesel	28	57,1%
Katılımcıların yaş dağılımları	Sıklık (f)	Yüzde (%)
25 yaş ve altı	19	38,8%
26-35 yaş arası	14	28,6%
36 yaş ve üstü	16	32,7%
Katılımcıların gazetecilik yapma süreleri	Sıklık (f)	Yüzde (%)
5 yıldan az	21	42,9%
6-15 yıl arası	16	32,7%
16 yıl ve daha fazla	12	24,5%
Yurttaş gazetecilik içeriklerine ulaşma yolları	Sıklık (f)	Yüzde (%)
Sosyal medya	21	42,9%
Mail ve uygulamaları	3	6,1
Telefon	3	6,1
Telefon görüşmeleri ve yüz yüze	2	4,1
Araştırma yaparak	1	2,0
Genellikle telefon görüşmeleri ve sosyal medya üzerinden yaptığım takiplerle	1	2,0
Yüz yüze (sokakta)	4	8,2
Anlık mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla	2	4,1
Sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları	1	2,0
Sosyal medya, internet siteleri ve yüz yüze	1	2,0
Gelen ihbarlar	1	2,0
Telefon ve sosyal medya	1	2,0
Hepsi	1	2,0
İnternet	1	2,0
Ulaşmıyorum / yok / boş	6	12,2

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların genellikle birden fazla medya türü için içerik ürettikleri anlaşılmaktadır. En fazla işaretlenen medya türü, yüzde 23,7 ile yazılı basın / gazete, internet yayını ve televizyon şeklindedir. Bunu yüzde 19,4 ile haber ajansı izlemektedir. Çalışılan medya kuruluşunun kapsamı incelendiğinde ise katılımcıların yüzde 42,9'unun Kayseri'de faaliyet gösteren ulusal çapta medya kuruluşlarında çalıştıkları, yüzde 57,1'inin ise yerel medyada çalıştıkları anlaşılmaktadır. Gazetecilerin yaş dağılımları incelendiğinde ise yüzde 38,8'i (19 kişi) 25 yaş ve altında olduğunu, yüzde 32,7'si ise 36 yaş ve üstünde olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların yüzde 28,6'si ise (14 kişi) 26-35 yaş aralığındadır. Gazetecilerin mesleki deneyim süreleri incelendiğinde ise yüzde 42,9'u 5 yıldan az süredir gazetecilik yapmakta, yüzde 24,5'i ise 16 yıldan daha fazla süredir gazetecilik faaliyetlerini sürdürmektedir. Yurttaş gazetecilik içeriklerine ulaşma yolları incelendiğinde ise katılımcıların yüzde 42,9'unun sosyal medya üzerinden bu içeriklere ulaştıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların belirttiği diğer kanallar ise; yüz yüze iletişim, telefon, anlık mesajlaşma uygulamaları ve internet şeklindedir.

Tablo 2. Gazetecilik Deneyimine Göre Yurttaş Gazetecilik İçeriklerinin Kalitesine İlişkin T-Testi

	Gazetecilik deneyimi	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Sig.	Sig (2-tailed)
Yurttaş gazeteciliği	5 yıl ve daha az	21	2,714	,6437	1,235	0,272	,044
İçeriklerinin kalitesini	6 yıl ve daha fazla	28	3,179	,8630			

³ Araştırmaya katılan gazetecilerin bir kısmı yerel basın faaliyetleri yürütmekle birlikte ulusal basının Kayseri Temsilciliklerini de yürütmektedir. Diğer bir kısım ise Kayseri yerel basını bağlamında gazetecilik yapmakla birlikte, yayınların ulaştığı kapsam (uydu ve internet üzerinden yayın vb.) nedeniyle kendilerini ulusal/yaygın basın olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla 'Ulusal' cevabını veren gazeteciler, özünde Kayseri ilinde yerel gazetecilik pratikleri yürütmekle birlikte, ait oldukları kurumsal yapı ya da ürettikleri içeriklerin ulaştığı kapsam bakımından kendilerini yaygın basın olarak değerlendirmişlerdir.

nasıl fazla
değerlendiriyorsunuz?

Katılımcıların yurttaş gazetecilik içeriklerine ilişkin değerlendirmeleri, gazetecilikteki deneyimlerine göre t testi ile incelenmiş ve anlamlı bir farklılaşma ($\text{sig}=.044$) tespit edilmiştir. 5 yıl ve daha az süre gazetecilik deneyimine sahip olanların ilgili ifadeye ilişkin sergiledikleri ortalamalar daha düşüktür. Buna karşın 6 yıl ve daha fazla süredir gazetecik deneyimine sahip olanların yurttaş gazetecilik içeriklerini daha kaliteli buldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Yaşa Göre Yurttaş Gazetecilik İçeriklerinin Kalitesine İlişkin T-Testi

	Yaş	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Sig.	Sig (2-tailed)
Yurttaş gazeteciliği içeriklerinin kalitesini nasıl değerlendiriyorsunuz?	30 yaş ve altı	24	2,750	,6757	,936	,338	,049
	31 yaş ve üstü	25	3,200	,8660			,048

Katılımcıların yurttaş gazetecilik içeriklerine ilişkin değerlendirmeleri, yaş değişkenine göre t testi ile incelenmiş ve anlamlı bir farklılaşma ($\text{sig}=.049$) tespit edilmiştir. 30 yaş ve altında olan katılımcıların ilgili ifadeye ilişkin sergiledikleri ortalamalar daha düşüktür. Buna karşın 31 yaş ve üstünde olanların yurttaş gazetecilik içeriklerini daha kaliteli buldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Çalışılan Medya Kuruluşunun Kapsamına Göre, Yurttaş Gazetecilik İçeriklerini Etik Bulma Durumu T-Testi

	Gazetecilik kapsamı	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Sig.	Sig (2-tailed)
Yurttaş gazetecilik içerikleri, gazetecilik etiğine uygundur.	Ulusal	21	2,238	1,4800	1,489	,228	,029
	Yerel / bölgesel	28	3,107	1,2274			,035

Katılımcıların yurttaş gazetecilik içeriklerini etik bulma durumları, ürettikleri içeriklerin ulusal ya da yerel / bölgesel çapta yaygınlaşma durumuna göre t testi ile incelenmiş ve anlamlı bir farklılaşma ($\text{sig}=.029$) tespit edilmiştir. Ürettikleri içerikler ulusal çapta yaygınlaşan katılımcıların ilgili ifadeye ilişkin sergiledikleri ortalamalar daha düşüktür. Yerel / bölgesel çapta içerik üreten gazeteciler ise yurttaş gazetecilik içeriklerinin gazetecilik etiğine uygunluğu konusunda daha yüksek ortalamalar sergilemişlerdir.

Tablo 5. Sosyal Medyada Çalışılan Medya Kuruluşunun İçeriklerini Paylaşma Durumuna Göre Haber Üretim Hızı ve Telif Sorunlarına İlişkin Değerlendirmeler (T-Testi)

Yurttaş gazeteciliğinden sağlanan geleneksel etkilerini değerlendiriyorsunuz?	Sosyal medya platformlarında, çalıştığım kuruluştaki üretilen içerikleri paylaşıyorum.	n	Ortalama	Standart Sapma	F	Sig.	Sig (2-tailed)
Haberin üretim hızı	Hayır	14	2,714	,9945	,224	,638	,024
	Evet	35	3,457	1,0100			,027
Telif sorunları	Hayır	14	1,929	,7300	2,824	,099	,022
	Evet	35	2,629	1,0025			,011

Gazetecilerin sosyal medya platformlarında, çalıştıkları medya kuruluşunda üretilen içerikleri paylaşım durumlarına göre yurttaş gazeteciliğinden sağlanan içeriklerin geleneksel gazeteciliğe etkilerini değerlendirme durumları t testi ile incelenmiştir. Buna göre iki başlıkta anlamlı farklılaşma tespit edilmektedir. Sosyal medya platformlarında çalıştığı kuruluşun içeriklerini paylaşmayanlar,

yurttaş gazeteciliğinin haber üretim hızına etkisi ($\text{sig}=0,024$) ve telif sorunları ($\text{sig}=0,022$) gibi konularda daha düşük ortalamalar sergilemektedir. Sosyal medya platformlarında çalıştığı medya kuruluşunun içeriklerini paylaşmayanların haber üretim hızı konusunda genellikle ‘olumsuz etkiliyor’ yanıtını verdikleri (yüzde 64,3), paylaşım yapıyorum yanıtını verenlerin ise çoğunlukla ‘hem olumlu hem olumsuz etkiliyor’ (yüzde 51,4) şeklinde dağılım gösterdikleri anlaşılmaktadır. Çalıştığı medya kuruluşunun içeriklerini sosyal medya platformlarında paylaşan gazeteciler, diğer gruba kıyaslandığında (bu grubun çoğu bir etkisi olmadığını ya da fikrinin olmadığını belirtmiştir) yurttaş gazetecilik içeriklerinin telif konusunda olumlu ya da olumsuz birtakım etkilerinin olduğunu (olumsuz etkiliyor= yüzde 31,4, hem olumlu hem olumsuz etkiliyor= yüzde 11,4, olumlu etkiliyor= yüzde 5,7) ifade etmektedir.

Tablo 6. 'Yurttaş Gazeteciliği' ya da 'Vatandaş Gazeteciliği' Sizin İçin Ne İfade Ediyor? (Olumlu)

Olumlu değerlendirmeler	f	%
“Halk odaklı gazetecilik ya da toplum gazeteciliği” / “Halkın medyası” “Millete hizmet” / “Vatanı için çalışan fikir üreten”	4	21,1
“Bölge fark etmeksizin bütün haberlere ulaşabilmek” / “Ulaşılabilirlik açısından önemli” / “Haber üretme ve yayma noktasında çok daha hızlı” / “Yeni nesil ve gelecek için görünen, etki ve akış değeri yüksek, katılımcı gazetecilik”	4	21,1
“Vatandaşın en temel sorunlarını dile getirebilmek, vatandaşın en büyük haber kaynağı görünebilmesi için gerekli bir olgu” / “Vatandaşın her kesimini ilgilendiren önemli haberlerin yer aldığı gazetedir” / “Yurttaş Gazeteciliğini halkı bütün egemen siyasi ve sivil kuruluşlara karşı temsil etmek, sorunlarının görünmesini sağlamak ve çözümleri için bütün yayın organlarını kullanarak çözüme ulaşmaları için görevlerimiz arasında görüyorum.”	3	15,8
“Gerçekçi ve faydalı” / “Haberin gerçeği ve özünü ifade ediyor.” / “Günümüz gerçeği”	3	15,8
“Hür ve özgür” / “Objektif bir şekilde düşünceleri aktarabilmek”	2	10,5
“Ekonomik üstünlüğe dayalı gazetecilik”	1	5,3
“Gazetecilik vatandaşın dikkatini çekiyor”	1	5,3
“Benim için gazeteciliğin her yönü anlamlıdır”	1	5,3
Toplam	19	100

Katılımcılara yurttaş gazeteciliğinin onlar için ne anlam ifade ettiği sorulmuş ve açık uçlu biçimde yanıtlamaları istenmiştir. Söz konusu değerlendirmelerden olumlu olanlar yukarıdaki Tablo 6’da yer almaktadır. Buna göre dört katılımcı yurttaş gazeteciliğini “halk odaklı” gazetecilik, “halkın medyası”, “millete hizmet” ve “vatan için çalışan” biçiminde anlamlandırdığını belirtmektedir. Diğer dört katılımcının ise yurttaş gazeteciliğiyle ilgili “ulaşılabilirlik” ve “hız” unsurlarını vurguladıkları anlaşılmaktadır. Üç katılımcı yurttaş gazeteciliğinin kendileri için “vatandaş sorunlarını dile getirme”, “vatandaş temsil etme”, “vatandaş haberdar etme” gibi anlamlara geldiğini belirtmiştir. Yurttaş gazeteciliğini “günümüzün gerçeği”, “haber gerçeği ve özü”, “gerçekçi ve faydalı” şeklinde ifade eden üç gazeteci bulunmaktadır. İki gazeteci ise vatandaş gazeteciliğini “hür ve özgür”, “objektif bir şekilde düşünceleri aktarabilmek” şeklinde nitelilemişlerdir.

Tablo 7. 'Yurttaş Gazeteciliği' ya da 'Vatandaş Gazeteciliği' Sizin İçin Ne İfade Ediyor? (Olumsuz)

Olumsuz değerlendirmeler	f	%
“Vatandaş gazeteciliğinin tecrübesiz insanların yanlış şekilde vatandaş yönlendirdiğini düşünüyorum bir basın mensubu olmak sadece içerik üretilip eline kamera alıp bunu yansıtmak değildir” / “Yurttaş gazeteciliği, bana göre belirli bir elekten ya da süzgeçten geçmediği sürece tehlikeli bir süreç doğurabilecek bir kavramdır. Vatandaş profesyonel olarak haberciliği bilmediği için sosyal medyada yayınlamış olduğu haberin doğurabileceği sonuçlardan haberdar değildir ama mesuldür bu yüzden belirli bir süzgeçten geçmediği sürece tehlikeli sonuçları olabilir.” / “Vatandaş gazeteciliğinde kendi menfaat ve çıkarlarına göre yapılan haberlere daha çok rastladığım için haberin pek güvenilir olduğunu düşünmüyorum”	3	27,3
“Hiçbir anlam ifade etmiyor” / “Bir şey değil”	2	17,2

“Bilgi kirliliği”	2	17,2
“Vatandaşın gazetecilik yaptığını sanması” / “Birbirinden çok uzak...(geleneksel gazetecilik ile)”	2	17,2
“Yurttaş gazeteciliği karşımı çünkü benim yaptığım haberin önüne geçiyor” / “Vatandaş da gazeteci olmasın bizim işimiz o”	2	17,2
Toplam	11	100

Yurttaş gazetecilik ile ilgili olumsuz değerlendirmeler Tablo 7’de yer almaktadır. Buna göre yurttaş gazetecilik; “vatandaşın yanlış yönlendirildiği”, “tehlikeli”, “güvenilirliği düşük”, “bilgi kirliliği” içeren bir gazetecilik pratiği olarak değerlendirilmektedir. İki katılımcı yurttaş gazeteciliği için “hiçbir anlam ifade etmiyor” ya da “bir şey değil” şeklinde değerlendirme yapmış ve yurttaş gazeteciliğın bir gazetecilik faaliyeti olarak değerlendirilemeyeceğine göndermede bulunmuştur. Ayrıca burada söz konusu olan “amatörlük” katılımcılar tarafından; “basın mensubu olmak sadece içerik üretip eline kamera alıp bunu yansıtmak değildir”, “vatandaş profesyonel olarak haberciliği bilmediği için”, “vatandaşın gazetecilik yaptığını sanması”, “birbirinden çok uzak”, “vatandaş da gazeteci olmasın bizim işimiz o” gibi ifadelerle olumsuz biçimde değerlendirilmektedir.

Tablo 8. 'Yurttaş Gazeteciliği' ya da 'Vatandaş Gazeteciliği' Sizin İçin Ne İfade Ediyor? (Müzakereli, Nötr ya da Diğer)

Müzakereli ya da nötr değerlendirmeler	f	%
“Sosyal medya vasıtasıyla duyuru, bilgilendirme” / “Vatandaşın yaşadığı ya da şahit olduğu olay veya sorunları kendi imkanları ile kamuoyuna duyurması” / “Ulusal televizyonlardaki whatsapp ihbar hattının bir kopyası niteliğindeki gazetecilik türüdür” / Kullandığımız teknolojik araçlardan ötürü şuan herkes olan bir olayı aynı anda servis etme gücüne sahip lakin bunu haber formatına dönüştürememekte onların yaptığı muhabirlik olarak tanımlamaktayım bizim yaptığımız ise gazetecilik	4	21,1
“Vatandaşın gelen amatöre içerikler” / “Asıl mesleği ve gelir kaynağı gazetecilik olmayan yani profesyonel olarak bu işi yapmayan vatandaşların teknoloji kullanarak haber üretmesi.” / “Kendi fikirlerini internet ve sosyal medya hesaplarından aktarabilen, profesyonel mesleği gazetecilik olmasa da içerik üretip paylaşabilen kişilerdir.”	3	15,8
Yurttaş gazeteciliğının olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Özellikle sosyal medyada sahte hesapların varlığı, yanlış haber yayılmasına olanak tanımaktadır. Ancak, habere ulaşmakta hız açısından doğru ve delilli bilgiler açısından da olumlu bir durum ortaya çıkmaktadır. Yurttaş gazeteciliğinin olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Özellikle sosyal medyada sahte hesapların varlığı, yanlış haber yayılmasına olanak tanımaktadır. Ancak, habere ulaşmakta hız açısından doğru ve delilli bilgiler açısından da olumlu bir durum ortaya çıkmaktadır.	1	5,3
Fikrim yok / Diğer	11	57,9
Toplam	19	100

Konuyla ilgili müzakereli değerlendirmeler yapan katılımcıların ifadeleri Tablo 8’de bulunmaktadır. Buna göre yurttaş gazeteciliği, yurttaşın sosyal medya ve diğer iletişim olanakları aracılığıyla “duyuru”, “bilgilendirme” yapması şeklinde değerlendirilmektedir. Bir gazeteci bu tür içeriklerin formatına dikkat çekerek, yurttaş gazetecilik içeriklerinin salt “muhabirlik” olduğuna, profesyonel gazetecilerin ise enformasyonu haber formatına dönüştürebildiğine dikkat çekmektedir. Yurttaş gazeteciliğın “amatörlere içerik sağladığı” ve “asıl mesleği gazetecilik olmayanların haber üretmesi” şeklinde değerlendirmelerde bulunan üç gazeteci bulunmaktadır. Bir katılımcı ise yurttaş gazeteciliğiyle ilgili olarak “yanlış haber yayılmasına olanak sağlaması” konusuna dikkat çekerken, “hız” açısından ise olumlu bir noktaya vurgu yapmaktadır.

Tablo 9. 'Yurttaş gazeteciliği' Uygulamalarını Daha İyi Hale Getirmek İçin Ne Yapılmalı?

Size yurttaş gazeteciliği uygulamalarını daha iyi hale getirmek için ne gibi adımlar atılmalı?⁴	f	%
Güvenilirliği arttırılmalı / teyit süreci / kaynakların incelenmesi	15	28,3
Denetleme, kanuni sınırlama, kontrol getirilmeli	7	13,2
İçerik kalitesi / özgünlük / çözünürlük arttırılmalı	5	9,4
Diploma zorunluluğu ve tecrübe şartı / eğitim	3	5,7
Halk ile iç içe olunmalı	2	3,8
Gazeteci olmayanlar haber paylaşmamalı / yapılmamalı	2	3,8
Gazeteciliğin saygınlığı arttırılmalı	2	3,8
Vatandaşlar sorumlulukları konusunda bilgilendirilmeli	2	3,8
Belgeye dayanmalı, etik anlayışla yapılmalı	1	1,9
Devlet desteklemeli	1	1,9
Ekonomisi güçlendirilmeli	1	1,9
İhbar hatları doğru kullanılmalı	1	1,9
Diğer / Fikri yok / Boş	11	20,8
Toplam	53	100

Profesyonel gazetecilere, yurttaş gazeteciliği uygulamalarını daha iyi hale getirmek için ne gibi adımlar atılması gerektiği sorulmuştur. Tablo 9 ilgili soruya verilen yanıtları göstermektedir. Soruya verilen yanıtlar incelendiğinde en fazla dikkat çekilen noktanın “güvenilirliğin arttırılması”, “teyit süreçlerinin” işletilmesi, “kaynakların kontrol edilmesi” olduğu anlaşılmaktadır. Yurttaş gazeteciliği içerikleriyle ilgili güvenilirlik problemi ve bunun aşılması en fazla gündeme getirilen konudur. Bunun dışında; “denetleme”, “sınırlama”, “kontrol getirilmesi” güvenilirlik problemiyle bağlantılı olarak getirilen çözüm önerileri arasında yer almaktadır. Ayrıca üretilen içeriklerin kalitesinin, özgünlüğünün arttırılması, kullanılan fotoğrafların çözünürlüğünün yükseltilmesi katılımcıların vurguladığı öneriler arasında yer almaktadır. Gazetecilik faaliyetleri yürütülebilmesi için “eğitim” ve “diploma zorunluluğu” getirilmesi üç gazeteci tarafından dile getirilmiştir. Gazeteciler tarafından dile getirilen diğer bazı öneriler; “gazeteciliğin saygınlığının arttırılması”, “gazeteci olmayanların haber yapmaması”, vatandaşların haber, bilgi paylaşırken neden olabileceği zarar ve “sorumlulukları konusunda bilinçlendirilmesi” ve “devletin desteklemesi” şeklindedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Yurttaş gazeteciliği gerek hak odaklı haberler çerçevesinde gerekse tanık olunan olaylara ait anlık bilgi ve görüntülerin topluma sosyal medya hesapları ya da ana akım medya üzerinden ulaştırılması bakımından önemli bir gazetecilik biçimidir. Profesyonel olarak gazetecilik yapan basın mensupları da kendi kişisel medya hesaplarından yurttaş gazetecilik yapabildikleri gibi, çalıştıkları basın kuruluşuna gönderilen içerikleri yayımlayarak da yurttaş gazetecilik uygulamalarının bir parçası olabilmektedirler.

Profesyonel olarak gazetecilik yapan ve özellikle de yerel medya kuruluşlarında çalışan basın mensupları; yerinden haber etme, çok sesliliğe katkıda bulunma, kamusal tartışmalara aracılık etme işlevleri bağlamında yurttaş gazeteciliğe karşı olumlu yaklaşabilmektedir. Bunun yanı sıra amatör kişiler tarafından üretilen içerikle gazetecilik mesleğini zarara uğratma, kendi mensubu oldukları gazetenin tiraj ve tıklanma oranını düşürmesi sebepleriyle yurttaş gazeteciliği olumsuz bir biçimde de değerlendirilebilmektedirler.

Bu çalışmada Kayseri’de çalışan profesyonel gazetecilerin yurttaş gazeteciliğini tanıma ve kullanma pratikleri ve yurttaş gazeteciliğe ilişkin görüşleri hakkında bilgi edinilmek istenmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler incelendiğinde, profesyonel gazetecilerin yurttaş gazeteciliğine ilişkin içeriklere kayıtsız olmadıkları, başta sosyal medya olmak üzere farklı iletişim kanalları aracılığıyla yurttaş gazetecilik içeriklerine ulaştıkları anlaşılmaktadır.

⁴ Açık uçlu yanıtlarda katılımcı cevapları birden fazla başlıkta kodlandığı için, toplam yanıt sayısı katılımcı sayısını aşmaktadır.

Araştırmada 30 yaş üstü ve 6 yıl ve daha uzun süredir meslekte bulunduğunu ifade eden tecrübeli gazetecilerin yurttaş gazetecilik içeriklerini, hem yaşça daha genç (30 yaş ve altı) hem de tecrübe olarak mesleğin ilk yıllarında bulunan (5 yıl ve daha az) gazetecilerden daha kaliteli buldukları ortaya çıkmıştır. Yurttaş gazetecilik iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin sonucunda yaygın anlamını kazanmıştır. Bu sonuç dijital medyada içerik üretmek konusunda daha aktif, üretilen içerikleri takip etmek konusunda daha seçici olabilen yeni nesil gazetecilerin, yurttaş gazetecilikle ilgili içerikleri yetersiz bulması, üretilen içeriklere olan güvenlerinin daha az olabilmelerinden kaynaklanabilir.

Ürettiği içerikler ulusal düzeyde yaygınlaşan yerel gazeteciler, yurttaş gazetecilik içeriklerinin gazetecilik etiğine uygunluğu konusunda daha olumsuz bir tutum sergilemişlerdir. Araştırmaya katılan yerel gazetecilerin bir kısmı ulusal medya kuruluşlarının il temsilciliklerini de yürütmektedir. Kurumsallaşmış medya organizasyonlarının yurttaş gazetecilik konusunda farklı bağlamlarda olumsuz yaklaşım sergileyebildiği ya da buradan üretilecek olası içeriklere şüpheyle yaklaştığı bilinmektedir. Söz konusu gazetecilerin temsil ettikleri medya kuruluşlarının yurttaş gazetecilik konusuna ilişkin yaklaşımlarını yansıttıkları düşünülmektedir.

Sosyal medya hesaplarını içerik paylaşmak üzere kullanmayan gazeteciler, yurttaş gazeteciliğin haber üretim hızının gazetecilik pratiklerini olumsuz etkilediğini düşünmektedirler. Sosyal medya hesaplarında içerik paylaşanların ise, haber üretim hızı konusunda hem olumlu hem de olumsuz birtakım etkilere dikkat çektikleri tespit edilmiştir. Yurttaş gazetecilikten sağlanan içerikler hem haberin hammaddesi olarak iş görme hem de sosyal medya ve internet yoluyla süratle yaygınlaştırma konusunda fırsat alanları oluşturmaktadır. Diğer yandan mesleğin profesyonel yönü dikkate alındığında, günümüzde ortaya çıkan hız aynı zamanda bir baskı unsuru olarak da değerlendirilmektedir. Hız baskısı temel gazetecilik öğretileri arasında bulunan doğrulama süreçlerinin sekteye uğratması nedeniyle olumsuz bir durum yaratmaktadır.

Telif konusunda da benzer bir durumun ortaya çıktığı ifade edilebilir. Buna göre sosyal medya üzerinden medya kuruluşuna ait içerik paylaşmayanlar, telif konusunda bir etki bulunmadığı ya da bir fikrinin olmadığını daha çok ifade ederken, bu tür paylaşımlar yapanların telif konusunda olumsuz etkileri daha çok dile getirdikleri anlaşılmaktadır. Bu grubun söz konusu paylaşımları gerçekleştirdikleri için, telif ile ilgili olumsuz deneyimler edindikleri tahmin edilmektedir.

Katılımcıların yurttaş gazeteciliğin onlar için ne ifade ettiğine ilişkin soruya verdikleri cevaplar değerlendirildiğine, 19 katılımcının yurttaş gazetecilikle ilgili olumlu, 11 katılımcının olumsuz değerlendirmelerde buldukları, 8 katılımcının ise müzakereli şekilde konuyu değerlendirerek hem olumlu hem de olumsuz yönleri dikkat çektikleri anlaşılmaktadır. 11 katılımcı ise bu konuda fikir beyan etmemiştir. Yurttaş gazeteciliğin daha iyi hale getirilmesi için araştırmaya katılan gazetecilerin getirdikleri öneriler incelendiğinde ise, doğrulama süreçleri ve güvenilirliğin artırılması en fazla dile getirilen konudur. Buna ek olarak yurttaş gazeteciliğe denetim, kanuni sınırlama, kontrol getirilmesi, eğitim ve diploma şartı ile gazeteci olmayanların bu tür içerik paylaşmalarını gerektirdiği yönündeki görüşler dikkat çekmektedir. Ayrıca vatandaşların hem dijital ortamda dolaşıma giren yanlış bilgiler konusunda hem de kendi paylaştıkları içeriklerden doğacak zararların sorumlulukları konusunda bilgilendirilmesi gerekliliği, araştırmaya katılan gazetecilerin vurguladıkları noktalar arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak profesyonel gazetecilerin yurttaş gazetecilik ve yurttaş gazeteciliğin geleneksel gazetecilikle ilişkisi bakımından görüşleri ikili bir yapı arz etmektedir. Profesyonel gazeteciler bir yandan yurttaş gazeteciliğin geleneksel gazetecilik anlayışına zarar verdiğini, gazetecilik mesleğini tehdit ettiğini düşünüp yurttaş gazeteciliği rakip olarak değerlendirirken; diğer yandan yurttaş gazeteciliği profesyonel gazeteciler tarafından görmezden gelinmeyecek derecede önemli bir olgu, hatta önemli bir haber/istihbarat kaynağı olarak görmektedirler. Bu ikili bakış açısının ortaya çıkmasında araştırmaya katılan profesyonel gazetecilerin bazı mesleki ve demografik özelliklerinin anlamlı birer değişken olduğu belirtilmelidir.

Ek Bilgi

Bu araştırmaya ilişkin etik inceleme Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından gerçekleştirilmiş, proje 26.10.2021 tarihinde etik açıdan onaylanmıştır. (Başvuru No: 403)

KAYNAKLAR

- Abunimah, A. (2011, 12 Haziran). New evidence about Amina, the ‘Gay Girl in Damascus’ hoax [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://electronicintifada.net/blogs/ali-abunimah/new-evidence-about-amina-gay-girl-damascus-hoax>
- Alankuş, S. (2009). Yeni habercilik arayışları: Hak odaklı habercilik, yurttaş gazeteciliği, barış gazeteciliği. S. Alankuş (Yay. Haz.). Gazeteciliğe başlarken okuldan haber odasına (s. 88-127) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Balel, C. (2009). Günümüz Türk basınında yurttaş gazeteciliğinin durumu ve uygulamalarının değerlendirilmesi (Yüksek lisans tezi).
- Bennett, D. (2011) A 'gay girl in Damascus', the mirage of the 'authentic voice' - and the future of journalism. Keeble, R. & J. Mair (Ed.). Mirage in the desert? Reporting the Arab Spring (s.187-195) içinde. Suffolk: Abramis. Erişim adresi: <https://ssrn.com/abstract=2035022>
- Campbell, V. (2015). Theorizing citizenship in citizen journalism. *Digital Journalism*, 3, 704-719. doi: 10.1080/21670811.2014.937150
- Cangöz, İ. (2003). Yurttaş gazeteciliği ve yerel basın. S. Alankuş (Der.). Gazetecilik ve habercilik (s. 101-119) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Çevikel, T. (2011). Profesyonel haber medyasında yurttaş katılımı: CNN Türk-Haberim örneğinde katılımcı gazeteciliğin sınırları. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı 14, 55-77. Erişim adresi: <http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/tr/download/article-file/82706>
- Devran, Y. ve Özcan Ö. F. (2017). Habercilikte hegemonya mücadelesi: Yurttaş gazeteciliği: Fırsat mı tehdit mi?, *Global Media Journal TR Edition*, 7, 150-173. Erişim adresi: https://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/yusuf_devran_omer_faruk_ozcan_-_habercilikte_hegemonya_mucadelesi_yurttas_gazeteciligi_firsat_mi_tehdit_mi.pdf
- Duran, R. (2009). Yurttaş gazeteciliği. S. Alankuş (Der.). Gazetecilik ve habercilik (s. 85-101) içinde. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Erduran, Y., Ataman, B., Çoban, B. ve Aydın, U. U. (2018). *Profesyonel gazetecinin yurttaş gazetecilikle imtihanı*. İstanbul: Kafka Yayınları.
- George, D. ve Mallery, P. (2010). SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference 17.0 Update (10th Edition). Boston: Pearson.
- Gezgin, S. (2007). Türkiye’de yerel basın. S. Gezgin (Ed.). Türkiye’de Yerel Basın (s. 177-197) içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Goode, L. (2009). Social news, citizen journalism and democracy. *New media & society*, 11, 1287-1305.
- Gürel, N. (2007). Yerel basının işlevi ve demokrasilerde görevi. S. Gezgin (Ed.). Türkiye’de Yerel Basın (s. 171-177) içinde. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Kim, Y. ve Lowrey, W. (2015). Who are citizen journalists in the social media environment?. *Digital Journalism*, 3, 298-314. doi: 10.1080/21670811.2014.930245
- Kurtuluş, S., Kurtuluş, K. ve Öztürk, S. (2012). Research Methodology in Marketing Publications in Turkey: Review and Evaluation. *Marketing Management*, 28, 13-1.
- Nachmias, C. F. ve Nachmias, D. (2008). *Research methods in the social sciences* (7th ed.). New York, NY : Worth Publishers.
- Nip, J. Y. M. (2006). Exploring the second phase of public journalism, *Journalism Studies*, 7, 212-236. doi: 10.1080/14616700500533528
- Noor, R. (2017). Citizen journalism vs. mainstream journalism: A study on challenges posed by amateurs. *Athens Journal of Mass Media and Communications*, 3, 55-76. doi: 10.30958/AJMMC.3.1.4
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th Edition). Boston: Pearson.
- Uzun, R. (2006). Gazetecilikte yeni bir yönelim: Yurttaş gazeteciliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 633-656. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1723830>

Extended Abstract

Citizen journalism, which was associated with civil participation rather than journalism in the late 1990s, gained its widespread meaning with the developments in communication technologies. Technological developments that enable the masses to communicate have included citizens in the process of collecting, writing and publishing news. Thus, citizen journalism has become a mediator for the masses who are unable make their voices heard in mainstream media and a representation of the transmission of witnessed events to social media platforms or mainstream media. Citizen journalism is functionally similar to the local press due to its contribution to polyphony. It also supports the local press in preparing the groundwork for public debates, providing news materials, and increasing the diversity of news. However, accessing the content produced by citizens with new media reduces circulation and the number of clicks and causes economic problems for the local press. This research aims to determine how professional journalists working in Kayseri think that citizen journalism affects their practices of recognizing and using citizen and traditional journalism practices based on the relationship between citizen journalism and the local press. In the study, conceptual information about citizen journalism was provided, and the relationship between the local press and citizen journalism was expressed. Thereafter, the data obtained from the research conducted with press employees in Kayseri were evaluated and shared. In the study in which a quantitative method was used, a survey technique was applied. The convenience sampling technique was used for the sample selection. Journalists actively working in different media organizations in Kayseri were asked to complete the prepared questionnaire. The sample of the study included 49 journalists who agreed to participate in the research. Although the answers given to the questions have a statistical meaning, they are also valuable in terms of interpreting the opinions of local press employees about citizen journalism. In the research, the citizen journalism content of experienced journalists who stated that they were older than 30 years ($p=0.049$) and had been in the profession for six years or more ($p=0.044$) were reviewed, over journalists who were younger (30 years old or below) or inexperienced. It has been revealed that Professional journalists who are experienced with more than five years think that citizen journalism contents have better quality. On the other hand lesser experienced journalists (experience of five years or less) think that contents are provided by citizen journalism have less quality. The journalists working in national media organizations were more suspicious about journalism ethics compliance of citizen journalism content than those working in local and regional media organizations ($p=0.029$). The journalists who did not use their social media accounts to share content thought that the speed of news production in citizen journalism negatively affected their journalism practices ($p=0.024$). Those who shared content on their social media accounts drew attention to both the positive and negative effects on the speed of news production. In addition, it was understood that the journalists who did not share content of the media organization on social media expressed more that there was no effect or they were not aware about the effects on copyright, while those who made such posts expressed more about the negative effects on copyright ($p=0.022$). With the answers given by the participants to the question about what citizen journalism meant to them were evaluated, 19 participants made positive statements about citizen journalism and 11 participants made negative statements about citizen journalism, and eight participants drew attention to both the positive and negative aspects by deliberating the issue. Eleven participants did not express their opinion on this question. When the suggestions made by the research participants of about improving citizen journalism were examined, verification processes and increasing reliability were the most frequently mentioned issues. Additionally, their opinions highlighted that non-journalists should not share such content without supervision, legal restrictions, control, education and diplomas in citizen journalism. Furthermore, the necessity of informing citizens both about the false information circulating in the digital environment and about the responsibilities of the damages that may arise from the content they share was among the points emphasized by the participants. As a result, the views of professional journalists in terms of citizen journalism and its relationship with traditional journalism present a dual structure. From the research, it was concluded that the press employees in Kayseri see citizen journalism as a threat or rival that harms traditional journalism on the one hand, and on the other hand, it is an important phenomenon that cannot be ignored by professional journalists and is seen as an important source of news/intelligence.

ŞÜKRÎ-İ BITLİSÎ'NİN SELİMNÂMESİNDE LALE VE LALEZÂRA DAİR

Vesile ALBAYRAK SAK *

ÖZ

Olayları kısa, özlü olarak anlatan, okunmaları kolay, akıcı, kaleme alanların bilgi, görgü ve uğraşısına göre bilgiler aktaran Selimnâmeler tarihî bilgileri aktarmaları yanında yazıldıkları dönemin edebî, sosyal, ahlakî, dinî yönlerini de yansıtan eserlerdir. Bir milletin dili, dini, sosyo-ekonomik yapısı, devlet idaresi ve estetik anlayışı eserlerin içlerine serpiştirilmiştir. Bu eserlerden birisi de mesnevi tarzında Azeri Türkçesi ile yazan Şükrî-i Bitlisî'ye ait Selimnâme isimli eserdir. Şükrî-i Bitlisî söz konusu manzum eserinde Klasik şairlerin vazgeçemedikleri birçok unsurdan yararlanmış aynı zamanda yaşadığı XVI. yüzyılın sosyal gerçekliği çerçevesinde bir eser ortaya koymuştur. İran şiiirinden Anadolu'ya geçen ilk örneklerini Mevlâna'nın eserlerinde gördüğümüz sonraki yüzyıllarda ise Klasik şiiirimize iyiden iyiye yerleşen laleyi özellikle XVI. yüzyıl şairlerinin çok kullandıkları bir gerçektir. Renginden dolayı sevgilinin yanağına teşbih edilen bu çiçek, birçok anlam ilişkileri içinde düşünülmüş renk ve şekil itibarıyla çok çeşitli çağrışımlarla şiiirde kullanılmıştır. Makalemizde Şükrî-i Bitlisî'nin Selimnâmesinde lalenin Klasik Türk edebiyatındaki anlam çerçevesinden farklı kullanılışı incelenecek, onun hangi referanslara dayanarak laleyi Osmanlı-Safevi mücadelesinin sembolik unsuru olarak ele aldığı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, lale, lalezâr, Selimnâme, Safevi

ABOUT TULIP AND TULIP GARDEN IN THE SELİMNÂME OF ŞÜKRÎ-İ BITLİSÎ

ABSTRACT

Selimnames are concise and easily readable accounts of events that provide insights into the literary, social, moral, and religious aspects of the era in which they were written. They serve as mirrors of the period and reflect the language, religion, socio-economic structure, statecraft, and aesthetic understanding of the people. One of the Selimnames was written by Şükrî-i Bitlisî in Azeri Turkish using the mesnevi style. He drew from classical poetry elements that he could not discard, but he also incorporated social realities of the 20th century. The tulip, which originated in Iranian poetry, spread to Anatolia and was featured prominently in Ottoman poetry of the 16th century. The flower was likened to the beloved's cheeks and lips for its color and was imbued with various symbolic meanings that Ottoman poets could not ignore. This article examines whether Şükrî-i Bitlisî used the tulip as an aesthetic element in Selimnâme and how it handled the flower as a symbolic element of the Ottoman-Safavid struggle. It focuses on the religious references associated with the tulip and the various symbolic associations made with its color and shape in classical Turkish literature.

Keywords: Classical Turkish literature, Tulip, Tulip Garden, Selimnâme Safavid

GİRİŞ

Bitlis'te doğan; Mevlâna Şükrî ve Mevlâna Âşık isimleriyle anılan Şükrî-i Bitlisî bir XVI. yüzyıl şairidir. Hakkında verilen bilgiler yetersizdir. Osmanlı'dan önce Akkoyunlu sarayında yaşadığı, I. Selim tahta geçince İstanbul'a gelerek hükümdara bir kaside sunduğu ve özel meclisine girdiği Âşık Çelebi tarafından ifade edilir (Kılıç, 2010: 1430). Hakkındaki bilgilerin çoğunu Selimnâme'sinin hâtîme kısmından öğrendiğimiz kadarıyla Şükrî tahsilini nerede tamamladığını, kimlerden ders aldığını belirtmese de, birçok ilme vâkıf olduğunu; Türkçe, Farsça, Arapça, Ermenice, Hintçe dillerini bildiğini ifade etmektedir (Uğur, Çuhadar ve Gül, 1995: VII-XI).

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, albayrak_vesile@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5343-1099>

Divan ve Selimnâme olmak üzere hâlihazırda iki eseri mevcut olan Şükrî'nin Divan'ında 129 gazel, 2 rubai mevcuttur (Avarbek, 2020: 32). Fütühâtü's-Selîmiyye adıyla da bilinen Selimnâme'si ise tıpkı Divan'ı gibi Nevâyî üslubuyla yani Çağatay Türkçesiyle kaleme alınmıştır. İki kez nazmedilen eserin ilki Çaldıran Muharebesi, Ridaniye Savaşı, Kemah Kalesi'nin fethi gibi birçok savaşın kazanılmasında önemli rol oynayan Şehsüvaroğlu Ali Bey'in tavsiyesiyle kaleme alınır ancak Şehsüvaroğlu Ali Bey'in ölümü üzerine yerine Koçi b. Halil Bey getirilir. Eserde çok hata olduğunu söyleyen Koçi Bey, Şükrî'ye mesnevi nazım şekliyle yazdığı bu eserini yeniden yazmasını söyler. Eserini ikinci kez kaleme alan Şükrî de veziriazam İbrahim Paşa vasıtasıyla Selimnâme'sini Kanunî Sultan Süleyman'a sunar.

Şiirlerini renksiz, hayallerini sade bulan Latîfi'ye göre Şükrî'nin yazdığı bu kitap için yirmi bin akçe câize (İsen, 1990: 456), Gelibolulu Mustafa Âlî'ye göre ise seksen bin akçe zeâmet aldığı ancak izhâr-ı şükrân etmediği (İsen, 1994: 234) ifade edilir. Orijinal selimnâmelerden biri olan eser Hoca Sadeddin, Gelibolulu Mustafa Âlî gibi tarihçiler tarafından kaynak olarak değerlendirilmiş, modern tarih araştırmalarında da kaynak metin olarak kullanılmıştır.

Türk Edebiyatında Lale

Türk kültüründe oldukça geniş bir kullanıma sahip olan lale Divan şairlerinin şiirlerinde de sıklıkla kullanılan bir motif olmuş, Hâfız ve Sadi'nin şiirleriyle İran şiirinden Anadolu'ya geçmiştir (Ayvazoğlu 1992: 107). Tespit edebildiğimiz kadarıyla lale için söylenen ilk mısralar Mevlâna'ya aittir.

Bizim gönlümüzde lalelik var, gül bahçesi var. Oraya solmanın, perişan olmanın yolu yok (Mesnevi C. 3/2935: 238).

Demekte, bu sözleri söylerken de yüzünde nergisler, güller, laleler açılmaktaydı (Mesnevi C. 3/3520: 87).

Lalenin yüzü nasıl kan gibi kızarır? Gül, kesesinden nasıl altın saçar? (Mesnevi C. 2/1660: 127).

Bitkilerin hepsi de elest sesini duydular da koşmaya başladılar; yaratanın mesti oldular! Onlar yoktular, yokluktan geldiler! Gül de lale de söğüt de yokluk âleminden varlık âlemine geldiler (Divan-ı Kebir C.2.1832: 387).

Mesnevi ve Divan-ı Kebir'deki beyitlerde Mevlâna, laleyi ilahi bilginin bulunduğu mekân, ilahi ilim, kalp, ilahi bilginin yüze verdiği mutluluk, Mevlâna'nın gönlü, ruhun sıfatları, yanak, tasavvuf dışı (İncidağı, 2015: 392) olarak kullanmakta XII. yüzyılda Anadolu'ya laleyi getirmektedir.

Sonraki yüzyıllarda ise Ahmedî, Şeyhî, Necatî Bey ve Ahmet Paşa gibi şairlerle klasik şiirimize iyiden iyiye yerleşen lale, gülle amansız bir rekabete girer. Taşradan gelip gülün tahtına göz diken bu çiçek klasik Türk şiirinde gül (verd), nesrin, nesteren, şakayık'u-n-nu'mân, sünbül, nergis (anber), zerrîn, zerrîn-kadeh; nevrûz, benefşe (menevşe), yasemen (semen, yasemin) sûsen, nîlûfer, (nîlû-per, nîlû-berg), çadır çiçeği, reyhân, fesleğen, karanfil (karanfûl), za'feran; (şebbûy), zambak, buhûr-ı Meryem, bahâr-ı Meryem, leylâk, merzengûş (mercan köşk), sedâb, lisânü's-sevr olmak üzere Türk şiirinde isimleri bizzat zikredilmek suretiyle geçen 28 çiçek arasında yer alır. Aynı çiçeğin farklı isimleri listeden çıkarıldığında ise kendine yer bulabilen sadece on dokuz çiçekten (Açıl, 2015: 10) biri olur.

Klasik şiirin ve şairlerin her dönem dikkatini çeken lale ve lalezâr, başta kaside nazım şekliyle yazılmış bahariyeler olmak üzere şairlerin divanlarında boy göstermiş, risalelere, mecmualara esami-i lale, lale isimlerinin zikredildiği eserlere konu olmuştur. Rûmî, lale-i nu'mân (şakayık, gelincik), Manisa lalesi, Girit lalesi gibi isimlerle anılan Divan şiirinin bu taşralı, yabancı güzelinin XVI. yüzyılda Kanunî'nin şeyhülislamı Ebussuud Efendi tarafından ıslah edilmesiyle çiçek meclisinin konukları arasına kabul edilmiş, XVII. yüzyıldan sonra lalezârların tasvir edildiği, özellikle lale çeşitleri üzerine yazılmış şiirler, lale redifli kasideler ve manzumelerden sonra (Önal, 2009: 924) İstanbul'daki şöhretini Avrupa'ya taşımış, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda da adına devir açılacak kadar şöhrete kavuşmuştur.

Allah lafzındaki harflerle yazılması ve ebced değerlerinin aynı olması sebebiyle dinî bir kabule de mazhar olan, Allah'ı ve onun birliğini, güzelliğini simgeleyen lale (Uludağ, 1991: 304) üsluplaştırmanın da eklenişiyile İslami bir estetikle yeni bir mana yüklenmiş, kumaştan tahtaya, deriden halıya sedef ve taşlara önemli bir süsleme unsuru olarak boy göstermiş, “rütbe-i vâlâ” sahibi olmuştur.

Gülün tahtını sallayan bu çiçek çoğunlukla rengi ve şekli münasebetiyle somut, soyut birçok unsurla ilişkilendirilmiş, geniş bir anlam çerçevesine sahip olmuştur. Bu anlam çerçevelerinden biri de baharla, kışı savaş hâlinde düşünme, zihinde canlandırma durumudur. Bu geleneksel tasavvur divan şairlerini bu savaşı tasvir ederken çiçekleri kullanmaya itmiş; tuhaf karşılanabilecek bir durum olsa da savaş ile çiçek bir arada kullanılmıştır. Dağları, vadileri apansız basıp yağmalayan kış hükümdarına karşı bahar sultanının çiçek ordusu ilk olarak Divan-ı Lügati't-Türk, Kutadgu Bilig'de ele alınmışsa da çiçek adları hemen hiç zikredilmemiştir.

Bahar ile kışı savaş hâlinde düşünme tasavvuru Lâmiî Çelebi'nin Münâzara-i Sultan-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ adlı müstakil eserinde de görülür. Ancak Divan şairleri artık çiçeklerden genel olarak değil ayrıntılarına inerek ve isimlerini vererek söz ederler. Bahar sultanının kış şehriyarıyla savaşma niyeti duyulur duyulmaz herkes saklandığı köşeden çıkarak onun bayrağı altında toplanır. Meydan çiçekler ve bitkilerden askerlerle dolar ve bahar sultanı sefer için belirlenen uğurlu vakitte askerlerine hareket emrini verir. Bu ordunun takviye gücünde diğer çiçeklerin yanında kol kol laleler yerini alır. Ve sonunda bahar sultanı görkemli bir zafer kazanarak kış şehriyarını ülkesinden sürüp çıkarır. Bu kullanımlarda bahar mevsiminin sefer mevsimi olduğu ve divan şairinin de baharı değil sanki Osmanlı ordusunun sefere çıkışını anlattığı (Ayvazoğlu, 1992: 33) ifade edilir.

Mısra ve beyitlerde çok çeşitli anlam münasebetleriyle ele alınan lale ile ilgili müşahede, telakki ve inanışlar söz konusudur.

Lale, renginden dolayı âşık, gönül, kan, yara, yüz, yanak, gelin, kanlı göz ve gözyaşı, kanlı kefen, ateş, çerağ, şafak, Kızılbaş, şarap; şeklinden dolayı kadeh, çadır, asker, sancak beyi, kırmızı fanus, etfâl, külâh, dil vb. unsurların benzetilene olarak ifade edilir (Kurnaz, 1996: 541).

Lalenin beyitlerde ortaya çıkan en mühim yanının kırmızı rengi olması (Tolasa, 2001: 476) birçok divan şiirinde görülür.

Lâmiî Çelebi'nin Münâzara-i Sultân-ı Bahâr bâ-Şehriyâr-ı Şitâ adlı eserinde her tarafa mektuplar gönderip asker sayısını ve teçhizatını çoğaltan Bahar Sultanı Uludağ'ın eteklerine gelip muharebe meydanına bayrağını diker. Lâmiî Çelebi kızıl laleleri Anadolu'dan toplanmış kuvvetli gençlerden meydana gelen yaya Azap askerlerine benzetmektedir.

Ve kol kol lâle vü zaymerân u Şakâyıq-ı Nu'mân gurra-bîn-i türkâna kızıl börg ile ârâste kıldı ki, bisât-ı hâmûn yâkût u la 'lle murassa' dîbâce döndi.

'Azâb leşkeridür kızıl lâleler

Aga zaymerândur Şakâyıq re'îs (Eğri, 2001: 182)

Aynı benzetmeyi Hoca Sadeddin Efendi Tacü't-Tevarih'te İstanbul'un Fethi'nde “Konstantiniyye'nin Düşüşü” başlığı altında yapmaktadır.

Azaplar gibi kızılca börkünü giydi lâle

Bir anda dikti ona gözünü şakayı ise (Parmaksızoğlu, 1979: 274)

Şükri-i Bitlisî'nin Selimnâmesinde Lale

Yavuz dönemini anlatan müstakil eserlerden olan ve bilhassa Selim devrini idrak edip onunla sefere katılan müelliflerin kaleme alışlarıyla gayet mevsuk tarihî (Tekindağ, 1970: 197) ve edebî değer taşıyan Selimnâmeler dönemlerinin estetik anlayışlarını da yansıtırlar. Yavuz Sultan Selim'le birlikte

İran Seferi'ne katılan Şükrî-i Bitlisî (Babinger, 1992: 59) orijinal Selimnâmelerden birini kaleme almıştır.

Kadılık, müderrislik ve müftülük gibi görevlerde bulunan Şükrî-i Bitlisî, mesnevi tarzında Doğu Türkçesiyle yazdığı Selimnâmesi'nde lale ve lalezârı değişik anlam ilişkileri içinde kullanmakta, farklı çağrışımlarla farklı bir anlatı malzemesi olarak ele almaktadır. Eserinde lalenin çok çeşitli renkleri olmasına rağmen en çok kırmızı rengi anılarak kullanılması bu rengin de yer yer al, hamrâ, sürh, ahmer, la'l, la'lin, kızıl gibi kelimelerle ifade edilmesi; şekil olarak da özellikle taç, efser, külah benzetmesi dikkat çekmektedir.

Lâmiî, Nihânî ve Hayâlî'de Şâhî, Râfîzî, Kızılbaş (Kartal, 1998: 99-145-148) anlamları ve renk, şekil ilgisiyle birkaç beyitte rastladığımız lale ve lalezâr Şükrî-i Bitlisî'de pek çok beyitte Şah İsmail ve ordusu için kullanılmaktadır. Divan şairlerinin bahar mevsiminde çiçek açması sebebiyle çoğu zaman zevk, safa, eğlence ve işretle beraber düşünüp şekil itibarıyla daha çok kadeh, şarap, tabak vb. benzettikleri ve bilhassa XVI-XVIII. yüzyıllar arasında, süs bitkisi ve süsleme motifi olarak çok büyük önemsedikleri (Baytop, 1992: 5) laleyi Şükrî-i Bitlisî birçok beyitinde olumsuz anlam ve çağrışımlarla ifade etmektedir.

Anlam çerçevesi noktasında Klasik Türk şiirinde en çok yanak, yüz, dudak, ben, göz, ağız, dil gibi (%53)insan uzuvlarıyla ilişkilendirilen lalenin, (%7) taç, efser, şapka gibi eşya ve yine aynı oranda sancakbeyi, serasker, serleşker, sâlâr-ı çemenzâr, şehlevend, asker, sipah gibi şahıslar noktasında değerlendirilmesi (Bayram, 2007: 213) söz konusu olduğunda Şükrî-i Bitlisî'nin çizdiği anlam çerçevesi daha da önem kazanmaktadır.

Divan şairinin yaşadığı zaman ve sosyal durumla alakalı bu sembolik anlatımlar aslında bu şiirin soyut, mazmunlardan ibaret bir anlayışta olmadığını işaretidir. Şükrî-i Bitlisî'de klasik Türk edebiyatının vazgeçilmez çiçeği lale ve lalezâr Osmanlı-Safevi çatışmasının sembolik, canlı bir unsuru olarak ele alınmakta, mücadele daha çok dinî bir çerçeveye oturtulmaktadır.

Yavuz Sultan Selim'in tahta geçmesiyle (1512-1520) yönünü Doğu'ya çevirip Safevilerle mücadele etme arzusu içinde olmasının ve mücadelenin meşruiyeti için Şeyhülislamlardan fetva almasının sebebi siyaset-din ilişkisi ile birlikte özellikle Safevi ordusunun bel kemiğini oluşturan Türkmen kabilelerinin Anadolu kökenli olması ve Safevilerin insan kaynağı bakımından istediği zaman Anadolu'dan beslenebilmesinin (Kaplan, 2010: 31) önlenmesidir ki özellikle Doğu'daki pek çok kalenin ve yerin (Kemah-Mardin Kaleleri) alınıp tekrar elden çıkmasında bu durum gözlenmekte Yavuz'un bu soruna son verme kararlılığı ve aciliyeti Selimnâme'de ortaya konmaktadır.

Bitlisî'nin aşağıdaki beyitleri, yukarıdaki sebepler neticesinde Şîî propagandanın Anadolu'yu tehlike ve tefrikaya düşürdüğüne hatta bunun cihaddan dahi elzem olduğuna dair alınan fetvaların bir terennümü olduğu açıktır. Safevi devletinin kurulmasında ve tarikatın Anadolu'da yayılmasında Şah İsmail tarafından kendisine “baba” diye hitap edilen (Sümer, 1976: 26) babası II. Bayezid'in gevşek idaresinin sebep olduğunu bilen ve kendisini İslam'ın hâmisî gören Yavuz'un Şah İsmail hakkındaki düşünceleri aynı zamanda devletin ve tebaanın düşünceleridir ki Yavuz, Şah İsmail ve ordusunu yenmek için değil yok etmek için mücadele eder.

Erdebil şehridin itdi hurûc
Çarh ona yâr oldu vü virdi urûc

Evliyâ nesli diyü her hâs u 'âm
Ona yüz dönderdi [hem] şark oldu râm

Başâ tâc aldı vü çıkdı ol ferîd
'Âlem ehlin ser-be-ser itdi mürîd

Şimdi Rûm içre mürîdi çok durur

Ona meyl itmez vilâyet yok durur

Mustafâ şer‘ine mâni‘dir bugün
Kendi etvâriyle kâni‘dir bugün

(Uğur, Çuhadar ve Gül, 1995: 127)¹

Şükrî, Şah İsmail’in Horasan, Herat, Şirvan, Mazenderân ve Kirvan’ı Acem’den aldığını işlerinin zulm ile siyaset olup yeryüzüne fitne saldıgını, zamanında mescidden, medreseden Kur’an’dan eser görmediğini belirttikten sonra Yavuz’un Şark Seferi niyetini belirtir. Zira Şah İsmail’in Anadolu’yu kızıl taçlı müridleri ile doldurma temennisi söz konusudur. Şah Haydar, Şah İsmail ve müritlerinin On İki İmamı temsilen on iki dilimli kırmızı bir külah taktıkları (İnalçık, 2009: 135), bu uygulamayla birlikte farklılaşmanın iyice belirginleştiği (Teber, 2007: 158) hatta *Şahî* söyleyişle Şah İsmail’e mensubiyetin ifade edildiği (Onay, 1993: 250), bundan sonra da onlara Kızılbaş dendiği bilinmektedir.

Başlarında tâc vardır **lâle-vâr**

Yer yüzün tâciyle itsem **lâlezâr** s.128

Yavuz Sultan Selim’in Şark Seferi’nde seferin uzaması ve şartların güçleşmesi, ordunun geri dönme isteğini dillendirmesi sebebiyle sevdiği ve itibar ettiği Hemdem Paşa’yı idam ettirmesinin ardından Mustafa Paşa’yı Bayburt’a göndererek Kızılbaşları ortadan kaldırıp hisarı almasını ister.

Her kızıl-başını anun def kıl

Lâle hem görsen taşından ref kıl s.148

Şükrî-i Bitlisî “Âgâh Yâften-i Şâh İsmâ‘îl ez-Leşker-i Deryâ-Misâl” başlığıyla, zorlu ve sayıca çok süvarileriyle övünen Şah İsmail’in ordusundan bahseder.

Anda ger çoksa sipâh u mâl u genc

Mende dahi var süvâr-ı zor-senc

Gösterem men dahi ana çok süvâr

Yer yüzün tâcile idem **lâlezâr** s.151

Şah İsmail’in Horasan, Urus (Rus), Şam, Azerbaycan, Bağdat, Âmid ve Mardin’den topladığı askerlere atfen Bitlisî’nin anlattığı lalezâr kızılbaş askerlerin kesilmiş başları ve kanlarıyla dolu meydandır. Nitekim bir sonraki başlık altında alıntılanan “Çaldıran sahrâsın itdi lâlezâr” mısraı da bu manayı desteklemektedir.

Yine şair “Müheyyâ Şüden-i ‘Asâkir-i Rûm ve Muhârebe-i Kızılbaş-ı Şûm” Anadolu Askerinin Hazırlanması ve Uğursuz Kızılbaşla Savaş, ifadesiyle 1514’teki Çaldıran Savaşı’nı anlatmaktadır.

Çaldıran sahrâsın itdi **lâlezâr**

Kırmızı tâciyle ol çâbü-k-süvâr s.159

Şükrî-i Bitlisî kırmızı taç ile yine şekil ve renk ilişkilendirmesine gitmektedir. Bu ilişkilendirmenin herkesçe kabul gören bir tarihî sürece işaret ettiği anlaşılmaktadır. Hatâyî mahlasıyla şiirler yazan Şah İsmail Divanı’nda yer alan beyit de buna işaret etmektedir.

Kızıl alem kızıl bayrak kızıl tâc

¹ Sayfa numarası verilen bütün beyitler şu esere aittir: A. Uğur, M. Çuhadar ve A.Gül, *Şükrî-i Bitlisi Selim-nâme*. İstanbul: İsis Yayınları,1995.

Yine gâzilere ol gün hazerdir (Ergun, 1946:174)

Çaldıran Savaşı'nda lalelerin de Şah'ın ordusunda asker olduğunu belirterek Şah İsmail'in askerlerinin çokluğuna dikkat çeken şair, savaş alanındaki Şah İsmail'in, askerlerine kırmızı taç takıp her yeri lale bahçesine çevirdiğini anlatmakta dahası bu askerlerin Şah için savaşıma sabırsızlığı gösterdiklerini ifade etmektedir.

Çün kızıl tâciyle bindi ata Şâh
Lâle dahi Şâh için çekdi sipâh s.160

Er libâsı yiryüzün itdi bahâr
Tâc-ı hamrâdan zamâne **lâlezâr** s.160

Bitlisî bu beyitle Yavuz'un karşısına çıkmaması yüzünden Şah İsmail'e kadın elbisesi göndermesi olayına da gönderme yapmakta; neden sonra ortaya çıkan Şah ve ordusuna telmihte bulunmaktadır.

Çaldıran Ovası'na ova sırtından inen Osmanlı ordusunu gören Şah İsmail askerlerini savaş meydanına saf saf dizer. Sol cenaha Diyarbakır beylerbeyi Ustacalu'yı bırakan Şah, sağ arka cenahta da kendi yerini alır. Batı Anadolu'dan Malkoç hacibini getirten Şah İsmail'in kuşatma esnasında *dil alma* yani İslam ve Türk tarihinde istihbarat için esir alma yöntemine de başvurduğu (Gökalp, 2014: 47) anlatılır.

Gelmedin meydâna ceng için sipâh
Mâlkoç hâcibini almışdı Şâh
Dil getürmişlerdi Rûmî'den anı
Sordı anı Şâh kim ol er kanı
...
Şimdi bu tağdan iner sahrâya ol
Göz kızardır **lâle-i hamrâya** ol s.161

Selim'in göz kızarttığı **lâle-i hamrâ**, şüphesiz Şah İsmail'in laleler gibi kızaran kırmızı taçlı askerleridir.

Çaldıran'da savaş devam etmektedir. Kıyasıya süren mücadelede Şah İsmail'in sayıca fazla ordusu Hadım Sinan Paşa'nın yerinde hamleleriyle bertaraf edilir. Paşa, Safevi ordusunun sol cenah kumandanı Ustacaloğlu'nı öldürür. Şah İsmail meydandan kaçıp canını zor kurtarır.

Sağ yanı leşkerün bir **lâlezâr**
Kırmızı bayraklu hayli bî-şümâr s.172

Lâlezâr oldu o sahrâ yek-sere
Lâle-gûn tâc anca kim düşdi yere s.180

Şükrî-i Bitlisî Selimnâmesinde Kemah Kalesi'nin fethine geniş yer vermiştir. Hem ticaret, kavşak yolu üzerinde olması hem de İran topraklarıyla Anadolu topraklarının sınırı olması sebebiyle Şah İsmail'in elinde bulundurduğu bu muhkem Kale, Bıyıklı Mehmed Paşa tarafından 921/1515'te fethedilmiştir.

Surh-ser kaniyle toldı ol hisâr

Tâc-ı hamrâ şehrin itdi **lâlezâr** s.227

Kale'nin Kızılbaş kaniyle ve şehrin kırmızı taçlılarla dolması anlatımında yine *lalezâr* Şah İsmail'in kırmızı taçlı askerleri için kullanılmaktadır. Şair “şehrin” ifadesi ile kalenin sadece askerlerle değil aynı zamanda Alevî nüfusla dolu olduğunu da ifade etmektedir. Kalenin Osmanlı idaresine girişi ise şöyle ifade edilir:

Üstüvâr itdi hisârı bir dahi

Gül-şen itdi **lâlezârı** bir dahi s.227

Lalezârın gülşene dönmesi şeklindeki bu anlatımda görülüyor ki şair lale-lalezâr ifadeleriyle Safevi hükümdarı Şah İsmail ve ordusunu anlatmakta Kale'nin fethini lalezârın gülşene dönmesi olarak ifade etmekte, lale ve gülü veya lalezâr ve gülşeni sembol olarak kullanmaktadır.

Kemah Kalesi'nin fethedildiği haberini alan Şah İsmail üzüntülüdür. Yeniden gayrete gelip bir çeri toplar ve teçhizatlandırır. Nur Ali kumandasındaki bu birliği Bıyıklı Mehmed Paşa'nın üzerine gönderir. Erzincan yakınlarında lale renkli taçlarıyla sahrayı dolduran Nur Ali ve askerleri büyük bir yenilgiye uğrarlar.

Tâc ile sahrâlar oldı **lâle-gûn**

Cûşa geldi mevc urup deryâ-yı hûn s.248

Kırmızı kanile tâc-ı **lâle-gûn**

İtdi ol sahrâyı yek-ser bahr-ı hûn s.249

Lale renkli taçlıların kırmızı kanlarıyla sahra kan deryasına döner, mücadelede Nur Ali de öldürülür.

Şükrî-i Bitlisî Doğu'da Safevilerin Diyarbakır bölgesinde sığındıkları son kale olan Mardin Kalesi'nin alınışını da “Âgâh Yâften-i Şâh İsmâ'îl ez-Âmeden-i Leşker-i Nusret-Şi'âr be-Âmeden-i Kara Han” başlığıyla ifade eder.

Çaldıran'da yenilen Şah İsmail Ustacalıoğlu'nun kardeşi Kara Han'ı bu kez Diyarbakır valisi yapar ve kız kardeşiyle evlendirir. Kemah Kalesi elden gitmiştir. Kara Han Mardin Kalesi'ni karargâh olarak kullanır. Şah İsmail, Mardin Kalesi'ne sığınan Safevilere sahip çıkması ve bölgeyi yeniden ele geçirmesi için Kara Han'ı teçhizatlandırıp yüreklendirir. Bu iyi at binen valisinden o diyarı baştan başa lale bahçesine çevirmesini ister. Kara Han da tıpkı Ustacalu ve askerler gibi *Pîr-i müridan* olarak bilinen Şah İsmail'e son derece bağlıdır.

Kırmızı tâc ile iy çâbuk-süvâr

Ol diyâr-ı yek-ser itgil **lâlezâr** s.262

Kara Han'a destek olarak gönderilen ordu ile yeryüzü adeta kızarır.

Çıkdı Mardin'den sipâh-ı bî-şümâr

Surh-tâc itdi zemîni **lâlezâr** s.264

Âmid'e Saray'dan gönderilen destek kuvvetin gelişiyle Bıyıklı Mehmed Paşa Koçhisar'da (Kızıltepe) Kara Han'la mücadeleye girişir. Savaş alanı kırmızı taç ile dolar. Bunlar arasında Kara Han'ın ordusunda Varsak, Menteş, Teke Türkmenleri de mevcuttur. Yeryüzünü dolduran bu askerlerin ellerinde kılıç, dillerinde Şah, Şah ifadeleri vardır.

Kırmızı tâc ile toldı ma'reke

Kimi Varsak kimi Menteş kim Teke s.273

Bıyıklı Mehmed Paşa'ya destek veren Kürt beyleri de mücadelede gayret göstermişlerdir.

Kürd Muhammed Beğ dahi dutdı kemîn

Surh-serden **lâlezâr** oldu zemîn s.273

Lâlezâr oldu serâ-ser ol diyâr

Cevşene gark oldu bî-pâyân süvâr s.273

Mücadele devam etmektedir. Kara Han'ı Nasuh isimli Osmanlı askerinin atından düşürüp başını kesmesiyle savaşın seyri değişir. Kızılbaş ordusu kaçmaya başlar ve bâd-ı sarsardan lalezâr bozulur. Şah İsmail'in ordusunu yani lale bahçesini bozan, bozguna uğratan soğuk rüzgâr (bâd-ı sarsar), Osmanlı ordusudur.

Döndi yek-ser Surh-ser itdi firâr

Bâd-ı sarsardan bozıldı **lâlezâr** s.275

Yer yüzine Surh-ser virdi revâc

Lâle evrâkı gibi dağıldı tâc s.275

Beytte yine çiçekleri parlak, renkli, hemen hemen birbirine eşit altı taç yapraktan oluşan lale Şah İsmail askerlerinin giydiği kırmızı taca benzetilmekte, on iki terkli tacın düşmesi, dağılması lalenin yapraklarının dağılması ile anlatılmakta lale ile taç arasında renk ve şekil ilgisi kurulmaktadır.

Kelleden künbed düzildi bî-şümâr

Tâc ile sahrâlar oldu **lâlezâr** s.275

Kellelerden kümbet düzülmüş (ölen askerlerin çokluğu), bitkisiz, susuz, geniş ova da Şah İsmail'in cansız yatan askerlerinin taçlarıyla lale bahçelerine dönmüştür. Şah İsmail'in Çaldıran yenilgisi sonunda toparlanamaması sonrasında bir zamanlar Karakoyunluların hâkimiyetinde olan, onlardan Akkoyunlulara, onlardan da İran şahlarının ellerine geçen Diyarbekir ve Mardin gibi Türk bölgeleri yeniden kazanılmış (Gibb, 1999: 468) Safeviler de bu yenilgilerden sonra Doğu'da tutunamamışlardır. Doğu sınırları denetim altına alınmış, Osmanlı hâkimiyetinde kalan Türkmenlerle (Anadolu Kızılbaşları) İran'ın irtibatı kesilmiş, Safevi Devletini kuran Kızılbaşlar evrilip Şiîleşirken Anadolu'daki Kızılbaş Türkmenler geleneksel usüllerini devam ettirmişlerdir (Gündüz, 2013: 147). Şah İsmail'in Çaldıran Savaşı sonrası günlerini daha çok eğlence ve av partilerinde geçirmesi, Kızılbaşlar arasında ciddi bir kırılma meydana getirmiş, onun şeyhlikten şahlığa uzanan hayat çizgisi Mürşid-i Kâmil sıfatından sıradan insan konumuna inmesi ile noktalanmıştır.

SONUÇ

Çok çeşitli malzemeye oluşturulmuş klasik Türk edebiyatına ait eserlerin anlaşılabilmesi dinden astronomiye, tarihten mitolojiye birçok alanda iyi bir donanıma sahip olmayı gerektirmektedir. Klasik edebiyatımızda özellikle manzum yazılan tarihler de böyle meydana getirilmiş eserler arasındadır. Zira tarihî bilgi vermelerinin yanında bu eserlerin bir kısmında aynı zamanda edebî bir metin ortaya koyma çabası vardır. Bitlisî'nin eseri de bunlardan biridir. Eserindeki kimi beyitler Şîî propagandanın Anadolu'yu tehlike ve tefrikaya düşürdüğüne, Safevilere karşı verilen mücadelenin mübah hatta cihat olduğuna dair alınan fetvaları ve devlet politikasını referans alsa da söz konusu manzum Selimnâme tarihî öneminin yanında edebiyatımız için dikkat çekici bir konuma sahiptir.

Klasik şiirin ve şairlerin her dönem dikkatini çeken, rengi ve şekli münasebetiyle somut, soyut birçok unsurla ilişkilendirilen ve oldukça geniş bir anlam çerçevesine sahip olan lale başta kaside nazım şekliyle yazılmış bahariyeler olmak üzere pek çok esere konu olmuştur.

Lale ve lalezâr, Bitlisî'nin eserinde kırmızı taç ile yapılan renk ve şekil ilişkilendirmesi ile pek çok beyitte tarihî süreçten de güç alarak olumsuz çağrışımlarla ifade edilmiş, klasik Türk edebiyatındaki soyut anlam evreninden ziyade somut ve sembolik anlam kullanımlarıyla karşımıza çıkmıştır.

Şükrî-i Bitlisî'nin önemli bir kaynak olan söz konusu Selimnâmesinde lale pek çok beyitte sosyal durumla alakasız estetik bir unsur olarak kullanılmamış zevk, safa, eğlence ve işretle beraber düşünülmemiştir. Bahariyelerde baharla kış sultanları arasında gerçekleşen mücadelenin savaş meydanı ve âşğın gözyaşlarını döktükleri yerler olan lalezârlar da Bitlisî'de yaşanan sosyal gerçeklik çerçevesinde ele alınmış, lale renk ve şekil benzerlikleri ilgisizle kızıl taca, lalezâr da Şah İsmail'in kızıl taçlı askerlerine, ordusuna benzetilmiştir. Elbette Bitlisî bu benzetmeleri yaparken renk, şekil ilişkileri başta olmak üzere, çabuk solması, suya ihtiyaç duyması gibi lalenin klasik Türk edebiyatındaki anlam zenginliğini de göz ardı etmemiştir.

Diyebiliriz ki Şükrî-i Bitlisî, Selimnâmesinde lale için farklı bir anlam çerçevesi çizmiş, Klasik edebiyatın vazgeçilmez çiçeği laleyi Osmanlı-Safevî çatışmasının sembolik bir unsuru olarak ele almıştır.

KAYNAKLAR

- Açıl, B.(2015). Klasik Türk şiirinde estetik bir unsur olarak çiçekler. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5, 1-28.
- Avarbek, G. D. (2020). *Bitlisli Şükrî Dîvânı*. İstanbul: DBY Yayınları.
- Ayvazoğlu, B.(1992). *Güller kitabı*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Babinger, F.(1992). *Osmanlı tarih yazarları ve eserleri*. (Çev. C. Üçok) Mersin: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bayram, Y.(2007). Klasik Türk şiirinde duyguların dili: çiçekler. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4, 209-219.
- Baytop, T. (1992). *İstanbul lalesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eğri, S. (2001). *Lâmi'î Çelebi Bir Bursa Efsanesi Münâzara-i Sultân-ı Bahâr Bâ-Şehriyâr-ı Şitâ*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ergun, S. N. (1946). *Hatâyî Divanı Şah İsmail Safevî edebî hayatı ve nefesleri*. İstanbul: Maarif Kitaphanesi.
- Gibb, E.J.W.(1998). *Osmanlı şiir tarihi I-II*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gökalp, M.H. (2014). Bir askerlik terimi olarak til/tıl/dil ile kurulan unutulmuş deyimler. *İnternational Journal of Language Academy* 2/3, 40-73.

- Gündüz, T.(2013). *Son Kızılbaş Şah İsmail*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- İnalçık, H. (2009). *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İncidağı, A.S. (2015). *Mevlâna'nın Mesnevî'sinde yer alan bitki ve meyvelerin tasavvuf dünyasındaki sembolik anlamları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- İsen, M. (1994). *Gelibolulu Mustafa Âlî Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yayınları.
- İsen, M. (1990). *Latîfî Tezkiresi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, D. (2010). *Yazılı kaynaklarına göre Alevîlik*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kartal, A. (1998). *Klasik Türk şiirinde lâle*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kılıç, F. (2010). *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Kurnaz, C. (1996). *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlîli*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî (1991). *Mesnevî* (Çev. V. İzbudak). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî (2000). *Divan-ı Kebir Seçmeler* (Çev. Ş. Can). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Onay, A.T. (1993). *Eski Türk Edebiyatında mazmunlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Önal, S. (2009). Klasik Türk Edebiyatında Lâle ve Edebî Bir Tür Örneği Olarak Lâle Şiirleri. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 4/2, 911-927.
- Parmaksızoğlu, İ.(1979). *Hoca Sadettin Efendi Tacü't-Tevarih*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sümer, F. (1976). *Safevî Devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu Türklerinin rolü*. Ankara: Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları.
- Teber, Ö.F. (2007). Haydariyye Taifesine Yönelik Eleştiriler: “Risâle fi Hakki't-Tâifeti'l-Haydariyye” Ekseninde. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1, 157-175.
- Tekindağ, Ş. (1970). “Selim-nâmeler”, *Tarih Enstitüsü Dergisi* 1, 197-230.
- Tolasa, H. (2001). *Ahmet Paşa'nın şiir dünyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Uğur, A., Çuhadar, M. ve Gül, A. (1995). *Şükrî-i Bitlîsî Selim-nâme*. İstanbul: İsis Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.

Extended Abstract

Tulip, which has a quite wide range of usage in Turkish culture, has been a pattern that was frequently used in the poems of Divan poets, and transferred from Iranian poetry to Anatolia with the poems of Hafez and Saadi. The first lines mentioned for Tulip belong to Mevlâna. Tulip and tulip garden, which termly excited attention of classical poetry and poets, appeared in the poetries of poet especially in the bahariyya (springtime kaside) written in the form of eulogy poem. It has been the subject in the tracts, journals and in the works in which the esami-i lale (names of the tulips) and tulips are mentioned. This rural and wild beauty of Divan poetry, that was mentioned with Rûmî, lale-i nu'mân (peony, common poppy), Manisa tulip, Cretan Tulip, was accepted among the Flower Council after being bred by Ebussuud Efendi, the shaykh al-islam of Suleyman the Magnificent in the XVI Century. Following XVII century, it moved its reputation in Istanbul to Europe after the poems, especially written on tulip

types, in which tulip gardens were depicted and, after eulogies and poetries on tulips, and it gained a reputation to be able to open an era in its name in the XVII and XVIII centuries. Since it is written in letters of Allah and has the same abjad values, it assigned a new meaning with an Islamic aesthetic by adding the stylized tulip, which is also honoured with a religious acceptance and symbolized Allah and his unity and beauty, It appeared as an important element of decoration from fabric to wood, leather to carpet, mother-of-pearl and stones, and became the owner of "rütbe-i vâlâ. This flower, which dethroned the rose, has been associated with many concrete, abstract elements, mostly due to its color and shape, and has a wide meaning framework. One of these frameworks of meaning is to think about the winter and spring in at war and to visualize it. This traditional imagination encouraged the divan poets to use flowers while depicting this war; although it is strange, war and flowers were used together. Although the flower army of the spring sultan was first mentioned in *Divan-ı Lügati't-Türk* and *Kutadgu Bilig* against the winter monarch who raid and looted the mountains and valleys all of a sudden, the names of flowers were almost never mentioned. Şükrî-i Bitlisî also uses tulips in *Poetical Selimnama* (the book of Selim). These works, which are one of the single works describing the Yavuz era, and which have a real historical and literary value, especially with the writings of the authors who realized the Selim era and participated in the campaign with him, reflect the aesthetic understandings of their periods. Şükrî-i Bitlisî, who participated in the Iranian Campaign with Yavuz Sultan Selim, wrote one of the original *Selimnâmes*. Although the tulip has a wide variety of colors, it is noteworthy that red color is mostly mentioned and used in his works, that this colour is partly expressed with the words such as *al, hamrâ, sürh, ahmer, la'l, la'lin, kızıl* and resembled especially a crown, circlet, cone etc. Classical Turkish literature, which has Islamic religion and mysticism at its source, which is composed of many elements from Islamic history to Iranian mythology, national culture and language material, and which is expressed in many names, is a product of Turkish-Islamic civilization and is an important part of rich Turkish culture. Being able to understand the works of this literature, which is created with a wide variety of materials, requires having a good things in many fields from religion to astronomy, history to mythology. Dates written in verse in our classical literature are among the works created in this way, because in some of these works, there is also an effort to create a literary text as well as providing historical information. And the work of Bitlisî is one of them. Although some couplets in his work refer to the fatwa and state policy that the Shiite propaganda endangers and conflicts Anatolia, that the struggle against the Safavids is fair en even jihad, the poetical *Selimnama* has a remarkable position for our literature as well as its historical importance. Tulip and tulip garden, which termly excited attention of classical poetry and poets, appeared in the poetries of poet especially in the *bahariyya* (springtime *kaside*) written in the form of eulogy poem. it has been the subject in the tracts, journals and in the works in which the *esami-i lale* (names of the tulips) and tulips are mentioned. Tulip and tulip garden in Bilisî, have been expressed in negative connotations by taking power from the historical process in many couplets with the relation of color and shape made with the red crown and were confronted us with the use of concrete and symbolic meaning rather than the abstract universe of meaning in classical Turkish literature. Our study also proved that *Divan* poetry was not irrelevant to the time and social conditions it lived in, and that it did not have an understanding consisting of abstract and verses with symbolic expressions. *Sehsuvaroglu Ali Bey*, the prince of *Dulkadir*, who had great admiration for Yavuz, asked his Scholar Şükrî to write a work in the type of *Ahmedî's Iskendername* (the book of Alexander). Şükrî, who wrote *Selimnama* at the request of *Sehsuvaroğlu Ali Bey* and entitled *Fütûhâtü's-Selîmiyye*, participated in the Iranian Campaign and wrote his work in the light of the information provided by Ali Bey and he saw himself. In the said *Selimnama* of Şükrî-i Bitlisî, which is an important source, the tulip was not used as an aesthetic element in many couplets and was not considered together with pleasure, enjoyment, entertaining and libation. In *Bahariyya*, the struggle between the spring and winter sultans and the tulip gardens which are the battlefiels or the places where the lovers shed tears, were also discussed within the framework of the social reality experienced in Bitlisî', and the tulip was compared to the red crown with respect to color and shape similarities, and the tulip garden to the red crowned soldiers of *Shah Ismail* and his army. Of course, while making these comparison, Bitlisî did not ignore many of the richness of tulips in classical Turkish literature such as color, shape relations, quick wilting and water requirement. We can say that Şükrî-i Bitlisî has formed a different meaning frame for the tulip in his *Selimnama*, and considered tulip, the indispensable flower of classical literature, as a symbolic element of the Ottoman-Safavid conflict.

9. SINIF TARİH DERS KİTABINDA ESKİÇAĞ ÜNİTESİYLE İLGİLİ KAZANIMLARIN İÇERİK VE ETKİNLİKLERLE UYUMUNUN İNCELENMESİ*

Sevgi KAÇMAZ**

Necdet HAYTA***

ÖZ

Öğretim programları doğrultusunda hazırlanan ders kitapları, öğrencilere konuları planlı ve sistematik bir şekilde sunan, bununla birlikte öğrencilerde oluşması beklenen bilgi, beceri ve tutumları gerekli eğitim öğretim yöntemlerini kullanarak açıklayan materyallerdir. Türkiye’de tarih öğretimine bakıldığında, tarih dersinin genellikle öğretmen anlatısına ve ders kitaplarına bağlı olduğu göze çarpmaktadır. Bundan dolayı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen hedeflere öğrencilerin ulaşmasında ve tarih dersi öğretim programındaki kazanımların gerçekleştirilmesinde tarih ders kitapları önemli bir araçtır. Bu çalışmanın amacı, 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabındaki Eskiçağ Tarihi konusu ile ilgili kazanımların içerikle ve etkinliklerle uyumunun incelenmesidir. 2018 tarihli, tarih dersi öğretim programında Eskiçağ Tarihi ünitesiyle ilgili yer alan kazanımlardan hareketle, 2021 tarihli ders kitabında Eskiçağ ünitesinde yer alan içerik ve etkinlikler ele alınmıştır. Araştırmada nitel araştırma tekniklerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmaktadır. Doküman analizi yöntemi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi veren yazılı materyallerin incelenmesini kapsamaktadır. Dokümanlardan elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi, nitel veri analiz türleri arasında sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri olmakla beraber genellikle yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılır. Çalışmada, kazanımların her birinin Eskiçağ Tarihi konularını içeren ünitelerle uyumlu olduğu belirlenmiştir. Kazanımlardan bazılarıyla ilgili ise söz konusu ders kitabında etkinliklerin oluşturulmadığı, örnek metinler ünite içerisinde yer alsa da öğrenciyi harekete geçirecek bir soruya ya da etkinliğe yer verilmediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarih ders kitabı, eskiçağ tarihi, tarih eğitimi

INVESTIGATION OF THE COMPATIBILITY OF THE ACHIEVEMENTS REGARDING THE ANCIENT AGES UNIT WITH THE CONTENT AND ACTIVITIES IN THE 9TH GRADE HISTORY LESSON BOOK

ABSTRACT

Textbooks are crucial materials that provide students with a structured presentation of subjects and explain the knowledge, skills, and attitudes expected to be developed in them using appropriate teaching methods. In Turkey, the teaching of history has been mainly reliant on textbooks and the teacher's lectures. Therefore, history textbooks play an essential role in helping students achieve the goals set by the Ministry of National Education and realize their achievements in the history curriculum. This study aims to examine the compatibility of the 2021 MEB 9th grade History textbook's achievements in Ancient History with its content and activities. Based on the Ancient History unit's achievements in the 2018 history curriculum, the Ancient Age unit's content and activities in the 2021 textbook are scrutinized. The research employed the document analysis method, a qualitative research technique, and the content analysis method to analyze the data. The study found that all the achievements are consistent with the Ancient History topics covered in the units. However, some activities were not included in the textbook for some achievements, and although the unit contains sample texts, there are no questions or activities to engage the students.

Keywords: History textbook, ancient history, history education

* Bu makale Sevgi KAÇMAZ’ın yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi, Ankara, sevgikcmz7@gmail.com.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0421-659X>

*** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi, Ankara, nhayta@gazi.edu.tr. ORCID:

<https://orcid.org/0000-0002-8707-3637>

GİRİŞ

Tarih ilmi, insanoğlunun zaman ve mekan içerisinde gösterdiği eylemleri ve gelişmeleri ele alarak neden-sonuç ilişkisi içinde inceler ve araştırır (Bernheim, 1936, s.51). İnsanlara geçmişte olup bitenler hakkında bir bakış açısı sağlayan ve kolektif bir bellek olan tarih, oldukça geniş bir alana yayılmaktadır (Tosh, 2011, s.3-4).

Günümüzden uzun zaman önce meydana gelmiş olayları ele alan Tarih dersi, konusu itibari ile öğrencilerin günlük yaşam ve deneyimlerimden uzaktır. Her ne kadar geçmişten günümüze uzanan tarih dersine kaynaklık edecek kalıntılar, yazılı, sözlü, çizili, görsel ya da sesli kaynaklar olsa da tarih dersi içerik bakımından soyut bir ders olarak tanımlanabilir. Tarihten doğru bir şekilde yararlanmak için, sağlam temellere dayandırılan bir tarih eğitime ihtiyaç vardır. Genel olarak tarih öğretimine verilen görev, geçmişin kültürünü ve bilgisini yeni nesillere aktarmaktır. Günümüzde ise bu düşüncenin yerini geçmişin bilgisini aktarmakla birlikte tarihsel düşünme ve problem çözme becerilerinin öğretilmesi almıştır (Demircioğlu, 2019, s. 67-68).

Tarih öğretiminin amaçlarını ele aldığımızda genel anlamda şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Tarihle ilgili temel kavramların öğretilmesi
2. Kültürel aktarım, tarihsel bilgi ve toplumsal değerlerin öğretilmesi
3. Geçmiş ve bugünü anlamak için tarih öğretimi
4. Kimlik gelişimi ve mevcut ideolojik yapının benimsetilmesi için ve
5. Bilimsel düşünme ve deneyim becerisi kazandırmak için tarih öğretimi (Demircioğlu, 2019, s. 68).

Görüldüğü üzere tarih öğretiminde sadece bilgi aktarımı değil, tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılması da önem arz etmektedir. Bu becerilerden bir kısmı bir kez öğrenildiği zaman yaşamın farklı dönemlerinde de kullanılabilir (Safran, 1993, s. 834). Tarihsel öğretimin amaçlarından biri olan “geçmiş ve bugünü anlamak” için tarihi, bir bütün olarak öğrencilerin zihninde anlamlandırmak gerekmektedir. Bundan dolayı da tarihsel süreç içerisinde kronolojik olarak Eskiçağ Tarihi konuları önemli yer tutar. Kronoloji algısı, öğrencilerin olaylarla dönemleri eşleştirerek o dönemle olay arasındaki ilişkiyi anlamlandırmasına katkıda bulunur (Şimşek, 2019, s. 98). Tarih bilincinin öğrencide oluşabilmesi için Eskiçağ Tarihi konuları önemli bir başlangıç basamağıdır (Öztaşkın ve Üngör, 2013, s. 2). Alman eğitim bilimci Johann Friedrich Herbart, öğrencilerin insanlığın geçirdiği aşamaları daha açık bir şekilde görebilmeleri için Eskiçağ Tarihi bilgilerinin önemini vurgulamaktadır (Ata, 2009, s. 1384).

Tarih dersi programı da öğrencide kimlik ve tarih bilincinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir (Kütükoğlu, 2017, s. 5). Öğretim programı, öğrencilere her disiplin dalında istenilen bilgi, beceri ve tutumları kazanmaları için eğitim alanında hizmet veren kişilere yol göstermek amacıyla hazırlanan uygulama planlarıdır (Demirel ve Turan, 2015, s. 217). Alman eğitimci J. F. Herbart, tarihin düşünce ve ahlak evrimi işlevini göz önünde bulundurarak hazırladığı tarih programında ana konular olarak Eski Yunan ve Roma tarihini ele almaktadır (Ata, 2009, s. 1384). Eskiçağ Tarihi, günümüz uygarlığının bununla birlikte günümüzdeki birçok bilim dalı ve devlet yönetim biçiminin temellerinin atıldığı bir dönemdir. Tarih konuları her ne kadar alanlara bölünmüş olsa da öğrencilerin tarihi bir bütün biçimde algılamaları için Eskiçağ tarihi konularının tarih ders kitaplarında etkili bir anlatımla ele alınması önem teşkil etmektedir (Yılmaz, 2010, s. 205). Günümüzde 2018 tarihli, tarih öğretim programı “kronolojik ve tematik” bir yaklaşımla düzenlenmiştir. Öğrencilerin aktif olarak yer aldığı öğretim sürecinde, tarihi bilgilerin yapılandırılması amaçlanmaktadır. Konuların içeriğini oluşturan ilgili kavramlarla beraber öğretmeyi hedefleyen öğretim programının, bu şekilde daha kalıcı ve anlamlı bir öğrenme sağlayacağı düşünülmektedir (Yıldırım, 2018, s. 1002).

Öğretim programlarına göre hazırlanan ders kitapları hem öğretmen hem de öğrenci tarafından temel ders kaynağı olarak görülmektedir (Karabağ, 2015, s. 39). Türkiye’de tarih eğitime bakıldığında ise tarih dersinin, öğretmen anlatısına ve tarih ders kitabına bağlı olduğu göze çarpmaktadır (Yeşil, 2010, s. 121-122). Bu nedenle tarih öğretiminde, öğrencilerin konuları anlayıp, yorumlamasında ilke ve genellemelere ulaşmasında, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen hedeflerin

gerçekleştirilmesinde ders kitapları önemli bir yardımcı materyaldir (Öztürk, 2015, s. 15). Kısacası ders kitapları, öğretim programı ile öğrenci arasında bir köprü olduğundan hazırlanırken birçok faktöre dikkat edilmesi gerekir. Tarih dersi kitapları, bilgi dolu ansiklopediler olmak yerine; toplumun kültürünü, değerlerini ve gelişimini anlatan etkili yazılı materyaller olmalıdırlar (Karabağ, 2015, s. 40). Ders kitaplarını etkili hale getirmek için fotoğraf, minyatür, gravür, harita, karikatür, etkinlik, okuma metni, tarih şeritleri gibi birçok materyalin çeşitlendirilmesi ve öğrenme hedeflerine uygun bir şekilde öğrencilere sunulması gerekir. Tarih ders kitapları, tarih biliminin temel mantığını yansıtmalı ve tarihsel araştırma yöntemine ilişkin gereklilikler hakkında öğrenciye fikir verecek bir şekilde hazırlanmalıdır (Köksal ve Şahin, 2003, s. 55).

Çalışmanın Amacı

2018 tarihli, tarih dersi 9, 10 ve 11. sınıflar öğretim programı kronolojik ve tematik anlayışların bir araya getirildiği bir yaklaşımla düzenlenerek, öğrencilerin aktif olarak rol alıp tarihî bilginin yapılandırılmasını amaçlamıştır. Tarih öğretimi anlayışında bilgiden ziyade tarihsel düşünme becerileri ön plana çıkarılmış ve öğrencilere eleştirel düşünme, kanıt değerlendirme ve problem çözme gibi becerilerin kazandırılması üzerinde durulmuştur (MEB, 2018, s. 11). Bu doğrultuda Tarih dersi içerisindeki ünite kazanımları oluşturulmuştur. Ayrıca öğretim programı öğrencilerin tarihteki farklı konulara bütüncül bir bakış açısıyla bakmasını sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.

Tarih dersi konuları daha kolay anlamlandırılması için dönemlere ayrılmıştır. Tarih bilincinin öğrencide oluşabilmesi için tarihin bir bütün olarak görülmesi gerekir. Bu anlamda Eskiçağ Tarihi konuları önemli bir başlangıç basamağıdır (Öztaşkın ve Üngör, 2013, s. 2). Tarih dersi öğretim programında yer alan Eskiçağ ünitesi kazanımlarına öğrenciler tarafından ulaşılması için ders kitabı içeriklerinin ve etkinliklerinin buna uygun bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Söz konusu araştırmanın amacı, 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabındaki Eskiçağ Tarihi konusu ile ilgili tarih dersi öğretim programında verilen kazanımların içerikle ve etkinliklerle uyumunun incelenmesidir.

Araştırmanın Önemi

Günümüzde birçok alanda hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Eğitimde öncelikli sorumluluklarından biri, bireylerin bu değişime uygun beceri ve değerlerle donanımlı olabilmelerini sağlamaktır. Eleştiren, bilgiyi keşfedip, ilke ve genellemelere ulaşabilen ve yaratıcı düşünen araştırmacı bireylerin yetişebilmesi yine bu özellikleri destekleyici özellikteki öğretim programlarının oluşturulmasıyla gerçekleştirilebilir (Aktekin ve Ceylan, 2012, s. 253).

En son hazırlanan 2018 tarihli öğretim programında, öğrencilere hem geçmişe dair bilgilerin verilmesi hem de bu bilgiler aracılığıyla tarihe özgü çeşitli yeterlilik ve beceriler kazanmaları amaçlanmaktadır. Bu öğretim programı anlayışının; öğrencilerin tarihteki farklı konulara bütüncül bir bakış açısıyla bakmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir (MEB, 2018, s. 11). Eskiçağ Tarihi de günümüz uygarlığının ve devlet yönetim biçiminin temellerinin atıldığı bir dönemdir. Tarih konularının alanlara bölünmüş olduğu göz önüne alınırsa, öğrencilerin tarihi bir bütün biçimde algılamaları için Eskiçağ tarihi konularının tarih ders kitaplarında etkili bir anlatımla ele alınması önem teşkil etmektedir (Yılmaz, 2010, s. 205). Bunun içinde tarih ders kitaplarında Eskiçağ ünitelerinde verilen içerik ve etkinliklerin, tarih öğretim programında verilen kazanımlarla uyumlu olması gerekmektedir.

Bu araştırma 2018 tarihli öğretim programında Eskiçağ üniteleriyle ilgili verilen kazanımların, 2021 tarihli ders kitabındaki içerik ve etkinliklerle uyumunu göstermesi açısından alanda yapılacak olan diğer çalışmalara zemin hazırlayabilir. Tarih eğitimi alanında, ortaöğretim ders kitaplarında Eskiçağ Tarihi konularını ele alan çalışmaların sınırlı sayıda olması da söz konusu araştırmanın önemini göstermektedir. Bununla birlikte elde edilecek bulgular tarih ders ve programını hazırlayan Talim ve Terbiye Kurulu (TTKB) program geliştirme komisyonuna yol gösterebilir.

Varsayımlar

Araştırmada tercih edilen aracın, araştırmanın amacına ve konusuna uygun olduğu varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma; 2021 tarihli, ortaöğretim MEB 9. sınıf tarih ders kitabı ve ortaöğretim tarih ders kitabında yer alan Eskiçağ Tarihi konuları ile sınırlandırılmaktadır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada kullanılan desen, çalışma materyali, veri toplama araçları ve veri analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Söz konusu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 41). Nitel yöntemler, nicel araştırma yöntemlerinden farklı bir bilimsel araştırma yaklaşımı göstermektedirler. Her ikisinin de süreçleri benzer olmasına rağmen, nitel araştırma yöntemleri metin ve imgesel verilere dayanmaktadır. Bununla birlikte veri analizinde özgün ve farklı desenlere sahiptirler (Creswell, 2014, s. 183).

Araştırma da kullanılan doküman analizi yöntemi, tarihçilerin ve arkeologların da kullandıkları önemli çalışma yöntemlerinden birisidir. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini kapsar (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 189).

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabı ile en son düzenlenen 2018 tarihli tarih dersi 9, 10 ve 11. sınıflar öğretim programından elde edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada, 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabından elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır. Nitel veri analizi türleri arasında sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri olan içerik analizi, genellikle yazılı ve görsel verilerin analiz edilmesinde kullanılır (Özdemir, 2010, s. 335). İçerik analizinde temel amaç, araştırma için toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Aslında içerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Şimşek ve Yıldırım, 2016, s. 162).

Araştırmada kullanılan içerik analizi yöntemi ile 2021 tarihli MEB 9. sınıf Tarih ders kitabının, 2018 tarihli tarih dersi 9, 10 ve 11. sınıflar öğretim programında yer alan Eskiçağ Tarihi ünitesiyle ilgili kazanımların içerik ve etkinliklerle uyumu ortaya konmaya çalışılmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Eğitim-öğretim sürecini verimli bir hale getirmek ve günümüz çağında değişen ihtiyaçlara cevap verebilmek için eğitim programlarının sürekli olarak geliştirilmesi gerekir (Yıldırım, 2018, s. 997). Tarih eğitimi alanındaki en son oluşturulan, öğretim programı da 2018 tarihli “Tarih Öğretim Programı”dır. Kronolojik ve tematik yaklaşımlarının bir araya getirilerek oluşturulan Tarih Dersi Öğretim Programı’nda, öğrencilerin aktif hale gelerek; problem çözme, eleştirel düşünme, tarihsel empati ve kanıt değerlendirme gibi tarihsel düşünme becerilerinin kazanımı ön plana çıkarılmaktadır. Söz konusu öğretim programı her üniteye temel kavram, genelleme ve olguları ön plana çıkararak, öğrencilerin bu unsurlar arasındaki ilişkiyi kendilerinin keşfetmesini hedeflemektedir. Böylelikle öğrenciler kavramlardan olgulara, olgulardan genellemelere adım adım ulaşacak ve öğrenme sürecinde öğrenciler aktif hale gelecektir (MEB, 2018, s. 11). 2018 tarihli öğretim programında yer alan 9. sınıf üniteleri, kazanım sayıları ve süreleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 1. Tarih dersi öğretim programında 9. sınıf üniteleri ve kazanım sayıları (2018)

Ünite	Kazanım Sayısı	Süre	Oran(%)
1. Tarih ve Zaman	3	6	8,3
2. İnsanlığın İlk Dönemleri	6	16	22,2
3. Orta Çağ'da Dünya	4	14	19,4
4. İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası	5	12	16,7
5. İslam Medeniyetinin Doğuşu	5	12	16,7
6. Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk İslam Devletleri	5	12	16,7

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10 ve 11. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344> sayfasından erişilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi Eskiçağ Tarihi konularının yer aldığı ünitelerden, İnsanlığın İlk Dönemleri adlı ikinci ünitenin kazanım sayısı 6 ve Orta Çağ'da Dünya adlı üçüncü ünitenin kazanım sayısı 4'tür. Tarih dersi öğretim programındaki Eskiçağ Tarihi konularıyla ilgili kazanımlar ise şu şekildedir:

2. Ünite İnsanlığın İlk Dönemleri :

- 9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.
- 9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi fark eder.
- 9.2.3. İlk Çağ'da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanır.
- 9.2.4. İlk Çağ'da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.
- 9.2.5. İlk Çağ'da siyasi gücün kaynaklarını siyasi organizasyon türleriyle ilişkilendirir.
- 9.2.6. İlk Çağ'da hukuk türlerinin oluşturulmasında etkili olan dini ve beşeri kaynakları kavrar (MEB, 2018, s. 22-24).

3. Ünite Orta Çağ'da Dünya :

- 9.3.1. Orta Çağ'da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanır.
- 9.3.2. Orta Çağ'da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar.
- 9.3.3. Orta Çağ'da Asya ve Avrupa'da askeri organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konargöçer ve yerleşik) arasındaki bağlantıları analiz eder.
- 9.3.4. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrar (MEB, 2008, s. 24-25).

Eskiçağ Tarihi konularıyla ilgili kazanımların, 2021 tarihli ders kitabında yer alan Eski Çağ ünitelerindeki içerikle uyumu aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 2. 2. ve 3. ünitelerdeki kazanımların içerikle uyumu

Kazanımlar	İçerik	Örnek
	Uyumlu Uyumsuz Kısmen	
9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.	X	İnsanoğlunun verimi yüksek tahılları seçmesi ve tahılların sulak bölgelerde ekileceğini anlaması insanlık tarihinde ilk defa tarımsal üretime dayanan bir ekonominin oluşumunu sağlamıştır. Örneğin; Anadolu'daki birçok yerleşim bölgesinde yapılan kazı

			çalışmaları sonucunda M.Ö. 9.000'lerden itibaren üreticiliğin başladığı görülmektedir (s. 30).
9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi fark eder.	X		Yazının icadı, tarihi devirlerin başlangıcı kabul edilir. İnsanoğlu yazı sayesinde birikimlerini, nesilden nesile sağlıklı bir şekilde aktararak günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır (s.36).
9.2.3. İlk Çağ'da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanıır.	X		41. ve 42. sayfalarda yer alan kutucuklarda İran, Hint, Çin, Mezopotamya Medeniyetleri gibi medeniyetler tek tek açıklanarak, haritada yerleri gösterilmiştir.
9.2.4. İlk Çağ'da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.	X		Yerleşim yerleri ve iklimdeki değişikliklere bağlı geçim sıkıntısının yaşanmaya başlanması, politik değişiklikler, inanç gruplarının baskı altına alınması gibi gelişmeler; göçlerin siyasi, ekonomik, dini ve coğrafi nedenlerini oluşturur (s. 44). Ör. Ege, İç Asya Göçleri vs.
9.2.5. İlk Çağ'da siyasi gücün kaynaklarını siyasi organizasyon türleriyle ilişkilendirir.	X		İlk Çağ'ın başından itibaren Mezopotamya, Mısır, Anadolu gibi bölgelerde geniş alanlara hükmeden güçlü siyasi oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu siyasi oluşumların çoğu monarşi ile yönetilmiştir. Krallar, yönetimdeki meşruluğunu yani güçlerini dinden almıştır. Bu nedenle ilk devletlerde gücün meşrutiyet kaynağı tanrısalıdır (s. 51).
9.2.6. İlk Çağ'da hukuk türlerinin oluşturulmasında etkili olan dini ve beşeri kaynakları kavrar.	X		... Yazının icadıyla birlikte yazılı hale gelen hukuk kurallarının ilk örnekleri Sümerlerde görülür. ...Hammurabi kendini adaletin kralı olarak ifade etse de kanunlarını Tanrı Şamaş'ın önünde durduğu bir stelin alt kısmına yazdırmıştır (s. 57).
9.3.1. Orta Çağ'da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanıır.	X		Roma İmp, eski gücünü kaybettiği ve özellikle de bireyleri korumakta yetersiz kaldığı bu dönemde, Avrupa'da feodal siyasi yapılar ortaya çıkmıştır (s. 68). ...Sasani İmp. yönetim şekli monarşiydi.

		Otokrasi, monarşinin bir çeşidi olup bütün siyasi yetkiler kralın elindedir (s. 69).
9.3.2. Orta Çağ'da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar.	XSenyörün; siyasi, ekonomik, hukuki ve askeri haklara sahip olduğu temeli toprak köleliğine dayanan toplum düzenine "Feodalizm" denmektedir. Köleler, serfler ve hür köylüler, koruma ve adalet karşılığında senyörlere mal ve hizmet üretmekle yükümlüdür (s. 74).
9.3.3. Orta Çağ'da Asya ve Avrupa'da askeri organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konargöçer ve yerleşik) arasındaki bağlantıları analiz eder.	X	Yerleşik topluluklar üretimde, konargöçer topluluklar ise askerlik alanında birbirlerine karşı üstünlük kurmuştur. Başlıca geçim kaynağı hayvancılık olan konargöçer toplulukların ekonomileri, ihtiyaçlarını karşılamada yetersizdi. Bu nedenle konargöçer topluluklar ya ticaret yoluyla ya da savaş yoluyla yerleşik toplulukların mallarına sahip olmak istemiştir (s. 82).
9.3.4. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrar.	X	Justinianus Kanunları madde madde yazılmamış, belli olaylar için verilmiş somut örneklerle kanun maddeleri anlatılmıştır. Bu kanunlarla hukuk kurallarında ilk defa kamu ve özel hukuk ayrımı yapılmıştır. Özellikle aile, kişi ve miras hukuku konularındaki düzenlemeler, günümüz medeni hukukunun temelini teşkil etmektedir (s. 83).

Tablo 2 de kazanımlarla ilgili verilen örnekler, 2021 tarihli ders kitabındaki Eskiçağ Tarihi konularının yer aldığı ünitelerdeki içeriklerden kesitler şeklinde alınmış olup, kazanımlarla ilgili örneklerin bir kısmını teşkil etmektedir. Bazı kazanımlarla ilgili örnekler 2021 tarihli ders kitabındaki kazanımla ilgili konunun tamamı okunduğunda daha net bir şekilde örnek teşkil etmektedir. Tablo 2 de görüldüğü gibi 2021 tarihli ders kitabında Eskiçağ Tarihi konularının yer aldığı 2. ve 3. ünitelerdeki içerikler, 2021 tarihli tarih dersi öğretim programındaki kazanımlarla uyumludur.

Söz konusu kazanımların 2021 tarihli ders kitabındaki etkinliklerle uyumu ise aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 3. 2. ve 3. ünitelerdeki kazanımların etkinliklerle uyumu

Kazanımlar	Etkinlikler			Örnek
	Uyumlu	Uyumsuz	Yok	
9.2.1. Kanıtlardan yola çıkarak yazının icadından önceki zamanlarda yaşayan insanların hayatı hakkında çıkarımlarda bulunur.	X			Kazanım sayfa 31’de yer alan “Çatalhöyük Kazıları” adlı etkinlikle desteklenmektedir.
9.2.2. Yazının icadının insanlık tarihinde meydana getirdiği değişimi fark eder.	X			Kazanım sayfa 37’de yer alan “Okullar” adlı etkinlikle desteklenmektedir.
9.2.3. İlk Çağ’da yeryüzündeki belli başlı medeniyet havzalarını tanıır.			X	Kazanım destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.2.4. İlk Çağ’da coğrafya ve iklimin, insanların hayat ve geçim tarzları üzerindeki belirleyici etkisini analiz eder.			X	Kazanımı destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.2.5. İlk Çağ’da siyasi gücün kaynaklarını siyasi organizasyon türleriyle ilişkilendirir.			X	Kazanımı destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.2.6. İlk Çağ’da hukuk türlerinin oluşturulmasında etkili olan dini ve beşeri kaynakları kavrar.	X			Kazanım sayfa 58’de yer alan “Hammurabi” adlı etkinlikle desteklenmektedir. Metinleri sorgulatacak soru s. 59’da verilmektedir.
9.3.1. Orta Çağ’da yeryüzünün çeşitli bölgelerinde kurulan siyasi ve sosyal yapıları tanıır.			X	Kazanımı destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.3.2. Orta Çağ’da tarım ve ticaretin yaygın ekonomik faaliyetler olduklarını kavrar.			X	Kazanımı destekleyen herhangi bir etkinlik yer almamaktadır.
9.3.3. Orta Çağ’da Asya ve Avrupa’da askeri organizasyon biçimleri ile toplumların yaşam tarzları (konargöçer ve yerleşik) arasındaki bağlantıları analiz eder.		X		Kazanımla ilgili 82. sayfada “Konargöçer Ordusu” adlı örnek metin verilmiş. Fakat metinle ilgili öğrenciyi harekete geçirecek bir işleme yer verilmemiştir.

9.3.4. İlk Çağ'ın sonlarından itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemelerin günümüzün evrensel hukuk ilkelerine temel teşkil ettiğini kavrar.	X	Kazanım için 83. ve 84. sayfalarda 12 Levha ve Justinianus Kanunları ile İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin karşılaştırılması için örnek metinler verilmiş. Fakat metinle ilgili öğrenciyi harekete geçirecek bir işleme yer verilmemiştir.
---	---	---

Tablo 3'te görüldüğü üzere 9.2.1. numaralı kazanım sayfa 31'de yer alan etkinlikle, 9.2.2. numaralı kazanım da sayfa 37'deki etkinlikle desteklenmektedir. 9.2.3., 9.2.4. ve 9.2.5. numaralı kazanımlarla ilgili ise etkinlikler verilmemiştir. 9.2.6. kazanımını da 59. sayfadaki etkinlik desteklemektedir.

3. ünitedeki kazanımlar incelendiğinde ise 9.3.1. ve 9.3.2. kazanımları, ünite içindeki metinlerle desteklenirken bu kazanımlarla ilgili etkinlikler verilmemiştir. 9.3.3. kazanımıyla ilgili 82. sayfada örnek metin verilirken öğrencilere metni sorgulatacak ya da metinle ilgili işlem yapılmasını sağlayacak bir soruya ya da etkinliğe yer verilmemektedir. 9.3.4. kazanımı içinde 83. ve 84. sayfalarda 12 Levha Kanunları ve Justinianus Kanunları ile İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin karşılaştırılması için örnek metinler verilmiş fakat yine öğrencilere metinleri sorgulatacak, sorulara ya da etkinliklere yer verilmemiştir.

Genel anlamda her iki tablo da ele alındığında 9.2.1., 9.2.2., 9.2.5., 9.2.6., 9.3.3. ve 9.3.4 numaralı kazanımlar ders kitabındaki içerikle desteklendiği gibi, etkinliklerle de ele alınarak sağlanmıştır. Tarih dersi öğretim programında verilen kazanımların, ders kitaplarındaki içerikle ve etkinliklerle tutarlı olduğu görülmekte fakat kazanımlardan bazılarının ders kitabında yeterince desteklenmediği dikkat çekmektedir.

SONUÇ

2021 tarihli ders kitabında Eskiçağ Tarihi konuları; İnsanlığın İlk Dönemleri adlı 2. ünite ve Orta Çağ'da Dünya adlı 3. ünite de yer almaktadır. İnsanlığın İlk Dönemleri adlı ikinci ünitenin kazanım sayısı 6 ve Orta Çağ'da Dünya adlı üçüncü ünitenin kazanım sayısı 4 olmak üzere toplamda 10 adet kazanım bulunmaktadır. 2018 tarihli, tarih dersi öğretim programındaki kazanımların 2021 tarihli ders kitabındaki içerikle uyumlu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 9.2.4. ve 9.3.3. numaralı kazanımların ilgili olduğu konuların, ders kitabında verilen tüm sayfaların okunmasıyla içerikle uyumu daha net anlaşılmaktadır.

Söz konusu kazanımların etkinliklerle uyumu ele alındığında ise 9.2.1., 9.2.2. ve 9.2.6 numaralı kazanımlar etkinliklerle uyumludur. 9.2.3., 9.2.4., 9.2.5., 9.3.1. ve 9.3.2. numaralı kazanımlarla ilgili ise 2021 tarihli ders kitabında etkinlik yer almamaktadır. 9.3.3. ve 9.3.4 numaralı kazanımlarla ilgili ders kitabında örnek metinler verilirken, bu metinlerde öğrencileri aktif hale getirecek herhangi bir soruya ya da etkinliğe yer verilmemiştir. Ders kitaplarında örnek metinler verildiği zaman, bu metinlerden yola çıkılarak çeşitli etkinlikler yapılmalıdır (Karabağ, 2015, s. 62). Kısacası 9.2.1., 9.2.2. ve 9.2.6. numaralı kazanımlar ders kitabındaki içerikle desteklendiği gibi, etkinliklerle de ele alınarak sağlanıldığı görülmektedir.

ÖNERİLER

Eskiçağ tarihi konuları, öğrencilerde tarih bilincinin oluşmasında ve tarihin bir bütün olarak algılanmasında önemli bir başlangıç basamağıdır (Öztaşkın ve Üngör, 2013, s. 2). Johann Friedrich Herbart, öğrencilerin insanlığın geçirdiği aşamaları açık bir şekilde görebilmeleri için Eskiçağ tarihi konularının önemli olduğunu belirtmektedir (Ata, 2009, s. 1384). Bu doğrultuda Eskiçağ tarihi konuları, tarih ders kitaplarında öğrencilere öğretim programlarındaki hedefleri ve tarihsel düşünme becerilerini kazandıracak nitelikte olmalı ve sunulmalıdır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Ortaöğretim Tarih 9-11 Öğretim Programı'nda ki ders kitabı yazımında dikkat edilmesi

gereken hususlar bölümünde kitap yazarlarına öneriler sunulmaktadır. Tarih ders kitabında işlenen Eskiçağ ünitesi kapsamında söz konusu öneriler incelendiğinde birkaçının tam anlamıyla gerçekleşmediği görülmektedir. Tarih ders kitaplarında ele alınan Eskiçağ üniteleriyle ilgili şu şekilde öneriler getirilebilir:

- Öğretim programlarında Eskiçağ ünitesi için toplamda 10 kazanım yer almakta olup bu kazanımların her birini destekleyecek etkinliklere yer verilebilir.
- Eskiçağ ünitesi içerisinde verilen bazı örnek metinlerle ve görsellerle ilgili öğrenciyi harekete geçirecek, metni veya görseli sorgulamasını sağlayacak unsurlara yer verilmemiştir. Üniteye verilen yardımcı öğretim materyalleri amaç değil öğrencilerin bilgileri yorumlamasında, yapılandırmasında, oluşturmasında ve ilke ve genellemelere ulaşmasında araç olmalıdır. Bu nedenle görselleri ve örnek metinleri sorgulatacak etkinlikler ya da sorular üniteye eklenebilir.
- Tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinlikler tasarlanabilir.
- Öğretim programında Eskiçağ ünitesiyle ilgili verilen kazanımların genellikle alt düzey olduğu ve sadece 2 ya da 3 adet üst düzey kazanıma yer verildiği görülmektedir. Eskiçağ ünitesiyle ilgili üst düzey kazanım sayısı artırılabilir.
- Eskiçağ ünitesi içinde edebi ürün çeşitliliği öğrencilerin konuya dikkatlerini çekmek için artırılabilir.
- Günümüzdeki teknolojik gelişmeler ele alındığında Eskiçağ Tarihi konusu ile ilgili kalıntıların yer aldığı müzelerin, internet adresleri ünite sonunda verilebilir. Böylelikle öğrencilerin müzelerde “Sanal Tur” yaparak öğretim programında verilen kazanımlara ulaşmasında ve ulaştığı bilgileri kalıcı hale getirmesinde katkı sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, B. (2019). 2017 Ortaöğretim tarih dersi 9-11 öğretim programında yer alan ders kitabı yazımında dikkat edilmesi gereken hususların 9. sınıf tarih ders kitabındaki yansımaları. *Turkish History Education Journal*, 8(1), 1-26.
- Aktekin, S. & Ceylan, D. (2012). 9. sınıf yeni tarih dersi öğretim programı ile ilgili öğretmen görüşler. *Milli Eğitim Dergisi*, 42(194), 253-268. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36174/406748> sayfasından erişilmiştir.
- Ata, B. (2009). Johann Friedrich Herbart'ın tarih eğitimi üzerine görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 1377-1396.
- Bernheim, E. (1936). *Tarih ilmine giriş: tarih metodu ve felsefesi* (M. Ş. Akkaya, Çev.). İstanbul: Devlet Yayınları.
- Creswell, J. W. (2014). *Araştırma deseni: nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (S. B. Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. H. (2015). Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal Tasarımı. İ. H. Demircioğlu & İ. Turan (Eds.), *Tarih öğretimi, öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* (s. 1-12). Ankara: Pegem Akademi.
- Demircioğlu, İ. H. (2019). Tarih nasıl öğretilir?. M. Safran (Ed.), *Tarih öğretiminin amaçları* (s. 67-71). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Demirel, M. & Turan, İ. (2015). Tarih öğretim yöntemleri. M. Demirel (Ed.), *Karşılaştırmalı lise tarih programları* (s. 217-240). Ankara: Pegem Akademi.
- İplikçioğlu, B. (2013). *Eski çağ tarihinin ana hatları*. İstanbul: Bilim Teknik.
- Kapar, M. A. (Ed.). (2021). Tarih 9. https://ders.eba.gov.tr/ders/proxy/VCollabPlayer_v0.0.894/index.html#/main/curriculum/2/eba/9/tar?c_urrID=5a31a6fa6c354127b850bac3c9e0023a&expand=false&isSub=false&schoolSubType=6&backID=6394cd1a-683a-4fe2-3d24-8c3fabe4645b sayfasından erişilmiştir.
- Karabağ, G. (2015). Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı. İ. H. Demircioğlu & İ. Turan (Eds.), *Tarih eğitimi ve ders kitabı kullanımı* (s. 39-74). Ankara: Pegem Akademi.
- Köksal, H., & Şahin, M. (2003). Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu: tarih. N. Hayta (Ed.), *Tarih ders kitapları ve tarihin mantığı* (s. 53-96). Ankara: Pegem Akademi.
- Kütükoğlu, M. S. (2017). *Tarih araştırmalarında usul*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). Ortaöğretim tarih dersi (9, 10 ve 11. sınıflar) öğretim programları. Ankara. <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344> sayfasından erişilmiştir.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özdemir, Murat. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztaşkın, Ö. B., & Üngör, İ. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarında eski çağ tarihi konusu ve bilincinin bilimsel içerik bakımından değerlendirilmesi. *e- uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 1-26.
- Öztürk, İ. H. (2015). Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı. İ. H. Demircioğlu., & İ. Turan (Eds.), *Öğretim materyallerinin seçimi ve kullanımını etkileyen faktörler* (s. 13-27). Ankara: Pegem Akademi.
- Safran, M. (1993). Tarih öğretiminin eğitimsel amaçları. *Belleten*, 57(220), 827-842.
- Şimşek, H. & Yıldırım, A. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Şimşek, A. (2019). Tarih nasıl öğretilir? M. Safran (Ed.), *Kronoloji ve zaman algısı* (s. 98-103). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Tosh, J. (2011). *Tarihin peşinde* (Ö. Arıkan, Çev.). İstanbul: Türk Vakfı Yurt.
- Yeşil, R. (2010). Tarih eğitiminde soru sorma temelli öğrenme. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 119-137.
- Yıldırım, T. (2018). 2007 ve 2017 tarih dersi öğretim programlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 994-1019.
- Yılmaz, A. A. (2010). *Tarih öğretmenlerinin eskiçağ tarihi ve eski türk tarihi öğretiminde karşılaştıkları sorunlar ve önerileri*. Doktora tezi.

Extended Abstract

History, which is a collective memory, is spread over a wide area, providing people with a perspective on what happened in the past. The History course, which deals with the events that took place long ago, is far from the daily life and experiences of the students. Although there are remnants and materials that will be a source for the history lesson from the past to the present, the history lesson can be defined as an abstract lesson in terms of content. Due to this feature, students have difficulty in understanding the events that occurred long before their own time period. In the history lesson, the subjects are divided into periods for better understanding and learning. When considered chronologically, Ancient History subjects constitute an important initial step in the history course. Ancient History, a period in which the foundations of today's civilization were laid, should be dealt with effectively in textbooks so that students can make sense of history as a whole. In order for students to see more clearly the stages that humanity has gone through, the German educational scientist Friedrich Herbart also emphasizes the importance of ancient history subjects. When history education is considered in Turkey, it is seen that the history lesson is based on the teacher's narrative and the textbook. For this reason, in history education, textbooks are an important auxiliary material for students to understand the subjects as a whole, to create awareness of history and to reach the achievements determined by the Ministry of National Education. In the history lesson curriculum dated 2018, which includes the targets set for history education; It is aimed to provide students with both information about the past and to gain skills specific to history through this information. The understanding of the curriculum in question; In this way, it is thought that students will be able to look at different subjects in the history lesson from a holistic perspective. Textbooks, which are prepared in accordance with the curriculum, are the tools that explain the subjects to the students in a planned and systematic order, using the education-teaching methods suitable for the knowledge, skills and attitudes that the students need to reach. Textbooks prepared by using different sources improve the memory of students by organizing their knowledge. Instead of being informative encyclopedias, history textbooks should reflect the basic logic of the science of history and should be effective written materials that teach students historical thinking skills. The aim of this study is to examine the compatibility of the achievements in the history lesson curriculum related to the subject of Ancient History in the Ministry of National Education 9th grade History textbook dated 2021 with the content and activities. Based on

the achievements in the Ancient History unit in the 2018 history lesson curriculum, the content and activities in the Ancient Age unit in the 2021 textbook were discussed. The document analysis method, which is one of the qualitative research techniques, is used in the research. The document analysis method used in the research is one of the important working methods used by historians and archaeologists. The document analysis method includes the examination of written materials that provide information about the case or cases that are aimed to be investigated. Content analysis method was used to analyze the data obtained from the documents. Content analysis is one of the most frequently used methods among qualitative data analysis types, but it is generally used in the analysis of written and visual data. In fact, it can be said that all qualitative data analysis is content analysis. It is a research technique used to make reproducible and valid inferences from texts to areas of use. In the study, it was determined that each of the acquisitions was compatible with the units containing the Ancient History subjects. Regarding some of the outcomes, it is seen that the activities are not created in the textbook in question, and although the sample texts are included in the Ancient Age unit, there is no question or activity that will activate the student. However, 9.2.1., 9.2.2. and 9.2.6. It is seen that the gains numbered are supported by the content in the textbook, as well as being strengthened by dealing with the activities. In addition, when the acquisitions related to the Ancient Age unit are taken into consideration, only 2 or 3 high-level acquisitions are included among the 10 acquisitions. The number of high-level achievements related to the ancient unit can also be increased in the new history lesson curriculum to be prepared. Increasing the number and variety of activities that will support the acquisitions related to the ancient unit in history textbooks may contribute to the students' reaching the goals more easily.

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ DERSİNE İLİŞKİN AKADEMİSYEN GÖRÜŞLERİ

Hatice VARGELEN AKCİN*

ÖZ

Bu çalışma, akademisyenlerin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine ilişkin görüşlerini değerlendirmeye yönelik durum araştırması niteliğindeki nitel bir araştırmadır. Bu doğrultuda akademisyenlerin, derste öğretilenlerin öğrencilerinin bir yabancıya Türkçe öğretmesi için yeterli olup olmadığına, ders kapsamında öğrencilerini kurum veya kişilere uygulama için yönlendirip yönlendirmediklerine ve yönlendiriyorlarsa kurum ve kişilerin bilgisine, dersin son sınıfın son döneminde okutulmasına, ders ile ilgili sorunlara ve önerilere, derse öğrenci ilgisini artırabilmek için yapılabileceklerle ilişkin düşüncelerine yer verilmiştir. Araştırmada, amaçsal örneklem çeşitlerinden ölçüt örnekleme yöntemi (alana ilişkin bilimsel çalışma yapmış olmak ve dersi en az bir sefer vermiş olmak) kullanılmıştır. Çalışmada 18 akademisyene açık uçlu altı sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Çalışma sonucunda derste öğretilenlerin, öğrencilerinin bir yabancıya Türkçe öğretmesi açısından yeterli olmadığı belirtilmiş, bunun nedeni olarak daha çok dersin süresi ve uygulama kaynaklı durumlar gösterilmiştir. Ders kapsamında öğrencilerin uygulama için ilgili kurum veya kişilere yönlendirildikleri, burada ağırlıklı olarak TÖMER vb. kurumların tercih edildiği görülmektedir. Derse ilişkin belirtilen sorunlarda, süre, uygulama, öğretici ve yayınlardan kaynaklı sorunlar öne çıkmıştır. Yine dersin son sınıfın son döneminde okutulmasına ilişkin genel eğilim bunun uygun olmadığı yönündedir. Dersin daha verimli yürütülmesine ilişkin yapılan önerilerde ağırlıklı olarak, öğretici, uygulama ve gözlem, dersin süresi, kaynak seçimi gibi konular yer almıştır. Derse öğrenci ilgisini artırabilmek için belirtilen düşüncelerde, istihdam olanakları hakkında bilgilendirme, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel vb. katkılarından bahsedilmesi ve öğrencileri ilgili kurum veya kişilere yönlendirerek uygulama yaptırılması öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersi, akademisyen görüşleri

VIEWS OF ACADEMICIANS ON TEACHING TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE COURSE

ABSTRACT

This study is a qualitative research with a case study approach that examines academicians' views on the subject of Teaching Turkish as a Foreign Language course. Within the scope of this subject, the views of academicians on issues such as whether the course content is sufficient for enabling the students to teach Turkish to a foreign speaker or not, whether the academicians direct students to institutions or persons for application of the training or not, and if they do, the knowledge of these institutions or persons regarding the subject, the course being taught at the last semester of the senior year, problems and their suggestions regarding the course and what can be done to increase students' interest to the course were inquired. Among purposeful sampling types, criterion sampling method (with the criteria of having done a scientific study on the subject and having taught the course at least once) was used in this study. In the study, semi-structured interview forms that consist of six open ended questions have been applied to 18 academicians. As a result of the study, academicians stated that the course content was not sufficient to enable students to teach Turkish to a foreign speaker, and the reason for this was suggested to be issues such as the duration and application of the course. It was observed that students were directed to relevant institutions or persons for application of the course, and institutions such as TÖMER were heavily preferred for this situation. Among specified problems regarding the course, duration and application of the course and problems arising from instructors or publications utilized in the course were prominent. The dominant opinion regarding the situation that the course is taught at the last semester of the senior year was that this situation was not viable. Suggestions related to instructors, application and observation, the duration of the course, choices of teaching materials etc. were the main topics of discussion over how to instruct the course

* Arş. Gör. Dr., Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Aksaray, haticevargelen@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8935-7417>

more efficiently. Giving information about employment opportunities, creating discourse on social, economic, political and cultural etc. contributions of teaching Turkish as a foreign language and achieving application of the course by directing the students to relevant institutions and persons were prominent among suggestions on how to increase students' interest in the course.

Keywords: Teaching Turkish as a Foreign Language course, academic opinions

GİRİŞ

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi filolojik bir gerçekliğin ötesinde kültürel, ekonomik vb. kazanımları olan çok yönlü bir süreçtir. Küreselleşmenin ivme kazandığı, turizm, eğitim, ticaret, savaş, göç gibi nedenlerle insan hareketliliğinin arttığı günümüzde, bu durum daha da önem kazanmıştır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin ülkemize sağlayacağı kazanımlara ilişkin birkaç örnek vermek gerekirse, başta Suriyeliler olmak üzere farklı nedenlerle ülkemizde bulunan yabancıların sosyal uyumlarının sağlanmasında Türkçe öğretiminin büyük önem arz ettiğini söyleyebiliriz. Yine 1990'lı yılların başında Sovyetler Birliği dağılmış, Birliğe bağlı Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bu Cumhuriyetlerden öğrencilerin Türkiye'ye gelip eğitim alması ve Türkçe öğrenmeleri o bölge ile geliştirilen ve geliştirilecek ticari, ekonomik, kültürel ilişkiler için önemli bir avantaj oluşturmuştur. Türkiye'nin gerek içinde bulunduğu konum gerekse köklü tarihi ve uluslararası platformdaki yeri göz önünde bulundurulduğunda Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin gerekliliği ve yaygınlaştırılmasına ilişkin benzer örneklerin çoğaltılabileceğini söyleyebiliriz.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin belirtilen önemi, öğretim süreçlerinin de gerek yurt içinde gerekse yurt dışında etkili ve nitelikli yürütülmesini gerektirmektedir. Bu duruma dikkat çeken Durmuş'a (2013 :11) göre birçok alanda gelişme gösteren ülkemiz bu yapısı ile yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ile ilgili talepleri ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte ülkemiz, akademik kurumları, fiziki olanakları, donanımlı kadroları ve zengin dil öğretim materyalleri ile bu talepleri karşılayacak arzı gerçekleştiremedikçe bu durum Türkiye ve Türkçe ile ilgili olumlu algıya zarar verecektir.

Günümüzde, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine ilişkin çeşitli açılardan sorunların olduğu görülmektedir. Bu durum Memiş, (2021), Sallabaş ve Karacaoğlu (2020), İşcan (2020), Durmuş (2013) vb. tarafından yapılan bilimsel çalışmalarda da ortaya konmuştur. Bu sorunların giderilmesi ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi süreçlerinin daha profesyonel yürütülmesinde konuya ilişkin bilimsel çalışmaların önemli katkısının olduğu düşünülmektedir. Buradan yola çıkarak çalışma kapsamında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi faaliyetlerinin bir parçası olarak Türkçe öğretmenliği lisans programı içerisinde yer alan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine ilişkin akademisyen görüşleri alınmıştır.

Dersin tarihi sürecine baktığımızda, Türkçe Eğitimi Bölümlerinin ilk yıllarında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine dair bir ders bulunmamaktaydı. Eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılması kapsamında 2006'da 4 yıllık Türkçe Eğitimi lisans programının 6. yarıyılına 2 kredilik Yabancılar Türkçe Öğretimi adlı ders eklenmiştir (Sülükçü, 2016 :312-313).

2018 yılında yeniden düzenlenen Türkçe öğretmenliği lisans programında ders, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ismi ile programda yerini almıştır. Ders, Türkçe öğretmenliği lisans programının 8. yarıyılına 3 kredilik olarak eklenmiştir (YÖK, 2018).

Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli etkisi olduğu söylenebilir. Bugün yabancılar Türkçe öğretmek amacıyla çeşitli kurumlarda görevlendirilen okutmanlara bakıldığında, Türkçe öğretmenliği lisans programı mezunlarının önemli etkinliği olduğu görülmektedir. Çalışmasında (YETEM, 2010b) ve (YETEM, 2013) verilerine yer veren Uçgun'a (2013: 2490) göre, 2010'da Yunus Emre Türk Kültür

Merkezlerinde görevli 21 okutmanın 5'i (%24) Türkoloji, 4'ü (%19) Türk Dili ve Edebiyatı, 2'si (%9) Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği, 10'u (%48) Türkçe Öğretmenliği Bölümü mezunudur. 2013'e ait bilgilere göre Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerinde görevli 82 okutmanın 73'ü Türkiye'den görevlendirilmiştir ve bunların 69'u (%84) Türkçe Eğitimi ve Türkoloji mezunlarıdır.

Türkçe öğretmenliği mezunlarının Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde öğretici olarak sayıca etkin durumları Türkçe öğretmenliği lisans programı içerisinde yer alan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersini daha da önemli kılmaktadır. Yine lisansüstü düzeyde veya sertifika programlarıyla Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine ilişkin eğitim verilse de lisans düzeyinde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili bir program bulunmamaktadır. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersi, lisans eğitimi sırasında öğrencinin konuya dikkatini çekip, bu alana yönelmesini sağlayacağı gibi aynı zamanda öğrenciye bu alanda alt yapı kazandıracaktır.

Mevcut ders süreçlerinin, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine katkı sağlama özellikle de nitelikli öğreticiler yetişmesi için alt yapı oluşturma konusunda ne kadar yeterli olduğu tartışmalıdır. Çalışma kapsamında buradan yola çıkarak bu dersi süreç içerisinde en az bir sefer vermiş ve bu alanda bilimsel çalışmaları olan akademisyenlerden ders hakkında görüş alınmıştır.

Derse yönelik bilimsel çalışmalara baktığımızda, bunların sınırlı sayıda olduğunu söyleyebiliriz. Demirel (2011) çalışmasında bu derse ilişkin Türkçe üçüncü sınıf öğrencilerinin görüşlerini almıştır. Yılmaz ve Yıldız (2016) tarafından yapılan çalışmada Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencilerinin bu derse ilişkin tutumları ve yeterlikleri ele alınmıştır. Şahin vd. (2013) çalışmalarında, Türkçe öğretmeni adaylarının derse yönelik özyeterlik algılarını ele almışlardır. İlgili çalışmalarda katılımcı olarak dersi alan öğrencilerin yer aldığı görülmektedir. Sadece dersin değerlendirilmesine yönelik katılımcı olarak akademisyenlerin yer aldığı bir çalışmaya ise rastlanmamıştır.

Bu çalışmada, alana ilişkin bilimsel çalışma yapmış ve bu dersi vermiş hocaların gözüyle dersin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen verilerin derse ilişkin eksikliklerin tespit edilmesini sağlayacağı ve dersin verimliliğinin artmasına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır:

1. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinde öğretilenlerin, öğrencilerinizin bir yabancıya Türkçe öğretmesi için yeterli olup olmadığına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
2. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersi kapsamında öğrencilerinizi TÖMER, benzeri kurum veya kişilere (pratik veya gözlem yapmak için yabancı öğrencilerle bir araya getirmek vs.) uygulama /gözlem için yönlendiriyor musunuz? Cevabınız evet ise yönlendirdiğiniz kurum veya kişileri belirtiniz.
3. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin güncel durumuna ilişkin sorunlar/eksiklikler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
4. Lisans eğitimi boyunca Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin son sınıfın son döneminde okutulması ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
5. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin daha etkin ve verimli işlenebilmesi konusunda öneri ve düşünceleriniz nelerdir?
6. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine öğrenci ilgisini artırmak için neler yapılabileceğine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, Türkçe öğretmenliği lisans programında yer alan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine ilişkin akademisyen görüşlerinin daha bütüncül ve derinlemesine ortaya konulabilmesi için verilerin toplanması, çözümlenmesi ve yorumlanması amaçlanmaktadır. Bu nedenle araştırma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve durum çalışması (case study) olarak desenlenmiştir. Creswell ve Poth (2018) durum çalışmasının, araştırmacının gerçek yaşam, güncel bir durum ile ilgili detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmada amaçsal örneklem çeşitlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu örneklemede seçim için önemli olduğu düşünülen ölçütler belirlenmekte ve bu ölçütlere göre seçilen örneklemin araştırma evrenini bütün nitelikleri ile temsil ettiği düşünülmektedir (Tavşancıl ve Aslan, 2001).

Araştırma çerçevesinde çalışma grubunun belirlenebilmesi için kendileriyle görüşme gerçekleştirilecek hocaların bu dersi en az bir sefer vermiş olması, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanına ilişkin bilimsel çalışmalarının bulunması gibi ölçütler belirlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, Sakarya Üniversitesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Ordu Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi, Amasya Üniversitesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Uşak Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi ve Bayburt Üniversitesi'nde görev yapan toplam 18 akademisyen oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada, akademisyenlerin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine ilişkin görüşlerinin ayrıntılı bir biçimde alınması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersi hakkındaki düşüncelerini anlamak, bizzat kendilerinden ve kendi terimleriyle görüşlerini alma amacıyla görüşme yöntemi seçilmiştir (Jones,1985; akt., Punch, 2005).

Araştırmaya katılan akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine ilişkin görüşlerini tespit etmek için altı açık uçlu sorudan oluşan akademisyen görüşme formu araştırmacı ve bir ölçme değerlendirme uzmanı tarafından oluşturulmuştur. Tutarlı bilgilerin alınması ve benzer konulara odaklanma amacıyla ikisi Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, biri ise ölçme değerlendirme alanında olmak üzere üç uzmandan görüş alınarak yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler ile elde edilen verilere, daha derinlemesine bilgi elde etmek ve daha önceden belli olmayan temaların ve boyutların ortaya çıkarılmasına fırsat tanınması nedeniyle içerik analizi yapılmıştır. Veriler, Eylül- Ekim 2021 tarihinde akademisyenlerden elektronik posta yolu ile toplanmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi YÖK (2018) tarafından yapılan değişikliklerle ders, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ismi ile programda yerini almış, Türkçe öğretmenliği lisans programının 8. yarıyılına 3 kredilik olarak eklenmiştir. Dersin yeni haliyle işlenmesi 2021-2022 eğitim öğretim yılı bahar döneminde olacaktır. Bu kapsamda katılımcılardan Yabancılar Türkçe

öğretimi ismi ile dersi verdikleri süreçteki deneyimleri ve ders kapsamında getirilen yenilikleri göz önünde bulundurarak, derse dair bir değerlendirme yapmaları istenmiştir.

İçerik analizi sürecinde öncelikle tüm katılımcılar için ayrı ayrı açık kodlama yapılmış, ardından bu kodların bir araya getirilmesi sağlanmıştır (Merriam, 2013). Daha sonra elde edilen kodlar gruplandırılarak temalar, alt temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Ölçme ve değerlendirme alanından uzman görüşleri alınarak, yeniden verilerin gözden geçirilmesi sağlanarak kodlama işlemi gerçekleştirilmiş ve kategoriler oluşturulması sağlanmıştır. Böylelikle veriler en az üç kez gözden geçirilmiştir.

Analiz sürecinde bazı uzman görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılmıştır. Uzman görüşlerinden alıntı yapılırken ise sıra numarası verilerek A1, A2... şeklinde kodlama yapılmıştır.

Etik Beyan

"Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Dersine İlişkin Akademisyen Görüşleri" adlı çalışmanın yazım sürecinde etik kurallarına uyulmuştur.

BULGULAR ve YORUMLAR

Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinde öğretilenlerin, bir yabancıya Türkçe öğretilmesi için yeterlilik durumuna ilişkin düşüncelerine ait bulgu ve yorumlar

"Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinde öğretilenlerin, öğrencilerinizin bir yabancıya Türkçe öğretmesi için yeterli olup olmadığına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna ilişkin çalışma grubundaki akademisyenlerin görüşlerine ait içerik analizi sonucunda ortaya çıkan tema, alt tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri Tablo 1 'de verilmiştir.

Tablo 1. Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinde öğretilenlerin, bir yabancıya Türkçe öğretilmesi için yeterlilik durumuna ilişkin düşüncelerine ait tema, alt tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	N
TYDÖ Ders İçeriğinin Yeterlilik Durumu	Yeterli Değil	Ders Süresi Yetersiz	7
		Uygulama ve Gözlem Eksikliği	8
		Öğreticiden Kaynaklı Sorunlar	2
		Kaynakların Birbirini Tekrar Etmesi	1

Yeterli	Ders Yeterli	5
---------	--------------	---

Tablo 1 incelendiğinde görüşmeye katılan on sekiz akademisyenin konuya ilişkin düşüncelerinin “Yeterli” ve “Yeterli Değil” olmak üzere iki alt temada toplandığı görülmektedir.

Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinde öğretilenlerin, bir yabancıya Türkçe öğretilmesi için yeterlilik durumuna dair verdikleri yanıtlar yoğun olarak “Yeterli Değil” alt temasında toplanmıştır (n=18). Bu alt temada akademisyenler, dersin daha çok teorik yoğunluklu işlendiği, uygulamanın yetersiz olduğunu belirtmiş, bu kapsamda dersin uygulama saatlerinin bulunmadığı, öğrencilerin Yabancılar Türkçe öğretimi yapılan bir kuruma yönlendirilerek uygulama ve gözlem yapmaları noktasında dersin yetersiz olduğu gibi konulara (n=8) değinmişlerdir. Yine katılımcılar lisans programı içerisindeki ders süresinin gereğinden az olduğundan, ders süresi içinde uygulama saatlerinin eksikliğinden bahsetmişler, özellikle lisans eğitimi boyunca bir dönemlik verilen dersin yeterli olmayacağına (n=7) dikkat çekmişlerdir.

İkinci alt tema olan “Yeterli” alt temasında (n=5) ise akademisyenler Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinde öğretilenlerin, bir yabancıya Türkçe öğretilmesi için yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılar dersin yeterli olduğunu belirtmekle birlikte derse ilişkin uygulama süreçleri, materyal, öğrencilere sürece dair özgüven kazandırılması gibi unsurların geliştirilerek, süreci desteklemesi gerektiğine vurgu yapmışlardır.

Sonuçlarla ilgili olarak katılımcılara ait alıntılar şu şekilde ifade edilebilir:

A2 "Kesinlikle yeterli değildir zira öğrencilerimiz uygulama yapamadıkları ve gözlemleyemedikleri için bu konuda eksik kalmaktadır. Ayrıca bu dersi veren hocaların büyük çoğunluğunun da bir kişiye dahi Türkçe öğretme tecrübesine sahip olmaması, herhangi bir araştırmada, projede ya da bir çalışmada yer almamış olması da öğrencilerin bu tecrübelerden faydalanabilmesinin önünde engel teşkil etmektedir."

A6 "Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi başlı başına bir uzmanlık alanıdır. Dolayısıyla böyle bir uzmanlık alanının bir dönem haftalık 2-3 saatlik dersle kazandırılması mümkün değildir. Ayrıca uygulama saati ve alanının olmaması bir diğer sorundur."

A11 "Birçok yönden yeterli olmasının yanında uygulama süreçleri ve materyalleri yönünde yeterlilik düzeyleri artırılabilir. Uygulama süreçleri daha geniş çaplı süreçler haline getirilebilir."

Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersi kapsamında öğrencilerini TÖMER vb. kurum veya kişilere uygulama/gözlem için yönlendirme durumlarına dair bulgu ve yorumlar

“Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersi kapsamında öğrencilerinizi TÖMER, benzeri kurum veya kişilere (pratik veya gözlem yapmak için yabancı öğrencilerle bir araya getirmek vs.) uygulama/gözlem için yönlendiriyor musunuz? Cevabınız evet ise yönlendirdiğiniz kurum veya kişileri belirtiniz.” sorusuna ilişkin çalışma grubundaki alan uzmanlarının görüşlerine ait içerik analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersi kapsamında öğrencilerini TÖMER vb. kurum veya kişilere uygulama/gözlem için yönlendirme durumlarına ait tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri

Tema	Kodlar	N
Öğrencilerin Uygulama/Gözlem İçin Yönlendirilmesi Durumu	TÖMER vb. Kurumlar	16
	Çevrimiçi İmkanlar	1
	Sınıfa Yabancı Öğrenci Daveti	1
	Yurt Dışında Türkçe Öğrenmek İsteyen Öğrencilerle Buluşurma	1
	Kurumsal ya da Bağımsız Çalışan Öğreticilerin Daveti	1

Tablo 2 incelendiğinde çalışma grubundaki on sekiz akademisyenin öğrencilerini TÖMER vb. kurum veya kişilere yönlendirdikleri (n=20), bu nedenle katılımcıların görüşlerinin tek bir tema altında toplandığı görülmektedir.

Akademisyenler, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersi kapsamında uygulama/gözlem için öğrencilerini ağırlıklı olarak TÖMER vb. kurumlara (n=16) yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar ise Üniversitelerinin bünyesinde TÖMER vb. kurumların bulunmaması nedeniyle öğrencilerini çevrimiçi imkanlara (n=1) veya okullarında öğrenim gören yabancı öğrencilere (n=1) yönlendirerek uygulama/gözlem imkanına erişim sağladıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılar bu araştırma sorusunda, yönlendirdikleri kurum veya kişiler ile birlikte sürece dair yorumlarını da belirtmişlerdir. Katılımcılar, uygulama ve gözlem çalışmalarının öğrencilerine alana yönelik ilgi duyma, özgüven kazanma, alanda çalışmak isteme gibi olumlu katkılar sunduğundan bahsetmişlerdir. Yine katılımcılarının bazıları, uygulama yapılmasına ilişkin resmi bir zorunluluk olmadığı için dil öğretim merkezlerindeki uygulamaları kişisel ilişkileri sayesinde yaptırabildiklerini, sürece dair dil öğretim merkezindeki idarecilerin bakış açısının önemli olduğunu, süreçte öğrencilere uygulama için kolaylık ve imkan tanınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcı hocaların yorumları arasında, ders kapsamındaki bu tarz uygulamaların hoca inisiyatifine bırakılmadan zorunlu hale getirilmesi de bulunmaktadır.

Sonuçlarla ilgili olarak katılımcılara ait alıntılar şu şekilde ifade edilebilir:

A10 "Ne yazık ki kurumumda bir TÖMER yok. Ancak öğrencileri çevrimiçi dil öğretimine yönlendirerek internet üzerinden Türkçe öğrenen kişiler ile tanışmalarını sağlıyorum."

A13 "Yönlendiriyorum ancak üniversite ve şehir olarak bu konuda imkânımız çok sınırlı. O nedenle daha çok yabancı öğrencilerle konuşmaları için yönlendiriyorum. Sonradan edindiğim dönütlere göre öğrenciler sosyal alanda gördükleri (yemekhane, kantin, yurt vb.) yabancı öğrencilerle konuşmaya çabalıyormuş. Yabancı öğrencilerin de bu durumdan memnun olduğunu öğreniyorum. Öyle ki derse davetli olarak gelen öğrencilerle sonradan iletişimi devam ettirerek halı saha maçı, piknik gibi etkinliklere de gidiyorlarmış."

A14 "Bu dersi verdiğim her dönem öğrencilerimi bu konuda yönlendirdim. Üniversitemizin TÖMER'i dahil olmak üzere İstanbul'daki bütün TÖMER'lerde uygulama yapabileceklerini söyledim ve bunu

not karşılığı ödev olarak verdiğim için tam katılım sağlanabildi. Öğrencilerimin bu konu ile ilgili uygulamaları ve gözlemleri ile ilgili geri dönüşleri çok olumlu oldu."

Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin güncel durumuna ilişkin sorunlar/eksiklikler hakkında düşüncelerine ait bulgu ve yorumlar

“Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin güncel durumuna ilişkin sorunlar/eksiklikler hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna ilişkin çalışma grubundaki akademisyenlerin görüşlerine ait içerik analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin güncel durumuna ilişkin sorunlar/eksiklikler hakkında düşüncelerine ait tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri

Tema	Kodlar	N
TYDÖ Dersinin Güncel Durumuna İlişkin Sorunlar/Eksiklikler	Dersin Süresi	6
	Materyal Durumu	2
	Uygulama ve Gözlem Olanığı	7
	Fakülte, TÖMER vb. Kurumlar Arası Koordinasyon Durumu	2
	Öğretici ile İlgili Durumlar	7
	Uygulama için TÖMER vb. Kurumların Üniversite Bünyesinde Bulunmaması	1
	Yayınlardan Kaynaklı durumlar	3
	Öğrenciden Kaynaklı Durumlar	2
	Uygulama Yapılabilecek Yabancı Öğrencilere İlişkin Fazla Seçeneğin Olmaması	1
	Dersin Verildiği Yarıyıl	1

Tablo 3 incelendiğinde çalışma grubundaki akademisyen görüşlerinin tek bir tema altında toplandığı görülmektedir (n=32). Bu araştırma sorusuna ilişkin verilen cevaplarda, katılımcı akademisyenlerin derse ilişkin yaşadıkları sorunlar veya kişisel olarak sorun yaşamaları bile sorun oluşturabileceğini düşündükleri durumlara dair düşünceleri yer almıştır.

Akademisyenler ağırlık olarak öğretici, dersin süresi, uygulama ve yayınlar ile ilgili sorunlara dikkat çekmişlerdir. Akademisyenler; lisans programı içerisinde derse ayrılan süreyi dersin kapsamının aktarımı açısından yetersiz bulmakta, ders süresi içinde uygulama saatlerinin eksikliğine

değınmektedir (n=6). Yıne akademisyenler, uygulama açısından sorunlar olduğunu belirtmiş, bu kapsamda öğrencilerin Yabancılara Türkçe öğretimi yapılan bir kuruma yönlendirilerek uygulama ve gözlem yapmaları noktasında yetersiz kalındığı, derse dair uygulama saatlerinin eksik olduğu gibi durumlara değınmiştir (n=7). Katılımcılar, dersi veren akademisyenlerin bazılarının Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi alanına ilişkin uzmanlıklarının yeterli olmadığını (n=7) belirtmektedirler. Bunların dışında katılımcılar alandaki yayınların birbirini tekrar ettiği, ihtiyacı karşılama noktasında yetersiz olduğu, kitap içeriklerindeki pek çok konunun ana dili olarak Türkçe öğretiminden uyarlandığı bu nedenle yayınlar ile ilgili nitelik probleminden bahsedebileceğini (n=3) belirtmişlerdir.

Sonuçlarla ilgili olarak katılımcılara ait alıntılar şu şekilde ifade edilebilir:

A5 "Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi dersinin güncel durumuna ilişkin sorunlar: Bence en önemli sorun ana dili olarak Türkçe ile yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin aynı potada değerlendirmeye çalışan akademisyenler.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi dersinin güncel durumuna ilişkin eksiklikler: Bana göre en önemli eksiklik ders saatleri ve derse giren öğretim elemanlarının yetersizliği."

A6 "Ders kredisi, dönem sayısı, alan uzmanı yetersizliği ve uygulama olanağı bu dersin en ciddi sorunlarından. Bu sorunların temel kaynağı bu derse ait bir politikanın henüz yerleşmemiş olması ve politika yapımcıların farkındalık eksikliği olarak düşünüyorum."

A13 "Yeni programda dersin 3 saate çıkarılması olumlu bir gelişme olmuş ancak son sınıfın son dönemine koyulması öğrencilerin motivasyonu açısından çok iyi olmayacaktır. Çünkü KPSS telaşında olan öğrencilerin 8. yarıyılında derslere çok da motive olamadıkları görülmektedir. İkinci olarak ders kitaplarının birbirini tekrar etmesi, yabancı dil olarak Türkçenin öğretimine yönelik yazılan kitapların içeriği incelendiğinde pek çok konunun ana dil olarak Türkçe öğretiminden uyarlandığı görülecektir. Bu da dersin temel alan olarak zihnen henüz yerleşmediğini göstermektedir. Üçüncü olarak dersi veren kişilerin bazı üniversitelerde alan uzmanı olmayışı. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ayrı bir uzmanlık alanı olduğundan en azından bu alanda yayını olan hoca şartı getirilmeli ve uzman kişilerce ders yürütülmelidir."

Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin son sınıfın son döneminde okutulmasına ilişkin düşüncelerine ait bulgu ve yorumlar

"Lisans eğitimi boyunca Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin son sınıfın son döneminde okutulması ile ilgili ne düşünüyorsunuz?" sorusuna ilişkin çalışma grubundaki akademisyenlerin görüşlerine ait içerik analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin son sınıfın son döneminde okutulmasına ilişkin düşüncelerine ait tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri

Tema	Kodlar	N
TYDÖ Dersinin Son Sınıfın Son Döneminde Okutulmasına İlişkin Düşünceler	Son Sınıftan Önce	10
	Son Sınıf Uygun	4

Tablo 4 incelendiğinde çalışma grubundaki on sekiz akademisyenin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin son sınıfın son döneminde okutulmasına ilişkin düşüncelerine ait içerik analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri yer aldığı görülmektedir (n=14).

YÖK tarafından yapılan değişiklikle (2018) ders, lisans programının 6. yarıyılından 8. yarıyılına alınmıştır. Katılımcı hocaların önemli bir kısmı dersin son sınıfın son döneminde okutulacak olmasının uygun olmadığını ifade etmişlerdir. Akademisyenlere göre dersin verileceği dönem, öğrencilerin KPSS'ye çalışma, mezuniyet hazırlığı gibi süreçler ile çakışacak ve bu durum dersin verimliliğini düşürecektir. Katılımcılar, öğrencilerin disiplin alanını daha erken tanımaları ve bu alana karşı farkındalık kazanmaları için dersin verildiği dönemin son sınıftan önceki sınıflara alınmasının daha uygun olacağını (n=10) belirtmiş, bir kısım katılımcı ise dersin son sınıfta verilmesinin uygun olduğunu (n=4) ifade etmiştir.

Sonuçlarla ilgili olarak katılımcılara ait alıntılar şu şekilde ifade edilebilir:

A7 "İstihdam sürecine oldukça yakın bulunan öğrencilerin bu dersi almasının oldukça verimli olacağını düşünmekteyim. Son sınıf süreci, öğrencilerin çalışma olanaklarına daha yakın hissettikleri bir süreç. Ancak son sınıf düzeyinde TYDÖ dersinin I ve II olarak iki dönemde verilmesi daha uygun olabilirdi."

A16 "4.sınıfta öğrencilerin KPSS kaygısı olduğu için derse gereken ilgi gösterilemeyebilir."

A17 "Ara sınıflarda okutulmasının daha doğru olacağını düşünüyorum. Çünkü 4. sınıf öğrencilerinin çoğu kendilerini mezun olmuş olarak görmektedir. Dersin daha ciddi bir şekilde yürütülmesi için ara sınıflarda olması daha iyi olacaktır."

Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin daha etkin ve verimli işlenebilmesi konusunda öneri ve düşüncelerine ait bulgu ve yorumlar

"Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin daha etkin ve verimli işlenebilmesi konusunda öneri ve düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna ilişkin çalışma grubundaki akademisyenlerin görüşlerine ait içerik analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin daha etkin ve verimli işlenebilmesi konusunda öneri ve düşüncelerine ait tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri

Tema	Kodlar	N
TYDÖ Dersinin Daha Etkin ve Verimli İşlenebilmesi İçin Öneri ve Düşünceler	Öğretici ile İlgili Hususlar	7
	Uygulama ve Gözlem	15
	Dersin Süresi	6
	Kaynak Seçimi	3
	Dersin Seçmeli Olup İlgili Olanların Tercih Etmesi	1
	Dersin Verildiği Yarıyılta Değişiklik	1

Benzer Nitelikte Ders Çeşitliliğinin Sağlanması	2
Yeni Yaklaşımlar Üzerinde Durulması	1
Dersin KPSS Konularına Dahil Edildiğinin Öğrencilere Anlatılması	1
Dijital Materyallerin Kullanımı Konusunda Öğretici Eğitimi	1

Tablo 5 incelendiğinde çalışma grubundaki on sekiz akademisyenin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinin daha etkin ve verimli işlenebilmesi konusunda öneri ve düşüncelerine ait içerik analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve kodların dağılımı ile frekans değerlerinin yer aldığı görülmektedir (n=38).

Buna göre akademisyenler; teorik ağırlıklı içeriğe ek olarak öğrencilere uygulama yaptırılmasının gerekli olduğunu belirtmiş, bu kapsamda katılımcıların bazıları ders kapsamında uygulama saatlerinin olması gerektiğini ifade etmiş, bazı katılımcılar tarafından öğrencilerin uygulama için TÖMER vb. kurumlara yönlendirilmesi, bu kurumlarda staj yapması gibi önerilerde bulunulmuştur (n=15). Bunun dışında katılımcılar, dersi veren hocalarda alan ile ilgili bilimsel çalışmalar yapma, saha tecrübesine sahip olma gibi yetkinliklerinin aranması gerektiğini (n=7), lisans eğitimi boyunca derse ayrılan sürenin artırılması, ders kapsamında uygulama saatlerinin olması gerektiği (n=6), ders sürecinde kullanılan kaynakların seçiminde özen gösterilmesini, gereksiz bilgilerin yer almadığı, nitelikli, güncel kaynakların seçilmesinin önemli olduğunu (n=3), alanla ilgili ders çeşitliliğinin oluşturulabileceğini, benzer nitelikte derslerin lisans programında yer alması gerektiği (n=2) gibi durumlara dikkat çekmişlerdir.

Sonuçlarla ilgili olarak katılımcılara ait alıntılar şu şekilde ifade edilebilir:

A7 "Öğretim elemanlarının alan uzmanlarından seçilmesi, konu alanının özel ve biricikliğine önem verilmesi, kaynaklara ciddi anlamda eleyici bir bakış açısıyla yer verilmesi, benzer nitelikte başka en az bir dersin daha lisans programında yer alması, alanın KPSS ÖABT içerisinde de yer almaya başladığının fark edilmesi ve bunun öğretmen adaylarına da çeşitli istihdam olanakları bakımından fark ettirilmesi gerekmektedir."

A13 "Ders uzman kişilerce yürütülmeli, mümkün olduğunca uygulama (yüz yüze ya da sanal olarak) imkânı sunulmalı. Öğretmenlik uygulaması dersi gibi Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde de uygulama yaptırılmalı. Dersin 8. yarıyıldan 6 veya 7. yarıyla alınması daha uygun olacaktır."

A14 "Uygulamaya daha çok ağırlık verilebilir ve hatta 1 dönem ders, 2. Dönem tamamen Tömerlerde gözlem ve ders anlatımı gibi hususlarla zenginleştirilebilir, ders 2 dönemlik yapılabilir. Çünkü 1 döneme sığmayacak kadar önemli ve konu çok."

Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine öğrencilerin ilgisini artırabilmek için yapılabilecekler hakkındaki düşüncelerine ait bulgu ve yorumlar

“Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine öğrenci ilgisini artırmak için neler yapılabileceğine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna ilişkin çalışma grubundaki akademisyenlerin görüşlerine ait içerik analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Akademisyenlerin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine öğrencilerin ilgisini artırabilmek için yapılabilecekler hakkındaki düşüncelerine ait tema ve kodların dağılımı ile frekans değerleri

Tema	Kodlar	N
Öğrencilerin TYDÖ Dersine İlgisini Artırmak İçin Yapılabileceklerle İlişkin Düşünceler	Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Alanı İle İlgili Tecrübe Paylaşımı	1
	Sınıf Ortamının Fiziksel Olarak Uygun Hale Getirilmesi	1
	Yabancı Öğrencilerle Bir Araya Getirme	2
	Doğru Yöntem ve Teknik Seçimi	2
	Uygulama İmkânı	4
	TYDÖ'nün Sosyal, Ekonomik, Siyasi, Kültürel vb. Katkıları	3
	İstihdam Olanakları	4
	Materyal Desteği	1
	Derste Uygulamaya İlişkin Örnek Vermek	1
	TYDÖ Alanında Sertifika Verilmesi	1
	Yurtdışında Konuya İlişkin Görev Yapan Kişilerle Konferans	1

Tablo 6 incelendiğinde çalışma grubundaki on sekiz akademisyenin, Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine öğrencilerin ilgisini artırabilmek için yapılabilecekler hakkındaki düşüncelerine ait içerik analizi sonucunda ortaya çıkan tema ve kodların dağılımı ile frekans değerlerinin yer aldığı görülmektedir (n=21).

Akademisyenler derse ilgiyi artırabilmek için ağırlıklı olarak, istihdam olanakları ve TYDÖ'nün sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel vb. katkılarından bahsedilmesi ve uygulama yaptırılması gerektiğinden söz etmişlerdir. Katılımcılar, ders kapsamında edinilen kazanımlar sayesinde elde edilebilecek istihdam olanakları hakkında öğrencilere bilgi verilmesinin derse ilgiyi artırabileceğini (n=4), dersin teorik bilgi kısmını destekleyecek biçimde öğrencileri ilgili kurum veya kişilere yönlendirerek uygulama yaptırılması imkanının sağlanmasını (n=4), Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi vb. katkılarından bahsedilmesi gerektiğini (n=3) ifade etmişlerdir.

Sonuçlarla ilgili olarak katılımcılara ait alıntılar şu şekilde ifade edilebilir:

A6 "Öğrencilere dersin yeni bir istihdam alanı olduğunu anlatarak ilgi çekmek. Derste ortam imkân verdikçe uygulama örneklerini göstererek sadece kuramsal anlatımdan çıkmak. Alanla ilgili kişisel tecrübelerimi paylaşmak. Öğrenciyi aktif hale getiren yöntem ve tekniklerden faydalanarak dersi işlemek."

A13 "Günümüzde her alanda olduğu gibi bu alanda da öğrencilerin en büyük endişesi bence istihdam odaklı. Bu nedenle ilk olarak istihdam olanaklarından bahsedilebilir. Yurt dışında görev yapan kişiler derse davet edilerek (yüz yüze veya sanal olarak) onlarla öğrenciler konuşturulabilir, herkes aklında soru işareti oluşturan konuyu sorup öğrenebilir. Yurt dışında çalışmanın avantajları anlatılabilir. Ardından derse ilgiyi artırmak için yabancı öğrencilerin derse davet edilmesi önemli. Yalnız öğrenciler değil herkes farklı bir kültüre ve ülkeye ilgi duyar. Yabancı misafirler yoluyla bu ilgi uyanık tutulabilir."

A14 "Dersi alan öğrencilerimize uygulama da yaptırılarak sertifika verilmesi derse olan ilgiyi arttıracaktır. Üniversitenin Tömer'i ile iş birliği halinde olunmalı ve her öğrenciye en az bir yabancı öğrenci düşecek şekilde paylaşım yaptırılarak dönemlik bir program yapılmalı, hafta hafta gözlem ve raporları istenmeli, öğretmenlik uygulaması dersinde olduğu gibi."

TARTIŞMA / SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada akademisyenlerin Türkçe öğretmenliği lisans programı içerisinde yer alan Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersine ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. İlk araştırma sorusuna ilişkin katılımcıların büyük bölümü Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinde öğretilenlerin, bir yabancıya Türkçe öğretilmesi için yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Buna gerekçe olarak daha çok lisans programı içerisinde derse ayrılan sürenin yetersizliği ve uygulama eksikliğini göstermişlerdir. Katılımcı görüşlerinden de yola çıkarak, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanının kapsamı düşünüldüğünde lisans eğitimi boyunca derse ayrılan sürenin yeterli olmayacağı, öğrencilere konunun gerekliliklerinin yeterince aktarılamayacağı söylenebilir. Yine derse ilişkin uygulama saatlerinin bulunmadığı, ders içeriğinin teorik olarak yapılandırıldığı görülmektedir. Ders kapsamında Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten kurumlarda uygulama ve gözlem çalışmalarına ilişkin resmiyette bir zorunluluk olmayıp, bu çalışmalar hoca inisiyatifi ile gerçekleşmektedir. Çoğu zamanda bu çalışmaların düzenli olarak yürütülmediği veya kısa süreli gerçekleştirildiği görülmektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanına ilişkin teorik bilginin öğretilmesinin yanı sıra uygulama yaptırılmasının da elzem olduğunu söyleyebiliriz. Derse dair uygulama saatlerinin eksikliği, öğrencilerin süreci Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten kurumlarda deneyimlememesi, öğrenilenlerin yeterince anlaşılabilmesi ve kısa süre içerisinde unutulmasına sebep olacaktır.

İkinci araştırma sorusuna ilişkin akademisyenlerin tamamı ders kapsamında öğrencilerini uygulama ve gözlem amacıyla ilgili dil öğretim merkezlerine veya kişilere yönlendirdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum akademisyenlerin uygulamayı önemsediklerini göstermektedir. Çalışma verilerine göre akademisyenler, uygulama ve gözlem amacıyla öğrencilerini yönlendirmek için ağırlıklı olarak Üniversiteleri bünyesindeki TÖMER vb. kurumları tercih etmektedir. TÖMER vb. kurumlar, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine ilişkin ülkemiz için önemli kurumlardandır. Öğrenciler buradaki uygulama ve gözlem süreçlerinde, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ile ilgili ders materyallerini görme, yabancı öğrencilerle tanışma, ders dinleme ve belki bir iki kez ders anlatma gibi birçok fırsata sahip olacak, derste öğrendiği teorik bilgileri uygulamaya geçirebileceklerdir. Bu durum öğrencilerin alana yönelik farkındalıklarını ve olumlu yaklaşımlarını artıracaktır. Nitekim hocalar da araştırma sorusuna verdikleri yanıtlarda öğrencilerden sürece ilişkin olumlu dönütler aldıklarını, uygulama ve gözlem çalışmalarının öğrencilere birçok katkısı olduğunu belirtmişlerdir. Uygulama ve gözlem süreçlerinin yararlarının yanı sıra sürecin gerçekleştirilmesine ilişkin katılımcı ifadelerinden yola çıkarak sürece dair yaşanabilecek birtakım sorunlara da değinmek gerekmektedir. Uygulama süreçlerine dair resmi bir zorunluluk olmadığı için süreç daha önce belirtildiği gibi hocaların inisiyatifi ve kişisel bağlantıları ile ilerlemektedir. Bu da zaman zaman öğrencilerin yönlendirilmesine ilişkin dil öğretim merkezlerine öğrencilerin kabul edilmemesi veya gelen öğrencilerin öğretim süreçlerine yeterince dahil edilmemesi gibi sorunların yaşanmasına sebep olabilir veya süreç kendi inisiyatifine bırakıldığı için bazı hocalar uygulama için öğrenciyi yönlendirmek istemeyebilir. Bu noktada dil

öğretim merkezlerinde yapılacak uygulamalara ilişkin resmi bir zorunluluk getirilmesi veya fakülte yönetiminin sürece katkı sunarak ana bilim dalı ve dil öğretim merkezleri arasında koordinasyon sağlanması sorunların çözümüne katkı sunabilir. Yine bazı katılımcılar, öğrencilerini uygulama için yönlendirmek istediklerini ama görev yaptıkları üniversite bünyesinde aktif bir dil öğretim merkezi olmadığından bahsetmişlerdir. Bunun çözümüne yönelik olarak buldukları şehirde farklı bir üniversite varsa öğrencilerin onun bünyesindeki dil öğretim merkezine yönlendirilmesi ve ilgili üniversite tarafından buna kolaylık sağlanması veya farklı dil öğretim merkezlerinde öğretim süreçlerine dair çevrimiçi ortamda öğrencilerin uygulama ve gözlem yapmasına imkan tanınması gibi hususlar belirtilebilir.

Üçüncü araştırma sorusuna ilişkin hocaların büyük bölümü derse ilişkin sorunlar olduğundan bahsetmişler, geri kalan kısmı ise kişisel olarak sorun yaşamadıklarını ama sorun oluşturabileceğini düşündükleri durumlara dair düşüncelerini paylaşmışlardır. Katılımcılar ağırlıklı olarak uygulama, dersin süresi, öğretici ve yayınlardan kaynaklı sorunlara değinmişlerdir. Katılımcılar, ilk araştırma sorusunda da dersin bir yabancıya Türkçe öğretmek için yeterli olmama sebepleri arasında ağırlıklı olarak dersin süresi ve uygulama kaynaklı durumları göstermişti. Bu sorunlar, ilk araştırma sorusunda ele alındığı ve içerik olarak benzerlik gösterdiği için burada tekrar değinilmeyecektir. Öğretici kaynaklı sorunlara baktığımızda katılımcılar tarafından ağırlıklı olarak Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanına ilişkin uzmanlığı olmayan akademisyenlerin dersi vermesi dile getirilmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin yeni gelişen bir alan olması ve yetişen uzman sayısının azlığı gibi nedenlerle bazı kurumlarda farklı alanda uzmanlaşmış akademisyenler derse girmektedir. Diğer dersler gibi özel uzmanlık isteyen Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi dersinde de farklı alanda uzmanlaşmış hocalar yeterince yararlı olamamaktadır. Katılımcıların derse ilişkin belirttiği sorunlardan bir diğeri yayınlara ile ilgilidir. Katılımcılar ders kapsamında kullanılacak yayınlara ile ilgili birbirini tekrar etme, ihtiyacı karşılama noktasında yetersiz kalma, kitap içeriklerindeki pek çok konunun ana dili olarak Türkçe öğretiminden uyarlanması gibi bir dizi sorundan bahsetmişlerdir. Birçok dersin kitap, makale gibi yayınlara üzerinden yürütüldüğü düşünüldüğünde alan ile ilgili yayınlardaki nitelik sorununun, katılımcıların belirttiği gibi ders ilişkin sorun oluşturacağını söyleyebiliriz.

Dördüncü araştırma sorusunda dersin daha etkin ve verimli işlenebilmesine yönelik katılımcı önerileri ağırlıklı olarak, öğretici, uygulama ve gözlem, dersin süresi, kaynak seçimi gibi konular ile ilgilidir. Katılımcı görüşlerinden yola çıkarak, derse ilişkin uygulama ve gözlem olanaklarının etkin bir şekilde sürece dahil edilmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Ders kapsamında, öğrencilere uygulama yaptırılması büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda derse ait uygulama saatlerinin olması, öğrencilerin uygulama için TÖMER vb. kurumlara yönlendirilmesi, bu kurumlarda staj yapması gibi birtakım süreçlerin uygulamaya konulması öğrencilerin daha nitelikli ve etkin öğrenimini sağlayacaktır. TÖMER vb. kurumlara öğrencileri yönlendirip uygulama yaptırılması noktasında resmi zorunluluk olmadığı için dersi veren öğretim elemanının gayreti önem taşımaktadır. Yine uygulama için öğrencilerin ilgili kurumlara yönlendirilme sürecinin kolaylaştırılması adına ana bilim dalı - dil öğretim merkezi gibi ilgili kurumların iş birliği içerisinde hareket ederek süreci yürütmesi, bu iş birliğinin sağlanmasında gerektiğinde üniversite veya fakülte yönetiminin inisiyatif alması önem taşımaktadır. Dersi veren hocalarda alan uzmanlığı ile sahada yabancılara Türkçe öğretme tecrübesi aranması gerektiği de katılımcı önerileri arasındadır. Ders görevlendirmelerinde bu nitelikleri taşıyan hocaların seçilmesine hassasiyet gösterilmelidir. Yine katılımcı görüşlerinden yola çıkarak dersin süresinin artırılması, ders kapsamında uygulama saatlerinin eklenmesi, Türkçenin yabancı dil öğretimi alanı ile ilgili ders çeşitliliğinin sağlanması ve derste kullanılacak kaynakların seçimine özen gösterilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

Çalışmanın beşinci araştırma sorusu olan dersin son sınıfın son döneminde okutulmasına ilişkin katılımcı görüşleri ağırlıklı olarak bunun uygun olmadığı yönündedir. Katılımcılar, mezuniyet ve kariyer planları gibi nedenlerle öğrencilerin son sınıfın son döneminde derse yeterince odaklanamayacaklarını belirtmişlerdir. Dersin son sınıftan önceki dönemlerde verilmesi öğrencilerin

alana yönelik daha erken farkındalık geliştirmelerini sağlayacaktır. Böylelikle alana yönelik uzmanlaşmak isteyen öğrenciler, lisans eğitimi sürecinde daha fazla vakit ve imkan bulacaklardır.

Buraya kadar belirtilen araştırma sorularında belirli konuların ön plana çıktığı görülmektedir. Dersin süresi, uygulama ve gözlem durumu, öğretici ve ders kaynakları ile ilgili durumlar araştırma sorunlarına verilen cevaplarda ağırlıklı olarak yer almıştır. Bu konulara ilişkin ders kapsamında sorunlar olduğu ve bu hususlarda iyileştirmeye gidilmesi gerektiği belirtilmiştir. Literatüre baktığımızda, benzer vurgulara yer veren araştırmalar olduğu görülmektedir. Yılmaz ve Yıldız (2016) çalışmalarında Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencilerinin görüşlerinden yola çıkarak dersin uygulama saatinin olması gerektiği belirtilmiştir. Mutlu ve Gümüş (2021) akademik çalışmalardan yola çıkarak yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan güncel sorunları ele aldıkları çalışmalarında ders süresinin yetersiz olduğuna değinmişlerdir. Özdemir Erem ve Erdem (2016) çalışmalarında Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencilerinin görüşlerinden yola çıkarak, Yabancılara Türkçe Öğretimi dersinin iki yarıyıl boyunca verilmesi önerisi getirilmiştir. Yine çalışma kapsamında, Yabancılara Türkçe Öğretimi dersinin uygulamasının yabancı öğrenciler üzerinde yapılabileceği ortamlar oluşturulmasının, Türkçe Eğitimi Bölümlerinde öğrenim gören her öğrencinin TÖMER gibi birimlerde uygulamalara gitmesi, oradaki uzmanların ders anlatım biçimlerini takip etmesi ve fırsat doğarsa anlatım gerçekleştirmesinin yararlı olacağı yönünde vurgu yapılmıştır. Demirel (2011) Yabancılara Türkçe Öğretimi dersine ilişkin Türkçe üçüncü sınıf öğrencilerinin görüşlerini aldığı çalışmada, bu dersin, en az iki dönem olmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Yine çalışma kapsamında, imkânlar dâhilinde fakültelerde bu ders için çeşitli materyallerin içerisinde yer aldığı özel sınıfların kurulması gerektiği ayrıca bölümlerin, yakın çevrelerinde bulunan ve yabancılara Türkçe öğretimi yapan özel veya devlet kurumlarıyla işbirliği yapmasının dersin verimini ve öğrencilerin niteliklerini artıracacağı ifade edilmiştir. Er vd. (2012) çalışmalarında yabancılara Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunları ilgili alan yazını doğrultusunda değerlendirmiştir. Araştırmacılara göre ele alınan makalelerde üzerinde durulan noktalardan biri lisans ve lisansüstü düzeyde görevli öğretim elemanlarına dair sorunlardır. Çalışmanın devamında bu sorunların temelinde öğretim elemanlarının alanla ilgili donanımlarının eksikliğinin yattığı, yabancılara Türkçe öğretimi alanında alan dışı doktora yapan öğretim elemanlarının varlığının bu sorunun ortaya çıkmasına neden olduğu belirtilmiştir.

Çalışmanın altıncı araştırma sorusu olan Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi dersine öğrenci ilgisini artırabilmek için yapılabileceklerle ilişkin katılımcıların geniş bir yelpazede farklı düşünceler ifade ettiği görülmektedir. Bu düşünceler arasında öne çıkanlar istihdam olanakları hakkında bilgilendirme, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel vb. katkılarından bahsetme ve Türkçenin yabancı dil olarak öğretimine ilişkin uygulama yaptırılmasıdır. Öğrenciler, lisans eğitim sürecinde istihdam kaynaklı olarak endişe yaşamaktadırlar. Eğitim sürecinin sonunda iş bulup bulamayacakları veya hangi işi yapacakları öğrenciler için önemli bir kaygı unsurudur. Bu nedenle Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanı ile ilgili istihdam olanaklarından bahsedilmesi öğrencilerin derse olan motivasyonunu artıracak, derse daha etkin katılımlarını sağlayacaktır. Yıldız (2018) tarafından yapılan çalışmada katılımcı öğretmen adaylarının Yabancılara Türkçe Öğretimi dersine ilişkin beklentileri arasında yurt içinde ve yurt dışında yeni bir iş kapısı açması beklentisinin yer aldığı belirtilmiştir. Bu da öğrenciler açısından konunun önemini göstermektedir. Yine Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel vb. katkılarından bahsedilmesiyle öğrencilerin alanı bir de bu açıdan değerlendirmeleri sağlanacak, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanı öğrencilerin gözünde daha da önem kazanacaktır. Bu durum öğrencilerin derse olan ilgi ve motivasyonunu da artıracaktır. Son olarak öğrencileri ilgili kurum ve kişilere yönlendirip, onların uygulama yapmalarını sağlamak da bu açıdan önem taşımaktadır. Öğrenciler, daha önce karşılaşmadıkları ve ders kapsamında dahil oldukları bu öğrenme ortamlarında derse daha farklı bir gözle bakacak, öğrencilerin derse karşı ilgi ve farkındalıkları artacaktır.

KAYNAKLAR

- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry research design*. USA: Sage.
- Demirel, M. V. (2011). Türkçe üçüncü sınıf öğrencilerinin yabancılarla Türkçe öğretimi dersine ilişkin görüşleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 128-138.
- Durmuş, M. (2013). Türkçenin yabancılarla öğretimi: Sorunlar, çözüm önerileri ve yabancılarla Türkçe öğretiminin geleceğiyle ilgili görüşler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 11, 227-228. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.488>
- Durmuş, M. (2013). *Yabancılarla Türkçe öğretimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Er, O., Biçer, N., & Bozkırlı K. Ç. (2012). Yabancılarla Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunların ilgili alan yazını ışığında değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(2), 51-69. <https://doi.org/10.7884/teke.51>
- İşcan, A. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin sorunlarına ilişkin bir değerlendirme. *Aydın Tömer Dil Dergisi*, 5(1), 119-138. http://dx.doi.org/10.17932/IAU.TOMER.2016.019/tomer_v05i1005
- Memiş, M. (2021). *Yabancılarla Türkçe öğretiminin güncel sorunları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mutlu, H. H., & Gümüş, E. (2021). Akademik çalışmalara göre yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan güncel sorunlar. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 829-853. <https://doi.org/10.38155/ksbd.884902>
- Özdemir Erem, H., & Erdem, İ. (2016). Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencilerinin “yabancılarla Türkçe öğretimi” hakkındaki görüşleri. A. Okur, B. İnce., & İ. Güleç (Ed.), *Yabancılarla Türkçe öğretimi üzerine araştırmalar* içinde (s. 153-160). Sakarya: Sakarya Üniversitesi TÖMER Yayınları.
- Punch, K.F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş* (D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sallabaş, E., & Karacaoğlu, M, E. (2020). Yabancılarla Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *XII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu bildirileri*, 292-306.
- Sülükçü, Y. (2016). *Türkçe Eğitimi* bölümü öğrencileri için yabancılarla Türkçe öğretimi dersine yönelik tutum ölçeği geliştirme. *Uluslararası Türkiye Çekya İlişkileri Sempozyumu bildirileri*, 311-320.
- Şahin, Ç., Kurudayıoğlu, M., Tunçel, H., & Öztürk, Y.A. (2013). Türkçe öğretmeni adaylarının lisans düzeyinde verilen Yabancılarla Türkçe Öğretimi (YTÖ) dersine yönelik özyeterlik algıları. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(2), 36-45. <http://dx.doi.org/10.16916/aded.63200>
- Tavşancıl, E., & Aslan, A.E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Uçgun, D. (2013). "Yabancı Dil Olarak Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı"nın gerekliliği üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies*, 8 (9), 2487-2498. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.5183>

Yıldız, E. (2018). *Yabancılara Türkçe Öğretimi dersinin Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri bağlamında değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Yılmaz, F., & Yıldız, E. (2016). Türkçe eğitimi bölümü öğrencilerinin yabancılara Türkçe öğretimi dersine ilişkin tutumları ve yeterlikleri. *Turkish Studies*, 11(19), 841-858. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.10046>

Yükseköğretim Kurulu (2018). *Yeni öğretmen yetiştirme lisans programları. Türkçe öğretmenliği lisans programı*. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Turkce_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf sayfasından erişilmiştir.

Extended Abstract

A nation teaching its language to other nations is, beyond a philological reality, a multifaceted process with cultural, economic and other various gains. This reality has led states to work on language teaching and create policies regarding language teaching. These mentioned processes related to language teaching also apply to the teaching of Turkish as a foreign language. Effective and qualified teaching of Turkish as a foreign language, both at home and abroad, would bring many advantages for our country. Problems on various aspects regarding teaching Turkish as a foreign language are observed to be present today. It is considered that scientific studies on the subject contribute significantly towards solving these problems and executing processes of teaching Turkish as a foreign language with a professional approach. In light of this consideration, academicians' views on Teaching Turkish as a Foreign Language course included in the Turkish Language Education Certificate Program were inquired within the scope of this study. It can be said that Teaching Turkish as a Foreign Language course included in the Turkish Language Teaching Certificate Program has a significant influence on implementation of teaching Turkish as a foreign language, especially on training a professional instructor staff, which is one of the main elements of language teaching processes. When the population of instructors employed at various institutions for teaching Turkish to foreign speakers is examined, it is observed that graduates of Turkish Language Education Certificate Program have significant activity in this field. Although education on teaching Turkish as a foreign language is given at the graduate level or through certificate programs, there is no undergraduate program related to the teaching of Turkish as a foreign language. Teaching Turkish as a Foreign Language course included in the Turkish Language Teaching Certificate Program may attract students' attention to the subject during undergraduate education, enable them to enter this field of study and help students gain foundational knowledge on the subject. The sufficiency of existing course processes regarding their contribution to teaching Turkish as a foreign language and forming a foundation for training qualified instructors is disputable. In light of this, the opinions of academicians that taught the course at least once and have scientific studies on the field regarding the course were taken in scope of this study. It is thought that the data obtained will enable the identification of shortcoming related to the course and will contribute to the efficiency of the course. The aim of this study is to gather, analyze and interpret data for the purpose of holistic and in-depth presentation of academicians' opinions on Teaching Turkish as a Foreign Language course included in the Turkish Language Teaching Certificate Program. For this purpose, the research was carried out using the qualitative research method and designed as a case study. The study group of this study is composed of 18 academicians. Criterion sampling method among purposeful sampling types was used to form the study group. Two criteria were

determined for sampling in order to obtain information about the course. These criteria are having taught the course at least once and having done a scientific study on the subject of teaching Turkish as a foreign language. To observe the academicians' opinions on Teaching Turkish as a Foreign Language course, an academician interview form consisting of six open ended questions was prepared by the researcher and an assessment and evaluation specialist. In order to obtain viable information and focus on similar issues, the opinions of three experts, two of them experts in the field of teaching Turkish as a foreign language and one of them an expert in the field of assessment and evaluation, were taken and semi-structured interview questions were prepared according to these opinions.

Research questions given to academicians were as follows:

1. What are your thoughts regarding whether the knowledge taught in the Teaching Turkish as a Foreign Language course is sufficient for your students to teach Turkish to a foreign speaker or not?
2. Do you direct your students to institutions or persons such as TÖMER for application/observation of the Teaching Turkish as a Foreign Language course? If the answer is yes, specify the institution or person you are directing your students to.
3. Are there any problems/shortcomings related to the current state of Teaching Turkish as a Foreign Language course? If the answer is yes, what are these problems/shortcomings?
4. What are your thoughts on Teaching Turkish as a Foreign Language course being taught in the last semester of the senior year of the undergraduate education process?
5. What are your suggestions and thoughts on how to teach Teaching Turkish as a Foreign Language course more effectively and efficiently?
6. What are your suggestions on what can be done to increase students' interest in the Teaching Turkish as a Foreign Language course?

Content analysis was performed on the data obtained through interviews conducted for the research. In relation to the first question, most participants expressed that the knowledge taught in the Teaching Turkish as a Foreign Language course is not sufficient for students to teach Turkish to a foreign speaker. They mainly gave insufficiency of the duration of the course and lack of application as the reason for this situation. In relation to the second question, all of the academicians stated that they directed their students to institutions or persons such as TÖMER for the purpose of application and observation. This situation shows that participants attach importance to application of the course. According to the study data, academicians mainly prefer to direct students to institutions such as TÖMER within their universities for the purpose of application and observation. In relation to the third question, most of the academicians mentioned that they have problems regarding this course and the rest stated they personally don't have problems regarding the course but shared their observations about points that they think may be problematic. The participants mainly mentioned problems arising from application, the duration of the course, instructors and publications utilized in the course. In relation to the fourth question, all academicians gave suggestions regarding teaching the course more effectively and efficiently. Suggestions of the participants were mainly related to topics such as instructors, application and observation, the duration of the course and choices of teaching materials. When the views of the participants in relation to the fifth question regarding the course being taught at the last semester of the senior year are examined, it is observed that views of the participants were dominantly in the direction that this situation is not viable. They stated that students cannot adequately focus on the course in the last semester of their senior year because of matters such as graduation and career planning. According to the participants, teaching the course in earlier semesters than the senior year would allow students to develop awareness of the field earlier. Thus, students who want to specialize in the field would have more time and opportunity during the undergraduate education process. It was observed that participants expressed various opinions in a wide range in relation to the sixth question on what can be done to increase students' interest in the Teaching Turkish

as a Foreign Language course. Among these opinions, giving information about employment opportunities, creating discourse on social, economic, political and cultural etc. contributions of teaching Turkish as a foreign language and achieving application of the course by directing the students to relevant institutions and persons were prominent.

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN “BENİM DİLİM BİLİM: FİZİĞİ UYGULAYARAK ÖĞRENIYORUM!” PROJESİNE VE HAZIRLADIKLARI POSTERLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

Hasan OĞUL*

Gülfem Dilek YURTTAŞ KUMLU**

Mehmet Onur KARAĞAÇ***

Muazzez GÜNDÜZ OĞUL****

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, TÜBİTAK 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları Destekleme Programı kapsamında desteklenmiş olan “Benim Dilim Bilim: Fiziği Uygulayarak Öğreniyorum!” adlı proje ve proje kapsamında katılımcıların hazırladığı posterler hakkındaki lise öğrencilerinin görüşlerini incelemektir. Araştırmada yorumlayıcı ve tanımlayıcı nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Sinop il sınırlarında bulunan farklı lise türlerinde öğrenim gören (Fen lisesi, Anadolu Teknik lisesi, İmam Hatip lisesi) toplam 40 öğrenci oluşturmaktadır. Proje beş günde tamamlanmıştır. Proje kapsamında, lise öğretim programında yer alan teorik konular işlenmiş ve deneylerle bu konular öğretilmiştir. Katılımcılar, projenin son günü öğrendikleri konulardan en az üç tanesini kullanarak 2 ya da 3 boyutlu poster hazırlamışlar ve sunmuşlardır. Katılımcıların projeye ve hazırladıkları posterlere yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme formu, odak grup görüşmesi şeklinde uygulanmıştır. Veriler analiz edilirken betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları katılımcıların poster hazırlamaya ve projeye yönelik görüşleri olmak üzere iki başlıkta sunulmuştur. Katılımcılar poster hazırlamaya ilişkin poster hazırlamada dikkat ettikleri unsurlar, iş birliği, karşılaşılan zorluklar, grupla çalışmanın katkısı, poster hazırlamaya yönelik öneriler temasına ilişkin görüşler bildirmişlerdir. Proje sürecine yönelik görüşleri ise duyuşsal, bilişsel ve iletişim sağlama kategorilerini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: TÜBİTAK 4004, fizik eğitimi, lise öğrencileri

HIGH SCHOOL STUDENTS OPINIONS ABOUT THE PROJECT NAMED AS “MY LANGUAGE IS SCIENCE: I LEARN PHYSICS BY APPLYING!” AND THE POSTERS THAT THEY PREPARED

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the opinions of high school students about the project “Science in My Language: I Learn Physics by Applying!” that was supported within the scope of the TÜBİTAK 4004 Nature Education and Science Schools Support Program, and about the posters prepared by the participants in the project. An interpretive and descriptive qualitative research design was performed. The sample of the study consisted of a total of 40 students studying in different types of high schools (Science High School, Anatolian Technical High School, and Imam Hatip High School) located in the province of Sinop. The project lasted five days. Within the scope of the project, the subjects that were explained theoretically in high schools were discussed, and these subjects were taught to the participants through experiments. On the last day of the project, the participants prepared and presented 2D or 3D posters using at least three of the subjects they learned. In order to determine the opinions of the participants about the project and the posters they prepared, a semi-structured interview form was administered as a focus group interview. A descriptive analysis was conducted while analyzing the data. The findings of the study are presented under two headings: the participants' opinions on poster preparation and the project. The themes discussed by the participants regarding the preparation of posters were: the factors they paid attention to in preparing the poster; cooperation; difficulties encountered; the contribution of working with the group; and suggestions for poster preparation. In addition, the participants' opinions on the project process include affective, cognitive, and communicative categories.

Keywords: TÜBİTAK 4004, physics education, high school students

GİRİŞ

Bugünün öğrenenleri, son derece hızlı, sürekli değişen, kültürel olarak çeşitliliği artan, teknolojiye ve medyaya doymuş bir dünyada yaşamaktadırlar (Wan & Gut, 2011). Son yıllarda da “21. Yüzyıl Öğrenimi” ifadesi eğitimde önemli bir kavram haline gelmiştir (Griffin, McGaw, & Care, 2012;

National Research Council [NRC], 2012) ve 21. yüzyıl becerileri eğitimde büyük ilgi görmeye başlamıştır (Senechal, 2010). Eğitimciler, eleştirel düşünme, yaratıcı ve yenilikçi düşünme, sorgulama ve problem çözme, bilgi okuryazarlığı, akıl yürütme ve tartışma gibi üst düzey bilişsel süreçleri vurgulamak için öğretimde reformlar yapılması gerektiğini önermişlerdir (Griffin vd., 2012; OECD 2013). Bu kapsamda fen öğretiminin ve öğreniminin içeriği ve pedagojisi 21. yy becerileri açısından yeniden irdelenmiş (Lunetta, Hofstein, & Clough, 2007) ve öğrenenlerin 21. yy becerilerini geliştirmek için fen öğrenme ortamlarına matematik, mühendislik ve teknoloji uygulamaları dahil edilmeye başlanılmıştır (Gökbayrak & Karışan, 2017; Gülhan & Şahin, 2018; Stehle & Peters-Burton, 2019; Wan Husin et al., 2016). Ayrıca okul dışı öğrenme ortamlarının önemi de giderek artmaya başlamıştır (Saraç, 2017). Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) 2007 yılından bugüne dek “Bilim ve Toplum Projeleri”ne destek vererek gerçekleştirilen projeler (TÜBİTAK, 2020) ile okul dışı öğrenme ortamlarında çeşitli programlar yürütülmektedir ve TÜBİTAK tarafından desteklenen projeler her geçen gün daha da değerli hale gelmektedir.

Sınıf ortamında ve okul dışı öğrenme ortamlarında verilen eğitimin verimliliğini gözlemleyebilmek için alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerinden posterler kullanılabilir. Çünkü posterler, öğrencilerin öğrenmelerini somutlaştırmak için kullanılan etkili araçlardır (Hughes, 2005). Okullarda poster hazırlama ve sunma etkinliklerinin avantajlarını belirlemeye yönelik literatürde çeşitli çalışmalar olmasına (örneğin, Arslan, Keskin & Doğan Bora, 2005; Conyers, 2003; Keskin, 2003) rağmen, okul dışı ortamlarda poster hazırlama ve sunma etkinliklerine yönelik çalışmalar sınırlıdır. Bu çalışmada da öğrencilerin projeden neler öğrendiklerini görebilmek için posterlerden yararlanılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada TÜBİTAK tarafından desteklenen ve doğa eğitimi ve bilim okulları kapsamında 4004 “Benim Dilim Bilim: Fiziği uygulayarak öğreniyorum!” projesine katılan lise öğrencilerinin hem hazırladıkları posterlere hem de projelere yönelik görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırmanın alt problemleri:

1. Lise öğrencilerinin katıldıkları “Benim Dilim Bilim: Fiziği uygulayarak öğreniyorum!” projesi kapsamında hazırladıkları posterlere ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Lise öğrencilerinin katıldıkları “Benim Dilim Bilim: Fiziği uygulayarak öğreniyorum!” projesine yönelik görüşleri nelerdir?

Bu çalışmanın: (a) öğrencilere 21. yy becerilerinin kazandırılması (örneğin, iletişim kurma, işbirliği) (b) laboratuvardaki araç-gereçlerin ve mühendislik uygulamalarına ilişkin farkındalıklarının oluşması (c) çeşitli yöntem ve tekniklerle öğrenme fırsatı yakalama (d) poster hazırlama sürecine ilişkin öğrenmelerinin farkına varması ve (e) bir projenin verimliliğini değerlendirme açısından alternatif fikirler sunma açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Fen Öğretiminde Laboratuvarlar

21. yy’da fen eğitiminde yapılan reformlar, fen öğretiminin ve öğreniminin bilimi araştırmak için temel becerileri yansıtması gerektiğini vurgulamaktadır (Alozie, Grueber, & Dereski, 2012). Bunun için fen içeriğinin (ne) ve sürecin (nasıl) harmanlandığı bir sorgulama ortamının oluşturulması (Chiappetta & Adams, 2004) ve bu ortamda öğrencilerin deneysel süreçleri tasarlamaları, bu süreci anlamaları ve elde ettikleri sonucu tartışarak kendi öğrenmeleri için daha fazla sorumluluk almaları gerekmektedir (Alozie, vd., 2012). Bu bağlamda 21. yy’da okul laboratuvar çalışmalarının rolünün ve uygulamasının önemi yeniden gündeme gelmiştir (Hofstein & Lunetta, 2004). Çünkü laboratuvar uygulamaları bilimin doğasını anlama, problem çözme, sorgulama ve bilimsel süreç becerilerinin gelişimini destekleme açısından önemli rollere sahiptir (Doğru, Gençosman, & Ataalkın 2011; National Science Teachers Association [NSTA], 2007; Psillos & Niedderer, 2003; Taitelbaum, Mamlok-Naaman, Carmeli, & Hofstein, 2008). Ayrıca laboratuvar öğrencilerin ilgilerini, bilimsel kavramlara ve süreçlere ilişkin bilgilerini ve yeni fikirler geliştirebilecek önemli araçlar ve beceriler hakkındaki bilgilerini artırabilen eşsiz bir kaynaktır (Lunetta, Hofstein, & Clough, 2007).

Uygun fiziksel olanaklarla dikkatlice tasarlanmış laboratuvar faaliyetleri fen eğitiminin birçok yönüne katkıda bulunabilmektedir (Arzi, 2003). Laboratuvar araştırmalarında araç-gereç ve materyal kullanmak öğrencilerin laboratuvarda öğrendiklerini anlamalarına ve uygulamalarına yardımcı olma açısından önemli bir role sahiptir (Lunetta vd., 2007). Ayrıca araç-gereç bakımından yeterli donanıma sahip bir fen laboratuvarı, öğrencilerin başarısında kritik bir değişken olarak rol oynamaktadır. Örneğin Olufunke (2012), Nijerya'daki üst düzey ortaöğretim okullarında yeterli donanıma sahip bir fen laboratuvarının öğrencilerin başarısında nasıl bir rol oynadığını belirleyebilmek için 900 öğrenciye anket uygulamıştır. Sonuçlar Fizik laboratuvarı ekipmanlarının optimal kullanımının Fizik öğretiminde etkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca yeterli laboratuvar imkânlarına sahip federal okullar en yüksek başarı oranına sahip iken en az mevcut donanıma ve en az kullanım kapasitesine sahip devlet okulları başarı sıralamasında en sonda yer aldığı bulgusuna ulaşmıştır. Ne yazık ki çoğu okulun laboratuvarları araç gereç, teknoloji ve materyal açısından donanımlı ve uygun fiziksel koşullara sahip değildir ve bu durum bir çok soruna neden olabilmektedir (Aydeniz, 2017). Örneğin Nivalainen, Asikainen, Sormunen ve Hirvonen (2010), fizik laboratuvar dersine giren öğretmenlerin karşılaştıkları sorunları detaylı bir şekilde ele almaya çalışmışlardır. Öğretmenlerin laboratuvar olanaklarının kısıtlılığı, yetersiz fizik bilgisi ve öğretim yaklaşımlarını anlama ile ilgili sorunlarla karşılaştıklarını belirlemiştirlerdir. Arslan, Ogan Bekiroğlu, Süzük ve Gürel (2014), İstanbul'da bir devlet üniversitesinin Fizik Öğretmenliği Anabilim Dalı'nın birinci, ikinci ve üçüncü sınıfında öğrenim gören öğretmen adaylarının fizik laboratuvarları hakkındaki görüşlerini incelemiştirlerdir. Öğretmen adayları laboratuvar şartlarının yetersizliği ve eksikliğinden sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Balbağ, Leblebicier, Karaer, Sarıkahya ve Erkan (2016), 2010-2015 yılları arasında Fen eğitimi alanındaki sorunları belirleyebilmek için yaptıkları literatür taraması sonucunda karşılaşılan sorunları öğretmen, laboratuvar eksiklikleri, öğrenci ve programdan kaynaklı olarak listelemişlerdir. Laksmi, Wiratma ve Subagia (2017), laboratuvar ekipman ve malzemelerinin yönetimini ve bu kapsamda okulların karşılaştığı sorunları tanımlamayı amaçlamışlardır. Okulların karşılaştığı sorunlar kategorisinde kullanılan laboratuvar koşullarının sınırlı olduğunu ve bunun da öğrenci başarısını etkileyebileceğini vurgulamışlardır. Diğer bir yandan Awan (2015) ve Balbağ ve diğerleri (2016) laboratuvar olanaklarının kısıtlı olmasından dolayı öğretmenlerin deney düzeneklerini kuramadıkları bulgusuna ulaşmışlardır.

Okul Dışı Öğrenme Ortamları

Fen öğretiminde öğretmen, öğrenci, öğretim programı ve fiziki ve çevresel koşullardan kaynaklanan çeşitli sorunlarla karşılaşmaya devam edilmektedir (Balbağ vd., 2016; Batı, 2018; Güneş, Şener, Topal-Germi, 2013; Prabha, 2016; Zengele & Alemayehu, 2016). Bu durum laboratuvarların öğretim açısından etkili kullanımını olumsuz etkilemektedir (Awan, 2015; Doosti, 2015; Laksmi vd., 2017). Örneğin, Doosti'nin (2015), yürüttüğü bir çalışma öğretmenlerin hala Afgan okullarında laboratuvar çalışmalarını daha başarılı bir şekilde uygulamak için uğraşılması gereken zaman sıkıntısı, düşük malzeme kalitesi ve kalabalık sınıflar gibi sorunlarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Benzer ifadeler ve sonuçlar başka kaynaklarda da raporlanmıştır (Batı, 2018; Doosti, 2015; Güneş, Şener, Topal-Germi, 2013; Kılıç & Aydın, 2018; Prabha, 2016). Okulların fen eğitimi açısından öğrencilere bilgilerini uygulama, araştırma yapma ve bağımsız olarak deney yapma konusunda yeterli fırsat sağlayamamaktadır (Hofstein, Eilks, & Bybee, 2011). Bu nedenle son yıllarda fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamlarından yararlanılmaya başlanılmış ve bu alanla ilgili çalışmalar artmaya başlamıştır (Saraç, 2017). Okul dışı fen öğrenmenin temeli bilime duyulan heyecan, ilgi, içsel motivasyon oluşturma, bilimsel kavramlarla ilgili modeller, doğadaki olgular hakkında bilgi edinmeye yönelik anlama, açıklama, yansımalar üretme ve bu olguların gözlem ve inceleme yoluyla araştırma ve bilimsel etkinliklere katılım olarak belirlenmiştir (NRC, 2009). Okul dışı fen deneyimleri, bireylerin bilime yönelik olumlu tutumlarını, ilgilerini, motivasyonlarını ve bilime ilişkin becerilerini geliştirmelerini etkileyerek (Lin & Schunn, 2016) bireylere birçok fırsat sunmaktadır (Carrier, 2009). Müzeler, bilim ve teknoloji merkezleri, planetaryumlar, hayvanat bahçeleri, parklar, bilimsel araştırma laboratuvarları okul dışı öğrenme ortamlarına birer örnektir (Karademir, 2018; Laçın Şimşek, 2011).

Okul dışında bireyin yaşamı boyunca fen öğrenme fırsatı sağlayanlar arasında hükümet, müzeler, kitle iletişim araçları, toplum örgütleri, endüstri ve çeşitli sivil toplum kuruluşları ve kâr amacı gütmeyen

vakıflar bulunmaktadır (Lewenstein, 2001; Rennie, 2007). Örneğin Almanya’da, araştırma kurumları ve okullar arasında öğretim programı dışı ortaklıkları ilerletmek için son 10 yılda birçok girişim başlatılmıştır. Bunlar genellikle bir üniversite kampüsündeki belirli öğrenci laboratuvarlarında gerçekleştirilmektedir ve lise öğrencilerine yöneliktir. Moleküler biyoloji alanında, Almanya’daki yaklaşık 40 öğrenci laboratuvarı, PCR ve jel elektroforezi gibi gen teknolojisi yöntemlerinde okul dışı deneyimler olanağı sunmaktadır (Glowinski & Bayrhuber, 2011). Diğer bir örnek ise 2003 yılında Avustralya Bilim Öğretmenleri Derneği’nin (ASTA) web sitesidir. Burada öğrencilere ve fen öğretmenlerine yönelik bilimle ilgili bir dizi profesyonel dernek, üniversiteler, endüstriler ve diğer sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenen veya düzenlenen 146 ayrı yarışma, program ve etkinlik bulunmaktadır. Bunlar bilim şiir yarışmaları, bilim fuarları, yaz okulları ve öğretmen ve öğrenci ödülleri içermektedir (Rennie, 2007).

Türkiye’de Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’nun (TÜBİTAK) 2007 yılından bugüne dek “Bilim ve Toplum Projeleri”ne destek vererek gerçekleştirilen projeler (TÜBİTAK, 2020) ile okul dışı öğrenme ortamlarında çeşitli programlar yürütülmektedir. Okul dışında eğitimi sistematik ve işlevsel olarak ele alan doğa eğitimleri ve bilim okulları son zamanlarda oldukça önem kazanmaya başlamıştır (Köseoğlu, Mercan & Pehlivanoğlu, 2020). Taner (2018), TÜBİTAK 4004 projelerinin fazlasıyla rağbet gördüğünü, amacına ulaştığını ve katılımcıların bilimsel süreç becerilerini geliştirdiğini ifade etmiştir. TÜBİTAK 4004 projelerine ilişkin yapılan çalışmalar literatürde yer almaktadır. Örneğin Kınık-Topalsan, Türk ve Güler (2019), korunmaya muhtaç 40 ortaokul öğrenci ile beş gün boyunca “Doğada Bilim Yapıyorum!” projesi kapsamında çeşitli etkinlikler gerçekleştirmişlerdir. Araştırmada projenin katılımcıların çevre algısı ve bilimsel tutum üzerinde büyük büyük düzeyde, bilimsel alan gezisi tutumu üzerinde orta düzeyde bir etki oluşturulduğu bulgusu elde edilmiştir. Vekli, Çilsalar-Sagnak ve Yaman (2020) tarafından sorgulama temelli bilimsel etkinlikler içeren “Doğa Lab: Doğada Sorgulama Temelli Bilim” adlı proje yürütülmüştür. Bu projede eylem araştırması kullanılmıştır. Proje sonrasında katılımcıların bilim insanının yaşı, cinsiyeti ve sosyal faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin olumlu olarak değiştiği bulgusu elde edilmiştir. Tatlı ve Eroğlu (2021) ise “7/24 Bilim” adlı projeyi kırsal alanda eğitim gören 20 ortaokul öğrencisi ile yedi gün boyunca Burdur’da gerçekleştirmişlerdir. Proje sonrasında öğrencilerin sosyalleştiklerini ve yeni bilgiler edindikleri sonucuna ulaşmışlardır. Öztürk, Bozkurt-Altan ve Tan (2020) tarafından gerçekleştirilen “Geleceğe Hazırlanıyorum: Problemlere Çözüm Arıyorum” projesinde ortaokul öğrencileri, yeni bilgiler öğrenme, bilimsel süreç becerilerinin, yaşam becerilerinin, mühendislik ve tasarım becerilerinin gelişimine, fen, mühendislik ve teknoloji arasında ilişki kurma, motivasyonu artırma konularına ilişkin olumlu görüşler bildirmişlerdir. Bostan-Sarioğlu, Dolu ve Sevim (2022), 2016-2020 yılları arasında yapılan 119 TÜBİTAK 4004 fen projelerini incelemişlerdir. Bu projelerin en fazla üniversiteler tarafından gerçekleştirildiği ve çoğunlukla ortaokul öğrencilerine yönelik olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca yapılan bu projelerin amaçlarının çoğunlukla “disiplinler arası bakış açısı kazandırmak” olduğunu ve en çok doğa, ekoloji ve çevre konularına yönelik olduğunu tespit etmişlerdir. Proje eğitimlerinde en fazla gözlem ve oyun tekniğine başvurulmuştur.

Öğretim Sürecinde Poster Kullanımı

Öğrencilerin öğrenme ortamında aktif olmasını sağlamak için kullanılan yollardan birisi poster sunumlarıdır (Coşkun, 2017). Öğrencilerin kendi öğrenmelerine olanak sağlayan posterler, öğrenenlerin sahip oldukları bilgi ve materyalleri etkili bir şekilde kullanabilme, grupça çalışabilme ve sunum yapabilme becerilerini geliştirmektedir (Bracher, Cantrell & Wilkie, 1998). Posterler, eğitimde öğrencilerin öğrenmesini kolaylaştırma, özetleme, sunma ve iletişim kurma için kullanılabilir (Köseoğlu, 2011). Ayrıca poster hazırlamak ve sunmak, öğrencilerin özel içerikli konuları keşfetmelerine (Deutch, 2011), konuya ilişkin bilgileri tekrarlamalarına, yeni bilgiler kazanmalarına, konuya ilişkin kavramlar arasındaki ilişkileri keşfetmelerine ve kazandıkları yeni bilgileri ön bilgileri ile ilişkilendirmelerine olanak sağlar (Bracher vd., 1998).

Öğrencilerin poster hazırlama ve sunmalarına yönelik çeşitli çalışmalar mevcuttur. Örneğin, Hasio (2015), sanat eğitim öğrencilerine yaratıcı, ilgi çekici ve eşsiz poster hazırlanmasının öğretimi üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. Sorumluluk vererek aktif olarak poster hazırlamada yer alan

öğrenciler, kritik düşünme becerilerini geliştirdikleri, kendilerine güvenlerinin arttırdıklarını ve poster yapmak için kullandıkları teknolojiyi daha verimli kullanabildiklerini ifade etmiştir. Posterlerin kullanım amaçlarından birisi de ölçme ve değerlendirmedir. Bu kapsamda, Köseoğlu (2011), poster uygulamasının ölçme ve değerlendirme aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağını araştırmayı hedeflemişler ve ek olarak öğrencilerin bu yönteme karşı bakış açılarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonunda posterlerin geleneksel ölçme ve değerlendirme yöntemlerine göre öğrencilerin başarılarına daha fazla olumlu katkı sağladığını tespit etmişlerdir. Oliveria (2008), lisans ve lisansüstü öğrencilerin değerlendirilmesinde poster sunumlarının nasıl kullanılacağı ve geleneksel değerlendirme yöntemlerinin yerine kullanılıp kullanılmayacağı araştırmışlardır. Sonuç olarak, poster sunumlarının alternatif bir değerlendirme yöntemi olabileceği hatta geleneksel değerlendirme yaklaşımlarının yerini alabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca posterler özellikle fen konularının öğretiminde öğretmenler tarafından tercih edilen alternatif ölçme ve değerlendirme tekniğidir (Büyüktokatlı & Bayraktar, 2014).

YÖNTEM

Araştırma deseni

Bu araştırmada eğitimde temel ve yorumlayıcı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, bireylerin yaşamlarını ve dünyalarını nasıl anlamlandırdıklarını irdelemeyi ve yorumlamayı hedeflemektedir (Merriam & Grenier, 2019). Araştırmanın amacı kapsamında “Benim Dilim Bilim: Fiziği uygulayarak öğreniyorum!” projesine katılan lise öğrencilerinin projeye ve hazırladıkları posterlere ilişkin görüşlerinin incelenmesi ele alınmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Sinop İl Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde laboratuvar imkânı bulunmayan (eğitsel olarak kısıtlı veya dezavantajlı) lise ve dengi okullar arasından projeye katılmak üzere gönüllülük esasına göre başvuruda bulunan 10. ve 11. sınıf öğrencileri arasından seçilmiştir. Çalışma 40 öğrenci ile yürütülmüştür. Örneklem seçiminde amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Katılımcı seçiminde farklı lise türlerinde öğrenim gören öğrencilerin dağılımlarının eşit olmasına da dikkat edilmiştir. Dolayısıyla bu araştırmaya gönüllü olarak katıldıkları için uygun örnekleme yöntemi ve belirli bir amaç doğrultusunda bir araya geldikleri için seçkisiz olmayan amaçsal /amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların %55’ini kız öğrenciler, %45’ini erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Ayrıca katılımcıların %45’i Fen lisesinde, %35’i İmam hatip lisesinde ve %20’si Anadolu Teknik lisesinde öğrenim görmektedir. Araştırmanın amacı doğrultusunda da bu katılımcıların bir kısmı ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesi için katılımcılar, projenin son günü poster etkinliği için kura yoluyla oluşturulan gruplardan rasgele seçilen dört gruptan oluşmaktadır. Seçilen dört gruptaki öğrencilerin cinsiyetlerine ve lise türlerine göre dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcı grupların cinsiyete ve lise türlerine göre dağılımı

Gruplar	Cinsiyet		Lise türü		
	Kız	Erkek	Fen Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Anadolu Teknik Lise
G1	2	2	2	2	0
G2	1	3	1	0	3
G3	3	1	2	2	0
G4	0	3	1	0	2

Tablo 1’de grupların cinsiyet ve lise türü açısından çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Verilerin kodlanması ve raporlaştırılması aşamasında katılımcıların gerçek isimleri gizli tutulmuştur. Katılımcılara Ö1’den Ö15’e kadar kod verilmiştir ve her bir kod bir katılımcıyı temsil etmektedir. Ö1’den Ö4’e kadar kodlanan öğrenciler G1 grubunda, Ö5’ten Ö8’e kadar kodlanan öğrenciler G2 grubunda, Ö9 ile Ö12 arasında kodlanan öğrenciler G3 ve Ö13’ten Ö15’e kadar kodlanan öğrenciler de G4 grubunda yer almaktadır.

Proje uygulama süreci

Proje 2019 yılında uygulanmıştır. Beş gün süren projede ilk gün elektrik konusuna odaklanılmıştır. Konu anlatımları ve deneyler Fizik Deneyleri ve Mühendislik deneyleri olmak üzere 2 başlık altında gruplandırılmıştır. Bu deneyler projenin “Deneysel uygulamalar” ile bilgi aktarımı kısmını oluşturmaktadır. Projeye ilişkin etkinlik programı Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Projeye ilişkin etkinlik programı

Tarih	Deney türleri	Etkinlik adı
1. Gün	Açılış	Tanışma oyunu Ön testlerin uygulanması Laboratuvar oryantasyonu
2. Gün	Fizik Deneyleri I	Dirençler Kapasitörler
	Fizik Deneyleri II	Manyetizma Wheatson Köprüsü
3. Gün	Mühendislik uygulama deneyleri I	Sterling motoru RES
	Mühendislik uygulama deneyleri II	GES PEM Yakıt Pilleri
4. Gün	Mühendislik uygulama deneyleri III	Potansiyel Enerjinin Elektrik enerjisine dönüşümü Jeneratörler
	Mühendislik uygulama deneyleri IV	Transformatörler Yüksek Gerilim
5. Gün	Kapanış I Kapanış II	Poster Hazırlama Poster sunumları Değerlendirme sonuçları Son test uygulaması Kapanış konuşması Katılımcı belgesi

Tablo 2 incelendiğinde, ilk gün, “İçeriği oyunlar yoluyla kazandırılan etkinlikler” kapsamında eğlenceli bir tanışma etkinliği yapılmıştır. Ayrıca projenin hedeflerinden biri olan “İşbirlikli grup çalışmaları” fırsatı sunabilmek için gruplar bildirilmiş ve laboratuvarında kullanacakları bölümler oryantasyon yöntemi ile tanıtılmıştır. Proje etkinliklerinde 2. gün 45 dakikalık ders 15 dakikalık ara olacak şekilde sabah 09:00’da başlamıştır. İkinci gün deneyleri Fizik deneyleri olarak tanımladığımız Elektrik devre elemanlarından direnç, multimetre, devreye bağlanma şekilleri, paralel ve seri bağlı dirençlerin eş değer direnç hesaplamaları, ohm kanununun doğruluğunun gözlemlenmesi, kapasitörlerin işlevi, bilinen dirençlerle bilinmeyen bir direncin hesaplanması ve bobinlerle manyetik alan ile ilgili bilgiler deneylerle gerçekleştirilmiştir. Projenin 3. ve 4. günü fizik biliminin uygulama alanlarını daha iyi gösteren mühendislik deneyleri ile devam etmiştir. Katılımcılara transformatörler deneyi, yüksek gerilim hattı deneyi, ışıktan elektrik üretimi, ısıdan elektrik üretimi (Sterling motoru), hidrojen gazı ve elektrik üretimi ve potansiyel enerjiden elektrik enerjisi üretimi deneyleri gösterilmiş ve daha sonra modüler yapıda bulunan deneyleri kendilerinden de yapmaları istenmiştir. Deneyler yapıldıktan sonra okullarda anlatılan ve ezberletilen formüllerin doğruluğu ve mantıklılığı hakkında tartışılmıştır. Ayrıca deneyler esnasında teorik olarak hesapladıkları eşdeğer dirençlerin deney yoluyla ölçmeleri de sağlanmış ve bulunan sonuçlar karşılaştırılarak hata payı hesaplamaları yaptırılmıştır. Isı, ışık, kimyasal, mekanik ve potansiyel gibi niceliklerin elektriğe dönüşüm süreçlerindeki verimlilik hesaplamalarına da yer verilmiştir. Transformatörlerdeki primary (birincil) ve secondary (ikincil) kısımlardaki sarım sayılarını değiştirerek giren ve çıkan gerilim değerlerini katılımcılar hesaplamışlardır. Bu sayede projenin amaçladığı hesaplamalı bilim uygulamaları yöntemi de kullanılmıştır. Projenin son günü katılımcılara 2 veya 3 boyutlu poster hazırlayabilmeleri için bilgilendirmeler yapılmış ve malzemeler dağıtılmıştır. Katılımcılar kendi grupları ile birlikte fikir

alışverişi yaparak proje etkinliklerinde öğrendikleri bilgiler ışığında posterlerini hazırlamışlardır. Hazırlanan posterlerin sunumu, projenin değerlendirilmesi ve sertifikaların dağıtımı ile proje tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Projeye katılan öğrencilerin projeye ve hazırladıkları posterlere yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla proje ekibi tarafından altı ana sorudan ve çeşitli sayıda yan sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu form, benzer projelere ilişkin literatürden yararlanılarak hazırlanmıştır (Kavacık, Yelken, & Sürmeli, 2015) ve fen eğitiminde proje yazma alanında bir uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Gelen dönütler sonrasında formun son hali oluşturulmuştur. Bu görüşme formu; projenin sağladığı katkılar ve projeye yönelik öneriler, poster hazırlama sürecinde yapılanlar, karşılaşılan zorluklar, farkına vardıkları durumlar ve postere yönelik öneriler ile ilgili sorular içermektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formu, görüşme türlerinden birisi olan odak grup görüşmesi (Merriam & Tisdell, 2016) şeklinde rasgele seçilen dört gruptaki katılımcılara uygulanmıştır. Katılımcılar grup olarak poster hazırladıkları için yaşadıkları süreçler hakkında ortak bir açıklama yapmak ve detaylı bilgi edinmek amacıyla odak grup görüşmesinden yararlanılmıştır (Bryman, 2004; Yıldırım & Şimşek, 2018). Odak grup görüşmeleri sırasında elde edilen veriler ses kayıt cihazı yardımıyla kayıt altına alınmıştır. Bu süreçte grupların projeye ilişkin görüşlerine de yer verilerek veri toplama süreci tamamlanmıştır. Formun uygulanması yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

“Benim Dilim Bilim: Fiziği uygulayarak öğreniyorum!” projesine katılan lise öğrencilerinin projeye ve hazırladıkları posterlere ilişkin görüşlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilen görüşme verileri, araştırmacılar tarafından transkript edilerek analize hazır hale getirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analizi kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler, öncesinde belirlenen temalara göre ya da görüşmedeki sorularına göre düzenlenir ve yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu çalışmada temalar, görüşme sorularına göre belirlenmiştir. Görüşmedeki sorulara göre veriler kodlanmıştır ve içeriklerine uygun olarak kategorilendirilmiştir.

Geçerlik, Güvenirlik ve Etik

Nitel araştırmalarda niteliğini artırmak için kullanılan veri toplama süreçlerine uygun ve yeterli katılım, çalışma grubunda azami çeşitlilik ve amaçlı örnekleme, uzman incelemesi ve kodlayıcılar arası tutarlılık (Merriam & Tisdell, 2016, s. 37) yöntemlerine bu araştırmada başvurulmuştur. Bu çalışmaya gönüllü katılan öğrenci sayısının fazla olması ve grup içlerinin heterojen olması ile veri toplama sürecinde uygun ve yeterli katılımın sağlandığı söylenebilir. Ayrıca çalışma grubunun hem cinsiyet hem de lise türü açısından azami çeşitlilik örneklemeden oluştuğu da görülmektedir. Ayrıca yarı-yapılandırılmış görüşme formundaki sorular, elde edilen veriler ve yapılan kodlamalar arasındaki tutarlılık için uzman görüşünden ve tutarlılık incelemesinden yararlanılmıştır. Uzman görüşü ve tutarlılık incelemesi için fen eğitiminde proje yazma alan uzmanı tarafından görüşme soruları incelenmiştir ve veri seti kodlanmıştır. Kodlayıcılar arası benzerlik oranı Miles ve Huberman modelinin önerdiği güvenirlilik formülü (Güvenirlilik = Görüş Birliği / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı *100) ile elde edilir. Bu formülden elde edilen uyum yüzdesinin en az %80 olması gerekmektedir (Miles & Huberman, 1994). Bu çalışmada kodlayıcılar arası tutarlılık %90 olarak hesaplanmıştır.

Etik ile ilgili olarak araştırmanın amacı doğrultusunda gerçekleştirilen proje ve görüşme için veriler 2019 yılı temmuz ayında toplanılmıştır. Ayrıca veriler kodlanırken ve raporlaştırılırken katılımcıların gerçek isimleri gizli tutulmuştur.

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde “Benim Dilim Bilim: Fiziği uygulayarak öğreniyorum!” projesine katılan lise öğrencilerinin projeye ve hazırladıkları posterlere ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla elde edilen verilerin analizi sonucunda, poster hazırlama sürecine ilişkin görüşlerine ve projeye ilişkin görüşlerine yönelik bulgulara yer verilmiştir.

1. Katılımcıların poster hazırlama sürecine ilişkin görüşleri

Proje kapsamında rasgele seçilen dört grup, projede yer alan farklı konuları ele almışlardır. Grupların ele aldığı konular Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Grupların posterde yer verdiği konular

Gruplar	Seçilen konular
G1	Güneş, rüzgâr enerjisi ve dalga enerjisi
G2	Direnç, Transformatör, güneş enerjisi
G3	PEM yakıt hücreleri, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi
G4	Güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, transformatör

Tablo 3 incelendiğinde, grupların her birinin en az bir enerji türünü ele aldıkları görülmektedir. Birinci grup üç enerji türünü, ikincisi güneş enerjisinin yanında elektrik ve transformatör konusunu, üçüncü grup güneş enerjisinin yanında rüzgâr enerjisini ve PEM yakıt hücreleri, dördüncü grup ise güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisine ek transformatör konusunu seçmişlerdir.

Grupların poster hazırlama sürecine ilişkin görüşleri posterlerde dikkat edilen unsurlar, iş birliği süreci, karşılaşılan zorluklar, grupla çalışmanın katkısı, posterlere öneri olmak üzere beş temada ele alınmıştır.

1.1. Poster hazırlama sürecinde dikkat edilen unsurlar

Grupların poster hazırlama sürecinde dikkat ettikleri unsurlara yönelik elde edilen kategoriler ve örnek görüşme alıntıları Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Grupların poster hazırlama sürecinde dikkat ettikleri unsurlara ilişkin görüşleri

Tema	Kategoriler	Örnek görüşme alıntıları
Poster hazırlama sürecinde dikkat ettikleri unsurlar	Alternatif enerjileri birlikte kullanma	<i>Gerçekten fazla enerji üretmek istiyordum. Denizleri açıkçası denizi kullanmak istiyordum çünkü hem çok fazla miktarda var elimizde kullanılabilirliği çok yüksek biz her ne kadar kullanırsak ve en önemlisi bu sistemlerin kurulduğu yerler genelde insanların bulunduğu yerlerden uzak olması... Sistemde bizim rüzgâr enerjimiz var. Denizlerimiz karalardan farklı olarak dağlar bulunmaz önleri açıktır bu yüzden sürekli rüzgâr alabilirler. İkinci olarak gövdesi baya büyüktü bunu da güneş panelleri ile kapladık. Güneş panelleri ile kaplayarak yine denizin şöyle bir şeyi var hocam. Hem güneşi çok iyi alıyor açık olduğu için hem de yansıtıyor. Bu şekilde bunun verimliliğini artırmış olabiliyoruz. Alttaki sisteme gelecek olursak birinci katımızda bizim destek ünitemiz var. Denizin temellerine bağlı, dalga enerjimiz var, altta oluşan akıntılarla buradan enerji üretiyoruz. (Ö1-G1)</i>
		<i>Rüzgâr enerjisinin üstüne güneş paneli koyduk. İnternette buna benzer bir şey görmüştüm çok dikkatimi çekmişti biz de güneş panellerini ekledik. Aynı yerden elektrik üretebiliriz diye düşündüm. Rüzgâr esmediği veya güneş olmadığında kullanılabilir. (Ö13- G4)</i>

Canlı yaşamı	<i>Denizlerde ise çok ideal istediğimiz kadar açılabiliriz. Burada en dikkat etmemiz gereken deniz canlılarıydı. Onlar içinde yaşam alanlarından uzak popülasyonunun az olduğu yerlerde kurulması gerekmekte... (Ö1- G1)</i>
Çevresel farkındalık	<i>Aynı zamanda denizliğin temizliğini sağlamamız gerekiyor bu yüzden karbon filtreler kimyasal bir şekilde süzme işlemi yapıyor. Bu şekilde denizlerimizi temizlemiş oluyoruz ve yüzde yüz temiz yenilenebilir enerji setini elde etmiş oluyoruz. (Ö1- G1)</i> <i>Yaptığımız enerji sistemleri güneş enerjisi olsun rüzgâr enerjisi olsun çevreye duyarlı enerji dönüşüm sistemleri diyebiliriz. Projemizi çevrecilik bağlamında arkadaki ağaçlar ile süsledik. (Ö10- G3)</i>
İlgi çeken konuların seçimi	<i>Hocam deneyler yaptık biraz daha ilgimizi çekti. Hoşumuza gitti bunları yapmaya karar verdik. (Ö6- G2)</i>
Zevk alınan konuların seçimi	<i>Eğlenmek için hem de dördümüzün de anladığı eğlendiği bir şeyi yapmak istedik. (Ö8- G2)</i>
Anladıkları konuların seçimi	<i>Hocam hem de bu konuları daha iyi anladık. (Ö7- G2)</i> <i>Biz bunları kendimize en yakın olanı seçtik. En çok hoşumuza giden, alışkın olduğumuz, popüler olan deneyler, diğerlerine kıyasla daha bilgili olduğumuz deneyleri seçtik. (Ö14- G4)</i>

Tablo 4. (Devamı)

Tema	Kategoriler	Örnek görüşme alıntıları
Poster hazırlama sürecinde dikkat ettikleri unsurlar	Görsellik	<i>Hocam sembolize etmek kolaydı bide üç boyutlu görüntü açısından daha iyiydi. (Ö5- G2)</i> <i>Bu projemizde biraz karikatürize birazda espri katarak wheatson köprüsünü bu şekilde gösterdik. Genellikle karikatür espri ve görselleştirme yöntemi ile posterimizi hazırladık. Pem yakıt pili hakkında bilgileri de bu şekilde görselleştirme yaparak sunmaya çalıştık. (Ö10- G3)</i>
	Günlük hayatla ilişkilendirme	<i>Ayrıca bunun da rüzgâr türbine ile birleştirerek rüzgâr türbinin bu şekilde günlük hayatta nerelerde kullanıldığına dair bilgiler verdik. (Ö10- G3)</i>
	Popüler konuların seçimi	<i>Biz bunları kendimize en yakın olanı seçtik. En çok hoşumuza giden, alışkın olduğumuz, popüler olan deneyler, diğerlerine kıyasla daha bilgili olduğumuz deneyleri seçtik. (Ö14- G4)</i>
	Öğrenilenleri kullanma	<i>Ben mesela şu hatta projenin sonuna doğru öğrendim katmanların içerisinde pem yakıt pilleri varmış ben öyle düşünmemiştim... (Ö3- G1)</i> <i>Dirençleri hatırladık dirençlerin ölçümünü öğrenmiştik buradan renklere göre ve tolerans değerini okumaya öğrendik. Daha sonra bu dirençlerin bağlanmasını öğrendik bizde burada devre kurmayı çalıştık. Burada 80 ve 60 iki ucuna bağladık çünkü tolerans değeriyle birlik toplamını göstermesi gerekiyor bizde bunu karikatürize etmeye çalıştık. Sonra transformatörler 2 tane bobinden oluşuyordu bobinler birini akım uygulanarak diğerine geçiyor 3 tip transformatör var onları öğrendik. Son olarak da güneş panelleri, fosil yakıtlar azalttığı için enerji kaynakları tükenmek üzere ama güneşten çevreye ve doğaya zarar vermeden verimsiz bir şekilde ama</i>

mantıklı bir şekilde enerji üretebiliriz. (Ö5- G2)

Dirençlerin hesaplamasını tam kavrayamamıştım tekrar edince öğrendim. (Ö6- G2)

Tablo 4 incelendiğinde, poster hazırlama sürecinde grupların alternatif enerjileri birlikte kullanmaya, canlı yaşamına, çevresel farkındalığa, görselliğe, günlük hayatla ilişkilendirmeye, ilgi çektikleri, zevk aldıkları, anladıkları popüler konuların seçimine ve projede öğrendiklerini kullanmaya dikkat ettikleri görülmektedir.

1.2. Poster hazırlama sürecinde iş birliği

Grupların poster hazırlama sürecinde iş birliği fikir paylaşımı ve görev paylaşımı olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır. Grupların fikir paylaşımına ve görev paylaşımı yaparak iş birliği içinde olmalarına ilişkin görüşme kesitlerinden örnekler Tablo 5’te bulunmaktadır.

Tablo 5. Grupların poster hazırlama sürecinde işbirliğine ilişkin görüşleri

Tema	Kategoriler	Örnek görüşme alıntıları
Poster hazırlama sürecinde işbirliği	Fikir paylaşımı	<i>Ö1 arkadaşımız gruplara ayrıldık o anlattı projeyi daha sonra kabul ediyorsak beraber başlayalım dedik. (Ö2- G1)</i>
		<i>Genel olarak zevkliydi zaten ne yapacağımızı sürekli söylüyorduk fikir alışverişi yapıyorduk. Mesela şu oldu mu? Şunu mu kullanalım bunu mu? (Ö4- G1)</i>
		<i>Yaparken de grup çalışması yaptık ben başta bizi projeyi anlattığı zaman pervane kısımlarına da güneş panelleri koymuştuk ama sonradan ben sürekli dönem bir şey paneller verimli olmayabilir. O yüzden gövde kısmı sadece yeter diye düşündük. (Ö3- G1)</i>
	Görev paylaşımı	<i>Yazıların içeriklerini ürünün ortaya konuluşunu ben yaptım. Tasarım kısmında arkadaşlarımızdan yardım aldım. Yazım kötü olduğu için kızlar yaptı. Kesme işlemini kızlar yardımcı oldu. Tasarım kısmında yine Ö4 ile paslaştık yazıların yerini ben belirledim. Ö2 arkadaşımız şunu kesmemizde yardımcı oldu daha çok tasarım yaptım. (Ö1- G1)</i>
		<i>Kesimleri arkadaşlarım yaptı ben kesimi bilmiyordum. Ö6 yazılacakları ayarladı, güneş panellerini yaptı, Ö8 yapıştırdı Ö6 çizdi. Ben daha çok planlamayı yaptım. Uygulamayı arkadaşlarım yaptı. Ben planlamaya çalıştım ama arkadaşım kesmeye başladı daha sonra keserek deneyerek öğrenerek yaptık. (Ö5- G2).</i>
		<i>Ö5 diyordu ki sarı olsun mavi olsun hepsini koyacaktık karar verecektik ama biz öyle yapmak istemedik bir yandan başladık. Ö5 plan yaparken bizde projeyi bir yandan yapıyorduk (Ö8- G2)</i>
		<i>İş bölümü ilk başta temeli yapmamız gerekiyordu o yüzden işin büyük kısmı görev dağılımına döndü. Görev dağılımı olduktan sonra işler hızlandı. Kimse ne yapacağını bilmiyordu herkes farklı bir şeyle uğraşıyordu. Herkes kendi iyi olacağı şeye göre yöneldi. O dağılımdan sonra hızlı yürüdü. Birimiz rüzgara birimiz güneş paneline birimiz köyü oluşturmaya odaklandık. (Ö14- G4)</i>
		<i>Burada biraz pratik olmakta önemli mesela çok şey yapılabilir. Ama bizim</i>

zamanımız kısıtlı buna göre uyum sağlamak lazım. Ben genelde bunun gibi şeylerde zamanı iyi kullanamıyorum. Sanki zaman sonsuz gibi fikir olur. Fikir oluyor ama bunu bir iki saat içinde yapacak mısın o tartışma konusu olur. O yüzden mesela o evleri okulları 2 boyutlu modelini yaparak arsından destekledik. Ama projenin odak noktalarını 3 boyutlu yaptık. Türbin yaparken koninin açılımını biliyoruz ama yapmışlığımız yok, pratik yok. Daha önce hiç şekil olarak yapmamışız. El işi olayı da var oralarda yardımlar aldık. Bilgi teorik iyiydim ama el işi uygulama olarak diğer arkadaşlar benden iyiydi. (Ö14- G4)

Yazı kısımlarını Ö14 yaptı onları cümleye çevirmeni falan daha iyi yapıyor. (Ö13- G4).

Üç boyutlu objeleri yaptım. (Ö15- G4)

Tablo 5'teki alıntılar incelendiğinde, katılımcılar fikir paylaşımını birbirlerine sorarak, birbirlerinin fikirlerine saygı duyarak gerçekleştirdiklerine dair ifadeler bulunmaktadır. Görev dağılımına ilişkin gruptaki öğrenciler, kendilerini yeterli hissettikleri görevlere yöneldiklerine ilişkin açıklamaları görülmektedir.

1.3. Poster hazırlama sürecinde karşılaşılan zorluklar

Gruplar poster hazırlarken birtakım zorluklarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu zorluklara bilgilerin kullanım doğruluğuna yönelik “*Yanlış bilgi vermemek için zorlandım. (Ö1- G1)*” ifadesi, çizim, kesim ve şekilleri oluşturmaya yönelik “*Zorlandığımız kısım şurada ilk çizimi yaparken zorlandım. (Ö3- G1)*” ifadesi, “*İlk başta zorlandık şekiller birleşmedi bantladık falan olmadı. (Ö8- G2)*” ifadesi, “*İlk başta raptiye yoktu tutturmakta zorlandık. (Ö6- G2)*” ifadesi, “*Üç boyutta zorlandık yapıştıramadık. (Ö8- G2)*” ifadesi örnek olarak verilebilir. Ayrıca gruplardan birisi fikir ayrılığı ile ilgili de sorun yaşadıklarını ve bunu gidermeye yönelik “*Rüzgâr türbini fikri vardı arkadaşımızın daha farklı şekilde ele almıştı ama bizde o tasarımı gerçekleştirmesi çok zor olduğunu açıklayarak farklı tasarım önerisi yaptık. (Ö10- G3)*” şeklinde açıklamışlardır.

1.4 Poster hazırlama grupla çalışmanın katkısı

Poster hazırlama sürecinde katılımcılar, grupla çalışmanın katkılarını “*Dalga enerjisi eklemesdim. Rüzgâr ve güneş düşünmüştük ama ayrı ayrı yapardım. (Ö2- G1)*”, “*Ben rüzgâr ve güneş düşündüğüm için ikisini birleştirdim. (Ö3- G1)*”, “*Ben kendi başıma yapsaydım ayrı ayrı yapar hepsini bir araya toplamazdım. Deneylerin hepsini ayrı ayrı veya 2 tane birleştirirdim. (Ö4- G1)*” ifadeleri ile açıklamışlardır.

1.5 Poster hazırlamaya yönelik öneriler

Gruplar, hazırladıkları posterleri geliştirmeye yönelik çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Bu öneriler, prototip oluşturma, görselleri detaylandırma, üç boyutlu tasarlama, renklendirme ve bilgi ekleme olarak kategorize edilmiştir. Bu kategorilere örnek görüşme kesitleri Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Katılımcıların hazırladıkları posterleri geliştirmeye yönelik öneriler

Tema	Kategoriler	Örnek görüşme alıntıları
Hazırlanan posterleri geliştirmeye yönelik öneri	Prototip oluşturma	<i>Ben prototipini yapmak isterdim. (Ö1- G1)</i>
	Görselleri detaylandırma	<i>Ben biraz daha içini katmanlarını yapmak isterdim. Eklemeler yapar içini gösterirdim. (Ö4- G1)</i> <i>Daha fazla detay verirdim. Panelleri daha ayrıntılı şekilde gösterirdim. (Ö2- G1)</i>
		<i>Potansiyel enerjisinin elektrik enerjisine dönüşümü deneyinin</i>

		<i>aşağına bir devre yapmak isterdim. Aşağı indiği zaman bir lamba yanacaktı. (Ö9-G3)</i>
		<i>Rüzgarla çalışan bir şey yapıp eklerdim. (Ö11- G3)</i>
Üç boyutlu		<i>Direnci 3 boyutlu yapardım iplerle falan boya olabilirdi. (Ö8- G2)</i>
tasarlama		<i>Üç boyutlu karikatür tarzı şeyler yapardım. (Ö6- G2)</i>
Renklendirme		<i>Daha fazla süsleme yapardım. Farklı renkler olsa boyardım. (Ö5- G2)</i>
Bilgi ekleme		<i>Biraz daha bilgi eklerdim. (Ö7- G2)</i>

2. Katılımcıların proje sürecine ilişkin görüşleri

Proje kapsamında rasgele seçilen dört grubun proje sürecine ilişkin görüşlerine yönelik elde edilen bulgular, proje sürecinin sağladığı katkılara ve projeye yönelik öneriler olmak üzere iki temada ele alınmıştır. Proje sürecinin sağladığı katkılar duyuşsal, bilişsel ve iletişim sağlama olarak kategorize edilmiştir. Bu kategorilere ilişkin örnek alıntılar Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Katılımcıların projenin sağladığı katkılara ilişkin görüşleri

Tema	Kategori	Örnek alıntılar
Projenin sağladığı katkılar	Duyuşsal	<i>Olumsuz çok bir şey yok bence güzel oldu. İyiydi (Ö4- G1)</i> <i>Proje güzeldi (Ö1- G1)</i> <i>Dersler ve deneyler güzeldi eğlendim. (Ö6- G2)</i> <i>Çok güzel bir aktivite oldu. (Ö13- G4)</i>
	Bilişsel katkı	<i>Üniversite sınavımız vardı deneyle birlikte kaliteli hocalarla anlatılınca daha iyi anlaşıldı. (Ö1- G1)</i> <i>Uygulayarak görerek iyi oldu. (Ö2- G1)</i> <i>İlk defa üniversite hocalarıyla laboratuvarında çalışma imkânı bulduk (Ö3- G1)</i> <i>Fizik konuları olduğu için yardımcı oldu aldığım notları seneye işimi yarayacak iyi (Ö8- G2)</i> <i>Derslere ön hazırlık oldu. (Ö7- G2)</i> <i>Yeni şeyler öğreniyorduk (Ö9- G3)</i> <i>Pratik olarak öğrenme imkânı sağladı. (Ö14- G4)</i> <i>Burada çok şey öğrendim transformatörlerin, güneş rüzgar, kapasitör çalışmasını öğrendim. (Ö5- G2)</i> <i>Aynı şekilde direncin multimetrenin, güneş panelleri, transformatörleri öğrendim. (Ö7- G2)</i>
	İletişim	<i>Yeni insanlarla tanışmış olduk. (Ö8- G2)</i> <i>Yeni arkadaşlar edindim. (Ö6- G2)</i> <i>Yeni arkadaşlar edinmek güzeldi. (Ö5- G2)</i>

Tablo 7 incelendiğinde, katılımcıların projenin güzel ve eğlenceli olduğunu ifade ederek, projeden memnun oldukları ve projenin duyuşsal açısından olumlu katkılar sunduğuna dair açıklamalar görülmektedir. Bir diğer katkı boyutu ise bilişsel ile ilgilidir. Katılımcılar deney yaparak, uygulayarak öğrendiklerini ve yeni bilgiler edindiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca farklı lise türlerinde öğrenim gören katılımcılar, projeye katıldıkları ve birlikte grup çalışması gerçekleştirdikleri dikkate alındığında, yeni arkadaşlar edinmeye ile ilgili iletişim boyutunda projenin katkı sağladığı görülmektedir.

Projenin sağladığı katkıların yanı sıra katılımcılar projeye ilişkin önerilerde de bulunmuşlardır. Bu öneriler katılımcı sayısına, projedeki etkinliklerin içeriğine, etkinlik süresine, farklı ortamlarda etkinliklerin gerçekleştirilmesine ve sınıf seviyesine göre ayrılmasına ilişkindir. Bu önerilerden katılımcı sayısına yönelik “*Gruplar biraz kalabalık olunca bazen zorlandım. (Ö3- G1)*”, projedeki

etkinliklerin içeriğine ilişkin “Konuların bazıları bana ağır geldi belki de fen lisesi olmadığımda içindir bilemiyorum (Ö3- G1)”, etkinlik süresine dair “Ders saatleri uzundu odak açısından zorlandım. (Ö14- G4)”, farklı ortamlarda etkinliklerin gerçekleştirilmesine ilişkin “Açık hava deneyi olsa iyiydi. (Ö4- G1)”, sınıf seviyesine göre ayrılmasına yönelik “Sınıflar daha iyi ayrılabilirdi 9. 10. sınıf gibi (Ö5- G2)” ifadeleri örnek olarak verilebilir.

TARTIŞMA / SONUÇ

Bu araştırmada TÜBİTAK destekli doğa eğitimi ve bilim okulları kapsamında 4004 “Benim Dilim Bilim: Fiziki uygulayarak öğreniyorum!” projesine katılan lise öğrencilerinin hazırladıkları posterlere ve projeye ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda elde edilen bulgular öğrencilerin poster hazırlama sürecine ilişkin görüşleri ve projeye ilişkin görüşleri olmak üzere iki grupta ele alınmıştır.

Poster hazırlama sürecine ilişkin öğrenciler, poster hazırlama sürecinde konuyu seçerken ilgileri çeken, zevk aldıkları, popüler olan ve anladıkları konuları tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu ifadelerin duygusal ifadelerle ilişkili olduğu görülmektedir. Bunun nedeni başarıya ulaşmak, bir görevi tamamlamak için öğrencinin motive olması ve istekli olması gibi içsel faktörlerin oldukça önemli olması ile ilgilidir (Akbaba, 2006; Akbaba & Aktaş, 2005). Duru ve Çöğmen (2017) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin ödevlere yönelik duygusal ilişkisinin burada elde edilen araştırma bulgularıyla da örtüşmektedir. Ayrıca araştırma sonucunda katılımcıların çevresel farkındalığa dikkat ettikleri görülmektedir. Öğrencilerin verilen görevlerde görselliğe odaklandıkları, birlikte kullanılan konuların birbiri ile uyumuna dikkat ettikleri ve günlük hayatla ilişkilendirmeye dikkat ettikleri belirlenmiştir. Kısaca hazırladıkları posterleri açık ve anlaşılır hale getirmeye dikkat ettikleri söylenebilir.

Poster hazırlama sürecinde katılımcılar hem fikir paylaşımı hem de görev dağılımını gerçekleştirerek iş birliği içinde çalışma fırsatı yakalamışlardır. Fikir ayrılıklarına düşseler de birbirleri ile tartışarak ortak bir fikre ulaşmayı başardıkları da görülmektedir. İşbirliğinde öğrencilerin kendilerinin yeterli olduklarını düşündükleri görevlere yöneldikleri de dikkat çekmektedir. Bunun nedeni öz yeterlik kavramı ile açıklanabilir. Öz yeterlik kavramı, bireyin bir amaca ulaşmak için tamamlanması gereken sorumlulukları gerçekleştirme sürecinde yapabileceklerine olan inancıdır (Bandura, 1997). Ayrıca poster hazırlama sürecinde katılımcıların iş birliği içinde fikir ve görev paylaşımında bulunmalarındaki uyum dikkate alındığında, 21. yy becerilerinden öğrenme ve inovasyon boyutundaki işbirliği ve eleştirel düşünme ve karar verme becerilerinin (Partnership for 21st Century Learning, 2019; Kylonen, 2012) kazandırılmasında posterlerin önemli olduğu söylenebilir.

Poster hazırlama sürecinde katılımcılar, bilimsel bilgiyi doğru kullanmada, çizim, kesim ve şekilleri oluşturmada ve fikir ayrılığı yaşamada birtakım zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu zorluklar, süreç temelli ölçme ve değerlendirme tekniklerin sınıf ve sınıf dışında kullanıldığında da öğrencilerin karşılaştıkları zorluklarla örtüşmektedir (Basir, Alinaghizadeh & Mohammadpour, 2008; Fujihara & Yoshioka, 2020). Araştırmada katılımcılar gerekli destekleri alarak karşılaştıkları zorlukların üstesinden geldiklerini ifade etmişlerdir.

Poster hazırlamanın grup çalışması şeklinde gerçekleştirilmesine yönelik katılımcılar, konuların bütünleştirilmesinde farklı bakış açılarını bir arada görme fırsatı elde ettiklerini belirtmişlerdir. Grup çalışmasının özellikle 21. yy becerilerinde üst düzey düşünme becerilerinin (Partnership for 21st Century Learning, 2019; Kylonen, 2012) geliştirilmesine olanak sağlaması açısından bu bulgunun önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcılar hazırladıkları posterlerin prototipini oluşturma, görselleştirme, bilgilendirme gibi özellikleri açısından detaylandırmaya yönelik öneriler sunmuşlardır. Bu öneriler ile katılımcıların hazırladıkları posterleri eleştirel olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla poster hazırlama

sürecinin, 21. yy’ın öğrenme ve inovasyon becerilerinden eleştirel düşünmeyi (Partnership for 21st Century Learning, 2019; Kylonen, 2012) geliştirdiği söylenebilir.

Poster hazırlarken öğrencilerin dikkat ettikleri unsurlar arasında yer alan ilgi çeken, zevk alınan, popüler ve anladıkları konulara, günlük hayatla ilişkilendirme ve özellikle öğrenilenleri kullanma yer almaktadır. Bu unsurlar, poster hazırlama sürecinin kolay olmadığını göstermektedir ve öğrencilerin öğrenmelerine temel oluşturmada açısından oldukça değerlidir. Ayrıca poster hazırlama sürecindeki görev ve fikir paylaşımı ve grup çalışması, 21. yy becerileri arasında yer alan işbirliği ve iletişim becerilerinin geliştirilmesinde de önemli olduğunu göstermektedir. Kısaca poster hazırlama süreci, günümüzde hedeflenen 21. yy becerilerinin geliştirilmesi açısından oldukça önemli bir araç olduğunu görebilmekteyiz.

Katılımcıların projenin katkılarına yönelik görüşleri olumlu duyuşsal özellikler, bilişsel özellikler ve iletişim olarak gruplandırılmıştır. Bilişsel özellikler açısından özellikle anlama ve kavrama boyutu önemlidir. Çünkü öğrencilerin fen öğretiminde sıklıkla karşılaştıkları sorunların başında fizik konularını anlayamama gelmektedir (Ekici, 2016). Bu projenin öğrencilerin karşılaştıkları bu sorunun çözümüne katkı sunduğu görülmektedir. Ayrıca laboratuvar açısından sınırlı imkânlarla sahip olan öğrencilerin deneyler yaparak eğlendiklerini belirtmeleri, konulara yönelik olumlu duygular içinde olduğunu ve bu durum fizik konularına yönelik olumlu tutumun gelişmesine, olumlu tutumun da başarıya ulaşmada önemli olduğu söylenebilir. Literatürde de konulara yönelik olumlu duyuşsal özelliklerin başarıyı attırdığına yönelik çalışmalar mevcuttur (Demirbas & Yağbasan, 2006; Harty, Samuel, & Beal, 1986). İletişim boyutunu ele alırsak, bu projenin 21. yy’ın öğrenme ve inovasyon becerilerinden iletişim (Partnership for 21st Century Learning, 2019; Kylonen, 2012) açısından önemli bir katkı sunduğunu söyleyebiliriz.

Projeye yönelik öğrencilerin katılımcı sayısına, projedeki etkinliklerin içeriğine, etkinlik süresine, farklı ortamlarda etkinliklerin gerçekleştirilmesine ve sınıf seviyesine göre ayrılmasına yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerilerin aslında yeni TÜBİTAK projelerinin verimli geçmesi açısından dikkat edilmesi gerekmektedir. Ayrıca TÜBİTAK ya da başka kurum proje yazarlarına yönelik öneriler olarak da ele alınabilir.

Öneriler

Projeye katılan tüm öğrencilerden projeye ve poster hazırlamaya yönelik bire bir görüşlerinin alınmaması, araştırmanın bir sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu sınırlılığı giderebilmek için hem poster hazırlama sürecine ilişkin hem de proje sürecine ilişkin ayrı ayrı anketler hazırlanıp uygulanabilir. Ayrıca çeşitli demografik özelliklere yönelik sorulara da yer verilerek, görüşleri etkileyen faktörlerin belirlendiği çeşitli nicel çalışmalar yürütülebilir. Ayrıca yapılacak benzer araştırmalarda katılımcıların belirttiği öneriler dikkate alınarak planlama gerçekleştirilebilir. Böylece araştırmanın verimli geçmesi sağlanabilir. Verimliliği arttırmak için katılımcılara araştırma sürecinde günlükler tutturulabilir. Günlüklerin incelenmesiyle farklı nitel araştırma desenlerin kullanıldığı çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Ek Bilgi

Bu çalışma TÜBİTAK 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim okulları Destekleme Programı kapsamında 218B228 proje numarası ile desteklenmiştir.

KAYNAKLAR

- Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 343-361.
- Akbaba S., & Aktaş, A. (2005). İçsel motivasyonun bazı değişkenler açısından incelenmesi. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, 19-42.
- Alozie, N. M., Grueber, D. J., & Dereski, M. O. (2012). Promoting 21st-century skills in the science classroom by adapting cookbook lab activities: the case of DNA extraction of wheat germ. *The American Biology Teacher*, 74(7), 485-489. <https://doi.org/10.1525/abt.2012.74.7.10>

- Arslan, O., Keskin, N., & Doğan Bora, N. (2005). Alternatif bir öğrenme aracı: Poster sunumu ödevi. *Milli Eğitim Dergisi*, 168.
- Arslan, A., Ogan Bekiroğlu, F., Süzük, E., & Gürel, C. (2014). Fizik laboratuvar derslerinin araştırma-sorgulama açısından incelenmesi ve öğretmen adaylarının görüşlerinin belirlenmesi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 11(2), 3-28.
- Arzi, H. (2003). Enhancing science education laboratory environments: More than walls, benches and widgets. In B. J. Fraser & K.G. Tobin (Eds.), *International Handbook of Science Education* Vol. (1), Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Aydeniz, M. (2017). Eğitim sistemimiz ve 21. yüzyıl hayalimiz: 2045 hedeflerine ilerlerken, Türkiye için STEM odaklı ekonomik bir yol haritası. http://trace.tennessee.edu/utk_theopubs/17 Erişim: 21.12.2020.
- Awan, M. N. (2015). Physical conditions of science laboratories and problems faced by science teachers in conducting practicals in Punjab. *Bulletin of Education and Research*, 37(1), 47-54.
- Balbaş, M. Z., Leblebici, K., Karaer, G., Sarıkahya, E., & Erkan, Ö. (2016). Türkiye’de fen eğitimi ve öğretimi sorunları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 12-23.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Basir, M. A., Alinaghizadeh M. R., & Mohammadpour, H. (2008). A suggestion for improving students’ abilities to deal with daily real-life problems. *Physics Education*, 43(4), 407-411. <https://doi.org/10.1088/0031-9120/43/4/009>
- Batı, K. (2018). Türkiye’de fen eğitimi ve kimya eğitimi laboratuvar uygulamalarına genel bir bakış. *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, 2(1), 45-55.
- Bostan-Sarıoğlu, A., Dolu, G., & Sevim, N. (2022). TÜBİTAK 4004 fen projelerine yönelik tematik içerik analizi çalışması. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44(1), 11–19. <https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.893166>.
- Bracher, L., Cantrell, J., & Wilkie, K. (1998). The process of poster presentation: A valuable learning experience. *Medical Teacher*, 20(6), 552-557. <https://doi.org/10.1080/01421599880274>
- Bryman, A. (2004). *Social Research Methods* (2nd edition). Oxford: Oxford University Press.
- Büyüktokatlı, N., & Bayraktar, Ş. (2014). Fen eğitiminde alternatif ölçme değerlendirme uygulamaları. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 4(1), 103-126.
- Carrier, S. J. (2009). The effects of outdoor science lessons with elementary school students on preservice teachers’ self-efficacy. *Journal of Elementary Science Education*, 21(2), 35-48. <https://doi.org/10.1007/bf03173683>
- Chiappetta, E. L. & Adams, A. D. (2004). Inquiry-based instruction: Understanding how content and process go hand-in-hand with school science. *Science Teacher*, 71, 46–50.
- Conyers, V. (2003). Posters: An assessment strategy to foster learning in nursing education. *Journal of Nursing Education*, 42, 38-40. <https://doi.org/10.3928/0148-4834-20030101-09>
- Coşkun, I. (2017). *Etkinlik temelli posterlerin öğrencilerin akademik başarılarına, öğrenmedeki kalıcılık düzeylerine ve derse ilişkin tutumlarına etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, Türkiye.
- Demirbaş, M., Yağbasan, R. (2006). Fen bilgisi öğretiminde bilimsel tutumların işlevsel önemi ve bilimsel tutum ölçeğinin Türkçe’ye uyarlanma çalışması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 271-299.
- Deutch, C. E. (2011). Using class poster sessions to teach intermediary metabolism. *The American Biology Teacher*, 73(3), 177-178. <https://doi.org/10.1525/abt.2011.73.3.10>
- Doğru, M., Gençosman, T., & Ataalkın, A. (2011). Examination of natural science laboratory perception levels of students at primary education grade 6 and their attitudes towards laboratory practices of natural science course. *The International Journal of Educational Researchers*, 2(1), 17-27.
- Doosti, F. (2015). *Biology teachers’ perception of laboratory work in Afghanistan: A survey study of secondary schools in Kabul City* (Unpublished master’s thesis). Karlstad University, Karlstad, Sweden. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:813327/FULLTEXT01.pdf>
- Duru, S., & Çoğmen, S. (2017). İlkokul-ortaokul öğrencileri ve velilerin ev ödevlerine yönelik görüşleri. *Elementary Education Online*, 16(1), 354-365. <http://dx.doi.org/10.17051/eeo.2017.76577>
- Ekici, E. (2016). "Why do I slog through the physics?" understanding high school students' difficulties in learning physics. *Journal of Education and Practice*, 7(7), 95-107.

- Fujihara, N., & Yoshioka, S. I. (2020). Relationship between difficulties encountered in school life or daily life by professional training college students and their sources of advice. *Yonago acta medica*, 63(1), 20–27. <https://doi.org/10.33160/yam.2020.02.003>
- Glowinski, I., & Bayrhuber, H. (2011). Student labs on a university campus as a type of out-of-school learning environment: Assessing the potential to promote students' interest in science. *International Journal of Environmental and Science Education*, 6(4), 371-392.
- Gökbayrak, S., & Karışan, D. (2017). Altıncı sınıf öğrencilerinin FeTeMM temelli etkinlikler hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. *Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-40.
- Griffin, P., McGaw, B., & Care, E. (2012). *Assessment and teaching of 21st century skills*. Dordrecht: Springer.
- Gülhan, F., & Şahin, F. (2018). Fen Bilimleri Dersine STEM entegrasyonu etkinliklerinin 5. sınıf öğrencilerinin bilimsel yaratıcılıklarına etkisi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(4), 40-59. <https://doi.org/10.19126/suje.423105>
- Güneş, M. H., Şener, N., Topal-Germi, N., & Can, N. (2013). Fen ve teknoloji dersinde laboratuvar kullanımına yönelik öğretmen ve öğrenci değerlendirmeleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 1-11.
- Harty, H., Samuel, K. V., & Beal, D. (1986). Exploring relationships among four science teaching-learning affective attributes of sixth grade students. *Journal of Research in Science Teaching*, 23(1), 51-60. <https://doi.org/10.1002/tea.3660230106>
- Hasio, C. (2015). Visual inspirations: The pedagogical and cultural significance of creative posters in the art classroom. *Journal of College Teaching & Learning – First Quarter* 12(1), 39-44. <https://doi.org/10.19030/TLC.V12I1.9068>
- Hofstein, A., Eilks, I., & Bybee, R. (2011). Societal issues and their importance for contemporary science education—a pedagogical justification and the state-of-the-art in Israel, Germany, and the USA. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 9(6), 1459-1483. <https://doi.org/10.1007/s10763-010-9273-9>
- Hofstein, A., & Lunetta, V. N. (2004). The laboratory in science education: Foundation for the 21st century. *Science Education*, 88, 28–54. <https://doi.org/10.1002/sce.10106>
- Hughes, A. (2005). A poster project for an undergraduate sensation and perception course. *Teaching of Psychology*, 32, 58–59.
- Karademir, E. (2018). Okul dışı ortamlarda fen öğretimi. O. Karamustafaoglu, Ö. Tezel & U. Sarı (Ed.), *Güncel yaklaşım ve yöntemlerle destekli fen öğretimi* içinde (ss. 426-448). Ankara: Pegem Akademi.
- Kavacık, L., Yelken, T. Y., & Sürmeli, H. (2015). İlköğretim fen ve teknoloji dersinde inovasyon (yenilikçi) proje uygulamaları ve öğrenciler üzerindeki etkileri. *Eğitim ve Bilim*, 40(180), 247-263. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2015.2613>
- Keskin, N. (2003). *Fen bilgisi eğitimi 3. sınıf öğrencilerinin gen klonlama konusunu öğrenmelerine poster sunumu etkinliğinin etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Kılıç, M. S., & Aydın, A. (2018). Öğretmenlerin fen bilimleri dersi kapsamında laboratuvar uygulamaları hakkındaki görüşlerinin planlanmış davranış teorisi yardımıyla incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(1), 241-246. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.378575>
- Kınık-Topalsan, A., Türk, Z., & Güler G. (2019). Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik gerçekleştirilen ‘Doğada bilim yapıyorum!’ TÜBİTAK 4004 projesinin değerlendirilmesi. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 8(1), 581-607.
- Köseoğlu, D. Y. (2011). *İlköğretim fen ve teknoloji dersinde alternatif bir değerlendirme aracı olarak posterlerin etkililiğinin araştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Kylonen, P. C. (2012, May). *Measurement of 21st century skills within the common core state standards*. Paper presented at the Invitational Research Symposium on Technology Enhanced Assessments.
- Köseoğlu, P., Mercan, G. & Pehlivanoglu, E. (2020). “9. Sınıf lise öğrencilerine yönelik okul dışı ortamda gerçekleştirilen ağaçbilim eğitimi” projesinin değerlendirilmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal*

- Laçın Şimşek, C. (2011). *Okul dışı öğrenme ortamları ve fen eğitimi*. C. L. Şimşek (Ed.), *Fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamları* içinde. (ss.1-24). Ankara: Pegem Akademi.
- Laksmi, I. G. A. A., Wiratma, I. G. L., & Subagia, I. W. (2017). Equipments and materials management of chemistry laboratory at SMAN 1 Seririt. *Jurnal Pendidikan Kimia Undiksha*, 1(2), 48-55. <https://doi.org/10.23887/jjpk.v1i2.3972>
- Lewenstein, B. V. (2001). Who produces science information for the public? In J. H. Falk (Ed.), *Free-choice education: How we learn science outside of school* (pp. 21–43). New York: Teachers College Press.
- Lin, P. Y., & Schunn, C. D. (2016). The dimensions and impact of informal science learning experiences on middle schoolers' attitudes and abilities in science. *International Journal of Science Education*, 38(17), 2551-2572. <https://doi.org/10.1080/09500693.2016.1251631>
- Lunetta, V. N., Hofstein, A., & Clough, M. P. (2007). Learning and teaching in the school science laboratory: An analysis of research, theory, and practice. In S. K. Abell & N. G. Lederman (Eds.), *Handbook of research on science education* (pp. 393–441). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Merriam, S. B., & Grenier, R. S. (Eds.). (2019). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis* (2nd. ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). San Francisco, CA: John Wiley & Sons.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage
- National Research Council [NRC], (2009). *Learning science in informal environments: People, places, and pursuits*. Washington, DC: National Academies Press.
- National Research Council [NRC]. (2012). *Education for life and work: developing transferable knowledge and skills in the 21st century*. Washington: National Academies.
- National Science Teachers Association [NSTA]. (2007). *The integral role of laboratory investigations in science instruction*. Erişim tarihi: 21.09.2017, <http://www.nsta.org/about/positions/laboratory.aspx>.
- Nivalainen, V., Asikainen, M. A., Sormunen, K., & Hirvonen, P. E. (2010). Preservice and inservice teachers' challenges in the planning of practical work in physics. *Journal of Science Teacher Education*, 21(4), 393-409. <https://doi.org/10.1007/s10972-010-9186-z>
- OECD. (2013). *Trends shaping education 2013*. Paris: OECD. doi:10.1787/trends_edu-2013-en.
- Oliveira, A. (2008). Poster presentation and learning log: Alternatives in assessment at undergraduate and graduate levels. *Signótica*, 20(2), 235-252. <https://doi.org/10.5216/sig.v20i2.6491>
- Olufunke, B. T. (2012). Effect of availability and utilization of physics laboratory equipment on students' academic achievement in senior secondary school physics. *World Journal of Education*, 2(5), 1-7. <https://doi.org/10.5430/wje.v2n5p1>
- Öztürk, N., Bozkurt-Altan, E., & Tan, S. (2020). “Ortaokul öğrencilerinin ‘Geleceğe hazırlanıyorum: Problemlere çözüm arıyorum’ projesinin kendilerine katkılarına yönelik değerlendirmelerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(225), 153–79.
- Partnership for 21st Century Learning (2019). *Framework for 21st century learning*. Erişim tarihi: 26.08.2022, <https://www.battelleforkids.org/networks/p21>.
- Prabha, S. (2016). Laboratory experiences for prospective science teachers: A meta-analytic review of issues and concerns. *European Scientific Journal*, 12(34), 235-250. <https://doi.org/10.19044/esj.2016.v12n34p235>
- Psillos, D., & Niedderer, H. (2003). *Teaching and learning in the science laboratory*. New York: Kluwer Academic.
- Rennie, L. J. (2007). Learning outside of school. In S. K. Abell & N.G. Lederman (Eds.), *Handbook of Research on Science Education Volume II* (pp. 125-167). Mahwah, New Jersey: Erlbaum.
- Saraç, H. (2017). Türkiye’de okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin yapılan araştırmalar: İçerik analizi çalışması. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 60-81.
- Senechal, D. (2010). The most daring education reform of all. *American Educator*, 34, 4–16.

- Stehle, S. M., & Peters-Burton, E. E. (2019). Developing student 21 st Century skills in selected exemplary inclusive STEM high schools. *International Journal of STEM Education*, 6(1), 39. <https://doi.org/10.1186/s40594-019-0192-1>
- Taitelbaum, D., Mamlok-Naaman, R., Carmeli, M., & Hofstein, A. (2008). Evidence for teachers' change while participating in a continuous professional development programme and implementing the inquiry approach in the chemistry laboratory. *International Journal of Science Education*, 30(5), 593-617. <https://doi.org/10.1080/09500690701854840>
- Taner, M. S. (2018). TÜBİTAK Bilim Toplum Programları ve astronomi içerikli 4004 projelerinin eğitsel ve bilimsel değeri. *Anadolu Öğretmen Dergisi*, 2(1), 63–67.
- Tatlı, E., & Eroğlu, D. (2021). TÜBİTAK 4004 doğa ve bilim okulları: Burdur “7/24 Bilim” kampı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(11), 87–106.
- Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK] (2020). 4004 doğa eğitimi ve bilim okulları. <https://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/bilim-ve-toplum/ulusal-destek-programlari/icerik-4004-doga-egitimi-ve-bilim-okullari> Erişim tarihi: 17.11.2018
- Vekli, G. S., Çilsalar-Sagnak, H., & Yaman, F. (2020). Tübitak 4004 Doğa Lab: Doğada sorgulama temelli bilim projesinin öğrencilerin bilim insanı imaj ve görüşlerine etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 149–67. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2020.20.52925-537875>.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Wan, G., & Gut, D. M. (2011). Introduction. In G. Wan & D. M. Gut (Eds.), *Bringing schools into the 21st century Vol. 13* (pp. 1-5). London: Springer Science & Business Media. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-0268-4>
- Wan Husin, W. N. F., Mohamad Arsad, N., Othman, O., Halim, L., Rasul, M. S., Osman, K., & Iksan, Z. (2016). Fostering students' 21st century skills through project-oriented problem-based learning (POPBL) in integrated STEM education program. *Asia-Pacific Forum on Science Learning & Teaching*, 17(1).
- Zengele, A. G., & Alemayehu, B. (2016). The status of secondary school science laboratory activities for quality education in case of Wolaita Zone, Southern Ethiopia. *Journal of Education and Practice*, 7(31), 1-11.

Extended Abstract

The aim of this study is to examine the opinions of high school students about the project named “Science in My Language: I Learn Physics by Applying!”, which was supported within the scope of TÜBİTAK 4004 Nature Education and Science Schools Support Program, and about the posters prepared by the participants in project scope. The project lasted in five days. The sample of the study consisted of a total of 40 students studying in different types of high schools (Science High School, Anatolian Technical High School, Imam Hatip High School) located in the province of Sinop. In the selection of the participants, care was taken to ensure that they are students who have never taken laboratory courses before. In addition, equal distribution of students studying in different types of high schools and gender equality are two other important criteria in participant selection. It is a known fact that laboratory applications have important roles in understanding the nature of science, problem solving, questioning and supporting the development of scientific process skills. The fact that students perform their own experiments and use tools and equipment in the laboratory environment has an important role in helping them understand and apply what they have learned in the laboratory. In addition, a science laboratory with sufficient equipment and equipment plays a critical role in students' success. In this regard, within the scope of the project, the explanation of the physics course topics that were taught theoretically in high schools was repeated and the knowledge on the topics were taught to the participants by doing experiments. In addition, the importance of many physics topics in engineering applications has also been demonstrated with help of the conducted experiments. Experiments conveying the fundamental topics of physics include the way the multimeter is connected to the circuit, resistors, equivalent resistance calculations of parallel and series resistors, observing the accuracy of Ohm's law, how capacitors work, calculating an unknown resistance with known

resistances and magnetic field occurrence with coils. On the other hand, engineering applications of physics are taught through transformer experiment, high voltage line experiment, and electricity generations from light, heat (Sterling engine), hydrogen gas and potential energy experiments. On the last day of the project, the participants prepared and presented 2D or 3D posters using at least three of the subjects they learned. Participants exchanged ideas with their groups and prepared their posters in the light of the information they learned during the project activities. At the end of the activities, a semi-structured interview form was used by the project team, which is consisting of six main questions and various number of side questions, in order to determine the opinions of the participant students about the project and the posters they prepared. Thanks to the questions here, an evaluation could be made under 8 main headings: the contributions of the project activities to students, the topics chosen in the prepared posters, the components of the poster, the cooperation among the students, the difficulties that students encountered during project activities and poster preparation, the contribution of working with the group to the participants, the suggestions for developing the posters, and the suggestions for the project. Descriptive analysis was conducted. The data were coded according to the questions in the interview and categorized according to their content. One of the outcomes of the study is that, in the process of preparing a poster, the students' preferences on three subjects of the project rely on the subjects that were interesting to them, they enjoyed, are popular in science, and they understood during activities. In addition, it was determined that the students focused on visuality in the assigned tasks, paid attention to the harmony of the subjects used together, and paid attention to associating them with daily life. When the interview sections of the groups regarding the distribution of tasks are examined, it is seen that the students in the group tend to be in the tasks that they feel competent. Besides, it is seen that performing project and poster preparation at the end of the project in the form of group work creates a difference in the perspectives of the participants regarding the integration of the topics with each other. During the poster preparation process, the participants faced some difficulties in using scientific information correctly, creating drawings, cuts and forming shapes, and having different opinions in the group. The participants clearly expressed how they overcame the difficulties they encountered: there was only way and they succeed it by communicating with each other. These expressions seem to be related to emotional expressions since internal factors such as success, motivation and willingness of the student to complete a task are very important. When the general opinion of the participants about the project is evaluated, it is seen that the participants express that the project is beneficial and enjoyable, they are satisfied with the project and have made positive contributions from the affective aspect of the project. Another additive dimension is related to cognition since participants stated that they learned by doing experiment and applying and thus let them acquiring new knowledge. In addition, considering that the participants studying at different types of high schools and that the project was carried out based on group work, it is seen that the project contributed to participants on the communication dimension of making new friends. In addition to all these, the participants also presented their suggestions for the project. These suggestions are related to the number of participants, the content of the activities in the project, the duration of the activity, the realization of the activities in different environments and the separation by class level. Thanks to these suggestions, both the project team and TÜBİTAK can pay attention to these issues in the next projects.

